

Državne granice nakon sukcesije SFR Jugoslavije

Duško Dimitrijević

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Državne granice nakon sukcesije SFR Jugoslavije

Dr Duško Dimitrijević

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Državne granice nakon sukcesije SFR Jugoslavije

Dr Duško Dimitrijević

Beograd, 2012.

DRŽAVNE GRANICE NAKON SUKCESIJE SFR JUGOSLAVIJE

Dr Duško Dimitrijević

Izdavač

Institut za međunarodnu politiku i privredu,
Makedonska 25, Beograd

Za izdavača

dr Duško Dimitrijević
direktor Instituta

Recenzenti

Prof. dr Blagoje Babić
Dr Vid Vukasović

Prelom

Sanja Pavlović

Dizajn korice

Snežana Vojković

Štampa

„Želnid”, Beograd

ISBN 978-86-7067-168-3

Knjiga je objavljena u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti”, finansiranog od strane Ministarstva prosvete i nauke Vlade Republike Srbije (evidencioni broj: 179029), a realizuje se u Institutu za međunarodnu politiku i privredu u periodu od 2011. do 2014. godine.

SADRŽAJ

1. POJMOVNA DETERMINACIJA DRŽAVNIH GRANICA U MEĐUNARODNOM PRAVU	9
2. EVOLUCIJA DRŽAVNIH GRANICA	13
3. TIPOLOGIJA DRŽAVNIH GRANICA	21
3.1. Prirodne granice	21
3.2. Veštačke granice	24
3.3. Istorijske granice	27
3.4. Nacionalne granice	31
3.5. Međunarodne granice	36
4. POVLAČENJE DRŽAVNIH GRANICA	39
4.1. Utvrđivanje pravnog osnova državnih granica	39
4.2. Primena pravila o povlačenju granica na kopnu	46
4.3. Primena pravila o povlačenju granica na graničnim vodama	47
4.4. Primena pravila o povlačenju granica na moru	52
4.5. Primena pravila o povlačenju državnih granica na dnu i podzemlju	69
4.6. Primena pravila o povlačenju državnih granica u vazдушnom prostoru i kosmosu	72
4.7. Primena pravila o povlačenju državnih granica u polarnim oblastima	78
5. PROCEDURA POVLAČENJA DRŽAVNIH GRANICA	83
5.1. Zaključenje međunarodnog ugovora o državnoj granici	83
5.2. Delimitacija državnih granica	87
5.3. Demarkacija državnih granica	88

5.4. Delineacija državnih granica	89
6. MEĐUNARODNO PRAVO SUKCESIJE DRŽAVA I DRŽAVNE GRANICE	91
6.1 Opšte pravilo o nepromenljivosti državnih granica u slučaju nastupanja sukcesije država	91
6.2. Primena principa <i>uti possidetis</i> u slučaju sukcesije država	91
7. GRANICE JUGOSLAVIJE NAKON PRVOG SVETSKOG RATA	99
7.1. Istorijsko-politički kontekst	99
7.2. Utvrđivanje granice sa Italijom	101
7.3. Utvrđivanje granice sa Austrijom	104
7.4. Utvrđivanje granice sa Mađarskom	104
7.5. Utvrđivanje granice sa Rumunijom	106
7.6. Utvrđivanje granice sa Bugarskom	109
7.7. Utvrđivanje granice sa Albanijom	111
7.8. Utvrđivanje granice sa Grčkom	117
8. ADMINISTRATIVNO–TERITORIJALNA PODELA U PRVOJ JUGOSLAVIJI	119
8.1. Prvi period od 1921. do 1929. godine	119
8.2. Drugi period od 1929. do 1939. godine	121
8.3. Treći period od 1939. do 1941. godine	125
9. GRANICE JUGOSLAVIJE ZA VREME DRUGOG SVETSKOG RATA	127
9.1. Okupatorska podela Jugoslavije	127
9.2. Anulacija posledica okupacije i razbijanja teritorijalnog integriteta Jugoslavije	130
10. DRŽAVNE GRANICE JUGOSLAVIJE NAKON DRUGOG SVETSKOG RATA	133
10.1. Teritorijalni <i>status quo</i> ili promene granica?	133

10.2. Razgraničenje sa Italijom i problem „Slobodne teritorije Trsta“	133
10.3. Obnavljanje granice sa Austrijom	139
10.4. Obnavljanje granice sa Mađarskom	139
10.5. Ispravka granice sa Rumunijom	140
10.6. Obnavljanje granice sa Bugarskom	141
10.7. Obnavljanje granice sa Albanijom	143
10.8. Obnavljanje granice sa Grčkom	144
11. IZGRADNJA FEDERATIVNOG UREĐENJA I UTVRĐIVANJE UNUTRAŠNJIH GRANICA JUGOSLAVIJE ...	147
11.1. Administrativno-teritorijalna podela	147
11.2. Razgraničenje između jugoslovenskih federalnih jedinica	155
11.2.1. Razgraničenje između Srbije i Hrvatske	157
11.2.2. Razgraničenje između Srbije i Makedonije.....	161
11.2.3. Razgraničenje između Srbije i Crne Gore	163
11.2.4. Razgraničenje između Srbije i Bosne i Hercegovine	166
11.2.5. Razgraničenje između Crne Gore i Bosne i Hercegovine	166
11.2.6. Razgraničenje između Crne Gore i Hrvatske	167
11.2.7. Razgraničenje između Bosne i Hercegovine i Hrvatske	167
11.2.8. Razgraničenje između Hrvatske i Slovenije	168
11.3. Zaključna razmatranja	170
12. PROCES SEPARATIVNE DISOLUCIJE SFR JUGOSLAVIJE I PRIZNANJE DRŽAVA SUKCESORA	173
12.1. Otcepljenje ili raspad?	173
12.2. Internacionalizacija sukcesije SFRJ i priznanje novih država	176

13. STATUS GRANICA NAKON SUKCESIJE SFR JUGOSLAVIJE	183
13.1. Mišljenje Arbitražne komisije o statusu jugoslovenskih granica.....	183
13.2. Status granica nakon sukcesije SFR Jugoslavije	186
14. OTVORENA GRANIČNA PITANJA IZMEĐU DRŽAVA SUKCESORKI SFR JUGOSLAVIJE	189
14.1. Delimitacija i demarkacija granice između Srbije i Makedonije	190
14.2. Otvorena granična pitanja između Srbije i Hrvatske	196
14.3. Otvorena granična pitanja između Srbije i Bosne i Hercegovine	202
14.4. Otvorena granična pitanja između Srbije i Crne Gore	206
14.5. Otvorena granična pitanja između Crne Gore i Bosne i Hercegovine	209
14.6. Otvorena granična pitanja između Hrvatske i Bosne i Hercegovine	212
14.7. Otvorena granična pitanja između Hrvatske i Crne Gore	218
14.8. Otvorena granična pitanja između Hrvatske i Slovenije ...	229
REZIME.....	245
SUMMARY.....	253
DODATAK.....	285
BIBLIOGRAFIJA.....	453

1. POJMOVNA DETERMINACIJA DRŽAVNIH GRANICA U MEĐUNARODNOM PRAVU

Savremeni razvoj međunarodnih odnosa karakteriše potreba za jasnim, preciznim i trajnim definisanjem državnih granica. Budući da međunarodno pravo počiva na konceptu države, a da koncept države počiva na konceptu teritorijalnog suvereniteta, pojmovno određenje državnih granica zavisi od determinacije državne teritorije. S obzirom da postoje razna značenja državne teritorije (političko, pravno, sociološko, bezbednosno, ekonomsko, geografsko, antro-pološko, i dr.), za predmetnu studiju bilo je od značaja utvrditi pre svega, njeno međunarodnopravno značenje.¹ Teritorija države u međunarodnopravnom smislu definiše se kao deo Zemljine kugle na kome, ispod koga i iznad koga važi državna suverenost. Budući da državna suverenost ima mnoštvo vidova koji u svojoj sveukupnosti čine skup prava i pravom ograničenih nadležnosti, jasno je da teritorija ima više smisaonih značenja materijalnih dimenzija. Materijalna ili fizička dimenzija određuje teritoriju kao trodimenzionalni prostor unutar državnih granica sa određenom dužinom (*longitude*), širinom (*latitude*) i visinom (*altitude*), koji obuhvata delove kopnene oblasti, podzemlja, vodenih površina nacionalnih reka, jezera i morskih površina, kao i delove vazdušne oblasti i kosmosa. Prostorno, teritorija ima iskrivljeni oblik kupe čiji se vrh nalazi u središtu Zemlje i čiji je poprečni presek vidljivi deo tog trodimenzionalnog prostora. Kada se materijalnoj dimenziji teritorije doda pravna sadržina, teritorija se objašnjava kao oblast u kojoj se prostire isključiva državna vlast ili pravni poredak. Pod pretpostavkom da je teritorija prostorna sfera važenja državnog pravnog poretka, norme koje predviđa i primenjuje državni pravni poredak važile bi isključivo za prostor unutar državnih granica, što se ne podudara potpuno sa stvarnošću. Naime, iako je međunarodna zajednica organizovana na teritorijalnom principu, valja uočiti da se čitav zemaljski prostor ne deli po teritorijalnoj osnovi. Samo teritorije koje se nalaze pod neposrednom vlašću i suverenitetom države

1 Duško Dimitrijević, *Međunarodnopravno regulisanje teritorije država*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2008, str. 18–26.

obuhvaćene su državnom teritorijom *stricto sensu*.² Nad ostalim prostorima gde države nemaju neposrednu vlast, uspostavljeni su različiti pravni režimi, već u zavisnosti od mogućnosti ostvarivanja suverenih prava koje države u njima mogu uživati.³ Navedena mogućnost proizilazi iz potrebe povezivanja država na široj međunarodnoj ravni opasanoj univerzalnim vrednostima i pravilima opšteg međunarodnog prava. U tom smislu, pored teritorije država *stricto sensu*, u svetu postoje i područja nad kojima se ne može uspostaviti teritorijalni suverenitet, a otuda se ne mogu povući ni državne granice. Pomenuta područja predstavljaju zajedničko dobro čovečanstva (*res communis omnium*), odnosno zajedničku baštinu čovečanstva (*res humanitatis*), koja isključuje suverenitet čak i nad prirodnim bogatstvima.⁴ Razloge zbog kojih dolazi do proširenja važnosti državnog pravnog poretka van granica državne teritorije *stricto sensu*, generalno bi bilo moguće objasniti shvatanjem da državna vlast predstavlja izraz nadležnosti dogovorenih kroz međunarodno pravo.⁵ Ako se prihvati navedeno stanovište, onda ne treba posebno naglašavati da je ograničavanje državne vlasti u prostoru suštinski jedno relativno pitanje, sasvim u korelaciji sa razvojem međunarodnih odnosa i međunarodnog prava.

- 2 Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet u Beogradu, Službeni glasnik, 2007, knjiga I, str. 292. Prema profesoru Kreći, unutar opšteg pojma granica u međunarodnom pravu, može se povući razlika između državnih i nedržavnih granica. Državne granice omeđuju prostor suvereniteta država, dok nedržavne utvrđuju prostore koji su u režimu nesuvereniteta ili antisuvereniteta (na primer, prostori koji su u režimu opšteg dobra poput otvorenog mora, zatim prostori koji su u režimu zajedničke baštine čovečanstva poput Međunarodne zone ili pak, prostori koji su u režimu internacionalizovanih teritorija).
- 3 Prema Geraldju Fitzmauricu, razlikovanje između područja može se svesti na područja nad kojima postoji državna vlast (*res in possessione*), područja nad kojima ne postoji državna vlast (*res nullius*), i područja koja predstavljaju opšte dobro međunarodne zajednice (*res communis*). Pojmovno se po autoru dalje može izvesti zaključak o postojanju suverenosti *de facto*, teorijsko-praktične vlasti međunarodnih organizacija, podeljene vlasti – *condominiuma*, i rezidualne ili apstraktne vlasti u slučaju uspostavljanja zakupa, starateljstva i vojne okupacije nad državnom teritorijom. Videti: Gerald Fitzmaurice, “The General Principles of International Law considered from the Standpoint of the Rule of Law”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1957, vol. 92, p. 129.
- 4 Božidar Bakotić, „Razmišljanje o pravnom režimu objekta međunarodnog prava”, *Analiz Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1972, str. 39–55.
- 5 Alfred Verdross, “Le fundament du droit international”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1927, vol. 16, p. 247. etc.

S obzirom da se državna vlast pre svega vrši u okvirima državne teritorije, onda je za pretpostaviti da to stanje zahteva i determinaciju državnih granica.⁶ Na unutrašnjem planu determinacija označava utvrđivanje udaljenosti koja postoji od centra stvaranja državne vlasti do periferije, do koje se ta vlast prostire. Na spoljnjem planu determinacija predstavlja postupak razgraničenja između država.⁷ U konkretnom slučaju, međudržavno razgraničenje znači delimitaciju i demarkaciju državnih teritorija kao fizički trodimenzionalnih prostora. Granice kojima se omeđavaju teritorije država postavljene su virtuelno u vertikalnim ravnima koje presecaju Zemljinu unutrašnjost, površinu i vazdušni prostor. Inherentno vezane za delove teritorije gde postoji suverena vlast, državne granice graničnim linijama povezuju krajnje tačke pružanja državnih nadležnosti. U tom smislu, bez obzira da li teritorija služi razgraničenju različitih državnih nadležnosti, alokacijom državnih granica *de facto* se vrši ograničavanje državne vlasti u prostoru, a *de jure* se potvrđuje nepovredivost teritorijalnog integriteta.⁸

6 Valja međutim uočiti da se državna vlast na osnovu tzv. eksteritorijalnosti proširuje i van državne teritorije *stricto sensu*. Ti slučajevi objašnjavaju se u međunarodnopravnoj doktrini pravnim fikcijama ili proširenom primenom principa personaliteta zakona. Tako, u prostoru van državne teritorije postoje fikcije „ploveće teritorije“, u odnosu na brodove na otvorenom moru (*territoire flottant*), potom „lebdeće teritorije“, za uređaje koji se postavljaju u ničijem prostoru (*territoire suspendu*), „leteće teritorije“, za vazduhoplove (*territoire volant*), i tzv. fiktivne teritorije, za zgrade diplomatskih predstavništva (*territoire fictif*). Videti: Antonio Sánchez Bustamante y Sirvén, *Droit International Public*, Sirey, Paris, 1936, vol. III, pp. 149, etc. Razvojem međunarodnih odnosa u materiji međunarodnog krivičnog prava došlo je do proširene primene državnih nadležnosti *ratione loci*, na bazi principa samozaštite i univerzalnosti. Primera radi, u slučaju *Lotus* između Francuske i Turske iz 1927. godine, Stalni sud međunarodne pravde izrekao je presudu u kojoj se potvrđuje da teritorijalni princip nije apsolutan i da međunarodno pravo ne zabranjuje državama da primene svoje zakone i nadležnost svojih sudova na lica, imovinu i dela počinjena van njihove teritorije, a koja ugrožavaju njihove interese. Princip se odnosi na državljane i na strance. Ograničenje državnog pravnog poretka u teritorijalnom području države tako trpi izuzetke u međunarodnom poretku u materiji krivične jurisdikcije. Videti: „*Lotus Case*“, *Permanent Court of International Justice Reports*, 1927, Series A, n° 9.

7 Hans Kelsen, *Principles of International Law*, New York, Holt, Reinehart and Winston, 1966, p. 308.

8 Georges Scell, *Precis de droit des gens*, Paris, Sirey, 1932, p. 76; Mileta Novaković, *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Jugoslovensko udruženje za međunarodno pravo, Beograd, 1936, str. 151; Stephen B. Jones, *Boundary Making, a Handbook for Statesmen*, Washington, Rumford Press, 1945, pp. 7, etc; Marcel Sibert, *Traité*

de droit international public, Dalloz, Paris, Dalloz, 1951, vol. I, p. 647. Teorijski bi bilo važno uočiti razliku koja postoji između državnih granica i državnih pograničnih zona. Dok se granice u načelu uređuju međunarodnopravnim putem, dotle se pogranične zone regulišu unutrašnjim pravom. Kod utvrđivanja državnih granica dolazi po pravilu do razdvajanja teritorija različitih država, odnosno do razdvajanja državnih teritorija sa prostorima u kojima države mogu da poseduju određena suverena prava garantovana pravilima međunarodnog prava. Sa druge strane, kod pograničnih zona, razdvajanje ide duž državne granične linije u pravcu unutrašnjosti. U zavisnosti od svrhe zbog koje se uspostavljaju, pogranične zone imaju različitu širinu i dužinu, kao i pravni režim (na primer, razlike postoje između zona ograničenog kretanja, slobodnih carinskih zona i slobodnih ekonomskih ili trgovinskih zona). Videti: Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, Kultura, 1956, knjiga druga, str. 20–33.

2. EVOLUCIJA DRŽAVNIH GRANICA

U istoriji civilizacije, granice su zauzimale veoma važno mesto u procesu teritorijalizacije društva. Nastanak, razvoj i prestanak država, obeležen je upravo ovim institutom. Borba za proširenjem uticaja i povlačenjem državnih granica provlači se kao crvena nit kroz celokupnu ljudsku istoriju.⁹ O fenomenu granica svedoče mnogobrojni sačuvani arheološki spomenici i istorijska artefakta. Posmatrano iz istorijske retrospektive, stari narodi poput Egipćana, Heta, Asirca, Sumera, Jevreja, Indusa, Kineza, Grka i Rimljana, znali su veoma dobro utvrditi svoja područja od nepoznatih i neprijateljskih naroda. Prema činjenicama koje su poznate u pravnoj istoriji, prvi ugovor o granicama o kome je sačuvan spomen jeste neka vrsta arbitražnog sporazuma između sumerskih gradova-država Lagoša i Ume iz 4. milenijumu pre nove ere. Budući da su stari istočni narodi pridavali ugovorima božanski karakter, ugovori o granicama bili su ne samo pogodbe između država, već i pogodbe između njihovih božanstava, čije je kršenje neretko dovodilo do vođenja tzv. pravednih ratova. O tome govore i nastariji sačuvani ugovori o miru. Tako, ugovor o miru između Eble i Abarsala (za koji se pretpostavlja da je zaključen u periodu od 2350. i 2250. godine pre nove ere) i ugovor o miru između egipatskog faraona Ramzesa II i hetitskog cara Hatušila III (iz 1278. godine pre nove ere), ne sadrže eksplicitno odredbe o granicama između država, ali na posredan način potvrđuju nepovredivost granica pružanja državne vlasti. O značaju granica govore čak i najraniji mitovi poput onog o osnivanju starog Rima, kada su dvojica braće, Romul i Rem pre ujedinjenja Latina i Sabinjana povukli granične brazde na obroncima Palatina i Aventina, dvaju brežuljaka od ukupno sedam na kojima je nastala prva rimska država.¹⁰

9 Joahim Beker, Andrea Komlozi, *Granice u savremenom svetu, zone linije, zidine u istorijskom poređenju*, Beograd, Filip Višnjić, 2005, str. 9.

10 Čuvenih sedam rimskih brežuljaka pored Palatina i Aventina čine još i Viminal, Kvirinal, Celijum, Juvenal i Kapitolinum.

Istorijski nije nepoznato da se još od VIII veka pre nove ere, rimska država teritorijalnom ekspanzijom stalno uvećavala, tako da se u periodu carstva protezala čak od Španije i Galije na zapadu, do Palestine i Mesopotamije na istoku i od Engleske i Frizije na severu, do Egipta i Maroka na jugu. Samo uvećanje državne teritorije potaknuto veličanstvenom idejom da se sve zemlje u bazenu Sredozemnog mora dovedu u jednu političku i kulturnu celinu i da se podvrgnu jedinstvenom rimskom pravnom poretku (*pax Romana*), ostavilo je iza sebe materijalne simbole državnosti koji su ovaploćeni u rimskim granicama (*limes imperii*). Rimljanima su kao prirodne brane služile reke Rajna, Majna Dunav i Eufkrat kao i arapska, sirijska i afička pustinja. Rubikon je odvajao Rimljane od provincijala (*solum provinciale*). Na obodima prirodnih brana, utvrđivane su veštačke granice podizanjem vojnih utvrđenja i fortifikacija. Od svih utvrđenja nijedno nije tako upečatljivo, simbolično, vojno i arhitektonski dosledno kao ono podignuto na britanskom tlu za vreme cara Hadrijana između reka Tajn i Solvej. Duž čuvenog Hadrijanovog zida prostirao se neprekidni nasip između četrnaest utvrđenja predstavljajući moćnu barijeru od nasrtaja varvarskih plemena. Nešto kasnije, u vreme cara Antonina Pije, Hadrijanov zid je premešten na oko 120 kilometara severnije, tako da je njegova dužina bila prepolovljena. Zanimljivo je, da je pred samu propast staroga Rima, rimski car Teodosije Veliki, utvrdio graničnu liniju između Istočnog i Zapadnog Rimskog carstva koristeći za to prirodne brane poput reke Drine i Dunava. Sve pomenute rimske granične brane značile su i krajnje tačke državne suverenosti. Prema Zakonu XII tablica uvedena je i obaveza striktnog poštovanja granica privatnog poseda, pa je u skladu sa politeističkim verovanjem starih Rimljana, svako lice bilo obavezno da u čast Jupitera Terminusa, boga granica, omeđi svoj životni prostor.¹¹ Sa strahom od nepoznatog, stari narodi živeli su dugo vremena. Geografska i druga saznanja Starog veka, bila su na veoma niskom nivou. Granice nisu opisivane kao linije, već kao granični pojasevi (*frontiers*), kojima je trebalo odvojiti poznati deo sveta (*Oikouméne*) od nepoznatog (*Anoikouméne*).¹²

11 A. C. Johanson, P.R. Coleman-Norton, F.C. Borune, *Ancient Roman Statutes, The Corpus of Roman Law (Corpus Juris Romani)*, Austin, University of Texas, 1961, vol. II, p. 4.

12 Spacijalno širenje država istorijski se kretalo od graničnih pojaseva (*frontier, frontière, Grenzland*), do geometrijskih linearnih konstrukcija (*boundary, limes, limite, grenzlinie, Grenz*). Videti: Lord Curzon of Keddelston, *Frontiers, The*

Srednji vek sa svojom autarhičnom privredom, carstvima, kraljevinama i vlastelinstvima i nadalje, prirodnim pravom, nije mogao doprineti realnom određivanju granica. Shvatanje državne teritorije kao svojine kojom se moglo slobodno raspolagati kupoprodajom, poklonom i nasleđem, nije dovelo do teritorijalne kohezije. Feudalni sistem u kome je rat svih protiv svih (*bellum omnium contra omnes*), bio pravno dozvoljeno sredstvo, produkovala da država bude razasuta na jednoj široj političkoj ravni, a da teritorija bude izdvojena na posede vladara (*dominium eminens*), feudalaca (*dominium directum*), i kmetova (*dominium utile*). Fenomenološki uslovljen sistem prirodnog stanja doveo je *in fine*, do teritorijalne rascepanosti, socijalne nejednakosti i verske jerarhije.¹³ Kako je upotreba oružane sile bila legitimna u ostvarivanju državnih interesa, neki obrisi državnih granica ipak su morali biti utvrđeni u pojedinim pograničnim oblastima sa izraženim vojno-strategijskim značajem (na primer, u tzv. franačkim markama, frontierama, vojnim granicama ili krajinama – *confinium militare*). Nije nepoznato da je nakon propasti misije franačkog kralja Karla Velikog da obnovi jedinstvo nekadašnje rimske imperije (*Renovatio Imperii Romani*), na području karolinškog carstva došlo do povlačenja granica između Francuske, Nemačke, Španije, Italije, Engleske, Normandije i Sicilije. Razvoj društvenih odnosa i nauke, nakon velikih geografskih otkrića u 15. veku, doveo je do daljeg napretka u određivanju granica državne vlasti. Iako su granice uzimane kao „nepromenljive i večne“, sa otkrićima, osvojenjima i zaposedanjima oblasti, volumen državne

Romanes Lecture, Oxford, Clarendon Press, 1907, pp. 54, etc; C. B. Fawcett, *Frontiers, a Study in Political Geography*, Oxford, Clarendon Press, 1918, pp. 1–107; Paul de Geouffre de La Pradelle, *La frontière, Étude de droit international*, thèse, Paris, Éditions Internationales, 1928, pp. 18–51; Jacques Ancel, “Les frontieres, étude de géographie politique”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1936, vol. 55, pp. 207–297; J. S. Reeves, “International Boundaries”, *American Journal of International Law*, 1944, vol. 38, pp. 535, etc; Duncan Hall, “The International Frontier”, *American Journal of International Law*, 1948, vol. 42, p. 42; S. Whittemore Boggs, *International Boundaries: A Study of Boundary Functions and Problems*, New York, AMC Press, Inc., 1966, pp. 7, etc; A. O. Cukwurah, *The Settlement of Boundary Disputes in International Law*, Manchester, Univeristy Press, 1967, p. 11; Itamar Bernstein, *Delimitation of International Boundaries*, Tel Aviv, Imprimerie des presses de l’Univerisité, 1974, p. 23; Victor Prescott, Gillian D. Triggs, *International Frontiers and Boundaries: Law, Politics and Geography*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008, pp. 3–24.

13 E. A. Kosminski, *Istorija Srednjeg veka*, Beograd, Prosveta, 1945, str. 20.

vlasti se širio, a samim tim produžavale su se i državne granice. Političko-teritorijalna karta sveta često se u to vreme menjala davanjem zemlje na poklon. Pape su papskim donacijama potvrđivale granice vlasti pojedinih vladara nad određenim oblastima. Bilo da se radilo o neotkrivenim ili otkrivenim, naseljenim ili nenaseljenim teritorijama, svetovni oci su sopstvenu vlast uzdizali do te mere, da su se smatrali namesnicima božjim na zemlji (*caput orbis terrarum*). Završetkom tridesetogodišnjih verskih ratova i zaključenjem mirovnih ugovora Minsteru 1648. godine (tzv. Vestfalskog mira), u Utrehtu 1713. godine (nakon rata za tzv. špansko nasleđe) i u Beču 1815. godine (nakon Napoleonovih pohoda), ruinirana srednjovekovna država ojačana je sistemom odnosa zasnovanih na ravnoteži snaga i obavezom poštovanja državnih granica u Evropi. Ustoličavanje novog poretka označeno je simboličnom lozinkom, da je pravo onoga ko poseduje teritoriju, da ujedno odredi i versku pripadnost svog stanovništva (*cujus regio, ejus religio*).

Posle mračnog srednjovekovnog perioda i pobede svetovne nad duhovnom vlašću, granice su se menjale u skladu sa evolucijom ideje vlasništva. Pošto je imovina bila podeljena između različitih teritorijalnih jedinica, stvaranje nove državne organizacije sa jasno povučanim granicama spolja, pretpostavljalo je centralizaciju vlasti nad teritorijom i stanovništvom.¹⁴ Dalja evolucija međunarodnih odnosa koja je dugo pripremana uspesima velikih geografskih otkrića, prvih kolonijalnih osvajanja i buržoaskih revolucija, imala je za posledicu nov koncept državne vlasti. Građanske demokratije, u čijoj su osnovi bile utkane ideje političkog liberalizma i narodnog suvereniteta, dovele su do istorijskog diskontinuiteta sa državnim apsolutizmom.¹⁵ Široko isprepletane, ali ne i dovoljno produbljene, socijalne veze, karakteristične za srednjovekovni period razvoja međunarodnih odnosa, srušene su i prekinute usled snaženja države, čiji je autoritet u novim istorijskim okolnostima proizašao iz suverene volje naroda. Pozitivna strana takvog pristupa ogledala se u višestrukom umnožavanju međunarodnih

14 Apsolutna država dovodi do istorijske prekretnice. Pravo svojine na zemljištu više se ne vezuje za pojedince već i za države, što je u pravnom smislu bio izuzetan pomak. Teritorija je proglašena za javnopravnu svojinu sa državnom vlašću nad pravno definisanim područjem. Celokupnost privatnih poseda postalo je, *constitutio proprietatis civitatis opus est*. Videti: Luj Le Fir, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, Izdavačka knjižnica Gece Kona, 1934, str. 168.

15 Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 7.

odnosa koji su vremenom prerasli u pravno regulisan sistem koji je bio diktiran potrebama socijalnog razvoja. To je naravno doprinelo i razvoju shvatanja o državnim granicama, koje je pratilo zahuktalu kapitalističku privredu i ogromne ekonomske apetite buržoazije unutar i van državnih granica. U doba imperijalizma, istaknut je zahtev za novom podelom sveta, čime je potvrđeno pravo na kolonizaciju i vođenje agresivnog rata. Lojalno ispunjavanje ugovornih obaveza o poštovanju državnih granica, koje je do tada bilo u korelaciji s održanjem načela političke ravnoteže, više nije bilo moguće.

Sa okončanjem Prvog svetskog rata u kome su Savezničke sile izvojevale pobedu nad Centralnim silama došlo je do zaključivanja pet mirovnih ugovora (Versajskog sa Nemačkom od 28. juna 1919. godine, Sen-Žermenskog sa Austrijom od 10. septembra 1919. godine, Nejskog sa Bugarskom od 27. septembra 1919. godine, Trijanonskog sa Mađarskom od 4. juna 1920. godine i Sevrskog sa Turskom od 10. avgusta 1920. godine, koji je zamenjen Lozanskim od 24. jula 1923. godine). U periodu do Drugog svetskog rata, navedeni međunarodni ugovori predstavljali su osnovu na kojoj su utvrđene granice većeg broja evropskih država. U njima se, za razliku od prethodnih vremena, očitovala zrelost ideje o neophodnosti mirenja državnih suvereniteta sa idejom međunarodne zajednice (*diversum in diversis nationibus*). Unutar međunarodnog pravnog poretka u kome se u prošlosti svaki suverenitet sukobljavao sa drugim državnim suverenitetom, konceptu državnih granica trebalo je pridodati nove elemente koji bi odgovarali postojećoj međunarodnoj stvarnosti. Ideja o očuvanju mira kroz jačanje solidarnosti i međusobne saradnje u tzv. sistemu versajskih mirovnih ugovora, bila je isprepletana sa nekim ranijim idejama o *Civitas maximas*, gde je različite političke ciljeve pojedinih sila valjalo uklopiti u maglovito sagledavanje opštih interesa i stvarnih potreba vremena koje je nadolazilo. U periodu nakon ratnih dešavanja, postojala je očigledna nužnost stvaranje jedne univerzalne organizacije koja će brinuti o svetskom miru. Tako je, kroz versajski sistem ta ideja i realizovana kroz Društvo naroda čiji je osnovni konstitucionalni akt postao integralni deo svih navedenih mirovnih ugovora. Još je tokom Pariske mirovne konferencije od 25. januara 1919. godine, odlučeno da je, „od najveće važnosti (...), da se osnuje Društvo naroda kao organ međunarodne saradnje koji bi garantovao izvršenje zaključenih međunarodnih obaveza i koji bi omogućio da se izbegne rat“. U preambuli Pakta Društva naroda od 28. aprila 1919. godine, naglašava

se neophodnost ostvarivanja pravde i savesnog poštovanja svih ugovornih obaveza u uzajamnim odnosima organizovanih naroda. Na osnovu člana 14. Pakta došlo je do osnivanja Stalnog suda međunarodne pravde 1920. godine. Njegova jurisprudencija bila je dragocen izvor tumačenja pravila i principa o državnim granicama između dva svetska rata. U članu 10. Pakta Društva naroda propisano je da su države dužne da poštuju i održavaju teritorijalni integritet i političku nezavisnost članica protiv spoljne agresije. Time nije u potpunosti onemogućena upotreba sile u međunarodnim odnosima, ali je postignut značajan napredak u relativizovanju pojma suvereniteta budući da su države udružujući se u Društvo naroda, žrtvovalе svoje posebne interese koji su se odnosili na pravo vođenja rata (*ius ad bellum*). U praksi koja je sledila, navedena pravila i načela bila su razrađena najpre u Ženevskom protokolu iz 1924. godine, u kome je data definicija agresora (koja je kasnije napuštena), a zatim i u Lokaranskim sporazumima iz 1925. godine u kojima je rat odbačen kao sredstvo za rešavanje sukoba, a državne granice su proglašene nepromenljivim bez slobodnog državnog pristanka. U Brijan-Kelogovom paktu iz 1928. godine, rat je stavljen van zakona (u odnosu na sile potpisnice). Međutim, i pored vidnog napretka, istorija međunarodnih odnosa između dva rata pruža mnoštvo žalosnih primera nepoštovanja državnih granica.¹⁶

Nakon preživljene katastrofe Drugog svetskog rata i osnivanja Ujedinjenih nacija, ponovo će oživeti interesovanje međunarodne zajednice za regulisanjem pitanja državnih granica. Generalno uzvevši, povlačenje novih graničnih linija izvršeno je na osnovu mirovnih ugovora (iz Pariza i San Franciska), posebnih ugovora o delimitaciji državnih granica, zajedničkih deklaracija i presuda međunarodnih sudova i arbitraža. Novim sistemom kolektivne bezbednosti uspostavljenim Poveljom Ujedinjenih nacija, sve članice svetske organizacije prihvatile su obavezu da se u svojim međunarodnim odnosima uzdržavaju od pretnje silom ili upotrebe sile koja bi bila u nesaglasnosti s ciljevima i

16 Društvo naroda nije ispunilo svoju osnovnu ulogu prilikom napada Japana na Mandžuriju 1932. godine, prilikom napada Italije na Etiopiju 1933. godine, niti prilikom intervencije Italije i Nemačke u španskom građanskom ratu. Istupanje Japana iz Društva naroda zbog osude njegovog ponašanje prema Kini, zatim Nemačke zbog neprihvatanja njene politike naoružavanja 1933. godine, potom i Italije 1937. godine, te isključenje Sovjetskog Saveza iz organizacije zbog agresije na Finsku, dovelo je konačno do prestanka rada Društva naroda 1940. godine.

načelima Ujedinjenih nacija. Imperativnom normom opšteg međunarodnog prava (*jus cogens*), zabranjen je svaki pokušaj s ciljem delimičnog ili potpunog razbijanja nacionalnog jedinstva, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti država u okviru i van sistema Ujedinjenih nacija.¹⁷ Eliminacija prava na upotrebu sile i vođenje rata, te sužavanje ostalih vidova samopomoći u međunarodnim odnosima, postupno je dovela do ograničenja suvereniteta u njegovom opštepriznatom vidu. Međutim, u odnosima između država nije došlo do otklanjanja iluzije o opravdanosti korišćenja sile radi ostvarivanja nacionalnih interesa zbog čega je u praksi i dalje bilo primera otvorenog negiranja pravne sadržine načela o nepovredivosti teritorijalnog integriteta i međunarodno priznatih granica.¹⁸

S obzirom da suverenitet nije ostao podređen isključivo nacionalnim interesima, već i univerzalnim društvenim vrednostima i poretku međunarodnopravnih normi, teritorija država, ali i granice dobile su jedan novi smisao usklađen sa potrebom trajne stabilizacije međunarodnog mira i bezbednosti.¹⁹ Pozitivni pomaci međutim, nisu doveli do jedinstva u pogledu novih konceptualnih pristupa, pa su u međunarodnoj praksi ostali da važe ranije prisutni kriterijumi prilikom utvrđivanja državnih granica poput prirodnih, geografskih, strategijskih,

17 Jean Combacau, *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986, pp. 22, etc.

18 Ta činjenica odražava se na različite načine i na status državnih granica. Međunarodno pravo samo u iznimnim slučajevima može biti u funkciji sile. Sila se pak, ispoljava, na jedan sasvim specifičan način koji odražava uticaj stvarnosti na međunarodno pravo. Taj odnos između međunarodnog prava i sile u realnosti se izražava principom efektiviteta, koji ima odlučujući značaj, bilo kroz dejstvo stvorenog činjeničnog stanja na međunarodno pravo (*ex factis ius oritur*), bilo kroz ograničavanje pravnog dejstva činjeničnog stanja na pozitivni međunarodni pravni poredak (*ex injuria ius non oritur*). Međunarodno pravo se u principu ne upušta u ocenu pravne valjanosti unutrašnjih akata država koje bi države preuzele u okviru svojih unutrašnjih nadležnosti i činjeničnog stanja koje bi takvi akti proizveli. Ovakvo stanje predstavlja pravnu posledicu delovanja principa nemešanja u unutrašnje poslove drugih država, a proizlazi iz državnog suvereniteta. U primeni načela efektiviteta ograničenje stvorenog činjeničnog stanja na međunarodno pravo izražava se u činjenici da efektivno vršenje vlasti suprotno međunarodnom pravu, nema pravnog dejstva i smatra se nezakonitim. Videti: Duško Dimitrijević, „Suverenitet i međunarodno pravo”, *Strani pravni život*, 2006, br. 1–3, str. 51–63.

19 Paul Taylor, “The Institutions of the United Nations and the Principle of Consonance: An Overview” in: Paul Taylor and A.J.R. Groom (eds.), *The United Nations at the Millennium*, London, Continuum, 2000, p. 295. etc.

nacionalnih, istorijskih, socijalnih, ekonomskih, kulturnih, i dr. Suštinski, svi ti kriterijumi preoblikovani u određene principe *sensu politico*, koriste državama i danas u njihovim razgraničenjima sa drugim državama. Uzimajući u obzir da različite forme država povlače za sobom i različite vrste granice, radi utvrđivanja realnog domašaja pojedinih principa u međunarodnom pravu, u narednom delu studije iznećemo tradicionalno prihvaćenu tipologizaciju državnih granica.

3. TIPOLOGIJA DRŽAVNIH GRANICA

3.1. Prirodne granice

Prirodne granice *stricto sensu*, predstavljaju granice koje prate linije prirode. Linije prirode mogu biti različiti oblici reljefa, konfiguracije tla, horizontalne razuđenosti, klimatske zone i drugi prirodni faktori. Prirodni ili materijalni razlozi mogu predstavljati osnov za pozivanje na prirodne granice. Drugi razlozi jesu razlozi *sensu politico*.²⁰ Pozivanje na prirodne granice prisutno je u praksi država prvobitne ljudske civilizacije, kada se iz strateških razloga centralizovana teritorijalna vlast opredeljivala da pravnim putem ostvari ekspanzionističke težnje. Najlakši put bilo je pozivanje na prirodne granice, to jeste, na prirodne oblike tla koji su postojali od davnina, a čija linija nije utvrđena međunarnodnim ugovorom. Tako su, najpre, u razgraničavanju korišćene postojeće prirodne zapreke za teritorijalnu podelu državne vlasti. Dobar primer predstavljale su planina Tavra i reka Eufkrat koje su ovičavale granice starog Egipta ili nešto kasnije, reke Tigar i Eufkrat između kojih je, po svedočenju čuvene Tel-Amarnske prepiske ustanovljeno Asirsko carstvo.²¹ U doba starog Rima, imperija je težila da učvrsti spoljne granice na vodenim površinama. Poznato je da su zbog odbrambenih razloga u vreme Oktavijana Avgusta, severnu granicu prema Germaniji, činile Dunav i Rajna, nešto docnije i reka Laba povezana limesima s obalom Crnog mora. U istočnom delu Rimskog carstva povučena je granica duž reke Eufkrat, dok je na zapadu prirodnu granicu činio Atlantski okean. Na jugu pak, državnu granicu Rima omeđavale su velike afričke pustinje. Društvenim razvojem, u doba apsolutističkih monarhija, velike evropske države želele su da prirodnim granicama osiguraju sopstveno gospodarstvo nad teritorijom. I dok je Francuska težila rajnskoj granici, a Italija alpskoj, dotle je Španija težila granici na Pirinejima. Sve pomenute države težile su granici koja bi pratila određena prirodna obeležja, a čije je utvrđivanje imalo za cilj dalje

20 Lassa Oppenheim, *International Law*, London, Longmans, 1952, vol. I, p. 531.

21 V. P. Potemkin, *Istorija diplomatije*, knjiga prva, Državni izdavački zavod Jugoslavije, Beograd, 1945, str. 12-17.

teritorijalno proširenje. Rekonstruisanjem istorijskih zapisa i arheoloških svedočanstava, vidi se da su prirodne granice bile uvek pristune tamo, gde je trebalo osigurati bezbednost državne teritorije. Povlačenje državnih granica uporedo sa prirodnim oblicima tla (duž planinskih venaca, klisura, reka, jezera, morskih obala, pustinja i dr.), ima pre svega, strateški značaj. Međutim, protekom vremena, prirodne granice sve su manje shvatane kao „večite barijere“ koje dele različite naroda, nacije i civilizacije. U kontekstu razvoja međunarodnih odnosa i intenziviranja socijalne međuzavisnosti, njihova uloga biva promenjena različitim državnim razlozima – od ekonomskih, političkih i vojnih – do religijskih, kulturnih i saobraćajnih.²² Činjenica da prirodne granice ne bi trebalo da budu nepremostiv zid već put za ostvarenje međudržavne saradnje, ne znači da one nisu podložne ispravkama. U historiografiji se pominje veoma ilustrativan primer iz doba Luja XIV (*le Roi Soleil*), kada je, u postojećim geografskim kartama Francuska akademija nauka izcrtala novu graničnu liniju u Gaskonjskom zalivu proširujući time granice državne vlasti u Sredozemnom moru.

Prirodne granice *sensu politico*, nisu izgubile na značaju sve do današnjih dana. Geopolitički pristup u tumačenju fenomena granica predstavlja veoma značajnu potvrdu za ovako stanovište. Pri objašnjenju fenomena granica geopolitika razlikuje dva doktrinarna pristupa. Jedan je pristup u nemačkoj geopolitičkoj školi čiji je začetnik bio *Friedrich Ratzel*. Prema ovom konceptu, država se oblikuje kao organizam vezan za određeni deo zemljine površine, a njena obeležja razvijaju se iz osobenosti naroda i tla. Najvažnija obeležja države su razmere, lokacije i granice. Kod utvrđivanja granica bitno je razlikovati poziciju (*lage*) ili prostor države (*Raum*). Ako je državni prostor omeđen prirodnim granicama kao organima smeštenim na obodu države, onda se narod oseća prirodno i nesmetano se obnavlja, sa istovetnim obeležjima i životnom energijom (*Lebensenergie*). Granice naslonjene na fizičke osobenosti tla nisu međutim, sve jednako dobre, već samo one koje prate kvalitet naroda, dostupnih izvora i preovlađujuće političke moći. Budući da je državna moć sklona ekspanziji, državne granice određuju *in fine*, moć država. Matematička preciznost utvrđivanja granica vezana je za napredniju civilizaciju, a razvoj geodezije i kartografije omogućava u Evropi povlačenje granica *sensu politico*. Granice se *a fortiori*, svode na obične kartografske forme

22 Paul de Geoufree de La Pradelle, *La Frontière*, op. cit., pp. 307, etc.

jer predstavljaju više geografsku apstrakciju, dok realno postoje kao granična područja (*Grenzraum*).²³

Prema drugom doktrinarnom pristupu koji je razvijen u Francuskoj i čiji je idejni tvorac bio *Paul Vidal de la Blache*, mogućnost da granice imaju determinirajuću ulogu u političkoj historiji zavisice od toga, da li njihove prirodne odlike služe kao „privremeni ili trajni okvir ljudskih delatnosti”. Da bi teritorija imala uticaja na politički položaj društva, potrebno je da je naseljavaju slobodni i historijski svesni ljudi. Pomenutim pristupom uvažava se historijska činjenica da geografski determinizam nije sam po sebi dovoljan da bi se njime odredile granice države, već da je bitan i subjektivni, humani činilac, koji od čoveka pravi najvažnijeg geografskog činioca.²⁴ Na međunarodnom planu, pomenuta metodologija povlačenja državnih granica bila je prihvaćena od vodećih zagovornika geopolitičke teorije.²⁵

Na osnovu geopolitičke dvojnosti koja generalno uzevši postoji u međunarodnim odnosima (kopnene i pomorske moći – telurokratije i talasokratije), bilo bi moguće opisati i granice Poljske uspostavljene nakon Drugog svetskog rata. Poljsko insistiranje na utvrđivanju prirodnih granica na Odri i Nisi najbolje očituje pomenutu geopolitičku realnost, jer se Poljska sa istočne strane nalazi u geopolitičkom smislu, na ivici Evroazije tzv. *Heartlanda* ili geografske osovine historije, a sa zapadne strane zauzima deo priobalnog prostora tzv. *Rimlanda*. Međusobno suočeljavanje različitih geopolitičkih interesa tokom vekova, dovelo je do situacije da se Poljska nađe tačno na sredini koridora ratova.²⁶ Konačno, oblike prirode koji prate granice pružanja

23 Friedrich Ratzel, *Politische Geographie*, München und Leipzig, R. Oldenbourg, 1897, pp. 538, 585, etc; *Anthropogeographic*, London, Oxford Univeristy Press, 1927, p. 267.

24 Paul Vidal de La Blache, *Principes de géographie humaine*, Paris, A. Colin, 1922, pp. 1-327; Jacques Ancel, op. cit., pp. 207, etc.

25 Karl Haushofer, *Grenzen in ihrer geographischen und politischen Bedeutung*, Heidelberg, Kurt Vowinckel Verlag, 1939, pp. 14, etc. Geopolitički koncept bio je dugo vremena odbačen budući da je smatran pseudonaučnim pristupom koji je zajedno sa nacionalsocijalističkom rasnom teorijom umnogome doprineo izazivanju Drugog svetskog rata. Međutim, germanska geopolitika na teorijskom nivou nije se razlikovala od anglosaksonske geopolitike Halforda Mackindera, Alfreda Mahana i Nicholasa Spykmana, francuske Vidala de la Blache i ruske geopolitičke škole. Videti: Aleksandar Dugin, *Osnovi geopolitike, Geopolitička budućnost Rusije*, Ekopres, Beograd, 2004, knjiga I, str. 17, etc.

26 Andrija Bogнар, „Političko-geografske i geopolitičke osobine granice Poljske”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1972, broj 1, str. 36-58.

državne suverenosti, teško je odvojiti od državne volje, koja u krajnjem slučaju predstavlja drugo ime za politički interes.

3.2. Veštačke granice

Veštačke granice nastaju kao artificijelne tvorevine ljudskog društva. Od najstarijih vremena, čovekova težnja za stalnim uvećanjem životnog prostora bila je sadržana u povlačenju veštačkih linija koje su odvajale različite društvene zajednice. Veštačkim granicama nevidljiva politička volja bila je pretvarana u vidljivu materijalizovanu stvarnost. Kroz njihovu determinaciju realne potrebe društva u međunarodnim odnosima dolazile su do punijeg izražaja. Njihovo utvrđivanje obično nije pratilo prirodne oblike tla. Otuda valjda i sledi zapažanje čuvenog lorda Curzona da granični pojasevi (*natural frontiers*), koji ne zavise od prirodnih oblika zemljinog reljefa, mogu biti veštački i proizvoljno oblikovani od strane čoveka.²⁷ Nemali broj „brana i ustava” tako je bio podizan duž graničnih linija kojima se sprečavao upad tuđina u državnu unutrašnjost. Primera ima dosta, a najpoznatiji je svakako Kineski zid „od deset hiljada lia”, koji je vekovima služio moćnoj azijskoj državi kao optimalna zaštita od upada Huna. Takođe, nije nepoznato i da se na vrhuncu moći, stari Rim protezao od ušća Rajne u Severno more, do Regensburga na Dunavu (*limes Germanicus*). Na teritoriji južnoslovenskih država, rimske granice bile su povučene duž Dunava. Dunavski limes svojim panonskim delom išao je linijom do Beograda, a Mezijskim, od Crnog mora do Beograda. Kao narod koji je polagao pravo na svetsko prevashodstvo, Rimljani su gradili *limese* po uzoru na prirodne formacije (šume, kanale i rovove, bedeme i dr.). Sistemom graničnih puteva (poput onog izgrađenog duž desne obale Dunava, kod Đerdapa), fortifikacijskih objekata i vojnih utvrđenja (na Kalemegdanu, u Pančevu, Vinči, Ritopeku, na ušću Velike Morave u blizini Kuliča, na ušću Mlave u Dunav, u graničnom pojasu Viminacijuma, i dr.), Rimljani su podupirali državnu bezbednost i teritorijalni integritet. Slično su pokušala da urade i slovenska plemena prilikom velike seobe naroda u VII veku, kada su sa mnoštvom bedema tzv. gorodišča, podignutih duž linija razgraničenja težila da uspostave svoj teritorijalni domen.

Generalno uzevši, postoji distinkcija između gore pomenutih veštačkih granica u doba Rima koje su jednostrano utvrđivane i

²⁷ Lord Curzon of Keddelston, *Frontiers*, op. cit., p. 23.

samonametnute od strane države i veštačkih granica koje nastaju kao rezultat pregovora i na bazi ugovora između susednih država.²⁸ Razvoj državne organizacije doveo je do brisanja nekadašnje razlike, kao što je doveo do brisanja razlike koja *de facto* postoji između veštačkih i prirodnih granica. Danas su sve granice „manje-više” veštačke, a rezultat su razumnog delovanja države na međunarodnom planu.²⁹

Artificijelno određivanje granica pored pravnih pravila podrazumeva upotrebu naučnih saznanja iz matematike, astronomije, geodezije, geografije, topografije, kartografije, antropogeografije i drugih naučnih disciplina. Najpoznatija vrsta veštačkih granica svakako jeste geometrijska granica čiji se oslonac nalazi u astronomskim merenjima. Povlačenje geometrijskih granica znači određivanje linija koje prate meridijane geografske dužine i paralele geografske širine, bez većeg oslanjanja na prirodne oblike. Takođe, geometrijske granice mogu biti i u formi kružnih lukova ili linija paralelnih ili jednako udaljenih od obala reka, jezera i mora. Definisane granice na bazi geometrijskih aksioma bilo je nametnuto u vreme kolonijalizma kada su imperijalističke sile na proizvoljnoj osnovi delile ogromne površine sfera uticaja.³⁰

28 Paul de Geoufree de La Pradelle, *La frontière*, op. cit., pp. 25–26. Ponekad se veštačka granica nepravilno naziva i „ugovornom“, čime se želi istaći da njen položaj ne nameće konfiguracija zemljišta, već da se povlači proizvoljno na osnovu sporazuma. Videti: Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 23.

29 S. Whittemore Boggs, *International Boundaries*, op. cit., p. 23.

30 Velike sile uspele su da stave pod jedinstven pravni poredak ogromna prostranstva zemaljske kugle koristeći najrazličitija politička sredstva – od zavojevanja do okupacije i zauzimanja ničije zemlje (*res nullius*). Sa velikim otkrićima na zapadu kolonijalni posedi su poslužili za naseljavanje stanovništva, za ekonomsku eksploataciju, trgovinu i za širenje političkih uticaja. Prva osvajanja u Novom svetu preduzele su Španija i Portugalija, smatrajući osvojeno područje „produžetkom” svojih teritorija na Pirinejskom poluostrvu. O tome svedoče i nazivi Španije i Kastilje, te mnogi kulturni spomenici i toponimi kojima je uz originalni naziv dodavan i pridev „novi”. Španci i Portugalci su na američki kontinent preneli sistem feudalne eksploatacije. Zemlja je zajedno sa domorodcima deljena vlastelinima. Prvobitne sfere uticaja na neosvojenom i nedovoljno istraženom području Latinske Amerike obuhvatala su područja definisana papskom Bulom *Inter Caetera* iz 1493. godine. Linija razgraničenja španskih i portugalskih poseda u Novom svetu išla je od jednog do drugog Zemljinog pola na 100 milja od Azorskih i Kapa Verde ostrva. Kasnijim Ugovorom iz Tordesiljasa iz 1494. godine, sfera uticaja pomerena je na 370 milja od ovih arhipelaga. Pomenuta podela dovela je do pojave drugih velikih sila koje su želele učešće u novoj podeli sveta. Velika Britanija, Francuska, Holandija, Rusija, Nemačka i Italija stvorile su tzv. koncert kolonijalnih sila koji je doprineo izgradnji

I pored izmena koje su usledile procesom dekolonizacije nakon Drugog svetskog rata, ostala je da postoji jedna od najdužih granica povučena po meridijanu, između Kenije i Somalije dužine preko 250 milja. Zbog nekadašnjeg kolonijalnog razgraničavanja i primene principa o nepromenljivosti teritorijalnog poseda (*uti possidetis*), ostale su da postoje i geometrijske granice između Mauritanije i Malija, Egipta i Libije, Egipta i Sudana, jugozapadna granica Alžira kao i neke druge geometrijske granice afričkih država južno od Sahare. Na području Severne Amerike geometrijske granice su dosta izražene. Najpoznatije su svakako one između Sjedinjenih Američkih Država i Kanade koja je povučena po 49 paraleli, odnosno granica sa Aljaskom koja je povučena duž 141 paralele geografske širine. Nakon svršetka Korejskog rata i potpisivanja primirja u Panmunjonu 27. jula 1953. godine, određena je granica između Severne i Južne Koreje po 38 paraleli duž koje je utvrđena demilitarizovana zona duga 248 kilometara i široka 4 kilometra. Ženevskim sporazumom o primirju iz 1954. godine, teritorija Vjetnama podeljena je po 17 paraleli geografske širine, tako da je u severnom delu obrazovana Demokratska Republika Vjetnam, a u južnom Republika Vjetnam. Prednost povlačenja geometrijskih granica vidi se u tome, što su geometrijske granice lako uočljive kod razgraničenja pustinjskih predela (na primer, velike pustinje Kalahari), ali i morskih oblasti, gde reljefni oblici nisu jasno izraženi.

Utvrđivanje veštačkih granica na osnovu geometrijskih parametara često je bilo povod za ekstenzivno tumačenje teritorijalnog suvereniteta i pozivanje na tzv. teoriju sektora. U nastojanju da prošire državnu vlast u polarnim i drugim slabo pristupačnim predelima u kojima efektivitet mirne okupacije nije mogao opstati, države su se pozivale na pseudo-pravne naslove, kao što su pravo otkrića, teorija susedstva i geološkog kontinuiteta, teorija stečenih prava i teorija interesnih sfera.³¹ Intenzitet okupacije na pomenutim područjima u svakom slučaju

političke organizacije u kolonijalnim područjima. Videti: Geddes W. Rutherford, "Spheres of Influence: An Aspect of Semi-Suzerainty", *American Journal of International Law*, 1926, n° 20, pp. 300–325.

31 Teorija otkrića ističe kao osnov prvo viđenje, dodir, prelaz preko teritorije koja ima status ničije zemlje (*terra nullius*). Kao osnov sticanja teritorijalnog suvereniteta teorija otkrića nije zadovoljavajuća. Teorija kontiguiteta, odnosno susedstva i geološke blizine polazi od činjenica vanpravne prirode, pa se u praksi ne uzima kao pravni osnov posedovanja (izuzetak može biti, proširenje prava na epikontinentalni pojas). Teorija stečenih prava takođe je volontarističke prirode, kao i njoj bliske teorije interesnih sfera i zaleđa (*Hinterlanda*).

morao se dokazivati, pošto je mirna okupacija preduslov za posedovanje teritorijalnog suvereniteta. Zbog nemogućnosti konstituisanja bilo kakve vlasti i zbog sasvim ograničene efektivnosti, te iz uzroka nepristupačnosti i surovosti klimatskih prilika, države su primenjivale kvazi-pravne osnove. Tipičan primer predstavlja Arktik, povodom čijeg zauzimanja je Sovjetski Savez izdao jednostranu proklamaciju 1926. godine, kojom je protegao sopstveni suverenitet na sva otkrivena i neotkrivena ostrva i more sve do Severnog pola.³² Pokušaj primene teorije sektora bilo je prisutno i na području Južnog pola (Antarktika), gde je prošao bez nekog naročitog uspeha, pošto je međunarodna zajednica reagovala zamrzavanjem teritorijalnih zahteva Ugovorom iz Vašingtona iz 1959. godine.

Konsolidacija nekadašnjih geometrijskih granica imala je uglavnom trnovit put. Demarkacija granica na područjima koja su bila slabo ispitana, za koje nisu postojali tačni geografski podaci, usledila je znatno kasnije od delimitacije.³³ Usled neelastičnosti geometrijskih granica bilo je neophodno pristupiti topografskim merenjima na terenu, triangulacijama to jeste, ispravkama grešaka u geografskoj dužini i širini, pri čemu su učešća eksperata bila neminovna. Budući da su kartografska pravila u međuvremenu evoluirala, bilo je neophodno ispraviti stare kartografske zablude.³⁴

3.3. Istorijske granice

Per analogiam sa pravnom zaštitom stečenih privatnih prava, zaštita državne teritorije nakon nastupanja teritorijalnih promena obezbeđuje se pozivanjem na istorijske granice. Povod za priznanje „stečenih istorijskih granica“ nalazi se u osnovnom nomo-logičkom pravilu o neretroaktivnom važenju zakona.³⁵ Dok stečena privatna prava

32 Pored Sovjetskog Saveza pretenzije su izrazile i Kanada, SAD, Danska i Norveška.

33 Prva razlika između delimitacije (ugovornog regulisanja granice) i demarkacije (stvarnog utvrđivanja granica na licu mesta) izvršena je još 1896. godine. Videti: G. G. Felike, *Međunarodno pravo i granični problemi u Africi*, Pravni fakultet u Beogradu, 1982, str. 101.

34 Mape se u međunarodnoj praksi tretiraju kao relativni pokazatelji u odnosu na tekst ugovora. Videti: G. G. Felike, *ibid.*, str. 109; Aleš Bebler, „Indo-Pakistan Western Boundary Case“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1968, str. 63.

35 Pierre Descamps, „La definition des droits acquis“, *Revue Générale de Droit International Public*, 1908, vol. 15, p. 385.

predstavljaju barijeru državnim zahvatima u imovinu i imovinska prava pojedinaca, u međunarodnom javnom pravu pozivanje na istorijske granice predstavlja instrument zaštite teritorijalnog *statusa quo*.³⁶

U prošlosti su se, iz razloga celishodnosti, razni politički akteri pozivali na istorijske granice, pa čak i kada nije postojalo njihovo pravno utemeljenje. Dugi niz vekova, Katolička crkva je isticala svetovno i duhovno prevashodstvo u pogledu zemljine zapadne hemisfere citirajući lažnu bulu Konstantina Velikog (*Donatio Constantini*), kojom su utvrđene istorijske granice između istoka i zapada. Sve do 15. veka, pomenuti dokument smatrao se za verodostojan osnov posedovanja teritorija, dok konačno, papski sekretar i humanista Lorenzo Vala nije obelodanio da se radi o klasičnom falsifikatu.³⁷ Habsburška dinastija, kao baštinik rimskoga carstva, polagala je ne samo istorijska prava na tuđim teritorijama, već i nad vasionom. Otuda valjda i potiče ona glasovita sentenca – *Austriae est imperare orbi universo*, koja istorijske granice državnog prostora objašnjava meta-fizičkim razlozima.

U novijem periodu ljudske istorije, pozivanja na istorijske granice desilo se u državama Latinske Amerike. Tome je doprineo već čuveni princip o zadržavanju teritorijalnog poseda – *uti possidetis, ita possideatis*, koji je osveštao teritorijalne podele kolonijalnih sila na ovim kontinentima.³⁸ U konceptualnom smislu, princip o poštovanju nepromenljivosti granica bivših kolonijalnih poseda u Južnoj i Srednjoj Americi *uti possidetis juris*, prenet je analogijom iz rimskog privatnog prava koje je zabranjivalo konfuziju vlasništva (*interdictum uti possidetis*). U stvarnosti, koncept se oslanjao na stečena prava proisteka na osnovu bula *Inter Caetera* i *Dudum Siquidem* rimskog pape Aleksandra VI Bordžije iz 1493. godine, kojima su podeljeni španski i portugalski posedi u Južnoj Americi. Iako je bula *Inter Caetera* više puta

36 Georges Kaeckenbeeck, "Le protection internationale des droit acquis", *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1937–1, vol. 59, p. 321.

37 Prema lažnoj „Konstantinovo darovnici“, Konstantin je iz zahvalnosti zbog izlečenja, papi Silvesteru I poklonio Rim i celu Italiju sa zapadnim provincijama tako da su pape od tada postale legitimni vladari zapadnog Rimskog carstva. Konstantinova darovnica se nalazi u tzv. *Decretales Pseudo-Isidorianae*, odakle je oko 1140. godine, pridodata prvom delu Zbornika kanonskoga prava (*Corpus iuris canonici*) koji je sve do 1917. godine, bio glavni izvor kanonskoga prava Katoličke crkve.

38 Gaël Abline, *Sur un principe général du droit international: l'uti possidetis*, Université d'Angers, Angers, 2006, p. 8. Autor navodi da je princip *uti possidetis* bio poznat još u antičkom periodu prilikom razgraničenja gradova-država. Kao primer navodi razgraničenje između Hierapitne i Itanusa na ostrvu Kritu.

modifikovana (u Tordesiljasu 1494. godine, u Madridu 1750. godine i u San Ildefonsu 1777. godine), ona predstavlja svojevrsni izvor pozivanja na istorijske granice čiji je pravni naslov ostao nepotpun, ali je poslužio kao pomoćno sredstvo za delimitaciju državnih granica velikih administrativno-teritorijalnih celina španske krune, gde su države bile u povelju, narodi u pregrupisanju, a prostori često nenaseljeni (*terra nullius*). Formalno-pravno, princip *uti possidetis juris* proklamovan je od strane nacionalnog Kongresa u Limi 1848. godine, i u članu 7. Ugovora o Konfederaciji zaključenim 1847. godine, između Čilea, Nove Grenade, Ekvadora, Perua i Bolivije kao *uti possidetis 1810.* i *uti possidetis 1821.*, gde su pomenute godine predstavljale „kritične datume“ ili datume sticanja nezavisnosti država u Južnoj i Srednjoj Americi. U konstitucionalnim aktima Ekvadora, Kolumbije, Venecuele, Kostarike, Meksika, Perua, i drugih latinoameričkih država uneta je eksplicitno odredba da granice između novih nezavisnih država prate linije razgraničenja bivših administrativnih celina španske krune.³⁹

Principu *uti possidetis juris* suprotstavio se Brazil koji je do 1822. godine, bio pod kolonijalnom vlašću Portugala. Sticanjem nezavisnosti, Brazil je koncipirao sopstvenu verziju principa o nepromenljivosti granica koja je predstavljala modifikaciju već usvojenog principa *uti possidetis juris*. Prema brazilskoj koncepciji, fizička okupacija teritorije u momentu sticanja nezavisnosti predstavlja osnov za utvrđivanje državnih granica sa novim nezavisnim državama, naslednicama španske krune (*uti possidetis de facto*). Primena principa trebalo je da pod suverenost Brazila dovede sve teritorije nad kojima je Brazil vršio stvarnu i efektivnu kontrolu na datum sticanja nezavisnosti. Međutim, do toga ipak nije došlo, već je pomenuti pristup doveo do mnogobrojnih sporova sa susednim državama.⁴⁰

Doktrina istorijskih granica zasnovana na principu *uti possidetis*, bez sumnje ima političko i antikolonijalno značenje i orijentaciju. Iako

39 L. D. M. Nelson, "The Arbitration of Boundary Disputes in Latin America", *Netherlands International Law Review*, 1973, n° 20, pp. 268, etc.

40 Navodimo samo primera radi sledeće sporove: sa Kolumbijom u periodu od 1831–1928. godine, oko područja Apaporis; sa Ekvadorom u periodu od 1854–1922. godine, oko područja Amazona Caquetá i Iça; sa Peruom od 1839–1909. godine, oko područja Acre; sa Venecuelom u periodu od 1841–1928. godine, oko područja Amazona; sa Paragvajem u periodu od 1846–1929. godine, oko područja Apa i ostrva Río Paraguay; sa Argentinom u periodu od 1841–1895. godine, oko područja Misiones; sa Urugvajem u periodu od 1882. godine, oko područja Yaguarón i sa Bolivijom u periodu od 1848–1909. godine.

je princip imao preventivnu ulogu u pogledu obezbeđenja mira i stabilnosti i normativnog regulisanja „zemlje bez gospodara“ (*terra nullius*), princip se u praksi nije pokazao kao zadovoljavajuće rešenje. Stoga su latinoameričke države već 1931. godine, zaključile Sporazum o trajnom miru i prijateljstvu kojim su se saglasile o mogućim izuzecima od njegove primene.⁴¹

Iz napred iznete analize može se s pravom zaključiti da isticanje istorijskih prava ima svoj *fons et origo* u bezbednosnim i strategijskim razlozima. Pozivanje na istorijske granice opravdano je na prostorima koji imaju jači „istorijski identitet“ i u kojima postoji veća homogenost stanovništva. Tamo gde „istorijskog identiteta“ i demografske homogenosti nema, povlačenje istorijskih granica može dovesti do suprotnih efekata. Zbog nasleđenih odnosa u svetu oličenih u nepomirljivim težnjama razvijenih i nerazvijenih zemalja, neusklađenih interesa velikih i malih država, uopšte govoreći, zbog nedovoljne zrelosti političkih i socijalnih uslova, te jakog uticaja političkog oportuniteta i oportunizma u međunarodnim odnosima, povlačenje istorijskih granica moguće je samo tamo gde bi se njima osigurala teritorijalna stabilnost i gde bi se pronašao balans između istorijskih prava, nacionalnih interesa i univerzalnih ljudskih vrednosti.⁴²

41 Steven Ratner, “Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States”, *American Journal of International Law*, 1996, vol. 4, n° 90, pp. 590, etc. Nepouzdanost nasleđenih administrativnih linija, nedostatak dokaza koji bi potvrđivao njihovo postojanje i mnogobrojna otvorena granična pitanja ostavila su prostor za različita tumačenja koja ne ukazuju na postojanje jednoobrazne prakse, već naprotiv, na mnogobrojna odstupanja u pogledu primene dekolonizacionog principa *uti possidetis juris*. Videti: Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford University Press, Oxford, 1998, pp. 19, 132.

42 U tom smislu, u međunarodnopravnoj doktrini predložen je poseban koncept tzv. genetskih granica, koji ukazuje na generičku vezu koja postoji između istorijskih granica i razvoja ljudske civilizacije. Pomenuti predlog prvi je konceptualno obrazložio Richard Hartshorne 1936. godine. Ponukan iskustvima vodećih američkih antropogeografa, Hartshorne je polazeći od veze koja postoji između istorijskog i socijalnog faktora u razvoju međunarodne zajednice, uspeo da objasni odnos između „nasleđenih državnih granica“ (*consequent boundaries*), koje prvobitno odvajaju naseljena od nenaseljenih područja, potom „prijašnjih granica“ (*antecedent boundaries*), utvrđenih na osnovu kulturnih odlika teritorije, „pionirskih“ ili „posve prijašnjih granica“ (*totally antecedent boundaries*), utvrđenih u vremenu pre sporazumnog definisanja granične linije (gde ističe primer poznate *Gadsden line* između Sjedinjenih Američkih Država i Meksika), zatim „potonjih granica“ (*subsequent boundaries*) povučenih nakon državnih promena u područjima koja su prethodno pripadala drugom kulturno-istorijskom

3.4. Nacionalne granice

Proces formiranja nacionalnih država u Evropi tekao je jednovremeno s imperijalističkim osvajanjima kolonija u svetu i sa razvojem kapitalizma. Ukidajući feudalna kreposno pravo, buržoazija je objedinila teritorije na kojima su se nalazili pripadnici iste nacije. Nacionalna homogenizacija imala je posledice i na međunarodnom pravnom planu, pošto su države počele da utvrđuju spoljne granice državnog poretka prema granicama pružanja nacije. U borbi protiv Napoleona, individualizam nacije zamenio je individualizam pojedinca. Revolucija iz 1848. godine, proglasila je samoopredeljenje naroda kao osnovu na kojoj počiva nacionalna država. Nacionalni preporod koji je započeo sa velikom francuskom revolucijom iz 1789. godine, trajao je sve do Prvog svetskog rata. Izobličavanje prvobitne ideje o narodnom ujedinjenju u zajedničku državu čije bi granice bile ujedno i spoljne ivice pružanja nacije, oličeno je u prodiranju novih ideja najpre u filozofiji, a potom u sociologiji i pravu. Stanje je dovelo do iskrivljene slike i krajnje ekstremističkih shvatanja nekadašnjeg buržoaskog načela iz 1848. godine, da „koga je vlast na određenoj teritoriji, toga je i nacija” – *cujus regio, ejus natione*. Istorijske činjenice pokazuju da je bilo veoma teško do kraja izvesti razgraničenje između različitih nacionalnih grupa, pogotovu ako se neka od tih nacionalnih grupa, po samo njoj poznatim kriterijumima odlučila da postane „gospodar sveta” (*Harrenvolk*). Još je otežavajuća bila situacija, ako su se sve nacionalne grupe smatrale apsolutno suverenim u pogledu određivanja državnih granica.⁴³

miljeu, i na kraju, „nametnutih granica“ (*superimposed boundaries*), koje presecaju oblasti u kojima postoji kulturno-istorijsko jedinstvo poput granica koje su utvrđene u Centralnoj i Istočnoj Evropi ili na Bliskom Istoku. Videti: Richard Hartshorne, “Suggestion on the Terminology of Political Boundaries”, *Mitteilungen des Vereins der Geographen an der Universität Leipzig*, 1936, pp. 180–192. S. Whittmore Boggs, *International Boundaries*, op. cit., pp. 28–31.

- 43 Od Fihtea (*Johann Gottlieb Fichte*) koji je tvrdio da je narod živo biće, do Hegela (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) koji je bio potstaknut metafizičkim razmišljanjem o stalnom ovapločenju apsolutnog duha u posebnim narodima, preko antropoloških rasističkih učenja Gobina (*Joseph Arthur comte de Gobineau*), Čembrlena (*Houston Stewart Chamberlain*) i Vaše de Lapuža (*Vacher de Lapouge*), sve do fašističkih učenja da se države izdižu iznad naroda, odnosno nacional-socijalističkih učenja o nacionalnoj državi (*Völkischer Staat*), insistiranje na nacionalnima granicama imalo je za posledicu ostvarivanje imperijalističkih interesa.

Evolucija ideje o naciji dovela je do kreiranja koncepta o nacionalnim granicama. Razrada koncepta u međunarodnoj praksi tekla je uporedo sa razradom prava na samoopredeljenje. Davanje naciji prava da bude osnovni činilac međunarodnih odnosa, imalo je političkog smisla i razumnog opravdanja. Pre donošenja Povelje Ujedinjenih nacija iz 1945. godine, pokušaj ostvarenja nacionalnog subjektiviteta učinjen je od strane Sjedinjenih Američkih Država, a na inicijativu predsednika *Woodrow Wilsona*. Očigledno pod uticajem Američkog instituta za međunarodno pravo, *Wilson* je proklamujući sopstvenu „novu diplomatiju” (*new diplomacy*), u čuvenom dokumentu od 14. tačaka predvideo pravo naroda na samoopredeljenje. Pravo na samoopredeljenje ograničavalo se samo na razvijene narode. Kao političko načelo međutim, pravo na samoopredeljenje bilo je u nešto širem kontekstu postavljeno u sovjetskoj Deklaraciji o pravima naroda, a tek sporadično u organizaciji Društvu naroda u okviru Versajskog mirovnog sistema. Princip samoopredeljenja nije priznat kao pravni princip iz razloga što bi nacionalne grupe mogle različitim tumačenjem njegove sadržine, umesto do mirnog postizanja svoje nezavisnosti, dovesti do rata i međusobnog otimanja spornih teritorija.⁴⁴ Iako je između dva svetska rata princip istorijskih prava i princip zaštite nacionalnih manjina više istican u prvi plan, princip samoopredeljenja postepeno je pronašao put do međunarodnog priznanja.

Novе tendencije započinju sa Atlantskom poveljom iz 1941. godine, u kojoj se samoopredeljenje priznaje svim narodima u skladu sa njihovom slobodno izraženom voljom, koja može ići i nasuprot teritorijalnoj celovitosti. Pravo na samoopredeljenje proklamovano je i

44 Rešavanje pitanja granica uz primenu principa samoopredeljenja može biti dosta složeno. Budući da se nacionalne granice uglavnom utvrđuju na osnovu statističkih podataka o demografskom stanju, ti podaci mogu biti neistiniti. Na konferenciji u Versaju 1920. godine, pominjano je da su Mađari falšifikovali podatke i Bunjevce prikazali kao Mađare. Podešavali su podatke i kad je rešavano pitanje Erdelja. Problem je još složeniji ako se samo stanovništvo različito izjašnjava prilikom popisa. Takvih primera ima dosta (Slovaci su se izjašnjavali kao Česi, pa kao Poljaci, Poljaci su se izjašnjavali kao Ukrajinci, a Ukrajinci kao Poljaci). Kod nas su se Makedonci izjašnjavali kao Srbi, kao Bugari i kao Grci. Za takve je Jovan Cvijić govorio da su flatantne mase. Na tu masu deluju u periodu stvaranja mnogi uticaji, kao što su kultura, politika, ekonomija, obrazovanje, religija. Kod Slovenaca je poznata grupacija ljudi koja su se osećali i kao Slovenci i kao Nemci i zvali su ih Nemškutari. Videti: Milorad Vasović, „Naučni problemi i povlačenje državnih granica”, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, Vojnogografski institut, 1994, str. 154.

u Povelji Ujedinjenih nacija kao jedan od osnovnih ciljeva i principa na kojima treba da počiva međunarodna zajednica (član 1(2) i član 55). Progresivnim razvojem načelo je upotpunjavano kroz Deklaraciju Ujedinjenih nacija o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima iz 1960. godine, gde je putem „antisecesione klauzule” izričito potvrđeno da samoopredeljenje ne može poslužiti kao opravdanje razbijanja nacionalnog i teritorijalnog jedinstva države. U Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima čoveka iz 1966. godine, potvrđeno je da pravo na samoopredeljenje ima politički, pravni, ekonomski, socijalni i kulturni vid koji se manifestuje na unutrašnjem i spoljnjem planu. U Deklaraciji o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država iz 1970. godine, predviđeno je da samoopredeljenje može biti ostvareno u slučaju strane subjugacije, dominacije ili eksploatacije, dok u dopunskom Protokolu I iz 1977. godine uz Ženevske konvencije o humanitarnom pravu iz 1949. godine, pravo na samoopredeljenje van konteksta dekolonizacije pripada narodu u borbi protiv strane okupacije i rasističkih režima. Iz navedenog, jasno je da je humanizacija međunarodnog prava *a fortiori*, dovela i do humanizacije državne organizacije. Tokom poslednjih decenija, došlo je promena same suštine određivanja granica na nacionalnoj osnovi. Pošto pozivanje na nacionalne granice *sensu politico*, pretpostavlja primenu prava na samoopredeljenje, utvrđivanje nacionalnih granica u direktnoj je zavisnosti od mogućnosti njegovog ostvarivanja na unutrašnjem planu kroz tzv. unutrašnje pravo na samoopredeljenje koje obuhvata pravo na izbor političkog statusa, oblika vladavine, ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja i individualnog učešća u vršenju vlasti, odnosno na spoljnjem planu kroz tzv. spoljašnje pravo na samoopredeljenje koje omogućava ostvarivanje prava naroda na slobodno utvrđivanje sopstvenog međunarodnog položaja, uključujući i mogućnost ostvarivanja političke nezavisnosti.⁴⁵

Evolucija međunarodnih odnosa očigledno je dovela da ideja smoopredeljenja naroda prođe razvojni put od političkog do pravnog načela, odnosno do norme međunarodnog prava kojom se u određenim slučajevima dovodi u pitanje nekada neprikosnoveno načelo

45 W. Michael Reisman, Mahnoush H. Arsanjani, Gayl S. Westerman, Siegfried Wiessner, *International Law in Contemporary Perspective*, Foundation Press, New York, 2004, pp. 262, etc.

teritorijalnog integriteta. Budući da je nacionalna država, kako je to iskustvo pokazalo, zahtevala postojanje političkog i teritorijalnog kontinuiteta, nepodudaranje navedena dva elementa, dovelo je u praksi do razbijanja nacije, čiji su manji ili veći delovi postajali nacionalne manjine u drugim državama. U slučajevima *in extremis*, dolazilo je do razbijanja državnog *corpusa* i nestanka nacionalne države. U spletu navedenih okolnosti, nacionalna država težila je da okupi pripadnike svoje nacije, a potom i da proširi prostor teritorijalnog suvereniteta na delove gde su ranije prebivali njeni članovi. Teritorijalne aspiracije s obzirom na mogući protok vremena konsolidacije nacionalne države, dovoljan su razlog za nastanak sukoba. Idući od političke, ka pravnoj realnosti, samoopredeljenje je postalo drugi izraz prava naroda na samoodržanje.⁴⁶ S jedne strane, to pravo nije se smelo tumačiti kao ovlašćenje na bilo kakvu akciju koja bi imala za cilj potpuno ili delimično rasturanje ili ugržavanje teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti države koja se ponašala u skladu sa načelom ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda i kojom je upravljala vlada koja je predstavljala celokupan narod na teritoriji bez obzira na rasne i verske razlike. S druge strane pak, u slučaju ponašanja *a contrario*, to jest, potčinjavanja i dominacije ili upravljanja od strane nelegitimne vlade, to pravo moglo je biti interpretirano na štetu teritorijalnog integriteta.⁴⁷ Popuštanje međunarodne zajednice pred secesijom, zavisilo je otuda, od grube povrede kolektivnih prava nacionalnih zajednica.⁴⁸

U vezi sa napred izloženim proizilazi da je pitanje određivanja nacionalnih granica *sensu politico*, direktno povezano sa pitanjem uključivanja pripadnika sopstvene nacije unutar okvira državne

46 Ivo Škrabalo, „Pravo naroda na samoopredeljenje i međunarodna zajednica”, *Jugosovenska revija za međunarodno pravo*, 1976, broj 1, str. 47.

47 Deklaracijom o prijateljskim odnosima i saradnji iz 1970. godine, na posredan način promulgovana je mogućnost upotrebe prava na samoopredeljenje na štetu opšteg pravnog načela o teritorijalnom integritetu država. Videti: GA Res. 2625 (XXV), Annex, UN GAOR, 25th Session, Supp. n° 28, Section E, pp. 121, 124, UN Doc. A/8028, 1970.

48 Čini se da je međunarodna zajednica bila dugo vremena naklonjena da sačuva poštovanje principa teritorijalnog integriteta i suvereniteta, nasuprot nedovoljno preciziranom pravu samoopredeljenja (na primer, secesija Bijafre od Nigerije). U tom smislu je, i nekadašnji sekretar Ujedinjenih nacija U Tant dao izjavu da, pravo samoopredeljenje ne bi trebalo tumačiti kao pravo dela države članice Ujedinjenih nacija čiji je teritorijalni integritet, nezavisnost i suverenost već priznata od međunarodne zajednice.

teritorije. Opasnost je uvek prisutna na područjima sa izmešanom nacionalnom strukturom. Ako bi nacionalne granice bile pravno obrazložene na zadovoljavajući način i ako bi u njihovom određivanju bio dosledno poštovan princip etničke ravnoteže, nacionalne granice bi doprinele razvoju dobrosusedskih odnosa. Odlučan značaj u tome, uvek imaju garancije date nacionalnim manjinama.⁴⁹

U periodu nakon Drugog svetskog rata, nacionalne granice bile su sastavni deo međunarodne politike. Tako je jugoslovenski sused Italija zadržala izvesna prava čiji je osnov bio jasno omeđen u već povučanim nacionalnim granicama. Italija je na konferenciji mira priznala princip etničke ravnoteže u pogledu Julijske krajine (koji vodi računa o ravnoteži između broja svojih pripadnika u drugoj državi i broja pripadnika druge nacionalne grupe na svom području), ali je istovremeno imala rezerve prema oblastima u Slovenačkom primorju, Istri i delu Dalmacije koje je posedovala između dva svetska rata. Nakon

49 Pomenutu činjenicu uočio je naš najveći antropogeograf Jovan Cvijić, koji je kao predsednik istorijsko-etnografske sekcije jugoslovenske delegacije, na Međunarodnoj konferenciji mira u Parizu, nakon Prvog svetskog rata, istakao potrebu određivanja granica po etničkom kriterijumu, uz ostavljanje iza granične linije „najmanjeg broja” jedne etničke grupe. Kao veliki poznavaoč geografskog prostora Balkanskog poluostrva, Cvijić je znao da taj „najmanji broj” nije uvek lako ostvariti, imajući u vidu prirodne odlike tla, a potom istorijske, ekonomske, strateške i druge razloge. Zbog toga je insistirao na kompromisnoj formuli između prirodnih i etničkih (nacionalnih) granica. Cvijić se u svom konceptu države Južnih Slovena zalagao za prostor od Trsta i Gorice sve do Đevdελije. Poznat je njegov uporan stav oko poštovanja etničkog principa kao primarnog koji može biti nadopunjen i drugim argumentima, prirodnim, istorijskim, saobračajnim, ekonomskim, strateškim, itd. Prilično je bio objektivan u pogledu poštovanja nacionalne ravnoteže. Tako je, u cilju poštovanja nacionalnog principa, bio ravnodušan povodom Šopluka, koji je ostao većim delom u Bugarskoj. Na osnovu etničkih dokaza uspešno je odbranio naš zahtev za Bačkom severno od Subotice. Kombinujući etnički i prirodni princip, uspeo je da opravda zahteve za Banatom, i to linijom koja je polazila od Trajanove table, sve do iza Bele Crkve i Vršca i vododelnicom od Tamiša do reke Moriš. Njegova naučna argumentacija poslužila je i povodom nacionalno izmešane Baranje i Prekomurja, ali je politika pravičnosti etničke ravnoteže izostala povodom razgraničenja sa Italijom, kojoj je ostala Beneška Slovenija, Slovenačko primorje, Istra sa Rijekom i Zadrom, i ostrva Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža. Prema etničkoj karti Koruške Slovenije, u njoj je sa 70 procenata bilo zastupljeno slovenačko stanovništvo, ali je nakon plebiscita 1920. godine, što zbog loše mobilizacijske politike Kraljevine SHS, što jakog uticaja političko-klerikalnih krugova u Austriji, izostalo očekivano prisjedinjenje Koruške Jugoslaviji. Videti: Jovan Cvijić, „Granice i sklop naše zemlje”, *Srpski književni glasnik*, 1920, str. 124, i dalje.

usvajanja tzv. francuske linije o podeli Istre, Mirovnim ugovorom sa Italijom od 10. februara 1947. godine, došlo je do poznate afere oko „Slobodne teritorije Trsta” koja je dugi niz godina opterećivala odnose između dve zemlje. Pošto italijanska i jugoslovenska strana nisu bile zadovoljne postignutim rešenjem, bilo je nužno odlučiti o mogućem razgraničenju koje bi dovelo do ukidanja internacionalizovanog statusa „Slobodne teritorije Trsta” (*Etat-tampon*). Nakon 1948. godine, kada je usvojena Tripartitna deklaracija, Italija je istakla da Trst predstavlja „najistinskiji italijanski grad” (*Citta italianissima*), i da u pogledu razgraničenja nije moguće usvojiti princip etničke ravnoteže, već princip „etničke linije”, koji predstavlja nacionalnu granicu *sensu politico*. Ohrabren podrškom zapadnih saveznika, predlog predsednika italijanske vlade Gasperia bio je motivisan isključivo strateškim i političkim interesima Italije. Etnička linija u osnovi je polazila od ideje da se u sastav susednih država uključe kompaktne etničke teritorije u kojima jedna etnička grupa predstavlja većinu.⁵⁰ Time su prirodni, geografski, ekonomski i etničko-istorijski argumenti ostavljeni po strani. Memorandumom o saglasnosti iz 1954. godine, pitanje Trsta i okoline bilo je pravno regulisano na obostranu korist, ali nedovoljno dosledno u odnosu na prihvaćeni etnički princip.

U praksi je zaista teško postići poklapanje državnih granica sa nacionalnim granicama koje bi obuhvatale pripadnike jednog istog naroda.

Pomenuto stanje posledica je različite teritorijalno-političke decentralizacije, verskih podela, istorijskih razloga, ali i divergentnih ekonomskih interesa koji direktno utiču na spoljnopolitičku strategiju očuvanja teritorijalnog integriteta.

3.5. Međunarodne granice

Razvoj međunarodnih odnosa u 20. veku, doveo je sukcesivno do promene ekonomske i tehnološke baze društva, ali i tradicionalnog koncepta državnih granica. Sa jačanjem međuzavisnosti, došlo je do pojačanih interakcija između „refleksnih” ili nedržavnih nosioca prava i obaveza na međunarodnom planu (od međunarodnih organizacija, entiteta unutar država, internacionalnih preduzeća do pojedinca), što

50 Ivo Pustišek, „O tzv. ‘etničkoj liniji’ u Slobodnoj teritoriji Trsta”, *Međunarodni problemi*, 1953, broj 3, str. 32.

je, u krajnjem, za posledicu imalo da se državne nadležnosti umnožavaju. Neoliberalni principi o društvenoj stvarnosti ovim su bili prošireni na globalnu svetsku scenu, a legitimitet ograničavanja državne vlasti u prostoru postao je glavni problem koncepta o državnom suverenitetu.⁵¹ Pomenuta situacija usloвила je funkcionalnu podelu i distribuciju nadležnosti koja je usledila sa pristupanjima država multilateralnim ugovorima kojima se preuzimao čitav niz obaveza u pogledu regulisanja prostora koji *stricto sensu*, ne potpada pod teritorijalni suverenitet država (primera radi, morski pojasevi izvan spoljnih granica teritorijalnog mora do granice sa otvorenim morem u kojima države mogu imati određena suverena prava i nadležnosti, uređeni su Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravu mora iz 1982. godine). Sve ovo imalo je za posledicu da se granice preobrazu u međunarodne granice kojima se vrši omeđavanje državne teritorije od prostora koji ne potpada pod suverenitet niti jedne države (na primer, takav je slučaj sa tzv. Međunarodnom zonom koja je deo morskog dna i podzemlja izvan granica nacionalne jurisdikcije sa statusom zajedničke baštine čovečanstva). S obzirom da se međunarodne granice regulišu pravilima međunarodnog prava i da se njima ograničavaju državne nadležnosti van državne teritorije uzete *stricto sensu*, međunarodne granice se ne mogu utvrđivati na bazi jednostrano donetih odluka i arbitrerno preduzetih akata državnih organa. Ograničavanje državnih nadležnosti *ratione loci*, odnosno ograničavanje širenja isključive nadležnosti država (*compétence exclusive de l'Etat*), za koju inače, ne važe limiti uspostavljeni međunarodnim pravom, predstavlja osnovnu funkciju savremenog shvatanja o međunarodnim granicama.

Uzimajući u obzir aktuelne tendencije ispoljene u međunarodnoj praksi, izgleda da postoji saglasnost država da međunarodne granice *sensu politico*, označavaju linije razdvajanja između državnih suvereniteta i organizovane vlasti međunarodne zajednice. Efektivitet pogledu proširivanje državne vlasti na prostorima van državne teritorije više nema odlučujući značaj za utvrđivanje granica pružanja državnog suvereniteta (na primer, u pogledu suverenih prava na epikontinentalnom pojasu, potom u pogledu suverenih prava u polarnim oblastima, ili u nadvazdušnoj oblasti, i dr.).⁵² Razloge ovakvom pristupu treba tražiti u

51 Marti Koskenniemi, *From Apology to Utopia, The Structure of International Legal Argument*. Helsinki, Lakimiesliiton Kustannus, 1989, p. 21.

52 Milivoj Despot, *Suverenitet u prostoru iznad državne teritorije*, Beograd, 1966, str. 19.

sve većoj socijalnoj integraciji kao i u kompromisima koji se postižu između država s obzirom na različite aspekte iskorišćavanja područja koja ne potpadaju pod njihovu isključivu vlast i suverenu jurisdikciju. Očigledno pod dejstvom konceptualnih shvatanja o zaštiti i korišćenju zajedničkih bogatstava (*res communis omnium i res communis hereditatis*), konceptu granica pridodato je jedno novo značenje koje omogućava širu međunarodnu koordinaciju u vršenju suverenih prava i sloboda, kao i državnih nadležnosti van granica teritorijalne jurisdikcije.

Konačno, iako su u međunarodnopravnoj literaturi prisutne različite tipologije državnih granica, to ne znači da se državne granice ne mogu podvesti pod pojam „međunarodnih granica“.⁵³ Ovo tim pre, jer se državne granice koje regulišu krajnje tačke pružanja efektivnih državnih nadležnosti *in re* i *in personam*, tretiraju u međunarodnim odnosima i kao međunarodne granice. U principu, državne granice više se ne mogu uvrđivati na jednostranoj osnovi, već se njihova pravna determinacija i egzaktno povlačenje na terenu, bez obzira da li se granice povlače između susednih država ili idu linijom razgraničenja između državnih i međunarodnih područja, vrši pre svega primenom pravila međunarodnog prava. S obzirom da je pravovaljanost državnih granica uslovljena i njihovim međunarodnim priznanjem, izložena tipologizacija i terminološka klasifikacija, *a fortiori*, ima više uslovno i doktrinarno, negoli praktično značenje.

53 Rodoljub Etinski, *Međunarodno javno pravo*, Novi Sad, Pravni fakultet, 2004, str. 386; Boris Krivokapić, *Aktuelni problemi međunarodnog prava*, Beograd, Službeni glasnik, 2011, str. 203.

4. POVLAČENJE DRŽAVNIH GRANICA

4.1. Utvrđivanje pravnog osnova državnih granica

Nastankom država i njihovim stupanjem na svetsku pozornicu, ne dolazi do automatskog priznavanja državnih granica. Razgraničenje sledi tek onda kada se utvrdi postojanje pravnog naslova. Pošto je priznanje država stvar volje svake pojedinačne države, priznanje jednom dato *expresis verbis* ili prećutno, podrazumeva *sensu politico*, deklarativno prihvatanje prava i obaveza u odnosu na teritoriju. Međutim, kako je priznanje država diskreciono pravo, logično je da delimitacija bude fakultativne prirode.⁵⁴ U prilog navedenom shvatanju govore primeri iz međunarodne prakse. Iz razloga političkog oportuniteta određena država može biti međunarodno priznata, a da pitanje utvrđivanja granica još zadugo ne bude rešeno (na primer, od prijema u Ujedinjene nacije na osnovu rezolucije Generalne skupštine broj 273 (III) od 11. maja 1949. godine, Izrael pokušava da odredi sopstvene granice, bez priznanja međunarodne zajednice).⁵⁵

Priznanjem državnih granica vrši se pravna konvalidacija fizički ograničene i efektivno postojane vlasti na teritoriji koja predstavlja faktor od primordijalne važnosti za postojanje države. Momentom kada državne granice dobiju određeni *iustus titulus*, priznanje povlači obavezu poštovanja *erga omnes*, to jeste, priznanje se proteže i na države koje nisu izričito priznale državnu granicu.⁵⁶

54 Robert Y. Jennings, *The Acquisition of Territory in International Law*, Manchester, Manchester University Press, 1963, p. 13; Arnold D. McNair, *The Law of Treaties*, Oxford, University Press, 1961, pp. 256, etc; Sir Humphrey Waldok, "Third Report on the Law of Treaties", UN doc. A/CN. 4/147 p. 73. Itamar Bernstein, *Delimitation of International Boundaries*, op. cit., p. 16.

55 "United Nations General Assembly Official Records", 3rd Session, 207th Plenary Mtg., p. 330. Od juna 2002. godine, Izrael je iz bezbednosnih razloga počeo sa izgradnjom zida unutar granica Zapadne obale. Kako je njegova izgradnja produkovala negativne reakcije palestinske strane, došlo je do spora koji je iznet pred Međunarodni sud pravde. Videti: "Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory", *International Court of Justice Reports*, 2004, pp. 136, etc.

56 Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, knjiga druga, op. cit., str. 22. Prof. Bartoš navodi da priznanje može biti definitivno (priznanje tzv. večite granice),

Pozitivno međunarodno pravo sankcioniše povredu teritorijalnog integriteta i suvereniteta država članica međunarodne zajednice. U tom pravcu isključeni su svi zahtevi koji idu na nasilnu izmenu pravnog položaja teritorija, *mutatis mutandis*, zahteva za nasilnim promenama granica. Čitav 20. vek, bio je vek borbe protiv nasilnih zavojevanja (na primer, preventivna i prohibitivna pravila prisutna su u Vašingtonskoj deklaraciji iz 1932. godine, u Paktu Društva naroda, u Atlantskoj povelji iz 1941. godine, u Povelji Ujedinjenih nacija, u Helsinškom završnom aktu Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju iz 1975. godine, u Pariskoj povelji iz 1990. godine, i dr.).

U međunarodnom pravu važi regula – da bi granica bila sigurna, granica mora biti legalna. Konkretno, ta sigurnost proizilazi iz pravnog osnova koji državi omogućava da se na njega pozove u slučaju osporavanja državnih teritorijalnih prava (*titulus est justa causa possidenti quod nostrum est*). Za međunarodno pravo proces utvrđivanja granica ima konstitutivno dejstvo.⁵⁷

Zavisno od okolnosti slučaja, pravno utvrđivanje granica vrši se najpre kroz međunarodne ugovore koji formalizuju saglasnost volja susednih država. To su pre svega bilateralni, a potom i višestrani ugovori zaključeni nakon međunarodnih konferencija kojim se daju jače garancije za poštovanje graničnih linija (na primer, Ugovori iz Versaja, Sen Žermena, Trijanona i Nejia zaključeni nakon Prvog svetskog rata, Pariski mirovni ugovori zaključeni nakon Drugog svetskog rata, i dr.).

Pravni osnov za utvrđivanje granica može biti sadržan i u kolektivnim deklaracijama o priznanju, odlukama *ad hoc* arbitraža ili presudama međunarodnih sudova. U prošlosti se često pribegavalo izbornom suđenju. Monarsi, kao neprikosnovene suverene ličnosti, bili su često puta pozivani da izreknu poslednji sud po pitanju pružanja državnih granica. Tako je, 1872. godine, u bitansko-američkom sporu oko arhipelaga San Huan, konačnu odluku doneo nemački car, dok je 1891. godine, španska kraljica presudila spor između Kolumbije i Venecuele. Iste godine, ruski car je dodelio Holandiji delove Gvajane i Surinama, na štetu Francuske. Nakon Prvog svetskog rata, Stalni sud međunarodne pravde dao je u više navrata savetodavno mišljenje

privremeno (kad ostaju određene teritorijalne aspiracije) i faktičko (prećutno priznanje faktičkog stanja uz osporavanje pravnog osnova). Primer za poslednji slučaj jeste situacija kada je SSSR priznao granicu Pruta uz osporavanje rumunske aneksije Besarabije između dva rata.

57 Stephen B. Jones, *Boundary Making*, op. cit., p. 5.

povodom graničnih sporova. Pomenuta mišljenja Stalnog suda međunarodne pravde odnosila su se na rešavanje poljsko-čehoslovačkog spora oko Javoržine (dela graničnog područja Spica), potom na rešavanje spora oko područja Svetog Nauma između Jugoslavije i Albanije, kao i povodom britansko-turskog spora oko razgraničenja Turske i Iraka u području Mosula na osnovu odredbi Lozanskog mirovnog ugovora o miru, a na kojem je Velika Britanija vršila funkciju države mandatorke.⁵⁸

Savetodavna mišljenja imala su određenu pravnu težinu u konačnom oblikovanju graničnih linija, jer su bila data od najautoritativnijeg sudskog tela u svetu. Isti sud presudio je i u norveško-danskom sporu oko Istočnog Grenlanda iz 1933. godine, dodelivši ga danskoj strani. Pravni naslov na koji se Stalni sud pozvao nalazio se u jednostranom obećanju ministra inostranih poslova Norveške da, „neće činiti nikakve teškoće Danskoj da stekne potpunu suverenost na Grenlandu”.⁵⁹

Međunarodni sud pravde kao pravni sledbenik Stalnog međunarodnog suda pravde, u dosadašnjoj praksi imao je mnogo veći broj graničnih sporova o kojima je raspravljao. U sporu između Kambodže i Tajlanda oko Hrama *Préah Vihear*, Međunarodni sud pravde zauzeo je stav da ugovorno razgraničenje između država treba da obezbedi postizanje sigurnih i trajnih rešenja.⁶⁰ U odnosu na pravovaljanost unilateralnih akata kojim se utvrđuju granice, u sporu između Velike Britanije i Norveške o ribarenju, Međunarodni sud pravde zauzeo je stav da delimitacija mora da ima međunarodnopravni vid i da ne može zavisi isključivo od volje obalne države i njenog unutrašnjeg prava. Činjenica da je akt delimitacije jednostrani akt i da obalna država ima ovlašćenja da isti preduzima, ne znači da je njegova važnost dozvoljena u međunarodnom pravu.⁶¹

58 “Question of Jaworzina”, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. B, n°8, 1923; *ibid.* Ser. C, n°4, 1923; “Monastery of Saint-Naoum”, Advisory Opinion, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. B, n°9, 1924; “Interpretation of Treaty of Lausanne”, Advisory Opinion, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. B, n°12, 1925.

59 “Eastern Greenland Cases”, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. A/B, n°46, 1932.

60 “Temple of Preah Vihear Case”, (Cambodia v. Thailand), *International Court of Justice Reports*, Judgement, 1962, pp. 6–146.

61 “Fisheries Case” (United Kingdom v. Norway), Judgement, *International Court of Justice Reports*, 1951, p. 116. etc.

U slučaju nedostatka forme kojom se pravno uobličavaju državne granice, međunarodno pravo uzima u obzir faktičku situaciju koju tvori određena državna praksa zasnovana na stvarnom, miroljubivom i neometanom vršenju efektivne vlasti (*ex facto jus oritur*). Faktičko stanje uzeto kao pravni osnov posedovanja teritorijalnih granica počiva na načelu efektiviteta. Načelo efektiviteta pravno je definisao i rastumačio Max Huber povodom spora oko ostrva Palmas između Sjedinjenih Američkih Država i Holandije 1928. godine. Prema Huberu, „pravni naslov sticanja teritorije, u međunarodnom pravu zasniva se na shvatanju o efektivitetu, čija srž leži u trajnoj i mirno uspostavljenoj vlasti. Efektivitet je ujedno i sastavni element teritorijalnog suvereniteta i uslov formiranja nezavisne države. Princip efektiviteta nije ograničen princip, već princip koji se pojavljuje i kod federalnih država i njenih sastavnih delova. Pre uspostavljanja međunarodnog prava, granice su bile utvrđivane na osnovu vršenja teritorijalne vlasti. Nakon uspostavljanja međunarodnog prava fakt miroljubivog i stalnog iskazivanja teritorijalnog suvereniteta je, i još uvek jeste, jedan od razloga utvrđivanja međunarodnih granica”.⁶² Međunarodni sud pravde u više slučajeva potvrdio je značaj efektiviteta. Primera radi, u francusko-britanskom sporu oko utvrđivanja pripadnosti kanalskih ostrva *Minquiers–Ecrehos*, Međunarodni sud je ustanovio da britanski efektivitet predstavlja osnov posedovanja spornih područja još od Srednjeg veka.⁶³ U sporu oko granice između Burkine Faso i Malija, Međunarodni sud pravde analizirao je odnos između kolonijalnog efektiviteta (*effectivité*) i pravnog osnova posedovanja državnog područja u momentu sticanja nezavisnosti (*uti possidetis juris*). Smatrajući da efektivitet igra jednu od suštinskih uloga u prikazivanju kako pravni osnov posedovanja teritorije može biti tumačen u praksi, Međunarodni sud pravde ukazao je na odnos koji postoji između pravnih akata države prethodnice i efektiviteta kao potencijalnog pravnog osnova. Sud je najpre naveo mogućnost da akt države prethodnice odgovara u potpunosti teritorijalnom naslovu čime se uloga efektiviteta svodi na potvrdu prava koje proizilazi iz pravnog osnova. Potom, u slučaju gde akt ne korespondira teritorijalnom naslovu i gde se sporni deo teritorije nalazi pod upravom države koja taj naslov ne poseduje, prednost bi po

62 “Island of Palmas Case”, *American Journal of International Law*, 1928, vol. 32, p. 867.

63 “Minquiers and Ecrehos Case”, *Judgement, International Court of Justice Reports*, 1953, pp. 47–72.

Sudu trebalo dati imaocu teritorijalnog naslova. I u slučaju gde efektivitet nije praćen odgovarajućim pravnim naslovom, efektivitet bi se svakako morao uzeti u obzir. Konačno, prema stanovištu Suda postoje i slučajevi gde pravni titulus nije spojiv sa teritorijom na koju se odnosi. *A fortiori*, gde princip *uti possidetis juris* nije moguće ustanoviti sa izvesnošću, odnosno gde pravo bivšeg suverena ne ukazuje na pravni naslov posedovanja teritorije, tamo efektivitet predstavlja jedini izvor iz kojeg može proizaći pravni osnov za posedovanje teritorijalnog suvereniteta.⁶⁴

Pošto su međunarodne granice fenomen povezan sa važenjem socijalnih zakona, njihovo utvrđivanje na osnovu istorijskih naslova krajnje je relativizirano u međunarodnom pravu.⁶⁵ U praksi se međutim, postavlja pitanje pravne osnovanosti istorijskih granica koje su između država prećutno priznate kao osnov za teritorijalno razgraničenje. Kao što je napred već rečeno, pojam „istorijskih granica“ ima pre svega značenje *sensu politico*. Potom, njegovo međunarodnopravno značenje oslonja se na dosta konfuzni međunarodnopravni koncept tzv. vajakadašnje državine, čiju pravnu osnovu čine zastara ili održaj (*usucapio*), kao međunarodnopravni načini sticanja teritorije. Na osnovu napred iznetih primera iz jurisprudencije, čini se da postoji direktna uslovljenost ovog koncepta sa efektivitetom. Pođe li se od pretpostavke da većina današnjih država vrši teritorijalni suverenitet na osnovu održaja ili zastarelosti, bilo bi sasvim moguće prihvatiti koncept nekakve „vajakadašnje državine“ i „uobičajenih granica“. Povezivanje istorijskih granica sa zastarom kao osnovom sticanja teritorije, za koju međunarodno pravo propisuje nedovoljno precizna pravila, značilo bi ispitivanje svake granice zasebno. Pa ipak, za većinu slučajeva bilo bi moguće utvrditi pravilnosti kao što su, da posednik teritorije ima izvesni *animus domini*, to jeste volju da se smatra suverenom u okviru istorijskih granica, a da u toku posedovanja teritorije, čiji rok nije konkretno utvrđen, u tome ne sme biti ničim ometan. Drugim rečima, istorijska granica mora postojati u kontinuitetu, što s druge strane ukazuje na neophodnost efektiviteta, odnosno posedovanja faktičke vlasti. Preskripcija teritorijalnog titulusa u odnosu na teritoriju i istorijske granice koje se između strana

64 “Frontier Dispute” (Burkina Faso v. Mali), *International Court of Justice Reports*, 1986, pp. 541, 586–587, para. 63.

65 Yehuda Blum, *Historic Titles in International Law*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1965, p. 55.

smatraju „uobičajenim“ stoga pretpostavlja pristanak na faktičko stanje koje nije izričito osporavano od druge strane (*Qui tacet consentir videtur si loqui debuisset ac potuisset*).⁶⁶ Na ovom mestu istorijskim granicama obično se dodaje još jedan dodatni uslov, a to je, da bez obzira na posednikov *bona fide*, vreme treba da učini da se određene nepravilnosti koje su postojale u momentu sticanja teritorije omeđene istorijskim granicama otklone. Međunarodno pravo otud priznaje efektivitet državne vlasti u odnosu teritoriju i graničnu liniju u pravno nedefinisanim vremenskom periodu (*Non licet venire, contra factum proprium*).⁶⁷ Pomenutim pristupom dolazi do osveštavanja faktičkog stanja uspostavljenog uobičajenom praksom, odnosno običajem, čije postojanje pretpostavlja pravičan osnov prećutno priznat od zainteresovanih strana (*ex facto jus oritur*). Prihvatanje istorijskih granica koje ne bi bile zasnovane na navedenom osnovu moglo bi dovesti do negacije njihovog legaliteta, što bi u krajnjem slučaju dovelo i do njihovog osporavanja (*ex injuria jus non oritur*).

Sve do 20. veka, međunarodno pravo bilo je sasvim otvoreno prema priznanju vojnog zavojevanja (*debellatio*), subjugaciji i uopšte, ratu kao legalnom sredstvu sticanja teritorijalnog suvereniteta. U kontekstu primene pravila intertemporalnog prava navedeni načini sticanja teritorije bili su cenjeni prema pravu koje je tada važilo. Njihov efektivitet s aspekta nove peremptorne norme međunarodnog prava koja isključuje silu iz međunarodnih odnosa više nije moguć. Zato se iz razloga pravne sigurnosti polazi od vremenskog brisanja svih nekadašnjih nezakonitih postupaka kroz preskripciju – *cujus contraria, memoria non exist*.

Ako shvatanje prenesemo na teren državnih granica, onda je svakako uočljivo da zastarelost kod granica stvara jedno običajno pravilo (*omnia presumnutur rite esse acta*), koje predstavlja izuzetno retku pojavu, ali koje nije sasvim izuzeto iz prakse. Kad dve ili više država prećutno pristanu na uobičajenu granicu, a da se pri tome ni

66 “Land, Island and maritime Frontier Case”, (El Salvador v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 1992, p. 351.

67 Derek W. Bowett, “Estoppel before International Tribunals and its Relation to Acquiescence”, *British Year Book of International Law*, 1975. n°33, p. 176; I. Sinclair, “Estoppel and Acquiescence”, *Fifty Years of the I.C.J.*, Cambridge, 1996. p. 104; Hersch Lauterpacht, *Private Law, Sources and Analogies of International Law*, Longmans, London, 1927; “Temple of Preah Vihear Case”, (*Cambodia v. Thailand*), *International Court of Justice Reports*, 1962, p. 696.

jedna od njih ne ponaša na način da se ponašanje može protumačiti kao osporavanje (*tacitus consensus*), onda je nesporno da postoji lokalni običaj koji tvori osnov teritorijalnog razgraničenja (na primer, uobičajena granica postoji vekovima između Slovenije i Hrvatske duž međa nekadašnjih feudalnih gazdinstava u području Mokrica).⁶⁸

Ako jedna strana pretenduje na postojanje lokalnog običaja o granici, prirodno bi bilo utvrditi i postojanje pravne svesti o obavezi njenog poštovanja (*opinio juris sive necessitatits*).⁶⁹ Povodom indijsko-portugalskog spora oko prava prolaza kroz indijsku teritoriju Goa do zauzetih enklava Dadar i Nagar-Aveli, Međunarodni sud potvrdio je da pravo postoji kada se dokaže kontinuirana i jednoobrazna praksa praćena pravnom svešću.⁷⁰ U pogledu poštovanja „vajkadašnje granice” otuda je veoma teško utvrditi, da li strane imaju pravnu svest ili njihovo ponašanje proizilazi iz razloga učtivosti, tradicije, oportunisti, pukog običaja ili drugih nepravni razloga. Što je država pasivnija u odnosu na akte druge države, uporedo raste šansa da se njeno uzdržavanje protumači kao odobravanje – *qui tacet, quam loqui potuit et debuit consentire videtur*. Uzdržavanje od bilo kakvih akata koji bi išli u pravcu utvrđivanja granice moglo bi u promenjenim okolnostima dovesti do ozbiljnih sporova. Iz razloga pravne sigurnosti i očuvanja teritorijalnog integriteta, države treba da nastoje da pretoče istorijske granice u međunarodno priznate granice putem odgovarajućih pravnih instrumenata. U suprotnom, ni jedna strana ne bi mogla zahtevati od druge da se ponaša drugačije, nego što se ona ponašala u nekom povoljnijem političkom trenutku – *non concedit venire contra factum proprium*.

S obzirom na iznete činjenice, jasno je da osnovi za povlačenje državnih granica uglavnom prate dispozitivna pravila, koja omogućavaju državama da samostalno uređuju granice teritorijalnih suvereniteta. Pritom, iako principi o povlačenju granica imaju opšti karakter, to ne znači da principi predstavljaju imperativna pravila *jus cogens*, već naprotiv, pravila od kojih države mogu odstupiti u međusobnim odnosima.

68 Juraj Andrassy, *Međunarodno pravo*, Zagreb, Školska knjiga, 1990, str. 143. U slučaju sudara broda "Lotus" iz 1927. godine, Stalni sud je istakao da se može govoriti o međunarodnom običaju i u slučaju uzdržavanja praćenog pravnom svešću o obaveznosti (*opinio juris*). Videti: "Lotus" (France v. Turkey), *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. A, n°10, 1927.

69 Charles de Visscher, *Les effectivités du droit international public*, Paris, 1967, p. 111.

70 "Right of Passage over Indian Territory", (Portugal v. India), Judgement, *International Court of Justice Reports*, 1960, p. 6. etc.

4.2. Primena pravila o povlačenju granica na kopnu

Povlačenje granica na kopnenom području bilo je od najranijih vremena primarno pitanje za obezbeđenje državne teritorije. Polazna ideja svih velikih država bila je da prirodni oblici prave najbolju branu za odbranu naroda. Tako se, primera radi strategijska uloga Prineja provlači još od rimskoga carstva. Pravilo kojim granična linija sledi planinsku kosu lanaca planina ili planinskih masiva linijom najviših vrhova, proistekla je iz vajakadašnje državne prakse. Granice duž planinskih vrhova delile su u prošlosti značajna ekonomska područja i ogromne slivove vodenih tokova. Pomenuta činjenica pokazala se kao smetnja u istorijskom razvoju društva, pa je došlo do napuštanja kriterijuma u korist pravila vodomeđe (*divortium aquarum, the displuviale*). Primena pravila vodomeđe ili vododelnice načelno je značila povlačenje linija razgraničenja duž glavnog razvođa. Pravilo nije dosledno utvrđeno, pošto je ostalo otvorenim pitanje, da li vodomeđa znači razgraničenje različitih slivova koje ide vododelnicom ili se odnosi na čitav sliv. U engleskoj praksi vodomeđa označava liniju koja razdvaja različite slivove, dok u američkoj praksi vodomeđa je ekvivalent za čitav sliv. Preko agencija Ujedinjenih nacija (UNESCO i FAO), američko značenje preovladalo je u praksi. Pitanje primene kriterijuma linije najviših vrhova i linije vodomeđe postavljeno je povodom spora između Argentine i Čilea iz 1881. godine, kojim je arbitrirala Kraljica Elizabeta II. Presudom od 20. novembra 1902. godine, potvrđeno je da linija grebena razdvaja reku od njenog izvora i da dosledna primena kriterijuma vodomeđe nije moguća izuzev ako se rečni sliv ne podeli između država. Tom prilikom ustanovljena je vodomeđa koja se delom poklapala sa kordiljerima Anda. Verovatno zbog nedovoljne demarkacije koje je trebalo da prati zamišljenu liniju od Pacifika sa čileanske strane, do Atlantika sa argentinske strane došlo je do identifikovanja vododelnice i linije planinske kose u području Patagonije, što se kasnije pokazalo nepravilnim. Spor je definitivno skinut s dnevnog reda u međudržavnim odnosima tek 1966. godine.⁷¹

Pravila o povlačenju granice linijom najviših vrhova ili vodomeđom u stvari predstavljaju geografske principe partikularnog značaja. Pored ograničenog dometa, pravilo vodomeđe može da se pokaže veoma korisnim kada se linija planinske kose, kao linija koja spaja glavne

71 "Argentina – Chile Frontier Case", *International Law Reports*, 1966, vol. 38, pp. 10, etc.

grebene planinskih lanaca i linija vododelnice ne poklapaju. U tom slučaju moguće je odabrati jedno ili drugo rešenje. U sporu između Velike Britanije i Portugala oko Manica 1897. godine, potvrđena je mogućnost primene oba kriterijuma duž čitave linije razdvajanja. U nekim slučajevima, države su posezale za primenom neuobičajenih kriterijuma poput principa podnožja brda ili pobrđa (*foothill*). Partikularna pravila ove vrste, zastupljena su na afričkom kontinentu na liniji razdvajanja između Ugande i Kenije i između Kenije i Sudana. Zbog proizvoljnosti, kriterijum pobrđa nema univerzalno dejstvo.

4.3. Primena pravila o povlačenju granica na graničnim vodama

Međunarodna praksa izgradila je niz pravila koja se primenjuju u određivanju granica na graničnim vodama. Budući da je neosporno da država ima potpunu vlast nad unutrašnjim ili nacionalnim vodama (*fr. d'eaux interieures ou nationales; nem. Eigengewasser; eng. national waters*), davanje prava drugim državama da se koriste nacionalnim vodama mora biti zasnovano na državnoj volji.⁷² Povlačenje granica na delovima teritorije koju sačinjavaju nacionalne vode koje se graniče sa drugim državama, podrazumeva poštovanje običajnih pravila nastalih dugotrajnom praksom.

Na prvi pogled izgleda da bi bilo lako povući granicu duž reka, jer reke po sebi predstavljaju prirodne granice. U praksi međutim, pojavljuju se mnogobrojna i često, veoma složena pitanja.⁷³ Za

72 U međunarodnim odnosima i međunarodnom pravu nacionalne vode tretiraju se kao deo državne teritorije i njenog pravnog poretka. Distinkcija koja se prvi put postoji između nacionalnih voda *stricto sensu* u odnosu na međunarodne vode na kojima je ugovornim putem stipulisano pravo slobodne plovidbe za trgovačke brodove svih zemalja. Pravo plovidbe predstavlja službenost nametnutu s jedne strane geografskim položajem vodene površine koja čine granicu između država, a sa druge strane, potrebom razvoja saobraćaja i trgovine.

73 Do stvaranja određenih tehnika demarkacije, granice na rekama povlaćene su uglavnom voluntaristički. Tako se u praksi dešavalo da čitava reka predstavlja graničnu zonu ili *frontieru* (primera radi, Rajna je u 12. veku predstavljala graničnu zonu između Galije i Germanije). Neke reke su bile pod vlašću isključivo jedne priobalne države (na primer, reka Rona je u 16. veku delila teritorije Francuske i Savoje, ali je ostala pod vlašću Francuske, dok je reka Neci između Poljske i Pruske u 18. veku, ostala pod pruskim suverenitetom). I u novijem periodu postoje izuzeci od opšte usvojenih pravila povlačenja granica na rekama, pa se državna granica vuče duž jedne obale ostavljajući čitav tok reke samo jednoj

utvrđivanje granica na rekama koje protiču kroz dve ili više država ili čine samu granicu između država, ustanovljen je princip da se neplovne reke dele sredinom korita, (*medium filium aquae*), dok se plovne dele pomoću principa matice (*nem. Thalweg, fr. fil de l'eau, eng. mid-channel*). Prvi princip zasnovan je na liniji geometrijske sredine koja spaja sve tačke vodenog toka koje su podjednako udaljene od jedne i druge obale. Princip matice ili *Thalweg*, koji je poznat u međunarodnoj praksi još od Srednjeg veka, elaboriran je na Kongresu u Raštatu 1797. godine.⁷⁴ Princip je međunarodnopravno konsakriran u Ugovoru iz Lunévilla od 9. februara 1801. godine, gde je poslužio kao oslonac za razgraničenje Nemačke i Francuske na Rajni.⁷⁵ Dugo vremena shvatanja o *Thalwegu* su se razmimoilazila u međunarodnoj praksi. Konačno, sa zaključenjem francusko-pruskog Ugovora o razgraničenju na Rajni 30. januara 1827. godine, princip je dobio jedinstveno značenje. *Thalweg* je od tada primenjivan kao kanal koji je najpovoljniji u pogledu nizvodnog saobraćaja kada je vodostaj na plovnoj reci najniži.⁷⁶ I u međunarodnoj jurisprudenciji, usvojena su slična rešenja. Tako je, primera radi, povodom spora između Hondurasa i Nikaragve iz 1906. godine, kralj Španije arbitrirao u skladu sa pomenutim principom.⁷⁷ Kod razgraničenja Grisbadarna između Švedske i Norveške 1909. godine, Stalni arbitražni sud Hagu pošao je od pretpostavke da princip *Thalweg*a predstavlja najznačajniji kanal za plovidbu.⁷⁸

priobalnoj državi (na primer, reka Dub na švajcarsko-francuskoj granici, reka Ems na holandsko-nemačkoj granici, i dr.).

74 John Westlake, *International Law*, Cambridge, University Press, 1904, vol. I, p. 141.

75 Georges Kaeckenbeeck, *International Rivers*, London, Sweet & Maxwell, 1918, p. 176.

76 A. O. Cukwurah, *The Settlement of Boundary Disputes in International Law*, op. cit., p. 52.

77 Istim graničnim problemom se pozabavio kasnije i Međunarodni sud pravde. Videti: "Case Concerning the Arbitral Award made by the King of Spain on 23 December, 1960", *International Court of Justice Reports*, 1960, p. 192.

78 Sudske ekspertize pomenutog principa obuhvataju po pravilu utvrđivanje matice u odnosu na nekoliko obalnih područja. Tako, u slučaju Grisbadarna, Stalni arbitražni sud je istako: „Uzevši u obzir potrebu da se granica utvrdi na nedvosmislen način uz uvažavanje državnih interesa, neophodno je liniju razgraničenja povući vertikalno na opšti smer obale”. Videti: "The Grisbadana Boundary Case", *American Journal of International Law*, 1929, vol. 23, p. 275; James Scott Brown, *The Hague Court Reports*, University Press, Oxford, 1916, p. 121. Isto pravilo potvrđeno je i u doktrini. Videti: Paul de Geoufree de La Pradelle, *La Frontière*, op. cit., p. 215.

Rukovodeći se međunarodnom ugovornom praksom, poznati sudija i internacionalista Max Huber, primetio je da u slučaju nepostojanja drugačijeg dogovora oko povlačenja granice na rekama, treba usvojiti pravilo geometrijske sredine ili sredine korita. Razlozi za prihvatanje linije geometrijske sredine, odnosno linije jednake udaljenosti od obale ogledaju se u dugovečnoj upotrebi koja je sasvim moguće, stvorila običajno pravilo.⁷⁹ Iako pomenuti stav pruža racionalnu polaznu osnovu kod razgraničenja, stav izlazi iz okvira prihvatljivih rešenja, jer bi bilo doista preterano tvrditi da linija geometrijske sredine predstavlja jedini prihvatljiv princip delimitacije. Uostalom, prihvatanje linije sredine nije opšte prihvaćeno u međunarodnoj pravnoj praksi. U praksi se naprotiv pokazalo da, na pojedinim mestima povlačenje linije geometrijske sredine može ceo plovni deo reke dodeliti isključivo jednoj državi, što onemogućava ili ograničava plovidbu drugih pribrežnih država. Danas je veoma važno uočiti činjenicu da se kod plovnih reka koje predstavljaju granicu između država usvaja rešenje o sredini matice kao graničnoj liniji razdvajanja suvereniteta. Od pomenutog pravila ima izuzetaka koji nastaju iz dva razloga. Najpre, matična linija se različito definiše u doktrini i praksi.⁸⁰ Obično se smatra da je to neprekidna linija koja spaja najdublja mesta u rečnom koritu. Međutim, ni to shvatanje matične linije nije u potpunosti prihvatljivo ako se uzme u obzir da doktrina o *Thalwegu* polazi od funkcionalnog pristupa koji bi u praksi morao da postigne pravična rešenja međunarodnopravnog razgraničenja između susednih država.⁸¹ Drugi razlog predstavlja činjenica, što je tok mnogih plovnih reka nestalan, pa dolazi do promena u položaju matice. Zbog pomenitih razloga

79 Max Huber, "Ein Beitrag zur von der Gebietshoheit an Grenzflüssen", *Zeitschrift für Völkerrecht*, 1907, p. 32. etc.

80 Princip *Thalwega* u teoriji i praksi uobičajeno podrazumeva središnju liniju plovnog kanala. Ne isključuje se da u praksi nastanu i druga tumačenja poput onoga koji *Thalweg* posmatra kao liniju najdublje izmerenog kanala. Videti: Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, University Press, 2003, p. 159.

81 Ilustrativan u tom pogledu može biti primer razgraničenja Severne Rodezije (Zambije) od Južne Rodezije nakon disolucije Centralno Afričke Federacije 1963. godine. Severna Rodezija se u pregovorima pozvala na šezdeset godina staru uredbu Saveta koja je uređivala administrativnu granicu sa Južnom Rodezijom. Prema njenoj interpretaciji, na reci Zambezi državnu granicu predstavlja linija koja povezuje najdublja mesta u rečnom koritu. Sa druge strane, Južna Rodezija je zastupala stanovište o sredini matice. Videti: A. O. Cukwurah, *The Settlement of Boundary Disputes in International Law*, op. cit. p. 56.

susedne države često određuju periodična merenja radi tačnog utvrđivanja položaja srednje matične linije.⁸²

Povlačenje granice na rekama obuhvata i neka specifična pitanja. U praksi se postavlja pitanje, kako povući granice na graničnim rekama koje menjaju tok? Kod postepenih izmena rečnog toka nastalih usled evolutivnog delovanja prirode postoji običajno pravilo o promeni granice. U međunarodnom pravu pomenuti slučajevi obuhvaćeni su priraštajem (*accessio*).⁸³ Priraštaj podrazumeva teritorijalne promene koje nastaju postepenim delovanjem prirodnih sila ili delovanjem čoveka. U prvom slučaju, postepenim odronjavanjem obale i nagomilavanjem materijala na drugoj strani granične reke dolazi do uvećavanja teritorije tokom dužeg vremena, a time i do produžavanja granice. Naglo otkidanje dela obale i njegovo prisjedinjenje sa drugom obalom (*appulsio*), ima sličan učinak. Naplavljivanje (*aluvio*), može takođe dovesti do pomeranja granica. Veštački izazvanim priraštajem postiže se prednost u odnosu na drugu stranu. Na primer, isušivanjem ili podizanjem nasipa povećava se nivo vode što neminovno zahteva i postizanje dogovora o promeni granica, pošto običajna pravila nisu izgrađena. Nagle promene rečnog toka sa druge strane, ne dovode do promene granice u većini slučajeva (*avulsio*). Od pomenutog principa države mogu odstupati iz razloga pravičnosti u pogledu korišćenja vodenih tokova graničnih reka, stipulišući ugovornu klauzulu o nepromenljivosti granice. Prirodni priraštaj na rekama može biti posledica estaurisanja (*aestuarium*), to jeste, račvanja, čime dolazi do stvaranja močvarnih zaliva i njihovog

82 Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, 1956, Kultura, Beograd, knjiga druga, op. cit., str. 25–26.

83 Priraštaj potiče iz privatnog rimskog prava, a njegovo utelovljenje u međunarodnu praksu izvršio je Grocijus. Po principu da zemljište prirodno dodato obali, pripada vlasniku obale (*accessio cedit principali*), sudija Lord Stowell povodom slučaja zaplene španskog broda Anna iz 1805. godine, tokom rata između Velike Britanije i Španije, istakao je pred britanskim sudom (*British Prize Court*), da je zaplena izvršena na području koje čini deo američke teritorije. Sudija je dao pravo zahtevu budući da je zaplena izvršena 3 milje van obale kontinenta, ali na manje od 3 milje od obale ostrva koje se nalazilo blizu ušća Misisipija. Videti: "The Case Anna", *C. Robinson's Admiralty Reports*, 1805, vol. 5, p. 373. U kasnijoj praksi pozivanje na klasična pravila akcesije bila su prisutna na primer u sporu oko izmene toka na reci Rio Grande između Meksika i Sjedinjenih Američkih Država, kao i u graničnom sporu između Hondurasa i Salvadora. Videti: "The Chamizal Arbitration", *American Journal of International Law*, 1911, vol. 5, pp. 782–833; "Land, Island and Maritime Frontier Case" (*El Salvador v. Honduras*), *International Court of Justice Reports*, 1992, pp. 351, 546.

sužavanja. Sužavanjem se uvećava kopno na račun mora i jezera u koja se reke ulivaju. Nakon priraštaja estauriranjem, može doći i do pokretanja pitanje granica glavnog toka – *Thalweg*.⁸⁴ Ako reka ima nekoliko rukavaca, onda granica po pravilu ide onim rukavcem u kome se nalazi matica.⁸⁵ Svi sporedni rukavci ostaju državi na čijoj se strani nalaze posmatrajući od linije razdvajanja. Sličan pristup primenjuje se i na rukavce delti, to jeste malih trouglastih ostrva koja nastaju nanošenjem ogromnih količina peska i šljunka (*insula in flumine nata*). Delte su prvo uspostavljene na Nilu, da bi se kasnije u praksi izgradio termin „delta” za sva rečna ostrva stvorena od rukavaca reka na njihovom ušću. Po pravilu, ta ostrva pripašće državi kojoj pripada i ušće. Za rečna ostrva (ade), na rekama na kojima je utvrđena granica putem pravila matice, ostrvo ostaje u pripadnosti strani kojoj je najpre dodeljeno, bez obzira na promenu matice. Izuzetak predstavljaju slučajevi kada se ostrva nađu na samoj matičnoj liniji. Tada se ostrvo deli između pribrežnih država. Pri promeni matične linije, važi pretpostavka da ostrvo ne menja pravni status.

Povlačenje graničnih linija na jezerima istorijski se različito tumačilo. Ako se jezero nalazilo između država koje nisu odredile njegov pravni status, onda je dolazilo do podele svojstava suverenosti. Primera radi, u 19. veku, između Švajcarske, Nemačke i Austrije postojao je *coimperium* na Bodenskom jezeru (*Constance*). Na Kaspijskom jezeru u periodu od 1828. godine, ustanovljen je specijalan režim plovidbe koji je imao za posledicu povlačenje granica od ušća reke Astara, spoljnom linijom između granica na obalama Rusije i Irana.⁸⁶ Savermeno međunarodno pravo usvojilo je pravilo da jezera treba podeliti pravično. Ako su jezera manja, onda se dele u celini, s obzirom na dužinu obale

84 Povodom utvrđivanja glavnog rečnog kanala bilo je reči u predmetu spora oko reke *Encuentro* (Argentina–Čile), 1881. godine, gde su kao odlučujući kriterijumi uzeti *inter alia*, i dužina toka, veličina drenažnog područja, količina protoka vode i dr.

85 U međunarodnoj praksi nisu nepoznati i slučajevi da granica koja ide maticom glavnog plovnog puta ostavi razdvojene plovne rukavce susednim državama (primera radi, tako je povučena granica između Portugala i Španije 1893. godine, na reci *Guadiani*).

86 Disolucijom Sovjetskog Saveza postavilo se pitanje utvrđivanja granica na Kaspijskom jezeru između država naslednica SSSR-a. Rusija, Azerbejdžan i Kazahstan potpisali su 2003. godine sporazume o razgraničenju na Kaspijskom jezeru linijom ekvidistance. Turkmenistan je odbio da potpiše sporazum, dok se Iran založio za podelu jezera na jednake delove. Videti: Boris Krivokapić, op. cit., str. 212.

i razuđenosti (na primer, Skadarsko, Dorjansko jezero, Prespansko jezero, Ženevsko jezero, Ladoško jezero i dr.), i to po principu „linije sredine” (*median*). Primena pravila o liniji sredine nije neki problem ako su jezera prilično mala, i ako se sredina određuje prema liniji između linije plime i oseke, na obalama. Ali ako su jezera velika i ako površina vode fluktuirala, onda se primenjuju određeni principi po uzoru na more. To konkretno znači da se jezera dele na pribrežni pojas koji pripada obalnim državama, a ostali deo se proglašava slobodnim (npr. jezera iz grupe Velikih jezera između Sjedinjenih Država i Kanade – Huron, Erie, Ontario i jezero Titikaka između Bolivije i Perua).

4.4. Primena pravila o povlačenju granica na moru

Teritorijalni suverenitet nad nacionalnim vodama obuhvata *inter alia*, i vlast pribrežnih država nad delovima mora. Vlast država na morskom prostoru u dugom istorijskom periodu ispoljavala je dve oprečne tendencije – jednu za proširenjem državne vlasti i drugu za osiguranjem slobode mora (*mare in usu communis*). Kako su još kod antičkih naroda postojala aspiracije da se podvlaste morski prostori, preterani i nestvari zahtevi morali su izazvati reakcije. Zato je u doba procvata Rimskog prava proklamovana ideja da je more kao i vazduh slobodno (*maris communem usum omnibus hominibus ut aeris*), a potom i otvoreno (*mare quod natura omnibus patet*). Ograničenja ustanovljena „linijom plime” kao spoljnom morskom granicom (*litus publicum est eatenus, qua maxime fluctus exaestuatur*), nisu mogla da objasne širi domen vršenja državne vlasti. Sa propašću Zapadnog rimskog carstva i stvaranjem Svetog germansko-rimskog carstva, prodiru ideje da je ipak moguće zagospodariti i van granica unutrašnjih morskih voda (*inter fauces terrarum*). U momentu kada se državni *dominium* počeo shvatati kao neograničena vlast nad morem, dolazi do ispoljavanja pretenzionističkih težnji (*Oceani König*). Već drugom polovinom Srednjeg veka postaje jasno da je pobedila tendencija podvlašćivanja morima. Venecija je isticala pretenzije na Jadranskom moru, Đenova na Ligurskom moru, Norveška na Severnom moru, Engleska na svim morima kojima je okružena, dok su Danska i Švedska imale slične zahteve u pogledu Baltičkog mora. Nezadovoljstvo protiv zaposedanja pojedinih delova okeana od strane velikih sila i konačnu osudu zatečenog stanja izrekao je Hugo Grocijus u delu *Mare liberum*, 1609. godine. Grocijusova ideja o mogućnosti sporadične okupaciju morskih

prostora (*diverticula maris*), izazvala je reakciju umerikalnih pisaca poput Džona Seldena, koji je 1635. godine, nastupio sa kontra-idejom o slobodnoj okupaciji u delu *Mare clausum*. Pošto su pravila o utvrđivanju granica na moru istorijski varirala u korelaciji sa dve oprečne tendencije gde je jedna išla ka osiguranju slobode mora, dok je druga težila proširivanju vlasti pomorskih država, pitanje institucionalizacije državnih zahteva u pogledu morskih prostranstava bilo je u zavisnosti od utvrđivanja granica teritorijalnog mora. Više reda u određivanju granica na moru uneo Kornelius Binkeršek u delu *De domino maris* iz 1702. godine, iznoseći ideju da se vlast završava tamo, gde prestaje moć oružja (*potestam terrae finire, ubi finitur armorum vis*).⁸⁷ Binkeršekovo shvatanje granica upodobljeno je sa principom efektivnosti u međunarodnom pravu.

Tek sa 18. vekom dolazi do uvođenja mernog sistema u određivanju granica teritorijalne vlasti. Merni sistem nije bio univerzalan, pa je dolazilo do teškoća (na primer, anglosaksonski sistem u miljama – *statute mile*, bio je drugačiji od skandinavskog sistema merenja – *league*). U 19. veku dolazi do različitog određenja širine teritorijalnog mora. Države poput Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije usvajaju pravilo o tri milje, skandinavske države pravilo o četiri milje, dok Španija i Portugalija priznaju granicu državne vlasti na šest milja od obale. Prvi zvanični pokušaj kodifikacije i ujedinjavanja običajnih pravila o pravu mora desio se na Konferenciji u Hagu 1930. godine, koja je prošla bez mnogo uspeha budući da države nisu mogle da se saglase o širini teritorijalnog mora.⁸⁸ Bilo je potrebno dosta vremena do novog okupljanja država i postizanja sporazuma oko utvrđivanja granica na moru. Okupljanje se desilo tek nakon završetka Drugog svetskog rata 1958. godine, na Prvoj konferenciji Ujedinjenih nacija u Ženevi. Na Konferenciji u Ženevi donete su četiri značajne konvencije: 1) Konvencija o teritorijalnom moru i spoljnom morskom pojasu; 2) Konvencija o

87 Francis De Pauw, *Grotius and the Law of the Sea*, Brussels, Editions de Institut de Sociologie, 1965, p. 77.

88 “Conférence pour la Codification du Droit international”, *Rapport de la deuxième Commission*, Eaux territoriales, C 230, M. 117, 1930, p. 3. U radu pripremnog odbora je sudelovao J.P.A. François, holandski stručnjak za pravo mora koji je i nakon Drugog svetskog rata imao značajno mesto u radu Komisije UN za međunarodno pravo. Videti: Jesse S. Reeves, “Hague Codification Conference: Territorial Seas”, *American Journal of International Law*, 1930, n°24, p. 486.

otvorenom moru; 3) Konvencija o epikontinentalnom pojasu i, 4) Konvencija o ribolovu i očuvanju živih bogatstava otvorenog mora.⁸⁹

Međutim, i pored izvršene kodifikacije prava mora, države nisu uspele da razreše do kraja sve probleme, pošto su strateški interesi velikih pomorskih sila ometali usvajanje jedinstvenih rešenja. Tek sa trećom Konferencijom o pravu mora koja je trajala od 1973. do 1982. godine, i prihvatanjem Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, utvrđena su opšta pravila o povlačenju granica na moru.⁹⁰

Kao fizički jedinstven organizam, more je izdvojeno na morske pojaseve koji predstavljaju institucionalizaciju državnih zahteva za vlasću (*corpus separatum*). Za određivanje tih pojaseva, služe tzv. osnovne polazne linije, koje su ujedno i spoljne granice unutrašnjih voda (*mare proximum*). Preliminarno ispitivanje pravila o povlačenju granica na moru obuhvata kodifikovane kriterijume i praktične metode koje se mogu koristiti *in concreto*.⁹¹

Prema pravilu sadržanom u članu 2. Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, suverenost države preko kopnenog dela teritorije proteže se još na unutrašnje morske vode, teritorijalno more uz obalu, a potom i na vazdušni prostor iznad njega, kao i na dno i podzemlje mora.⁹²

89 Konvencija o teritorijalnom moru i spoljnom morskom pojasu iz 1958. godine, stupila je na snagu 10. septembra 1964 godine. Videti: *UN Treaty Series*, Vol. 516, pp. 206–249. Ostale tri Ženevske konvencije stupile su na snagu sledećim redosledom: Konvencija o otvorenom moru – 30. septembra 1962 godine, Konvencija o epikontinentalnom pojasu – 10. juna 1964. godine i Konvencija o ribolovu i očuvanju živih bogatstava otvorenog mora – 20. marta 1966. godine. Videti: *UN Treaty Series*, Vol. 450, pp. 82–135; Vol. 559, pp. 286–321; Vol. 499, pp. 312–333. Za prevod konvencija videti: *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, 1965, br. 4. Za pripremne radove Komisije za međunarodno pravo videti: “Official Records of the UN Conference on the Law of the Sea”, Vols. I to VII, UN Publication, Sales n° 58. V.4.

90 “Official Records of Third UN Conference on the Law of the Sea”, Vols. I to XVI, 1975-1983; Za analizu videti: Davorin Rudolf, *Međunarodno pravo mora*, Zagreb, Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti, 1985, str. 56–84.

91 “Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Main Area”, Judgment, *International Court of Justice Reports*, 1984, p. 290.

92 Suverenitet nad teritorijalnim morem ograničen je pravilom o neškodljivom prolasku brodova. Po međunarodnom pravu kodifikovanom u Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine, sve države, pomorske ili kontinentalne imaju pravo na plovidbu morem radi presecanja, ulaska, izlaska iz unutrašnjih voda, pristajanja, a izuzetno i zaustavljanja i sidrenja. Prolazak ostaje neškodljiv ako ne dira u sigurnost ili red i mir obalne države. Pravni režim teritorijalnog mora treba biti u saglasnosti sa odredbama Konvencije i pravom neškodljivog prolaza.

Navedenim rešenjem potvrđuje se da je suverenost nad morskim prostorima u zavisnosti od suverenosti nad kopnom po kom osnovu more predstavlja njegov pripadak ili akcesorijum (*mare est ejus, cuius est terra*). Ujedno, to je i međunarodnopravni osnov od kojeg polaze svi zahtevi pomorskih država za utvrđivanjem državnih granica na moru.⁹³

Član 3. Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, utvrđuje da svaka država ima pravo da odredi širinu svog teritorijalnog mora do granice koja ne prelazi 12 morskih milja, počev od polaznih linija koje su određene u skladu sa ovom Konvencijom. U tom pogledu, zaključuje se da određivanje polaznih linija za utvrđivanje širine teritorijalnog mora predstavlja prethodno pravno pitanje za međunarodnopravno razgraničenje teritorijalnog mora susednih država.

Prema međunarodnom pravu nije sporno da unutrašnje morske vode pripadaju korupsu nacionalnih voda unutar kopna (*inter fauces terrarum*).⁹⁴ Premda nisu bile predmet sveobuhvatne kodifikacije, one imaju naročit značaj za utvrđivanje pravila o širini teritorijalnog mora. To potvrđuju obe Konvencije o pravu mora (iz 1958. godine, i iz 1982. godine), jer se spoljne granice unutrašnjih voda po njima, uzimaju za polazne linije utvrđivanja širine teritorijalnog mora. Konkretno merenje međutim, skoro uvek zavisi od obalne konfiguracije.

Prema članu 5. Konvencije iz 1982. godine, za polazne linije mogu biti uzete normalne linije niske vode kako su označene u pomorskim kartama krupnog razmera koje obalne države službeno priznaju. Po pravilu one se povlače duž pravih ili relativno zakrivljenih obala,⁹⁵ gde ulegnuća ili udubine između obala ne predstavljaju „prave zalive”.⁹⁶ Kod

93 Još je u presudi povodom spora oko granice Grisbadarna između Švedske i Norveške pred Stalnim arbitražnim sudom u Hagu – 1930. godine, zaključeno da: „Prema osnovnim principima međunarodnog prava, teritorijalno more je sastavni deo kopnenog državnog područja”. Videti: J. B. Scott, *The Hague Court Reports*, New York, Oxford University Press, 1916, pp. 121–140; U kasnijoj jurisprudenciji to je i ponovljeno. Videti: “Beagle Channel Arbitration”, *International Law Reports*, vol. 52, p. 93.

94 John C. Colombos, *The International Law of the Sea*, London, Longmans, 1959, p. 148, etc.

95 Videti čl. 3. Konvencije iz 1958. godine.

96 U slučaju zaliva ne važi striktno pravilo o polaznim linijama niske vode duž obala. U takvim slučajevima često su se u praksi, s pozivom na teoriju rtova (*Headland theory*), uzimale za polazne – linije koje spajaju najisturenije i često fiktivne tačke na obali. U osnovi, teorija rtova predstavlja reminiscenciju ranije teorije o kraljevim odajama (*Kings Chambers Theory*) proizišle iz proklamacije

nešto razuđenijih obala ili obala duž kojih se nalazi niz ostrva, odnosno obala koje su usečene u kopno pomorskih država, Konvencija o pravu mora, utvrđuje pravilo o pravih polaznim linijama koje spajaju tzv. prikladne tačke (član 7. stav 1).⁹⁷ Za izrazito kolebljive obale, prikladne tačke mogu biti izabrane duž najudaljenih linija niske vode u smeru pučine, bez obzira na njihovo kasnije povlačenje (član 7. stav 2).

Po Konvenciji o pravu mora, obalne države povlačenjem pravih polaznih linija ne smeju odstupiti od opšteg smera obale, a delovi mora koji se nalaze unutar tih linija, moraju biti dovoljno povezani za kopnenu oblast da bi mogli biti podvrgnuti režimu unutrašnjih morskih voda (član 7. stav 3).⁹⁸ Prave polazne linije prema kodifikovanim pravilima ne smeju se povlačiti na način da linija ide ka, ili od povremenih uzvišica suvih za vreme niske vode. Izuzetak se pravi ako su na njima podignuti svetionici ili slična postrojenja i uređaji koji se konstantno nalaze iznad nivoa mora ili ako je takvo povlačenje dobilo opšte međunarodno priznanje (član 7. stav 4).

Kod primene metode pravih polaznih linija, valja voditi računa i o posebnim ekonomskim interesima određenih oblasti čija je važnost i postojanje dokazana dugom praksom (član 7. stav 5).⁹⁹ Veoma je značajna i odredba Konvencije o pravu mora da države ne mogu primeniti sistem pravih polaznih linija na način kojim bi odvojile teritorijalno more drugih država od otvorenog mora ili isključive ekonomske zone (član 7. stav 6).¹⁰⁰ Kada je njihovim povlačenjem obuhvaćen deo mora koji se pre toga nije smatrao teritorijalnim morem, u unutrašnjim morskim vodama će postojati pravo neškodljivog prolaza (član 8. stav 2). Već u zavisnosti od konfiguracije morskih prostora koje zatvaraju unutrašnje morske vode, (na primer, za ušća reka, zalive,

engleskog Kralja Čarlsa I iz 1604. godine, koja pretpostavlja utvrđivanje teritorijalnog mora unutar linija povučenih van britanskih ostrva. Videti: Aaron L. Shalowitz, Michael W. Reed, *Shore and Sea Boundaries*, Washington, Office of Coast Survey, 1962, Ch. 3, pp. 28–30.

97 U sporu oko robołova između Velike Britanije i Norveške iz 1951. godine, Međunarodni sud pravde dao je za pravo Norveškoj koja je utvrdila granicu teritorijalnog mora povlačenjem pravih polaznih linija na tačkama najudaljenijih ostrva, grebena i hridi (*Skjaergard*). Videti: "Anglo-Norwegian Fisher case", *International Court of Justice Reports*, 1951, p. 116.

98 Videti član 4(2) Konvencije iz 1958. godine.

99 Videti član 4. Konvencije iz 1958. godine.

100 Videti član 5. Konvencije iz 1958. godine.

luke, sidrišta, zatvorena mora, delove mora između ostrva i kopna, uzvišice suve za vreme niske vode, mora između ostrva i mora između linije niske i najviše vode), pomorske države mogu kombinovati različite metode povlačenja polaznih linija.

Pošto se utvrde polazne linije za određivanje širine teritorijalnog mora, neophodno je utvrditi i njegove spoljne granice. Po Konvenciji iz 1982. godine, spoljna granica teritorijalnog mora je linija čija je udaljenost svake tačke od najbliže tačke polazne linije (normalne ili prave), jednaka širini teritorijalnog mora obalne države (član 4). Pravilo prati rešenja o povlačenju unutrašnjih polaznih linija. Konkretno metode povlačenja spoljnih granica nisu sadržane u Konvenciji o pravu mora, ali su sastavni deo međunarodne prakse, pa ih je potrebno na ovom mestu ukratko izložiti.

Prema prvoj metodi, kod pravih i nerazudeđenih obala, spoljna linija razgraničenja teritorijalnog mora ide paralelno sa normalnom polaznom linijom niske vode duž obale (*méthode du tracé parallèle*). Po drugoj metodi, kod manje razudeđenih obala polazi se od višeugaonog povlačenja prave polazne linije sa različitih isturenih tačaka na kopnu (*méthode du polygonal*). Za treću metodu je karakteristično da se upotrebljava samo kod izrazito razudeđenih i kolebljivih obala gde je uobičajeno da se povlače kružni lukovi sa najisturenijih tačaka na kopnu u pravcu otvorenog mora. Linearnim povezivanjem tačaka preklapanja kružnih lukova utvrđuje se spoljna linija razgraničenja teritorijalnog mora (*méthode de la arcs en cercle*). Na osnovu izloženog proizilazi da je za primenu praktičnih rešenja o razgraničenju teritorijalnog mora najbitnija konfiguracija obale, pa tek onda efektivna vlast od koje u krajnjem slučaju zavisi i stvarna mogućnost uspostavljanja pravnog režima teritorijalnog mora obalnih država.

Pošto se po pravilima Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, vlast i prava obalnih država sukcesivno smanjuju u svakom narednom pojasu idući od kopna ka pučini, utvrđivanje granica teritorijalnog mora služi kao polazna osnova za utvrđivanje granica ostalih morskih pojaseva i to najpre u odnosu na spoljnji morski pojas, epikontinentalni pojas i isključivu ekonomsku zonu. Generalno posmatrajući, pravila pozitivnog međunarodnog prava vezana za razgraničenje teritorijalnog mora susednih država u korelaciji su sa pravilima i principima o utvrđivanju granica ostalih morskih pojaseva.

Konvencija o pravu mora iz 1982. godine, u članu 15. utvrđuje kombinovana rešenja za razgraničenje teritorijalnog mora država čije

su obale suprotne ili se dodiruju.¹⁰¹ Za države koje se graniče važi pravilo da nemaju ovlašćenje da mogu da proširuju svoje teritorijalno more preko linije sredine osim, ako nema drugačijeg sporazuma. Proizilazi da su suverene države slobodne da ugovaraju i drugačija rešenja od konvencionalno utvrđenih, što opet ne znači da države mogu preći okvire imperativnih pravila međunarodnog prava (*jus cogens*). Krajnja linija do koje bi po pravilu trebalo da ide državna granica jeste središnja linija kod koje je svaka tačka jednako udaljena od najbližih tačaka polaznih linija od kojih se meri širina teritorijalnog mora (ekvidistanca).¹⁰² Izuzetak po Konvenciji o pravu mora predstavlja slučaj da se zbog postojanja istorijskih naslova ili drugih posebnih okolnosti dozvoljava razgraničenje teritorijalnog mora na drugačiji način.¹⁰³ Prave polazne linije za merenje širine teritorijalnog mora utvrđene u skladu sa odredbama Konvencije, ili granice koje bi otuda proizašle između susednih država čije se obale suprotne ili se bočno graniče, označavaju se u kartama prikladnih razmera koje bi mogle služiti za njihovo jasno preciziranje (uobičajeno je reč o kartama velikih razmera).¹⁰⁴ Pomorske države imaju obavezu da objavljuju pomorske

101 Videti član 12(1) Konvencije iz 1958. godine.

102 Tumačenjem odredbi Konvencije o liniji sredine, vidi se da linija ide ka povezivanju pravih polaznih linija koje zbog geografske konfiguracije obale mogu dovesti do promena u pravcu razgraničenja (modifikovana ekvidistanca). U cilju izbegavanja negativnih efekata predloženo je da se smanji broj tačaka u kojima dolazi do promene granice. Druga solucije se odnosi na broj tačaka od kojih polaze linije od kojih se meri širina teritorijalnog mora. Videti: Gerald H. Blake, "Mediterranean Micro-Territorial Disputes and Maritime Boundary Delimitation", *Il regime giuridico internazionale del Mare Mediterraneo*, U. Leanza, Milano, 1987, pp. 111–118; P. Birnie, "Delimitation of Maritime Boundaries: Emergent Legal Principles and Problems", in *Maritime Boundaries and Ocean Resources*, G. Blake ed., Croom Helm, London, 1987, pp. 15–37; J. I. Charney, "Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law", *American Journal of International Law*, 1994, n°88, p. 227.

103 U određenim slučajevima u cilju održavnja mira i stabilnosti, razgraničenje teritorije vrši se pozivanjem na istorijski naslov. Time se po principu *ex facto jus oritur* vrši konsolidacija stečenih prava na moru. Videti: R. Y. Jennings, *The Acquisition of Territory in International Law*, Manchester, University Press, 1963, pp. 23–28. Prilikom pripreme nacrtu Konvencije, Komisija za međunarodno pravo UN je utvrdila da posebne okolnosti predstavljaju posebno neuobičajene konfiguracije obale, kada postoje ostrva ili plovni putevi. Videti: *Yearbook of International Law Commission*, 1956, vol. II, p. 300.

104 S kartografskog aspekta, povlačenje središnje linije između država čije se obale dodiruju, u zavisnosti je od geografske konfiguracije obale koja nekad može „prerasti” ekvidistancu između država sa suprotstavljenim obalama, i *vice versa*.

karte i propise o geografskim koordinatama, a kopije da dostavljaju na čuvanje Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija (član 16).

Razgraničenje teritorijalnog mora država čije se obale bočno graniče (tzv. lateralno razgraničenje), prevashodno je stvar metoda koji će se primeniti u konkretnom slučaju. Postoji više metoda prisutnih u međunarodnoj praksi. Najprostija metoda je, kada državne granice na kopnu između dve države izbijaju pod pravim uglom u pravcu obale u kom slučaju granica na teritorijalnom moru jeste prirodan produžetak granice na kopnu koju predstavlja linija sredine.¹⁰⁵ Kopnene državne granice koje izbijaju pod ostrim uglom, praktično onemogućavaju primenu ovakvog metoda razgraničenja, jer bi u takvom slučaju teritorijalno more jedne države zalazilo pred obalu druge države, čime bi ova bila onemogućena u ostvarivanju svojih suverenih prava. U navedenim slučajevima i pod uslovom da obala nije preterano izuvijana, moguće je povući pravu liniju – ne u smeru kopnene granice, već od krajnje tačke na kojoj kopnena granica dveju država izbija na obalu. Praksa poznaje i primere povlačenja linije razgraničenja duž geografskih meridijana i paralela na tačkama izbijanja kopnene granice na obali susednih država. Ponekad se povlače vertikalne linije u odnosu na opšti pravac pružanja obale koja je na jednakom odstojanju od najistaknutijih tačaka na obali ili ostrvima (tzv. perpendikularna metoda).¹⁰⁶

Sa delimitacijom teritorijalnog mora, vezano je razgraničenje i ostalih morskih pojaseva i to pre svih, spoljnog morskog pojasa koji se nastavlja na teritorijalno more.¹⁰⁷ Konvencijom o pravu mora iz 1982.

Videti: *Handbook on the Delimitation of Maritime Boundaries*, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, Office of Legal Affairs, United Nations, New York, 2000, p. 28; Surya P. Sharma, "Territorial Sea: The Technique of Delimitation", *Encyclopedia of Public International Law*, ed. R. Bernhardt, Amsterdam, 2000, Vol. IV, p. 821.

105 Whittemore S. Boggs, "Delimitation of Seaward Areas under National Jurisdiction", *American Journal of International Law*, 1951, p. 259. etc.

106 Kod razgraničenja Grisbadarna 1909. godine, Stalni arbitražni sud je utvrdio da: „Uzevši u obzir potrebu da se granica utvrdi na nedvosmislen način uz uvažavanje državnih interesa, neophodno je liniju razgraničenja povući vertikalno na opšti smer obale”. Videti: *American Journal of International Law*, 1929, n°23, p. 275. Isto pravilo potvrđeno je i u doktrini. Videti: Paul de Geoufree de La Pradelle, *La Frontière*, op.cit., pp. 215–216; Gilbert Gidel, *Le droit international public de la mer*, Etablissements Mellottée, Paris, 1934, vol. III, pp. 768–770.

107 Vladimir Đuro Degan, „O granicama na prostorima mora, morskog dna i podzemlja”, *Uporedno pomorsko pravo*, br. 131–132, 1991, str. 175–214;

godine, spoljni morski pojas ne može se protezati van područja šireg od 24 milje računajući od polaznih linija od kojih se meri širina teritorijalnog mora (član 33. stav 2). Države zadržavaju pravo da propišu širinu teritorijalnog mora do 12 nautičkih milja u zavisnosti od prirodnih ili drugih uslova, ali ako iskoriste ovaj maksimum, ostaje im još dodatnih 12 nautičkih milja za spoljni morski pojas. Kako Konvencija o pravu mora iz 1982. godine ne utvrđuje način razgraničenja spoljnog pojasa, pomorske države mogu da primene rešenje iz stava 3. člana 24. Konvencije o teritorijalnom moru i spoljnjem pojasu iz 1958. godine, koje je na snazi i kojim se propisuje da: „Ako su obale dve države jedna kraj druge ili jedna prema drugoj, nijedna od tih dveju država nema pravo, ako ne postoji suprotan sporazum među njima, da proširi svoj spoljni morski pojas preko srednje linije (ekvidistance) čija je svaka tačka podjednako udaljena od najbližih tačaka osnovnih (polaznih) linija od kojih se meri širina teritorijalnog mora svake od te dve države”.

Spoljni morski pojas po Konvenciji iz 1958. godine, predstavlja deo otvorenog mora koji se graniči sa državnim teritorijalnim morem (član 24. st. 1). Međutim, sa Konvencijom iz 1982. godine, koncepcija je dosta sužena, jer se spoljni morski pojas u kome država utvrđuje režim nadzora (na primer, u pogledu primene fikslnih, carinskih, sanitarnih i imigracionih propisa), smatra za deo otvorenog mora do momenta dok pomorska država ne proglasi svoju isključivu ekonomsku zonu do granice od 200 nautičkih milja od polaznih linija za merenje širine teritorijalnog mora (član 57).¹⁰⁸ Spoljni pojas nalazi se van teritorijalnog i otvorenog mora i podvrgnut je posebnom pravnom režimu utvrđenom po prvi put u međunarodnom pravu Delom V Konvencije o pravu mora (član 55. do člana 75). Nezavisno od proglašenja isključive ekonomske zone, pomorske države na osnovu

Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava, Zagreb, Informator, 1989, str. 102–114.

108 Član 56. Konvencije iz 1982. godine predviđa da država u isključivoj ekonomskoj zoni ima suverena prava da istražuje i iskorištava, i da se brine o očuvanju i upravljaju živim i neživim prirodnim bogatstvima mora, dna i podzemlja, kao i u pogledu drugih delatnosti radi ekonomskog iskorištavanja zone. Takođe, države koje proglase ovu zonu, imaju jurisdikciju na osnovu relevantnih odredbi Konvencije za podizanje i upotrebu veštačkih ostrva, uređaja i naprava, naučno istraživanje mora, zaštitu i očuvanje morske okoline i druga prava i dužnosti. Zagarantovana prava plovidbe, preleta i polaganja kablova i cevovoda ostalih država time su praktično ograničena.

Dela VI pomenute Konvencije (član 76. do člana 85), imaju pravo na sopstveni epikontinentalni pojas *ipso facto* i *ipso jure*. Režim epikontinentalnog pojasa u kome države vrše iskorištavanje i istraživanje morskog dna i podzemlja, ne dira u pravni režim voda iznad tog pojasa ili vazdušni prostor nad njima (član 78. stav 1).¹⁰⁹

Granice pružanja epikontinentalnog pojasa kreću se van teritorijalnog mora pomorske države, preko čitavog prirodnog produžetka kopnenog područja, sve do spoljne ivice kontinentalnog ruba, ili do udaljenosti od 200 milja, računajući od polaznih linija od kojih se meri širina teritorijalnog mora, u slučajevima gde spoljna ivica kontinentalnog ruba ne doseže do te udaljenosti (član 76. stav 1). Kontinentalni rub (*marge, margin*) predstavlja rezultat geografskih i geoloških istraživanja. Po međunarodnom pravu mora kontinentalni rub obuhvata potopljeni produžetak kopnenih masa pomorskih država koji se sastoji od kontinentalne ravnine (*plateau, shelf*), strmine (*talus, slope*) i kosine (*glacis, rise*). Epikontinentalni pojas koji se pruža van 200 nautičkih milja od polazne linije od koje se meri širina teritorijalnog mora, omogućava pomorskoj državi da naznači njegove spoljne granice povlačenjem pravih linija koje spajaju utvrđene tačke definisane koordinatama geografske širine i dužine, koje nisu duže od 60 nautičkih milja, odnosno, nisu udaljenije od 60 milja od podnožja kontinentalne strmine (član 76. stav 4(ii) i stav 7). Stalne tačke koje čine liniju spoljnih granica epikontinentalnog pojasa otuda ne smeju preći udaljenost od 350 nautičkih milja od polazne linije ili izvan 100 milja od linije koja spaja tačke dubine od 2500 metara (tzv. izobate 2500 metara), osim ako se radi o prirodnim uzdignućima kao prirodnim delovima kontinentalnog ruba, kao što su dubokomorske ravnine, ispunjenja, brežuljci, bankovi i izdanci (član 76. stav 5. i stav 6).

U pogledu razgraničenja epikontinentalnih pojaseva susednih država, rešenje iz člana 6. stav 1. Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojasu iz 1958. godine, vremenom je pokazalo određenu nepotpunost. Po rešenju je utvrđeno da, ako sporazum izostane i ako posebne okolnosti ne opravdavaju neko drugačije razgraničenje, granica epikontinentalnog pojasa treba da bude srednja linija razgraničenja (ekvidistanca). Kod država sa suprotnim obalama primena srednje linije uglavnom dovodi

109 Vincente Marotta Rangel, "La plateau continental dans la Convention de 1982 sur la Droit de la mer", *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1987, vol. V, no° 194, pp. 365-387.

do pravednih rezultata, dok kod bočnog razgraničenja susednih država, zbog prisustva raznih geografskih formacija na većim rastojanjima, metoda ekvidistance je u praksi pokazala značajna odstupanja.¹¹⁰ Primena korektivnih kriterijuma poznatijih kao „pravična načela” nameće se otuda kao opravdana nužnost (na primer, polazi se od uzdržavanja od jednostranog preinačenja prirodnih formacija, nepodvlaštavanja oblasti koje pripadaju drugoj državi, uvažavanja pravičnosti koja ne mora uvek da znači i jednakost, i na kraju, uzimaju se u obzir i druge posebne okolnosti).¹¹¹

Prema Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine, za razgraničenje epikontinentalnih pojaseva i isključivih ekonomskih zona, paralelno se propisuju obaveze susednim državama da u okviru razumnog roka postignu konkretan sporazum ili barem privremen praktičan dogovor, bez štete po konačno utvrđivanje granica na moru. Sporazumna rešenja treba da budu postignuta u skladu sa opštim međunarodnim pravom i shodno članu 38. Statuta Međunarodnog suda pravde u Hagu, a u cilju postizanja pravičnih rešenja.¹¹² Ako bi sporazum po ovom pitanju izostao, susedne države bile bi u obavezi da preduzmu sve mere potrebne za pronalaženje rešenja mirnim sredstvima predviđenim Poveljom Ujedinjenih nacija (član 74. i član 83). Sledstveno, Konvencija o pravu mora utvrđuje samo okvire u kojima se može kretati državna

-
- 110 Povodom spora oko razgraničenja epikontinentalnog pojasa u Severnom moru između Danske i SR Nemačke, a potom i SR Nemačke i Holandije, Međunarodni sud pravde je utvrdio da nije obavezna upotreba linije sredine kao metoda razgraničenja među stranama, te da ne postoji drugi jednostavan metod razgraničenja čije je korišćenje u svim okolnostima obavezno. Videti: “North Sea Continental Shelf”, *International Court of Justice Reports*, 1969, p. 28. U sporu između Danske i Norveške oko Grenlanda i ostrva Jan Mayen, isti Sud je utvrdio da posebne okolnosti mogu izmeniti primenu metoda ekvidistance. U tom pogledu, pored posebnih okolnosti mogu da važe i običajna pravila o relevantnim okolnostima. Videti: “Jan Mayen Maritime Delimitation” (Denmark v. Norway), *International Court of Justice Reports*, 1993, pp. 59–62; “Anglo-French Continental Shelf Case”, *International Law Reports*, 1977, n° 54, pp. 54, etc.
- 111 Međunarodni sud pravde je podvukao značaj opšte konfiguracije obale, njene suprotstavljenosti kao i zavisnosti, zatim nepodudarnosti u dužini i međusobnoj udaljenosti, a potom i nesrazmernosti u pogledu veličine epikontinentalnog pojasa i obale. Videti: “Case Concerning the Continental Shelf” (Lybian Arab Jamahiria v. Malta), *International Court of Justice Reports*, 1985, pp. 56–58.
- 112 Shigeru Oda, “International Law of the Resources of the Sea”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1969. vol. II, no° 127, pp. 373–401; Exclusive Economic Zone”, in: *Encyclopedia of Public International Law*, R. Bernhardt ed., Vol. II, Amsterdam, 1995, pp. 305–312.

praksa, a konkretne metode postizanja pravičnih rešenja ostavlja dogovoru zainteresovanih strana. U nekim slučajevima jednaki kriterijumi razgraničenja mogli bi se primeniti na oba morska pojasa, dok u drugim slučajevima, zbog geografskih ili drugih okolnosti, granice epikontinentalnog pojasa susednih država mogle bi biti drugačije povučene u odnosu na granice isključive ekonomske zone.¹¹³

Kao što se da primetiti, običajno pravo bilo je osnova celokupnog prava mora, jer ugovorna pravila ako se ne transformišu u opšte običajno pravo, ne moraju da obavezuju države koje im nisu pristupile. U voluntarističkom razvoju prava mora svesno se došlo do rešenja o povlačenju granica u odnosu na morsku oblast. Fenomen ranije pomenut, a koji se odnosi na prirodu državne vlasti – da teži kontinuiranom proširivanju, najočitiji je kod morskih prostranstava. Zato ne čudi da je iz mnoštva razloga socijalno-ekonomske, političko-strategijske, naučne i filantropske, nakon Drugog svetskog rata došlo do nagle zainteresovanosti za morski prostor. Konvencijama iz 1958. godine i Konvencijom o pravu mora iz 1982. godine, svesno je napušteno načelo efektivnosti u korist tzv. adjacencije, to jeste, faktičke okupacije u korist pretpostavke geografskog susedstva. Domen državnog suvereniteta time je ostao određen geografskim položajem države, pa tek potom mogućnošću uspostavljanja efektivne vlasti i kontrole. Stanje je uzrokovalo proširivanjem državnih nadležnosti na moru, kao i umnožavanjem pravnih režima za pojedine pojaseve. U tom smislu,

113 U sporu oko zaliva Maine između Kande i Sjedinjenih Američkih Država, Međunarodni sud pravde konstatovao je da utvrđivanje jedinstvene višenamenske funkcionalne granice epikontinentalnog pojasa i isključive ekonomske zone nije svojstveno samo ovoj oblasti. Ako do njega ipak dođe, razni faktori se uzimaju u obzir, a naročito oni koji se odnose na geografske formacije. Pri tome, utvrđivanje granice treba sprovesti u cilju pronalazjenja pravičnih rešenja bez davanja prednosti bilo kom kriteriju koji bi doveo u povlašćen položaj jedan od ova dva morska pojasa. Videti: "Case Concerning Delimitation of Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area", (Canada v. United. States), *International Court of Justice Reports*, 1984, pp. 278, 326–327. U sporu oko granice na moru između Gvineje i Gvineje Bisao, Arbitražni sud je bio pozvan da povuče jedinstvenu liniju razgraničenja teritorijalnog mora, isključive ekonomske zone i epikontinentalnog pojasa. Sud je utvrdio da metod ekvidistance nije dovoljan za povlačenje granica poslednja dva pojasa, jer naglašava značaj geografskih, geoloških i geomorfoloških formacija. Po mišljenju Suda, ni ekonomski faktori nisu primenjivi jer potiču od procene koja se kontinuirano menjala. Videti: "Maritime Delimitation Case" (Guinea v. Guinea Bissau), *International Law Reports*, Vol. 77, pp. 635–689; *International Legal Materials*, 1985, Vol. 25, pp. 252.

države su stekle manje vlasti i ovlašćenja idući od kopna prema pučini. Međunarodno pravo ovde dolazi do punog izražaja, jer je u funkciji povlačenja granica distribuiranih nadležnosti (osim ako se izuzme područje tzv. Zone pod međunarodnom kontrolom – *Area*).¹¹⁴

Ranije je pomenuto da država ima pravo na unutrašnje vode čiji je pravni status sličan ili jednak sa statusom nacionalnih voda unutar kopna. Iako nisu bile predmet sveobuhvatne kodifikacije, unutrašnje vode imale su posredan značaj pošto su spoljne granice unutrašnjeg mora ujedno i polazne linije za određivanje širine teritorijalnog mora. U unutrašnje morske vode koje se naročito odlikuju prirodnom povezanošću sa kopnom ulaze zalivi.

Da bi zaliv ušao u unutrašnje morske vode mora da ispunjava neke od predviđenih uslova. Prvo, zalivi čije obale pripadaju samo jednoj državi predstavljaju jasno istaknutu uvalu koja zadire u kopno u takvoj srazmeri prema širini svog ulaza da obuhvata vode zatvorene kopnom i više nego što je obično zavijanje obale. Pri tome, jedna uvala jeste zaliv samo ako je njena površina jednaka ili veća od površine polukruga čiji je prečnik linija povučena od jednog do drugog kraja ulaza u uvalu. Za potrebe merenja, površinom uvale se smatra površina obuhvaćena između linije niske vode duž obale uvale i linije povučene između linije niske vode na njenim prirodnim ulaznim tačkama. Pomenutim stepenom uvučenosti zaliv se približava pojmu unutrašnjeg, zatvorenog mora (poput Sredozemnog mora koje je bilo *mare clausum* rimskog carstva ili Azovsko more koje je bilo unutrašnje more Sovjetskog Saveza, a ispunjavalo je uslove za morski zaliv). Ako zbog prisustva ostrva neka uvala ima više od jednog ulaza, polukrug se povlači tako da njegov prečnik predstavlja zbir linija koje zatvaraju razne ulaze, s tim da se površina ostrva računava u ukupnu površinu uvale. Kada rastojanje između linija niske vode na prirodnim ulazima zaliva nije veće od 24 nautičke milje, povlačenje granične linije obuhvata morske površine između linija niske vode koje se smatraju unutrašnjim morskim vodama.

114 Međunarodna zona je deo morskog dna i podzemlja izvan granica nacionalne jurisdikcije koji je proglašen za zajedničku baštinu čovečanstva. To konkretno znači da sva prirodna bogatstva dna Zone pripadaju čovečanstvu kao celini, te da se ona mogu koristiti u miroljubive svrhe radi dobrobiti svih država, uključujući tu i sva arheološka dobra. Prema tome, isključeno je bilo kakvo isticanje zahteva za suverenost nad ovim prostorima. Rešenje prisutno u Konvenciji iz 1982. godine, preuzeto je iz Deklaracije o morskome dnu i podmorju, iz 1970. godine. Videti: Vladimir Đuro Degan, *Međunarodno pravo mora*, op. cit., str. 127.

A *contrario*, ako je rastojanje veće od 24 nautičke milje, povlači se prava polazna linija tako da zatvara najveću moguću površinu vode. Navedena pravila ne primenjuju se na tzv. istorijske zalive, niti se primenjuju kod pravih polaznih linija po napred navedenim pravilima.¹¹⁵ Šta se podrazumeva pod istorijskim zalivima nije sasvim jasno, jer nije ni određeno kodifikacijama o pravu mora. Utvrđivanje granica istorijskih zaliva prepušteno je otuda običajnom međunarodnom pravu i međunarodnoj praksi koja naročito fluktuiru u ovoj oblasti. Postojanje istorijskih zaliva obrazlaže se postojanjem „istorijskih prava”.¹¹⁶ Država koja uspe da dokaže postojanje prava monopoliše pravo reglementacije režima na ovim delovima mora.¹¹⁷ Proširenjem najveće dozvoljene širine ulaza u zaliv na 24 milje, veliki broj istorijskih zaliva potpao je pod režim utvrđen Ženevskim konvencijama. Ipak, postoje i zalivi koji su stekli taj položaj zastarelošću i koji su veće širine od 24 nautičke milje (na primer, Hadsonov zaliv u Sjedinjenim Državama i Sveti Lorens u Kanadi). Zbog svoje nestalnosti i slabe pravne zasnovanosti, istorijski zalivi dovode do sporova i stalnih trvenja između država (na primer, spor oko zaliva Sidra).

Poseban deo unutrašnjih morskih voda, čine i luke (*harbours, ports*). Spoljašnju granicu unutrašnjih voda u lukama čine crte koje spajaju najisturenije tačke na stalnim lučkim građevinama koje su deo lučkog sistema i čine deo obale.¹¹⁸ Pribrežne države imaju suverenitet nad svojim unutrašnjim vodama, što konkretno znači da se državni pravni poredak proteže i na zalive.¹¹⁹

115 Videti član 7. Konvencije iz 1958. godine.

116 U sporu oko Fonesca između Salvadora i Nikaragve Centralnoamerički sud je, 1917. godine, doneo presudu kojom je potvrdio da je reč o istorijskom zalivu koji ima značaj zatvorenog mora u zajedničkom vlasništvu Nikaragve, Salvadora i Hondurasa. Videti: *American Journal of International Law*, 1917, n° 11, p. 674. Navedena odluka kritikovana je dugo vremena, jer je ostavila nerazjašnjenim pitanje pravnog statusa zajedničkih unutrašnjih voda zaliva i mogućnosti neškodljivog prolaza za strane brodove. Zbog tih okolnosti, pokrenut je novi spor, ovoga puta pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu koji je utvrdio da se radi o kondominijumu tri obalne države. Videti: “Land, Island and Maritime Frontier Case” (El Salvador v. Honduras) Nicaragua intervening, *International Court of Justice Reports*, 1992, p. 601.

117 “UN General Assembly Memorandum concerning Historic Bays”, Doc. A/CONG.13/1, 1957, p. 102.

118 Davorin Rudolf, *Terminologija međunarodnog prava mora*, Split, Pravni fakultet, 1980, str. 110.

119 Novim pravom mora predviđena su tri različita pravna režima u različitim delovima unutrašnjeg mora. Prvi režim podrazumeva deo mora koji se nalazi

U međunarodnom pravu mora dejstvom progresivnog razvoja konstituisan je institut arhipelaškog mora. Pod uslovom da ne postoji oblast unutrašnjih morskih voda, arhipelaško more obuhvata prostor između ostrva i teritorijalnog mora. *A contrario*, arhipelaške vode obuhvataju prostor između unutrašnjih voda i teritorijalnog mora arhipelaških država. Granice arhipelaškog mora čine arhipelaške linije koje spajaju krajnje tačke ostrva i grebena. Konvencijom o pravu mora iz 1982. godine, određuju se proporcije između površine ostrva i mora – od 1:1 do 1:99, kao i dužina arhipelaških linija – od 100 milja do najvećeg odstupanja od 3% ili 125 nautičkih milja. Arhipelaške države u arhipelaškom moru uživaju suverena prava, te zajedno sa unutrašnjim vodama, teritorijalnim morem i kopnom arhipelaško more čini teritoriju arhipelaške države.¹²⁰ Nastalo kao rezultat zahteva za zaštitom interesa nedovoljno razvijenih zemalja, arhipelaško more predstavlja izuzetak od opšteg pravila da se vlast države smanjuje idući od kopna prema pučini.

Prethodno je već napomenuto da spoljna granica unutrašnjeg mora čini i početak teritorijalnog mora (sem ako se ne radi o arhipelaškim vodama). Granica teritorijalnog mora koja ne prelazi 12 milja od polazne linije predviđena je Konvencijom o teritorijalnom moru i spoljnjem morskom pojasu iz 1958. godine, a potvrđena je u članu 3. Konvencije iz 1982. godine. Posedovanje pojasa teritorijalnog mora nezavisno je od volje država i stiče se *ipso jure*, na osnovu činjenice adjacencije. More u kome država vrši vlast, određeno je akcesorijem kopna i njime se ne može samostalno raspolagati. Obalnoj državi otuda ostaje mogućnost da odredi krajnju granicu teritorijalne suverenosti do linije od 12

pod punom suverenošću obalne države (ušća reka i luke isključene iz međunarodnog prometa, more do niske vode (linije oseke i zalivi), drugi režim je predviđen za luke otvorene za međunarodni saobraćaj (pravo pristupa je ograničeno samo za trgovačke brodove na nenuklearni pogon, dok svi drugi imaju to pravo samo ako obalska država to dozvoli) i treći režim je ustanovljen za one delove mora naknadno zahvaćenog pravim polaznim crtama (gde je ostalo da postoji pravo neškodljivog prolaza kakvo je u teritorijalnom moru). Vidi: Vladimir Đ. Degan, op. cit., str. 92.

120 Suverenost u arhipelaškom moru je znatnije ograničena nego ona u teritorijalnom moru. Ovde postoji pravo neškodljivog prolaska koje se proširuje i na ratne brodove stranih država, potom mogućnost određivanja plovnih puteva (i vazdušnih) kao i posebnih sistema odvojenog prometa (uz saglasnost Međunarodne pomorske organizacije) u kojima važe analogne regule o tranzitnom prolasku kroz međ. moreuze, te određena prava susednih država.

nautičkih milja.¹²¹ Navedeni morski pojas ujedno je i poslednji koji čini državno područje *stricto sensu*. U unutrašnjim, arhipelaškim i teritorijalnim vodama, države su zadržale teritorijalnu suverenost koja nije identična teritorijalnoj vlasti država na kopnenom prostoru.

Teritorijalni suverenitet na moru zahteva odgovor na pitanje, da li država ima vlast i nad prirodnim i veštačkim prolazima koji spajaju morske površine. Prirodni prolazi u međunarodnom pravu mora obuhvataju moreuze (*détroits, straits*). Moreuzi poput Kerča na ulazu iz Crnog u Azovsko more koji ne služe za međunarodnu plovidbu, nalaze se pod režimom unutrašnjih morskih voda. Ostali moreuzi uglavnom potpadaju pod režim međunarodne plovidbe. Razlika između moreuza je u širini, geografskom položaju i u ugovornom režimu (primera radi, režim Bosfora i Dardanela uređen je ugovorom iz Montrea iz 1936. godine, režim Gibraltara pravno je definisan francusko-španskim ugovorom iz 1912. godine, status Magelanovog prolaza regulisan je ugovorom iz 1881. godine, itd.). Konvencionalno se razlikuju široki moreuzi (širine preko 24 nautičke milje), od teritorijalnih (širine do 24 nautičke milje ili preko 24 nautičke milje čiji se plovni put nalazi u teritorijalnom moru). Kod širokih moreuza postoji pravo slobodne plovidbe, dok kod teritorijalnih moreuza države pored prava neškodljivog prolaza imaju i pravo tranzitnog prolaza po novoj Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine. Neškodljivi prolaz predstavlja refleksiju neškodljivog prolaza u teritorijalnom moru koji je po pravnoj prirodi međunarodna službenost. Za tranzitni prolaz nije sigurno da je prerastao u opšte običajno pravilo. Tranzitni prolaz između otvorenog mora ili isključive ekonomske zone i drugog dela otvorenog mora ili isključive zone, pored propisane slobode plovidbe i preleta, obuhvata nove kriterijume koji nemaju značajnije uporište u praksi. Iako je tranzitni prolaz rezultat kompromisa sa maritimnim silama, ne treba ga sa lakoćom odbaciti, jer predstavlja značajnu normu u pravu mora (*fundamentally norm creating character*).

Za razliku od moreuza koji predstavljaju prirodne plovne puteve, kanali predstavljaju veštačke plovne puteve koji omogućavaju kraći i sigurniji prolaz brodova iz jednog u drugo more. Razvojem saobraćaja

121 Teritorijalno more država, nalazi se pod njihovom suverenom vlašću koja se ispoljava u zakonodavnoj, sudskoj i izvršnoj vlasti (*mer jurisdictionelle*). Ta vlast trpi izvesna ograničenja u vidu prava neškodljivog prolaza koje ne narušava mir i bezbednost obalne države. Država ima pravo ustanoviti teritorijalno more i oko svojih ostrva (ali ne i oko veštačkih ostrva i uređaja). Viedeti: Milovan Zorčić, *Teritorijalno more*, Zagreb, 1953, str. 270.

između država (*jus communications*), kanali dobijaju na značaju. Unutrašnji kanali smešteni isključivo na teritoriji jedne države nemaju veći značaj za međunarodnu plovidbu (kao što je, na primer, Korintski kanal između kopnenog dela Grčke i Peloponeza koji spaja Jonsko sa Egejskim morem). Morski kanali sa druge strane, imaju veliki međunarodni značaj. Pa i pored te činjenice, međunarodni kanali do sada nisu bili predmet kodifikacije. Za prolaz morskim kanalom obavezno se plaća određena taksa. Kanali od većeg značaja za međunarodnu plovidbu nalaze se pod režimom internacionalizacije. Režim internacionalizacije podrazumeva ugovorno regulisanje pravnog režima plovidbe u cilju postizanja jednoobrazne prakse (na primer, ugovorom iz Carigrada iz 1888. godine obezbeđena je sloboda plovidbe duž Sueckog kanala za trgovačke i ratne brodove). Međunarodni morski kanali po pravilu su otvoreni za prolaz brodovima svih zemalja, bez diskriminacije i uz poštovanje teritorijalnog suvereniteta države (pravilo važi i u slučaju neutralizacije kanala, kao što je to slučaj sa Panamskim kanalom koji je trajno neutralizovan 1977. godine).

Iz dosadašnjeg izlaganja o pravilima i principima povlačenja granica na moru, vidi se da je fenomen svesnog odustajanja od efektivnosti doveo do daljeg umnožavanja pravnih režima u delovima mora koji su se do juče smatrane neprikosnovenim. Tako su, kodifikovanim pravom mora regulisane državne granice morskog područja (unutrašnje vode, arhipelaške vode i teritorijalno more), uz granice koje odvajaju državno područje od ostalih delova morskog prostora u kojima države uživaju određena suverena prava. U poslednjem smislu, granice odvajaju teritoriju države *stricto sensu*, od spoljnog morskog pojasa (*zona contigue*), koji je naslonjen na spoljnu ivicu teritorijalnog mora do granice od 24 nautičke milje od polazne linije za određivanje teritorijalnog mora u kojem su obalnoj državi priznata određena prava i nadležnosti preventivne i represivne prirode u vezi sprečavanja kršenja domaćih propisa o carinama, fiskalnim, sanitarnim obavezama, zatim od isključive ekonomske zone (*zone économique côtière du fond des mers*), koja se prostire od teritorijalnog mora u pravcu otvorenog mora do širine od 200 nautičkih milja mereno od polaznih linija za određivanje teritorijalnog mora, u kojoj obalna država ima priznata prava istraživanja, iskorišćavanja, očuvanja i upravljanja živim i neživim bogatstvima morskog dna i podzemlja i voda iznad njega, kao i resursna prava i jurisdikciju, i na kraju i od epikontinentalnog pojasa (*plateau continental, continental shelf*), to jeste, morskog dna i podzemlja koje obalna država

poseduje *ipso facto* i *ab initio*, na osnovu geološkog jedinstva i susedstva sa obalnom državom.¹²²

4.5. Primena pravila o povlačenju državnih granica na dnu i podzemlju

Pravna topika državnih granica podrazumeva određivanje granica državne vlasti i u odnosu na zemljinu utrobu (*fr. l'espace souterrain du territoire de l'Etat, eng. territorial subsoil*). U pravnoj doktrini nije sporno da se vlast države prostire sve do Zemljinog centra, ali u stvarnosti, suverenost u odnosu na podzemlje označava samo jednu potencijalnu sferu državnih teritorijalnih nadležnosti, ne i aktuelnu faktičku vlast koja je u direktnoj korelaciji sa tehnološkim razvojem društva.

Ozbiljnije prodiranje u državno podzemlje nastalo je tek u 20. veku, kada dolazi do odlučujućeg zaokreta državne ekonomije ka ovom neiscrpnom prostoru prirodnih bogatstava koji svoje najveće potencijale crpi upravo iz dna i podzemlja kopnenih i morskih prostranstava (na primer, neiscrpa bogatstva nafte, gasa, polimetala i ruda). Ekonomski vidovi suverene vlasti garantovani državama proširuju se *via facti* i na podzemlje, gde suverene države zadržavaju pravo na slobodno upravljanje prirodnim bogatstvima.¹²³ Eksploatacija pomenutih prirodnih bogatstava otuda pretpostavlja uspostavljanje nekog oblika „efektivne vlasti” na dnu i podzemlju. Pravno posmatrajući, većih problema nema kada se radi o zemljištu unutar državnih granica. Međutim, u slučaju uspostavljanja efektivne vlasti nad podzemljem van državnog područja, situacija je znatno složenija.

Između dva svetska rata neke zemlje težile su da prošire vlast na prostorima van teritorijalnog mora. Rusija je primera radi, 1916. godine, proglasila ostrva duž severne obale za prirodni produžetak kontinentalnog sloja Sibira, dok su Sjedinjene Američke Države

122 Isključiva ekonomska zona ne podrazumeva isključivost pojasa, jer bi se to protivilo određenim pravima i slobodama drugih država u tom pojasu (na primer, slobode koje se uživaju u režimu otvorenog mora, a koje su svojstvene i ovom delu mora), već podrazumeva ekskluzivnost i isključivost prava i nadležnosti u tačno određenim oblastima (na primer, jurisdikciju u pogledu izgradnje veštačkih ostrva i instalacija, potom u istraživanju, sprečavanju zagađenja i dr.). Videti: Davorin Rudolf, *Morski gospodarski pojas u međunarodnom pravu*, Split, 1988, str. 180.

123 Milan Bulajić, „Suverenost nad prirodnim bogatstvima i izvorima”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1962, broj 3.

postupile slično u pogledu Aljaske želeći da prošire vlast na Beringovom moru. Posle Drugog svetskog rata dolazi do ozbiljnijih pretenzija u odnosu na morsko dno i podzemlje otvorenoga mora. Razloge tome treba tražiti u naraslim socijalnim potrebama i želji nekih država da zadrže „istorijski stečena prava” na prostorima mora koja su ranije koristili. Naučna istraživanja išla su u prilog stvaranju nove teorije kojom bi trebalo opravdati teritorijalne zahteve država za morskim dnom i podzemljem izvan nacionalnih jurisdikcija. Konfiguracija morskog dna počev od obale išla je obično kontinentalnom ravninom (*shelf*), do dubine od 200 metara, nakon čega bi se nastavljala kontinentalnom strminom (*slope*), da bi se na kraju završavala kontinentalnom kosinom na dnu dubokog mora od 4000 metara (*rise*). Budući da po ranijoj teoriji nije bilo dozvoljeno da država okupira ničije zemljište ako pre toga nije utvrdila i granice efektivnog zaposedanja (*occupatio non procedit nisi in re terminata*), slobodno more nije bilo podložno teritorijalnom prisvajanju. Međutim, teorija terana praksom morala je naći odgovarajuću formu kojom bi opravdala eventualna zaposedanja prostora slobodnog mora koje počiva na dogmi antisuvereniteta. Forma je pronađena u teoriji geološkog jedinstva ili susedstva (*contiguitté*). Prostim osveštavanjem stanja koja postoje u prirodi, bez efektivnog zaposedanja, priznato je državama pravo nad epikontinentalnim pojasom, kao „prirodnim produžetkom državnog područja”. Države imaju pravo na epikontinentalni pojas na osnovu adjacencije, to jeste, na osnovu geografskog susedstva, ali i na osnovu geološkog jedinstva budući da je kontinentalna masa države zaronjena duboko u more. Državne nadležnosti u vezi istraživanja i iskorištavanja morskog dna i podzemlja, ne diraju u režim vodenog i vazdušnog stuba iznad pojasa. Državnoj teritorijalnoj pretenziji dalo se tako jedno novo ruho, što i nije bilo tako novo uzimajući u obzir da u međunarodnim odnosima državna praksa uvek nađe i pravno opravdanje. Dovoljno je prisetiti se ranijeg kolonijalnog projekta poput teorije zaleđa (*Hinterland*).¹²⁴

Neposredno po okončanju Drugog svetskog rata američki predsednik *Harry Truman* izdao je proklamaciju kojom je postavio zahtev Sjedinjenih Američkih Država na prirodnim izvorima dna i podzemlja kontinentalne ravnine ispod otvorenog mora. Serijom jednostranih akata obalnih država nastala je praksa koja se morala potvrditi u međunarodnim pravnim

124 Juraj Andrassy, *Epikontinentalni pojas*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951, str. 12.

aktima. To se i desilo na Konferenciji o pravu mora iz 1958. godine, kada je doneta Konvencija o epikontinentalnom pojasu. Prema Konvenciji, povlačenje državne granice može ići do dubine od 200 metara ili do dubine do koje je moguće vršiti iskorištavanje prirodnih bogatstva. Propisano rešenje iz 1958. godine, preuzeto je i u novoj Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine, u kojoj je dodato da obalne države imaju pravo na epikontinentalni pojas bez obzira na proglaš, stvarnu ili fiktivnu okupaciju do linije od 200 nautičkih milja ili do spoljne ivice kontinentalnog ruba. Nova Konvencija o pravu mora propisala je i krajnje granice epikontinentalnog pojasa. Za države koje se nalaze na rubu kontinenta, postoji mogućnost određivanja granice epikontinentalnog pojasa do širine od 350 nautičkih milja ili 100 nautičkih milja mereno od izobate od 2500 metara.¹²⁵ Zbog prirodnih ograničenja i nedostataka, ali i zbog odsustva običajne prakse, povlačenje pravednih granica epikontinentalnih pojaseva između država zahteva zaključenje sporazuma ili primenu drugih izvora propisanih članom 38. Statuta Međunarodnog suda pravde.

Epikontinentalni pojas direktna je posledica voluntarizma u pravu, a njegovo postojanje dokazuje da je nemoguće *a limine*, odbaciti rešenja koja bi išla u pravcu pravičnog iskorištavanja bogatstava otvorenog mora.¹²⁶ Priprihvatanje prava na morsko dno i podzemlje po principu *ipso facto*, to jeste, po principu efektivnog postavljanja vlasti, vodilo bi brzom usvajanju principa da je morsko dno i podzemlje deo državnog područja *stricto sensu*. Pri tome, ne bi se mnogo vodilo računa da bi najrazvijenije države koje prve dođu u posed tehnologija za dubokomorsko rudarstvo i prve otkriju nalazišta polimetala i ruda, zahtevale da morsko dno i podzemlje sledi ono što su one zamislile pod režimom otvorenog mora.¹²⁷

125 Vladimir Đuro Degan, *Međunarodno pravo mora*, op. cit., str. 111. Države sa pojasom van 200 nautičkih milja po pravilu se obraćaju posebnoj Komisiji za granice.

126 Otvoreno more slobodno je za sve države, obalne i neobalne. More treba da služi u miroljubive svrhe i u njemu moraju biti svi ravnopravni u pogledu korištenja slobode plovidbe, preleta, polaganja morskih kablova i cevovoda, podizanja umetnih ostrva i drugih uređaja, slobode ribolova, slobode naučnog istraživanja i drugih sloboda čije vršenje ne dira u prava i dužnosti drugih država – međunarodne zajednice u celini. Odnosi na moru su zasnovani na načelu personaliteta zakona (proširenje teritorijalne nadležnosti nad licima, stvarima i aktima na osnovu određivanja pripadnosti broda zastavom koju vije) i na načelu zaštite opštih interesa međunarodne zajednice. U poslednjem slučaju radi se o konkurentnoj nadležnosti država radi sprečavanja delikata *jus gentium*, kao što su piraterija, trgovina robljem i drogama i dr.

127 Vladimir Đuro Degan, *Međunarodno pravo*, op. cit., str. 657.

4.6. Primena pravila o povlačenju državnih granica u vazдушnom prostoru i kosmosu

Proučavanje granica državne teritorijalne vlasti neminovno vodi ka ustanovljavanju pravila o utvrđivanju granica vazdušnog prostora (*territoire aérien des Etats*), kao i pravnog regulisanja granica nadležnosti u prostoru kosmosa (*fr. l'espace extérieur, eng. outer space, cosmos*). Stavovi o suverenosti u vazдушnom prostoru datiraju mnogo pre nego što se obistinila ideja da čovek može da vlada vazдушnim prostorom. Da bi shvatili poreklo današnjih ustanova, potrebno je vratiti se u dalju prošlost.

Rimljani su prvi proklamovali slobodu vazduha po uzoru na tekuće vode i more – *naturali jure communia sunt omnium haec aer, aqua profluens et mare*. Smatralo se da vazdušno prostranstvo ne pripada nikome i da se ne može podvlastiti. Rimski imperatori međutim, nisu mnogo oklevali u pogledu postavke da je potrebno da državna vlast kontroliše upotrebu prostora iznad imanja, bilo da je u pitanju bio privatni ili javni posed. U tom pravcu, od Justinijanovog kodeksa počela je da se sprovodi ideja da, „koga je i zemlja, toga je i nebo“ – *cujus est solum, ejus est usque coelum*. Glasovitoj sentenci koja je idejna preteča modernih shvatanja o suverenitetu u vazдушnom prostoru, suprotstavljeno srednjovekovno toekratsko shvatanje vlasti – *dominus coeli est dominus soli et inferorum*. Tvrdilo se da državnom vlašću upravlja božje providenje, a da crkvena nadmoćnost (*Kirchenhoheit*), iako ugrožena državnom vlašću, označava vlast nad zemljom, nebom i paklom (*triregnum*).

Sa tehničkim dostignućima, čovekovo shvatanje o prostoru iznad Zemljine površine polako je počelo da evoluirati. Pronalaskom balona braće Mongolfje u 18 veku, a potom i dirizabla (cepelina), dolazi do znatnijeg pomeranja u ovoj oblasti pošto se kroz efektivno korišćenje vazdušnog prostora izašlo iz domena potencijalnog vlasništva. Budući da je u doktrini dominirala teorija svojine na teritoriji, legislacija je pokrenula i pitanja u vezi sa povredama teritorijalnih prava u vazдушnom prostoru (*quale clausum fregit*). Tek sa 20. vekom, došlo je naučno-tehnološkog napretka u tolikoj meri da je bilo moguće govoriti o rađanju jedne nove grane međunarodnog prava, vazduhoplovnog prava. Vazuhoplovno pravo nije isto što i pravo država na njihov vazdušni prostor, već pravo koje uređuje pitanje korišćenja vazdušnog prostora putem plovidbe. Počev od prvih letova braće *Orvilla* i *Wilburga* Wrighta iz 1903. godine, započela je nova era u naučnom poimanju suvereniteta u vazdušnoj oblasti.

Teorijske rasprave svodile su se na dve osnovne ideje. Po jednoj, vazдушna oblast ne pripada nikome, dok po drugoj, suverenost države u njenom vazдушnom prostoru ne dovodi se u pitanje.¹²⁸ Prva teza branjena je tvrdnjom da se ogromna vazдушna oblast, poput slobodnog mora, ne može faktički podvlastiti, da predstavlja prirodnu i najpogodniju vezu između država i da je sloboda providbe otuda nužna za dalji razvoj međunarodne trgovine i saobraćaja. Druga teza polazila je od logičke pretpostavke da je vazдушna oblast usko vezana za teritoriju nad kojom se prostire, da se od nje može samo artifičijelno odvojiti i da države imaju puno pravo da kontrolišu i ograničavaju vazдушnu plovidbu. Ni jedna od teza iz koje su potekle razne modificirane teorije o pravnoj prirodi vazdušnog prostora nisu bile dovoljne same za sebe.¹²⁹ Budući da u vazдушnom prostoru ne postoje prirodne granice koje bi mogle da odele različite državne suverenitete, državna praksa morala je da nadopuni doktrinu, mada je postojao i obrnuti uticaj na državnu praksu. Države su još pre Prvog svetskog rata svojim unutrašnjim propisima regulisale prelet preko svojih teritorija (na primer, Uredbom o saobraćaju sprava koje se kreću po vazduhu, Srbija je 1913. godine, prisvojila suverena prava nad vazдушnom oblašću iznad svoje teritorije). Elementi bezbednosti kombinovani sa novim mogućnostima iskorištavanja vazdušnog prostora doveli su do sklapanja serije međunarodnih sporazuma o vazдушnom saobraćaju. Najvažniji pravni akti u tom pogledu bili su Pariska konvencija o vazdušnoj plovidbi iz 1919. godine, kojom je stvorena Međunarodna komisija za vazдушnu plovidbu, kao i četiri konvencije donete na Čikaškoj konferenciji iz 1944. godine: 1) Konvencija o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu; 2) Sporazum o međunarodnom vazдушnom

128 Miodrag Trajković, „Pojam državne teritorije u međunarodnom vazдушnom pravu“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1974, br. 1-3, str. 301–309.

129 Teoriju slobode vazdušnog prostora po uzoru na Grociusov *mare liberum*, zastupao je francuski pravnik Fauchille, dok je suprotnu teoriju suvereniteta zastupao Westlake. Videti: Paul Fauchille, “Le domain aerien et la regime juridique des aërostate”, *Revue Générale de Droit International Public*, 1901, p. 414. U doktrini vazduhoplovnog prava teorija slobode dalje je podeljena na teoriju o apsolutnoj slobodi vazduha, teoriju o „čikaškim slobodama” i teoriju o protekcionizmu. Sa druge strane, teorija o suverenitetu podeljena je na teoriju isključive suverenosti, teoriju nacionalne bezbednosti, teoriju vazdušnih zona i teoriju neškodljivog prolaza. Videti: Predrag Pejčić, *Suverenost nad vazдушnim prostorom s posebnim osvrtom na praksu SFRJ*, Beograd, Savremena administracija, 1977, str. 68.

tranzitu; 3) Sporazum o međunarodnom vazdušnom transportu i, 4) Privremeni sporazum o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu.¹³⁰

Pariska konvencija polazi od načela apsolutnog suvereniteta država nad vazdušnom oblašću, uz ograničenje neofanzivnog preleta za civilne vazduhoplove u vreme mira. U Čikagu se javio otpor tom načelu u vazdušnoj oblasti. Američki predlog o slobodnoj konkurenciji bio je ublažen zahtevom manje razvijenih zemalja za potpunim suverenitetom u vazduhu, a kompromis je pronađen u tzv. načelu suvereniteta ograničenog „čikaškim slobodama” koje je ostavljalo mogućnost dispozitivnog povlačenja državnih granica u vazdušnom prostoru.¹³¹ Priznajući isključivi suverenitet iznad državne teritorije, Čikaška konvencija o civilnom vazduhoplovstvu proširuje se tako i na područja teritorijalnih voda pod suverenitetom, sizerenstvom, protektoratom ili mandatom države ugovornice. Konvencija je primenljiva na civilno vazduhoplovstvo (za razliku od državnog, za koje treba da postoji specijalno odobrenje ili sporazum između država). Navedenim načinom regulisano je pitanje suvereniteta u odnosu na određene delatnosti koje se odvijaju u vazdušnoj oblasti, a koje su pravno obavezujuće za države ugovornice. Prema slovu Čikaške konvencije, države imaju suverenost da određuju vazdušne linije (zone), da vrše kabotažu, da zabrane u interesu javne bezbednosti prelet preko svoje teritorije stranim avionima i dr. Država u čijoj se vazdušnoj oblasti nalazi strani civilni avion, ima teritorijalnu nadležnost nad avionom. Svi strani avioni moraju imati posebnu dozvolu domaće države za prelet teritorije. Ako bi se kojim slučajem državni avion našao bez odobrenja u vazdušnom prostoru druge države, država bi imala pravo jurisdikcije, pravo nadzora i kontrole u granicama i u meri koja joj dopuštaju međunarodna pravila o državnom imunitetu. Samo u izuzetno osetljivim bezbednosnim situacijama i na bazi nediskriminacije država bi imalo pravo da privremeno ograniči ili zabrani prelet iznad svoje teritorije. Danas je teritorijalna nadležnost država umnogome proširena u vazdušnoj oblasti u odnosu na akte

130 “Recueil des Tratés”, Société des Nations, vol. 11, pp. 173.etc; “Recueil des Tratés”, Nation Unies, 1948, vol. 15, pp. 296.

131 Konvencija o civilnom vazduhoplovstvu sadrži slobodu preleta bez spuštanja, Sporazum o međunarodnom vazdušnom tranzitu sadrži slobode preleta bez spuštanja i preleta sa spuštanjem u netrgovačke ciljeve, a Sporazum o međunarodnom vazdušnom transportu sadrži i ostale tri slobode (odavde i „Sporazum pet sloboda”) i to slobode iskrcavanja putnika, robe i pošte iz zemlje vazduhoplova, slobode ukrcavanja za zemlju vazduhoplova, i pravo prevoza između bilo kojih zemalja.

počinjene u vazduhoplovima, i nad licima koja se njima prevoze.¹³² Pitanje suvereniteta nad vazdušnom oblašću javlja se u posebnom vidu kod bežičnog saobraćaja. Stvaranjem Svetske unije za telekomunikacije, priznat je opšti princip Ujedinjenih nacija o ustanovljavanju službenosti svake države da prenosi radio talase kroz vazdušnu sferu, bez obzira na granice. Međutim, poslednji slučaj zahteva prethodno podelu radio talasa. Unija za telekomunikacije institucionalizuje podelu radio-frekvencija i onemogućava međusobna ometanja.

Pozitivno pravo nije regulisalo pitanje do koje visine se prostire potpuni suverenitet država, odnosno do koje visine sežu njegove granice. Ni jedna zaključena konvencija niti rešenja u unutrašnjim zakonodavstvima ne pružaju odgovor na ovo značajno pitanje. Teorijski stav da se državna vlast pruža u beskonačnost – *usque ad sidera, usque ad coelum*, moglo je biti branjeno nekad, kada vlast nije dosegala daleko od površine Zemlje. Izbacivanjem prvog veštačkog satelita „Sputnjik“ u zemljinu orbitu 1957. godine, pitanje je dobilo na značaju, jer se videlo da tradicionalna rešenja o vertikalnom uspostavljanju granica državnog suvereniteta u vazdušnom prostoru ne odgovaraju stvarnosti. Iako zahtev može biti razumljiv, ako se pođe od stanovišta da bi različite prostore trebalo podvrgnuti različitim pravnim režimima, odnosno da bi trebalo utvrditi krajnju granicu vazdušne oblasti od koje polazi nadvazdušni prostor, do rešenja nije došlo. U vezi pitanja delimitacije i povlačenja državnih granica u vazduhu, pravna doktrina je polazila od saznanja iz prirodno-matematičkih, fizičkih i geografskih oblasti. Na osnovu tih saznanja izvlačili su se zakljuci o državnom povlačenju granica u vazdušnom prostoru. Teoretičarima je bio osnovni kriterijum prostor (*ratione loci*) određen fizičkim parametrima (na primer, temperaturnim razlikama troposfere do 10 km, stratosfere između 10 i 40 km, mezosfere od 40 do 80 km, termosfere do 375 km i egzofere, preko 375 km).¹³³ Kako se nije moglo govoriti o nekoj stabilnoj materiji, tako ni granice državnog suvereniteta u vazdušnom prostoru nisu

132 Iako je avion stvar države čiji nacionalitet ima, avion se u vazdušnoj oblasti nalazi pod suverenošću države nad kojom leti i u kojoj boravi. Dešava se međutim, da u vazduhu dođe do izvršenja određenih delikata *jus gentium*. U tim slučajevima države proširuju svoju nadležnost po principu *aut dedere, aut punire* (na primer, primena Konvencije o suzbijanju protivzakonite otmice vazduhoplova iz 1971. godine).

133 Julien Gustave Verplaetse, *International Law in Vertical Space, Air Outer Space, Ether*, New York, 1960, p. 505.

mogle biti egzaktno precizirane. Potreba regulisanja vertikalne granice vazdušnog prostora proizilazila je pre svega, iz bezbednosnih razloga.¹³⁴ Razvojem kosmičkog naoružanja i proklamovanog „rata zvezda” od strane Sjedinjenih Američkih Država, više se nije dovodilo u pitanje da bi granice u vazduhu predstavljale zamišljene linije, odnosno pravne fikcije, a ne neke brane protiv spoljne opasnosti i agresije. Postojeće doktrinarnе konceptualizacije o sticanju suvereniteta nad ničijom oblašću (*res nullius*), i zabrani prisvajanja i stavljanja pod nacionalnu jurisdikciju (*res extra commercium*), nisu odgovarale stvarnosti.¹³⁵

Prodorom čoveka u svemir, došlo je do izgradnje određenih pravnih pravila od suštinskog značaja za definisanje donje granice kosmosa. Napuštanjem kriterijuma za određivanje granica državnog suvereniteta na bazi nepreciznih i naučno neutemeljenih vertikalnih kriterijuma *ratione loci*, u vazdušnom prostoru, značilo je prihvatanje realnih kriterijuma *ratione materiae*, koji polaze od funkcionalnog suvereniteta i efektiviteta obavljanja državne vlasti u prostoru.¹³⁶

Unutar porodice međunarodnopravnih disciplina kosmičko pravo *in statu nascendi*, krilo je opasnost od favorizovanja samo jedne vrste učesnika. Na veliku sreću ostalih učesnika u međunarodnoj zajednici takve aspiracije su na vreme otklonjene. U izgradnji kosmičkog prava pošlo se od postojećeg međunarodnog prava, pre svega, principa i ciljeva proklamovanih u Povelji Ujedinjenih nacija. Osnovna načela o miroljubivom korišćenju svemira jednoglasno su usvojena rezolucijom Generalne skupštine broj 1962 (XVIII) iz 1963. godine. Države imaju pravo da dalje razrađuju kosmičko pravo kao *lex specialis*. S obzirom da osnovni izvor kosmičkog prava, Ugovor o načelima koja regulišu delatnost država na istraživanju i iskorištavanju svemira, uključivši Mesec i druga nebeska tela iz 1967. godine, ne govori ništa o vertikalnoj granici vazdušnog

134 Theodor von Kárman svojevremeno je dao predlog da granica vazdušnog prostora bude na visini od 83 kilometra budući da je to gornja granica na kojoj se mogu odvijati aero-letovi. Videti: Robert F.A. Goedhart, “The Never Ending Dispute: Delimitation of Air Space and Outer Space”, *Forum for Air and Space Law*, 1996, vol. 4, n° 6–7, p. 61.

135 Wilfred Jenks, “International Law and Activities in Space”, *International and Comparative Law Quarterly*, 1956. Teoriji *res extra commercium* nedostaje ideja o korišćenju vasionе u korist svih naroda (*in communi usus*).

136 *Historical Summary on the Consideration of the Question on the Definition and Delimitation of Outer Space*, U.N. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 41st Sess., Provisional Agenda Item 6(a) 1, U.N. DOC A/AC.105/769 (2002).

prostora, pitanje povlačenja granica u vazdušnom i nadvazdušnom prostoru ostaje otvoreno. Ugovorom o delatnosti država na Mesecu i drugim nebeskim telima iz 1979. godine, Mesec i njegovi prirodni izvori proglašeni su za opštu baštinu čovečanstva (*res humanitatis*). Mesec za razliku od drugih nebeskih tela izuzet je iz režima opšteg dobra (*res communis omnium*), a kako ga je prethodno formulisao Ugovor iz 1967. godine. Podvođenje Meseca pod specijalni režim isključuje zahteve država za uspostavljanjem suvereniteta. Države su se obavezale da na bazi ravnopravnosti i u skladu sa međunarodnim pravom istražuju i koriste Mesec. Pomenuto pravo treba da se koristi bez diskriminacije i bez prava prvenstva, odnosno samo posredstvom međunarodnih tela ili kolektivno. Faktička nejednakost time će biti ublažena, ako ne i potpuno isključena iz međunarodnih odnosa. Teritorijalna nadležnost država nad objektima i licima lansiranim u kosmos proširuje se bilo gde da se nalaze. Primera radi, članom 7. Ugovora o načelima koja regulišu delatnost država na istraživanju i iskorištavanju svemira, uključivši Mesec i druga nebeska tela iz 1967. godine, predviđa se obaveza vraćanja koja je detaljnije regulisana Konvencijom o spasavanju i vraćanju kosmonauta i predmeta odaslatih u svemir iz 1968. godine. Budući da je kosmos proglašen demilitarizovanim prostorom, prema Konvenciji o međunarodnoj odgovornosti za štete izazvane od strane kosmičkih objekata iz 1972. godine, svako prouzrokovanje štete aktivnostima u svemiru povlačilo bi i međunarodnu pravnu odgovornost. U toku 1979. godine, Sovjetski Savez izneo je prvi zvaničan zahtev pred Ujedinjene nacije u kojem je predložio da donja granica odakle počinje kosmos treba da bude na oko 100 do 110 kilometara mereno od nivoa mora. Smatrajući da je to najniži nivo na kome može da leti neki Zemljin satelit, Sovjetski Savez je zahtevu garancije za slobodu preleta ujedno tražeći da se pristupi ugovornom definisanju ovog pitanja.¹³⁷ Premda kosmičko pravo predstavlja posebnu naučnu disciplinu koja se u skladu sa progresivnim razvojem međunarodnog prava razvijala u pravcu regulisanja svih vidova istraživanja i miroljubivog korištenja svemira, pitanja, gde se nalazi granica vazdušnog, a gde nadvazdušnog prostora, ostaju i dalje otvorena.¹³⁸

137 *Draft Basic Provisions of the General Assembly Resolution on the Delineation of Air Space and Outer Space and on the Legal Status of the Geostationary Satellites' Orbital Space*, U.N. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 22d Sess., Agenda Item 4(c), U.N. Doc. A/AC.105/L.112 (1979).

138 Obrad Račić, *Osnovna načela kosmičkog prava*, Beograd, 1972; D. Goedhius, "The problems of the frontiers of Outer Space and Air Space", *Recueil des Cours*

4.7. Primena pravila o povlačenju državnih granica u polarnim oblastima

Veoma zanimljivo međunarodnopravno pitanje jeste određivanje granica u oblastima Severnog i Južnog pola. Prostori oko Arktika (Severnog pola) predstavljaju uglavnom more prekriveno većitim ledom kojeg pokreću morske struje. Otuda se za razliku od ledenih površina uz kopno, ovi prostori ne mogu faktički zauzeti. Zauzimanje različitih pozicija oko podele Arktika bilo je uslovljeno činjenicom da je Arktik relativno blizu civilizacije i da ima ekonomski neiscrpne izvore prirodnih i rudnih bogatstava, ali i da predstavlja strateški i saobraćajno veoma značajno područje na Zemlji. Stoga već početkom 20. veka postoje pretenzije susednih država na suverenitet nad izvesnim delovima Arktika. Pojedine pretenzije nešto su kasnije i zvanično notifikovane s pozivom na različite „pravne argumente” (teoriju otkrića, simboličnu aneksiju, efektivnu okupaciju, teoriju geografskog susedstva i geološkog jedinstva). Suverenitet u području Arktika proglašen je od Danske u odnosu na Grenland, dok je potpuni i apsolutni suverenitet na Špicberškim ostrvima priznat Norveškoj 1920. godine, nakon dugogodišnje okupacije i eksploatacije rudnih bogatstava ostrva. Druga ostrva podeljena su na bazi teorija susedstva i geološkog jedinstva od strane Kanade (Franklinov arhipelag), Rusije (ranije Sovjetskog Saveza), Norveške, Islanda, Grenlanda, Danske i Sjedinjenih Američkih Država. Prema ovim teorijama države bi mogle steći delove Arktika prostim očitavanjem, bez efektivnog zaposedanja ili na osnovu činjenice da su sa zaposednutom teritorijom u prirodnoj vezi.

Države danas više ističu svoje pretenzije na osnovu teorije sektora koja prostor Arktika deli između država povlačenjem linija koje idu duž obale u pravcu Severnog pola stvarajući tzv. triangularne sektore ograničene meridijanima. Sovjetski Savez je, 1926. godine, notifikovao odluku kojom proširuje sektor prema području Severnog pola na 161. stepen od ukupno 360. stepeni. Danas je to područje koje povezuje Murmansk, Čukotku i Severni pol. Norveška, Finska, Danska i Sjedinjene Američke Države bile su uzdržane od isticanja zaheva na bazi teorije sektora. U doktrini postoji velika sumnja da je moguće tretirati zahteve za sektorskom podelom Arktika kao pravno valjane. Prema međunarodnom pravu, okupacija se proteže samo na efektivno zauzete teritorije, a u sektorskoj podeli toga

Académie de Droit International, 1982, vol. 174, pp. 367-405; Dean N. Reinhardt, *The Vertical Limit of State Sovereignty*, Montreal, Institute of Air and Space Law, McGill University, 2005, pp. 1-77.

uslova nema. Stoga je se za Arktik predlaže slično rešenje kao kod otvorenog mora (*res communis omnium*).¹³⁹

Na drugoj strani Zemlje, uglavnom unutar Južnog pola koji se uzima kao geografska granica, nalazi se Antarktik. Za razliku od Severnog pola koji je više kombinacija zaleđenog mora i kopna, Antarktik predstavlja kontinent.¹⁴⁰ Osnovni razlog za postavljanje teritorijalnih zahteva na području Antarktika, bila je želja za osiguranjem kontrole na poznatim i potencijalnim prirodnim bogatstvima. Do početka Drugog svetskog rata, sedam država je ispresecalo svojim teritorijalnim zahtevima više od 80% površine antarktičkog kontinenta u vidu triangularnih sektora čiji je vrh Južni pol. Velika Britanija, Novi Zeland, Francuska, Australija, Norveška, Čile i Argentina smatraju da su postavljanjem zahteva stekle suverenost u sektorima. Zahtev Velike Britanije se preklapa sa zahtevom Čilea između 53. i 80. stepena zapadne dužine, a sa zahtevom Argentine između 25. i 74. stepena zapadne dužine. Zahtevi Čilea i Argentine se preklapaju između 53. i 74. stepena zapadne dužine. Sva tri zahteva se preklapaju na području koje se naziva Antarktičko poluostrvo. Različita imena ovog poluostrva, samo reflektuju različitost zahteva. Dok ga Sjedinjene Države nazivaju Palmerovim, Britanija Grahamovim, dotle ga Čile naziva Tierra O'Higgina, a Argentina Tierra San Martin.

Situacija se zaoštrila naročito posle Drugog svetskog rata. Još za vreme rata 1943. godine, britanska ratna mornarica preduzela je akciju uklanjanja argentinskih graničnih oznaka i uspostavljanja malih stanica kao znakova svoje suverenosti (operacija nazvana *Taberin*). Velika

139 Malcolm N. Shaw, *International Law*, op. cit., p. 363.

140 O ovom ledenom kontinentu ništa se nije znalo hiljadama godina. Najraniji mitovi bili su vezani za postojanje jednog „superkontinenta”, zvanog Godvana (naziv dat po imenu jednog indijanskog plemena) kojim je pre 300 mil. godina Antarktik bio spojen sa Južnom Amerikom, Afrikom, Indijom i Australijom. Pretpostavlja se da su još slavni helenski geografi, Ptolomej i Hiparhos ukazivali na osnovu svog proučavanja, o mogućem postojanju najjužnijeg kontinenta. Najstarija pronađena mapa, tzv. *Terra Australis* iz 1531. godine, obuhvatala je delove Antarktika, sveta koji još dugo nije bio otkriven. Prvi koji je ugledao Južno Šetlandska ostrva (koja spadaju u „antarktičku regiju”) bio je engleski kapetan William Smith, 1819. godine, dok su u otkrivanju kontinenta učestvovali Britanac Edward Bransfield 1820. godine, Amerikanac Nathaniel Palmer i ruski admiral Bellingshausen (1819–1821. godine), u misiji cara Aleksandra I. Brojne istraživačke ekspedicije koje su usledile, rezultirale su važnim saznanjima o raznim prirodnim obeležjima Antarktika. One su utrle put komercijalnom iskorištavanju antarktičke regije.

Britanija je uputila Argentini 1947. godine, i diplomatsku notu u kojoj se kaže: „Zahtev Argentine nema pravnog osnova”. U zajedničkoj deklaraciji od 1948. godine, Čile i Argentina su se sporazumele da će zajednički istupati u zaštiti svojih prava na „južnoameričkom Antarktiku”. Pošto je odbijen predlog Velike Britanije da se spor iznese pred Međunarodni sud pravde, 1949. godine, najzad je sklopljena Tripartitna deklaracija o oružanim snagama na moru, kojom su se strane dogovorile da neće upućivati ratne brodove južno 60. stepena južne širine. Deklaracija je bila redovno obnavljana svake godine uzastopce, sve do stupanja na snagu Vašingtonskog ugovora o Antarktiku 1961. godine, a koji sadrži načelo o demilitarizaciji područja južno do 60. stepena južne širine. Nakon velikog broja incidenata Velika Britanija je iznela spor pred Međunarodni sud 1955. godine. Argentina i Čile nisu prihvatile nadležnost suda, bilo posebnim sporazumom sa Britanijom bilo prihvatanjem fakultativne klauzule. Time je Sud već naredne godine doneo odluku kojim se oglasio nenadležnim. Činjenica da se zahtevi koji se preklapaju uzajamno isključuju, idu u prilog argumentaciji o nepostojanju teritorijalnog suvereniteta, otuda ni državnih granica na Antarktiku.

Vašingtonskim ugovorom od 1. decembra 1959. godine, zaključenim između 12 zemalja (Argentina, Čile, Velika Britanija, Australija, Novi Zeland, Francuska, Južna Afrika, Sovjetski Savez, SAD, Belgija, Norveška i Japan), stipulisan je internacionalni režim na teritoriji Antarktika. Ugovor izričito brani bilo kakve vojne mere, kao što su uspostavljanje vojnih baza ili gradnju fortifikacija, vršenje eksperimenata ma kog oružja, a naročito nuklearnog. Države su se saglasile u pogledu produžetka saradnje na naučnom polju i u tom cilju moguće razmene informacija, naučnog osoblja te naučnih rezultata. Sva lica koja borave na Antarktiku potpadaju pod jurisdikciju države ugovornice čiji su državljani. Svaka strana ima pravo da preuzme mere inspekcije, s tim da o tome obavesti druge strane. „Sva područja Antarktika, uključujući sve stanice, instalacije i opremu unutar tih područja, svi brodovi i vazduhoplovi podložni su u svako doba inspekciji”. Ovakav kontrolni sistem predviđen ugovorom nema premca u međunarodnom pravu. Iz Ugovora o Antarktiku nedvosmisleno proizilaze slobode pristupa, preleta, naučnog istraživanja i nadzora.

Ugovorom o Antarktiku nije rešen problem teritorijalnih zahteva i povlačenja državnih granica. Članom 4. Ugovora ustanovljen je *status quo ante*. Formulacijom o „zamrzavanju teritorijalnih zahteva” ustvari se ne krije mogućnost njihovog proširenja. Može se primetiti, da svi zahtevi

za teritorijalnom suverenosti, ne samo da nemaju podršku ostalih zemalja već pate i od ograničenosti samog teorijsko-pravnog osnova. Time se ponovo vraćamo na efektivnost okupacije kao kod delimitacije suvereniteta na Severnom polu. Da bi okupacija bila efektivna država mora stvarno vršiti funkcije na zahtevanom području. Niti na kopnu, niti na moru i podmorju oko Antarktika, u okviru područja na koje su postavile zahteve, države nisu vršile niti danas vrše funkciju države. Činjenica jeste da zahtevi postoje, ali pravno posmatrano, ti zahtevi su daleko od toga da bi predstavljali državnu suverenost, pa otuda ne može biti reči ni o povlačenju državnih granica *stricto sensu*.¹⁴¹

Ugovor o Antarktiku prihvaćen na 30 godina, istekao je 1991. godine, u času kada je eksploatacija prirodnih resursa postala prioritet. U novoj konstelaciji odnosa, u Madridu 22. aprila 1991. godine, došlo je do potpisivanja Protokola o zaštiti prirodne sredine na području Anarktika, čime je sprečena eksploatacije rudnih bogatstava Antarktika za narednih pedeset godina.¹⁴² Danas više od 45 država prihvata međunarodni režim na Antarktiku. Pa i pored toga, u borbi za prirodne resurse, za razvoj nauke i tehnologije, pa i za strateški važne pomorske puteve, Antartik ne može biti duže vremena izolovan od svetskih trendova. Zato su sve učestalija mišljenja da se na Antartik primeni teorija o pravu zajedničkih prostora (*The Law of Common Spaces*), što bi praktično značilo proglašavanje teritorije za zajedničku baštinu čovečanstva (*res humanitatis*). Konačno regulisanje „državnih granica” na Antarktiku kretaće se kroz uređenje pravnog statusa kontinenta koji će, za verovati je, biti pod institucionalnim okriljem univerzalne organizacije Ujedinjenih nacija.¹⁴³

141 Davor Vidas, „Problem suverenosti na Antarktiku”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1986, br. 2–3, str. 247–275.

142 Ugovor o Antarktiku prati niz drugih međunarodnih pravnih akata poput: Preporuke o Antarktiku iz 1972. godine, Konvencije o očuvanju antarktičkih foka iz 1974. godine, Konvencije o očuvanju antarktičkog živog bogatstva iz 1980. godine, Konvencije o regulisanju aktivnosti u vezi sa antarktičkim mineralnim resursima iz 1988. godine, i dr. U toku 2004. godine, osnovan je Stalni sekretarijat Ugovora o Antarktiku kao međunarodno administrativno telo sa sedištem u Buenos Ajresu. Videti: A.G. Oude Elferink, D.R. Rothwell (eds), *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*, The Hague, Kluwer Law International, 2001.

143 Dimitrije Pindić, „Načelo zajedničkog nasleđstva čovečanstva kao alternativa i moguća solucija za buduća istraživanja i eksploataciju na Antarktiku”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1984, br. 3; „Neka aktuelna pitanja međunarodnog položaja Antarktika”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1986, br. 1.

5. PROCEDURA POVLAČENJA DRŽAVNIH GRANICA

Kao što je napred već rečeno, institut državnih granica vremenski se razvijao i menjao sa razvojem države i prava. Osnovna funkcija granica međutim, nije se bitnije menjala. Njihova determinacija na spoljnjem planu u međunarodnoj praksi po pravilu podrazumeva obično tri faze, i to: 1) zaključenje međunarodnog ugovora o granici;¹⁴⁴ 2) delimitaciju i, 3) demarkaciju kao završnu fazu kojoj se, u nekim slučajevima pridodaje još i faza dealienacije.

5.1. Zaključenje međunarodnog ugovora o državnoj granici

Prva faza u povlačenju državnih granica obuhvata zaključenje međunarodnog ugovora o državnoj granici. Generalno uzevši, ugovorima o granicama određuju se položaj granica, prava i obaveze država ugovornica, kao i pravila ponašanja u vezi očuvanja stabilnosti granica koje su strane ugovornice dužne da poštuju bez obzira na oblik i naziv ugovornih akata.¹⁴⁵ U članu 2. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. godine, pod „izrazom ‘ugovor’ označava međunarodni sporazum zaključen u pismenom obliku između država i koji je regulisan međunarodnim pravom, bilo da je uobličen u jednom jedinstvenom instrumentu, ili u dva ili više međusobno povezana instrumenta, bez obzira na njegov poseban naziv“.¹⁴⁶ Navedeno definisanje pojma „ugovor“ ne isključuje postojanje i

144 Umesto faze zaključenja međunarodnog ugovora, u praksi je moguće da granica bude deterministana i odlukom nekog međunarodnog pravosudnog tela (arbitraže, Međunarodnog suda pravde, Međunarodnog suda za pravo mora, i dr.). Sudska odluka kojom se utvrđuje teritorijalna pripadnost ili kojom se vrši delimitacija spornog područja, ima deklaratorni efekat počev od datuma od kojeg je sud utvrdio postojanje pravnog osnova. Videti: “Frontier Dispute” (Burkina Faso v. Mali), *International Court of Justice Reports*, 1986, pp. 554, 563, para. 17.

145 Stevan Đorđević, Duško Dimitrijević, *Pravo međunarodnih ugovora*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2011, str. 35–79.

146 “Vienna Convention on the Law of Treaties”, UN Doc. A/CONF.39/11 and Add. 1–2, *International Legal Materials*, vol. 8, 1969, pp. 679–735. SFR Jugoslavije potpisala je i ratifikovala Bečku konvenciju o pravu ugovora. Potpis je stavljen 23. maja, a ratifikacija je izvršena 27. avgusta 1970. godine. Videti: *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 30/1972. Notifikacijom o sukcesiji od

drugih međunarodnih ugovora o državnim granicama koje države međusobno zaključuju, a koji nisu zaključeni u pismenom obliku.¹⁴⁷ Primera radi ističemo, da se usmenim sporazumima o državnim granicama ne poriče važnost ni u međunarodnoj jurisprudenciji. Međunarodni sud pravde je, povodom spora između Kambodže i Tajlanda u slučaju hrama *Preah Vihear* istaknuto da: „Međunarodno pravo prvenstveno uvažava nameru strana i ne propisuje neke posebne oblike. Otuda su strane slobodne da se opredele za formu koju žele, pod uslovom da iz nje jasno proizlazi njihova namera“.¹⁴⁸

Bečka konvencija o pravu ugovora iz 1969. godine, predviđa načine izražavanja pristanka na obavezivanje ugovorom koji se *inter alia*, odnose i na ugovore o granicama, i to: potpisom, razmenom instrumenata koji sačinjavaju ugovor, ratifikacijom, prihvatanjem, odobravanjem ili pristupanjem, ili bilo kojim drugim ugovorenim

12. marta 2001. godine, SR Jugoslavija nasledila je članstvo SFRJ u Konvenciji. Videti: *Multilateral Treaties Deposited with the Secretary General*, Status as at 31. December 2001, vol. II, Part I, Ch. 23, p. 280. Republika Srbija kao pravni sledbenik SRJ zadržala je članstvo u Konvenciji na osnovu međunarodnopravnog kontinuiteta.

147 Konvencija iz 1969. godine, ne utiče na pravnu snagu tih ugovora. Štaviše, prema članu 3. Konvencije, ne isključuje se primena pravila izloženih u Konvenciji na osnovu kojih bi ovi ugovori bili podvrgnuti primeni drugih pravila nezavisno od ove Konvencije. Drugim rečima, iako se nepisanim ugovorima ne odriče pravna snaga, u najmanju ruku se njihovo zaključivanje ne preporučuje budući da postoji pravna neizvesnost koja polazi od oborive pretpostavke da, „pravo koje ne može da se dokaže i nije pravo“ (*Idem est non esse aut non probari*).

148 “Case concerning the Temple of Preah Vihear”, Preliminary Objections, *International Court of Justice Reports*, 1961, p. 31. Međunarodni sud pravde je, povodom spora oko nuklearnih proba koje je Francuska izvršila u vodama Tihog okeana konstatovao: „Trebalo imati u vidu da, u pogledu forme, međunarodno pravo ne postavlja bilo kakve posebne ili stroge zahteve. Da li je izjava volja data u usmenom ili pismenom obliku nije od bitnog značaja pošto takva izjava, zavisno od datih okolnosti, može da stvori obaveze u međunarodnom pravu. Međunarodno pravo ne traži da izjava bude u pismenoj formi. Prema tome, forma nije od odlučujućeg značaja“. Videti: “Nuclear Test Case”, *International Court of Justice Reports*, 1974, pp. 267–268. Profesor Milan Bartoš, kao član Komisije za međunarodno pravo učestvovao je u izradi pravila o pravu ugovora. Povodom rasprave o formama međunarodnih ugovora, profesor Bartoš izneo je sledeće stanovište: „Slazem se da usmeni sporazum iako ne predstavlja formalni ugovor, može postojati *ad probandum*. Utvrđivanje valjanosti sporazuma, koji nisu zaključeni u pismenoj formi, trebalo bi ostaviti sudskim i arbitražnim odlukama“. Videti: *Annuaire de la Commission de Droit International*, 1958, vol. II, pp. 17, 20; 1953, vol. II, pp. 101–106.

načinom (član 11). Usvojenim pravilom, Konvencija o pravu ugovora prati načelo dispozicije stranaka, a otuda i načela suvereniteta i jednakosti država. Polazeći od pomenutog pristupa, države su ostale slobodne da izraze saglasnost na obavezivanje na način predviđen u samom ugovoru o granici. Pritom, Bečka konvencija nije utvrdila hijerarhijski odnos između raznih načina izražavanja volje na obavezivanje ugovorom.¹⁴⁹ Strane ugovornice su slobodne da ugovore i druge načine obavezivanja osim onih pobrojanih u Konvenciji. Ne postoji dakle opšte pravilo o načinima obavezivanja ugovorom, niti se u međunarodnom pravu daje prednost nekome od njih.

Uvažavajući realnost da ugovori o granicama treba da budu u funkciji „stabilizatora” međunarodnih odnosa, u odredbi iz člana 62. stav 2. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. godine, propisano je da strana ugovornica ugovora kojim se uspostavlja granica nema pravo da se poziva na bitno promenjene okolnosti kao na razlog za prestanak ugovora ili za povlačenje iz njega.¹⁵⁰ Ovim pristupom međutim, nije odbačen princip samoopredeljenja naroda u slučajevima kada su ispunjeni svi uslovi za njegovu zakonitu primenu. Eventualno isključenje principa samoopredeljenja iz primene pravila *rebus sic stantibus* bilo bi nesaglasno sa odredbama Povelje Ujedinjenih nacija.¹⁵¹ Pojmovno

149 Alexandru Bolintineanu, “Expression of Consent to be bound by a Treaty in the Light of the 1969 Vienna Convention”, *American Journal of International Law*, 1974, vol. 68, pp. 672, etc.

150 Shabtai Rossene, *The Law of Treaties, Guide to Legislative History of the Vienna Convention*, Leyden, A.W. Sijthoff, 1970, pp. 326-327.

151 Istočno-evropske države isticale su da dekolonizacija predstavlja radikalnu društvenu promenu koja povlači primenu klauzule *rebus sic stantibus*. Videti: *Annuaire de la Commission du Droit International*, 1966, vol.II, p. 283. Pomenuti deo klauzule *rebus sic stantibus* o uspostavljanju granica izrađen je prema tradicionalnom konceptu prema kome isključivo države raspoložu teritorijom i sva teritorijalna razgraničenja odnose se na razgraničenja između država. S obzirom da u međunarodnim odnosima pored država postoje i međunarodne organizacije, postavlja se pitanje sposobnosti međunarodnih organizacija da budu strane ugovornice ugovora kojima se utvrđuju granice. Nije sporno da međunarodne organizacije nemaju sopstvenu teritoriju niti granice. No, bez obzira što ne mogu da uspostave granice za sopstveni račun, međunarodne organizacije na osnovu međudržavnog ugovora mogu da trasiraju sudbinu jedne teritorije u pogledu granica (na primer, u ugovoru o miru sa Italijom iz 1947. godine). Neretko se u ugovorima o granicama kao ugovorne strane pojavljuju i međunarodne organizacije koje preuzimaju izvesne obaveze ili garancije u ime međunarodne zajednice (primera radi, Ujedinjene nacije mogu da preuzmu funkciju nad izvesnim graničnim regionima koji predstavljaju potencijalno žarište

određenje „granica“ između država otud prevazilazi utvrđivanje granica na koprenom području jer *inter alia*, obuhvata i razgraničenja u vazduhu, na graničnim vodama, razgraničenja na moru, ali uz uvažavanje nekih izuzetaka koji realno mogu nastati u praksi (na primer, pravilo se ne bi moglo proširiti kod svih slučajeva razgraničenja morskih pojaseva).¹⁵²

U vezi sa napred iznetim pitanjem je i sadržaj odredbe iz člana 11. Bečke konvencije o sukcesiji država u odnosu na ugovore kojom se predviđa da sukcesija država ne zadire u pitanja: a) granica utvrđenih ugovorom i, b) obaveza i prava utvrđenih ugovorom koje se odnose na režim granice.¹⁵³ Kako međunarodno pravo kroz proces povlačenja granica stvara jedno „objektivno stanje“, koje proizilazi iz širih interesa međunarodne zajednice za očuvanjem međunarodne bezbednosti, države sukcesorke su dužne da poštuju međunarodne granice svojih država prethodnica.¹⁵⁴

sukoba opasnog po mir i bezbednost u svetu na osnovu mera predviđenih Glavom VII Povelje). Odredbu u ugovoru kojim se uspostavlja međunarodna granica trebalo bi razumeti prvenstveno kao odredbu o razgraničenju na kopnu. U praksi, smisao pomenute odredbe bio je proširen tako da je u skladu sa interpretacijama prisutnim u pripremnim radovima Komisije za međunarodno pravo, odredba obuhvatila i ugovore o cesiji i uopšte, ugovore kojima se konstituiše ili menja državna teritorija. Videti: *Annuaire de la Commission du Droit International*, 1982, vol. II, Deuxième partie, p. 62; Milenko Kreća, *Prestanak dejstva ugovora u savremenom međunarodnom javnom pravu*, Beograd, Naučna knjiga, 1988, str. 165. Prema prof. Kreći, uključivanje odredbe o ugovorima o granicama kao izuzetka od primene člana 62. Bečke konvencije, označava, u krajnjem obrtu, trijumf političkog nad pravnim rezonom.

152 Donošenjem Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, pojavljuju se i dodatna pitanja s obzirom da su njenim odredbama regulisane različite linije razgraničenja između različitih delova morskog prostora. Videti: *Annuaire de la Commission du Droit International*, 1982, vol. II, Deuxième partie, pp. 62-63.

153 “Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties”, August 23, 1978, UN Doc. A/CONF.80/31, *International Law Materials*, vol. 17, pp. 1488-1517; *Documents officiels de la Conférence des Nations Unies sur le droit des traités*, Doc. F.70. V/5 p. 309. SFRJ je potpisala Konvenciju 6. februara 1979. godine, a potom je i ratifikovala 28. aprila 1980. Videti: *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 1/1980. SRJ je notifikacijom o sukcesiji od 12. marta 2001. godine nasledila članstvo SFRJ u ovoj Konvenciji. Videti: *Multilateral Treaties Deposited with the Secretary General*, Status as at 31. December 2001., vol. II, Part I, Ch. 23, p. 292. Republika Srbija kao pravni sledbenik SRJ zadržala je članstvo u Konvenciji na osnovu međunarodnopravnog kontinuiteta.

154 U doktrini je istaknuto mišljenje da sukcesija država ne dovodi *ipso jure* do sukcesije međunarodnih ugovora, već da obaveza poštovanja utvrđenih granica proizilazi iz kontinuiteta vršenja državnih nadležnosti. Videti. Albert G. Pereira, *La succession d’ Etats en matière de traité*, Pédone, Paris, 1969, p. 110.

U skladu sa međunarodnim potrebama, Povelja Ujedinjenih nacija sadrži sasvim novu odredbu o registraciji međunarodnih ugovora (uključujući dakle i ugovora o granicama), u odnosu na raniji Pakt Društva naroda prisutan između dva svetska rata, a kojom se predviđa da: „Svaki ugovor i svaki međunarodni sporazum koji zaključi neki član Ujedinjenih nacija posle stupanja na snagu ove Povelje biće, što je moguće pre, registrovan u Sekretarijatu i objavljen od njegove strane”. Nepoštovanje predmetne odredbe, prema Povelji povlači da se, „nijedna strana u takvom ugovoru ili međunarodnom sporazumu neće moći pozivati na neregistrovane ugovore i sporazume ni pred jednim organom Ujedinjenih nacija“ (član 102. Povelje).¹⁵⁵ U međunarodnoj pravnoj praksi postoji „manje-više“ jedinstven stav da član 38. Statuta Međunarodnog suda pravde sadrži taksativni popis svih formalnih izvora međunarodnog prava, a s obzirom na autoritet Suda „čija je dužnost da svoje odluke po sporovima koji su izneti pred njega donosi saglasno međunarodnom pravu“, te da između ostalih primenjuje i: „a) međunarodne konvencije, bilo opšte bilo posebne, koje postavljaju pravila izričito priznata od država u sporu (...)“, jasno je da međunarodni ugovori imaju posebno mesto u odnosu na sve druge pravne izvore iz kojih mogu proizaći pravni osnovi povlačenja državnih granica.¹⁵⁶

5.2. Delimitacija državnih granica

Delimitacija predstavlja fazu donošenja odluke o pružanju državne granice.¹⁵⁷ Kao suvereni državni akt delimitacija treba da dovede do

155 Nastupanjem navedenog slučaja nije isključeno da se strane u sporu obrate sudskim instancama van sistema Ujedinjenih nacija pozivajući se na neregistrovane ugovore (na primer, takav slučaj bio je spor povodom razgraničenja pomorske granice između Gvineje Bisao i Senegala koji je vođen pred Arbitražnim sudom). Videti: Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *Droit international public*, Paris, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1999, p. 164. Povodom teritorijalnog spora između Libije i Čada, Međunarodni sud pravde konstatovao je da nedostatak registracije nema posledice po važnost samog ugovora. Videti: “Case concerning Terriotirial Dispute between Lybia and Chad”, *International Court of Justice Reports*, 1994, pp. 20, 422.

156 U slučaju spora između Kambodže i Tajlanda oko hrama *Préah Vihéar*, Međunarodni sud pravde istako je, da generalno uzevši, kada države ustanovljavaju granicu, cilj je da se uspostavi stabilno i konačno rešenje. Ugovori o granicama otuda svakako da imaju poseban značaj u odnosu na ostale međunarodne ugovore i izvore međunarodnog prava. Videti: “Case Concerning the Temple of Préah Vihéar”, *International Court of Justice Reports*, Judgment, 1962, p. 34.

157 Paul de Geouffre de La Pradelle, *La frontière*, op. cit., p. 72.

povlačenja granične linije *in abstracto*.¹⁵⁸ U praksi se ovo pitanje često povezuje sa razlozima oportuniteta i konkretnom političkom situacijom koja prethodi utvrđivanju državne granice. Za razliku od pripreme faze u kojoj se utvrđuje osnov za povlačenje državne granice, delimitacijom se konkretizuju taj osnov davanjem tačnog opisa kretanja granične linije. U tom smislu, faza delimitacije predstavlja prirodan produžetak prethodne faze zaključenja međunarodnog ugovora (ili utvrđivanja nekog drugog pravnog osnova za povlačenje državne granice). Po pravilu, opis državne granice sa geografskim koordinatama granične linije čini sastavni deo teksta međunarodnog ugovora (dvostranog ili višestranog), kojem se još pridodaju geografske karte sa upisanim trasama kretanja državnih granica.¹⁵⁹ Prema uobičajenoj međunarodnoj praksi, granični opis kojim se obeležava pravac kretanja državne granice ima jaču pravnu snagu u odnosu na geografske karte koje po pravilu nisu dovoljno precizne da bi se sa sigurnošću mogao utvrditi tačan položaj granične linije na terenu. Pitanje delimitacije *in proprio sensu*, otuda je relativno pitanje s aspekta primene pravila međunarodnog prava.

5.3. Demarkacija državnih granica

U postupku povlačenja državne granice delimitaciju po pravilu prati faza demarkacije koja obuhvata tačno utvrđivanje i obeležavanje granice na terenu. Demarkacija otuda predstavlja jedno potpuno egzaktno pitanje, jer je determinisano matematičkim, astronomskim, geografskim, geodezijskim, topografskim i fizičkim znanjima o prirodi i svetu.¹⁶⁰ Demarkacija se po pravilu vrši na osnovu graničnog opisa i geografske karte u kojoj su izcrtane granične linije koje povezuju sve granične tačke na kojima se te linije prelamaju. Na tim tačkama podižu se granični stubovi ili se označavanje granice vrši posebnim graničnim znakovima. U cilju izbegavanja graničnih incidenata, države pribegavaju jasnom određivanju državnih granica. Granični stubovi i drugi granični znakovi postavljaju se na prelomima graničnih

158 A. O. Cukwurah, *The Settlement of Boundary Disputes in International Law*, op. cit., p. 32.

159 Stephen B. Jones, *Boundary Making, a handbook for statesmen*, op. cit., pp. 57–71.

160 Sir Henry MacMahon, "International Boundaries", *Journal of the Royal Society of Arts*, 1935, n° 84, p. 4.

linija, kao i u određenom odstojanju pravom linijom od tih preloma. Generalno uzevši, povlačenje granica na terenu vrši se od strane mešovitih državnih komisija, a ponekad i uz učešće treće strane koja u slučaju razmimoilaženja oko tumačenja opisa državne granice ima ovlašćenja da da konačne predloge za pravično međudržavno razgraničenje. U tom smislu, demarkacija sadrži elemente delimitacije.¹⁶¹ Po završetku demarkacije granične komisije zapisnički konstatuju opis državne granice sa postavljenim graničnim znakovima. U međunarodnoj praksi uobičajeno je pravilo da svaki granični znak ima određeni numerički broj. Zainteresovane države dužne su da održavaju granične znakove u graničnim sektorima i da s vremena na vreme (obično u petogodišnjem intervalu), kontrolišu, održavaju i obnavljaju granične linije.¹⁶² Demarkacija državnih granica uglavnom se odnosi na kopneno područje, dok je za ostala područja (oblasti graničnih voda, dno i podzemlje, vazдушnu i nadvazдушnu oblast), ova faza povlačenja granica u korelaciji sa fizičkim zakonima i stepenom razvoja društva. Sa tehničko-tehnološkom napretkom, došlo je do usvajanja nove metodologije u utvrđivanju granica na osnovu geodetskih i astronomskih premera tako da je u Sjedinjenim Američkim Državama prihvaćen „Sistem globalnog pozicioniranja“ (*Global Positioning System – GPS*), dok je u Evropi pak, usvojen „Galileo sistem“. Oba sistema primenjuju se u cilju harmonizacije podataka o državnim granicama.¹⁶³

5.4. Delineacija državnih granica

U nekim slučajevima, u postupku demarkacije državnih granica, mešovite komisije za razgraničenje sastavljene od eksperata pristupaju i tzv. delineaciji koja predstavlja grafičko i matematičko prikazivanje državne granice. Komisije objavljuju rezultate razgraničenja u formi izveštaja, zapisnika, fotografija, nacрта, mapa, tabela i drugih ilustracija, sa tačno naznačenom pozicijom graničnih znakova i

161 Anthony Aust, *Handbook of International Law*, Cambridge, University Press, 2010, p. 34; Malcolm N. Shaw, "Title, Control and Closure? The Experience of the Eritrea-Ethiopia Boundary Commission", *International and Comparative Law Quarterly*, 2007, vol. 56, pp. 239, etc.

162 Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 28.

163 Kathleen Clauseen, "Invisible Borders: Mapping out Virtual Law?", *Denver Journal of International Law and Policy*, 2010, vol. 37, pp. 264, etc.

graničnih prelaza. S jedne strane delineacija omogućava pristupačan opis demarkacije granica kao i kartografske rezultate koji bi mogli biti od koristi u budućem periodu, dok sa druge strane, delineacija doprinosi i ujednačavanju i približavanju različite prakse povodom povlačenja državnih granica u skladu sa organizacionim i tehničkim standardima Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO).¹⁶⁴

164 Mohammed Al Sayel, Peter Lohmann, Christian Heipke, "International Boundary Making – Three Case Studies", *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, Vol. XXXVIII-1-4-7/W5, 2009.

6. MEĐUNARODNO PRAVO SUKCESIJE DRŽAVA I DRŽAVNE GRANICE

6.1. Opšte pravilo o nepromenljivosti državnih granica u slučaju nastupanja sukcesije država

U savremenim međunarodnim odnosima važi pravilo da se nastupanjem sukcesije država, ne dovode u pitanje međunarodno priznate granice.¹⁶⁵ Priznanje državnih granica obično se vrši na osnovu međunarodnih ugovora, što *per se*, ne znači i da međunarodni ugovori o priznanju granica stvaraju automatski obavezu za države sukcesore u odnosu na granice države prethodnice. Naime, iz međunarodne prakse pre proizilazi da države sukcesorke ostaju odgovorne za državne granice države predcesorke na osnovu kontinuiteta vršenja državnih nadležnosti *ratione loci*.¹⁶⁶ Sa dosta izvesnosti može se tvrditi da međunarodno pravo kroz proces delimitacije granica stvara jedno objektivno stanje koje obavezuje države u slučaju sukcesije. Međutim, kao i u ostalim slučajevima koji se odnose na sukcesiju država, mogućnost pravljenja izuzetaka od opštih pravila moguće je isključivo na konsenzualnoj bazi, novacijom postojećeg pravnog odnosa ili postizanjem sporazuma drugačijeg sadržaja od postojećeg.¹⁶⁷

6.2. Primena principa *uti possidetis* u slučaju sukcesije država

Za život država sukcesora, pitanja granica može biti od primarnog značaja ako su iste formirane na osnovama administrativno-teritorijalnih podela bivše države. Tradicionalno međunarodno pravo za

165 Daniel P. O'Connell, *State Succession in Municipal and International Law*, Cambridge, 1967, vol. II, p. 273.

166 Andre G. Pereira, *La succession d'Etats en matiere de traité*, op. cit., p. 110; *The Effect of Independence on treaties*, International Law Association, London, 1965. p. 352.

167 Ni suštinska promena okolnosti koja je nastala po zaključenju ugovora o granicama, po članu 62. stav 2. tačka a. *Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. godine*, ne može se navesti kao razlog prestanka ili povlačenja iz ugovora. Videti: Shabtai Rossene, *The Law of Treaties*, op. cit., pp. 326–327.

takve slučajeve odbija primenu opšteg pravila o nasleđivanju granica budući da smatra da je reč o unutrašnjim granicama koje su do momenta sukcesije bile podvrgnute režimu javnog prava države prethodnice. Sa prekidom unutrašnjeg pravnog poretka i prestankom njegove efektivnosti na teritoriji pogođenoj sukcesijom, prestaju i administrativne granice. Savremenim razvojem međunarodnog prava, a naročito prava sukcesije država koje reguliše pravne posledice tranzicije država u vremenu i prostoru, došlo je do suštinskih promena u odnosu na pomenuto shvatanje.

Prvobitno potaknute na primerima dekolonizacije zemalja Latinske Amerike, „granične inovacije“ svoju kulminaciju doživele su u Africi i Aziji, u drugoj polovini 20. veka.¹⁶⁸ Tome je doprinelo već pomenuto načelo o zadržavanju teritorijalnog poseda – *uti possidetis*, koje je osveštalo teritorijalne podele kolonijalnih sila na ovim kontinentima. I dok se za Latinsku Ameriku načelo primenjivalo samo na osnovama „istorijski utemeljenih prava“ ili na bazi uspostavljanja „konstruktivne suverenosti“,¹⁶⁹ za područja pravno heterogene Afrike načelo je anticipiralo jedan formalni zahtev za efektivnom okupacijom, čime je bilo u funkciji očuvanja teritorijalnog integriteta novih država.¹⁷⁰ Za

168 Suzanne Lalonde, *Determining Boundaries in a Conflicted World: The Role of Uti Possidetis*, Montreal, Mc-Gill-Queen's University Press, 2002, Ch. I.

169 Pozivanja na princip bilo je u sporovima između Kolumbije i Venecuele iz 1891. godine, Bolivije i Perua iz 1909. godine i Gvatemale i Hondurasa iz 1933. godine. Oko 25 graničnih linija povučeno je njegovom primenom u Južnoj Americi. Videti: James Brown Scott, "The Swiss Decision in the Boundary Dispute between Colombia and Venezuela", *American Journal of International Law*, 1922, n° 3, p. 428, etc; L. H. Woolsley, "Boundary Disputes in Latin America", *American Journal of International Law*, 1931, n° 25, p. 324; Albert Guani, "La solidarité internationale dans l'Amérique Latine", *Recueil des Cours, Académie de Droit International*, 1925, vol. 3, p. 296. U odnosu na nasleđene granice sa Brazilom, u odsustvu valjanog pravnog osnova, princip je imao značenje efektivno uspostavljenjih granica – *uti possidetis de facto*. Videti: John Bassett Moore, *Brazil and Peru, Boundary Question*, New York, The Knickerbocker Press, 1904, p. 32; *The History and Digest of International Arbitrations to which the United States has been a Party*, Washington, Government Printing Office, 1898, vol. II. p. 1991. Za pregled sporova videti: P.R. Hensel, M.E. Allison, A. Khanani, "Territorial Integrity Treaties, *Uti Possidetis*, and Armed Conflict over Territory", in: *Building Synergies—Institutions and Cooperation in World Politics*, Shambaugh Conference, University of Iowa, 2006, pp. 27, etc.

170 Anthony Allot, "Boundaries and the Law in Africa", in: *African Boundary Problems*, Uppsala, The Scandinavian Institute of African Studies, 1969, pp. 9-21. Francca Dias F.J. Van Dunem, *Les frontieres Africaines*, thèse, Marseilles-

države sa područja Azije, načelo nije predstavljalo izričitu obavezu, jer se uglavnom implicitno primenjivalo u pravosudnim postupcima povodom teritorijalnih sporova gde je doprinelo očuvanju kontinuiteta državnih granica ili njihovom definitivnom povlačenju.¹⁷¹

Iz istorijske retrospektive bilo bi značajno uočiti da je princip *uti possidetis* u međunarodnim odnosima prvobitno primenjivan u vreme važenja tradicionalnog međunarodnog prava, kada je upotreba sile između država bila dopušteno pravno sredstvo. U periodu nakon Drugog svetskog rata, kada je došlo do formalno-pravne zabrane upotrebe sile i pretnje Poveljom Ujedinjenih nacija, princip *uti possidetis*, odigrao je generalno uzevši, pozitivnu ulogu kod sukcesije država, jer je doprineo legitimizaciji anti-kolonijalne borbe za nezavisnošću, a potom je uticao donekle i na stabilizaciju država, budući da je bio u funkciji zadržavanja teritorijalnog *statusa quo*. Nije nepoznato da je na Samitu država Organizacije afričkog jedinstva u Adis-Abebi 1963. godine, prihvaćeno da princip *uti possidetis* ima isključivo svrhu da očuva teritorijalni integritet novih država.¹⁷² U cilju sprovođenja pomenutog načela, u Kairu je 1964. godine, usvojena deklaracija kojom su se države članice ove Organizacije obavezale da poštuju kolonijalne granice nakon sticanja nezavisnosti. Posle konferencije održane u Lusaki 1969. godine, Organizacija afričkog jedinstva usvojila je manifest kojim se potvrđuje jedinstvo novih nezavisnih država u pogledu poštovanja postojećih granica. Otuda, nije sporno da je glavni smisao prihvatanja pomenutog načela bio inspirisan pre svega, političkim razlozima. Međutim, iako se princip *uti possidetis*

aix, 1969; Romain Yakemtchouk, *L'Afrique en droit international*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1971, pp. 83–85; Ian Brownlie, "African Boundaries", in: *Legal and Diplomatic Encyclopedia*, London, Hurst & Co., 1979, pp. 9. etc; Frank Woldridge, "The Uti Possidetis Doctrine", *Encyclopedia of Public International Law*, Max Planck Institute for Comparative and International Law, Elsevier Science B.V., Amsterdam, 2000, vol. IV, p. 1260; "Continental Shelf Case" (Tunisia v. Libya), *International Court of Justice Reports*, 1982, pp. 18, 66.

171 K.H. Kaikobad, "Some Observations on the Doctrine of Continuity and Finality of Boundaries", *British Yearbook of International Law*, 1983, n°54, pp. 119, etc; "Rann of Kutch Case" (India v. Pakistan), *International Law Reports*, 1968, vol. 50, n° 2, pp. 474–494; "Right of Passage over Indian Territory", (Portugal v. India), Judgement, *International Court of Justice Reports*, 1960; "Temple of Preah Vihear Case", (Cambodia v. Thailand), *International Court of Justice Reports*, 1962, pp. 6, 34, etc.

172 AHG/RES16/I of the OAU.

u praksi pokazao kao pogodan mehanizam za prevazilaženja prvih porođajnih muka novonastalih država, princip nije bio primenljiv u svim slučajevima sticanja nezavisnosti. Na ovaj zaključak naročito ukazuju situacije u kojima se princip direktno konfrontirao sa ranije ustanovljenim načelom samoopredeljenja naroda.¹⁷³

Sa dezintegracionim procesima u Istočnoj, Jugoistočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu devedesetih godina 20. veka, princip *uti possidetis* dobija na aktuelnosti. Princip je primenjen kao merodavan kriterijum razgraničenja nakon sukcesije bivših socijalističkih federativnih država (Sovjetskog Saveza, Čehoslovačke, SFR Jugoslavije).¹⁷⁴ Primena principa u promenjenim istorijskim okolnostima međutim, nije dovela do preoblikovanja njegove pravne prirode, već samo do prihvatanja da princip ima šire dejstvo od regionalnog, te da se može primenjivati i na slučajeve van konteksta dekolonizacije. Drugim rečima, princip je ostao permisivan u smislu da nije prerastao u imperativno pravilo opšteg međunarodnog prava (*jus cogens*), već je ostavio mogućnost za eventualna odstupanja od postojećih graničnih linija na bazi sporazuma država sukcesorki ili na osnovu presuđenja (adjudikacije).¹⁷⁵ U tom

173 Somalija, Maroko i Gana bile su protiv usvajanja deklaracije iz Kaira 1964. godine. Somalija je imala aspiracije u pogledu pripajanja pojedinih delova teritorije Kenije, a sporila je primenu principa na graničnom području sa Etiopijom. Prilikom usvajanja Povelje Organizacije afričkog jedinstva Maroko je stavio rezervu na odredbu o nepovredivosti granica, jer je imao teritorijalnih aspiracija na delove Zapadne Sahare (Rio de Oro), čitavu Mauritaniju i delove Alžira. Pozivajući se na pravo na samoopredeljenje, Gana nije prihvatila načelo nepromenljivosti kolonijalnih granica, već je zahtevala njihovu reviziju. Videti: Gaël Abline, op. cit., p. 125.

174 Rein Mullerson, "Law and Politics of States: International Law on Succession of States", in *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe*, The Hague, 1998, pp. 19–21; "The Continuity and Succession of States by Reference to the former USSR and Yugoslavia", *International and Comparative Law Quarterly*, 1993, n°42, pp. 473, etc; Jiri Malenovský, "Problemes juridiques liés a la partition de la Tchecoslovaquie, y compris tracé de la frontiere", *Annuaire francais de droit international*, 1993, n°39, p. 305, etc; Sergei A. Voitovich, "The Commonwealth of Independent States: An Emerging Institutional Model", *European Journal of International Law*, 1993, n°4, pp. 404, etc. Duško Dimitrijević, "Nastanak i funkcionisanje međudržavnih foruma za saradnju u Evropi: Jedan pravni pregled", u: Dragan Đukanović (ur.), *Međudržavni forumi u Evropi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2007, str. 39, etc;

175 Povodom slučaja razgraničenja Malija i Burkine Faso, Međunarodni sud pravde u Hagu istakao je da princip nije posebno pravilo koje se odnosi isključivo ni na jedan specifičan sistem međunarodnog prava. Reč je o opštem principu koji se

pogledu možda najznačajniji primer odstupaanja od konsensualne primene principa u praksi predstavlja jugoslovenski slučaj sukcesije gde su u odsustvu sporazumnih rešenja, „istorijske” međurepubličke granice proglašene za državne, čime je praktično, uokviren teritorijalni *status quo* novih država, a pravno je „zamrznuto“ postojeće efektivno stanje nakon separativne disolucije SFR Jugoslavije. Osnovanost unutrašnjih linija otuda se nije ni postavljala, odnosno automatski je postala irelevantna. To je urađeno iz sigurnosnih razloga, zbog kolizije interesa različitih nacionalnih grupa u ostvarivanju prava na samoopredeljenje, ali i s namerom prevazilaženja mogućih kriza i konflikata nakon ostvarivanja nezavisnosti.¹⁷⁶

logički vezuje za emancipaciju država, bez obzira gde se proces sticanja nezavisnosti odigravao, u cilju zaštite i očuvanja stabilnosti, nezavisnosti, i sprečavanja mogućih bratoubilačkih borbi do kojih bi dovelo međusobno osporavanje granica nakon povlačenja vlasti države prethodnice. Navedenim pristupom, Sud je potvrdio objektivnu prirodu principa *uti possidetis*, ali njegovo univerzalno dejstvo nije dosledno podvukao, budući da je preoblikovanje unutrašnjih granica u međunarodne, Sud vezao za „forme dekolonizacije gde god se ona odvijala“. Videti: “Frontier Dispute” (Burkina Faso v. Mali), *International Court of Justice Reports*, 1986, pp. 469–565, para. 23. Kao princip opšte prirode, *uti possidetis* je često dovođen u pitanje i pred drugim međunarodnim sudskim instancama. Razne sudske odluke i pored prihvatanja ovog principa kao polaznog po pitanju razgraničenja, videle su u njemu istorijski i tranzitorni mehanizam u vremenu izmene teritorijalnog suvereniteta. Suštinski se ne može govoriti o nekoj njegovoj apsolutnoj vrednosti *ratione temporis*, već eventualno, o pomoćnoj kojoj se prevazilaze neželjene situacije, čime se *ipso jure* ne prejudicira konačna odluka o granicama. Videti: Malcolm N. Shaw, “Peoples, Territorialism and Boundaries”, *European Journal of International Law*, 1997, vol. 8, p. 478; “Boundary Arbitration” (Guatemala v. Honduras), Opinion and Award of the Special Boundary Tribunal, *UN Reports of International Arbitral Awards*, 1933, vol II, pp. 1308, 1322; “Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute” (Eritrea v. Yemen), *Award of the Arbitral Tribunal in the First Stage*, 9 October 1998. Videti Internet: <http://www.pca-cpa.org/Er/YeawardTOC.htm> 20/12/01.

176 Međunarodni sud pravde u sporu “Frontier Dispute” izveo je zaključak da: „Na prvi pogled, princip *uti possidetis* stoji u suprotnosti sa drugim principom, pravom naroda na samoopredeljenje. Međutim, očuvanje teritorijalnog *statusa quo* često se smatra kao najmudriji kurs da bi se sačuvalo ono što se postiglo borbom za nezavisnost i da bi se izbegao poremećaj koji bi lišio kontinent svih koristi dobijenih kroz toliko žrtvovanje. Suštinska potreba za stabilnošću s ciljem očuvanja, razvoja i postepene konsolidacije svih vidova nezavisnosti, navela je afričke države da se slože oko poštovanja kolonijalnih granica i njihovog uvažavanja prilikom tumačenja principa samoopredeljenja naroda“. Videti: “Frontier Dispute” (Burkina Faso v. Mali), *International Court of Justice Reports*, Judgment of December 22, 1986, p. 653.

Generalno posmatrajući međunarodnu praksu, može zaključiti da princip *uti possidetis* ima dispozitivnu pravnu prirodu. Primena principa u praksi u zavisnosti je od činjenice da li se princip oslanja na već postojeće formalno-pravne osnove razgraničenja (*uti possidetis juris*), ili na efektivno uspostavljenu vlast na teritoriji u momentu sukcesije država (*uti possidetis de facto*). U oba slučaja, ako bi došlo do drugačijeg sporazuma zainteresovanih strana, njegova primena mogla bi biti isključena. U suprotnom, i pored principijelno izražene saglasnosti u odnosu na teritorijalni *status quo* država sukcesorki, problemi razgraničenja mogu ostati otvoreni. Problemi će logično postojati sve dok između država sukcesorki postoji spor ili nesigurnost u odnosu na nasleđene državne granice (bilo međunarodno priznate spoljne granice, bilo unutrašnje administrativne granice između konstitutivnih jedinica države prethodnice koje su njenom sukcesijom preoblikovane u državne granice). Iako princip *uti possidetis* ne deluje retroaktivno, niti omogućava automatski povratak na pozicije ranijeg teritorijalnog suverena utvrđene u njegovim pravnim aktima ili na bazi *de facto* situacije postojeće u momentu sukcesije, u praksi se ne isključuje mogućnost da zainteresovane strane pristupe utvrđivanju svih relevantnih činjenica i okolnosti koje mogu biti od značaja za ustanovljavanje teritorijalnog *justus titulus* (tzv. istorijsko-pravnog nasleđa), čime, i kao opšte primenljivi princip, *uti possidetis* deluje supsidijarno u odnosu na konačno povlačenje državnih granica.¹⁷⁷

177 U slučaju graničnog spora između Burkine Faso i Malija, Sud je našao da princip nema retroaktivno dejstvo kada „zamrzava teritorijalni naslov“, odnosno princip „zaustavlja sat, ali ga ne vraća unazad“. Potom, „međunarodno pravu nema efekat *renvoi* na pravo kolonizovane države, niti na bilo koje pravilo jednostrano ustanovljeno od bilo koje države“. Međunarodni sud pravde otuda izvlači zaključak da francusko pravo ne može imati ulogu kao takvo, već, „kao neka vrsta *continuum iuris*, u pravnoj vezi između tog prava i međunarodnog prava, ali samo kao jedna od činjenica, ili kao indikativni dokaz onoga što se može nazvati 'kolonijalnim nasleđem' to jeste, kao fotografija teritorije na kritičan datum“. Videti: „Frontier Dispute“ (Burkina Faso v. Mali), *International Court of Justice Reports*, Judgment of December 22, 1986, pp. 554, 564, 568, para. 29, 30. Malcolm N. Shaw, „The Heritage of States: The Principle of *Uti Possidetis Juris* Today“, *British Yearbook of International Law*, 1997, n°6, p. 75; Gerald Fitzmaurice, op. cit., p. 148. U teritorijalnom sporu između Salvadora i Hondurasa, Međunarodni sud pravde našao je da primena principa *uti possidetis*, povlači ispitivanje ustavnog ili administrativnog prava države prethodnice. Sud je podvukao da, „kada se radi o principu *uti possidetis*, u pitanju nije međunarodno, već ustavno ili administrativno pravo bivšeg suverena, u konkretnom slučaju špansko kolonijalno pravo koje po sebi ne mora da bude jasan i konačan odgovor kome je

Navedeni pristup mogao bi biti od pomoći i kod razgraničenja novih nezavisnih država nastalih nakon separativne disolucije SFRJ. Štaviše, zbog nerešenih graničnih pitanja takav pristup nameće se i kao nužnost. Da bi se shvatila njegova važnost najpre je potrebno poći od elaboracije aktuelnog stanja nasleđenih međunarodno priznatih granica države prethodnice prema „starim susedima“. Ovaj test podrazumeva utvrđivanje međunarodnih pravnih akata kojima su te granice definisane i prihvaćene kao nepovredive, čak i u slučaju nastupanja promenjenih okolnosti kao što je sukcesija država (*rebus sic stantibus*). Elaboraciju međunarodno priznatih granica prati i elaboracija unutrašnjih administrativnih granica i njihovo preoblikovanje u granice između bivših jugoslovenskih republika, sada nezavisnih država. Pomenuta elaboracija obuhvata analizu unutrašnjih pravnih akata o administrativno-teritorijalnoj podeli države prethodnice. U nedostatku takvih akata, analiza se vrši u odnosu na važnost jednostranih akata kojima je, uz pomoć efektiviteta uspostavljena unutrašnja granica. Analiza u poslednjem slučaju obuhvata *per se*, i analizu postojanja pristanka (*acquiescence*), na uspostavljeno stanje, te analizu eventualno postavljenih zahteva za ispravkom jednostrano utvrđenih administrativnih linija. Važnost pomenutih zahteva ne može se dovoditi u pitanje ni između novih nezavisnih država, budući da one kao države sukcesorke nisu prekludirane činjenicom nastupanja sukcesije država.¹⁷⁸

Otuda, ukoliko teritorijalna situacija u momentu nastupanja sukcesije SFRJ nije odgovarala njenim aktima, odnosno ukoliko jednostrano povučene granice između federalnih jedinica nisu bile i saglasno prihvaćene, onda zasigurno nije moguće *a priori* vratiti stanje granica na *status quo ante*. Budući da princip *uti possidetis juris* ima ekskluzivne konotacije jer zamrzava *de facto* poziciju granica na datum sticanja nezavisnosti država, jasno je, da je za svaki slučaj međusobnog osporavanja graničnih linija, nužno pribeći ispitivanju efektiviteta čije bi prisustvo moglo ukazati na postojanje ili na nepostojanje pravnog osnova. S obzirom da sukcesija SFRJ predstavlja primer sukcesije *ab indivisio*, gde je više država sukcesorki konvalidiralo teritorijalni osnov

pripadala odeljena teritorija ili ona slabo naseljena od minornog ekonomskog značaja“. Videti: “Land, Island and Maritime Frontier Case” (El Salvador v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 1992, pp. 351, 559, para. 333.

178 Ian Brownlie, “African Boundaries”, in: *Legal and Diplomatic Encyclopedia*, op. cit., p. 12.

primenom principa *uti possidetis juris*, izvesno je da bi ispitivanje efektiviteta stvorilo objektivniju sliku pravnih posledica sukcesije država u odnosu na povlačenje državnih granica.¹⁷⁹

179 Prema oceni Međunarodnog suda pravde, kada princip *uti possidetis* postigne cilj u trenutku sticanja nezavisnosti, pretvaranjem administrativnih granica u međunarodne, ove ne moraju automatski postati i sigurne. U slučaju spora, Sud uzima u obzir i druge argumente, kao što je princip efektiviteta, ali i pravne akte iz kojih proističu pravni osnovi, a na kojima se bazira princip *uti possidetis* u trenutku sukcesije. Efektivnost na spronom delu teritorije može potvrditi pravni osnov, može ga negirati, ali ga može i nadopuniti u slučajevima gde se ne poklapa stvarna vlast i formalni pravni titulus. Pri analizi dokaza *ratione temporis*, efektivitet se ceni u momentu nastanka države i nakon toga, uz ocenu ponašanja strana u sporu. Videti: "Land, Island and Maritime Frontier Case" (El Salvador v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 1992. pp. 388, 586–587.

7. GRANICE JUGOSLAVIJE NAKON PRVOG SVETSKOG RATA

7.1. Istorijsko-politički kontekst

Nije nepoznato da je između dva svetska rata bilo pokušaja uspostavljanja novih progresivnijih odnosa između naroda i država. Glavni oslonac ovakvoj težnji tražen je u supranacionalnoj organizaciji koja bi imala zadatak da pomiri ljubav prema otadžbini i ljubav prema čovečanstvu. Posledica je bila oličena u stvaranju organizacije Društva naroda. Međutim, ona nije uspela do kraja razviti duh međusobne naklonosti, ali je svakako otvorila put daljeg napretka međuzavisnosti i nacionalne solidarnosti.

Na ruševinama prethodnog poretka izgrađen je jedan novi, doduše, sa starim zahtevom za novom teritorijalnom prekompozicijom sveta. Iako iz tog vremena potiče stav da granice nisu samo mesta razdvajanja, već i mesta državne saradnje, jasna pravila o njihovom povlačenju nisu bila dosledno utvrđena pravilima međunarodnog prava.¹⁸⁰ To je bio sasvim dovoljan dokaz koncertu velikih sila, kao faktičkom produžetku Svete alijanse, nekadašnjem simbolu odbrane legitimiteta i društvenog poretka da bez njihovog učešća u istorijskom procesu, ne bi bilo moguće postići bilo kakav konkretan dogovor oko granica. Diplomacija je sa svojim tajnim aparatom i aranžmanima sklopljenim tokom rata, a *priori* podelila teritorije i sfere uticaja, čineći tako polaznu osnovu za utvrđivanje novih granica u Evropi.¹⁸¹ Svi mirovni ugovori zaključeni nakon Prvog svetskog rata, sadržali uvodni deo Pakta Društva naroda, načelno garantujući teritorijalnu nepromenljivost.¹⁸²

O konkretnim teritorijalnim razmeštajima u odnosu na prvu jugoslovensku zajednicu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca i njenim granicama prema susedima, meritornu odluku donela je Konferencija mira u Parizu na kojoj su velike sile vodile glavnu reč. U periodu od

180 Paul de Lapradelle, op. cit., p. 88.

181 Vladimir Dedijer, „Nova država u međunarodnim odnosima“, u: *Istorija Jugoslavije*. Beograd, Nolit, 1972, str. 404.

182 Bogdan Krizman, *Vanjska politika jugoslavenske države (1918–1941)*, Školska knjiga, Zagreb, 1975, str. 20.

1919. do 1920. godine, određene su jugoslovenske granice prema Austriji, Mađarskoj, Rumuniji, Bugarskoj, Grčkoj i Albaniji, a bio je otvoren put i za usvanje odluke o razgraničenju sa Italijom. Učešćem na Konferenciji mira u Parizu, prva jugoslovenska država želela je okupiti sve teritorije naseljene jugoslovenskim stanovništvom. U tom smislu država je težila da za svoj politički život izbori što bolju prirodnu, etničku i stratejsku granicu. S obzirom da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bila na strani pobjednika u ratu, ona je morala da se izbori za ravnopravniji status u međunarodnim odnosima. Diplomatska borba predstavnika jugoslovenskih naroda započeta još tokom trajanja ratnih sukoba, bila je vezana za razvoj međunarodnih odnosa i politiku velikih sila.¹⁸³ Tako, bez obzira što su velike sile pokazale zainteresovanost za objedinjavanjem jugoslovenskih prostora nastalih na razvalinama Austro-Ugarske i Otomanske imperije, one su pre svega vodile računa o sopstvenim interesima.¹⁸⁴

183 U okvirima ratnih ciljeva na Krfu tokom 1916. godine, izrađen je projekt granica za koji je postojao određen politički konsenzus. Videti: Đorđe Stanković, *Nikola Pašić i stvaranje jugoslovenske države 1914–1921*, (teza), Beograd, 1978; Linija maksimalnih teritorijalnih zahteva išla je rekom Strumom – zapadno od Sofije – rekom Iskrom do ušća u Dunav – Dunavom do ‘jedne tačke ispod Kazana’ – istočno od Temišvara – rekom Morišem do ušća u Tisu – severnom ivicom okruga Subotice – severno od Baje – tačka severnije od Beljaka; prema Italiji je predviđena ‘etnografska granica između Slovenaca i Italijana’, tako da je Čividale ostajao na jugoslovenskoj, a Đemona, Monfalkone, Trst i pojas zapadne obale Istre i Pula na italijanskoj strani; u odnosu na Albaniju postavljena je mogućnost podele, pa se računalo na pripajanje oblasti do reke Mati, posebno Skadra. Memorandumom od 31. marta 1918. godine, spoljnopolitički program Srbije je službeno dostavljen savezničkim silama. „Teritorijalni minimum“ se pružao sada nešto u izmenjenom sastavu. Granica se protezala od granice prema Grčkoj baziranoj na Bukureškom ugovoru o miru od 10. avgusta, do Moriša, Mečeka i visova severno od Celovca i Beljaka, prostorom od Lom Palanke koja je isključena iz projekta i reke Strume do Gorice. Pri tome se uz spremnost za popuštanjem prema Italiji zapaža da postoje aspiracije prema Skadru na jugozapadu, pojasom do ispod Segedina i Baje na severu i prema istočnom Banatu, dok se Prekomurje, delovi Štajerske i Istre izostavljaju. Videti: Andrej Mitrović, *Srbija u Prvom svetskom ratu*, Beograd, SKZ, 1984, str. 532–533.

184 Tako je, prva jugoslovenska država bila hendikepirana činjenicom da je morala dugo čekati na međunarodno priznanje velikih sila. Kraljevinu SHS priznale su najpre male države poput Norveške koja je to učinila 26. januara 1919. godine. SAD su dale priznanje 5. februara 1919. godine. Konačno priznanje velikih sila došlo je 1. maja 1919. godine, kada su izmenjena punomoćja s nemačkom delegacijom. Velika Britanija formalno je priznala Kraljevinu SHS 1. juna, a Francuska 5. juna. Italija je odbila formalno priznanje do konačnog razgraničenja. Versajski, Sen-Žermenski, Trijanonski i Nejski mirovni ugovor

Od inicijalno deklarisanog političkog stava imenovanih predstavnika jugoslovenskih naroda sa teritorija koje su ušle u sastav nove države da nove granice prema susedima moraju biti povučene po načelu narodnosti i pravu naroda na samoopredeljenje, na Konferenciji mira u Parizu, došlo se do projekta granica koji je značio kombinaciju političkih načela o prirodnim, etničkim, istorijskim, ekonomskim i strategijskim granicama.¹⁸⁵ Iako su ova načela korišćena na Konferenciji u cilju učvršćivanja teritorijalnog integriteta nove jugoslovenske države, načela su istovremeno bila i zloupotrebljavana na njegovu štetu, jer nisu odgovarala interesima velikih sila i obavezama proisteklim iz tajnih ugovora zaključenih tokom Prvog svetskog rata.

7.2. Utvrđivanje granice sa Italijom

U napred navedenom smislu, posebno pogubnom se pokazala politika popuštanja prema Italiji. Pošto je bilo reči o jednoj velikoj savezničkoj sili čije se teritorijalne aspiracije po osnovu tajnog Londonskog pakta iz 1915. godine, nisu mogle lako izbeći, jugoslovenska delegacija je u svojim memoarima na Konferenciji mira zahtevala zadržavanje stare državne granice sa Austro-Ugarskom monarhijom.¹⁸⁶ Istrajnom i žučnom diplomatskom borbom, razgraničenje između Italije i Kraljevine SHS izvršeno je na bilateralnoj osnovi Rapalskim ugovorom od 12. novembra 1920. godine kojim su Italiji napravljeni teritorijalni ustupci zapadno od linije Rakek, Snežnik i Rijeka.¹⁸⁷

za potpisnice je značio i *de jure* priznanje Kraljevine SHS. Videti: Bogdan Krizman, „Pitanje međunarodnog priznanja jugoslovenske države 1919. godine“, u: *Istorija XX veka*, tom III, Beograd, 1962, str. 345; *The 1919–1920 Peace Conference in Paris and Yugoslav State: An Historical Evolution, in The Creation of Yugoslav State 1914–1918*, Santa Barbara 1980, pp. 206–217; Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, 1954, knjiga I, str. 210–211.

185 Jovan M. Jovanović, *Stvaranje zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd, SKZ, 1930, knjiga III, str. 124.

186 Ivo J. Lederer, *Jugoslavia at the Paris Peace Conference: A Study in Frontiermaking*, New Haven, 1963, p. 292. Na Konferenciji mira u Parizu, Francuska i Velika Britanija su štitile interese Italije polazeći od obećanja koje su dale u tajnom Londonskom paktu iz 1915. godine. Sjedinjene Američke Države na čelu sa predsednikom Vilsonom otvoreno su bile protiv tajne diplomatije i suprotstavile su se italijanskim zahtevima zbog čega je za izvesno vreme Italija napustila Konferenciju.

187 U članu 1. Rapalskog ugovora između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije određena je sledeća granica: „Od visa Peć (kota 1511), koji

je zajednički trima granicama: Italije, Austrije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, do visa Jalovec (kota 2643) linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem sever-jug i koja vodi preko kote 2272 (pl. Ponica). Od visa Jalovec (kota 2643) linija koja vodi vodomeđom između sliva Soče i Save Korenske do visa Triglava (Tricorno) (kota 2863); zatim vodomeđom između sliva Soče i Save Bohinske do severoistočnih padina visa Možica (k. 1602) preko kota 2348 (Lepatica), 2003 (Lavševica), 2086 (Kuk). Od severoistočnih padina visa Možica do istočnih padina visa Porven (1632), linija koja će se odrediti na terenu sa opštim pravcem sever-jug. Od istočnih padina visa Porvena (k. 1632) do zapadnih padina visa Blegoša (k. 1561) linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem zapad-istok ostavljajući naseljeno mesto Daučeha Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a Novake D. Italiji. Od zapadnih padina Blegoša (k. 1562) do istočnih padina visa Bevk (k. 1050), linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severoistok – jugozapad, ostavljajući naseljena mesta Leskovca Kopačnica i Zavoden Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a oba prelaza Podlaniša Italiji. Od istočnih padina visa Bevk (k. 1050) do odmah zapadno od naseljenog mesta Hotedražeca, linija koja će biti određena na terenu i koja ostavlja naseljena mesta Javorjudol, Žiri, Opale, Hlevište, Rovte, Hotedražicu Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a Prapretno brdo (k. 1006), naseljena mesta Bresnik, Vresnin, Zavratac, Medveđe brdo Italiji. Zatim do naseljenog mesta Zelše, linija koja u početku vodi zapadno od rova pored kolskog puta Hotedražica-Planina, ostavljajući naseljena mesta Planina, Unec, Zelše i Rakek Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Od naseljenog mesta Velše do Čabranska, linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severozapad-jugoistok koja vodi prvo istočnim padinama visa Javornik (k. 1268), ostavljajući naseljena mesta Dolenja Vas, Dolenje Jezero i Otok Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a vrhove kota 875, 985, 963 Italiji; zatim istočnim padinama Bičke Gore (k. 1238) i Pleće Gore (k. 1667), ostavljajući Italiji naseljena mesta Leskova Dolina; zatim seče račvu puta kod kote 912, zapadno od Shodnika, prolazi istočno od račve puta kod kote 1146, istočno od Cifri k. 1399 i dolazi od Čabranske, koja ostaje na italijanskoj teritoriji zajedno sa kolskim putem koji vodi istočnim padinama Snežnika. Od Čabranske do Griža (k. 502), linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severoistok-jugozapad, koja prolazi istočno od visa Trstenika (k. 1243) preko kote 817, jugoistočno od Suhova, prolazi južno od Židovja (k. 660), zatim istočno od Griža (k. 502) ostavljajući naseljena mesta Klanu i Brezu Italiji, a Studenu Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Od Griža (k. 502) do granice sa državom Rijeke, linija koja će biti određena na terenu i koja ima opšti pravac sever-jug do kolskog puta Rupa-Kastav, odprilike na pola puta između Jušića i Spinčić a zatim seče ovaj put i obuhvata sa zapada naseljena mesta Mizeri i Trinaestići, koja ostaju Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, izlazi na kolni put Matulje – Kasta uzvodno od račve istočno od Matulje. Izlazi zatim na put Rijeka-Kastav na severnu granicu slobodne države Rijeke, a tačno na severnu ivicu naseljenog mesta Rubeši (račva seoskog puta kod Tomatića, od prilike 500 metara južno od raskrsnice zapadno od Kastva). Ali dok ne budu izrađeni na italijanskoj teritoriji redovni sastavci puteva, upotreba pomenutih kolskih puteva i raskrsnica zapadno od Kastva biće potpuno slobodna kako za Kraljevinu Italiju tako i za državu Rijeku“. U članu 2. Rapalskog ugovora navodi se:

Sa formiranjem Slobodne i nezavisne države Rijeke, u sastav Italije ušle su oblasti Beneške Slovenije sa Kanalskom dolinom, Slovenačko primorje sa Goricom, Trstom i Gradiškom, veći deo Istre, Zadar i ostrva, Cres, Lošinj, Palagruža, Lastovo i Vis. Rimskim paktom Italije i Kraljevine SHS od 27. januara 1924. godine, oročen je „Jadranski kompromis“ o ustupanju Rijeke (Fiume) – Italiji.¹⁸⁸

„Zadar (Zara) sa teritorijom čiji opis sleduje, priznaju se kao sastavni deo Kraljevine Italije. Teritorija Zadra pod italijanskim suverenitetom obuhvata grad i porezne opštine (odlomke) Arbanasi (Borgo Erizzo) Crno (Cerno) Bokanjac (Boccagnazzo) i onaj deo porevne opštine (odlomka) Diklo, koji polazeći od mora, oko 700 metara jugoistočno od sela Diklo ide pravcem put severoistoka do note 66 Griž. Zasebnom konvencijom utvrdiće se sve što se odnosi na izvršenje ovoga člana u pogledu opštine zadarske i njenih odnosa sa ktorom i sa pokrajinom Dalmacijom i urediće se uzajamni odnosi između teritorije dodeljene Kraljevini Italiji i ostatka teritorije koja je do sada bila sastavni deo iste opštine, notara i pokrajine, a dodeljena je Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, obuhvatajući i pravednu podelu pokrajinskih i opštinskih dobara i odnosnih arhiva“. U članu 3. Ugovora navodi se još: „Priznaju se isto tako kao sastavni deo Kraljevine Italije ostrva Cres (Cherso) i Lošinj (Lussino) kao i omanja ostrva i grebeni koji se nalaze u odnosnim sudskim kotarima, kao i omanja ostrva i grebeni koji se nalaze u administrativnim granicama pokrajine Istre ukoliko je u čl. 1. dodeljena Italiji, i ostrva Lastova (Lagosta) i Palagruža (Pelagosa) s obližnjim ostrvcima. Sva ostala ostrva, koja su pripadala bivšoj Austrougarskoj Monarhiji, priznaju se kao sastavni deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“. Dok se u članu 4. Ugovora propisuje: „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevina Italija priznaju potpunu slobodu i nezavisnost države Rijeke (Fiume) i obvezuju se da će to večno poštovati“, dotle se u članu 5. predviđa da, „Državu Rijeku sačinjavaju: a) *Corpus separatum*, u sadašnjim granicama grada i kotara Rijeke (Fiume); b) deo bivše teritorije Istre, ograničen kako sleduje: na severu linijom koja će biti određena na terenu i koja, polazeći neposredno od naseljenog mesta Kastav, izlazi na granicu *Corpus separatum* na drumu Sv. Matija – Rijeka, ostavljajući naseljena mesta Srdoči i Hosti Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i ceo kolski put severno od železnice koja preko Matulja (Mattuglie) i raskrsnice kod note 377, zapadno od Kastava, vodi ka Rupij u državu Rijeku. Na zapadu linijom koja od Matulja silazi ka moru kod Preluke, ostavljajući železničku stanicu i mesto Matulje na Italijanskoj teritoriji. Videti: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 141A/1921.

188 Ovde se radilo o tajnom sporazumu kojim je Kraljevina SHS dobila od Italije dve luke – Baroš i Deltu, kao i slagališta basena *Taon di Revel* riječkog *Porto Grande* koji joj je dat u zakup na 50 godina. Sporazum je zaključen provizorno do 1928. godine. Videti: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 65-XI/1924; Jovan M. Jovanović, *Diplomatska istorija Nove Evrope (1918–1939)*, Beograd, Izdavačka knjižara Koste Jovanovića, 1939, knjiga II, str. 514; Bogdan Krizman, *Vanjska politika jugoslavenske države (1918–1941)*, op. cit., str. 153.

7.3. Utvrđivanje granice sa Austrijom

Na severu, prema Austriji, granica se uglavnom držala odredbi čl. 27-35. Sen-Žermenskog ugovora od 10. septembra 1919. godine.¹⁸⁹ Iako se Austrija odredbom čl. 47. pomenutog mirovnog ugovora odrekla svih prava i potraživanja na teritorije nekadašnje Austro-Ugarske koje leže izvan granica Austrije, onako kako su one opisane u čl. 27. drugog dela (granice Austrije), a koje se odnose na delove ustupljene Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, jugoslovenska delegacija na Konferenciji mira u Parizu nije uspeła da na osnovu etničkih razloga opravda priključenje slovenačke Koruške Kraljevini SHS, što je posle održanog plebiscita dovelo do pripajanja ove oblasti Austriji.¹⁹⁰

7.4. Utvrđivanje granice sa Mađarskom

Problem razgraničenja sa Mađarskom bio je privremeno zamrznut Konvencijom o primiriju od 13. novembra 1918. godine. Pored velikih napora jugoslovenske delegacije da se prostor Bačke, Baranje,

189 U članu 27(4) Sen-Žermenskog ugovora opisuje se da granice Austrije sa državom Srba, Hrvata i Slovenaca, sa rezervom odredbi sekcije II Trećeg dela (Evropske političke klauzule), ide od „kote 1522 (Hiner Kogel) pa na istok do kote 917 (Sveti Lorenc); Jedna linija će se povući na terenu tako da prelazi preko kote 1330; Odatle na istok pa do mesta gde se ona sučeljava sa administrativnom međom između srezova marburškog i lajbničkog; Vododelnicom između basena Drave na jugu i Sagau na severu; Odatle, na severoistok, pa do tačke gde se administrativna međa između marburškog i lajbničkog sreza sučeljava sa Murom; Odatle, do tačke gde se ona sučeljava sa nekadašnjom granicom od 1867. godine između Austrije i Ugarske, na 5 km jugoistočno od Radkersburga: glavni tok Mure, nizvodno; Odatle, na sever do jedne tačke koja će se naznačiti istočno od kote 400, na 16 km otprilike severno od Radkersburga; Stara granica od 1867. godine između Austrije i Ugarske; odatle na severoistok do jedne tačke koja će se naznačiti na vododelnici između basena Raba i Mure na 2 km otprilike od Toke, a ta je tačka zajednička tačka za sve tri granice: Austrije, Ugarske i države Srba, Hrvata i Slovenaca; Jedna linija će se povući na terenu tako da prolazi između sela Bonisfalve i Gedudvara“. Videti: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 133-A/1920 i br. 224 XXX/1922.

190 Koruška i Celovačka (Klagenfurt) oblast, bila je prema odredbama članova 49-52. Sen-Žermenskog mirovnog ugovora internacionalizovana i podeljena na dve zone. Istim je upravljala specijalna komisija nadležna za sprovođenje plebiscita. Konačno, do istog je došlo 10. oktobra 1920. godine, kada se većina naroda slovenskog porekla opredelila za Austriju. Videti: Andrej Mitrović, *Jugoslavija na konferenciji mira (1919-1920)*, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, 1969, str. 145.

Međumurja i Prekomurja kao prirodnih nastavaka južnog dela Panonskog basena teritorijalno opredele Kraljevini SHS,¹⁹¹ a za šta su u prilog išli još i etnički razlozi, na Konferenciji mira prevladalo je mišljenje da je granicu potrebno vući duž prirodnih graničnika reka Mure, Lendave, Drave i Dunava.¹⁹² Upravo navedeno mišljenje bilo je i konkretizovano u Trijanonskom ugovoru o miru od 4. juna 1920. godine, kojim je Mađarska priznala Državu SHS, i u čiju korist se odrekla svih prava na teritoriji bivše Austro-Ugarske. U članu 27. tačka 2. Trijanonskog ugovora između savezničkih i udruženih sila sa Mađarskom izostavljene su oblasti između Drave i Dunava do Meček planine, uključujući Baju i Pečuj (tzv. Bajski trokut) i Slovensko Porablje.¹⁹³ Međunarodna komisija za razgraničenje, formirana shodno

191 Saša Kicošev, „Naša politika razgraničenja na Konferenciji o miru u Parizu 1919–1920“, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, 1994, str. 286.

192 Jovan Cvijić, „Granice i sklop naše zemlje“, op. cit., str. 124. Naš veliki antropogeograf je na osnovu etničke i istorijske argumentacije uspeo da odbrani teritorijalni zahtev za Bačkom severno od Subotice. Kombinacijom etničkog i prirodnog principa, on je opravdao i zahtev za Banatom i to linijom koja se pruža od Trajanove table, sve do iza Bele Crkve i Vršca, vododelnicom od Tamiša do reke Moriš. Njegova naučna argumentacija poslužila je i povodom pripajanja nacionalno izmešane Baranje i Prekomurja na osnovu odluke Konferencije mira od 1. avgusta 1919. godine.

193 Član 27(2) Trijanonskog ugovora predviđa da granica ide: „Od gore naznačene tačke ka istoku pa do kote 313, otprilike na 10 km južno od Svetog Gotharda (granica Austrije i Mađarske); Linijom koja će se povući na terenu tako da ide uglavnom linijom vododelnice Rabe, na severu, od basena Mure na jugu; Odatle ka jugu pa do kote 295 (otprilike na 16 km severoistočno od Murasombata); Linija koja će se povući na terenu tako da prolazi istočno od mesta Nađidolanji, Orihodoš sa železničkom stanicom, Kapornak, Domonkošfa i Kišserdahelji a zapadno od Kotormanjina i Somoroca pa preko kote 319 i 291; Odatle ka jugoistoku pa do kote 209, otprilike na 3 km zapadno od Nemeštena; Linija, koja će se povući na terenu tako da uglavnom ide linijom što odvaja basene Nemešnepa, na severu, od Kebele, na jugu; Odatle, ka jugu-jugoistoku pa do tačke koja će se odrediti na Lendvi južno od kote 265; Linija, koja će se povući na terenu tako da prolazi istočno od mesta Kebelesentmarton, Žitkec, Genterhaza, Hidveg, Čenta, Pince, a zapadno od Lendvajakabfe, Bedehaze, Gaborjanhaze, Deneša, Lendva-Ajfalua; Odatle, ka jugoistoku; Tok Lendve niz vodu; Zatim, sve do tačke gde se ona sastaje sa nekadašnjom granicom Hrvatske i Slavonije, otprilike na 1,5 km uzvodno od železničkog mosta između Đeknješa i Kopronce; Tok Drave niz vodu; Odatle, ka jugoistoku pa do tačke koja će se odrediti otprilike na 9 km istočno od Miholjandolnija; Nekadašnja administrativna granica, između Ugarske i Hrvatske i Slavonije, ispravljena tako da ostavlja potpuno na ugarskom zemljištu železničku prugu Đeknješ-Barč zajedno sa stanicom Gola; Odatle, ka istoku pa do kote 93, otprilike na 3 km od

članu 29. Trijanonskog ugovora, izvršila je demarkaciju na terenu u periodu od 1921. do 1922. godine. Granična linija većim delom prati staru granicu sa Ugarskom šireći se u trouglu između Drave i Dunava (u području Baranje), južnim delom u pravcu između Dunava i Tise sa Somborom i Suboticom i zapadnim delom Banata. Na krajnjem zapadu granična linija obuhvata Međumurje između Drave i Mure i jedan deo područja Prekumurja na levoj obali Mure.¹⁹⁴

7.5. Utvrđivanje granice sa Rumunijom

Razgraničenje sa Rumunijom uglavnom se svodilo na pitanje Banata. Obe države imale su pretenzionističke ciljeve u pogledu ove teritorije. Osnovi na kojim su počivali teritorijalni zahtevi, pravdani su istorijskim, strategijskim i etničkim razlozima. Izbegavajući plebiscitarno donošenje odluke po pitanju Banata gde su Nemci bili relativna većina

Barnjavara; Linija koja će se povući na terenu tako da prolazi severno od mesta Torjanc, Leč i Benge, a južno od Kašada, Beremenda sa železničkom stanicom i Iločke; Odatle, ka severoistoku pa do tačke na toku Dunava koja će se odrediti na terenu otprilike na 8 km severno od kote 169 (Kiškesege); Linija koja će se povući na terenu tako da prolazi zapadno od Baranjavara, Feherceglaka i da ostavlja državi Srba, Hrvata i Slovenaca železničku prugu koja spaja obadva mesta neposredno na raskrsnici severno od Baranjavara i od Daljika, a istočno od Ivan-Darde, Šaroka, Udvara i Izabelafelda (zajedno sa njegovom železničkom prugom); Odatle ka istoku-severoistoku pa do tačke na toku Kidoša otprilike na 3 km istočno-jugoistočno od stanice Bačmadaraš; Linija koja će se povući na terenu, tako da prolazi između mesta Herčegsanto i Bereg, pa zatim ide glavnim tokom Kidoša obilazeći sa severa Riđiću; Odatle ka istoku-severoistoku pa do tačke koja će se odrediti na rukavcu Tise otprilike na 5,5 km istočno-severoistočno od stanice Horgoš; Linija koja će se povući na terenu, tako da prolazi južno od Kun-Baje, da seče železničku prugu od Subotice do Bačalmaša otprilike na 1,5 km istočno od stanice Čikerije, da seče železničku prugu od Subotice do Kiškunhalaša otprilike na 5 km južno od stanice Kelebije i da prolazi severno od Horgoša i njegove železničke stanice a južno od Rekes-Sentimihaljiteleka; Odatle, ka jugoistoku pa do Tise; Srednja linija rukavca; Odatle uz vodu otprilike 5 km pa do tačke koja će se na terenu odrediti; Tok Tise: Odatle, uglavno ka istoku pa do tačke koja će se odrediti na terenu, otprilike na 4 km jugozapadno od stanice Kišsombora, otprilike istočno-jugoistočno od kote 84 i jugo-jugozapadno od kote 83, a koja je zajednička trima granicama Rumunije, Ugarske i države Srba, Hrvata i Slovenaca; Linija koja će se povući na terenu i koja prelazi između mesta Đala i Osentivana i između Obeba i Kibekaze“. Videti: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 140 XXX/1921 i br. 224/1922.

194 Andrej Mitrović, op. cit., str. 141–145.

koja je prirodno težila zapadu, delegacije su prihvatile političko rešenje kojim je veći deo teritorije pripao jugoslovenskoj državi, ali je više naroda ostalo s druge strane državne granice.¹⁹⁵ Članom 27. tačka 2. Trianonskog ugovora o miru, precizirano je da granica sa Rumunijom ide od, „zajedničke granice rumunsko-mađarske kod Kiš Sombora, na jug preko Valkanja, zapadno od Velike Kikinde i Žombolja, Modoša do Dunava, ostavljajući nama Vršac i Belu Crkvu“.¹⁹⁶ Članom 3. Ugovora iz Sevra od 10. avgusta 1920. godine, delimitirana je jugoslovensko-rumunska granica.¹⁹⁷ Protokolom od 24. novembra 1923. godine,

195 U mirovnom ugovoru iz Sevra navodi se: „Na osnovu usvojenog osnovnog, etničkog principa određivanja granice u Banatu, prema srpskoj ili rumunskoj etničkoj većini, drugi narodi će se smatrati za neutralne, to jeste, neće uticati pri rešavanju protezanja etničkih granica. Za svako mesto će se konstatovati da li je u njemu većina Srba ili Rumuna, bez obzira na to koliko u njemu ima Mađara, Nemaca i drugih. U slučaju nemogućnosti određivanja etničke granice, koja će potpuno odeliti Srbe i Rumune, granica će se povući tako, da na rumunskoj strani ostane približno isti broj Srba, koliko na srpskoj strani ostane Rumuna“.

196 Jovan M. Jovanović, op. cit., str. 227.

197 Članom 3. Ugovora iz Sevra granična linija ide od: „Zajedničke tačke triju granica Rumunije, Ugarske i države Srba, Hrvata i Slovenaca, koja će se izabrati na terenu na 4 km otprilike jugozapadno od stanice Kišsombor i blizu istok-jugoistok od kote 84 i na jug-jugozapad od kote 83, u glavnom pravcu jugoistoka, do tačke na železničkoj pruzi Žombolj-Lovrin na 3 km otprilike severno do Žombolja: Linija koja će se odrediti na terenu i prolazi istočno od Pustakerstur, zapadno od Porganja i od Bolgaratelepa; Zatim, između Valkanja na istok od železničke pruge Velika Kikinda-Segedin na zapad, zatim između Marijenfelda i Mokrina, na istok od Nakofalve i od Seltura (Sentborbala) na zapad od Banat-Komloša (Nađ-Komloš) i Osterna (Kiškomloš); Odatle, na jug i do tačke na toku Tamiša koja se nalazi između Šurjana i Boke na 6 km otprilike južno od Modoša: Linija koja će se odrediti na terenu, koja seče železničku prugu Temišvar-Velika Kikinda između Žombolja (Hacfeld) i Đerđamoša i koja prolazi između Klarije i Horvat-Keca (Keča), na zapad od Oteleka, Janošfelda i Pardanja; Na istok od Tamišfalva i Felšeitebe, između Ištvanfelda i Modoša; Odatle u glavnom pravcu jugoistoka i do tačke koja će se izabrati između Jama i Mirkoca na železničkoj pruzi Karašjesene-Oravicabanja; Linija koja će se odrediti na terenu i prolazi severno od Kanaka između Sečenfalva i Torontalujfalve, između Zičifalve i Nađgaj, između Verešecvat i Temešmora, između Kišsama, Nađsereda, Temeškutaša i Markteleke na zapad i Nađsama, Lacunaša i Komornoka (Komoricće) na istok; Između Temešceleša i Varadie, između Čorda i Alšoveranja; Odatle na jugoistok i do tačke koja će se izabrati na toku Nere, na 1 km otprilike istočno do puta između Kušića i Zlatice (Neraaranjoš); Linija koja će se odrediti na terenu i prolazi između Krušice (Kerted) i Nikolinica (Miklošhaza), zaobilazeći istočno kotu 234 i mesto Robenburg (Selešheđ), a zatim se okreće na zapad-jugozapad tako da dopušta podizanje normalne železničke pruge između Zlatice i Perilova na rumunskoj teritoriji i u dolini Nere; Odatle

utvrđen je definitivni tok granične linije između Kraljevine SHS i Kraljevine Rumunije a ujedno je regulisana i razmena opština i seoskih područja.¹⁹⁸ Demarkaciju granične linije na terenu uradila je međunarodna komisija u periodu od 1920. do 1923. godine. Granično područje bilo je podeljeno na pet sektora (graničnih odseka): „N“ (sever), „A“, „B“, „C“ (Nera) i „D“ (Dunav). Naknadnim Protokolom od 4. juna 1927. godine, Kraljevina SHS priznala je Kraljevini Rumuniji pravo raspolaganja teritorijom između granica sa Mađarskom i Rumunijom, koju je Zapisnikom od 13. juna 1926. godine, Rumunija prethodno ustupila Kraljevini SHS. Tako ustupljena teritorija predata je Rumuniji na korišćenje na rok od 99 godina.¹⁹⁹ Na konto pomenutog ustupanja suvereniteta nad tromeđom (*triplex confinium*), granični odsek „N“ dužine 13.063,55m² postao je nevažeći u smislu održavanja i obnavljanja granične linije, a granična tačka između susednih država pomerena je na liniju u blizini prve granične piramide sektora „A“ na graničnoj liniji između Kraljevine SHS i Kraljevine Rumunije.²⁰⁰

nizvodno i do ušća Nere u Dunav: Tok Nere; Odatle na jugoistok i do ušća Timoka u Dunav; Glavni kanal plovidbe na Dunavu; To ušće je tromeđa Bugarske, Rumunije i države Srba, Hrvata i Slovenaca“. Videti: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 141B/1921.

- 198 Protokol predviđa da granična linija između Rumunije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ide glavnom trasom označenom Sevrskim Ugovorom od 10. avgusta 1920, sa izmenama koje su nastupile usled razmene opština i to: Rumunija je ustupila državi SHS opštine Pardanj, Modoš, Šurjan, Krivu Baru i Veliki Gaj, a država SHS ustupila je Rumuniji opštine Staru Bebu, Pustu Kerestur, Žombolj, Čordu i Jan. Država SHS priznala je Rumuniji suverenitet nad ostrvima Kalinovac, Moldova i Ada Kale, a Rumunija je priznala državi SHS suverenitet nad ostrvima Plaviševica i Ogradina. Videti: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 162-XXXIII/1924. Na izneti način, Banat je podeljen, a Rumuniji su pripala srpska sela Rudna, Fenje, Ivanda, Dinjaš, Srpski Sveti Marton, Čakovo, Čenej, Nemet, Mali Bečkerek. U Temišvaru i okolini ostao je da živi veliki broj Srba, kao i selima oko reke Moriš (npr. u Srpskom Čanadu, Srpskom Velikom Svetom Mikulašu, Saravoli, Srpskom Svetom Petru, Munari, Knezu, itd.), kao i u Banatskoj Crnoj Gori (između Temišvara, Lugoša i Lipove).
- 199 Protokol je zaključen u Bukureštu 4. juna 1927. Videti: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 21-III/1935, i br. 112-XXVI/1935. Demarkacija je urađena shodno odredbama Konvencije o zaštiti, čuvanju i ponovnom podizanju graničnih stubova od 30. januara 1933. godine.
- 200 Sava Stanković, „Istorijat razgraničenja Jugoslavije sa susedima: Sporazumno menjanje granice među susedima“, *Vojska*, Beograd, april 1993, str. 55. Granični osek „N“ definitivno se ukida 1948. godine. Videti: Karlo Šuman, „Granične linije FNR Jugoslavije i njihova problematika“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1955, br. 1, str. 108;

7.6. Utvrđivanje granice sa Bugarskom

U odnosu na jugoslovensko-bugarsku granicu, Kraljevina SHS je zahtevala ispravku postojeće granice od Timoka do Strumice.²⁰¹ U opširnoj istorijskoj, političkoj etnografskoj i etičkoj argumentaciji, izloženoj u memoarima na Konferenciji mira, jugoslovenska delegacija se pozivala na brojne razloge bugarskog neprijateljstva prema saveznicima.²⁰² Čini se da je ta argumentacija i bila od presudnog značaja da se članom 27. Nejskog ugovora o miru od 27. novembra 1919. godine, između savezničkih i udruženih sila i Bugarske, delimitiranjem nove granične linije sankcionišu teritorijalna ustupanja u korist Kraljevine SHS.²⁰³ Shodno članu 38. Nejskog ugovora demarkaciju je

201 U istorijskom smislu proces delimitacije imao je nekoliko etapa. Prva etapa započinje sa 1833. godinom, kada je pod knezom Milošem Srbija dobila teritorijalno uvećanje od šest nahija. Linija razgraničenja između Srbije i Turske išla je od reke Bezdance preko grebena Stare planine do prevoja Svetog Nikole. Potom je pitanje granice rešavano na Berlinskom kongresu 1878. godine, kada je Srbija dobila međunarodnopravno priznanje i kada je uvećala državnu teritoriju sa Niškim, Pirotskim, Vranjskim i Leskovačkim okruzima. Po završetku Balkanskih ratova, Ugovorom o miru iz Bukurešta od 10. avgusta 1913. godine, Bugarska je morala da se odrekne spornih teritorija u korist Srbije. Po završetku Prvog svetskog rata, na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine utvrđena je državna granica između Kraljevine SHS i Kraljevine Bugarske. Videti: Desanka Todorović, „Pitanje jugoslovensko-bugarske granice na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine”, *Istorija XX veka*, 1968, sveska IX, str. 78.

202 Bogdan Krizman, *Pitanje granica Kraljevstva SHS posle Prvog svetskog rata*, u: *Politički život Jugoslavije (1914–1915)*, Beograd, 1973, str. 275.

203 Članom 27. Nejskog mirovnog ugovora granica između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Bugarske proteže se od: „ušća Timoka u Dunav, zajednička tačka trima granicama Bugarske, Rumunije i države Srba, Hrvata i Slovenaca u blizini kote 38 zapadno od Bregova: Tok Timoka uzvodno; Odatle, ka jugozapadu pa do tačke istočno od Velikog Izvora gde se nekadašnja granica između Srbije i Bugarske sustiče sa rekam Bezdanicom: Linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kota 274 i 367 da, u opšte, ide vododelnicom basena Timoka na severozapadu i Topolavice i Delejne na jugoistoku, ostavljajući državi Srba, Hrvata i Slovenaca mesta Kojilovo, Sipikovo i Halovo (kao i drum koji vezuje ta dva mesta), a Bugarskoj mesta Bregovo, Rakitnicu i Kozovo; Odatle ka jugu pa do kote 1720 na 12 km otprilike na zapadu-jugozapadu od Berkovice: Nekadašnja granica između Bugarske i Srbije; Odatle, ka jugoistoku na daljini otprilike 1,5 km pa do kote 1929 (Srebrna gl.): Linija koja će se povući grebenom Kom-Balkana; Odatle, ka jugu-jugozapadu pa do kote 1109 (na Vidlič Gori južno od Vlkovije); Linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kota 1602 i 1344 i istočno od Grn. Krivodola i da seče reku Komsticu na 1,5 km otprilike uzvodno od Dl. Krivodola; Odatle, pa do jedne tačke na drumu Caribrod-Sofija neposredno na zapadu od raskrsnice sa drumom iz Kalotine: Linija koja će se povući na terenu tako da

izvršila međunarodna komisija za razgraničenje u periodu od 1920. do 1922. godine. Sa ispravljanjem opisa državne granice (5. decembra 1919. godine), strateški važan deo teritorije na desnoj obali Timoka, ustupljen je Kraljevini SHS kao i niz gradskih naselja – Caribrod, Bosilgrad i Strumica, zajedno sa okolnim mestima.²⁰⁴

prolazi istočno od Mezgosa, zapadno od Staminaca, istočno od Brebevnice pa kotom 738 severoistočno od Lipinaca; Odatle, ka zapadu-jugozapadu pa do jedne tačke koja će se izabrati na toku reke Lukavice na 1 km i 100 m otprilike severoistočno od Slivnice: Linija koja će se povući na terenu; Odatle, ka jugu pa do ušća Lukavice zapadno od Vizana u reku na kojoj leži selo Dl. Nevlja: Tok Lukavice uzvodno; Odatle, ka jugozapadu pa do ušća jednog potoka u reku Jablanicu, zapadno od Vrabca: Linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kote 879 i da seče drum iz Trna u Caribrod neposredno na jugu od raskrsnice toga druma sa pravim putem iz Trna u Pirot; Odatle, ka severu pa do ušća Jablanice i reke Jerme (Trnska): Tok Jablanice; Odatle, ka zapadu pa do jedne tačke koja će se izabrati na staroj granici u zapadnom delu blizu Daščanog kladenca: Linija koja će se povući na terenu tako da ide grebenom planine Ruj i prelazi preko kota 1199, 1466 i 1706; Odatle, ka jugozapadu pa do kote 1516 (Golema Rudina), na 17 km otprilike zapadno od Trna; Nekadašnja bugarsko-srpska granica; Odatle ka jugu pa do jedne tačke koja će se izabrati na reci Jermi (Trnska) istočno od Strezimirovaca; Linija koja će se povući na terenu; Odatle ka jugu pa do reke Dragovišnice neposredno nizvodno do ušća reka blizu kote 672: Linija koja će se povući na terenu tako da prolazi, zapadno od Đinkovaca preko kota 1112 i 1329 da ide grebenom vododelnice između basena reke Božičke i Meljanske i da prelazi preko kota 1731, 1671, 1730 i 1058; Odatle, ka jugozapadu pa do nekadašnje bugarsko-srpske granice na koti 1333 na 10 km otprilike severozapadno od tačke gde drum iz Krive Palanke u Čustendil tu granicu seče: Linija koja će se povući na terenu tako da ide vododelnicom između Dragovišnice na severozapadu, Lomnice i Sovolštice na jugoistoku; Odatle, ka jugoistoku pa do kote 1445 na planini Maleš jugozapadno od Dobrilaka: Nekadašnja bugarsko-srpska granica; Odatle ka jugu-jugozapadu, do brda Tumbe (kota 1253) na planini Belasici, na tromeđi između Grčke, Bugarske i države Srba, Hrvata i Slovenaca: Linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kote 1600 na planini Ograđen, da ide istočno od Stineka i Badilena, zapadno od Bajkova, da seče Strumicu na 3 km otprilike istočno od kote 177 i da prolazi istočno od Gabrinova. Videti: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 211A/1920.

- 204 Na teritoriji caribrodskog sreza nova granica išla je, „duž stare od Srebrne glave i Donje Provalije (mahala sela Vrapča) pa sve do iza sela Bačeva kod Dragomana“. Stari caribrodski srez imao je 36 sela: Senokos, Slavinja, Kamenica, Izatovci, Boljev Dol, D.Krivodol, G. Krivodol, Bajkovci, Gulenovci, Vlkovija, Odorovci, Smilovci, Mojinci, Mozgoš, (i Mazgoš), Prtopopinci, Petrlaš, Radejna, Brebevnica, Paskašija, Bačevo, Gojin Dol, Željuša, Gradinje, Lukavica, Slivnica, Planinica, Držina, Vlasi, Banjski Dol, Grapa, Prača, Borovo, Dragovita, Poganovo, D. Nevlja, G. Nevlja. Teritorija bosiljgradskog sreza brojala je 45 sela: Bister, G. Tmina, Jarešnik, Rukačevo, Božica, Lisac, Topli Dol, Gložje, Milevci, Parlovo, Radičevac, Rajčilovac, Brankovce, Zli Dol, Ribarce, Brestnica, Buceljevo,

7.7. Utvrđivanje granice sa Albanijom

Delimitacija granice sa Albanijom nije pratila uobičajenu metodologiju, jer granica nije bila utvrđena mirovnim ugovorima zaključenim nakon okončanja Prvog svetskog rata.²⁰⁵ Na Konferenciji mira u Parizu prevladavalo je mišljenje velikih sila o zadržavanju teritorijalnog *statusa quo* iz 1913. godine.²⁰⁶ Konkretno je to značilo prihvatanje granica utvrđenih na osnovu Londonskog ugovora zaključenog nakon okončanja Balkanskih ratova, 30. maja 1913. godine. Na bazi ovog međunarodnog akta, na Konferenciji ambasadora u Londonu usvojen je Protokol kojim su određene dve međunarodne komisije sastavljene od predstavnika šest velikih sila čiji je zadatak bio da izvrše razgraničenje Albanije sa Srbijom, Crnom Gorom i Grčkom. Međunarodna komisija za „južnu albansku granicu“ okončala je rad potpisivanjem Protokola u Firenci 17. decembra 1913. godine (tzv. Florentinskog protokola), dok prva Komisija za sektor od ušća Bojane do Ohridskog jezera nije okončala rad sve do izbivanja Prvog svetskog rata. Na osnovu Florentinskog protokola, država SHS prihvatila je delimitaciju granice na delu od Bojane do Skadra, uz dodatni zahtev za osiguranjem na potezu od Skadarskog jezera do Đeravice i priznanjem prava službenosti i plovidbe koje je Crna Gora u ranijem periodu posedovala.

Nakon Prvog svetskog rata i prijema Albanije u Društvo naroda 20. decembra 1920. godine, Skupština Društva naroda usvojila je odluku

Mlekolinci, G.Lisina, D.Lisina, Ružana, D.Ružana, Borje, G. Ljubata, D. Ljubata, Musulj, Ploča, Belut, Grujinci, Izvor, Resan, Groznatovci, Drajinci, Kalunica, Klisura, Stezimirovce, Kostrošovci, Palja, Suhi Dol, Doganica, Dukata, Nazrica i Crnoštica. Sela iz kulskog sreza koja su dodeljena državi SHS, na desnoj obali Timoka, ispod Zaječara, prema Dunavu: Halava, Gradskovo, V. Jasenovac, Šipikovo, Bračevac, Crnomaštinca, Koilovo. Videti: Branko Pavlica, „Razgraničenje Jugoslavije s Bugarskom (1919-1922)“, *Tokovi istorije*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2002, str. 7-23; Jovan Hadži Vasiljević, „Caribrod i Bosilgrad“, *Bratstvo*, Beograd, 1924, str. 32-36; Borislava Lilić, *Istorija Pirota i okoline*, Pirot, 1994, str. 533-538; Momčilo Ninčić, *Spoljna politika Kraljevine SHS (1922-1924)*, Beograd, 1924, str. 117; Konvencija o zaštiti, čuvanju, opravljaju i ponovnom podizanju graničnih kamenova i drugih oznaka, od 9. novembra 1935. godine.

205 Branko Pavlica, „Iz diplomatske istorije Balkana: Razgraničenje Jugoslavije sa Albanijom 1921–1926“, u: *Savremeni balkanski izazovi*, Beograd, 2009, str. 45–87.

206 Živko Avramovski, „Granica Kraljevine SHS s Albanijom“, *Istorija 20. veka*, 1992, br. 1-2, str. 47–48; Mihajlo Vojvodić, „Razgraničenje Srbije i Crne Gore s Albanijom 1912-1913. godine“, *Istorijski časopis*, Beograd, 1989, str. 149–162.

kojom je dala ovlaštenje Konferenciji ambasadora velikih sila da reši pitanje konačnog razgraničenja sa Albanijom. Naglašavajući obaveze jugoslovenske države preuzete mirovnim ugovorima, Konferencija ambasadora u Parizu donela je odluku 9. novembra 1921. godine, kojom je potvrdila granice albanske države iz 1913. godine.²⁰⁷ Kasnije usvojenim odlukama od 21. aprila, 12. oktobra i 10. novembra 1922. godine, 13. januara 1923. godine, 31. decembra 1924. godine i 6. novembra 1925. godine, koje su se odnosile na graničnu liniju od ušća Bojane do tromeđe sa Grčkom, izvršene su znatne ispravke granice u odnosu na Londonski protokol iz 1913. godine. Tako je, područje manastira Sveti Naum pripalo jugoslovenskoj državi tek posle višegodišnjeg sporenja i činjenice da je Konferencija ambasadora taj slovenski manastir i zadužbinu dodelio Albaniji suprotno odluci Konferencije ambasadora iz 1913. godine.²⁰⁸

Kako država Srba, Hrvata i Slovenaca nije bila zadovoljna Odlukom Konferencije ambasadora od 6. decembra 1922. godine, da se Sveti Naum dodeli Albaniji, 17. juna 1924. godine, Savet Društva naroda postavio je pitanje Stalnom sudu međunarodne pravde u Hagu: „Da li su odlukom Konferencije ambasadora od 6. decembra 1922. godine, glavne savezničke sile iscrple, koliko se tiče granice kod Svetog Nauma, misiju na koju se ciljalo u jednoglasnoj rezoluciji Skupštine Društva naroda od 2. oktobra 1921. godine, onako kako su je priznale zainteresovane strane?“²⁰⁹

Stalni sud međunarodne pravde u savetodavnom mišljenju od 4. septembra 1924. godine, zauzeo je stav da je Konferencija ambasadora iscrpila svoju misiju o kojoj je reč u rezoluciji Skupštine Društva naroda od 2. oktobra 1921. godine, onako kako su je priznale zainteresovane

207 *League of Nations Official Journal*, 1921, p. 1196. Međutim, trebalo bi naglastiti da se ovom odlukom Konferencije ambasadora nije isključivala mogućnost ispravki granica kod Skadra, Podgorice, Prizrena, Debra i Lina iz strategijskih, ekonomskih i saobraćajnih razloga. Videti: Momčilo Ninčić, *Spoljna politika Kraljevine SHS (1924–1926)*, Beograd, 1926, str. 31; Gavro Perazić, „Neka granična međunarodno-pravna pitanja između Jugoslavije i Albanije u periodu između dva svjetska rata“, u: *Slanovništvo slovenskog porijekla u Albaniji*, Cetinje, 1990.

208 Časlav Nikitović, *L'affaire du monastere de Saint-Naum*, Paris, Etude de droit international public, 1927, p. 144, etc.

209 „Dokumenti o pitanju granice sa Albanijom kod manastira Svetog Nauma“, Ministarstvo inostranih dela, Državna štamparija Kraljevine SHS, Beograd, 1924, str. 7–14.

sile.²¹⁰ Budući da Konferencija ambasadora nije mogla menjati sopstvenu odluku posle mišljenja Stalnog međunarodnog suda pravde, prihvatila je da se sva otvorena pitanja oko granica rešavaju diplomatskim putem. Da bi olakšala rad putem direktnih pregovora, Konferencija ambasadora sazvala je u Parizu 20. aprila 1925. godine, Komisiju za razgraničenje sa Albanijom čiji su komesari rukovodili pregovorima između delegiranih predstavnika zainteresovanih strana. Nakon pregovora vođenih u Parizu Konferencija ambasadora donela je arbitražnu odluku 6. avgusta 1925. godine o regulisanju svih spornih pitanja, a koju su zainteresovane strane prihvatile. Tako je jugoslovenska država dobila manastir Sveti Naum sa okolinom i znatnu ispravku granice u odnosu na Londonski protokol iz 1913. godine u području Prizrena i Debra.

U predelu Vrmoša, Kraljevina SHS dobila je celu predratnu crnogorsku teritoriju Skela Kikavac – Suhi Vrh – Planinica do stare tursko-crnogorske granice i pravo slobodnog prolaza kroz dolinu Vrmoša između Podgorice s jedne, i Plava i Gusinja sa druge strane.²¹¹ Samu dolinu Vrmoša koja je još od Srednjeg veka pripadala manastiru Dečani, dobila je Albanija kao i naselje Lin. Albanija je pored toga dobila i pravo slobodnog perelinaža u manastir Sveti Naum, a stanovništvo Vrmoša je dobilo pravo na slobodan prolaz preko granične teritorije od Skele Kikavac do Hotskih Hanova, kao i slobodan trgovinski pristup širem području Đakovice.

Nakon što je Međunarodna komisija okončala poslove na razgraničenju (koji su trajali od 1922. do 1925. godine), u Firenci je, 26. jula 1926. godine, potpisan Završni protokol sa opštim opisom granice između Albanije i države SHS.²¹²

210 *Permanent Court of International Justice Reports*, 1924, Series B, n°9; Series C, n°5–11, pp. 66–364; Videti: Mileta Novaković, *Osnovi međunarodnoga javnog prava*, Beograd, Jugoslovensko udruženje za međunarodno pravo, 1936, knjiga prva, str. 156. Prof. Novaković ističe da je protiv odluke Konferencije ambasadora od 6. decembra 1922. godine, Jugoslavija tražila reviziju. Na zahtev Društva naroda Stalni sud međunarodne pravde dao je mišljenje o punovažnosti donete odluke Konferencije ambasadora, a nije se upuštao u meritum spora oko granica.

211 Miladin Milošević, „Uspostavljanje međudržavne granice između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Albanije posle Prvog svetskog rata (1919-1926)“, u: *Stanovništvo slovenskog porijekla u Albaniji*, Cetinje, 1990.

212 U Završnom protokolu Međunarodne komisije daje se sledeći opis granice između Jugoslavije i Albanije: „Linija granice, polazeći od granice teritorijalnih voda u Jadranskom moru, ide najpre pravom linijom, okomitom na opšti smer

obale i izlazi na ušće glavnog kraka Bojane, obično plovnog, a to je danas jugoistočni krak. Od tog ušća ona sledi uzvodno glavni plovni krak Bojane sve do njenog sastava sa rekom Proni Kravarit na desnoj obali. Zatim ide dolinom tog potoka, prolazeći na zapadu sela Goricu i Stug, koja ostaju Albaniji, a na istoku sela Sukubin i Kravari, koja ostaju Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, sve do sastava sa jednom malom pritokom južno od sela Vilgar. Odatle se ona penje na zapad od sela Vilgar, prvo duž potpornog zida do kote 184, zatim u pravoj liniji do kote 291, potom nastavlja pravom linijom da bi stigla do vrha masiva Mali Krepeš, koji prelazi na koti 498. Tako selo Vilgar ostaje Albaniji, a selo Štegvaš Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Granica zatim silazi do Skadarskog jezera između sela Zogaja, koje ostaje Albaniji, i Skije koje ostaje Kraljevini SHS; ona tako prolazi kotama 354, 211, 32 i 17. Od ove poslednje kote ona se usmerava normalom na obalu prema sredini jezera gde se sastaje sa pravom linijom od Skadarske tvrđave na jugoistoku i vrha Vranjine na severozapadu jezera. Ona prati tu liniju prema severozapadu do tačke gde okomito na tu liniju prolazi presekom doline zaliva Ličeni Hotit i prave crte određene sa dva orijentaciona znaka sagrađena na ušću zaliva. Vraća se dolinom zaliva do 1400 metara jugozapadno od Hani Hotita; otuda skrećući prema severozapadu ona stiže, okomito prema severozapadnoj obali zaliva do vice kote 223 odakle se usmerava na kotu 409, Barlaj. Zatim sledi liniju grebena koji obeležavaju Barlaj (kote 602 i 583), Jagodina (kote 671 i 802), kota 803, Buković (kote 997 i 1197), Graničit (kota 1228) i Karumi (kota 1052). Tako ostavlja sela Drum, Mihalej, Bridže u Albaniji, a sela Prekaj i Pelaj u Kraljevini SHS. Od Karumija, usmeravajući se prema koti 169, ona dostiže Cem, čijom dolinom ide uzvodno oko 500 metara; zatim, nastavljajući opštim severoistočnim pravcem, ona prolazi planinama Mišdrakut (1141), Suka Liokut (1176), Suka Milčit (1440), Soko (1558), Kuni Kostić (1800), Linersit (1940) i dostiže planinu Vila (2093). Od Vile granica silazi prema severo-severozapadu, do brda T. Rikavac; otuda se usmerava pravo prema severoistoku, na vrh kote 1610, potom ide duž severozapadnog nagiba grebena između vrha kote 1585 i stiže pravo na planinu Zabelit (2130). Od te tačke granica uzima opšti pravac ka severoistoku i prolazi Pinegelinu (2154) i kote 2114, 1937, 2147 (Paunova glava), 2176 (Ilina glava) i 2169 (Gijeva glava). Skrećući zatim opštim pravcem ka jugoistoku ona seče kote 2061, 2123 (Tomova glava) i 2094 (Biograd); usmeravajući se potom prema jugu ona prolazi preko Šutice (1661), preseca Lumbraju, penje se na vrh Belege (kota 1494) i silazi do reke Grunčar. Sela Kuti i Grunčar ostaju u Kraljevini SHS. Granica sledi uzvodno reku Grunčar, a zatim opštim pravcem na jugo-jugoistok ona dostiže jedno za drugim sleme planine Trojane, T. Trojane (2006), T. Guri-Kul (1886), T. Dobuk (1910), preseca dolinu Ličeni-Krstac, nastavlja semenom Kakise (2221), prelazi T. Valbons (2025), planine Rozit (2522) i Kolet (2525) i ponovo stiže do T. Derijane (1858). Sledi zatim opštim pravcem na severoistok, razvođe između sliva Lima sa srpskohrvatskoslovenačke strane i Valbone sa albanske strane, granica prolazi preko planine Capit (2148), kote 1967, planine Zabelit (2042 i 2005), T. Vorihanese (1873), planine Vranjice (1928), T. Vranjice (1633), T. Trkusita (1923), T. Belaja (1965) i planine Spatit (2207). Od te tačke granica ide razvođem između sliva Belog Drima na srpskohrvatskoslovenačkoj strani i Valbone na albanskoj strani, prolazi Ali Čelese (2275) i stiže na vrh kote 2530 jugozapadno od planine Đeravice. Od te kote granica ide linijom razvođa između visoke doline

Belog Drima na srpskohrvatskoslovenačkoj strani i srednje doline Drima sa albanske strane, do Pastrika; na tom potezu ona se prvo upravlja ka jugoistoku prolazeći kotama 2283, 1275, preko vrhova Glava, Čafa Morina (kota 575), planine Cobane (kota 1174), Gijonit (kota 831), Čafa Stoberce (kota 892), zatim zaokrećući na istok prolazi preko Čafa Pulaj (kota 885), Maja Kočinje (kota 1964), Maja Kolajt (kota 1000) i stiže Čafa Prušit (kota 652). Sela Padeš, Luša, Koldet, Stoberce i Zogaj ostaju tako u Albaniji, a sela Junik, Košare, Morina, Šišman i Babaj Boks ostaju u Kraljevini SHS. Od Čafa Prušita ponovo uzima opšti pravac jugoistok i prolazi preko Čiteta (kota 843), planine Zeze (kota 902), Gurici (kota 752), Čafa Dobruna (kota 691), Kunora (kota 1511) i preko kote 1870 dostiže vrh Pastrika, kotu 1987. Na tom poslednjem delu granica ostavlja sela Letaj, Dobruna i Vlahnja u Albaniji, a selo Godeni u Kraljevini SHS. Na Pastriku granica napušta pomenutu liniju razvođa i preko kote 640, Goražupa, silazi u dolinu Belog Drima, ostavljajući Kraljevini SHS skupinu kuća na istočnoj strani teritorije Goražupa, a u Albaniji skupinu kuća na zapadnom delu iste teritorije i selo Salcine. Ona zatim ide dolinom Belog Drima nizvodno oko 400 m, a potom prolazeći između sela Morine, koje ostaje u Albaniji, i sela Vrbnice koje ostaje u Kraljevini SHS, ona preseca kote 1020, 1574, 1701, 2152 i stiže na vrh Koritnika, kotu 2391. Od Koritnika granica nastavlja opštim pravcem jugoistoka, preseca jarugu Orgošku i stiže na kote 1591 i 1587 (Borski rid), ostavljajući sela Pakiše, Košariše i Orgosta u Albaniji, a selo Orčušu u Kraljevini SHS. Zatim kreće opštim pravcem na jug, prolazi kroz jarugu Globočicu, dostiže kotu 1404, Jasiku, i idući slemenom prolazi kote 1452, 1732, i stiže na Murgu. Na tom mestu ona zaokreće prema jugozapadu i presecajući kote 1992 i 1902 (Trmkin grob) dostiže vrh kote 2175, Kalabak. Selo Borje i Šištevac ostaju u Albaniji, a sela Globočica i Kruševo ostaju u Kraljevini SHS. Od Kalabaka granica se upravlja prema jugoistoku i preko kote 1613 gde preseca jarugu Čajlsku, stiže na Šerupu (kota 2105); tu ona skreće, prvo prema jugozapadu do planine Kapi Dzanit (kote 2073 i 2122), zatim prema jugu, prelazeći kotu 1965, Kula Ziberit (kota 2381), Korabska vrata (Der Krap, kota 2055) i kote 2590 i 2595. Od ove poslednje kote, držeći se stalno grebena, ona se upravlja u opštem smeru na jugozapad, presecajući kote 2764, 2475, 2691 i 2055 (Skertec), 2238 (Ploču), 2251 (Visoka Karpa) i 1999 (Inoska). Ona zatim sledi prema jugoistoku greben Dešata prelazeći preko Velivara (kota 2384), do Velike Krčine (kota 2353), a otuda nastavlja do kote 2167. Napuštajući greben ona se usmerava na jugozapad i prolazi između sela Krčišta, Klobučišta, Blata i Rešana sa albanske strane i sela Baništa, Hame i Spasa sa srpskohrvatskoslovenačke strane, presecajući kote 1657, 1531, 905 i 719. Granica sledi potom dolinu potoka Rešoa do njegovog sastava sa dolinom Crnog Drima, prelazeći put Peškopia-Debar, zatim se opšte vraća oko 11 km dolinom Drima do njegovog sastava sa potokom Ostrenska, a odatle ide uzvodno njenom dolinom do njenog skretanja na jugozapad. Sela Gorica, Černese, Večište, Srpetovo, Mireš, Pasinki i Vladimircica ostaju u Albaniji, dok sela Slokuće, Konjare, Banovo i Eglinić ostaju u Kraljevini SHS. Granica se zatim penje na kotu 750 i idući dalje opštim pravcem na jugoistok prolazi kotama 861, 870 i 832; zatim napušta greben preseca kote 884, 785 i vraća se na kotu 1051 na istok od Trebišta. Odatle ide linijom slemena uglavnom prema jugo-jugozapadu i prelazeći vrh 1280 i breg 1175 (Ivanešicu), Vetrinik (kota 1458) dostiže Raduč (kota 2084). Na tom delu granice ostavlja sela Tučep, Ostren, Vrbnicu i Trebište u Albaniji, a sela

Prema instrukciji Konferencije ambasadora, predstavnici Komisije i predstavnici zainteresovanih država potpisali su u Parizu 30. jula 1926. godine, poseban akt o razgraničenju sa Albanijom. U cilju demarkacije granica je podeljena na šest sekcija. Radi efikasnog održavanja granične linije i graničnih oznaka izvršena je i deoba granice na granicu od ušća Bojane do Ćafa-Prušit (sekcija „A“, „B“ i „C“) koja je pripala Albaniji i granicu od Ćafa-Prušit do Prespanskog jezera (sekcija „D“, „E“ i „F“) koja je pripala državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Konvencijom od 11. avgusta 1929. godine, o održavanju i obnavljanju graničnih kamenova, malih piramida i znakova na granici, jugoslovenska država je i fizički obezbedila svoju granicu prema Albaniji, ostvarivši najdužu graničnu liniju počev od Đakovice do manastira Svetog Nauma, ostavljajući slobodan pristup jadranskoj obali, a na sever i trgovinskim centrima, Prizren, Gostivar, Kičevo, Ohrid, Resan i Bitolj.

Hotišane, Ćepište, Drenok i Modrić u kraljevini SHS. Od Raduča granica sledi sleme iznad doline potoka Jablanice, najpre prema zapadu, zatim uglavnom prema jugu, prolazeći kotom 1792, bregovima sa kotama 1465 i 1422 i kotama 1920 i 2132 (Kalkan). Od Kalkana idući razvođem između Crnog Drima na srpskohrvatskoslovenačkoj strani i Škumbije na albanskoj strani granica stiže na Crni Kamen (kota 1946), Tri Šiljka (1642), Rujane (1546) i kote 1458. Od tog mesta ona ide razvođem između sliva Ohridskog jezera na srpskohrvatskoslovenačkoj strani i sliva Škumbije na albanskoj strani, preko Guri Špiljesa (kota 1369) do kote 1232. Otuda granica kreće na istok, prelazi put od Struge, na srpskohrvatskoslovenačkoj teritoriji do Elbasana na albanskoj teritoriji na koti 1002, dostiže kote 1054, 1045, 905, 765 i izlazi na obalu Ohridskog jezera između Lina i Radojde, blizu kote 701. Sela Rajca i Lin ostaju u Albaniji, sela Vašci i Radojda u Kraljevini SHS. Granica napušta obalu jezera okomito prema njoj blizu kote 701 i nastavlja tako dok se ne susretne sa pravom linijom koja povezuje crkvu manastira Svete Bogorodice sa kotom 720 na tlu oko 750 metara zapadno od Svetog Nauma; ona ide tom linijom do te kote. Odatle u pravoj liniji stiže na vrh kote 933, pa onda i dalje pravom linijom kote 871; prolazeći zatim kotama 991, 1311, 1471, 2171 ona stiže na greben Galičice (2275). Manastir Sveti Naum i selo Ljubanište ostaju Kraljevini SHS, a sela Tušemište i Peškopija u Albaniji. Granica zatim idući prema severoistoku stiže na kote 2046, 2131 i 2073; zatim skreće opštim pravcem na jugoistok i prolazeći kotama 1068, 960, 939, seče put iz Korice u Resan, penje se na greben poluostrva Konsko i preko kota 1150, 1112, 1232, 1222, 1291, 1226 i 1183 stiže na obalu Prespanskog jezera na kotu 861. Napuštajući obalu ona prati u samom jezeru meridijan koji prolazi istovremeno tom kotom i međašima 1 i 2 Sekcije I grčko-albanske granice. Tromeđa Albanije, Grčke i Kraljevine SHS nalazi se tako u vodama Prespanskog jezera, na jugu-jugozapadu od ostrva Veliki Grad koje ostaje Kraljevini SHS“. Videti: *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996*, u: Momir Stojković (ed.), *Službeni glasnik, Međunarodna politika*, Beograd, 1998, tom II, str. 246–249.

7.8. Utvrđivanje granice sa Grčkom

Na kraju, najmanje problema prilikom utvrđivanja državne granice na Konferenciji mira u Parizu, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca imala je sa Grčkom. Naime, ona je potvrdila važnost ranije utvrđene granične linije između Srbije i Grčke opisane nakon Balkanskih ratova delom u Ugovoru o miru sa Bugarskom iz Bukurešta od 10. avgusta 1913. godine, i Sporazumom o srpsko-grčkoj granici od 16. avgusta 1913. godine.²¹³ Postojeća granica modifikovana je odredbama Nejskog mirovnog ugovora od 27. novembra 1919. godine, u pogledu tromeđe na visu Tumba na planini Belasici. Do demarkacije granice prema Grčkoj nije došlo odmah iz razloga što su dve zemlje imale otvorena pitanja povodom uspostavljanja Srpske slobodne zone u Solunu.²¹⁴ Mešovita komisija za razgraničenje formirana 1927. godine, okončala

213 Na osnovu Sporazuma postignutog u Beogradu 16. avgusta 1913. godine, srpsko-grčka granica se opisuje na sledeći način: „Granica počinje od kote 1494 na grebenu planine Belasice, pa ide na kotu 394, na kotu 208 zatim prelazi Dorjansko jezero u pravcu kote 227, ide na kotu 535, zatim vencem među selima Dautli i Selimli, među selima Bogorodica i Mačukovo, zatim prelazi Vardar i ide odmah severno od sela Sehova, ostavljajući ovo selo Grčkoj. Odatle granica ide preko kote 241, 560, kontrforom Gušet Balkani, preko kota 858, 774, 1149, 1929, 2058, 2050, 1673, 1766, 1656, visom Blatec, preko kota 1431, 1201, 1375, 1550, 1058, 1440, 1160, 1700 (planinom Nidže), preko kote 2525 (Kajmak Čalam), na kotu 1944, odatle vodi zapadu grebenom visova označenih na karti pod imenom Starkov Grob, pa kontrforom južno od sela Kremjan. Granica izlazi na vis odmah zapadno od sela Kremjan, ostavljajući selo Kremjan Srbiji; dalje vodi između Kenali i Rahmanli, ostavljajući Rahmanli Grčkoj, zatim između Mesdžidli i Negočani, prolazi između Rahova i Dragoša, zatim preko kota 1988, 1094, 2000, preko visa odmah južno od sela Donji Dupeni, prelazi Prespansko jezero ostavljajući Srbiji ostrvce Veliki Grad i izlazi na zapadnu obalu Jezera odmah južno od sela Konjskog. Odatle ide kontrforom Vakufce prelazi preko kote 947, preko Malog Šata (kota 1537), ide ka vrhu Gorica, kontrforom između sela Blača i Piskupije, zatim preko kote 1100 do granice arbanaške“. Videti: *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*, u: Momir Stojković (ed.), *Službeni glasnik, Međunarodna politika*, Beograd, 1998, tom I, str. 376.

214 Srpska slobodna zona u Solunu osnovana je na ime savezničkih kompenzacija iz 1923. godine. Tokom maja 1923. godine zaključena je u Beogradu konvencija po kojoj je 94 hiljade metara kvadratnih Solunske luke ustupljeno Kraljevini SHS na korišćenje i to, na rok od 50 godina. U Solunskoj luci Grčka je zadržala suverenitet, dok je Srbiji ustupljena carinsku vlast. Konvencija je dopunjena protokolima potpisanim 1929. godine (o carini, veterinarskoj inspekciji, o železnici, o prometu, o pošti i izvršenju odredaba protokola). Videti: Miloško Vilimanovitch, *Zone libre Serbe à Salonique*, Paris, A. Rousseau, 1926, pp. 1–130; Milan Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, op.cit., str. 657.

je rad 1930. godine, kada je potpisan i Sporazum o čuvanju, održavanju, opravci i ponovnom podizanju oštećenih, porušenih ili nestalih graničnih oznaka.²¹⁵

Sledstveno napred iznetom, moguće bi bilo zaključiti da su sa spoljnopolitičkom konsolidacijom u pogledu utvrđivanja međunarodnih granica prve Jugoslavije, ostvareni početni državni planovi. Međutim, istina je drugačija, pošto su nemali delovi teritorija na kojima su živeli jugoslovenski narodi ostali i dalje u susednim državama. Iako je prema popisu iz januara 1921. godine, jugoslovenska država zahvatala prostor od 247.500. kvadratnih kilometara i nepunih 12 miliona stanovnika, na unutrašnjem planu, ostala su i dalje nerešena pitanja među kojima je od prvorazrednog značaja bilo pitanje unutrašnjeg teritorijalnog uređenja.

215 Prema ovom sporazumnom aranžmanu potpisanom 22. januara 1930. godine, u Solunu, granica je podeljenja na dva približno jednaka sektora tako da je Grčka preuzela obavezu da čuva, održava i obnavlja granične oznake u prvom sektoru od visa Tumbes do velike piramide br. 94, dok je Jugoslavija preuzela istu obavezu u drugom sektoru od velike piramide br. 94. do Prespanskog jezera.

8. ADMINISTRATIVNO–TERITORIJALNA PODELA U PRVOJ JUGOSLAVIJI

Do konstitucionalnog ustrojavanja zajednice Srba, Hrvata i Slovenaca postojao je državnoopravni provizorijum sa administrativnom organizacijom unutar istorijskih pokrajina.²¹⁶

8.1. Prvi period od 1921. do 1929. godine

Prvi period teritorijalnog organizovanja nove jugoslovenske države bio je u znaku važenja Vidovdanskog ustava od 28. juna 1921. godine. Pored ustaljenih pitanja koja su se odnosila na službeni naziv države (Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca), i na državno uređenje, Ustavom je načelno bilo uređeno i pitanje oblasne samouprave prema „prirodnim socijalnim i ekonomskim prilikama“.²¹⁷ Navedeni pristup prihvata model državnih granice prema pružanju naroda *sensu politico*. Članom 135. Vidovdanskog ustava bilo je predviđeno da vlada dostavi predlog Zakona o podeli zemlje na oblasti i uređenju oblasti, kao i o prenosu nadležnosti na ministarstva i oblasne uprave Narodnoj skupštini u roku od 4 meseca. S obzirom da Narodna skupština nije donela pomenute zakone u propisanom roku (pa ni u skraćenom postupku u roku od 3 meseca, a prema propisima o izjednačavanju zakonodavstva i uprave u zemlji), pristupilo se trećoj ustavnoj soluciji, tako što je doneta kraljevska

216 Narodni klub, koji je u Ustavotvornoj skupštini predstavljao specifično hrvatsko gledište, tražio je svojim nacrtom unutrašnjeg uređenja jedno konfederativno-federativno-unitarističko uređenje na bazi istorijskih pokrajina, ali bez potrebne doslednosti, jer je Hrvatskoj i Slavoniji pripojio Srem i Dalmaciju iako joj istorijski nisu pripadali. Videti: Mihajlo M. Živančević, *Jugoslavija i federacija*, Beograd, Privredni pregled, 1938, str. 173; Slobodan Jovanović, *Ustavno pravo Kraljevine SHS*, Beograd, Izdavačka knjižnica Gece Kona, 1924, knjiga II, str. 383.

217 U članu 95. Vidovdanskog Ustava iz 1921. godine, reguliše se pitanje administrativne uprave po oblastima, okruzima, srezovima i opštinama. Jedna oblast nije mogla imati više od 800 hiljada stanovnika bez obzira što u pojedinim slučajevima prirodne, socijalne i ekonomske prilike to iziskivale. U Ustavu se predviđalo donošenje posebnog zakona o uređenju i nadležnosti oblasti, čiji predlog zbog protivljenja hrvatskog političkog bloka nije usvojen. Videti: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 142/1921.

Uredbu o podeli zemlje na oblasti, 26. aprila 1922. godine.²¹⁸ Njome je zvanično Kraljevina SHS podeljena na 33 oblasti (Ljubljansku, Mariborsku, Primorsko-Krajišku, Zagrebačku, Osječku, Sremsku, Bačku, Beogradsku, Podunavsku, Podrinjsku, Valjevsku, Šumadijsku, Moravsku, Požarevačku, Timočku, Nišku, Vranjsku, Kosovsku, Skopsku, Bregalničku, Bitoljsku, Rašku, Užičku, Kruševačku, Zetsku, Splitsku, Dubrovačku, Tuzlansku, Sarajevsku, Mostarsku, Travničku, Vrbasku i Bihaćku oblast).²¹⁹

„Atomizacija“ državne teritorije mogla se u kasnijem periodu izbeći spajanjem više oblasti čiji populacioni cenzus nije smeo prelaziti više od 800 hiljada stanovnika. Po sistemu „duplog koloseka“ samoupravne i centralne vlasti, oblasti su se delile na okruge (županije), opštine i srezove (kotare).²²⁰ Unutrašnje-politički razlozi i nacionalne konfrontacije uslovile su da oblasna podela nije prešla preko starih, istorijsko-

218 Hrvatski politički blok koji je sačinjavao koaliciju političkih stranaka (Hrvatske republikanske seljačke stranke, Hrvatske stranke prava, Hrvatske zajednice), suprotstavio se parcelizaciji Hrvatske na osnovu predloga Zakona o podeli zemlje. Tokom 1922. godine, Hrvatski blok je obznanio da ima pravo na Dalmaciju i Bosnu i Hercegovinu, kao i na prostor bunjevačkih Hrvata koje smatra sastavnim delom hrvatskog naroda. Na osnovu ranije proklamovanog Memoranduma iz 1921. godine, Hrvatski blok je potvrdio da ima aspiracije ka sticanju „istinske suverenosti Hrvatske ili priznanju hrvatske države u zajedničkim granicama međunarodne zajednice SHS“. Videti: Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918–1984*, Beograd, Rad, 1985, str. 183. Prema odredbi člana 135. Vidovdanskog ustava bilo je predviđeno da se u slučaju donošenja kraljevske uredbe o podeli zemlje, u Hrvatskoj i Sloveniji imaju osnovati četiri oblasti. Tako su prema pomenutoj Uredbi iz 1922. godine formirane Sremska oblast sa područjem Sremskog okruga sa sedištem u Vukovaru, Osječka oblast sa sedištem u Osjeku, Zagrebačka oblast sa sedištem u Zagrebu i Primorsko-Krajiška oblast sa sedištem u Karlovcu. Crna Gora sa granicom iz 1913. godine, zajedno sa Bokokotarskim srezom, bez Pljevaljskog i Bjelopoljskog okruga, dobila je pomenutom ustavnim odredbom status oblasti. Ustavom je bilo propisano i da do donošenja Zakona o podeli zemlje, okruzi u Bosni i Hercegovini imaju status oblasti.

219 Koalicija radikalno-demokratske Vlade Nikole Pašića, donela je 26. jula 1922. godine Uredbu o podeli zemlje na oblasti bez konsultovanja predstavničkog tela. Uredba je izmenila raniji predlog Zakona o podeli zemlje, a Srbiju je najviše „atomizirala“ u poređenju sa svim ostalim jugoslovenskim zemljama. Dok je odredbama Vidovdanskog ustava zemlja bila podeljena na 16 velikih oblasti, dotle je po ovoj Uredbi, iz razloga koji nisu imali veze sa državnim i opštim interesima država podeljena na 22 oblasti od kojih je većina bila nesposobna za život. Videti: Mihajlo M. Živančević, op. cit., str. 174.

220 *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 92/1922.

pokrajinskih granica.²²¹ Praktično, oblasti nisu bile provedene, već se zadržala ranija podela na okruge i srezove i to, sve do 1929. godine.²²²

8.2. Drugi period od 1929. do 1939. godine

Drugi period administrativno-teritorijalne podele jugoslovenske države usledio je na osnovu Zakona o nazivu i podeli Kraljevine na upravna područja od 3. oktobra 1929. godine.²²³ Opšta uprava u Kraljevini Jugoslaviji prema ovom Zakonu, vršila je se po banovinama, srezovima i opštinama. Teritorija je bila podeljena unutrašnjim granicama devet administrativno-teritorijalnih područja, i to: Dravske banovine sa sedištem u Ljubljani; Savske banovine sa sedištem u Zagrebu; Vrbaske banovine sa sedištem u Banja Luci; Primorske banovine sa sedištem u Splitu; Drinske banovine sa sedištem u Sarajevu; Zetske banovine sa sedištem u Cetinju; Dunavske banovine sa sedištem u Novom Sadu; Moravske banovine sa sedištem u Nišu i Vardarske banovine sa sedištem u Skoplju.²²⁴ Posebnu upravnu jedinicu predstavljalo je područje gradova: Beograd, Zemun i Pančevo pod nazivom Uprava grada Beograda. Usvojenim zakonskim rešenjem, teritorija Kraljevine Jugoslavije veštački je ispresecana unutrašnjim administrativnim granicama u cilju očuvanja integralnog unitarizma, bez vođenja računa o nacionalnoj unifikaciji pojedinih naroda.²²⁵

221 Ivo Krbek, *Upravno pravo*, Zagreb, Jugoslovenska štampa, 1932, knjiga II, str. 349.

222 Dragoslav Janković, Mirko Mirković, *Državnopravna istorija Jugoslavije*, Beograd, Naučna knjiga, 1984, str. 377.

223 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 232/1929.

224 Banovine su bile vrste teritorijalnih jedinica na koje su preneti ovlašćenja iz nadležnosti centralnih državnih organa putem tzv. dekoncentracije. Ovakvo rešenje očitivalo se najpre u statusu bana kojeg je imenovao lično kralj. Ban je vršio najvišu političku i opštu upravnu vlast u banovini. Njemu su bili podčinjeni svi upravni odgani i nadležstva i on je imao moć da donosi konačne odluke iz sopstvenog kruga nadležnosti.

225 Tako je, prema paragrafu 3. Zakona o nazivu i podeli Kraljevine na upravna područja Dravska banovina obuhvatala deo teritorije ograničene od kote 1344 (gde južna granica sreza Čabar seče državnu granicu) državnom granicom prema Italiji, Austriji i Mađarskoj do mesta gde državna granica prema Mađarskoj izbija na reku Muru (severoistočno od Čakovca). Od reke Mure do kote 1344 granica ide istočnom odnosno južnom granicom srezova: Lendava, Ljutomer, Ptuj, Šmarje, Brežice, Krško, Novo Mesto, Kočevje i Čabar obuhvatajući i sve ove srezove. Savska banovina ograničena je od kote 1344 do reke Mure gore pomenutom granicom Dravske banovine. Zatim granicom prema

Mađarskoj do mesta gde ova napušta reku Dravu, odakle ide Dravom i Dunavom do severne granice sreza Vukovar (južno od Dalja). Od Dunava do Save granica ide istočnom granicom srezova Osijek, Đakovo i Brod, obuhvatajući i ove srezove. Dalje ide rekom Savom do ušća Une, a potom Unom do severoistočne granice sreza Dvor (jugozapadno od Kostajnice). Od ovog mesta do Jadranskog mora (Morlački kanal), granica ide južnom granicom srezova: Kostajnica, Petrinja, Glina, Vrgin Most, jugoistočnom granicom sreza Vojnić, istočnom granicom srezova: Slunj, Korenica i Donji Lapac i južnom granicom srezova: Gračac i Gospić, obuhvatajući i sve ove srezove. Od obale granica ide tesnacom Ljuačkim, kanalom Nova Poljana, između ostrva Maon i Planik – i severno od ostrva Olib i Silva do državne granice na Jadranskom moru. Vrbaska banovina graniči se od severoistočne granice sreza Dvor (jugozapadno od Kostajnice), rekom Unom do njenog ušća u Savu, zatim rekom Savom do granice između srezova: Derventa i Gradačac, ide ovom granicom prema selu Mrka Ada skreće u jugoistočnom pravcu kroz srez Gradačac između opština: Crkvina, Slatinska, Tramošnička i Srnička s jedne strane i opština Kladarska, Gradačačka i Zelinjska s druge strane. Dosadašnji srez Gračanica granica seče između opština: Orahovica, Bosansko Petrovo selo (Brđani) s jedne strane i opština: Doborovci, Gračanica i Karanovac s druge strane, a srez Maglaj između opština Vasiljevci i Mustajbašići s jedne i opština Osojnica i Maglaj selo s druge strane, izbijajući na reku Bosnu kod sela Dolac. Odatle ide jugozapadnom granicom sreza Maglaj do tromede srezova: Tešanj, Maglaj i Žepče. Od ove tačke granica ide severnom granicom srezova: Žepče, Zenica i Travnik do Begovog konca (1577), prolazi između sela Čelilovac i Krčevina i preko Radanje planine (kota 1366) i Igrališta (1085) izlazi na Rakovice (kota 1217). Odavde granica ide između sela Podripci i Sultanovići, zatim između sela Gmići u Guvna na Osoj (kota 888) i dalje grebenom preko Šuljage (kota 1533), Demirovca (kota 1724) i Crnog Vrha (1043) na M. Vitorog (kota 1748). Od M. Vitoroga granica ide istočnom i jugozapadnom granicom Glamočkog sreza do Međugorja (kota 14879 na planini Staretini. Odavde granica prolazi između sela Grkovci i Crni Lug, penje se na Gnjat (kota 1806) i preko Velikog Bata (kota 1851) izlazi na jugozapadnu granicu sreza Livno, produžava tom granicom na severozapad do tromede između srezova: Livno, Donji Lapac i Knin. Odavde do severoistočne granice sreza Dvor (jugozapadno od Kostajnice) granica ide označenom granicom Savske banovine. Primorska banovina sa severne strane graniči se označenim južnim granicama Savske i Vrbaske banovine sve do tromede između srezova: Travnik, Žepče i Tešanj. Od ovoga mesta granica ide istočnom granicom Travničkog sreza do Crnog Vrha (kota 15959, odakle grebenom preko Suh Jele (kota 1649), Štita (kota 1780) i Runjevice (kota 1728) izbija kod Krstaca (kota 2070) na jugozapadnu granicu dosadašnjeg Fojničkog sreza, produžavajući u jugoistočnom pravcu do kraja ove granice (na Ivan planinu), a zatim do Jadranskog mora ide severnom, odnosno istočnom granicom srezova: Konjic, Mostar, Ljubuški i Metković, obuhvatajući i ove srezove. Na Jadranskom moru granica prolazi Neretvljanskim i Korčulanskim kanalom i završava se južno od ostrva Visa. Drinska banovina ograničena je sa zapadne strane do Dunava označenim granicama Primorske, Vrbaske i Savske banovine. Od Dunava do Save granica ide istočnom granicom srezova Vukovar i Šid i sa severnom i istočnom granicom sreza Mitrovica, pa produžava rekom Savom do ušća reke

Pri teritorijalnom razgraničenju između banovina kao samoupravnih jedinica, prevashodno se vodilo računa o prirodnom, saobraćajnom i ekonomskom okruženju u kojem su pojedine banovine gravitirale.²²⁶

Kolubare. Od ušća Kolubare do zapadne granice Primorske banovine – kota 2058 na planini Treksavici (istočna granica sreza Konjic) – ide istočnom granicom srezova: Posavskog (Obrenovac), Tamnavskog, Kolubarskog (Mionica) i Požeškog, obuhvata srez Ljubički, ide istočnom granicom sreza Trnavskog i Dragačevskog i produžava dalje južnom granicom srezova: Dagačevskog, Ariljskog, Zlatiborskog, Višegradskog, Čajničkog, Rogatičkog i Sarajevskog, obuhvatajući sve ove srezove. Zetska banovina ograničena je sa severne strane označenom južnom granicom Primorske i Drinske banovine sve do tromeđe između srezova: Dragačevskog, Žičkog i Studeničkog. Od ove tromeđe do državne granice prema Albaniji kod Kozjeg Rtnja (jugozapadno od Peći) granična linija ide istočnom granicom srezova: Studeničkog, Deževskog, Mitrovačkog, Istočkog i Pečkog, zatim južnom granicom Šečkog i istočnom granicom Andrijevačkog, obuhvatajući sve ove srezove. Dalje granica ide državnom granicom prema Albaniji do Jadranskog mora. Dunavska banovina sa jugozapadne strane ograničena je označenim granicama Drinske i Savske banovine, a sa severne i severoistočne strane državnom granicom prema Mađarskoj i Rumuniji do mesta gde ova poslednja izbija na reku Dunav. Ide Dunavom do istočne granice sreza Ramskog, skreće na jug istočnom i južnom granicom sreza Ramskog, a zatim jugoistočnom granicom sreza Požarevačkog. Produžuje istočnom granicom srezova: Moravskog, Lepeničkog, Kragujevačkog i Gružanskog do Dulenskog Crnog Vrh (kota 919) na Gledičkim planinama, odakle preko Krečana (kota 760) i Brzaka (kota 822) izbija na granicu Drinske banovine na planini Kotlenik kod Crnog Vrh (kota 768), obuhvatajući opštine Zakuta i Guberevac sreza Gružanskog. Moravska banovina ograničena je sa severne i istočne strane državnom granicom prema Rumuniji i Bugarskoj do južne granice sreza Lužničkog (kod Deščanog kladence). Odavde granica ide južnom granicom srezova: Lužničkog, Niškog, Dobričkog, Prokupačkog, Kosaničkog, Labskog, Vučitrnskog i Dreničkog, obuhvatajući i ove srezove i na tromeđi srezova Istočkog, Dreničkog i Podrimskog izbija na označenu granicu Zetske banovine. Dalje granica ide na sever označenim granicama Zetske, Drinske i Dunavske banovine. Vardarska banovina ograničena je sa severa označenim granicama Zetske i Moravske banovine, a sa istoka, juga i zapada državnom granicom prema Bugarskoj, Grčkoj i Albaniji.

- 226 „Da je ova i ovakva podela na upravna i samoupravna područja izvršena poglavito radi zadovoljenja hrvatskog narodnog dela vidi se jasno po tome: a) što je stvoreno devet velikih, možda vrlo velikih jedinica; b) što im je dat naziv banovina; c) što je, iz pažnje prema ranijem hrvatskom glavaru, koji se nazivao ban, predstavniku vrhovne vlasti u banovini dat naziv bana koga postavlja kralj na predlog predsednika Ministarskog saveta i koji ima rang ministra; d) što je Savska banovina obuhvatala celu Hrvatsku i Slavoniju i što je predstavljala najveću banovinu i po teritoriji i po stanovništvu i, e) što je banovinama data velika nadležnost, čime je omogućena i velika dekoncentracija i decentralizacija uprave i obimna banovinska samouprava“. Videti: Mihajlo M. Živančević, op. cit., str. 176.

Da bi se podvuklo srpsko-slovenačko-hrvatsko jedinstvo, usvojen je princip prema kome nema političkog grupisanja po verskim i regionalnim granicama, niti po verskoj ili plemenskoj kompaktnosti. U tom smislu, u prvom članu Zakona, utvrđen je nov službeni naziv zajedničke države – Kraljevina Jugoslavija.²²⁷

Sa oktroisanim Ustavom od 3. septembra 1931. godine, kojim je došlo do izvesne korekcije administrativnih međa Savske i Primorske banovine, kao i sa daljim zakonskim aktima, samo je jačao državni centralizam, dok je položaj banovina *de facto* sveden na ograničen broj izvršivih državnih nadležnosti.²²⁸

227 Sama promena naziva države ukazuje da je u pitanju bila promena unutrašnjeg uređenja koje je trebalo da personifikuje državno jedinstvo troimenog naroda. Jugoslavija je zamišljena da se izgrađuje kao jedinstvena unitarna država u kojoj su unutrašnje granice upravnih područja elementi ostvarivanja koncepta unitarne države. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, *Državne granice i unutrašnja teritorijalna podela Jugoslavije*, Beograd, Građevinska knjiga, 1991, str. 10.

228 Prema Zakonu o nazivu i podeli Kraljevine Jugoslavije na upravna područja iz 1929. godine, granica Savske banovine u odnosu na Drinsku i Dunavsku banovinu ide Dravom i Dunavom i istočnom granicom srezova Osjek, Đakovo i Brod. Pre usvajanja Ustava, ispravka granične linije usledila je sa Zakonom o izmenama i dopunama u Zakona o nazivu i podeli Kraljevine na upravna područja od 28 avgusta 1931. godine. Savskoj banovini pripao je Čabar, kao i srezovi Vukovar, Vinkovci i Županja koji su do tada pripadali Drinskoj banovini. Šid i Sremska Mitrovica pripali su Dunavskoj banovini. Dravskoj banovini pripojen je Črnomelj i Metlika. Travnik je izuzet iz Primorske banovine, a pripojen joj je srez Stolac sa Čapljinom kao i srez Korčula (bez Orebića, Kuna, Janjine, Trpnja na Pelješcu), koji je do tada pripadao Zetskoj banovini. Videti: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 199/1931. Navedena korekcija unutrašnjih granica sprovedena prema pomenutim zakonskim novelama uneta je u oktroisani Ustav od 3. septembra 1931. godine. Ustavom se proširuje teritorija Savske banovine tako što se prema odrebi člana 83, granica povlači Dunavom do severne granice sreza Ilok i dalje granica ide istočnim granicama srezova Vukovar, Vinkovci i Županja obuhvatajući i ove srezove. U pogledu granice Primorske banovine, ona je prvobitnom zakonskom odredbom prema Zetskoj banovini išla Neretvljanskim i Korčulanskim kanalom i završavala se južno od ostrva Visa. Prema Ustavu granica je utvrđena Neretvljanskim i Pelješćakim kanalom sve do državne granice na Jadranskom moru. Videti: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 207/1931. Dalje korekcije u pogledu unutrašnjih teritorijalnih podela učinjene su Uredbom o promenama područja, srezova i opština, usled izmenjenih banovinskih granica, od 14. septembra 1931. godine. Videti: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 212/1931; Zakonom o izmenama Zakona o nazivu i podeli Kraljevine na upravna područja od 24. oktobra 1931. godine. Videti: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 252/1931; Uredbom o promeni područja, srezova i opština, usled izmenjenih banovinskih granica od 24. oktobra 1931. godine. Videti: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 252/1931. godine.

8.3. Treći period od 1939. do 1941. godine

Treći period administrativno-teritorijalnog ustrojstva prve Jugoslavije, vezuje se za razgrađivanje dotadašnjeg centralističkog uređenja. U političkoj situaciji u kojoj je dominirala otvorenost prema fašističkoj ideokratiji s jedne, i nacionalnom separatizmu sa druge strane, nastanak banovine Hrvatske potvrđuje pomenutu tendenciju, kojom je faktički omogućeno povlačenje novih unutrašnjih granice između administrativnih jedinica Kraljevine Jugoslavije.²²⁹ „Uredbom po nuždi“ od 26. avgusta 1939. godine, a na osnovu člana 116. Ustava od 1931. godine, pridružena je Savska i Primorska banovina, kao i srezovi – Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica (delovi do tada Dunavske, Vrbaske, Drinske i Zetske banovine) – banovini Hrvatskoj.²³⁰ Unutrašnjo-pravno razgraničenje teritorije prve Jugoslavije izvršeno na pomenuti način, nije bilo do kraja izvedeno u skladu sa Ustavom Kraljevine Jugoslavije.²³¹

229 Milan Vladislavljević, „Banovina Hrvatska“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1940, br. 2, str. 130–135; Nikola S. Stanojević, „Propisi i organizacija javne vlasti o banovinskim službenicima, o upravnom sudu i o računskom sudu banovine Hrvatske“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1940, br. 5/6, str. 466–477. Značajno je možda ovde napomenuti, da je obrazovanje banovine Hrvatske bilo iznuđeno popuštanjem dvora predstavnicima hrvatskog nacionalnog pokreta. Zbog uverenja da se približava svetski rat i da u takvim prilikama pod pritiskom velikih sila (Nemačke, Italije, ali Velike Britanije), nije moguće očuvati integritet države, kraljevsko Namesništvo na čelu sa Knezom Pavlom i predsednikom Vlade Dragišom Cvetkovićem ušlo je u pregovore sa predsednikom Hrvatske seljačke stranke Vlatkom Mačekom, što je nakon kraćeg oklevanja dovelo do potpisivanja sporazuma, 23. avgusta 1939. godine, kojim je, na političkom planu došlo do prekrajanja državne teritorije.

230 *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 194-A-LXVIII/1939; Radomir Lukić, „Član 116. Ustava i Uredba o banovini Hrvatskoj“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1940, br. 2, str. 113–130; Navedene unutrašnje teritorijalne promene nisu ratifikovane od strane skupštine, iako je to bilo eksplicitno propisano Ustavom Kraljevine Jugoslavije. Za neustavnost teritorijalnog prekrajanja videti: Laza Kostić, „Proishodne norme“, *Pravna misao*, 1939, str. 449; Đorđe Tasić, „L’histoire constitutionnelle de la Serbie“, *Revue d’histoire politique et constitutionnelle*, 1938, n° 2, pp. 228–257.

231 Znajući da srpski predstavnici neće odobriti stvaranje banovine Hrvatske kao *corpus separatum*, Kraljevsko namesništvo raspustilo je Skupštinu i Senat. Nakon toga, namesništvo je na osnovu specijalne Uredbe donosilo i menjalo postojeće propise Kraljevine Jugoslavije. Videti: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 215/1939.

Ustanovljeni unutrašnji teritorijalni poredak trajao je sve do izbijanja Drugog svetskog rata, tokom kojeg je usledilo razbijanje jugoslovenskog teritorijalnog integriteta između sila Osovine i njihovih satelita. Konsekventno istorijskim događanjima u ovom periodu, bilo bi neophodno izložiti osnovne podatke vezane za ratnu okupaciju i nasilnu dezintegraciju jugoslovenskih prostora, kako bi u daljem toku studije, objasnili i povode koji su opredeljivali povlačenje novih unutrašnjih granica po završetku Drugog svetskog rata.

9. GRANICE JUGOSLAVIJE ZA VREME DRUGOG SVETSKOG RATA

9.1. Okupatorska podela Jugoslavije

Agresijom na Jugoslaviju 6. aprila 1941. godine, započelo je razbijanje teritorijalnog integriteta države od strane sila Osovine, što je u osnovi bilo suprotno pravilima o ratnoj okupaciji u međunarodnom pravu, članovima 42. i 43. Haškog pravilnika uz četvrtu Konvenciju o zakonima i običajima vođenja rata na kopnu iz 1907. godine. Sa potpisivanjem primirja između Nemačke i jugoslovenske oružane sile, 17. aprila 1941. godine, jugoslovenska teritorija bila je delom anektirana i pripojena drugim državama, a delom okupirana i podeljena na interesne sfere prema ranije utvrđenim planovima.²³²

232 Ferdo Čulinović, *Okupatorska podjela Jugoslavije*, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1970, str. 53–85. Prve direktive o komadanju Jugoslavije izdao je lično Adolf Hitler, već 27. marta 1941. godine. Deoba jugoslovenske teritorije prema Hitlerovoj odluci trebalo je da se vrši na fikciji o zavojevanju ili debelaciji. Kasnijim „Predbježnim smjernicama za razdiobu Jugoslavije“, od 12. aprila 1941. godine, utrt je put konačnom italijansko-nemačkom dogovoru o deobi teritorija. Ovim dokumentom bilo je predviđeno da nekadašnje područje Štajerske i Koruške bude pripojeno Trećem Rajhu. Područje Prekomurja i Banata trebalo je da bude pripojeno Mađarskoj. Područje južno od Tise trebalo je da se stavi pod nemačku upravu, a isto tako i teritorija južno od Dunava prema istoku, i to opštom linijom, koja ide od ušća Morave u Dunav – Požarevac – Petrovac – Boljevac – Knjaževac – Kalna. Ovaj prostor obuhvata Borsko područje bakra, a prema jugoistoku i obližnje područje uglja. Spomenuta linija trebalo je da važi kao osnova za privremeno razgraničenje. Na tom području bila je predviđena vojna uprava. Južna Srbija trebalo je da pripadne prema etničkim granicama Bugarskoj. Stara Srbija trebalo je da potpadne pod nemačku vojnu upravu. Hrvatska je trebalo da postane „samostalna država“. Sudbina Bosne i Hercegovine i Crne Gore prema „Predbježnim smjernicama“ prepuštena je Italiji. Na Konferenciji u Beču 24. aprila 1941. godine, ispoljene su razlike o konačnom razbijanju i komadanju Jugoslavije, pa je došlo do određenih izmena u „Predbježnim smjernicama“. Bosna i Hercegovina se tako našla u sastavu NDH. Bugarskoj je ustupljen Ohrid i rudnik Ljuboten uz obavezu da radi pod nemačkom firmom. Takođe, bugarska je anektirala Vranjski i Pirotski okrug. Srbija je potpala pod nemačku vojnu upravu. Ljubljanska pokrajina bila je pod italijanskom upravom i tretirana je kao *corpus separatum*. Dalmacija je, nakon aneksije, dobila status gubernatorata (zajedno sa Boka Kotorskom i Konavlima). Mađarska je anektirala Bačku, Baranju, Međumurje i Prekomurje. Crna Gora je trebalo da postane „nezavisna

Treći Rajh anektirao je severne delove Kranjske, rubna područja Koruške i Južne Štajerske. Nadalje je priključio četiri opštine u Prekomurju, a u Srbiji i Banatu uspostavio je administrativno-vojnu upravu. Nemačkom administrativno-vojnom upravom u Srbiji i Banatu, nije se osporavao i državni subjektivitet. U tom pogledu, italijansko-nemačka demarkaciona linija odobrena lično od Hitlera – 23. aprila 1941. godine, omogućavala je vršenje okupaciono-vojnog režima u Srbiji i području van njene teritorije. Nemačko zaposedanje teritorije išlo je linijom od Sombora, na zapadu, preko Petrinje, Gline, Bosanskog Novog, Prijedora, Banja Luke, Jajca, Donjeg Vakufa, Travnika, Visokog i Sarajeva, na jug do Rudog, Priboja, Nove Varoši, Sjenice, Novog Pazara i Mitrovice.²³³

Notranjsku i Dolenjsku oblast sa Ljubljanom, kao i delove Dalmacije između Zadra i Splita sa dalmatinskim ostrvima, prisvojila je Italija. Italija je upravljala teritorijom na liniji između Suška, Karlovca i Ljubljane.

Na centralnom delu teritorije Kraljevine Jugoslavije 10. aprila 1941. godine, proglašena je „Nezavisna država Hrvatska“ (NDH), kao veštačka tvorevina okupatora sa atributima vazalne države, a pod upravom jedne marionetske vlade.²³⁴ U okvire „Nezavisne države Hrvatske“ ušla je banovina Hrvatska i delovi Vrbaske, Dunavske i Drinske banovine. Na

država“ u personalnoj uniji sa Italijom. Sandžak je podeljen između Italije i Nemačke, a okrug Kosovska Mitrovica pripao je Srbiji. Rudnik Trepča našao se pod nemačkom upravom. Kosovo je bilo podeljeno od strane Italije, Nemačke i Bugarske. Videti: Branko Petranović, Momčilo Zečević, op. cit., str. 403–405.

233 „Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda“, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1954, tom II, str. 570; „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941–1945“, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1957, vol. I.

234 Stevan Đorđević, *O kontinuitetu država s posebnim osvrtom na međunarodno-pravni kontinuitet Kraljevine Jugoslavije i FNRJ*, (teza), Beograd, Naučna knjiga, 1967, str. 81–86; Prof. Đorđević navodi da se pravna važnost ovih tzv. vlada ne zasniva na ustavnom poretku države pre okupacije, u konkretnom slučaju – Jugoslavije na Ustavu od 1931. godine, niti se radi o vladama *de facto* u vezi sa međunarodnopravnim priznanjem vlada. I pre fakta kapitulacije jugoslovenske vojske, 17. aprila 1941. godine, NDH je bila priznata od Nemačke, Italije, Mađarske i Slovačke 15. aprila 1941. godine, da bi nakon toga usledilo priznanje od strane Bugarske, Rumunije, Japana i Finske, Danske, Mandžurije, nacionalističke vlade Kine, kao i neutralnih država, Španije, Švajcarske, a posledično potom i od Vatikana. Tzv. NDH, po profesoru Đorđeviću nije mogla biti smatrana za subjekta međunarodnog prava u smislu jedne samostalne i nezavisne države s obzirom da iz nezakonitih akata okupatora nije mogla da usledi nikakva zakonita posledica.

pomenuti način, Bosna i Hercegovina je *de facto* ušla u sastav NDH, s tim što je čitava teritorija NDH bila podeljena na dve sfere uticaja. Na južnoj strani bila je italijanska sfera, a na severnoj, nemačka. Pomenute sfere uticaja razdvajala je demarkaciona linija koja se kretala između oblasti Zagreba i Karlovca, Slunja i Siska, Jajca i Kupresa, Foče i Višegrada.²³⁵

Prema „Privremenim smernicama za podelu Jugoslavije“ od 12. aprila 1941. godine, Crna Gora je postala „nezavisna država“ pod sizerenstvom Italije. Italijanskim podilaženjem velikoalbanskim teritorijalnim pretenzijama tokom okupacije Jugoslavije, došlo je do proširivanja albanske teritorije na područja Crne Gore (Plav i Gusinje, Rožaje, Tuzi i Ulcinj), a potom i na delove zapadne Makedonije, Kosovo i Metohiju.²³⁶ Kapitulacijom Italije 1943. godine, Crna Gora je potpala pod nemački protektorat.

235 Ugovorom o određivanju granica između NDH i Italije potpisanim u Rimu 18. maja 1941. godine, u sastav Kraljevine Italije ušli su: „Srezovi Kastav, Sušak, Čabar, a deo sreza Delnice linijom koja polazi od kote 710 (Biljevina), ide grebenom Starčev Vrh, Veliki Tomac, Oštrac, Rogozna i Brloško, stiže do administrativne granice sreza Sušak na vrhu Jelenčić (kota 1106) i zatim silazi visovima brda Gorica, Meč, te kotama 623, 424 i 252 na more kod Bakarca, ostavljajući na hrvatskom području opštine Hreljin, Dol-Bakarac i Kraljevicu (Kraljevica-Smrika), sa istom lukom i raskrslanicom puteva koji tamo vode; otočić Sveti Marko, otoci Krk, Rab, i oni do u visini Jablanca; svi otoci Zadarskog arhipelaga; područje obuhvaćeno linijom koja polazi od rta Privlaka, dostiže Planinski kanal, sledi njegovu unutrašnju trasu do Novigradskog mora, nastavlja se duž gornje obale pomenutog mora, zahvata Bukovicu i, stigavši do toka Krke ispod mesta Pađene, silazi duž reke te se od nje odvaja tako da obuhvata celo područje Šibenika i Trogira, te grad Split, uključivši predgrađe, a isljučivši otoke Brač i Hvar; otoci Čiovo, Drvenik, Šolta, Vis, Biševo, Sv. Andrija, Jabuka i ostali manji koji leže oko njih; otoci Korčula i Mljet; srez koji obuhvata celu Boku Kotorsku linijom koja ostavlja obalu na jednoj tački između Cavtata i Vitaljine i penje se prema severoistoku, uključivši Gruđu i masiv planine Orjen, dok ne dostigne granicu s Crnom Gorom...“. Videti: „Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda—Dokumenti Kraljevine Italije (1941–1943)“, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1967, tom XIII, knjiga I, str. 60–62. Kapitulacijom Italije 1943. godine, NDH je stavila van snage Rimske ugovore (pored Ugovora o određivanju granice, NDH je potpisala sa Italijom još dva Ugovora koja su se odnosila na vojna pitanja, garancije i saradnju), anektirajući jedan deo jadranskog primorja koji je pre toga anektirala Italija.

236 Branko Petranović, Momčilo Zečević, op.cit, str., 412; Dušan Bataković „Kosovo i Metohija, Istorijsko nasleđe i geopolitička ograničenja“, Videti Internet: www.balkan-archive.org.yu/politics/kosovo/Batakovic/.

Makedoniju i oblast oko Zaječara i Negotina, potom i deo stare Srbije (na liniji Pirot, Vranje, Prizren, Tetovo, Kičevo, Ohrid i Bitolj), prisvojila je Bugarska.²³⁷

Mađarska je anektirala Bačku, Baranju, deo Međumurja i Prekomurje – Čakovec sa okolinom.²³⁸

9.2. Anulacija posledica okupacije i razbijanja teritorijalnog integriteta Jugoslavije

Napad na Jugoslaviju i njeno komadanje, predstavljalo je klasičan primer agresije na jednu nezavisnu državu. Okupatorska podela bila je priznata od sila Osovine, koje nisu bile članice Društva naroda. Podelu i razbijanje Jugoslavije nisu priznale savezničke države, koje su tretirale jugoslovensku vladu u egzilu kao jedinog legitimnog predstavnika Kraljevine Jugoslavije.²³⁹ Deoba okupiranih jugoslovenskih teritorija izvršena putem aneksija pozivanjem na „kvazi-etničke“ razloge i „istorijski stečena prava“, suštinski je bila u suprotnosti sa opštim međunarodnim pravom. Prema pravilima opšteg međunarodnog prava, vojna okupacija teritorije države predstavlja faktičko i provizorno stanje. Prema članu 47. Haškog pravilnika iz 1907. godine, nakon prelaska legalne vlasti u ruke okupatora, okupator ima obavezu da preduzme sve neophodne mere koje od njega zavise u cilju uspostavljanja i obezbeđenja javnog poretka i života u okupiranoj zemlji.²⁴⁰ Na području Kraljevine Jugoslavije, okupatorske vlasti nisu mogle izvesti fikciju o debelaciji ili podjarmljenju pozivanjem na razloge *sensu politico*. Ovo tim pre, jer sve teritorijalne promene koje su izvršile okupatorske sile bile su u suprotnosti sa međunarodnim pravnim poretkom (*ex injuria ius*

237 Na okupiranim područjima formirane su pokrajine Skopska i Bitoljska, dok su manji delovi jugoistočne Srbije pripojeni pokrajinama Sofija i Vraca.

238 Vladimir Dedijer, „Pokoravanje i komadanje Jugoslavije“, u: Ivan Božić (ur.), *Istorija Jugoslavije*, Beograd, Prosveta, 1973, str. 457. Bačka je administrativno spojena sa severnim, mađarskim, delom Bačke i na tom području je formirana Bačko-Bodroška županija sa administrativnim centrom u Somboru. Baranja je priključena mađarskoj Baranjskoj županiji, dok su Međumurje i Prekomurje priključeni mađarskim županijama Zala i Vaš.

239 Miodrag Jovičić, „Vlada u izbeglištvu, njen pravni status i ovlašćenja“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1959, br. 1, str. 84, etc.

240 Miloš Radojković, *Rat i međunarodno pravo*, Beograd, Odbor za udžbenike stručnog udruženja studenata prava, 1947, str. 88.

non oritur).²⁴¹ Kontinuitet jugoslovenske države na međunarodno-pravnom planu nije se dovodio u pitanje.²⁴² Posle poraza sila Osovine i oslobođenja Jugoslavije, poništeno je pravno dejstvo svih izvršenih teritorijalnih promena, a država je obnovljena u međunarodno priznatim granicama.

241 “Procès des grandes criminales de guerre devant le Tribunal militaire international: Nuremberg, 14 novembre-ler octobre 1946”, Nuremberg, Secrétariat du Tribunal, 1947, vol. I, pp. 222, 345–349.

242 Vladimir Čolović, „Međunarodnopravni kontinuitet na teritoriji Jugoslavije u periodu 1941–1945., i nakon Drugog svetskog rata“, u: *20 godina o razbijanja Jugoslavije*, Beograd, Institut za uporedno pravo, 2011, str. 245.

10. DRŽAVNE GRANICE JUGOSLAVIJE NAKON DRUGOG SVETSKOG RATA

10.1. Teritorijalni *status quo* ili promene granica?

Granice Federativne Narodne Republike Jugoslavije nakon Drugog svetskog rata ostale su iste kao granice Kraljevine Jugoslavije, osim u odnosu prema Italiji. Nakon uspostavljanja mira sa Italijom, Mađarskom, Rumunijom i Bugarskom 1947. godine, Jugoslavija je dobila teritorijalno proširenje od preko 7000 kvadratnih kilometara. I pored toga, posebnom izjavom, dato je do znanja da sa potpisivanjem mirovnih ugovora nije došlo do odricanja zahteva u pogledu teritorija koje su po etničkom sastavu nesporno imale da pripadnu „novoj Jugoslaviji“. Osim u slučaju italijansko-jugoslovenske granice, pitanje razgraničenja sa susednim zemljama svelo se na tehničko obnavljanje i obezbeđenje oštećenih i uništenih graničnih oznaka u prethodnim ratnim zbivanjima. Radi rešavanja ovih problema, Jugoslavija je u posleratnom periodu zaključila niz sporazuma oko čuvanja, održavanja i obnavljanja ranijih graničnih linija i oznaka.

10.2. Razgraničenje sa Italijom i problem „Slobodne teritorije Trsta“

Utvrđivanje jugoslovensko-italijanske granice bilo je jedno od najtežih pitanja na mirovnoj konferenciji u Parizu 1946. godine. Teritorijalne zahteve za uključivanjem Julijske krajine, teritorije Istre i Trsta, Jugoslavija je pravdala nacionalnim razlozima.²⁴³ Italijanska delegacija je uoči potpisivanja mirovnog ugovora, a pozivajući se na predlog Saveta ministara inostranih poslova u vezi s novom italijansko-jugoslovenskom granicom, već 21. avgusta 1946. godine, objavila Memorandum u kome je formalno potvrdila da, „nikakvi enički, istorijski, geografski, ekonomski ili moralni razlozi ne mogu po njenom

243 Aleš Bebler, *Za pravedne granice nove Jugoslavije*, Beograd, Kultura, 1949, str. 9. etc. Sporazumom o Julijskoj krajini od 9. juna 1945. godine, Jugoslavija je privremeno zaposela područje Julijske krajine. Videti: *Međunarodni ugovori FNRJ*, izd. Ministarstva inostranih poslova, sveska 2/1945.

mišljenju opravdati odvajanje od Italije stanovništva koje se uvek smatralo i koje želi da ostane italijansko, kao što je to pokazalo nepristrasno ispitivanje koje je sprovedla ekspertska komisija za Julijsku krajinu, i kao što se to lako može potvrditi konsultovanjem lokalnog stanovništva“.²⁴⁴

Međutim, Ugovorom o miru od 10. februara 1947. godine, utvrđeno je da će granice Italije biti onakve kakve su postojale 1. januara 1938. godine, sa izuzecima navedenim u članovima 2, 3, 4, 11. i 22.²⁴⁵ Ovim

244 Italijanska delegacija je u pomenutom Memorandumu od 21. avgusta 1946. godine, dala konkretne predloge u vezi sa razgraničenjem u dolini gornjeg i srednjeg toka reke Soče pozivajući se na komunikacione i ekonomske razloge. Potom u pogledu povlačenja granice u području Gorice i proširenja „Slobodne teritorije Trsta“, istaknuta je potreba korigovanja francuskog predloga zasnovanog na principu „etničke ravnoteže“. Videti: „Mirovna konferencija u Parizu“, Arhiv Saveznog sekretarijata inostranih poslova FNRJ, F5; *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996*, u: Momir Stojković (ed.), *Službeni glasnik*, Međunarodna politika, Beograd, 1999, tom III, str. 8; *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 6/1954.

245 Ugovor o miru u članu 4. reguliše granicu između Italije i „Slobodne teritorije Trsta“, a u članu 22. granicu između Jugoslavije i „Slobodne teritorije Trsta“. U članu 3. granica između Italije i Jugoslavije određena je na sledeći način: „Nova granica ide linijom koja polazi od tromeđe između Austrije, Italije i Jugoslavije gde je postojala 1. januara 1938. godine i ide prema jugu granicom od 1938. godine između Jugoslavije i Italije do tačke gde se sastaje sa administrativnom međom italijanskih pokrajina Furlanije-Friuli (Videm-Udine) i Gorice; do te tačke granična linija podudara se sa pomenutom administrativnom međom od tačke koja se nalazi otprilike 0,5 km severno od sela Mirnik (Mernico) u dolini Idrijce (Iudrio); napuštajući u toj tački administrativnu među koja deli italijanske pokrajine Furlaniju-Friuli (Videm-Udine) i Goricu granična linija ide prema istoku do tačke koja se nalazi otprilike 0,5 km zapadno od sela Vrhovlja pri Kožbani (Vercoglia de Cosbana) a odavde ide prema jugu, između dolina Kvarnice (Quarnizzo) i Kožbane (Cosbano) do tačke koja se nalazi otprilike 1 km jugozapadno od sela Fojane (Fiena) pošto je napravila luk tako da seče Reku (Recca) u tački koja se nalazi otprilike 1,5 km istočno od Idrijce (Iudrio), ostavljajući istočno put koji vodi iz Kožbine (Cosbina) preko Nebla (Nebola) u Dobrovo (Castel Dobra); odavde granična linija ide prema jugoistoku, prolazeći neposredno južno od puta između kota 111 i 172, zatim južno od puta iz Vipolza (Vipulzano) za Vklance (Uclanzi) preko kota 57 i 122, sekući ovaj put otprilike 100 m istočno od kote 122 i skreće prema severu u pravcu tačke koja se nalazi 350 m jugoistočno od kote 266; polazeći otprilike 0,5 m severno od sela Števerjana (San Floriano) granična linija ide zatim prema istoku do brda Sabotina (Monte Sabotino) kota 610, ostavljajući na severu selo Podsabotin (Poggio San Valentino); od brda Sabotina (Monte Sabotino) granična linija idući prema jugu, seče reku Soču (Isonzo) u visini grada Solkana (Solcano) koji ostavlja na teritoriji Jugoslavije; zatim ide neposredno zapadno duž železničke

je Italija definitivno prihvatila princip „etničke ravnoteže“, u odnosu na prisjedinjenje Julijske krajine Jugoslaviji, ali je istovremeno zadržala konzistentan stav prema spornim oblastima u Istri, Slovenačkom primorju i delu Dalmacije koji joj je pripadao između dva svetska rata.²⁴⁶

Povodom pitanja podele Istre, iskrsla je poznata afera oko projekta stvaranja „tampon države“ tzv. Slobodne Teritorije Trsta. Na osnovu čl. 21. Ugovora o miru sa Italijom iz 1947. godine, teritorija Trsta sa okolinom odeljena je od državnih područja Italije i Jugoslavije. Teritorija je trebalo da bude pretvorena u posebnu teritorijalnu jedinicu pod upravom i nadzorom Ujedinjenih nacija. U tranzitornom periodu, sve do usvajanja stalnog Statuta grada kao integralnog dela mirovnog

pruge iz Kanala (Canale Disonzo) za Doribreg (Montespino) do tačke otprilike 750 m južno od puta Gorica-Ajševica (Aisovizza); odvajajući se zatim od železničke pruge, granična linja skreće u jugozapadnom pravcu, ostavljajući na teritoriji Jugoslavije grad Sv. Petar (San Pietro), a na teritoriji Italije bolnicu i put koji prolazi pored nje, seče otprilike 700 m od stanice Gorica Sv. Mark (Gorizia San Marco) prugu spojnog kraka između gore pomenute železničke pruge i pruge koja ide od Zagraja (Sagrado) u Krmin (Cormons), dotiče groblje Gorice, koje ostaje na teritoriji Italije, prolazi između glavnog drumu br. 55 iz Gorice u Trst koji ostaje na teritoriji Italije i raskrsnice puteva kod kote 54, ostavljajući na teritoriji Jugoslavije gradove Vrtojbu (Vertoiba) i Miren (Merna) i izbija na tačku koja se nalazi otprilike kod kote 49; odavde granična linija ide u južnom pravcu preko visoravni Krasa (Carso) otprilike 1 km istočno od glavnog drumu br. 55, ostavljajući istočno selo Opatje Celó (Opacchiasella) a zapadno selo Jamlje (Lamiano); od tačke koja se nalazi otprilike 1 km istočno od Jamlja (Lamiano) granična linija ide administrativnom međom, koja deli pokrajine Goricu i Trst do tačke koja se nalazi otprilike 2 km severoistočno od sela Štivana (San Fiovanni) i otprilike 0,5 km severozapadno od kote 208 koja predstavlja tromeđu između Jugoslavije, Italije i Slobodne teritorije Trsta“. U članu 11. Ugovora predviđeno je između ostalog da: „Italija ustupa Jugoslaviji pravo punog suvereniteta teritoriju, koja se nalazi između novih granica Jugoslavije određenih u članovima 3. i 22, i italijansko-jugoslovenske granice koja je postojala na dan 1. januara 1938. godine, a takođe opštinu Zadar i sva ostrva i obližnja ostrvca, koja se nalaze u sledećim zonama...Karte pomenutih zona nalaze se u Prilogu I“. Istim članom predviđeno je i da Italija ustupi Jugoslaviji sa pravom punog suvereniteta ostrvo Palagružu (Pelagosa) koja će ostati demilitarizovana. Videti: *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 74/1947. *Međunarodni ugovori FNRJ*, izd. Ministarstva inostranih poslova, sveska 4/1947.

246 U početnoj fazi posleratnog razgraničenja između Italije i Jugoslavije, formirane su dve mešovite komisije. Prva je počela sa radom već 1947. godine, a druga je preuzela funkcije 1954. godine. Linija razgraničenja međutim, nije u potpunosti povučena, niti je izvršeno obeležavanje i postavljanje graničnih znakova na terenu zbog nepomirljivih stavova oko razgraničenja spornih područja.

ugovora, teritorija Trsta bila je izdvojena na dve nezavisne zone – zonu „A“ pod upravom anglo-američkih vojnih snaga i zonu „B“, koju su kontrolisale jugoslovenske snage.²⁴⁷ Pošto su na Pariskoj mirovnoj konferenciji odbijeni predlozi Jugoslavije za priključenjem ove teritorije i italijanski zahtev za njegovom internacionalizacijom, uz medijaciju velikih sila, usvojen je francuski predlog o razgraničenju (tzv. francuska linija), kojim su izvršene teritorijalne korekcije u korist Jugoslavije. Međutim, Jugoslavija nije bila zadovoljna postignutim rešenjem, jer su u Italiji nadalje ostale pretežno slovenske oblasti poput Kanalske doline, Rezije, Beneške Slovenije, područja Gorice, Tržiča, Trsta i severozapadne Istre.²⁴⁸

U periodu od 1948. do 1952. godine, zbog različitih tumačenja odredaba mirovnog Ugovora, mešovita italijansko-jugoslovenska komisija izvršila je demarkaciju državne granice na dužini od 152 kilometra od ukupno 170 kilometara koliko je iznosila dužina granice

247 Faktički, „Slobodna teritorija Trsta“ predstavljala je tampon zonu sa specifičnim pravnim statusom kojeg je saglasno odredbama Instrumenta o privremenom režimu trebalo da jemči Savet bezbednosti preko neposredno imenovanog guvernera oblasti. Guverner, kao predstavnik Ujedinjenih nacija, trebalo je da vrši zakonodavne i izvršne funkcije. Preko guvernera, Savet bezbednosti je imao ovlašćenja da obavlja nadzor nad sprovođenjem odredbi mirovnog ugovora. Na početku političkog procesa bilo je zamišljeno da se prenos vlasti uspostavi nakon usvajanja Stalnog statuta i izbora Vlade i Skupštine. Ustav je trebalo da donese Ustavotvorna skupština. Vlada kao vrhovni politički organ prema odredbama mirovnog ugovora imala je ograničenu izvršnu vlast, pošto je guverner oblasti imao određene ingerencije kod izbora pravosudnih i upravnih tela. Stalni Statut ograničavao je ugovorni kapacitet oblasti, tako da „Slobodna teritorija Trsta“ nije mogla zaključivati sve međunarodne ugovore, niti je mogla postati član Ujedinjenih nacija i određenih regionalnih organizacija. Budući da je po odredbama Statuta teritorija Trsta demilitarizovana i neutralizovana, podrazumevalo se da entitet nema pravo sklapanja vojnih sporazuma. „Slobodna teritorija Trsta“ bila je prvi pokušaj rešavanja teritorijalnih sporova od strane Ujedinjenih nacija kroz uspostavljanje sistema međunarodne uprave na području. Do internacionalizacije nije došlo zbog poznate hladnoratovske krize, a zbog koje nije došlo ni do imenovanja guvernera, što je bio i preduslov za uspostavljanje organa uprave „Slobodne teritorije Trsta“. Videti: Duško Dimitrijević, *Međunarodnopravno regulisanje teritorije država*, op. cit., str. 89; Ivo Pustišek, „O tzv. etničkoj liniji u STT“, *Međunarodni problemi*, 1953, br. 3, str. 32; Leo Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Beograd, Nolit, 1976, str. 90–92.

248 Zanimljivo je, da je „francuskom linijom“ povučenom na mirovnoj konferenciji u Parizu ostvarena etnička ravnoteža, pa je sa svake strane granice ostao skoro podjednak broj pripadnika naroda susednih država.

na tromeđi sa Italijom i Austrijom.²⁴⁹ Tokom 1953. godine došlo je do pogoršanja odnosa između Italije i Jugoslavije zato što su Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija odlučile da upravu nad „Slobodnom teritorijom Trsta”, kao i grad Trst predaju Italiji.

Rešenje krize nađeno je kroz kompromis utanačen u Memorandumu o saglasnosti između Italije, Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država i Jugoslavije zaključenim u Londonu 5. oktobra 1954. godine. Pitanje razgraničenja „Slobodne Teritorije Trsta“ regulisano je tako, što je zona „A“ stavljena pod upravu Italije dok je zona „B“, uz neznatne granične ispravke u zoni „A“ dodeljena Jugoslaviji. Time je *de jure* izvršena revizija Ugovora o miru sa Italijom.²⁵⁰

Na osnovu Londonskog memoranduma dve strane utvrdile su i obeležile novi deo granice od Lazareta do Goliča u dužini od 19 kilometara. Međutim, kada je Jugoslavija krenula u demarkaciju i obeležavanje ostatka državne granice na liniji razdvajanja kod nekadašnje „Slobodne teritorije Trsta”, italijanska Vlada uputila je Vladi SFR

249 Prema tekstu Ugovora o miru iz 1947. godine, Italija je imala pravo da traži da se granična linija utvrdi i obeleži po vencu Kolovrata, koja je pratila nekadašnju državnu granicu koja je išla linijom između bivših italijanskih provincija Furlanije i Gorice. Jugoslovenska strana držala je zaposednutom liniju ispod venca Kolovrata, sa južne strane, koristeći put Kambreško-Ravne i na taj način obezbeđujući komunikaciju i snabdevanje graničnih karaula u navedenim mestima. Onog momenta, kada je italijanska strana prihvatila da finansira izgradnju puta na severnoj strani Kolovrata, pitanje granice na Kolovratu bilo je rešeno. Na pravcu granične linije Italijanima je dat izvor Kodrijana, ali veza sa delom puta ispod venca Kolovrata sa putem na italijanskoj teritoriji nije im omogućena zbog graničnog prelaza Solari i objekata na jugoslovenskoj teritoriji. Italijanska strana postavila je zahtev i u pogledu Sabatina, tako da granica ide upravo tim vencem, kako bi Italija mogla kontrolisati prolaz jugoslovenskih vojnih konvoja dolinom Soče. Rešenje je postignuto prihvatanjem italijanske strane da izgradi put – koridor, dužine 2 kilometra, koji bi išao kroz italijansku teritoriju. Na taj način stanovništvo Brda dobilo je nesmetan prolaz do ekonomskog, administrativnog i kulturnog centra Nove Gorice. Stanovništvu sela Podsabotin udaljenom oko 3 kilometra vazdušne linije od Nove Gorice, na osnovu specijalnog sporazuma omogućen je prolaz *in transitu*, bez policijske i carinske kontrole. Videti: Vodosav Kaluđerović, „Osinski sporazumi i razgraničenje na terenu“, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, Vojno-geografski institut, 1994, str. 145–148.

250 *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 6/1954; Za Rešenje o prihvatanju Sporazuma sadržanog u Memorandumu o saglasnosti između Vlada FNRJ, Republike Italije, SAD i Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije o Slobodnoj Teritoriji Trsta, videti: „Stenografske beleške Narodne Skupštine FNRJ“, knjiga I, sveska 1-7, 1954, str. 824–827.

Jugoslavije protestne note osporavajući joj suverenitet nad ustupljenim delovima teritorije, ističući istovremeno da Italija nije priznala pomenutu liniju razdvajanja kao državnu granicu već kao privremenu demarkacionu liniju. U cilju prevazilaženja neslaganja i postojećih razlika, dve zemlje su pristupile pregovorima tako da je konačno, „Tršćansko pitanje“, sa mnogim drugim otvorenim pitanjima između Jugoslavije i Italije, definitivno skinuto sa dnevnog reda zaključenjem tzv. Osimskih sporazuma od 10. novembra 1975. godine. U članu 1. pomenutog Ugovora između SFR Jugoslavije i Italije utvrđeno je da: „Granica između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije za deo koji nije kao takav označen u Ugovoru o miru sa Italijom, postignutim 10. februara 1947. godine, opisana je tekstualno u Prilogu I i ucrtana na karti u Prilogu II ovog Ugovora“. U članu 2, definiše se državne granice na moru, tako da: „Granica između dve države u Tršćanskom zalivu opisana je tekstualno u Prilogu III i ucrtana na karti u Prilogu IV ovog Ugovora“.²⁵¹

251 U Prilogu I Ugovora između SFR Jugoslavije i Republike Italije predviđen je sledeći opis državne granice: „Stub 65/36, koji se nalazi približno 800 m od sela Međa Vas, prema severu, na maloj padini kote 127, označava kraj materijalizovanja granične linije stubovima. Od stuba 65/36 granična linija se upravlja na mali stub označen B/Trieste 25610, koji se nalazi na gomili kamenja na odstojanju 24,1 m prema istoku. Zatim, pod azimutom 104° upravlja se na železnu cev koja je glavni znak br. 1 i nalazi se na odstojanju 1,2 m. Odatle do Goliča linija je materijalizovana železnim cevima koje se izdižu iznad zemlje približno 1,60 m i obojene su belo-crno ili belo-crveno. Od glavnog znaka br. 1 linija se upravlja prema severnim padinama brda Grmada. Pošto preseče kolski put Međa Vas – Brestovica, ostavlja kotu 225 na italijanskoj, a kotu 246 na jugoslovenskoj teritoriji, linija stiže na put koji povezuje Međa Vas na Cerovljama i koji prolazi severno od brda Grmada. Ovde linija, materijalizovana glavnim znakom br. 2, prolazi na odstojanju od 7,40 m od sredine i severno od gore pomenutog puta Međa Vas – Cerovlje, a istovremeno udaljena je oko 1450 m od sela Međa Vas, koje ostaje zapadno. Tok granične linije od glavnog znaka br. 1 do glavnog znaka br. 2, daje se u prikazu br. 1. Od glavnog znaka br. 2, pod srednjim azimutom približno 180° linija ide prema brdu Grmada i u visini konjske staze, koja se nalazi približno 250 m severno od vrha, menja pravac i pod azimutom 60° ide prema putu Međa Vas – Cerovlje. Glavni znak br. 3 nalazi se 7,7 m od sredine puta i približno 1500 m severozapadno od sela Cerovlje. Tok granične linije od glavnog znaka br. 2 do glavnog znaka br. 3 dat je u prikazu br. 2. Od glavnog znaka br. 3 linija nastavlja približno 480 m pod srednjim azimutom 65°, a zatim, pod srednjim azimutom 180° upravlja se na kotu 215 na koju izbija. Tu menja pravac i skreće prema istoku pod srednjim azimutom približno 85°. Pošto preseče put Cerovlje – Brestovica približno 1000 m od sela Cerovlje, koje ostaje južno, linija izbija severno od Bazgonovog vrha na kotu 206, koja se

10.3. Obnavljanje granice sa Austrijom

Državnim ugovorom o miru sa Austrijom zaključenim u Beču 15. maja 1955. godine, potvrđena je državna granica sa Austrijom koja je postojala pre 1. januara 1938. godine. U tom pogledu, na ovom delu državne granice nisu vršene korekcije. Međutim, zbog činjenice da na ovoj granici kroz duži period nisu obnavljane granične linije i oznake, dve strane su u Beču 19. marta 1958. godine zaključile Konvenciju o obnovi, čuvanju i održavanju graničnih stubova i ostalih graničnih oznaka kojom su obrazovale zajedničku komisiju koja je tokom dve godine izvršila obnovu svih graničnih oznaka duž cele jugoslovensko-austrijske granice.²⁵²

10.4. Obnavljanje granice sa Mađarskom

Ugovorom o miru sa Mađarskom zaključenim 10. februara 1947. godine, utvrđeno je da će jugoslovensko-mađarska granica ostati

nalazi približno 250 m severno od vrha (kota 212). Odatle nastavlja pod azimutom 95° za daljih 1000 m približno sve dok ne stigne na 13,30 m od preseka kolskih puteva sa suhim zidom na koti 167. Na toj tački se nalazi glavni znak br. 4, koji je udaljen približno 1000 m od puta koji povezuje selo Mahvinje sa selom Gorjansko, put ostaje jugoistočno. Tok granične linije od glavnog znaka br. 3 do glavnog znaka br. 4 dat je u prikazu br. 3...“ U prilogu III Ugovora predviđeno je: „Granična linija na moru polazi od glavnog znaka br. I u uvali Sv. Jernej, koji se nalazi na desnoj obali reke Sv. Jernej, na njenom ušću, sa ravnim koordinatama u dva sistema: jugoslovenske X=5050841,73; Y=5400753,47; italijanske X=5049835,77; Y=2420416,72; i određena je lukovima maksimalnog kruga koji povezuje sledeće tačke: 1. Šir. 45° 35'70 N; Šir. 45° 35',65 N; Duž. 13° 43',40 E; Duž. 13° 43',15 E; 2. Šir. 45° 35',95 N; Šir. 45° 35',90 N; Duž. 13° 43',00 E; Duž. 13° 43',75 E; 3. Šir. 45° 37',91 N; Šir. 45° 37',80 N; Duž. 13° 38',00 E; Duž. 13° 37',80 E; 4. Šir. 45° 32',80 N; Šir. 45° 32',70 N; Duž. 13° 19',00 E; Duž. 13° 18',75 E; 5. Šir. 45° 27',20 N; Šir. 45° 27',20 N; Duž. 13° 12',90 E; Duž. 13° 12',70 E“. U članu 7. Ugovora predviđeno je i da: „Danom stupanja na snagu ovog Ugovora, Londonski memorandum o saglasnosti od 5. oktobra 1954. godine, sa priložima prestaje da važi u odnosima SFR Jugoslavije i Republike Italije“. Ugovor je stupio na snagu 2. aprila 1977. godine. Videti: *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 10/1986; Momir Stojković, „Definitivno rešenje tzv. Tršćanskog pitanja, *Međunarodni problemi*, 1977.

252 Konvencija o obnovi, čuvanju i održavanju graničnih stubova i ostalih graničnih oznaka na državnoj jugoslovensko-austrijskoj granici ratifikovana je Uredbom Saveznog izvršnog veća br. 101, 16. aprila 1958. godine. Ista je stupila na snagu 1. maja 1958. godine. Videti: *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 9/1958; br. 10/1960.

onakva kakva je bila na 1. januar 1938. godine.²⁵³ Na osnovu Sporazuma o obnovi i obeležavanju graničnih oznaka od 30. januara 1954. godine, formirana je mešovita komisija koja je u toku dve godine izvršila obnovu graničnih oznaka na graničnoj liniji između Jugoslavije i Mađarske. Komisija je sačinila Završni protokol sa novim opisom državne granice koji je potpisan u Budimpešti 10. avgusta 1957. godine.²⁵⁴ Konvencijom o čuvanju, održavanju i obnovi graničnih stubova i ostalih graničnih oznaka od 18. januara 1956. godine, kao i kasnije zaključenim međunarodnim sporazumima, regulisan je način čuvanja, održavanja i obnavljanja svih graničnih stubova i graničnih oznaka duž celokupne granice sa Mađarskom.²⁵⁵ Zanimljivo je, da je državna granica na reci Muri i Dravi ostala nepromenjena od kada je određena u periodu između 1921. i 1922. godine, bez obzira na činjenicu što je u međuvremenu došlo do meandrisanja i izmene njihovih vodnih tokova.²⁵⁶

10.5. Ispravka granice sa Rumunijom

Ugovorom o miru sa Rumunijom od 10. februara 1947. godine, utvrđeno je da će jugoslovensko-rumunska granica ostati ista kakva je postojala na 1. januar 1941. godine.²⁵⁷ Granična linija između dve države bila je više puta obnavljanja u predratnom i posleratnom periodu (1926, 1934, 1948, 1955. godine). Sporazumom o opravci, obnovi i dopuni

253 *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 72/1947; *Međunarodni ugovori FNRJ*, izd. Ministarstva inostranih poslova, sveska 6/1947.

254 Završni protokol od 10. avgusta 1957. godine, ratifikovan je Uredbom Saveznog izvršnog veća br. 202, od 12.12.1957. godine. Njegovim stupanjem na snagu prestao je da važi stari opis jugoslovensko-mađarske granice izrađen od međunarodne komisije u periodu od 1921. do 1922. godine.

255 U pomenutom periodu, sa Mađarskom je zaključeno više sporazuma o graničnim pitanjima. Videti: *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 1/1957; br. 4/1958; br. 4/1960.

256 Granica Mađarske sa FNR Jugoslavijom išla je od tromeđe Jugoslavije, Austrije i Mađarske do Rabea na tromeđi sa Rumunijom. Dunav je delio granicu na zapadni i istočni deo gde je poslednji presecao Tisu. Preko trećine granice išlo je Dravom i Murom. Na odseku Drave, granica je povučena starim isušanim rečnim koritom, pa su neki delovi kopna na desnoj obali pripali Mađarskoj, a na levoj obali FNR Jugoslaviji.

257 *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996*, u: Momir Stojković (ed.), *Službeni glasnik, Međunarodna politika*, Beograd, 1999, tom III, str. 98.

graničnih stubova i oznaka, kao i o raščišćavanju granične linije od 28. januara 1955. godine, određeno je da jedna mešovita komisija temeljito pretrese celokupnu kopnenu jugoslovensko-rumunsku granicu. U Temišvaru je, 5. oktobra 1957. godine, zaključena Konvencija o čuvanju, održavanju, obnovi i zaštiti graničnih stubova i graničnih oznaka, kojom je obeležena državna granica.²⁵⁸ Shodno Sporazumu između SFR Jugoslavije i Narodne Republike Rumunije o izgradnji i eksploataciji hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap na reci Dunav, zaključenog 30. novembra 1963. godine, mešovita jugoslovensko-rumunska komisija je, nakon izvršenih merenja na ternu, usvojila 29. septembra 1964. godine, u Oršavi, Protokol o ispravci državne granice u zoni glavnog objekta hidroenergetskog sistema Đerdap.²⁵⁹

10.6. Obnavljanje granice sa Bugarskom

Ugovorom o miru sa Bugarskom od 10. februara 1947. godine, utvrđeno je da će jugoslovensko-bugarska granica ostati ista kakva je postojala na 1. januar 1941.²⁶⁰ Sporazumom o obnovi i obeležavanju graničnih piramida i graničnih linija zaključenim 20. februara 1954. godine u Čustendilu, dve države su pristupile obnovi nestalih, porušenih i oštećenih graničnih piramida duž cele granice na način kako su bile utvrđene od strane međunarodne komisije u periodu između dva svetska rata. U svrhu sprovođenja odredbi Sporazuma, formirana je mešovita komisija sa tehničkim podkomisijama koja je nakon rada na terenu sačinila Završni protokol o završetku radova na obnovi i obeležavanju državne granice, koji je potpisan u Beogradu 10. novembra 1954. godine. Nakon toga, 16. juna 1956. godine, dve strane su zaključile Konvenciju o čuvanju, održavanju i obnovi granične linije, graničnih piramida i oznaka na jugoslovensko-bugarskoj granici.²⁶¹

258 Konvencija je zaključena na 10 godina, s tim da se rok važnosti produžava na neodređeno vreme ako je ne otkáže ni jedna ugovorna strana u roku od godinu dana pre isteka roka njene važnosti. Konvencijom je stavljena van snage ranija Konvencija zaključena 30. januara 1930. godine. Videti: *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 10/1955; br. 9/1956; br. 5/1958.

259 *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 8/1965.

260 *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 73/1947; *Međunarodni ugovori FNRJ*, izd. Ministarstva inostranih poslova, sveska 5/1947.

261 Ovom Konvencijom stavljena je van snage Konvencija o zaštiti, čuvanju, opravljanju i ponovnom podizanju graničnih kamenova i drugih oznaka od 9.

Konvencijom je propisano da je granična linija između Jugoslavije i Bugarske povučena u toku 1920-1922. godine, na osnovu čl. 27. Nejskog mirovnog ugovora od 27. novembra 1919. godine, a potvrđena čl. 1. Ugovora o miru sa Bugarskom od 10. februara 1947. godine – vidljivo obeležena graničnom brazdom, graničnim piramidama – tromeđnim graničnim piramidama, zemljanim i kamenim humkama i drugim graničnim oznakama. Na pomenuti način, Jugoslavija je prihvatila obavezu da obnovi graničnu liniju na delu granice od ušća reke Timok do Daščani Kladenca, dok se Bugarska obavezala da obnovi granične piramide od Daščanog Kladenca zaključno do jugoslovensko-bugarsko-grčke granice na vrhu Tumble. Na delovima gde je granična linija išla rečnim tokom reke Timok, dve strane su dogovorile da granica ostaje nepromenjena, onako kako je obeležena od strane mešovite komisije 1954. godine, bez obzira na eventualne promene rečnog toka. Međutim, ugovorne strane su prihvatile i obavezu da u narednom periodu preduzmu neophodne hidrotehničke mere u cilju regulisanja toka reka koje obrazuju graničnu liniju. Otuda, Jugoslavija i Bugarska su zaključile Sporazum delimičnoj izmeni granične linije na reci Timok, 18. decembra 1961. godine, kojim su se obavezale da izmene delimično graničnu liniju u dužini od 11.630 metara.²⁶² Međutim, do toga i pored pokušaja koji su činjeni sedamdesetih godina prošloga veka, nije došlo, najpre iz ekonomskih razloga, pa je granica ostala na liniji razgraničenja koju je odredila mešovita jugoslovensko-bugarska komisija iz 1954. godine. Konačno, Sporazumom između Jugoslavije i Bugarske o obnavljanju, obeležavanju i održavanju granične linije i graničnih oznaka na jugoslovensko-bugarskoj državnoj granici zaključenim 9. oktobra 1981. godine, u Beogradu, u članu 1. konstatuje se: „Državna granica između SFR Jugoslavije i Narodne Republike Bugarske povučena je na osnovu člana 27. Ugovora o miru, potpisanog 27. novembra 1919. godine u Nejiu, a potvrđena je članom

novembra 1935. godine. Videti: *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 7/1954; br. 7/1956; br. 69/1957.

262 Članom 5. Sporazuma predviđena je nova granična linija: „Od tačke koja je određena presekom pravca granične piramide 559 i 560 i sredine glavnog toka reke Timok, granična linija ide sredinom novog glavnog regulisanog korita reke od njenog ušća u Dunav; Od sredine novog ušća Timoka granična linija ide na novu jugoslovensko-bugarsko-rumunsku tromeđu, koja se određuje presekom linije, koja ide od sredine novog ušća do stare signalne piramide na rumunskoj teritoriji sa sredinom glavnog plovnog kanala Dunava“. Videti: *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 3/1963.

1. Ugovora o miru sa Bugarskom od 10. februara 1947. godine,...". Članom 2. navednog Sporazuma propisuje se još i: „Strane ugovornice potvrđuju svoju saglasnost da državna granica ostane stalna i nepromenjena bez obzira na prirodne ili veštačke promene koje mogu nastati na granici”.²⁶³

10.7. Obnavljanje granice sa Albanijom

Nakon završetka Drugog svetskog rata, jugoslovensko-albanska granica ostala je nepromenjena, odnosno onakva kakva je određena na osnovu Londonskog ugovora o miru od 30. maja 1913. godine i odluke Konferencije ambasadora donete u Parizu 9. novembra 1921. godine, kasnije potvrđene Protokolom iz Firence od 26. jula 1926. godine. Podsećanja radi, državna granica utvđena navedenim međunarodnim aktima polazi od granične linije teritorijalnih voda na Jadranskom moru, pravom linijom vertikalno na opšti smer obale izlazeći na ušće glavnog kraka reke Bojane (...), sve do tromeđe Albanije, Grčke i Jugoslavije u Prespanskom jezeru. U odnosu na državnu granicu na Jadranskom moru, granična linija ostala je da prati pravu liniju koja vertikalno izbija prema otvorenom moru od samog ušća reke Bojane između albanskog ostrva Franc Jozef i Ade na crnogorskog strani, prateći srednji pravac glavnog plovnog puta ili matice.²⁶⁴

S obzirom da u dužem vremenskom periodu granična linija između Jugoslavije i Albanije nije obnavljanja i da je u toku ratnih dešavanja bila umnogome oštećena i uništena, dve države su, 11. decembra 1953. godine, zaključile u Podgradecu Sporazum o obnovi porušenih i

263 Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori, br. 11/1984.

264 Gavra Perazić, *Skadarsko jezero i rijeka Bojana u međunarodnom pravu*, Titograd, 1981, str. 32. Prema čl. 1. Dekreta iz 1976. godine, teritorijalne vode NR Albanije zauzimaju vode između prave polazne linije koja ide od Rta Rodoni (Muzhi), preko Rta Palit, Rta Lagit (Kala e Turres), Semani, ušća reke Vijose, na zapadnu obalu ostrva Sazan, Rt Gjuhezes i zaliv Grama, te dalje produžava između albanske obale i grčkih ostrva kroz Krfski moreuz. Širina teritorijalnog mora od ušća reke Bojane do Rta Rodoni dolazi do albansko-jugoslovenske granice. Videti: "United Nations Legislative Series, National Legislation and Treaties relating to the Law of the Sea", Doc. ST/LEG/SER.B/19, 1980, p. 3. Dekretom br. 7366 od 24. marta 1990. godine, Albanija je prihvatila širinu teritorijalnog mora od 12 nautičkih milja utvrđenu Konvencijom o pravu mora iz 1982. godine, umesto 15 milja, koliko je do tada imala. Videti: Duško Dimitrijević, „Međunarodno pravno razgraničenje na Jadranskom moru“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 2004, vol. LXIII, br. 2-3, str. 312–354.

oštećenih graničnih piramida, kao i izgradnji graničnih međupiramida.²⁶⁵ Prema ovom Sporazumu bilo je predviđeno obrazovanje mešovite komisije i tri potkomisije sa određenim brojem tehničkog i pomoćnog osoblja. Sporazumom je dogovoreno da će svaka strana obnoviti i postaviti piramide i međupiramide na svom sektoru određenom Protokolom iz Firence do kraja 1954. godine. Tako je albanska strana vršila obnavljanje porušenih i oštećenih piramida, kao i izgradnju međupiramida od ušća Bojane do Čafa-Prušit, dok je jugoslovenska strana obnovila granične znakove od Čafa-Prušit do tromeđe na jugoslovensko-albansko-grčkoj granici. Obezbeđivanje granične linije na graničnim vodama Ohridskog i Prespanskog jezera, na kojima pre toga nisu postajali nikakvi granični znakovi, urađena je sa jugoslovenske strane, dok je prema Sporazumu, u odnosu na Skadarsko jezero tu obavezu prihvatila Albanija. Određivanje granične linije na reci Crni Drim u rejonu Debra zbog promene glavnog toka i skretanja na teritoriju Albanije u dubini do 600 metara i dužini od oko 4 km nije bilo rešeno iako je prema odredbama Protokola iz Firence jasno utvrđeno da će u slučaju postepene promene rečnog toka granična linija biti neizmenjena, odnosno ići će maticom (*Thalweg*) glavnog rukavca Crnog Drima. Budući da je ovaj Sporazum bio privremenog karaktera, dve strane su zaključile 16. novembra 1955. godine, Konvenciju čuvanju i održavanju obalnih i plovnih svetlosno-signalnih uređaja i plovnih signala, kojima je obeležena državna jugoslovensko-albanska granica na vodama Skadarskog, Ohridskog (Podgradečkog) i Prespanskog jezera.²⁶⁶ Potom su, 16. avgusta 1956. godine, u Tirani dve strane zaključile i Konvenciju o čuvanju i održavanju i obnovi piramida, međupiramida i ostalih graničnih oznaka, na osnovu koje je izvršena dodatna demarkacija državne granice.²⁶⁷

10.8. Obnavljanje granice sa Grčkom

U pogledu statusa državne granice između Jugoslavije i Grčke nakon okončanja Drugog svetskog rata, granica je ostala nepromenjena to jeste, ostala je onakva kakva je utvrđena Bukureškim mirovnim

265 Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori, br. 3/1955.

266 Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori, br. 13/1956.

267 Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori, br. 9/1957.

ugovorom od 28. jula 1913. godine, Sporazumom od 3. avgusta 1913. godine i Ugovorom o miru iz Nežia od 27. novembra 1919. godine. U međusobnim odnosima dve države, jedno od nerešenih pitanja bilo je povezano sa problemom održavanja granične linije na jezerima, koje nije regulisano u Sporazumu („aranžmanu“) o čuvanju, održavanju, opravci i ponovnom podizanju oštećenih, porušenih ili nestalih graničnih oznaka od 22. januara 1930. godine. Stoga je u posleratnom periodu, 10. novembra 1956. godine, u Florini potpisan Sporazum o čuvanju i održavanju svetlosno-signalnih uređaja i plovnih signala kojima je obeležena jugoslovensko-grčka granica na vodama Prespanskog i Dorjanskog jezera.²⁶⁸ Ubrzo nakon toga, potreba da se raniji ugovori i sporazumni aranžmani o graničnoj liniji izmene, dopune ili ukinu, dovela je do zaključenja Ugovora o čuvanju, održavanju i obnavljanju graničnih oznaka (kopnenih i plovnih) na jugoslovensko-grčkoj granici i o predupređenju, sprečavanju, ispitivanju i rešavanju graničnih incidenata od 17. decembra 1958. godine, u Solunu. Njegovom implementacijom, Jugoslavija i Grčka definitivno su prevazišle otvorena granična pitanja.²⁶⁹

268 *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 1/1958; br. 4/1958.

269 Stupanjem Ugovora na snagu, prestao je da važi Sporazum od 22. januara 1930. godine i Sporazum od 10. novembra 1956. godine. Videti: *Službeni list FNRJ*, br. 20/1959; *Međunarodni ugovori FNRJ*, izd. Ministarstva inostranih poslova, sveska 6/1959.

11. IZGRADNJA FEDERATIVNOG UREĐENJA I UTVRĐIVANJE UNUTRAŠNJIH GRANICA JUGOSLAVIJE

11.1. Administrativno-teritorijalna podela

Prateći pravnu genezu stvaranja jugoslovenske države, moguće je uočiti da je još tokom Drugog svetskog rata, pod monolitnim rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije, formirana vojno-politička organizacija koja je prerasla u masovni Narodnooslobodilački pokret čiji je osnovni cilj bio oslobađanje zemlje od okupatora. Narodnooslobodilački pokret bio je funkcionalno organizovan na hijerarhijskom principu. Tako su, od prvih dana oružanog ustanka organizovani centralni i regionalni vojni organi (Vrhovni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije i glavni zemaljski, odnosno pokrajinski štabovi).²⁷⁰ Paralelno sa vojnim organima, organizovana je i prelazna državna civilna uprava tzv. narodnooslobodilački odbori, na oslobođenim delovima teritorije. Narodnooslobodilački pokret na vojnom planu imao je obavezu da razvije strategiju i taktiku antifašističkog rata i revolucije i da vojno-političkim sredstvima ostvari njihovu primenu. Sa druge strane, narodnooslobodilački odbori kao zamenci revolucionarne narodne vlasti imali su ulogu da pruže logističku podršku vojno-političkoj organizaciji Narodnooslobodilačkog pokreta i da postave temelje izvršnoj, zakonodavnoj i sudskoj vlasti buduće jugoslovenske zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti. Narodnooslobodilački odbori od provizornih organa formiranih na seoskim, opštinskim i sreskim nivoima, vremenom su prerasli u stalne organe vlasti u oblastima oslobođenim od okupacionih snaga.²⁷¹

270 Početkom 1942. godine, Narodnooslobodilački pokret Jugoslavije bitno je ojačao, pa je 20. novembra obrazovana regularna armija pod nazivom: Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije (NOV i POJ). Ovu oružanu silu činile su vojne formacije raspoređene u odrede, brigade, divizije i korpuse.

271 U skladu sa smerinacama Politbiroa CK KPJ, Glavni štab Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije doneo je tzv. Fočanske propise februara 1942. godine, kojima su kodifikovana pravila o radu, zadacima i organizaciji narodnooslobodilačkih odbora. Fočanski propisi, iako doneti za oslobođeno područje Foče, postali su obrazac za formiranje narodne vlasti i u

Osnivanjem Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) od 26. do 27. novembra 1942. godine, u Bihaću, ustanovljen je po svemu sudeći, prvi organ vrhovne zakonodavne i izvršne vlasti kroz koji je Komunistička partija svemoćno ostvarivala svoj program, kako na širem, internacionalnom, tako i na unutrašnjem nacionalnom planu. Tako je, između ostalog, tokom 1942. i 1943. godine, AVNOJ obznanio svoje programske ciljeve i načela o osnovama društvenog poretka nove Jugoslavije u cilju sticanja međunarodnog priznanja Narodnooslobodilačkog pokreta. Na unutrašnjem planu, Izvršni odbor AVNOJ-a, koji je shodno svom položaju i organizaciji nosio obeležja „narodne vlade“, predano je radio na unapređenju rada narodnooslobodilačkih odbora i osnivanju novih administrativno-teritorijalnih jedinica „zemaljskih i pokrajinskih političkih predstavništava naroda i narodnosti Jugoslavije“. AVNOJ je time sprovodio politiku federalizacije zemlje koju je, posmatrajući iz istorijske retrospektive, Komunistička partija Jugoslavije prihvatila još pre Drugog svetskog rata organizujući sopstvene delatnosti kroz teritorijalnu organizaciju centralnih, pokrajinskih i oblasnih komiteta. Obrazovanje zemaljskih i pokrajinskih predstavništava trebalo je da dovede da narodi i narodnosti Jugoslavije dobiju pouzdana politička sredstva za zaštitu svojih individualnih prava i za povezivanje u uslovima ravnopravnosti. Federalizacija Jugoslavije otuda je bila najtešnje povezana sa rešavanjem nacionalnog pitanja. S uverenjem da se u novoj Jugoslaviji mora uspostaviti ravnopravnost naroda i narodnosti, Komunistička partija agilno je sprovodila politiku podele zemlje u ratu i revoluciji. Takva politika svoju kulminaciju doživela je već u junu 1943. godine, kada je na Plitvicama osnovano Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH). Ubrzo potom, u avgustu 1943. godine, Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine objavio je proglas kojim je iskazao čvrstu rešenost višenacionalne Vojvodine da se zajedno sa ostalim narodima Jugoslavije bori za slobodu i za sopstveni autonomni položaj u novoj jugoslovenskoj državnoj tvorevini. U Sloveniji je, 15. septembra 1943. godine,

drugim oslobođenim područjima Jugoslavije. Tokom 1942. godine, pod rukovodstvom Politbiroa CK KPJ, doneti su tzv. Septembarski propisi: „Naredba o izborima narodnooslobodilačkih odbora“ i „Naredbe o obrazovanju pozadinskih vojnih vlasti“, kojima su, narodnooslobodilački odbori pretvoreni u stalne organe narodne vlasti, odnosno kojima su jasno usklađene nadležnosti između civilnih i vojnih vlasti.

Oslobodilački front Slovenije (Osvobodilna fronta Slovenie), osnovala Upravnu komisiju za oslobođena područja i Narodnooslobodilačko veće za Slovenačko primorje. Predstavnicima Narodnooslobodilačkog komiteta Kičeva, Debra, Gostivara, Struge i Tetova osnovali su 26. septembra 1943. godine, u Kičevu, Narodnooslobodilački komitet slobodne teritorije Makedonije. Uz podsticaj KP Jugoslavije za Makedoniju formiran je i Inicijativni odbor Antifašističkog sobranja narodnog oslobođenja Makedonije. Između 15. i 16. novembra iste godine, osnovano je Kolašinu Zemaljsko antifašističko veće Crne Gore i Boke, dok je u Pljevljima 20. novembra, osnovano Antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka. Između 26. i 27. novembra 1943. godine predstavnici Bosne i Hercegovine odlučili su da formiraju Zemaljsko antifašističko veće Bosne i Hercegovine. Istorijski može biti zanimljivo, da zbog izuzetno teških ratnih okolnosti u istom periodu, Glavni narodnooslobodilački odbor Srbije nije mogao da se transformiše u zvaničnu političko-teritorijalnu organizaciju.²⁷²

Za evoluciju unutrašnje teritorijalne podele Jugoslavije, svakako najveći značaj u tom periodu imala je Odluka doneta na osnovu tačke 5. trećeg dela političko-konstitutivne Deklaracije Drugog zasedanja AVNOJ-a održanog u Jajcu od 29. do 30. novembra 1943. godine, „o izgradnji Jugoslavije na demokratskom federativnom principu kao državne zajednica ravnopravnih naroda“.²⁷³ U Odluci se navodi da narodi Jugoslavije nikada nisu priznali raskomadavanje svoje zemlje od strane fašističkih imperijalista i da su ispoljili čvrstu volju da ostanu ujedinjeni. Donošenjem navedene Odluke, načelu suverenosti naroda dato je mesto jednog od kamena temeljaca nove zajednice. Takođe je

272 Dragoslav Janković, Mirko Mirković, op. cit., str. 465; Videti: „Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda“, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1949–1969, tom I-IX.

273 Na istom zasedanju donete su, i potvrđene i druge odluke. Tako je doneta Odluka o nacionalnim manjinama u Jugoslaviji kojom se narodnostima obezbeđuju sva nacionalna prava. Potom je potvrđena Odluka Slovenačkog narodnog oslobodilnog odbora o priključenju Slovenačkog primorja i svih anektiranih delova Slovenije slobodnoj Sloveniji i federativnoj Jugoslaviji, kao i Odluka Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske o priključenju Istre, Rijeke, Zadra i anektiranih delova Hrvatske i hrvatskih jadranskih ostrva slobodnoj Hrvatskoj u federativnoj Jugoslaviji. Osim ove dve poslednje odluke u kojima se utvrđuje opredeljenost prema teritorijalnoj celokupnosti Jugoslavije, ostale odluke AVNOJ-a ne odnose se na teritorijalna pitanja i pitanja granica. Videti: „Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a“, Zagreb, Stvarnost, 1963, str. 231, 241–243; *Službeni list DFJ*, br. 1/1945.

potvrđena rešenost da se nova Jugoslavija izgradi na federativnim osnovama koje će obezbediti punu ravnopravnost svih jugoslovenskih naroda. Odluka polazi od činjenice da je proces federalizacije već u toku i da su njegovi organizacioni i funkcionalni izdanci očitovani u formiranim organima narodne vlasti koje predstavljaju narodno-oslobodilački odbori, kao i zemaljska antifašistička veća narodnog oslobođenja (Glavni narodnooslobodilački odbor Srbije, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Hrvatske, Slovenački narodnooslobodilački odbor, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke, Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Sandžaka, inicijativni organi za Zemaljsko antifašističko veće narodnog oslobođenja Makedonije). Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije je prema Odluci, „vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo naroda Jugoslavije i vrhovni predstavnik naroda i države Jugoslavije kao celine“.²⁷⁴

Odluka o izgradnji druge Jugoslavije na federativnom principu dovela je i formalno do konstituisanja država članica jugoslovenske federacije. Tako je, na zasedanju Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća u Černomelju, 19. februara 1944. godine, obrazovana Slovenija. Na trećem zasedanju Zemaljskog antifašističkog veća narodnog oslobođenja Hrvatske 9. maja 1944. godine, u Topuskom, formirana je Hrvatska. Na drugom zasedanju Zemaljskog antifašističkog veća Bosne i Hercegovine u Sanskom Mostu, 1. jula 1944. godine, obrazovana je Bosna i Hercegovina. Na zasedanju Zemaljskog antifašističkog veća Crne Gore i Boke 14. jula 1944. godine, u Kolašinu, obrazovana je Crna Gora. Na prvom zasedanju Antifašističkog Sobraanja narodnog oslobođenja Makedonije 2. avgusta 1944. godine, u Prohoru Pčinjskom, osnovana je Makedonija. Na zasedanju Velike antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Srbije 11. novembra 1944. godine, u Beogradu, konstituisana je Srbija.²⁷⁵ Obrazovanjem federalnih jedinica na čelu sa zemaljskim antifašističkim većima kao najvišim organima vlasti, potvrđeno je federalno ustrojstvo druge Jugoslavije.

274 Odlukom Drugog zasedanja AVNOJ-a, uspostavljen je i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) kao organ sa svim obeležjima narodne vlade preko kojeg je AVNOJ ostvarivao svoju izvršnu funkciju. Potom, posebnom odlukom je utvrđeno i da se izbegličkoj vladi oduzimaju sva prava zakonite vlade Jugoslavije i da se zabranjuje povratak u zemlju kralju Petru II Karađorđeviću.

275 Dragoslav Janković, Mirko Mirković, op. cit., str. str. 477–478.

S obzirom na novu teritorijalnu organizaciju i deklarativno proklamovanu ravnopravnost svih jugoslovenskih naroda, na nekim jugoslovenskim područjima došlo je do formiranja autonomnih oblasti koje su imale sopstvenu istorijsku tradiciju, ali i poseban nacionalni identitet i koje su sve do jedne bile organizovane od Narodnooslobodilačkog pokreta. U njegovim redovima pak, izraslo je uverenje da nacionalno pitanje mora biti rešeno još u toku rata i da se politički i državni oblik njegovog raspleta sastoji u jugoslovenskoj federaciji u okviru koje ima mesta za političko-teritorijalne autonomije. Teritorijalne autonomije iznikle tako tokom rata i revolucije imale su dublje političko značenje i svrhu obuzdavanja nacionalne hegemonije i separatizma pre svega na nacionalno nehomogenim područjima Vojvodine, Sandžaka i Kosova i Metohije. Istoriografski gledano, uslove za formiranje teritorijalne autonomije ispunjavale su i druge oblasti poput Boke, Hercegovine, Dubrovnika, Dalmacije, Istre, Slavonije, Vojne Krajine, Štajerske, Kranjske, ali do njihovog formiranja iz oportunističkih razloga nije došlo.²⁷⁶ Nakon oslobođenja Jugoslavije, na Trećem zasedanju AVNOJ-a od 7. do 10. avgusta 1945. godine, koje je kasnije preimenovano u Privremenu narodnu skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ), na osnovu prava naroda na samoopredeljenje doneta je odluka kojom je prihvaćena odluka Prve Skupštine Vojvodine od 31. jula 1945. godine i odluka Oblasne Skupštine Kosova i Metohije sa zasedanja od 10. jula 1945. godine, u Prizrenu, o prisjedinjenju Vojvodine i Kosova i Metohije „Federalnoj Srbiji“.²⁷⁷ Na istoj sednici od 10. avgusta 1945. godine, AVNOJ je potvrdio i odluku Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Sandžaka od 29. marta 1945. godine, kojom se srezovi Priboj, Mileševa, Zlatar, Sjenica, Deževa i Štavice pripajaju Srbiji, dok se srezovi Bjelo Polje i

276 Obrazovanje velikog broja teritorijalnih autonomija dovela bi se u pitanje koncepcija federalnih jedinica kao nacionalnih tvorevina, tako da je već za vremen rata ugušena svaka autonomna tendencija izuzev područja Kosova i Metohije, Vojvodine i Sandžaka. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 23.

277 U odluci o prisjedinjenju Vojvodine i Kosova i Metohije Srbiji, nigde decidirano ne stoji da se one prisjedinjuju Srbiji i da u tom statusu zadržavaju svojstvo autonomne jedinice. Tek se iz Zakona o izboru poslanika za ustavotvornu Skupštinu Demokratske Federativne Jugoslavije vidi da Vojvodina i Kosovo i Metohija imaju autonomni status u okviru Srbije, ali pravno različit. Vojvodina je pokrajina, a Kosovo i Metohija je autonomna oblast. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 24.

Pljevalja pripajaju Crnoj Gori.²⁷⁸ Tokom novembra 1945. godine, održani su izbori za Ustavotvornu skupštinu, a potom je Ustavotvorna skupština, 29. novembra donela Deklaracija o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ). Već 1. decembra 1945. godine, Ustavotvorna skupština je potvrdila ranije donete akte AVNOJ-a, a 31. januara 1946. godine, izglasan je Ustav FNR Jugoslavije kojim je potvrđena i sankcionisana preobražena državna vlast oličena u narodnim odborima, skupštinama federalnih jedinica i Narodnoj skupštini Jugoslavije. Ustavom FNR Jugoslavije potvrđen je republikanski oblik vladavine i federalno ustrojstvo države sastavljene od Narodnih Republika Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore Makedonije i Srbije sa Autonomnom pokrajinom Vojvodinom i Autonomnom Kosovsko-metohijskom oblašću. Članom 12. Ustava iz 1946. godine, bilo je propisano da: „Razgraničenje teritorija narodnih republika vrši Narodna skupština FNRJ. Granice narodne republike ne mogu se menjati bez njenog pristanka“.²⁷⁹

Međutim, i pored ovakvog ustavnog rešenja, u periodu pre i posle usvajanja prvog jugoslovenskog Ustava, federalne jedinice krenule su sa postupkom donošenja propisa o administrativno-teritorijalnoj podeli. Time su bez sumnje prihvatile postojeće teritorijalno stanje uspostavljeno tokom rata i revolucije, ali nove linije razdvajanja između republičkih organa vlasti, koje se implicitno mogu poistovetiti sa unutrašnjim granicama.

Primera radi, 16. avgusta 1945. godine, Bosna i Hercegovina donela je Zakon o teritorijalnoj podeli Federalne Bosne i Hercegovine na okruge,

278 Ovim načinom, utvrđena je administrativna granica između Srbije i Crne Gore linijom koja je povučenu nakon oslobođenja Sandžaka 1912. godine,. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, *Frontiers and Internal Territorial Division in Yugoslavia*, Belgrade, Srboštampa, 1991, p. 21.

279 *Službeni list FNRJ*, br. 10/1946. U okviru rada Ustavotvornog odbora pre usvajanja Ustava, pokrenuto je pitanje unutrašnjih granica. Poslanik Mihajlo Đorđević ukazao je na činjenicu da granice između federalnih jedinica nisu nikakvim pravnim aktom ozakonjene i da se to mora u što kraćem vremenu učiniti. Na ovakvu izjavu reagovao je Moša Pijade, tadašnji potpredsednik Predsedništva AVNOJ-a, koji je rekao da su granice federalnih jedinica nastale prirodnim putem. Otuda, ako se pojavi neki spor, spor će rešavati Savezna skupština. Iz pomenutog je vidljivo da, „politički vrh Jugoslavije nije hteo da pravno legalizuje odluku o unutrašnjim granicama, koju je, bar prema postojećim izvorima, nelegalno i ustavno neovlašćeno doneo“. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 25.

srezove i područja mesnih narodnih odbora. Prema ovom Zakonu, Bosna i Hercegovina bila je podeljena na sedam okruga (Sarajevski, Hercegovački, Travnički, Banjalučki, Bihački, Dobojski i Tuzlanski), 77 srezova i 1.280 područja mesnih narodnih odbora.²⁸⁰ U septembru 1945. godine, Skupština Srbije donela je Zakon o administrativnoj podeli Srbije, kao i Zakone o ustanovljenju i ustrojstvu Autonomne pokrajine Vojvodine i Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti. Zakonom je predviđeno da se Srbija, kao federalna jedinica u sastavu Demokratske Federativne Jugoslavije, sastoji od okruga: beogradskog, valjevskog, vranjskog, kragujevačkog, kruševačkog, leskovačkog, moravskog, novopazarskog, niskog, pirotskog, podrinskog, požarevačkog, timočkog, topličkog, užičkog, čačanskog, područja grada Beograda, kao i od Autonomne pokrajine Vojvodine i od Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti.²⁸¹ U Hrvatskoj proces administrativnog organizovanja teritorije

280 *Službeni list Federalne Bosne i Hercegovine*, br. 11/1945. Već 1946. godine donet je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o teritorijalnoj podeli Federalne Bosne i Hercegovine na okruge, srezove i područja mesnih narodnih odbora, prema kojem je osnovan Ostrožački srez sa sedištem u Ostrošcu. Videti: *Službeni list Federalne Bosne i Hercegovine*, br. 10/1946. Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podeli, iz 1949. godine, Narodna Republika Bosna i Hercegovina podeljena je na četiri oblasti, i to: Sarajevsku, Mostarsku, Banjalučku i Tuzlansku. Mostarska oblast obuhvatala je 13 srezova: Bilečki, Čapljinjski, Duvanjski, Gatački, Konjički, Livanjski, Ljubuški, Mostarski, Nevesinjski, Prozorski, Stolački, Širokobriješki i Trebinjski, te dva grada: Mostar i Trebinje, izdvojena u posebne administrativno-teritorijalne jedinice. Videti: *Službeni list NR Bosne i Hercegovine*, br. 10/1949. Za dalje promene teritorijalne organizacije videti: *Službeni list NR Bosne i Hercegovine*, br. 10/1950 i br. 11/1952.

281 *Službeni glasnik Narodne Republike Srbije*, br. 28/1945. Zakonom o administrativnoj podeli NR Srbije iz 1947. godine, utvrđeno je da su administrativno-teritorijalne jedinice: srezovi, gradovi i gradski rejoni: Ukinuti su okruzi kao administrativno-teritorijalne jedinice, pa se republički organi direktno vezani za srezove. Videti *Službeni glasnik Narodne Republike Srbije*, br. 17/1947. Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ od 25. marta 1949. ozakonjeno je formiranje oblasti kao administrativno-teritorijalnih jedinica i formiranje privremenih oblasnih narodnih odbora. Zakonom o podeli teritorije NR Srbije od 16. maja, teritorija NR Srbije bila je podeljena na pet oblasti: beogradsku kragujevačku, nišku, timočku, titovo užičku. Područje grada Beograda činilo je posebnu administrativno-teritorijalnu jedinicu van oblasti; AP Vojvodinu i Autonomnu Kosovsko-metohijsku oblast. Oblasti su se dalje delile na srezove i gradove, odnosno gradske rejone, gradska naselja i mesta, gde su bila sedišta. Videti: *Službeni glasnik Narodne Republike Srbije*, br. 5/1950. Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podeli NR Srbije, državna teritorija bila je podeljena na opštine, srezove i gradove. Videti: *Službeni glasnik Srbije*, br. 15/1952. Zakonom o područjima opština i srezova u NR Srbiji iz

započet je odmah nakon oslobođenja. Formalno-pravno proces je okončan usvajanjem Zakona o administrativno-teritorijalnoj podeli NR Hrvatske, 1947. godine. Pomenutim Zakonom, teritorija NR Hrvatske bila je podeljena na oblast Dalmacije, kotare, gradove i rejone, kao i na područja mesnih narodnih odbora.²⁸² U Crnoj Gori je, takođe odmah nakon rata, uspostavljena administrativno-teritorijalna podela zasnovana na podeli nadležnosti mesnih, opštinskih i sreskih narodnih odbora. Broj ovih odbora smanjio se donošenjem Zakona o područjima srezova i opština u NR Crnoj Gori, 9. jula 1955. godine.²⁸³ U Sloveniji je zemlja po oslobođenju bila podeljena na pokrajinske narodno-oslobodilačke odbore (krajevne narodnoosvobodilne odbore – KNOO). U leto 1945. godine, donet je Zakon o administrativnoj podeli Federalne Slovenije, kojim je Slovenija razdeljena na četiri oblasti: ljubljansku, celjsku, mariborsku i oblast Novog Mesta, potom na okruge, mesta i mesne rejone.²⁸⁴ Prezidijum Antifašističkog Sobraanja narodnog oslobođenja Makedonije je, još za vreme trajanja ratnih sukoba 6. avgusta 1944. godine, doneo rešenje o podeli Makedonije na oblasti: skopsku, bitolsku, štipsku i kičevsko-debarsku, kao i na okruge i opštine.²⁸⁵ U februaru 1945. godine, Prezidijum je doneo i odluku o privremenoj podeli Makedonije na 8 okruga čija su sedišta bila u Skoplju, Kumanovu, Štipu, Strumici, Velesu, Prilepu, Bitoli i Ohridu. Posebnim Zakonom iz iste godine, teritorija Makedonije je podeljena na 32 sreza i 894 mesna narodna odbora. Mesni narodni odbori reorganizovani su u

1959. godine, bilo je propisao da u Srbiji ima 21 srez, dok su srezovi u Autonomnoj Kosovsko-metohijskoj oblasti ukinuti. Videti: *Službeni glasnik Srbije*, br. 51/1959.

282 *Narodne novine NR Hrvatske*, br. 60/1947. U toku 1949. godine, legalizovana je prva veća promena administrativno-teritorijalne podele Hrvatske. Tadašnja Hrvatska bila je podeljena na šest oblasti sa posebnom jedinicom, gradom Zagrebom. Bio je to pokušaj formiranja regionalnih jedinica sa centrima u Zagrebu, Bjelovaru, Osijeku, Karlovcu, Rijeci i Splitu. Videti: *Narodne novine NR Hrvatske*, br. 29/1949. Oblasti su ukinute 1951. godine, uz obrazloženje da su se razvili kotari koji su u stanju samostalno izvršavati poverene zadatke i poslove iz sopstvene nadležnosti. Videti: *Narodne novine NR Hrvatske*, br. 16/1952.

283 *Službeni list NR Crne Gore*, br. 16/1955. Srezovi su potpuno prestali sa funkcionisanjem usvajanjem Zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja Narodne Republike Crne Gore od 22. jula 1957. godine

284 *Uradni list NR Slovenije*, br. 33/1945. Nakon uspostavljanja civilne vlasti, tokom 1949. godine, Slovenija je administrativno-teritorijalno podeljena na grad Ljubljanu, ljubljansku, goričku i mariborsku oblast.

285 *Služben vesnik na NR Makedonija*, br. 1/1945.

opštinske na osnovu Zakona o podeli NR Makedonije na oblasti, gradove i opštine, Zakona o sprovođenju reorganizacije narodnih odbora i Zakona o opštinskim narodnim odborima.²⁸⁶

11.2. Razgraničenje između jugoslovenskih federalnih jedinica

Danas je teško dati odgovor na pitanja, na kojim pravnim osnovama i od strane kojih državnih organa u drugoj Jugoslaviji su povučene granice između jugoslovenskih federalnih jedinica?²⁸⁷ Iz analize historiografskih podataka i pravne hrestomatije proizilazi da ni AVNOJ kao vrhovno zakonodavno, izvršno i predstavničko telo tokom revolucije, a zatim ni Privremena narodna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije, pa potom i Ustavotvorna skupština od 29. novembra 1945. godine, nisu donele nikakav zvaničan pravni akt kojim se uspostavljaju i definišu administrativne granice između jugoslovenskih federalnih jedinica.²⁸⁸ Kao što je napred već rečeno, ni

286 *Služben vesnik na NR Makedonija*, br. 13/1952.

287 U domaćoj stručnoj literaturi provlači se teza da je teritorijalno organizovanje i delovanje Komunističke partije Jugoslavije pre i za vreme Drugog svetskog rata imalo ozbiljan uticaj na obrazovanje federalnih jedinica, a zatim i na njihovo međusobno razgraničenje. Međutim, izuzev, u osnovi približne podudarnosti delovanja CK KP Slovenije i PK KPJ Makedonije i sadašnjih njihovih republičkih granica, za granice ostalih jugoslovenskih republika i pokrajina to se ne bi moglo tvrditi. Za Hrvatsku bi se moglo tvrditi pre, da su na određivanje njenih granica više uticaja imale granice banovine Hrvatske iz 1939. godine, nego područje delovanja CK KP Hrvatske. Teritorijalno delovanje KPJ imalo je verovatno presudan uticaj na uspostavljanje granica između federalnih jedinica, ali istorijski izvori pokazuju da nije postojalo čvrsto teritorijalno definisano područje delovanja ovih komiteta KPJ jer su mnoge partijske organizacije sticajem okolnosti bile povremeno povezane sa različitim centralnim, pokrajinskim i oblasnim komitetima KPJ. Ne potcenjujući uticaj teritorijalne organizacije Komunističke partije na uspostavljanje međurepubličkih granica, ipak taj uticaj ne daje odgovor na pitanje ko je i kako utvrdio granice federalnih jedinica i po kojem kriterijumu i zbog čega one nisu pravno legalizovane? Ako se i prihvati teza da su granice federalnih jedinica uspostavljene zavisno od područja delovanja organizacionih delova Komunističke partije na tim područjima, odgovora nema zbog čega je neprekidno izbegavano da se posle rata ozakoni ta teritorijalna podela izuzev slučaja Hrvatske i Vojvodine i dela srpsko-crnogorske granice koja je nastala kao posledica drugih okolnosti. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 21.

288 AVNOJ eksplicitno nije dozvolio komadanje ili pripajanje delova teritorije Jugoslavije teritoriji drugih država. Iako je potvrdio diskontinuitet na

prvi posleratni jugoslovenski Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije od 31. januara 1946. godine, kojim su proglašene narodne republike: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija i Srbija sa Autonomnom pokrajinom Vojvodinom i Autonomnom Kosovsko-metohijskom oblašću, nije utvrdio unutrašnje granice, već je ostavio da ovo pitanje reguliše Narodna skupština, koja to nikada nije uradila. Prema odnosima koji su postojali u ovom istorijskom periodu, odluke o povlačenju međurepubličkih granica suštinski su mogle biti donete jedino u određenim političkim centrima moći koji su predsedavali Komunističkom partijom Jugoslavije. Jedna takva odluka koja je dospela u javnost, doneta je 26. juna 1945. godine, na sednici Politbiroa CK KPJ 26. juna 1945. godine, kada je usvojen izveštaj Komisije formirane od strane Komisije Predsedništva AVNOJ-a za izradu predloga za utvrđivanje granice između Vojvodine i Hrvatske.²⁸⁹ Sa pregledom ovog slučaja, započinjemo analizu problema razgraničenja između bivših jugoslovenskih republika.

ustavnopravnom planu, on je s druge strane prihvatio međunarodnopravni kontinuitet sa Kraljevinom Jugoslavijom. Istorijski bi vrednost avnojevskih odluka, prema zamislima njihovih tvoraca, valjalo ceniti prema karakteru socijalističke revolucije iz koje je *eo ipso*, proizašlo „samoodređenje naroda“. Videti: Svetomir Škarić, „Evolucija ustavnosti u socijalističkoj Jugoslaviji“, u: *Dva veka savremene ustavnosti*, Beograd, SANU, 1990, str. 599.

289) Komisija je formirana 19. juna 1945. godine, i istu su sačinjavali: 1) Milovan Đilas, član Politbiroa CK KPJ i ministar za Crnu Goru u Saveznoj Vladi; 2) Vicko Krstulović, ministar unutrašnjih poslova Hrvatske; 3) Milentije Popović, ministar unutrašnjih poslova Srbije; 4) Jovan Veselinov-Žarko, sekretar JNOF Vojvodine i, 5) Jerka Zlatarić, potpredsednik Okružnog Narodnog odbora Sombora. U odluci Predsedništva AVNOJ-a o formiranju Komisije rečeno je da je komisija osnovana sa zadatkom da izradi predlog za utvrđivanje granice između Vojvodine i Hrvatske. Nakon opservacije terena, Komisija je predložila „privremeno razgraničenje do rešenja kompetentnih tela koja će biti nadležna za definitivno razgraničenje između federalnih jedinica“. Razgraničenje je po mišljenju Komisije bilo potrebno radi „olakšanja političke situacije na tom prostoru, obezbeđenja lakšeg funkcionisanja vlasti i bržeg i povoljnijeg razvitka ekonomskog života“. Videti: Arhiv Jugoslavije, CK SKJ (KPJ), vol. X-2-I/1. Na sednici Politbiroa CK SKJ od 26. juna 1945. godine, usvojen je izveštaj Komisije. Iz zabeleški Milovana Đilasa, vidi se da je Komisija vršila ispitivanja broja stanovništva i nacionalnog sastava na teritoriji Bačke, Baranje, Banata i Srema sa posebnim osvrtom na odnos Srba i Hrvata. Sastav Vojvodine bio je znatno izmenjen na štetu Srba doseljavanjem Hrvata na područjima koja su ostala nenaseljena posle iseljavanja ratom kompromitovanih kvislinga, što se jasno uočava u izveštaju Save Kosanovića: „Prilike u Vojvodini“. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 27.

11.2.1. Razgraničenje između Srbije i Hrvatske

U izveštaju podnetom Predsedništvu AVNOJ-a, 1. jula 1945. godine, Komisija je povukla privremenu granicu polazeći od granice sa Mađarskom, duž Dunava sve do granice između Bačkog Novog Sela i Bukina (bačko-palanački srez), potom preko Dunava između atara sela Opatovac-Mohovo, Lovas-Babska, varoši – Tovarnik, Šid, Podgrađe-Ilinci, Adaševci-Mala Vašica, Lipovac-Batrovci, Strošinci-Morović.²⁹⁰ „Na taj način bi sela sadašnjeg šidskog sreza Opatovac, Lovas, Tovarnik, Podrađe, Adaševci, Lipovac, Strošinci, zajedno sa svojim atarima, pripala Hrvatskoj, a selo Mohovo, Babska, varoš Šid, Ilinci, Mala Vašica, Batrovci, Morović zajedno sa svojim atarima Vojvodini.²⁹¹ Samo po sebi se razume da sve teritorije zapadno, odnosno istočno od ovih sela treba da pripadnu Hrvatskoj, odnosno Vojvodini.“²⁹²

Prilikom interpretacije teritorijalnog razdvajanja Vojvodine i Hrvatske, Komisija je pošla od činjenice da između Vojvodine i Hrvatske postoje tri grupe spornih teritorija. Prvu grupu čine srezovi Subotica, Sombor, Apatin, Odžaci, severno i severoistočno od Dunava (Bačka). Drugu grupu čine srezovi Batina, Darda u slivu između Drave i Dunava (Baranja). I treću grupu čine srezovi Vukovar, Šid i Ilok, jugozapadno i južno od Dunava (Srem).

Za prvu grupu spornih teritorija istaknuto je sledeće: „Srez Subotica naseljen je u ogromnoj većini Hrvatima. Srez Sombor od slovenskih manjina ima relativnu većinu Srba i to raspoređenu tako – da Srbi imaju većinu u gradu Somboru, a Hrvati na selima. Relativnu većinu od svih nacionalnosti danas imaju Mađari, a ranije su imali Nemci. U apatinskom srezu relativnu većinu od slovenskog življa imaju Hrvati, a

290 Delimitacija između Vojvodine i Hrvatske prema provizornoj odluci, nije pratila srpski nacionalni kompozitum koji je postojao pre okupacije niti je uzimala u obzir faktografiju njenih nasilnih izmena tokom rata. Videti: Zapisnici sa sednica Politbira CK KPJ (11. jun 1945. – 7. jul 1948), u: Branko Petranović (ed.), *Izvori za istoriju Jugoslavije*, Beograd, Arhiv Jugoslavije, Službeni list SRJ, 1995.

291 U izveštaju Komisije naveden je pogrešan naziv mesta koje je dodeljeno Hrvatskoj. Umesto Adaševci, trebalo je da stoji naziv Apševci u vinkovačkom srezu. U Zakonu o administrativno-teritorijalnoj podeeli AP Vojvodine i u Zakonu o administrativno-teritorijalnoj podeli NR Srbije Adaševci su mesni narodni odbor u okviru šidskog sreza. Videti: *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 47/1946; 17/1947. Očigledna tehnička greška je ispravljena. Videti: *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 32/1945.

292 Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 28.

u čitavom srezu od svih nacionalnosti danas Mađari, a ranije Nemci. U srezu Odžaci relativnu većinu imaju Slovaci, zatim Srbi, a u čitavom srezu od svih nacionalnosti Mađari, a ranije Nemci. Iako je srez Subotica u apsolutnoj većini naseljeno kompaktnim hrvatskim stanovništvom, Komisija nije mogla doći do zaključka da bi severno od grada Sombora mogao da se uspostavi jedan pojas koji bi zajedno sa gradom Suboticom pripadao Hrvatskoj. Taj pojas bi bio jedna neprirodna tvorevina, koja, iako bi imala ogromnu većinu Hrvata, ne bi bila celovito povezana, a Suboticu, kao krupni privredni i kulturni centar, pretvorila bi u periferijski grad, čije komunikacije i čitav privredni život struje na jug, a ne na zapad. Uključenje svih pomenutih srezova u Hrvatsku ne dolazi u obzir iz prostog razloga, što u nekim od tih srezova Srbi imaju relativnu (od slovenskog življa) većinu. Zato je komisija smatrala da čitava ova teritorija treba da ostane Vojvodini. Razume se, ako bi se ova teritorija proširila na sever preko stare jugoslovensko-mađarske granice i uključila u sebe i Hrvate u prostoru Baje, koji se sada nalazi u Mađarskoj, pitanje bi se moralo ponovo uzeti u pretres. Prema tome, pitanje razgraničenja na tom prostoru je, osim ostalog, usko povezano sa pitanje definitivnog uređenja granice Jugoslavije na mirovnim i drugim konferencijama“.

Za drugu grupu spornih teritorija koje se odnose na Baranju istaknuto je: „Srezovi Batina i Darda, uzeti zajedno, imaju, od slovenskih manjina relativnu većinu Hrvata. Oba ova sreza, ekonomski i privredno, naginju ka zapadu. Prema tome i ekonomski i nacionalni razlozi, zahtevaju da oba ova sreza uđu u sastav federalne Hrvatske i izađu iz Vojvodine, u kojoj se sada nalaze“.

U odnosu na treću grupu spornih teritorija u Sremu, u obrazloženju Komisije navodi se sledeće: „Ranija teritorija vukovarskog sreza, od slovenskog stanovništva, imala je u sebi većinu Srba. U toku rata, sa razvitkom samog ustanka, ovaj srez je razdvojen u dva dela i to tako da je severni deo, neposredno na sever i zapad od Vukovara, zajedno sa selima Bogdanovci, Marinci, Petrovici, Cerić i fabričkim naseljima i selom Borovo pripao Hrvatskoj; južni deo sreza, zajedno sa selima iz vinkovačkog sreza – Mirkovci, Novi Jankovići, Slakovci, Orolik, Komletinci, Nijemci, donje Novo Selo, Podgrađe, pripao je Vojvodini. Karakteristično je da danas postoje dva vukovarska sreza (kotara) – jedan (severni deo) u Hrvatskoj, a drugi (južni deo) u Vojvodini, od kojih je onaj u Vojvodini sa relativnom većinom Hrvata. Važno je istaći da je predratni vukovarski srez očevidno, jedna veštačka tvorevina namerno

načinjena, da bi se dobila relativna većina Srba, ne vodeći računa ni o nacionalnim, ni privrednim, ni geografskim uslovima. Ako se pogleda čitav prostor od Vinkovaca i Vukovara do Šida, onda on predstavlja jedan pojas hrvatskog stanovništva, sa relativno malim brojem Srba, tako da je severni deo vukovarskog sreza (današnji vukovarski srez u osječkom okrugu) izolovana srpska oaza u Hrvatskoj. Zato je Komisija smatrala, da na ovom prostoru i granica treba da bude istočno od pomenutog hrvatskog pojasa, to jeste, između Šida i Vukovara. Što se tiče iločkog sreza, iako zapadna sela Šarengrad i Ljuba, kao i grad Ilok, imaju ogromnu većinu Hrvata, a istočna sela Neštin, Susek, Banoštor i druga ogromnu srpsku većinu, Komisija je smatrala da za sada ne bi ovaj srez trebalo cepati na dva dela, nego ga ostaviti u sadašnjem sastavu, s tim da bi pripao Vojvodini. Srez inače, uzet u celini, ima relativnu većinu Srba. Ilok je grad i pristanište na Dunavu i njegovo pripajanje Hrvatskoj zasada bi, zbog daljine administrativnih veza, otežalo njegov razvitak. Posle sređivanja vlasti, s jedne i s druge strane granice, koju predlaže Komisija, moglo bi se postaviti pitanje priključenja Hrvatskoj današnjih sela iločkog sreza, kao i grada Iloka. Sada bi to moglo izazvati izvesne teškoće, to utoliko pre što prilike tamo nisu sređene. Uzimajući u obzir sve te razloge, a naročito ekonomske, Komisija smatra, da kao privremeno rešenje treba uzeti da iločki srez u svom sadašnjem sastavu, koji odgovara predratnom, ostane u sastavu Vojvodine²⁹³.

Na osnovu tako iznetog obrazloženja predloga rešenja razgraničenja između Vojvodine i Hrvatske izveštaj Komisije Predsedništva AVNOJ-a bio je prosleđen Ministarskom savetu Demokratske Federativne Jugoslavije — 10. jula 1945. godine.²⁹⁴ S pozivom na etničke i ekonomske razloge, oblast Subotice, Sombora, Apatina i Odžaka na severo-istoku u Bačkoj dodeljena je Vojvodini. Oblasti Batine i Darde između Dunava i Drave u Baranji pripojene su zbog nacionalnog sastava stanovništva Hrvatskoj. Područja Vukovara, Šida i Iloka u Sremu izdvojena su po geografskom i etničkom načelu, te ekonomskom značaju za svaku federalnu jedinicu.²⁹⁵

293 Arhiv Memorijalnog Centra „Josip Broz Tito“ u Beogradu, II-5-b/66.

294 Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo za konstituantu DFJ, f. 2; Branko Petranović, Ljiljana Marković, *Zapisnici NKOJ-a i Privremene vlade DFJ 1943–1945*, Memorijalni centar „Josip Broz Tito“, Beograd, 1991, str. 158.

295 Podela je uglavnom pratila rešenja „Đilasove Komisije“ i Zakona o ustanovljenju i ustrojstvu AP Vojvodina. Videti: *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 28/1945. Prema

Narodna skupština NR Srbije usvojila je 1. septembra 1945. godine, Zakon o ustanovljenju i ustrojstvu Autonomne pokrajine Vojvodine. U odredbi čl. 1. opisuje se tok granične linije prema Hrvatskoj na način da: „Granice Autonomne pokrajine Vojvodine prema Federalnoj Hrvatskoj utvrđuju se privremeno na osnovu predloga naročite komisije AVNOJ-a. Ova granica ide rekom Dunavom od mađarske granice do Iloka, prelazi preko Dunava, ostavljajući Ilok, Šaregrad i Mohovo u Hrvatskoj i ide na jug ostavljajući atare sela sadašnjeg šidskog sreza: Opatovac, Lovas, Tovarnik, Podgrađe, Adaševci, Lipovac, Strošinci i Jamena Hrvatskoj, a varoš Šid i sela Ilinci, Mala Vašica, Batrovci, Morović Vojvodini“.²⁹⁶ Granica je naknadno precizirana Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podeli AP Vojvodine iz 1946. godine, u kojem se propisuje: „Područje Autonomne pokrajine Vojvodine obuhvata deo Narodne Republike Srbije koje se graniči počev od reke Save zapadno od mesta Sremska Rača u pravcu severa, granicom Narodne Republike Srbije prema Narodnoj Republici Hrvatskoj sve do državne granice prema Mađarskoj“.²⁹⁷

Nakon usvajanja Ustava FNR Jugoslavije 31. januara 1946. godine, potvrđeno je jedinstvo državne teritorije u međunarodno priznatim granicama. Ujedno, posredno je priznata i unutrašnja podela teritorije (član 2), i zagarantovana je suverenost narodnih republika (član 9).²⁹⁸

Tokom 1947. godine, NR Srbija i NR Hrvatska donele su zakone o administrativno-teritorijalnoj podeli i Ustave u kojima su utvrđena područja koja sačinjavaju republičku teritoriju. Ustavi obe republike

novijim hrvatskim izvorima teritorijalno razgraničenje učinjeno 1945. godine, u dobroj je meri poštovalo istorijske granice i etničko načelo. U tom smislu pominju se navodi komisije o inkorporaciji kotara Batine i Darde – Hrvatskoj. Videti: Josip Vrbošić, „Državnopravna pripadnost Baranje Republici Hrvatskoj i što u ovom trenutku znači tzv. Oblast Srema i Baranje“, u: *Jugoistočna Europa 1918–1995*, Zadar, Hrvatski informativni centar, 1995, str. 60–64. Izuzetak je napravljen navodno u pogledu Iloka u kome se stanovništvo u ratom izmenjenoj etničkoj strukturi izjasnilo za priključenje Hrvatskoj. Videti: Ljubo Boban, *Hrvatske granice 1918–1993*, Zagreb, Školska knjiga, HAZU, 1993, str. 55; Mladen Klemenčić, Clive Schofield, „An Unhappy birthday in former Yugoslavia: a Croatian Border War, *Boundary and Security Bulletin*, 1995, n° 2, pp.47–54; Nikola Milićević, „Godina u pamćenju“, *Forum*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1990, vol. 60, br. 7/8, str. 221.

296 Službeni glasnik NR Srbije, br. 28/1945.

297 Službeni glasnik NR Srbije, br. 47/1946.

298 Službeni list FNRJ, br. 10/1946.

sadržale su norme kojima se propisivalo da se granice narodnih republika ne mogu menjati bez njihovog pristanka.²⁹⁹

S obzirom na usvojena zakonodavna rešenja da se unutrašnje granice između republika ne mogu menjati bez njihovog pristanka, Generalni sekretarijat Vlade FNR Jugoslavije, uputio je 16. maja 1946. godine, cirkularno pismo svim federalnim jedinicama u kome je navedeno: „Ustavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije (član 12), predviđeno je teritorijalno razgraničenje narodnih republika. Kako pomenuto razgraničenje nije vezano za rok, ipak je potrebno što pre izvršiti eventualne korekcije, jer će se na taj način otkloniti nesporazumi i eventualni sporovi. Stoga se molite da nam što pre dostavite Vaše eventualne predloge o izmenama u razgraničenju. Predlozi moraju biti detaljno obrazloženi sadržavajući u sebi nacionalni sastav traženog mesta, njegovu ekonomsku povezanost i motive zašto se traži promena. Uz predlog priložiti kartu Vaše Republike u kojoj pored dosadašnjih granica unesite i predloge o izmenama u razgraničenju. Ovaj se predlog odnosi samo na unutrašnje granice između republika i ne obuhvata onaj deo granica republika koje su istovremeno i današnje granice prema susednim državama“.³⁰⁰ Nakon upućivanja pomenutog pisma Vlade FNRJ, izvršena je ispravka granice kod sela Bapska Novak koje je pripalo Hrvatskoj, dok je selo Jamena koje je bilo pripojeno županijskom srezu (kotaru), sa srpskom većinom, pripalo AP Vojvodini.³⁰¹ Tako povučena granična linija nije menjana u kasnijem periodu postojanja jugoslovenske države.

11.2.2. Razgraničenje između Srbije i Makedonije

Problem razgraničenja između Srbije i Makedonije unutar federativne Jugoslavije postavljao se u više navrata nakon Drugog svetskog rata. Prvi teritorijalni problem ticao se zahteva ratom postradalih srpskih žitelja opštine Vratnice, u oblasti Tetova, koja se graniči sa srpskim oblastima Nerodima i Kačanika. Drugi problem

299 Službeni glasnik NR Srbije, br. 3/1947; Narodne novine NR Hrvatske, br. 7/1947.

300 Arhiv Jugoslavije, Predsedništvo Vlade FNRJ, F2.

301 Prema hrvatskim izvorima Vojvodina je ispostavila zahtev za korekcijom granične linije na adama nastalim meandrisanjem Dunava u području Vukovara. Taj zahtev međutim, nije bio prihvaćen. Videti: M. Štambuk-Škalić, „Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945–1947“, *Fontes: izvori za hrvatsku povjest*, Zagreb, 1/1995, str. 153–329.

odnosio se na zahtev vezan za cementaru "Šar" lociranu na području Kačanika koji je prema Zakonu o administrativnoj podeli Srbije iz 1945. godine, teritorijalno bio u sastavu Srbije.³⁰² Treći problem vezan je za razgraničenje na području Krive Palanke.

U vezi sa prvim teritorijalnim problemom koji se postavio već 10. jula 1945. godine, srpsko stanovništvo iz opštine Vratnice, nakon održanog zbora na kome su prisustvovali i predstavnici albanske etničke zajednice, uputilo je Ministarstvu za Srbiju Savezne vlade Demokratske Federativne Jugoslavije zahtev za priključenjem opštine Vratnice sa selima: Vratnice, Belovište, Staro Selo, Rogačevo, Odri, Jažince, Orašje i Nerašte, Federalnoj Srbiji. Međutim, zbog otpora makedonskih vlasti, zahtev po svemu sudeći nije prošao.³⁰³

Drugi teritorijalni problem sa Makedonijom otvoren je 28. jula 1945. godine. Pitanje razgraničenja između dve narodne republike odnosilo se na cementaru „Šar“ lociranu u General Jankoviću, na području kačaničkog sreza koji je bio pod jurisdikcijom Ministarstva industrije i rudarstva Makedonije, iako se, prema Zakonu o administrativnoj podeli Srbije iz 1945. godine, našao u sastavu Srbije. Spor oko područja cementare bio je potaknut od saveznog Ministarstva finansija koje zbog nerešenog statusa područja nije imalo mogućnost ubiranja fiskalnih prihoda. Kao što je već rečeno, Vlada FNR Jugoslavije, 16. maja 1946. godine, uputila je cirkularno pismo svim vladama narodnih republika da u skladu sa čl. 12. Ustava FNRJ dostave eventualne predloge u vezi korekcije graničnih linija. Već 31. oktobra 1946. godine, Makedonija je zatražila odvajanje oblasti General Janković sa jedanest sela od Kačaničkog sreza – Autonomne oblasti Kosova i Metohije u sastavu Srbije. Teritorijalno proširenje odnosilo se i na oblast srpskog manastira Prohor Pčinjski, te deo sela Đerman i Nerav sa šumom „Kopiljača“ koja se delom nalazi na području kumanovskog, a delom na području gnjilanskog sreza. U decembru 1947. godine, Savezna kontrolna komisija osnovala je posebnu graničnu komisiju koja je trebalo da ispita čitav slučaj. Po izvršenom uvidu u faktičko stanje, Komisija je sačinila izveštaj u kome je iznela predlog da se oblast oko mesnog narodnog

302 *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 28/1945.

303 Sudbina rešavanja ovog pitanja zaustavila se na informisanju Ministarstva unutrašnjih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) o učinjenom incidentu makedonskih vlasti u vezi hapšenja delegacije Vratnice koja je pokušala da problem predoči neposredno vlastima u Beogradu. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 29, 132–133.

odbora General Janković, uključujući i sela General Janković, Gorance, Pustenik, Rožanci, Krivenik, Sečište, Pali Vodenice, Drobnjak, Dimče, Nećavce i Vrtomice priključe Makedoniji. Tako je cementara „Šar“, na središnjem srpskom području, ostala pod nadležnošću Makedonije, prevashodno iz „strateško-ekonomskih razloga“.³⁰⁴

Treći teritorijalni problem sa Makedonijom odnosio se za razgraničenje na području Krive Palanke gde su stanovnici sela Nerav inicirali u januaru 1948. godine, izdvajanje ovog sela iz Krive Palanke i prisjedinjenje Trgovištu, odnosno Srbiji. Vlada NR Srbije je, 1. marta 1948. godine, podnela Saveznoj kontrolnoj komisiji FNRJ dokument kojim se sela: Ogut, Meteževo, Nerav i Đerman imaju pripojiti Srbiji. U referatu Predsednika Vlade NR Srbije, Odeljenje za izgradnju narodne vlasti, istaknuto je u dokumentu K br. 317/46 da su navedena sela naseljena isključivo srpskim življem i da su ekonomski vezana za Trgovište-Bujanovac-Vranje. Savezna kontrolna komisija FNRJ formirala je 16. marta 1948. godine posebnu Komisija za razgraničenje sela: Magrence, Đerman, Nerav, Meteževo i Ogut u srezu Kriva Palanka i sela Maglenci u srezu Kumanovo. Komisija je u svom izveštaju od 22. marta 1948. godine, predložila da se sela Đerman i Nerav sa većinskom srpskom populacijom, izuzev centralnog dela Đermana, imaju pripojiti pčinjskom srezu, to jeste, Trgovištu u NR Srbiji, a da sela Ogut i Meteževo sa makedonskim stanovništvom ostaju u području sreza Kriva Palanka. Pitanje razgraničenja sela Maglenci ostavljeno je da se reši od strane mešovite makedonsko-srpske komisije. Razgraničenje prema Komisijinom predlogu konačno je trebalo sprovesti i u drugim spornim oblastima skopskog, kumanovskog i krivo-palanačkog sreza gde bi se formirala jedna mešovita komisija samo za tu namenu.³⁰⁵

11.2.3. Razgraničenje između Srbije i Crne Gore

Kao što je napred već pomenuto, 10. avgusta 1945. godine, AVNOJ je potvrdio i odluku Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Sandžaka od 29. marta 1945. godine, kojom je podeljeno područje Sandžaka između Srbije i Crne Gore. Podelom Sandžaka, dve jugoslovenske

304 Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 30, 139-140.

305 Arhiv Jugoslavije, Komisija državne kontrole Vlade FNRJ, F. 241, a.j. 1864; Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 31. Zbog nedostatka istoriografskih podataka i izvora, autori navode da im je ostalo nepoznato kako se odvijao dalji postupak razgraničenja spornih oblasti između Srbije i Makedonije.

federalne jedinice obezbedile su graničnu liniju koja se uglavnom podudarala sa linijom uspostavljenom nakon Balkanskih ratova 1913. godine.³⁰⁶ Granična linija utvrđena u tom periodu išla je znatnim delom razvođem između Čehotine i Lima, da bi zatim sekla pravac između Brodareva i Bijelog Polja, odakle se provlačila kroz Sandžak ka istoku, da bi sekla Ibar u njegovom gornjem toku, završavajući se na tromedi sa

306 Sporazumom o srpsko-crnogorskoj granici zaključenim između Kraljevine Srbije i Kraljevine Crne Gore 30. oktobra 1913. godine, granica je definisana na način da počinje od: „Bosansko-hercegovačke granice severno od kote 1386, istočno od sela Dekare, zatim preko kote 1386, pa kosom između sela Đakovića i Kukorovića, presecajući rečicu Poblačnicu zapadno od sela Vrtače, odakle ide pravo na Pijevčevu glavu (kota 1366); odatle na jugo-istok glavnim grebenom na Vis (kota 1432), na kotu 1222, grebenom Gradine Planine na Mednisat (kota 1405); odavde opet grebenom pa Kapavicu (kota 1443). Od Kapavice granica ide grebenom na Čemerno (kota 1420), pa na kotu 1300 — Klik (kota 1351); od Klike grebenom na Koračnicu (kota 1345), i dalje opet grebenom na Kominu (kota 1398), kotu 1412, 1406 i presecajući put Prijepolje–Pljevlja između karaule i Hana, granica izbija na kotu 1394, odakle produžava grebenom na Crni Vrh (kota 1347), i dalje grebenom preko kote 1496, i Kamene Gore na kotu 1412 i 1213; od kote 1213 granica ide grebenom na Crni Vrh: kota 1441, 1387, 1402 i dalje grebenom na Vranac. Od Vranca granica ide grebenom na istok na kotu 1354, a zatim na jugo-istok grebenom na Bihov grob (kota 1226, Bijelo Polje, na Radujevo brdo (kota. 1360); odatde dalje grebenom preko Kičevskog brda na kotu 1250; odavde pa na istok kosom između sela Kanje, koje ostaje Srbiji i sela Metanac, koje ostaje Crnoj Gori; preseca reku Lim u visini između ova dva sela a zatim preseca kosu „Smrčeva Gora”, ostavljajući sela Voljovac i Borešići Crnoj Gori a Krajinovići i Bare Srbiji, izbija na bezimeni vis južno od kote 1400; odavde granica ide nešto malo na jugo-istok i ostavljajući selo Mojctir Crnoj Gori i Višnjevo Srbiji, izbija na Crni Vrh (kota 1500). Odatde granica ide grebenom na jug na kotu 1550 i dalje na jugo-istok grebenom na Kruščicu (kota 1409) ostavljajući sela Požeginje, Savino Polje, Donja Korita, Mahala i Gornja Korita Crnoj Gori, a sela: Crveko i Boljare Srbiji. Sa Kruščice, od kote 1409, granica ide grebenom na vis Moravac, odakle skreće pa jug grebenom, zapadne strane Konjske reke i dalje povija grebenom na jugo-istok dok ne izbije na kotu 1518. Od kote 1518 granica ide grebenom preko Gradine i Bukove Šume na Obre, a zatim produžava kosom koja čini vododelnicu Godulji (Dolovka) i njenim desnim pritokama u spušta se u reku Ibar na ušću potoka Jablanica, ostavljajući Crnoj Gori sela: Pripeč, Vuča, Kačare i sva ostala, koja leže južno od ovo kose; a Srbiji pripadaju sva sela koja leže u dolini reke Godulje (Dolovka) i njenih desnih pritoka. Od ušća potoka Jablanice u Ibar granica se penje ovim potokom na Mokru Planinu, izbijajući na vis Istok; odatle grebenom Mokre Planine na vis Mokra (kota 1500) i dalje grebenom do zaključno sa bezimenim visom, od koga se odvaja kosa Čereftulj. Od bezimenog visa granica se spušta potokom istočno od kose Čereftulj u reku Rakoš, i dalje ide ovom rekam do njenog utoka u reku Klinu. Odavde granica ide rekam Klinom do njenog utoka u reku Beli Drim. Zatim granica ide Belim Drimom do srpsko-crnogorsko-albanske tromede. Videti: *Balkanski ugovorni odnosi 1876–1996*, u: Momir Stojković (ed.), *Službeni glasnik, Međunarodna politika*, Beograd, 1998, tom I, str. 391–393.

Kosovsko-metohijskom oblašću na Mokroj gori. Nekakako odmah nakon završetka rata, u odnosima između Srbije i Crne Gore, pitanje razgraničenja ponovo je inicirano 20. avgusta 1945. godine, kada se Ministarstvo za konstituantu obratilo svim federalnim jedinicama cirkularnim dopisom u kome je tražilo da se do donošenja prvog posleratnog Ustava Jugoslavije sprovedu administrativno-političke podele zemlje i da se utvrde međurepubličke granice. U tom smislu zahtevano je pribavljanje različitih podataka o okruzima, srezovima, gradskim i mesnim narodnim odborima. Zbog otvorenih teritorijalnih pitanja, od federalnih jedinica zahtevano je i da što pre upute obrazložena mišljenja i predloge za rešavanje graničnih problema. Predsedništvo Ministarskog saveta federalne Crne Gore već 28. avgusta ukazuje na problem granica sa Srbijom u pljevaljskom i prijevoljskom srezu. U septembru iste godine Predsedništvo Vlade Srbije obraća se Ministarstvu za konstituantu iznoseći svoje viđenje problema koji se svodio na razgraničenje u dva sela iz novopazarskog okruga. Ministarstvo za konstituantu 22. septembra 1945. godine, obavestilo je Predsedništvo privremene Skupštine Jugoslavije da između Srbije i Crne Gore postoje otvorena granična pitanja vezna za sela u oblasti Pljevlja i Prijepolja.³⁰⁷ U narednom periodu Predsedništvo Vlade NR Crne Gore predložilo je odvajanje područja Priboja od Srbije sa dve opštine: Bučje i Sočin i selima: Kaluđerovići, Bučje i Krnjača i Kamena Gora. Predsedništvo Vlade NR Crne Gore iznelo je i postojanje još jednog problema koji se odnosio na razgraničenje Vaganičke gore koja je područno pripadala Andrijevići još na osnovu odluke Vrhovnog suda u Podgorici donete 1931. godine, a što je nakon rata izazvalo spor oko korištenja šume između sela Ađovica u Kosovsko-metohijskoj oblasti i sela Velike iz sreskog narodnog odbora Andrijevice u Crnoj Gori. Konačnog odgovora oko rešavanja tih pitanja nema u pisanoj formi, pa se da zaključiti, da su obe republike prećutno odložile pokretanje pitanja konačne delimitacije.³⁰⁸

11.2.4. Razgraničenje između Srbije i Bosne i Hercegovine

U posleratnom periodu, pitanje razgraničenja između Srbije i Bosne i Hercegovine pokrenulo je više teritorijalnih problema. Polazna

307 Miodrag Zečević – Bogdan Lekić, *Frontiers and internal territorial division in Yugoslavia*, op. cit., p. 35. Problem oko korišćenja šumskog područja u Metohiji rešen je u korist Srbije. Videti: Dragoljub Petrović, *Konstituisanje federalne Srbije*, Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, Beograd, 1988, str. 138.

granična linija razgraničenja kretala se tokom reke Drine uzvodno do planine Zvijezde istočno od Višegrada, da bi ka jugu presecala donji Lim.³⁰⁸ Od Zvornika do ušća Drine u Savu između Mačve s jedne i Bjeljine s druge strane, postojalo je nerešeno pitanje korišćenja imanja u graničnom pojasu. Zbog toga je Predsedništvo Vlade NR Srbije, uputilo dopis Predsedništvu Vlade FNRJ 18. juna 1948. godine, u kome je ukazalo da imovinski sporovi u vezi korišćenja zemljišta u području sela Belatin, zahtevaju hitno regulisanje.³⁰⁹ Međutim, u istorijskim izvorima o rezultatima regulisanja ovog, u suštini pravnog pitanja između dve republike, nema egzaktnih podataka.³¹⁰ Drugi teritorijalni problem koji je ostao nerešen, odnosio se na povlačenje granice u Polimlju. Tokom 1946. godine, Vlada NR Srbije zatražila je od federalnih vlasti da reši ovaj problem jer je postojeća granica svojevremeno obeležena iz strateških razloga. Sela Mokre Noge, Ustibar, Međurečje, Mioče i Štrpce na osnovu takvog razgraničenja našla su se administrativno u sastavu višegradskog sreza u NR Bosni i Hercegovini, iako su najtešnje povezana geografski, prirodno, saobraćajno i kulturno sa pribojskim srezom koji se nalazio u NR Srbiji.³¹¹

11.2.5. Razgraničenje između Crne Gore i Bosne i Hercegovine

Između Crne Gore i Bosne i Hercegovine prvobitno se postavio problem administrativnog razgraničenja u području nikšićkog sreza oko sela Poljane i Krivi Do. Predsedništvo Narodne vlade Bosne i Hercegovine uputilo je 5. septembra 1945. godine, Ministarstvu za konstituantu DFJ, zahtev za njihovo priključenje srezu Gacko navodeći u prilog tom zahtevu ekonomske i saobraćajne razloge.³¹² Jasna slika na koji način i po kojim kriterijumima je rešeno ovo teritorijalno pitanje, ne postoji, jer u zvaničnim arhivima ne postoje istoriografski podaci.³¹³

308 Dragoljub Petrović, op. cit., str. 138.

309 Arhiv Jugoslavije, Fond Vlade FNRJ, Predsedništvo Vlade, F.33, a.j.65.

310 Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op.cit., p. 37.

311 Marija Ćirković, Rajko Golić, „Problem granice između Srbije i Bosne i Hercegovine kod naselja Sastavci“, *Collection of Papers*, Geographical Institute „Jovan Cvijić, 2007, n° 57, str. 331.

312 Identična informacije nalazi se i u dopisu Ministarstva za konstituantu DFJ koja je dostavljena Predsedništvu Privremene narodne skupštine 22. septembra 1945. godine. Videti: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op.cit., p. 40.

313 Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, *Državne granice i unutrašnja teritorijalna podela Jugoslavije*, op. cit., str. 34.

Drugo otvoreno pitanje između Bosne i Hercegovine i Crne Gore odnosilo se na područje sela Kruševo i Vučevo. Pomenuto seosko područje za vreme rata i okupacije, uspelo je da se odvoji od „Nezavisne države Hrvatske“ i pripoji Crnoj Gori u čijem je sastavu ostalo i posle oslobođenja. Usvajanjem Odluke Narodne skupštine FNRJ od 27. maja 1945. godine, ova dva sela pripojena su NR Bosni i Hercegovini.³¹⁴

11.2.6. Razgraničenje između Crne Gore i Hrvatske

Razgraničenje Crne Gore i Hrvatske uglavnom je vraćeno na stanje kakvo je postojalo pre Drugog svetskog rata i to, prilikom administrativno-teritorijale podele Kraljevine SHS nastale osnivanjem oblasti na osnovu Uredbe o podeli zemlje na oblasti, od 26. aprila 1922. godine.³¹⁵

11.2.7. Razgraničenje između Bosne i Hercegovine i Hrvatske

U odnosima između Hrvatske i Bosne i Hercegovine pitanje graničnih korekcija postavljeno je 5. septembra 1945. godine. Naime, tada je Predsedništvo Bosne i Hercegovine dostavilo informaciju Ministarstvu za konstituantu DFJ uz argumentaciju po kojoj bi bilo nužno korigovati liniju razgraničenja prema Hrvatskoj u području Bihaćkog i Travničkog okruga.³¹⁶ Prema pomenutoj informaciji Predsedništva Bosne i Hercegovine, trebalo je izvršiti korigovanje granica bihaćkog okruga u području sela Begluci, Kaldurma i Dugo Polje sa zaseokom Podanske Torine koja su se našle u sastavu sreza Lapac (Donji Lapac) u Hrvatskoj, dodeljivanjem srezu Drvar u Bosni i Hercegovini. Lička sela i zaseoci

314 Iako su područja gravitirala Šćepan Polju, oba sela su s pozivom na patriotske, pa potom i na geografske i ekonomske razloge, pripojena Bosni i Hercegovini. Videti: Stenografske beleške, Narodna skupština FNRJ, Beograd, 1949, str. 101, etc; *Službeni list FNRJ*, br. 50/1949.

315 Granice Crne Gore tada su vraćene u okvire iz 1913. godine, s tim da je crnogorskoj državi pridodat Bokokotarski srez, bez okruga Pljevalja i Bjelog Polja. Videti: Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918-1984*, op. cit., str. 184; U hrvatskoj istoriografiji navodi se da je stanje vraćeno na period banovine Hrvatske. Videti: Ljubo Boban, op. cit., str. 58.

316 Nešto pre tog datuma, u avgustu 1945. godine, Bosna i Hercegovina donela je Zakon o teritorijalnoj podeli Federalne Bosne i Hercegovine na okruge, srezove i područja narodnih odbora, čime je izvršila administrativno-teritorijalnu podelu teritorije i unutrašnju delimitaciju upravnih područja. Videti: *Službeni list Federalne Bosne i Hercegovine*, br. 11/1945. Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 33.

Drenovac, Ševina, Poljana, Gornji Tiškovac privredno i komunikacijski gravitiraju ka Bosanskom Grahovu. Sela Mali Skočaj, Veliki Skočaj, Međudražnje, Vučjak i Baljevac gravitiraju pak, bihaćkom srezu. Na području travničkog okruga, sela Vinica i Priska u srezu Duvno, gravitiraju Dalmaciji, odnosno Hrvatskoj. Na dvadeset petoj zajedničkoj sednici oba doma Narodne skupštine održane 23. marta 1953. godine, doneta je odluka o izmeni granica između Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Navedenom Odlukom Narodne skupštine, područja Kestenovca, Bosanskog Štrpca i Seoca – teritorijalno vezanih za srez Bihać, kao i područja Drenovca i Ličkog Tiškovca u srezu Bosansko Grahovo, pripojena su Hrvatskoj.³¹⁷ Na četrdesetsedmoj sednici Saveznog veća Narodne Skupštine, od 7. decembra 1956. godine, doneta je odluka o ispravci granice na području lokaliteta Buševići – opštine Kulen Vakuf, bihaćkog sreza u korist Hrvatske.³¹⁸

11.2.8. Razgraničenje između Hrvatske i Slovenije

Utvrđivanje granice između Slovenije i Hrvatske u posleratnom periodu, bilo je vezano za područje Međumurja, srez (kotar) Čakovec – opština Štrigova. Rešenje se tražilo između 1945. i 1947. godine. Iako je ova oblast u prvoj Jugoslaviji više puta prelazila „iz ruke u ruku“, nakon oslobođenja ona se zatekla na području Slovenije.³¹⁹ Ministarstvo za konstituantu DFJ obavestilo je 22. septembra 1945. godine, Predsedništvo Privremene narodne skupštine da pitanje razgraničenja između Slovenije i Hrvatske nije rešeno.³²⁰ Zajednička granična komisija obrazovana oktobra 1945. godine, dala je predlog da

317 Stenografske beleške, Narodna skupština FNRJ, Beograd, 1953, knjiga I, str. 214, etc.

318 *Službeni list FNRJ*, br. 54/1956.

319 Međumurje je ušlo u sastav jugoslovenske države 1918. godine, a u periodu do 1922. godine, bilo je u srezu Čakovec. Nakon administrativno-teritorijalne podele Kraljevine SHS na oblasti 1922. godine, Međumurje je ušlo u Mariborsku oblast. Stanje je trajalo do 1929. godine, kada je Međumurje pripojeno Savskoj banovini, odnosno Hrvatskoj zajedno sa opštinom Štrigova. Od 1931. godine, opština Štrigova uključena je srez Ljutomer u Dravskoj banovini. Dravska banovina je podelila opštinu Štrigova na dve manje opštine – Štrigova i Raskrižje. U periodu banovine Hrvatske sprovedena je akcija da se to područje vrati Hrvatskoj. Od 1941. godine, Međumurje je bilo pod okupacionom mađarskom vlašću. Nakon Drugog svetskog rata, Štrigova se našla ponovo u sastavu Slovenije.

320 Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo za konstituantu, F.2.

se granični problem reši tako što će se Sloveniji na području Ljutomera ustupiti područje mesnih odbora Razkrižje sa selima Veščica, Šavarsko i Gibana, potom selo Robađe sa zaseocima Špornec, Presika i Donji Leskovac i Sveti Urban sa selom Leskovac. Preostali, veći deo opštine Štrigova trebalo je da pripadne srezu Čakovec u Hrvatskoj.³²¹ Demarkacija granice na terenu međutim, nikada nije izvršena. Po izbijanju međurepubličkih incidenata, Savezna kontrolna komisija imenovala je zajedničku komisiju za razgraničenje u junu 1946. godine.³²² Nakon ispitivanja slučaja na terenu, Komisija je dala predlog da se područje mesnih narodnih odbora Razkrižje i Robađe pripoji NR Sloveniji, a da se preostali deo Štrigova ustupi NR Hrvatskoj. Komisija je predložila i da Skupština FNRJ donese poseban Zakon o razgraničenju između NR Slovenije i NR Hrvatske, budući da pored spora oko Štrigova postoji i spor na granici srezova (kotareva) Karlovac i Črnomelj sa selima Marindol, Milići i Paunovići (sa većinskim srpskim stanovništvom) koja su nakon rata tražila priključenje srezu (kotaru) Karlovac. Predlog Komisije nije izvršen u pogledu područja Ljutomer, pa je Predsedništvo Narodne skupštine FNRJ, 14. oktobra 1947. godine, prosledilo predlog Narodnog odbora oslobodilačke fronte okruga Čakovec Predsedništvu Vlade FNRJ, za priključenjem ovog okruga NR Sloveniji.³²³ Razgraničenje na području Črnomelja i Karlovca regulisano je dogovorom Slovenije i Hrvatske. Tokom 1947. godine, NR Hrvatska je donela Zakon o administrativno-teritorijalnoj podeli kojim je uključila područje mesnog odbora Marindol u srez (kotar) Karlovac. Već naredne godine, Marindol je ustupljen Sloveniji.³²⁴ Narodna skupština FNRJ na četrdesetoj sednici Saveznog veća od 27. marta 1956. godine, donela je odluku o izmeni granice između Slovenije i Hrvatske na području Istre. Granična linija povučena je tako da, „...mesto Abitanti, Belvedur, Brezovica, Gradin, Koromači-Baškini, Močinigi, Pregara i Sirči, opštine Buje, srez Pula, koja su bila u sastavu teritorije NR Hrvatske, postaju sastavni deo teritorije NR Slovenije“.³²⁵

321 Arhiv Jugoslavije, Komisija državne kontrole Vlade FNRJ, F.241. a.j. 1864.

322 Arhiv Jugoslavije, Vlade FNRJ, F.241. a.j. 1864.

323 Arhiv Jugoslavije, Predsedništvo Vlade, F. 33, a.j. 65. Ne postoje egzaktni historiografski podaci šta se dalje dešavalo sa ovim sporom. U hrvatskoj literaturi nalazimo da je delimitacija uglavnom ispratila predlog Komisije. Videti: Ljubo Boban, op. cit., str. 60.

324 Ljubo Boban, Ibid.

325 *Službeni list FNRJ*, br. 15/1956; Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, op. cit., str. 36.

11.3. Zaključna razmatranja

Iz prethodne analize proizilazi da je problem povlačenja unutrašnjih granica između jugoslovenskih federalnih jedinica generički počivao na odlukama donetim u toku Drugog svetskog rata. Organizacija Narodnooslobodilačkog pokreta naroda Jugoslavije neposredno se oslanjala na predratnu organizaciju Komunističke partije Jugoslavije po čijim je direktivama neposredno oblikovala prve revolucionarne organe vlasti na oslobođenim delovima jugoslovenske teritorije. Nakon oslobođenja države od okupatora i stranih zavojevača, nije donet nikakav zvaničan pravni akt kojim bi se uspostavile i definisale unutrašnje granice između republika. Međutim, granične linije bile su ipak povučene na osnovu rešenja najviših partijskih organa koji su po prirodi stvari participirali u ostvarenju državnih nadležnosti. Prvim posleratnim Ustavom od 31. januara 1946. godine, proglašena je federativna Jugoslavija. Razgraničenje između republika stavljeno je u nadležnost Savezne skupštine. Savezna skupština međutim, o ovom pitanju nikada nije odlučivala. Ovakav pristup bio je na liniji ideološkog shvatanja da međurepubličke granice unutar federativne Jugoslavije, predstavljaju „manje-više“ neformalne linije bez bilo kakvog međunarodnopravnog značaja.³²⁶ Kako se vremenom konstitucionalni status federalnih jedinica u jugoslovenskoj federaciji menjao od centralizovanog, unificirajućeg ka decentralizovanom i „delećem“ počev od Ustava iz 1946. godine, preko Ustava iz 1963. godine, do Ustava iz 1974. godine, tako su unutrašnje granice dobijale na značaju, jer su opredeljivale teritorijalni domen republičkih vlasti. Uporedo sa proširenjem republičkih nadležnosti na račun saveznih, došlo je do jačeg insistiranja na samostalnosti u pogledu uređenja unutrašnje

326 „Problem granica federalnih jedinica javlja se u jugoslovenskoj federaciji s posebnim značenjem. Te granice su određene u vreme kada je federalno uređenje koncipirano po ugledu na sovjetsko, sa znatnom prevagom centra, kada su federalne jedinice raspolagale veoma malim stepenom samostalnosti i malobrojnim, u osnovi nevažnim nadležnostima. Isticana je teza da su granice između republika granice koje spajaju, a ne razdvajaju, i one su, u emfatičnom izlaganju samoga Josipa Broza, poređene „s belim linijama u strukturi jedinstvenog granitnog bloka“. U određivanju republičkih granica nisu učestvovali predstavnici pojedinih naroda, niti su one utvrđene bilo kakvim zakonskim aktom. Odluka je donesena u najužem zatvorenom krugu čelnika Komunističke partije, da bi potom faktičkim putem bila primenjena...“. Videti: Miodrag Jovičić, *Državnost federalnih jedinica*, Izdavačka zadruga Politika i društvo, Naučna knjiga, Beograd, 1992, str. 83–84.

organizacije, koja je počivala je na dogmi o, „nepromeljivosti međurepubličkih granica“.³²⁷

327 Kao i u prethodnim jugoslovenskim Ustavima, i u poslednjem Ustavu iz 1974. godine, bilo je potvrđeno da se teritorija republika ne može menjati bez njihovog pristanka. U pogledu pružanja unutrašnjih granica odluku prema Ustavu donose republike sporazumno, shodno odlukama republičkih skupština. O spoljnim granicama Jugoslavije, odluku je mogla doneti jedino Savezna skupština. Mogućnost samokonstituisanja i teritorijalne autolimitacije, nije ograničavala pravo republika na donošenje odluke o istupanju iz jugoslovenske federacije. Videti: Jovan Đorđević, *Ustavno pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1978, str. 613-614.

12. PROCES SEPARATIVNE DISOLUCIJE SFR JUGOSLAVIJE I PRIZNANJE DRŽAVA SUKCESORA

12.1. Otcepljenje ili raspad?

Od kraja osamdesetih godina 20. veka, u Jugoslaviji su bila karakteristična sve veća sporenja republičkih elita o načinima rešavanja najvažnijih državnih i nacionalnih problema.³²⁸ Unutrašnjim antagonizmima uveliko je doprinelo i republičko zakonodavstvo, koje je godinama bilo u neskladu sa saveznim zakonodavstvom utemeljenim na asimetričnom modelu podele nadležnosti.³²⁹ Iz sasvim oportunističkih razloga, jugoslovenska ustavna praksa permanentno je radila u dva pravca. Prvo je, u skladu sa formalno proklamovanim pravom na samoopredeljenje naroda deklarirala pravo na secesiju (*jus secessionis*). Potom je, po uzoru na sovjetsku teoriju o „flotantnoj teritoriji“, zakonodavno sprovodila decentralizaciju relativizirajući ustavnu odredbu o *suprema lex*, u pogledu očuvanja teritorijalnog integriteta i celovitosti zemlje.³³⁰

328 Vojin Dimitrijević, “The Construction of States: Nationalism and the Definition of Nation-States in Post-Communist European Countries”, in: B. Stern (ed.), *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe*, Kluwer Law International, The Hague/Boston/London, 1998, pp. 147–169.

329 Prema Ustavu SFRJ iz 1974. godine, uveden je hibrid federalnog i konfederalnog uređenja, status republika karakteriše niz elemenata državnosti, koji inače nisu svojstveni federalnim jedinicama u komparativnom federalizmu. Njihov ustavni i pravni poredak nije onako hijerarhijski podređen saveznom kao što je slučaj u drugim federacijama; one su faktički, ako ne i nominalno, dobile *jus nullificationis*. Savezni organi, na čelu s najvišim, Skupštinom SFRJ, iako formalno organi federacije, u suštini su skupovi predstavnika republika i pokrajina, bez sopstvenog subjektiviteta. U radu Skupštine dominiraju načelo pariteta i načelo jednoglasnosti (konsensusa), koje se izigrava uz mogućnost stavljanja veta. Federacija raspolaže samo onim nadležnostima koje joj, putem dogovora, ustupe republike, ali i njih obavlja pod njihovim budnim okom i uz mogućnost da joj ih ili oduzmu ili uskrate njihovo obavljanje. Ovakvim ustavom utvrđenim pravima, na jednoj, odnosno faktičkim mogućnostima, na drugoj strani, ne raspolažu federalne jedinice ni u jednoj federaciji na svetu. Videti: Miodrag Jovičić, op.cit., str. 98, 99.

330 Od 1989. godine ubrzano je započeto sa nulifikacijom, to jeste, sa separacijom od unutrašnjeg pravnog poretka. Ustavni sud Jugoslavije je u skladu sa svojim ovlašćenjima poništio i ukinuo akte federalnih jedinica koji su bili u koliziji sa

Prihvaćeni asimetrični konstitucionalni model poslužiće devedesetih godina prošlog veka kao idealan mehanizam političkog revizionizma. Tada je, naime, posle niza bezuspešnih pregovora oko redefinisanja odnosa u jugoslovenskoj federaciji, usledilo otcepljenje Slovenije i Hrvatske, a potom i Makedonije i Bosne i Hercegovine iz sastava SFR Jugoslavije.³³¹ Separacija od SFR Jugoslavije za posledicu je imala raspad (disoluciju) njenog državnopravnog subjektiviteta. S obzirom da je raspad države uglavnom bio praćen upotrebom sile i da se odvijao uporedo sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje, čitav proces bio je praćen monitoringom vodećih međunarodnih organizacija.³³²

saveznim Ustavom. Tako je poništio odredbe člana 2, 3. i 4. Deklaracije o suverenosti države Republike Slovenije (II U br. 61/90 i II U br. 68/90, zatim Ustavnu povelju o samostalnosti i nezavisnosti Republike Slovenije (IU br. 106/1-91), Deklaraciju povodom nezavisnosti (II U br. 122/91), a utvrdio je i neustavnost Zakona za sprovođenje osnovne Ustavne povelje o samostalnosti i nezavisnosti (I U br. 107/91). Takođe, Ustavni sud Jugoslavije poništio je i Odluku Vlade Republike Hrvatske o suspenziji saveznih zakona, ukinuo je Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske (I U br. 108/1-91) i odredbe odeljka III st. 2. i 4, odeljka IV st. 2-10. i odeljka V, Deklaracije o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske (II U br. 123/91). Ukinuo je i odredbe člana 2. i 5. Deklaracije o suverenosti SR Makedonije (II U br. 35/91), i poništio je Ustavnu deklaraciju o Kosovu, kao samostalnoj i ravnopravnoj jedinici u okviru federacije (konfederacije Jugoslavije kao ravnopravnog subjekta sa ostalim jedinicama u federaciji (konfederaciji) (I U br. 87/90). U Odgovoru na pitanje lorda Karingtona o tome, da li se u Jugoslaviji radi o dezintegraciji ili secesiji, Ustavni sud Jugoslavije je utvrdio da: „(...)Svaki republički akt kojim se republika proglašava suverenom i samostalnom državom, predstavlja akt secesije, pa ne može proizvoditi pravno dejstvo(...)“. Videti: Milovan Buzadžić, *Secesija bivših jugoslovenskih republika u svetlosti odluka Ustavnog suda Jugoslavije*, Službeni list, Beograd, 1994, str. 92–240; Milovan Buzadžić, „Referendum o statusu Bosne i Hercegovine“, *Pravni život*, 1992, br. 3-4.

331 Jelena Guskova, *Istorija jugoslovenske krize 1990–2000*, Igam, Beograd, 2003, knjiga I, str. 131–434; knjiga II, str. 390–413; Brana Marković, *Jugoslovenska kriza i svet, hronologija događaja januar 1990 – decembar 1995*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000, str. 5–28.

332 Pokušaj Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija da SR Jugoslaviju karakteriše za identičnu državu sa SFR Jugoslavijom, izazvao je žučne proteste zapadnih zemalja, pre svih SAD. Videti: *Summary of practice of Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties*, 1994. (Doc. A/51/95). Nakon pomenutog događaja usledila je formalna ispravka u svetskoj organizaciji. Videti: *United Nations Documents*, A/50/910; Doc. A/51/95; Doc. A/50/930 A/508928. Videti : Marc Weller, “International Response to the Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia”, *American Journal of International Law*, 1991, vol. 86, n° 3, pp. 569–607.

Traženje rešenja za nastalu političku krizu naročito je bilo zaoštreno pošto jugoslovenski konstitucionalni model nije predviđao jasno način ostvarivanja prava na oцепljenje, a poštovanju teritorijalnog integriteta od strane zaštitnika saveznog ustavnog poretka pridavan je značaj peremptorne norme međunarodnog prava (*jus cogens*).³³³

Sa druge strane, secesionističke republike insistirale su na imperativnoj prirodi prava na samoopredeljenje čiji se legalitet nije mogao dovesti u pitanje tumačenjem unutrašnjeg prava, i čija se opšteobavezna snaga izvodila iz međunarodnog prava i to, nezavisno

333 Iz sporazumnog osnivanja jugoslovenske federacije, izvučen je zaključak o obavezi postizanja međusobne saglasnosti, zajedničkog izjašnjavanja svih federalnih jedinica SFRJ o nameri bilo koje od njih za njenim napuštanjem. Ističući da je savezna vlast prema Ustavu SFRJ jača od vlasti republika, a pošto su u njenoj nadležnosti promene državne granice, odnosno očuvanje teritorijalnog integriteta, tvrđeno je da su odluke i druga konkretna pravna akta i akcije koje su ih pratile, jednostrano realizovane, i da se ne mogu smatrati ni legitimnim ni zakonitim. To su po zaštitnicima saveznog ustavnog poretka bila teška krivična dela po unutrašnjem pravu, s tim da pravo na oцепljenje nije samo po sebi osporavano, ali se zahtevalo da njegovo ostvarenje bude „mirno i sporazumno“, prihvaćeno od strane saveznih organa. Sledstveno tome, samostalni akti o nezavisnosti proglašeni su neustavnim, jednostranim oružanim secesijama. Na taj način su, polazeći od nepotpunih ustavnih odredbi koje nisu predviđale ni postupak za postizanje sporazuma o oцепljenju, niti donošenje konkretne odluke o tome aktu, kao i od krivičnog zakona koji je inkriminisao neustavne izmene federativnog uređenja i povrede teritorijalnog integriteta SFRJ, odstranjene sve mogućnosti legalizacije novog stanja stvorenog secesionim aktima. Opravdanje za ovakvo shvatanje traženo je u stanovištu da međunarodno pravo nema primat niti da se automatski može nadrediti ustavnom pravu u slučaju ako bi ono suspendovalo ili isključilo pravo na oцепljenje iz nacionalnog ustavnog poretka. Budući da Povelja UN ne poznaje termin „secesije“ jer je taj pojam u dubokoj ontološkoj suprotnosti sa filosofijom i normativnom konstrukcijom ovog osnovnog pravnog akta svetske organizacije, zauzeto je stanovište po kojem je poštovanje teritorijalnog integriteta norma *jus cogens*. Što se tiče ostvarenja prava na samoopredeljenje, istaknuto je da ono pripada narodima, a ne republikama, te da napuštanje federacije oružanom secesijom znači svojevrsnu zloupotrebu prava. Videti: „Ocene i stavovi Predsedništva SFRJ povodom proglašenja samostalnosti Republika Hrvatske i Slovenije“, *Međunarodna politika*, 1991, br. 995/997; Gavra Perazić, „Međunarodnopravni aspekt prava na samoopredeljenje“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1990, br. 1-2, str. 320; Milenko Kreća, „Succession and Continuity of Yugoslavia“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1992, br. 2-3; „Osnovna pitanja sukcesije u jugoslovenskom slučaju“, u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije*, Beograd, 1994, str. 39; Momir Milojević, „Mišljenje Arbitražne komisije o Jugoslaviji“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1993, br. 3, str. 562-573.

od činjenice postojanja ili nepostojanja unutrašnjih pravnih pravila o realizaciji tog prava u praksi putem otcepljenja.³³⁴

12.2. Internacionalizacija sukcesije SFRJ i priznanje novih država

Kada je proces disolucije došao u kritičnu fazu, na međunarodnom planu pokrenuto je pitanje sukcesije SFR Jugoslavije. Prvi zvanični pregovori oko sukcesije započeli su pod pokroviteljstvom Mirovne konferencije Evropske zajednice ustanovljene 27. avgusta 1991. godine, na vanrednom sastanku ministara inostranih poslova u Briselu. Na istom sastanku konstituisana je Arbitražna komisija, kao savetodavno telo za iznošenje mišljenja svim zainteresovanim stranama u jugoslovenskom procesu, o sadržini i dometu pozitivnih pravila međunarodnog prava.³³⁵ Suočavajući se s različitim aspektima krize koji su pratili razbijanje bivše Jugoslavije, Arbitražna komisija, pribegla je rešenjima za koja u ranijoj praksi nisu postojali pravni presedani. Iako suštinski nije težila uvođenju nekih novina, Arbitražna komisija je postojeća pravila i principe „prilagođavala“ uslovima u kojima se odvijao proces sukcesije SFRJ.³³⁶ Često su se konstatacije i preporuke Arbitražne komisije u delovima

334 Prema otcepljenju se zauzelo jedno gledište kao prema „indiferentnom aktu“ prema kome međunarodno pravo ne zauzima ni pozitivan ni negativan stav. Suštinski se nije pokretalo pitanje nezakonitosti i nelegitimnosti prava na otcepljenje s aspekta međunarodnog prava. Konfuzija koja je nastala ovako suprotstavljenim tumačenjem pravila o poštovanju teritorijalnog integriteta i prava na samoopredeljenja i otcepljenja u jugoslovenskoj krizi bila je očevidno inspirisana političkim razlozima koji se ne mogu smatrati konstruktivnim doprinosom u razumevanju odnosa između ova dva pravila međunarodnog prava. Videti: Milan Šahović, „Raspad SFRJ i stvaranje novih država“, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996, str. 22–23, 34.

335 *International Legal Materials*, 1992, n° 31, p. 1421.

336 Obrad Račić, „Relevantno pravo sukcesije država u oblasti državne imovine, arhiva i dugova“, u: *Sukcesija i kontinuitet Savezne Republike Jugoslavije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000, str. 102. Prema profesoru Račiću, Arbitražna komisija nastala je pre sticanja nezavisnosti država, bez valjanog kompromisa između strana u sporu po pitanju sastava arbitraže, pravne procedure i prava, što je neuobičajeno u međunarodnoj praksi. Sa njim se donekle slaže i prof. Obradović koji smatra da se tu nije radilo o arbitraži u uobičajenom smislu, već o organu *sui generis* koji je stvoren kao savetodavno telo Konferencije o Jugoslaviji, ali s nekim nadležnostima koje podsećaju na one koje se inače poveravaju arbitražnim telima. Time je ovaj autor

poklapale sa zvaničnim stavovima najviših organa međunarodnih organizacija što ne treba da čudi budući da je Arbitražna komisija predstavljala ujedno i deo međunarodnog monitoring mehanizma zaduženog za praćenje raspada jugoslovenske federacije. Primena političkih kriterijuma prilikom formulisanja mišljenja Arbitražne komisije, otuda je bila neminovnost koja je znatno uticala na rešenja prihvaćena u praksi.³³⁷

Najreprezentativnije je mišljenje broj 1, od 29. novembra 1991. godine, kojim je Arbitražna komisija utvrdila da se SFR Jugoslavija nalazi „u procesu raspada“. Potom, i „da je na republikama da reše one probleme državne sukcesije koji mogu proizaći iz ovog procesa u skladu sa principima i pravilima međunarodnog prava uz posebnu pažnju prema ljudskim pravima i pravima naroda i manjina“.³³⁸ Polazeći od zatečenog stanja Arbitražna komisija je utvrdila da sticanje nezavisnosti svake države sukcesorke predstavlja pravnu činjenicu na kojoj se zasniva sukcesija SFRJ.³³⁹ Za Hrvatsku i Sloveniju nastupanje

bliži realnom stanju, jer od samog početka rada tzv. Badinterove arbitražne komisije, bez obzira na njen nesrećno usvojeni naziv, ona nije delovala kao arbitraža, već pre svega kao savetodavno telo Mirovne konferencije za bivšu Jugoslaviju. Videti: Konstantin Obradović, „Problemi vezani za sukcesiju SFRJ“, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996, str. 285.

- 337 SR Jugoslavija je prihvatala nadležnost Arbitražne komisije sve do donošenja mišljenja br. 8, 9, i 10, 4. jula 1992. godine. U mišljenju br. 8, vidi se da je SR Jugoslavija odbila da prihvati nadležnost Arbitražne komisije već 8. juna 1992. godine. To je potvrđeno u nekoliko navrata i kasnije. Nakon 4. jula 1992. godine, Vlada SRJ zvanično je izjavila da je mišljenja Arbitražne komisije ne obavezuju, odnosno, da ne predstavljaju pravni osnov za meritornu odluku, te da ih otuda smatra doktrinarnim u smislu čl. 38(d) Statuta Međunarodnog suda pravde. Videti: Milenko Kreča, *Badenterova arbitražna komisija – kritički osvrt*, Beograd, Jugoslovenski pregled, 1993. Kako SR Jugoslavija nije bila dosledna u svom stavu, jer se i dalje upuštala u delovanje Arbitražne komisije, Arbitražna komisija se proglasila nadležnom s obzirom na prirodu funkcija koje su joj dodeljene. Najeksplicitniji primer predstavljaju mišljenja od br. 11. do br. 15. Videti: Kosta Obradović, „Problemi vezani za sukcesiju SFRJ“, op. cit., str. 287.
- 338 Mišljenje Arbitražne komisije br. 1, usledilo je na pitanje lorda Karingtona, predsednika Konferencije o jugoslaviji od 20. novembra 1991. godine, povodom suprotstavljenih stavova Srbije s jedne strane i ostalih republika koje su proglasile nezavisnost u vezi pravne prirode sukcesije SFRJ. Videti: Mišljenja Arbitražne komisije od br. 1, do br. 7“, *Međunarodna politika*, 1992, br. 1001, str. 13–19. „Mišljenja Arbitražne komisije od br. 8 do br. 10“, *ibid.*, br. 1005–6, str. 26–28; „Mišljenja Arbitražne komisije od br. 11, do br. 15“, *Revue Générale de Droit International Public*, Paris, 1994, n° 4.
- 339 Matthew Craven, „The European Arbitration Commission on Yugoslavia“, *British Year Book of International Law*, 1995, vol. 66, p. 333; Alain Pellet, „La

sukcesije bilo je vezano za 8. oktobar 1991. godine, kao datum kada je istekao tromesečni rok predviđen Brionskom deklaracijom o suspenziji Deklaracija o nezavisnosti od 7. jula 1991. godine. Za Makedoniju sukcesija je nastupila 17. novembra 1991. godine. Pomenuti datum poklapao se sa danom donošenja i stupanja na snagu novog makedonskog Ustava. Za Bosnu i Hercegovinu sukcesija se poklapa sa 6. martom 1992. godine, kada su objavljeni rezultati referenduma o nezavisnosti od 29. februara i 1. marta 1992. godine. Za SR Jugoslaviju datum sukcesije predstavlja 27. april 1992. godine, kada je SR Jugoslavija usvojila novi Ustav, odnosno, kada je savezna država reorganizovana na parlamentarnim osnovama.³⁴⁰

U mišljenju broj 8, od 4. jula 1992. godine, Arbitražna komisija je između ostalog konstatovala da je „većina novih država, stvorenih od nekadašnjih jugoslovenskih republika, pristupila uzajamnom priznavanju nezavisnosti čime su stavile do znanja da je okončana svaka savezna državna vlast na teritoriji novoosnovanih država“. Potom, Komisija je polazeći od principa efektiviteta potvrdila i da, „zajednički savezni organi, u okviru kojih su zastupljene sve jugoslovenske republike, više ne postoje i od tada, nijedan organ ove vrste ne funkcioniše“. „Bivša nacionalna teritorija i stanovništvo federacije SFRJ potpada ubuduće u potpunosti pod suverenu vlast novih država“. Konačno, Arbitražna komisija je zaključila i da se proces raspadanja okončao, odnosno da je, „proces došao do kraja, pa da valja konstatovati da SFRJ više ne postoji“. Kako raspad SFRJ nije usledio dobrovoljno kao u slučajevima SSSR-a i Čehoslovačke, već je proces praćen uz upotrebu sile i određeno vreme, Arbitražna komisija je našla da sukcesiju država u jugoslovenskom slučaju valja ceniti u svetlosti okolnosti u kojima su države sukcesorke nastajale.

S obzirom da se u slučaju raspada država ni jedna država sukcesorka nije mogla smatrati jedinim naslednikom države prethodnice, Arbitražna komisija je u mišljenju br. 9, preporučila svim

Commission d'Arbitrage de de la Conferéce Européene pour la Paix en Yugoslavie”, *Annuaire Français de Droit International*, 1991, p. 329; *ibid.*, 1992, p. 220; *ibid.*, 1993, p. 286.

340 Rodoljub Etinski, „Datumi sukcesije prema mišljenju Badinterove komisije“, u: *Sukcesija i kontinuitet Savezne Republike Jugoslavije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000, str. 76–90; Milenko Kreća, „O datumu sukcesije, par kritičkih napomena o mišljenju n°11. Badenterove Arbitražne komisije“, u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije*, Beograd, 1994, str. 74.

državama sukcesorkama da zajednički rade na postizanju sporazumnih rešenja sukcesije primenom osnovnih principa i pravila međunarodnog prava sadržanih u Bečkoj konvenciji o sukcesiji država u odnosu na ugovore iz 1978. godine i Bečkoj konvenciji o sukcesiji država u odnosu na državnu imovinu, dugove i arhive iz 1983. godine. *Inter alia*, članstvo SFRJ u međunarodnim organizacijama trebalo je biti okončano u skladu sa njihovim statutarnim aktima tako da ni jedna od država naslednica ne može tražiti za sebe pravo koje je do tada imala SFRJ. Konačno, „zainteresovane države treba da reše sva sporna pitanja vezana za sukcesiju SFRJ, koja nisu mogla biti rešena sporazumno, isključivo miroljubivim putem u skladu sa principima Povelje Ujedinjenih nacija“.

U mišljenju br. 10. od 4. jula 1992. godine, Arbitražna komisija je zaključila da SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) predstavlja novu državu, „koja se ne bi mogla smatrati isključivim naslednikom SFRJ“. Priznanje SR Jugoslavije zavisi od kriterijuma opšteg međunarodnog prava i ocene spremnosti prihvatanja preporuka sadržanih u odlukama donetim od strane Evropske zajednice. Ministarski Savet Evropske zajednice usvojio je 16. decembra 1991. godine, Deklaraciju o Jugoslaviji i tzv. Smernice o priznanju novih država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu.³⁴¹ Na osnovu pomenutih dokumenata, sve države naslednice SFRJ bile su dužne, da pre rešavanja statusa u vodećim međunarodnim organizacijama prihvate međunarodne obaveze propisane u Povelji UN, Helsinškom Finalnom aktu iz 1975. godine i Pariskoj Povelji iz 1990. godine, kao i obaveze u pogledu poštovanja demokratskih standarda, ljudskih i manjinskih prava iz nacrtu Konferencije za bezbednost i saradnju u Evropi.³⁴² Uz navedene obaveze, bila je naglašena i dužnost prihvatanja standarda u pogledu razoružanja, obaveza dogovornog rešavanja posledica sukcesije država i poštovanja nepovredivosti granica.

341 “Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union”, *UN Security Council Document S/23293*, 17 December 1991, Annex II (1992), *International Legal Materials*, vol. 31, pp. 1486–87; “Declaration on Yugoslavia”, *UN Security Council Document S/23293*, 17 December 1991, Annex I (1992); reprinted in *European Journal of International Law*, 1992, vol. 4, p. 73; *Međunarodna politika*, 1991, br. 998/1000, str. 28.

342 Vojin Dimitrijević, „Promene na jugoslovenskom prostoru i međunarodna ljudska prava“, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996, str. 316–339.

Usaglašavanje sa standardima međunarodnog prava uz prihvatanje napred propisanih obaveza Evropske zajednice, otuda je postao prethodni uslov za dobijanje međunarodnog priznanja. Akt priznanja koji, *per definitionem* predstavlja javni, opcioni, i pre svega politički državni akt – pretvoren je u svojevrsnu analizu usklađenosti ponašanja novonastalih država s imperativnim normama opšteg međunarodnog prava. Izvedeni zaključak odnosi se na pravila i principe kojima se izričito zabranjuje upotreba sile i pretnje u odnosima sa drugim državama. S obzirom da je o prihvatanju navedenih obaveza ocenu davala i Arbitražna komisija, priznanje država se u odnosu na tradicionalno prihvaćeni međunarodnopravni koncept o deklarativnom priznanju pomerilo više ka konstitutivnoj koncepciji, postavši tako prejudicijelni politički akt međunarodne zajednice kojim se potvrđuje spremnost novih država za uključenje u šire međunarodne odnose.³⁴³ Konstatujući da je u pomenutom slučaju zaista i došlo do prihvatanja navedenih uslova u kojima su, *inter alia*, sadržane i preporuke Arbitražne komisije – Evropska zajednica je priznala Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku. Prijem novih država u Ujedinjene nacije bio je preporučen od Saveta bezbednosti. Generalna skupština sprovela je postupak usvajanjem odgovarajućih rezolucija (rezolucije br. 753, od 18. maja 1992. godine u odnosu na Hrvatsku; rezolucije br. 754, od 18. maja 1992. godine u odnosu na Sloveniju i rezolucije br. 755, od 20. maja 1992. godine, u odnosu na Bosnu i Hercegovinu). Konačno, nekadašnje jugoslovenske republike primljene su u članstvo Ujedinjenih nacija 22. maja 1992. godine, rezolucijama Generalne skupštine br.

343 Roland Rich, "Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union", *European Journal of International Law*, 1993, vol. 4, n°1, pp. 36–66; Milan Šahović, "La reconnaissance mutuelle entre les Républiques de l'ex-Yugoslavie", *Annuaire Français de Droit International*, 1996, pp. 228–233; "Le droit international et la crise en ex-Yougoslavie", *Coursos Euromediterraneos Bancaja de Derecho Internacional*, 1993, vol. 3, pp. 387–391; „Raspad SFRJ i stvaranje novih država“, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996, str. 38–43; Oliver Ribbelnik, "State Succession and the Recognition of States and Governments", in: Oliver Ribbelnik, Andreas Zimmermann (eds), *State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition: The Pilot Project of the Council of Europe*, Kluwer Law International, The Hague, 1999, p. 44; Alain Pellet, "Legal Opinion on Certain Questions of International Law Raised by the Reference", in: *Self-determination in International Law Quebec and Lessons Learned*, The Hague, 2000, p. 112; Thomas Franck, "The Emerging Right to Democratic Governance", *American Journal of International Law*, vol. 86, n° 46, pp. 90–91.

46/236, 46/237 i 46/238. „Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija“ odložila je prijem u Ujedinjene nacije do 8. aprila 1993. godine, kada je Generalna skupština potvrdila njen prijem rezolucijom br. 47/225. Prolongiranje procesa usledilo je po zahtevu Saveta bezbednosti da Grčka i Makedonija moraju da nastave da saraduju sa kopredsedavajućima Nadzornog komiteta Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji o pitanju rešavanja spora oko naziva države. Pomenuti zahtev usledio je kao odgovor povodom tvrdnje da ime „Makedonija“, u relaciji sa istoimenom grčkom provincijom budi aspiracije bivše jugoslovenske republike prema teritoriji susedne države.³⁴⁴ Pokušaj SR Jugoslavije da nakon ovih događaja očuva međunarodnopravni kontinuitet državnopravnog subjektiviteta sa SFR Jugoslavijom ostao je bez uspeha. Gubitak originalnog statusa u Ujedinjenim nacijama trajno je sankcionisan rezolucijama Saveta bezbednosti br. 757 od 30. maja 1992. godine, 777 od 19. septembra 1992. godine i 821 od 28. aprila 1993. godine.³⁴⁵ Konstatujući da je, „država ranije poznata kao SFR Jugoslavija prestala da postoji“, Savet bezbednosti je odbio zahtev SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), za automatskim nastavkom članstva SFRJ u svetskoj organizaciji. Delovanje Saveta bezbednosti usledilo je najverovatnije iz uverenja, da je SR Jugoslavija učesnik u oružanim sukobima na prostorima bivše Jugoslavije.³⁴⁶ Postupajući u skladu sa preporukom Saveta bezbednosti, Generalna skupština je odlučila da SR Jugoslavija ne participira dalje u njenom radu. U rezoluciji br. 47/1 od 22. septembra 1992. godine, Generalna skupština se definitivno opredelila da SR Jugoslavija, kao i sve ostale države sukcesorke bivše SFRJ, podnese molbu za prijem u njeno članstvo.³⁴⁷ Međutim, SR

344 M.C.R. Craven, „What’s in a Name? The Former Yugoslav Republic of Macedonia and Issues of Statehood“, *Australian Yearbook of International Law*, 1995, n° 16, pp. 35, etc.

345 „Rezolucije Saveta bezbednosti UN o krizi u bivšoj Jugoslaviji (i drugi dokumenti)“, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1994, str. 21, 36, 62.

346 James Crawford, *The Creation of States in Interanational Law*, Clarendon Press, Oxford, 2006, p. 709.

347 Michael C. Wood, „Participation of former Yugoslav States in the United Nations and in Multilateral Treaties“, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 1997, vol. I, p. 251; Obrad Račić, „SR Jugoslavija: Diskontinuitet članstva u Ujedinjenim nacijama“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1993, br. 1–2, str. 42–55; Benedetto Conforti, *The Law and Practice of the United Nations*, Martinus Nijhoff Publisher, Leiden/Boston, 2005, p. 47.

Jugoslavija je, sve do septembra 2000. godine, insistirala na kursu o međunarodnopravnom kontinuitetu sa SFR Jugoslavijom u pogledu članstva u Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim organizacijama. Sa unutrašnjim političkim promenama, SR Jugoslavija se odrekla međunarodnopravnog kontinuiteta sa SFR Jugoslavijom, čime su stvorene pretpostavke za sukcesiju članstva SFRJ u međunarodnim organizacijama, ali i za rešavanje svih drugih otvorenih pitanja u vezi sa sukcesijom SFR Jugoslavije, uključujući i pitanja delimitacije međudržavnih granica.³⁴⁸

348 SR Jugoslavija podnela je 27. oktobra 2000. godine, molbu za prijem u Ujedinjene nacije. Nakon toga, 31. oktobra, Savet bezbednosti je kvalifikovanom većinom usvojio rezluciju kojom je preporučio prijem SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) u članstvo Ujedinjenih nacija. Time je započeo proces ukidanja političkih barijera koje su postojale u odnosima sa ostalim državama sukcesorkama bivše SFRJ, te značajnim brojem članica međunarodne zajednice. Definitivan prijem SR Jugoslavije u članstvo Ujedinjenih nacija usledio je, 1. novembra 2000. godine, usvajanjem rezolucije Generalne skupštine br. 55/12. Videti: Duško Dimitrijević, „Sukcesija članstva u Ujedinjenim nacijama – slučaj SFR Jugoslavije”, *Međunarodni problemi* 2007, br. 1, str. 71–100. U Beču, 29. juna 2001. godine, države sukcesorke SFRJ, potpisale su Sporazum o pitanjima sukcesije SFR Jugoslavije. Sporazumom su utvrđeni osnovni principi i obaveze država naslednica pri imovinskopravnoj deobi nasleđa SFR Jugoslavije. Videti: Duško Dimitrijević, „Sukcesija SFR Jugoslavije u svetlosti pravila međunarodnog prava“, *Godišnjak Udruženja za međunarodno pravo Srbije i Crne Gore*, 2004, br. 1, str. 116–144.

13. STATUS GRANICA NAKON SUKCESIJE SFR JUGOSLAVIJE

13.1. Mišljenje Arbitražne komisije o statusu jugoslovenskih granica

Mišljenja Arbitražne komisije i usvojene odluke organa Ujedinjenih nacija imale su ključan uticaj na pitanja nasleđivanja državnih granica SFR Jugoslavije, ali i na pitanja redefinisavanja postojećih pravila i principa međunarodnog prava u odnosu na teritorijalni položaj i status granica jugoslovenskih republika. Polazeći od zaštite teritorijalnog integriteta novih država i vezujući se za zatečeno stanje, Arbitražna komisija je u mišljenju broj 2, najpre limitirala domet prava samoopredeljenja u „kontekstu nejasne i nestabilne situacije“, a potom je podvukla značaj pravila o očuvanju granica koje postoje u trenutku sticanja nezavisnosti (*uti possidetis juris*).³⁴⁹ Shodno navedenom stanovištu, a u cilju prevazilaženja jugoslovenske krize, Arbitražna komisija je u mišljenju broj 3. zaključila da, „ako se ne dogovori suprotno, ranije granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo“. Zaključak proizilazi iz principa poštovanja teritorijalnog *statusa quo* i naročito principa *uti possidetis juris qui*, koji, iako prvobitno priznat prilikom rešavanja problema dekolonizacije u Americi i Africi, ima danas opšti karakter saobrazno stavu Međunarodnog suda pravde iznetog u odluci od 22. decembra 1986. godine, povodom graničnog spora između Burkine Faso i Republike Mali.³⁵⁰

349 Mišljenje Arbitražne komisije br. 2, usledilo je povodom pitanja predsednika Konferencije za implementaciju mira u Jugoslaviji – lorda Karingtona, o pravu srpskog stanovništva na samoopredeljenje u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Komisija je iznela stanovište da, „u trenutnoj fazi razvoja međunarodno pravo ne precizira sve posledice prava na samoopredeljenje. Ipak, utvrđeno je da ma kakve bile okolnosti pravo na samoopredeljenje ne može dovesti do izmena granica koje postoje u trenutku nezavisnosti (*uti possidetis juris*), osim u slučaju da zainteresovane države suprotno dogovore“. Videti: *International Legal Materials*, n° 92, p. 168.

350 Pregledom navedene odluke veća Međunarodnog suda pravde kojim je predsedavao sudija *Mohammed Bedjaoui*, može se utvrditi da se na osnovu specijalnog sporazuma od 16. septembra 1983. godine, između parničnih strana: Burkine Faso (bivše Gornje Volte) i Republike Mali (bivšeg francuskog

Stanovište o prihvatanju administrativnih, odnosno unutrašnjih granica za međudržavne granice „koje štiti međunarodno pravo“, čija dispozitivnost proizilazi iz fakta da iste prema mišljenju Komisije, predstavljaju „demarkacione linije koje će moći da se menjaju putem slobodnog i međusobnog dogovora“, dodatno je bilo potvrđeno kroz tumačenje principa o poštovanju teritorijalnog *statusa quo*, koji je bio propisan u Ustavu SFR Jugoslavije iz 1974. godine (alineja 2. i 4. člana 5). Navedenom ustavnim odredbom bila je obezbeđena nepromenljivost unutrašnjih granica bez slobodno izražene saglasnosti federalnih jedinica.³⁵¹ Konstatujući da u uslovima oružanog sukoba ne postoji

Sudana), primenjuje isključivo princip o nepromenljivosti granica nasleđenih iz doba kolonizacije, a koji se oslanja na princip naveden u Rezoluciji Organizacije afričkog jedinstva iz Kaira iz 1964. godine. Smatrajući da princip *uti possidetis* nema karakter posebnog pravila, već da predstavlja opšti princip koji je logično povezan sa sticanjem nezavisnosti, Sud je ustvari naglasio činjenicu da su nove afričke države poštovalе administrativne granice i granice koje su ustanovile kolonijalne vlasti, s tim da takva praksa nije ograničena u pogledu doprinosa postepenom nastanku običajnog pravila međunarodnog prava. Sud je konstatovao da princip nadmoćno pokriva pravnu prazninu do uspostavljanja efektivne vlasti kao osnove suvereniteta. Njegov primarni cilj jeste da obezbedi teritorijalne granice koje postoje u momentu sticanja nezavisnosti. Kada su ove delimitirane od strane istog suverena između kolonija ili različitih administrativnih celina, onda se primena principa ogleda u pretvaranju administrativnih granica u međunarodne granice, a što se i desilo u konkretnom slučaju povodom sticanja nezavisnosti navedenih francuskih teritorija u Zapadnoj Africi. Primenom principa *uti possidetis juris* sprečava se da bratoubilačke borbe dovedu u opasnost nezavisnost i stabilnost novih država. Imajući u vidu njegovu ulogu u obezbeđenju stabilnosti (i kada dođe u konflikt sa pravom na samoopredeljenje), princip će biti naj mudriji kurs koji pokazuje promišljenost afričkih država da očuvaju teritorijalni *status quo*. Konačno, i pored činjenice da su strane u sporu zahtevale da Sud spor reši na osnovu principa o nepromenljivosti granica nasleđenih iz doba kolonijalizma (*uti possidetis iuris*), sa izvesnošću se može steći utisak da je Sud pribegao njegovoj primeni kroz primenu principa pravičnosti *infra legem*. Videti: “Case Concerning the Frontier Dispute” (Burkina Faso v. Republic of Mali), Judgment of 22 December 1986, *International Court of Justice Reports*, 1986, § 20, 21, p. 565; Case Summaries, para 1–15; 20–26. Alain Pellet, “The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples”, *European Journal of International Law* 1992, pp. 178–185.

351 Ustavom iz 1974. godine u članu 5. propisano je da: „Teritorija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je jedinstvena i sačinjavaju je teritorije socijalističkih republika. Teritorija republike ne može se menjati bez pristanka republike, a teritorija autonomne pokrajine – ni bez pristanka autonomne pokrajine. Granica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije ne može se menjati bez saglasnosti svih republika i autonomnih pokrajina. Granica između

saglasnost volja sukobljenih strana oko utvrđivanja međudržavnih granica, Arbitražna komisija je, s jedne strane privremeno skinula ovo pitanje s dnevnog reda, dok je s druge strane, očuvala teritorijalni *status quo* novonastalih država u njihovim međusobnim odnosima. Iako se trudila da istakne sigurnosnu funkciju usvojenog principa u uslovima u kojima bi moglo doći do rasplamsavanja oružanih sukoba koji bi doveli u opasnost tek stečenu državnu nezavisnost, Komisija nije uspela zaustaviti negativne posledice zaoštavanja političke krize na terenu. Tome je svakako doprineo i njen neujednačen stav prema ostvarivanju prava na samoopredeljenje kome je u slučaju otcepljenja Hrvatske i Bosne i Hercegovine dala sekundarno značenje u odnosu na prihvaćeni princip o nepromenljivosti granica.³⁵² Konačno, doprinoseći procesu „zamrzavanja“ postojećeg teritorijalnog stanja u momentu sticanja nezavisnosti, Arbitražna komisija nije rešila pitanje definitivnog razgraničenja između država sukcesorki SFR Jugoslavije.³⁵³

republika može se menjati samo na osnovu njihovog sporazuma, a ako se radi o granici autonomne pokrajine – i na osnovu njene saglasnosti“. Videti: *Službeni list SFRJ*, br. 9/1974.

352 Primenom principa *uti possidetis*, Arbitražna komisija je obezbedila teritorijalni integritet, ali je dalje, kroz princip efektiviteta, prihvatila i novu situaciju, prejudicirajući na taj način konačno političko i pravno rešenje teritorijalnog pitanja. Time je ujedno i zaoštrila pitanje između ostvarenja prava na samoopredeljenje i poštovanje suvereniteta država dajući primat ovome drugom. Tako je izbegla da definiše položaj srpskog naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kao konstitutivnom, postupajući „pitijski“, priznajući mu kao i ostalim etničkim zajednicama status manjina sa svim pravima koja slede proglašavajući zaštitu ovih prava za *jus cogens*, i izjednačavajući pravo pojedinaca na izjašnjavanje o nacionalnom identitetu sa pravom na samoopredeljenje, dajući prioritet poštovanju teritorijalnog integriteta novih država. Videti: Milan Šahović, „Raspad SFRJ i stvaranje novih država“, op. cit., str. 34, etc.

353 Primena principa *uti possidetis* u slučaju bivše Jugoslavije, bila je nesrećna i potpuno neprimerena. Nesrećna zbog toga, što je došla pre priznanja nezavisnosti secesionističkih republika i što je, kao takva, kontradiktorna sa odlukom Međunarodnog suda pravde u slučaju graničnog spora između Burkine Faso i Malija koja potvrđuje mogućnost primene principa tek nakon sticanja nezavisnosti i neretroaktivno. Neprimerena je zbog toga, što je slučaj SFRJ stavila u kvazi-kolonijalni kontekst, što je bilo potpuno strano interesima svih konstitutivnih naroda bivše Jugoslavije. Ako se smatralo da će princip biti u funkciji osiguranja mira, takva procena očigledno da je bila pogrešna. Videti: Constantine Antonopoulos, „The Principle of *Uti Possidetis Juris* in International Law“, *Revue Hellénique de Droit International*, 1996, vol. 49, n° 1, pp. 83, etc.

13.2. Status granica nakon sukcesije SFR Jugoslavije

Za međunarodno priznate državne granice SFR Jugoslavije, a sada spoljne granice novih država, Arbitražna komisija je u mišljenju br. 3 istakla da, „spoljne granice moraju da se poštuju u svim slučajevima, u skladu sa načelom na koje se podseća u Povelji Ujedinjenih nacija, Deklaraciji koja se odnosi na principe međunarodnog prava koji se tiču odnosa prijateljstva i saradnje između država, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, Rezoluciji 2625 (XXV) Generalne skupštine UN i u skladu sa Završnim aktom iz Helsinkija kojim se inspiriše član 11. Bečke konvencije o sukcesiji država u odnosu na ugovore od 23. avgusta 1978. godine“.³⁵⁴

Analiza pomenutog dela mišljenja, upućuje na konkretno ispitivanje međunarodnopravne regulative na koju se naslanja mišljenje Arbitražne komisije o nepovredivosti međunarodnih granica SFRJ nakon sukcesije. Naime, međunarodno pravilo da sukcesija država ne zadire u pitanja granica utvrđenih ugovorom, niti u pitanje prava i obaveza koje se odnose na granični režim utvrđen ugovorom između država, osveštalo je pravilo međunarodnog prava kodifikovano u članu 11. Bečke Konvencije o sukcesiji država u odnosu na ugovore.³⁵⁵ Izvedeno iz pravne prakse i međunarodnopravne doktrine, pravilo se suštinski naslanja na princip suverene jednakosti država, po kojem su države u obavezi da se uzdržavaju od pretnje i upotrebe sile u svojim međusobnim odnosima (pravilo sadržano u članu 2. Povelje UN). Princip nepovredivosti granica konsakriran je i u Završnom aktu, kao i u Deklaraciji Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju (KEBS), donetim u Helsinkiju 1975. godine. Kako međunarodna zajednica počiva na prohibiciji intervencionizma uperenog protiv teritorijalnog integriteta država, pravilo je da se međunarodno priznate granice mogu menjati isključivo mirnim putem i sporazumno. Isto stanovište replicira i Deklaracija o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji među državama od 24. oktobra 1970. godine, u odnosu na „demarkacione linije“.³⁵⁶ Pravilo o nepovredivosti granica

354 Opinion n°3 of Arbitration Commission, *International Legal Materials*, n° 92, p. 172.

355 *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 1/1980. Stevan Đorđević, Duško Dimitrijević, *Pravo međunarodnih ugovora*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2011, str. 35–79.

356 General Assembly Resolution n°2625 (XXV).

potvrđeno je i u Pariskoj Povelji za novu Evropu iz 1990. godine. Štaviše, princip je koincidirao kolektivni konsenzus oko priznanja novih država na prostorima SFR Jugoslavije. Donošenjem Deklaracije sa smernicama o kriterijumima za priznanje država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu i Deklaracije o Jugoslaviji od 16. decembra 1991. godine, Evropska zajednica uslovia je davanje priznanja novim nezavisnim državama, prihvatanjem osnovnih međunarodnopravnih standarda među kojima je inkorporirana i obaveza poštovanja teritorijalnog integriteta i nepovredivosti granica.³⁵⁷

Sledstveno pozitivnom međunarodnom pravu, koje je na primeru Jugoslavije doživelo svojevrni politički test, proizilazi da su sve bivše republike SFR Jugoslavije, sticanjem nezavisnosti na spoljnjem planu, stekle i međunarodno priznanje svojih granica. Administrativne granice su *via facti* pretvorene u državne granice, dok su međunarodno priznate državne granice ostale konzervirane pravilom međunarodnog prava o njihovoj nepovredivosti.³⁵⁸

U oba navedena slučaja međutim, generalno se radi o jednoj pravnoj prezumpciji, koja je primenjiva u odnosu na teritorijalnu situaciju zatečenu u momentu sticanja nezavisnosti. U slučaju bivših administrativnih granica, prezumpcija nema apsolutno dejstvo *ratione temporis*, jer po prirodi stvari, suspenduje dejstvo teritorijalnog *iustus*

357 UN Doc. S23293, Anex I and Anex II, 17 December 1991.

358 Princip nepovredivosti granica bitni je specifikum Deklaracije Ujedinjenih nacija o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji iz 1970. godine, kojeg je ova Deklaracija preuzela i elaborirala iz helsinškog Finalnog akta KEBS-a iz 1975. godine. Inicijativu za njegovo usvajanje dao je Sovjetski Savez na Konferenciji o bezbednosti i saradnji u Evropi. Budući da je u procesu detanta nedostajao ugovor o miru sa Nemačkom, kojim bi bile sankcionisane teritorijalne promene nastale nakon Drugog svetskog rata, a pošto to realno više nije ni bilo moguće ostvariti, izlaz je nađen u zaključivanju jednog sveevropskog sporazuma kao supstituta ugovora o miru. Ta funkcija Finalnog akta bila je skoncentrisana u trećem principu Deklaracije posvećenom nepovredivosti granica u Evropi. Videti: Ljubivoje Acimović, „KEBS i Jugoslovenska kriza“, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996, str.128-132. Međunarodnopravni karakter principa nepovredivosti granica proizilazi indirektno iz opšteg međunarodnog prava, naročito principa suvereniteta i teritorijalnog integriteta, principa *pacta sunt servanda*, Povelje UN i njenih principa o suverenoj jednakosti i nepribegavanju sili, kao i iz regionalnog prava, to jeste, ugovora kojima se regulišu granice u Evropi. Videti: Đuro Ninčić, „Les implications générales juridiques et historiques de la Déclaration de Helsinki“, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1977, p. 84.

titulusa do momenta njegove formalne konvalidacije (*presumptio iuris tantum*). U slučaju međunarodno priznatih granica pak, pretpostavlja se postojanje pravnog osnova formalnopravno uobličnog u neki međunarodni pravni akt (*presumptio iuris et de iure*). Kako je dejstvo principa *uti possidetis* u jugoslovenskom slučaju uslovljeno postojanjem, odnosno nepostojanjem teritorijalnih zahteva, odnosno zahteva za graničnim ispravkama, i njegov krajnji efekat zavisice od spremnosti zainteresovanih strana da prihvate pravni osnov posedovanja teritorije, *a contrario*, da dokažu pravnu valjanost činjenica na koje se pozivaju.³⁵⁹

359 Gerald Fitzmaurice, "The General Principles of International Law", op. cit., pp. 147, etc. Vesna Knežević Pređić, „Princip *uti possidetis juris* u praksi međunarodnih sudova“, *Međunarodni problemi*, 2001, br. 4, str. 441.

14. OTVORENA GRANIČNA PITANJA IZMEĐU DRŽAVA SUKCESORKI SFRJ JUGOSLAVIJE

Nepreciznost definisanja unutrašnjih granica između federalnih jedinica SFRJ, dovela je u post-jugoslovenskom periodu do određenih nesuglasica između država sukcesorki. Tome je značajno doprineo i princip *uti possidetis* koji je širokim tumačenjem odluke Međunarodnog suda pravde u slučaju graničnog spora između Burkine Faso i Malija iz 1986. godine, dobio univerzalno značenje u odnosu na ograničeno značenje koje je princip imao u periodu procesa dekolonizacije u drugoj polovini 20 veka.³⁶⁰ Na osnovu napred izloženih istorijsko-pravnih fakata, proizilazi da je nastupanjem sukcesije SFRJ, osnov razgraničenja između novih država u najmanju ruku bio pravno manjkav. Iako su bile razumljive pravne teškoće na koje je nailazila Arbitražna komisija po pitanju davanja pravnih saveta koji bi doprineli pronalaženju prihvatljivih rešenja za jugoslovensku krizu, teško je ne oteti se utisku da su njeni komentari povodom primene principa *uti possidetis* prevazišli njegovu pravnu prirodu, ali i političku svrhu.³⁶¹ Princip o nepromenljivosti granica nije i ne može biti samo apstraktna pravna formula koja se odnekud analogijom izvlači i primenjuje kad god neki teritorijalni entitet zatraži status države. Bez obzira što je princip *uti possidetis* prilikom procesa dekolonizacije dobio jedno opšte značenje, osnov za primenu principa u slučaju raspada SFRJ ostao je pravno nepotpun. Slučaj nastanka novih nezavisnih država u procesu

360 Fernanda Fernandez Jankov, Vesna Ćorić, „*Uti possidetis* i pravo na samoopredeljenje”, *Pravni život*, 2007, br. 13, str. 965. Autorice smatraju da je Arbitražna komisija „(...) selektivnim pristupom baziranim na previđanju činjenica da se u datom slučaju odlučivalo o pravnom statusu principa u kontekstu raspada kolonijalnih sila (...), pogrešno protumačila definiciju *uti possidetis* koju je tom prilikom izložilo Veće, zasnivajući svoje gledište isključivo na paragrafu 20 presude” u slučaju: “Frontier Dispute” (Burkina Faso v. Mali), kojim, „*uti possidetis*, iako inicijalno primenjen u regulisanju pitanja dekolonizacije u Americi i Africi, danas se smatra opštim načelom (...)”.

361 Santiago Torres Bernardes, “The ‘*Uti Possidetis* Principle’ in Historical Perspective”, *Völkerrecht zwischen normativen Anspruch und politischer Realität*, Festschrift für Karl Zemanek, Duncker & Humblot, Berlin, 1994, pp. 435, etc. Steven Ratner, “Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States”, op. cit., pp. 613.

dekolonizacije i novih država nastalih sukcesijom SFR Jugoslavije koja je bila stari subjekt međunarodnog prava i jedna od država osnivača Ujedinjenih nacija, ne može se pravno porediti. S obzirom da se efektivnost državne vlasti za vreme i nakon sticanja nezavisnosti ceni u svetlosti stvarnih događaja, koji bi *inter alia*, trebalo da potvrde postojanje prava, jasno je da je slučaj sukcesije SFRJ izazvao daleko kompleksnije posledice u odnosu na posledice koje su nastale prilikom povlačenja kolonijalnih sila iz Južne Amerike, Afrike i Azije. Te posledice uključivale su rešavanje mnoštva problema povezanih sa ostvarivanjem prava na samoopredeljenje, ali i obezbeđenjem teritorijalnog integriteta i političke stabilnosti novih država, regulisanjem sudbine „starih“ i „novih“ manjina, obezbeđenjem nepovredivosti nasleđenih državnih granica prema starim susedima, i definisanjem novih granica između država sukcesorki SFR Jugoslavije.³⁶²

S obzirom da primena principa *uti possidetis* nije dovela do regulisanja svih problema u vezi državnih granica, u narednom periodu biće potrebno izvršiti konačnu delimitaciju i demarkaciju granica između bivših konsitutivnih jugoslovenskih federalnih jedinica, danas nezavisnih država.

14.1. Delimitacija i demarkacija granice između Srbije i Makedonije

Zbog neodređenosti ranije administrativne granice, a potom iz zbog obostranog osporavanja i zaposedanja određenih graničnih područja, u decembru 1992. godine, došlo je do upućivanja mirovnih snage Ujedinjenih nacija duž duž grebena Šare, nekadašnjih sreskih granica unutar Vardarske banovine Kraljevine Jugoslavije, nasleđenih i u posleratnoj Jugoslaviji.³⁶³ Ovim je i zvanično započeo proces za

362 U slučaju „friziranih“ državnih granica SFRJ, koje su postale državne granice novih država, pitanje njihove revizije ili ponovne delimitacije se u ovom trenutku ne postavlja. Bilo kakvi unilateralni i nasilni akti država sukcesora ili starih suseda Jugoslavije, kojima bi se vršila revizija već utvrđenih državnih granica, pokrenula bi po prirodi stvari, mehanizam kolektivne bezbednosti iz Glave VII Povelje Ujedinjenih nacija. Pa i pored toga, u nekim susednim zemljama oživljavaju stari revizionistički zahtevi oko pitanja derogacije graničnih sporazuma sa Jugoslavijom čiju su obavezu poštovanja prihvatile sve države naslednice bivše SFRJ.

363 Trupe UNPROFOR-a su ovim činom zaposele područje opština Gora i Restalice. Docnije su ove snage zamenjene trupama UNPREDEP-a, da bi 1998. godine,

ispravkom nekadašnjih međurepubličkih granica. Nekako odmah po sticanju makedonske nezavisnosti, Makedonija je jednostranom akcijom povukla graničnu liniju na delu od Šerupa na granici sa Albanijom, pa južno do Popove Šapke, dolinom Crnkamenske reke do Vrace i Rudoke.³⁶⁴ Time je uzurpirala oblast poznatu po kvalitetnim pašnjacima, na delu srpsko-makedonske granice, na planini Šari, čija dužina iznosi 115 km i to počev od Đeneral Jankovića u dolini Lepenca, pa bilom Šare, uz neznatne korekcije do Koraba na zapadu, i na jugu do predela Belandže, na kosi jugozapadno od Štirovice u opštini Gora, na dužini od 31 km i sa površinom od 7,607 hektara. Iako su sa jugoslovenske strane isticani pravni argumenti o posedovanju na osnovu ranijih zvaničnih kartografskih podataka i dokumentacije iz katastra iz 1928. godine, potom i na osnovu Zakona o ustanovljavanju i ustrojstvu Autonomne Kosovsko-metohijske oblasti iz 1945. godine, sa makedonske strane nije bilo razumevanja.³⁶⁵ Spor se nastavljao i proširivao novim teritorijalnim zahtevima u pogledu protezanja granice između opštine Vitina u Srbiji i opštine Kumanovo u Makedoniji, a koja obuhvata šumsku oblast Kopiljače od 2184 hektara. Definisane još 1928. godine, ove granice su potvrđene katastarskim premerima 1952. godine i aerofotogrametrijskim merenjem 1970. godine, te ih je Srbija dok je bila država članica Savezne Republike Jugoslavije, uzimala za

došlo do stacioniranja vojnih snaga NATO pakta iz bezbednosnih razloga. Videti: Zlatko Isaković, „Položaj Makedonije u balkanskom okruženju”, *Međunarodna politika*, 1994, vol. XLV, br. 1024, str. 35.

- 364 Prvi nagoveštaji teritorijalnog spora sa Makedonijom mogli su se nazresti iz akta Sobranja SR Makedonije od 28. septembra 1990. godine, koji je nosio naslov: „Neki aspekti teritorijalnog razgraničenja između SR Makedonije i SR Srbije”. U njemu se iskazuje potreba pokretanja procesa razgraničenja sa Srbijom na novim osnovama i sa novim teritorijalnim zahtevima u pogledu manastira Sveti Prohor Pčinjski sa okolnim selima, naseljem Đeneral Janković i severnim predelima planine Šare. Videti: Srećko M. Nikolić, „O problemu razgraničenja između Republike Srbije i BJR Makedonije na prostoru Šar planine”, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, Vojno-geografski institut, 1994, str. 227–235; Tihomir Stojanović, „Razgraničenje SR Jugoslavije sa Makedonijom”, *Vojska*, 1994, str. 9; Branko Pavlica, *Državne granice Republike Srbije*, Beograd, Radojković-Smederevo, 2011, str. 142–167.
- 365 *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 28/1945; br. 51/1959. Zakonom o ustanovljavanju i ustrojstvu Autonomno-kosovsko metohijske oblasti (AKMO), utvrđeno je da se ista sastoji od srezova, a na prvom mestu naveden je Gorski srez sa sedištem u Dragašu. Po ukidanju sreske uprave, sporna oblast ostala je u sastavu opštine Dragaš na Kosovu i Metohiji.

konačne.³⁶⁶ Međutim, sa makedonske strane i ovo je bilo sporno, a pravno valjani kontra-argumenti nisu izloženi. Međusobna osporavna obuhvatala su i područja oko kačaničke cementare Đeneral Janković, srednjovekovni srpski manastir Sveti Prohor Pčinjski sa trinaest sela i strategijski značajanim visom između Trgovišta i Krive Palanke zvanim Čupino brdo.³⁶⁷ Povodom rešavanja pitanja delimitacije granice sa Makedonijom, 8. aprila 1996. godine, zaključen je Sporazum o regulisanju odnosa i unapređivanju saradnje između SR Jugoslavije i Republike Makedonije. Istovremeno je formirana i zajednička ekspertska komisija, s ciljem da pripremi predlog sporazuma o opisu i protezanju državne granice.³⁶⁸ Nakon oružane intervencije NATO na SR Jugoslaviju i donošenja Rezolucije Saveta bezbednosti UN br. 1244, 10. jula 1999. godine, te potpisivanja Kumanovskog vojno-tehničkog sporazuma, u uslovima teritorijalne nestabilnosti, mirovne snage UN (KFOR), zaposedaju jugoslovensko-makedonsku granicu sa kosmetske strane. Sa političkim izmenama u SR Jugoslaviji oktobra 2000. godine, napravljen je napredak u postizanju dogovora oko granica, te su dve države u Skoplju 23. februara 2001. godine, potpisale Ugovor o protezanju i opisu državne granice.³⁶⁹ U Sporazumu je konstatovano da državna granica predstavlja ravan koja vertikalno seče površinu zemlje, njihov vazdušni prostor i prostor ispod površine zemlje između SR Jugoslavije i Republike Makedonije. Granica se proteže

366 Opis granice izvršen je od strane Ministarstva finansija Kraljevine SHS u Zapisniku numerisanom pod br. 39027 od 09. 10. 1928. godine. Prema podacima popisnog katastra iz 1952. godine i aerofotogrametrijskog premera iz 1970. godine, koji je izvršila makedonska strana, ona se sa manjim odstupanjima držala granice šumskog kompleksa Kopiljače, određene jedinstvenim elaboratom uređenja šuma iz 1926. godine. Ta granica imala je drugačiji karakter pre Drugog svetskog rata kada se granica Vardarske banovine prostirala severno od Đakovica, Prištine i Leskovca, i kada je Uprava za šume iz Skoplja upravljala šumama na Kosovu i Metohiji i u južnoj Srbiji. Radi se o spornom području površine 2184 hektara šume. Videti: M. Kostić, Sava Stanković, „Aktuelno stanje granica SR Jugoslavije i obaveze službe za granice Saveznog ministarstva za inostrane poslove“, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, Vojno-geografski institut, 1994, str. 139.

367 Makedonsko Sobraanje je i pre sticanja nezavisnosti, u elaboratu „Neki aspekti teritorijalnog razgraničenja između SR Makedonije i SR Srbije“ iz 1990. godine, gde iskazuje aspiracije za revizijom administrativnih granica na pojedinim lokacijama i do 30 km u dubinu srpske teritorije.

368 *Službeni list SRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 1/1996.

369 *Službeni list SRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 1/2001.

topografskom graničnom linijom koja ide „između graničnih oznaka, vododelnicom, grebenom ili zidom, od jugoslovensko-makedonsko-albanske tromeđe na jugu, do jugoslovensko-makedonsko-bugarske tromeđe na severo-istoku“. Obeležavanje granice na terenu odložena je za naredne dve godine od stupanja Sporazuma na snagu.³⁷⁰ Na području centralne Srbije i na području Kosova i Metohije, ovo obeležavanje nije teklo ujednačeno i prema predviđenom planu zbog čega je srpska strana ponudila makedonskoj strani izmenu Ugovora o granici. Do ovoga nije došlo zbog otpora albanskog stanovništva s obe strane granice.³⁷¹ Zvanično je demarkaciju na području prema Kosovu i Metohiji Makedonija započela tek 20. maja 2008. godine, na osnovu

370 Mešovita jugoslovensko-makedonska komisija za demarkaciju i obeležavanje državne granice između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije, održala je prvi sastanak u Skoplju 25. i 26. marta 2002. godine. Posle administrativnih i tehničkih priprema (izrade Pravilnika o radu Mešovite komisije, Uputstva za demarkaciju i obeležavanje državne granice, Uputstva za rad mešovitih radnih grupa, Tehničkog uputstva za izradu dokumentacije za državnu granicu, Protokola o tromeđi između SR Jugoslavije, Makedonije i Bugarske), demarkacija na terenu započela je 19. septembra 2002. godine, postavljanjem tromeđne piramide sa Bugarskom i stabilizacijom pet graničnih oznaka u zoni te tromeđe, početkom novembra 2002. godine. Demarkacija je započela na 5. i 6. graničnom odseku (istočni deo, na području Centralne Srbije – od Preševa do tromeđe sa Bugarskom), u dužini od oko 103 km, očekujući da će se u međuvremenu steći uslovi da se izvrši demarkacija i na prva četiri granična odseka (na području Kosova i Metohije). Prema dogovoru o podjednakoj подели, srpska strana, nadležna za 5. granični odsek (56 km), obeležila ga je u periodu od dve godine (2003. i 2004), postavljanjem 51 glavne i 672 pomoćne granične oznake. Makedonska strana, nadležna za 6. granični odsek (dužina oko 47 km), obeležavanje je započela u 2002. godini, a završila 2008. godine postavljanjem 42 glavne i 708 pomoćnih graničnih oznaka. Obeležavanje je dovršeno, 7. oktobra 2008. godine, uz pomoć srpske strane (18 graničnih oznaka), koja je obeležila granicu na Čupinom brdu, radi omogućavanja aerofotogrametrijskog snimanja (20. novembra 2008) i izrade granične dokumentacije, čiji završetak je planiran do kraja 2008. godine. Videti: Branko Pavlica, „Proces demarkacije i obeležavanja srpsko-makedonske granične linije“, *Vojno delo*, 2009, br. 2, str. 9–29.

371 Odmah nakon potpisivanja Ugovora o granici, koji je tada potvrdila međunarodna zajednica, kosovski Albanci ali i njihovi sunarodnici u Makedoniji oštro su protestovali, upozoravajući tadašnje makedonske vlasti da će se suočiti sa ozbiljnim problemima, ukoliko sporazum ne bude odgovarao njihovim interesima. U pograničnom mestu Tanuševci, februara 2001. godine izbili su prvi sukobi između albanskih pobunjenika i makedonskih snaga bezbednosti, koji su mesec dana kasnije prerasli u ozbiljan obračun, zaustavljen tek šest meseci kasnije uz posredovanje NATO, SAD i Evropske unije.

Protokola o radu zajedničke tehničke komisije potpisanog u Skoplju 18. aprila 2008. godine, a shodno „Sveobuhvatnom predlogu za rešenje statusa Kosova“ specijalnog izaslanika Ujedinjenih nacija Martija Ahtisarija od 27. marta 2007. godine, koji Srbija nije prihvatila.

U Aneksu VIII (Bezbednosni sektor na Kosovu), članu 3. pomenutog dokumenta (Granica), predviđeno je da će „Kosovo u saradnji sa Međunarodnim civilnim predstavnikom i Međunarodnim vojnim snagama razvijati strategiju koja će omogućiti višefazni prenos ovlašćenja za kontrolu granice i integrisano upravljanje granicama na Kosovsku policijsku službu. Teritorija Kosova biće definisana pograničnom oblašću Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo u okviru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, na osnovu njenih granica od 31. decembra 1988. godine, izuzev izmena nastalih na osnovu Ugovora o demarkaciji granice između Savezne Republike Jugoslavije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije od 23. februara 2001. godine. Kosovo će sa Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom uspostaviti zajedničku tehničku komisiju, u roku od 120 dana od dana stupanja na snagu ovog predloga rešenja, kako bi fizički razgraničili granicu i dogovorili se o pitanjima koja se javljaju iz same implementacije Ugovora iz 2001. godine između Savezne Republike Jugoslavije i Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije. Rad tehničke komisije treba da bude završen u roku od godinu dana od dana osnivanja komisije. Međunarodni civilni predstavnik i Međunarodne vojne snage biće uključeni u rad komisije kako bi olakšali razgovore između dve strane i mogu biti, na zahtev jedne od strana uključeni u proces razgraničavanja“.³⁷³

Nakon što je ishitreno priznala tzv. Republiku Kosovo 9. oktobra 2008. godine, Makedonija je izvršila i demarkaciju granice prema Kosovu i Metohiji uz podršku međunarodne uprave na KiM, a bez učešća zvaničnih predstavnika Republike Srbije. Pod albanskim pritiskom, na insistiranje jednog dela međunarodne zajednice, Makedonija je bez saglasnosti Srbije potpisala Sporazum sa tzv. Republikom Kosovo o fizičkoj demarkaciji granice, 16. oktobra 2009. godine. Pomenutim Sporazumom, koji se poziva na Ugovor o demarkaciji iz 2001. godine, Sveobuhvatni predlog za rešenje statusa Kosova od 26. marta 2007. godine, Protokol iz aprila 2008. godine o

372 “Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement”, United Nations Security Council, 26 March 2007, S/2007/168/Add.1.

radu zajedničke tehničke komisije i „važeca načela međunarodnog prava“, Makedonija je prihvatila izmenu granične linije na potezu Debelde/Kodra Fura, Restelica/Lukovo Polje i Stančić/Topan.³⁷³ Prema važećim pravilima međunarodnog prava ovakav čin ne mora da obavezuje Republiku Srbiju, prema načelu – *pacta tertiis nec nocet, nec prosunt*. Takav čin predstavlja za nju – *res inter alios acta*.³⁷⁴

373 U Aneksu 1(a) Sporazuma o fizičkoj demarkaciji granice između Republike Makedonije i Republike Kosovo, predviđena je izmena granične linije na potezu Debelde/Kodra Fura počinje od mesta koje se nalazi oko 250 metara zapadno od kote 1357 na mestu koje se naziva Plehnište. Odavde se granična linija proteže prema jugu u dužini od 125 metara gde menja smer i gde prati granice katastarskih parcela do preseka sa novim zasutim putem koji vodi prema selu Gošnice oko 625 metara jugozapadno od (Pt-k) 1492. Odavde granična linija ide novim putem preko (Pt-k) 1492 i spaja se sa graničnom linijom prema Ugovoru iz 2001. godine od oko 250 metara na severoistoku od (Pt-k) 1492. U Aneksu 1(b), predviđena je izmena granične linije u delu Restelice (Lukovo Polje), tako da linija počinje od tromeđe između Republike Makedonije, Republike Kosovo i Republike Albanije, koja se nalazi na 11 metara severoistočno od trigonometrijske tačke sa kotom (Pt-k) 2092 metara od mesta Šerup. Od tromeđe linija nastavlja u opštem pravcu jugoistok u dužini 160 metara gde seče postojeći lokalni put mesta, a nalazi se severozapadno od kote 1860 udaljeno oko 370 metara. Odavde granična linija nastavlja u opštem smeru jugoistok, u dužini 1750 metara do izvora koji se nalazi severozapadno od (Pt-k) 1696 u daljini od oko 650 metara. Odavde granična linija nastavlja u opštem pravcu jugoistok do postojećeg puta koji vodi ka Restelici i seče istu na mestu koje je udaljeno oko 225 metara južno od (Pt-k) 1696 metara. Odavde granična linija nastavlja u opštem pravcu severoistok do (Pt-k) 1647 metara u dužinu od oko 1750 metara. Od (Pt-k) 1647, granična linija nastavlja u opštem pravcu severoistok u dužini oko 1400 metara od mesta koje se nalazi na oko 250 metara severno od kote 1600. Nakon toga granična linija menja pravac na jugoistok i u dužini od 300 metara spaja se sa graničnom linijom definisanom Sporazumom iz 2001. godine. U Aneksu 1(c) Sporazuma o fizičkoj demarkaciji predviđena je izmena granične linije na potezu Stančić/Topan. Izmjena se kreće linijom od kote 1105 na mestu zvanom Kodra Stan. Od kote 1105, granična linija nastavlja u opštem smeru na jug u dužini od oko 625 metara do mesta koje se nalazi oko 50 metara jugoistočno od (Pt-k) 1105. Granična linija odatle nastavlja u opštem smeru na jug u dužini od oko 625 metara do mesta koje se nalazi oko 50 metara jugoistočno od (Pt-k) 1105. Granična linija odatle nastavlja ka istoku u dužini od oko 875 metara gde se opšti smer menja i nastavlja ka severoistoku u dužini od 850 metara gde se spaja sa postojećim putem Kumanovo-Gnjilane, oko 200 metara istočno od kote 1011 metara. Posle toga granična linija nastavlja prema Sporazumu iz 2001. godine. Sada na celokupnom izmenjenom delu, granična linija prati katastarsku granicu. Videti: *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 127/2009.

374 Pomenuta pravila vezana su za materiju ugovora i primenjuju se bez štete na bilo koje pitanje odgovornosti koje može nastati za jednu državu ili međunarodnu

14.2. Otvorena granična pitanja između Srbije i Hrvatske

Pitanje povlačenja državne granice između Srbije i Hrvatske postavljano je još tokom procesa raspada SFR Jugoslavije. Kao što je već napred navedeno, Arbitražna komisija je povodom ovog pitanja iznela mišljenje br. 3, po kojem će „demarkacione linije između Hrvatske i Srbije, moći da se menjaju samo putem slobodnog i međusobnog dogovora“, a ako se strane ne dogovore suprotno, „ranije granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo“. To je zaključak na koji upućuje princip poštovanja teritorijalnog *statusa quo* i naročito princip *uti possidetis juris qui*. S obzirom da do dogovora oko uređenja granice između Srbije i Hrvatske nije došlo, primenom navedenih principa, granica je zatečena linija koja prati međurepubličku administrativnu demarkaciju izvršenu u periodu nakon Drugog svetskog rata.

Osnov pomenutog razgraničenja utvrđen je najpre Zakonom o ustanovljavanju i ustrojstvu Autonomne pokrajine Vojvodine, kojeg je usvojila Skupština Narodne Republike Srbije 1. septembra 1945. godine. U odredbi člana 1. Zakona bilo je propisano da se granica između AP Vojvodine i federalne Hrvatske privremeno utvrđuje na osnovu predloga posebne komisije AVNOJ-a.³⁷⁵ Granica je povučena od mađarske granice, rekom Dunav, pa sve do Iloka. Granična linija

organizaciju, to jeste, stranu ugovornicu u vezi sa zaključenjem ili primenom ugovora čije odredbe nisu saglasne sa njihovim obavezama na osnovu drugog ugovora ili po osnovu sporazuma čiji je predmet izmena ugovora u odnosima između izvesnih strana ugovornica odnosno okončanje ugovora ili obustave njegove primene koja je nastala kao posledica kršenja ugovora (stav 5. članova 30, 41. i 60. Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. godine i Bečke konvencije o pravu ugovora između država i međunarodnih organizacija ili između međunarodnih organizacija iz 1986. godine). Videti: Stevan Đorđević, Duško Dimitrijević, *Pravo međunarodnih ugovora*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2011, str. 35–79.

375 Kao što je već navedeno Komisiju na čelu sa Milovanom Đilasom, imenovalo je Predsedništvo AVNOJ-a 19. juna 1945. godine. U izvještaju Komisije predlaže se da demarkacija ide, „privremenom granicom između Vojvodine i Hrvatske počev od mađarske granice, rekom Dunav do međe između sela Bačko Novo Selo i Bukin (bačko-palanački srez); odatle preko Dunava između atara sela Opatovac – Mohovo, Lovas – Bapska, Tovarnik – varoš Šid, Podgrađe – Ilinci, Adaševci – Mala Vašica, Lipovac – Batrovci, Strošinci – Morović. Na taj bi način sela sadašnjeg šidskog sreza Opatovac, Lovas, Tovarnik, Podgrađe, Adaševci, Lipovac, Strošinci (i Jamena), zajedno sa svojim atarima – pripala su Hrvatskoj, a sela Mohovo, Bapska, Varoš Šid, Ilinci, Mala Vašica, Batrovci, Morović – zajedno sa svojim atarima – Vojvodini. Samo se po sebi razume da i sve teritorije zapadno, odnosno istočno od ovih sela treba da pripadnu Hrvatskoj, odnosno Vojvodini“. Videti: Arhiv Memorijalnog centra „Josip Broz Tito“, Beograd, 1I-5-b/66.

prelazi preko Dunava ostavljajući Ilok, Šarengrad i Mohovo Hrvatskoj i ide na jug ostavljajući atare sela Šidskog sreza: Opatovac, Lovas, Tovarnik, Podgrađe, Adaševci, Lipovac, Strošinci i Jamena Hrvatskoj, a varoš Šid, i sela Ilinci, Mala Vašica, Batrovci, Morović Vojvodini.³⁷⁶ Demarkacija između Hrvatske i Srbije posredno je potvrđena i usvajanjem Zakona o administrativno-teritorijalnoj podeli.³⁷⁷ U Zakonu o administrativno-teritorijalnoj podeli Vojvodine iz 1946. godine, propisano je da: „Područje Autonomne pokrajine Vojvodine obuhvata deo Narodne Republike Srbije koji se graniči, počev od reke Save zapadno od mesta Sremska Rača u pravcu severa, granicom Narodne Republike Srbije prema Narodnoj Republici Hrvatskoj sve do državne granice prema Mađarskoj”.³⁷⁸ Korekcija granične linije izvršena je nešto kasnije u području Bapska Novak koje je pripalo Hrvatskoj i kod mesta Jamena koje je pripalo Srbiji (AP Vojvodini).

Devedesetih godina 20. veka, Srbija je donela Zakon o teritorijalnoj organizaciji i lokalnoj samoupravi koji prati ranija rešenja prisutna u Zakonu ustanovljavanju i ustrojstvu Autonomne Pokrajine Vojvodine iz 1945. godine. Na osnovu navedenog propisa, delovi katastarskih opština sa leve obale Dunava Sombor, Beli Manastir (deo Batine, Draža, Zmajevca, Kneževih Vinograda) Apatin, Bačka Palanka i deo Vukovara (deo Mohova i Šarengrada) priključeni su Republici Srbiji.³⁷⁹ U osnovi, prihvaćeno rešenje nema značenje razgraničenja u međunarodno-pravnom smislu, već posredno izvedene administrativno-pravne demarkacije unutrašnjih granica između dve federalne jedinice SFR Jugoslavije.³⁸⁰

Radi identifikacije i utvrđivanja međudržavne granice, Srbija i Hrvatska su još 2002. godine osnovale mešovitu komisiju koja je dobila zadatak da pripremi ugovor sa opisom granične linije između ove dve susedne zemlje. Komisija je usvojila Protokol o načelima za identifikaciju

376 *Službeni glasnik NR Srbije*, broj 28/1945. Kao što je već pomenuto, u pogledu Adaševaca, očigledno je načinjena tehnička greška pošto je bilo reći o Apševcima u vinkovačkom srezu. Videti ispravku: *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 32/1945.

377 *Službeni glasnik NR Srbije*, br.17/1947; *Narodne novine NR Hrvatske*, br. 60/1947.

378 Zakon o administrativno-teritorijalnoj podeli AP Vojvodine i Videti: *Službeni glasnik NR Srbije*, br. 47/1946.

379 *Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 47/1991.

380 Duško Dimitrijević: Međunarodno-pravni tretman graničnih sporova na prostoru bivše Jugoslavije, *Međunarodni problemi*, 2003, br. 3-4, str. 354–372.

utvrđivanje granične linije i pripremu Ugovora o državnoj granici između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije. Do današnjeg dana komisija nije objavila nikakve zvanične podatke o rezultatima razgraničenja. Potreba razvoja i stabilizacije dobrosusedskih odnosa između Hrvatske i Srbije pretpostavlja međunarodnopravno regulisanje granice. Pre konačne delimitacije, bilo bi potrebno da se preispita sva relevantna pravna argumentacija. U tom smislu iznećemo na ovom mestu samo par zapažanja vezanih za međusobne teritorijalne zahteve, kao i činjenice koje mogu biti od značaja za međunarodnopravnu delimitaciju.

Od 1945. godine, Dunav je određen da bude većim svojim delom graničnik između Srbije i Hrvatske. Reka je međutim u periodu do ostvarivanja nezavisnosti ovih bivših jugoslovenskih republika sukcesivno meandrisala, menjajući korito, povlačeći se više s istoka, ka zapadu, čime su velike površine plodne zemlje priključene Vojvodini. Hrvatska danas potražuje više hiljada hektara zemlje uz vojvođansku stranu koja se usled evolutivnih pomeranja Dunava našla u Srbiji.³⁸¹ Pri tome, Hrvatska potražuje i Vukovarsku i Šarengradsku adu na Dunavu. Kao osnov za postavljanje teritorijalnih zahteva prema Srbiji, Hrvatska ističe svoje tzv. istorijske granice koje su postojale pre nastanka srpske države (period otomanske okupacije i austro-ugarske vladavine jugoslovenskim zemljama u periodu od 1699. do 1718. godine), a valjda radi uverljivosti i s obzirom da u pomenutom periodu ni sama nije bila samostalna država u međunarodnopravnom smislu, Hrvatska se poziva i na novije činjenice poput demarkacionih linija između jugoslovenskih administrativno-teritorijalnih jedinica konstituisanih u periodu posle Prvog i nakon Drugog svetska rata.³⁸² Uz navedeno, Hrvatska ističe da je za utvrđivanje hrvatsko-srpske granice potrebno koristiti i austrougarske katastarske premere zemljišta kako bi se utvrdilo da granica ide „granicom rubnih graničnih katastarskih opština”, koja odstupa od toka reke Dunav. Prema katastarskoj granici Hrvatskoj bi pripali delovi teritorije na levoj obali Dunava (tzv. džepovi), koji se vode u hrvatskim opštinskim katastarskim evidencijama.³⁸³

381 Procenjuje se da je ukupna površina zemljišta koje se našlo na levoj obali Dunava oko 9.600. hektara. S druge strane, zemljište koje je zbog meandrisanja prešlo na desnu obalu Dunava površinski iznosi oko 910 hektara.

382 Ljubo Boban, *Hrvatske granice (1918-1993)*, op. cit., str. 52, etc.

383 „Ako bi Hrvatska zaista „zadirala” i na srpsku obalu Dunava, nastao bi pravi haos. Somborci bi ostali bez opštinske zemlje u Kendiji, Karapandži i Adicama.

Generalno uzevši, isticanje nekakvih „istorijskih prava“ ima svoj *fons et origo* u teritorijalnim pretenzijama. U međunarodnoj praksi poznato je da povlačenje „istorijskih granica“ više spada u domen politike, negoli u domen prava. Sasvim je sigurno da bilo kakvo posezanje za „istorijskim granicama“ prikriva zahtev za jednostranim proširenjem teritorijalne suverenosti za koji u međunarodnom pravu nema adekvatnog pokrića.³⁸⁴ Hrvatski zahtev za utvrđivanjem državne granice na osnovu katastarskih premera nije međunarodnopravno utemeljen budući da argumenti te vrste u svetskoj praksi predstavljaju dokaze o posedovanju stečenih imovinskih prava, koja *per se*, ne mogu biti od značaja kod utvrđivanja međudržavne granice. Principijelno bi bilo da se uživanje stečenih imovinskih prava ne dovodi u pitanje kroz sporazumno regulisanje režima korišćenja imanja s obe strane granične linije. Samo povlačenje granične linije međutim, mora biti izvršena na bazi pravila i principa međunarodnog prava. S tim u vezi, „katastarske granice“ iz perioda Austro-Ugarske mogu imati samo sekundarni značaj u pogledu definitivnog utvrđivanja granice između Hrvatske i Srbije.³⁸⁵

Polazeći od stava po kome sigurnost granice može proisticati jedino iz validnog pravnog osnova konstitutivne prirode, Srbija se u argumentaciji povodom razgraničenja sa Hrvatskom, poziva na Zakon o ustanovljavanju i ustrojstvu Autonomne Pokrajine Vojvodine iz 1945. godine. Međutim, pošto pomenuto zakonodavno rešenje nema značenje međunarodnopravnog razgraničenja, zatečeno stanje u momentu sukcesije SFR Jugoslavije nije moglo u potpunosti nadomestiti nedostatak pravnog osnova u međunarodnopravnom smislu. U slučaju nedostatka osnova, pravo uzima u obzir faktičku situaciju koju tvori

U Apatinu bi čitava jedna ulica uz kej mogla preko noći da osvane u drugoj državi. U naselju Harčaš – Vagoni takva granica bi vijugala između vikendica: Na hrvatsko tle „otišao“ bi i pravoslavni hram Svetih apostola, sagrađen 2000. Poseban slučaj je bolnica Principovac, u kojoj se leče deca s posebnim potrebama, koja bi morala da bude podeljena na dva dela!” Videti: „Određivanje međe Srbije i Hrvatske još otvoreno“, Dnevni list „Novosti“, 21. 12. 2008, str. 7.

384 Yehuda Blum, *Historic Titles in International Law*, op.cit., p. 55.

385 U slučaju spora između Velike Britanije i Norveške o ribarenju Međunarodni sud pravde uvrđio je da delimitacija mora imati međunarodnopravni vid, te da ne može zavisiti isključivo od volje obalne države i njenog unutrašnjeg prava. Videti: “Fisheries Case” (United Kingdom v. Norway), Judgement of December 18, 1951, *International Court of Justice Reports*, 1951, p. 116.

određena državna praksa zasnovana na stvarnom i neometanom vršenju efektivne vlasti (*ex facto jus oritur*).³⁸⁶

Međutim, ta preskripcija o postojanju pravnog osnova u odnosu na državnu granicu na Dunavu nije ostvarena, jer nedostaje jedan subjektivni element – pravna svest o obaveznosti njenog poštovanja (*opinio juris sive necessitatits*).³⁸⁷ Stoga, prema srpskom stanovištu, neophodno bi bilo iskoristiti postojeća pravila opšteg međunarodnog prava o povlačenju granica na tzv. graničnim vodama, pod koje potpada i Dunav u delu toka koji protiče kroz Srbiju i Hrvatsku. Za utvrđivanje granica na rekama koje protiču kroz dve ili više država ili čine samu granicu između država, međunarodno pravo je, kao što napred već rečeno ustanovilo princip matice (*nem. Thalweg, fr. fil de l'eau, eng. mid-channel*).³⁸⁸ Srbija

386 “Island of Palmas Case” (United States v. Netherlands), *American Journal of International Law*, 1928. vol. 32, p. 867.

387 Nedostatak formalnopravnog razgraničenja između Hrvatske i Srbije otežava ustanovljavanje granične linije između dve susedne države. Prećutni pristanak na faktičko stanje nije u dovoljnoj meri dokaz o postojanju pravne svesti o obaveznosti poštovanja linije razdvajanja između Hrvatske i Srbije, a prihvatanje principa *uti possidetis juris*, nije dovoljno za rešavanje svih graničnih pitanja. Otuda, postojeća demarkaciona linija ne može predstavljati dokaz da je granica već prihvaćena putem preskripcije i pristanka, budući da postoje teritorijalni zahtevi na pojedinim područjima i pre momenta sticanja nezavisnosti. Štaviše, devedesetih godina došlo do očiglednog osporavanja administrativne linije između dve republike, sada nezavisne države. Zbog faktičkih promena delovi katastarskih opština sa leve obale Dunava pripojeni su Srbiji. Videti: „Zakon o teritorijalnoj organizaciji i lokalnoj samoupravi”, *Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 47/1991. S obzirom da do formalnog priznanja granice nije nikada došlo, sama prećutna konstatacija postojanja efektiviteta republičke vlasti u odnosu na unutrašnje demarkacione linije, nije dovoljna za pristanak druge strane. Videti: “Land, Island and Maritime Frontier Case” (El Salvador v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 1992, p. 351. U pravnoj literaturi napominje se da za priznanje nije dovoljna sama konstatacija postojanja efektiviteta državne vlasti u odnosu na graničnu liniju, već je neophodan i pristanak druge strane. Videti: Charles de Visscher, *Les effectivités du droit international public*, Paris, 1967, p. 111.

388 Princip matice u međunarodnoj praksi poznat je još od Srednjeg veka. *Thalweg* je elaboriran na Kongresu u Raštatu 1797. godine. Međunarodnopravno je osveštan u Lunevilskom ugovoru od 9. februara 1801. godine, gde je poslužio kao oslonac za podelu Rajne između Nemačke i Francuske. *Thalweg* se pokazao kao najbolji kriterijum u pogledu nizvodnog saobraćaja, kad je vodostaj na plovnoj reci najniži. Od ovog pravila ima izuzetaka koji nastaju iz dva razloga. Najpre, matična linija se različito definiše u doktrini i praksi. Obično se smatra da je to neprekidna linija koja spaja najdublja mesta u rečnom koritu. Drugi razlog je, što je tok mnogih reka nestalan, te dolazi do promena u položaju

insistira na primeni pomenutog principa tako što ističe da granicu valja povući da ide sredinom plovnog puta Dunava i to, od plovnog kilometra 1433,1 do plovnog kilometra 1295,5 (od granice sa Mađarskom pa sve do Bačke Palanke).

U odnosu na problem pomeranja toka Dunava u pravcu zapada to jeste, u pravcu Hrvatske, valja uzeti u obzir da međunarodno pravo poseduje principe povlačenja granica u slučaju izmene rečnog toka. Budući da su izmene toka Dunava nastale tokom dužeg istorijskog perioda, Hrvatska ne bi mogla dovoditi u pitanje primenu principa matice. Delimitacija ada i rukavaca rečnih slivova na Dunavu, takođe bi se morala obaviti u odnosu na njihovu poziciju prema matici. Tamo gde su u međuvremenu nastala nova rečna ostrva, delimitaciju bi valjalo izvršiti prema poziciji u odnosu na maticu i prema činjenici da li su ostrva nastala postepenim ili naglim promenama. Ako princip matice ne bi bilo moguće primeniti u potpunosti, onda bi u kontekstu razvoja dobrosusedskih odnosa kroz primenu principa zajedničkog upravljanja vodnim tokovima i resursima (*cooperative management*), valjalo naći obostrano prihvatljiva rešenja kroz međusobne pregovore.³⁸⁹ Ne bi trebalo izgubiti iz vida da svestrana regionalna saradnja spada među prioritete spoljne politike i Srbije i Hrvatske.³⁹⁰ Eventualno pravosudno justificiranje srpsko-hrvatskog spora oko utvrđivanja državne granice, dovelo bi do situacije da obe strane budu prekludirane u svojim zahtevima jednostranim neprihvatanjem međusobno suprotstavljenih pozicija u odnosu na aktuelno stanje na terenu (*non licet venire, contra factum proprium*).³⁹¹ Stoga, za pravilno

matice. Zbog toga se ponekad određuju stalna periodična merenja radi tačnog utvrđivanja položaja srednje matične linije. Videti: Milan Bartoš, *Međunarodno javno pravo*, 1956, knj. II, op. cit., str. 25-26; James Wilford Garner, "The Doctrine of Thalweg", *British Year Book of International Law*, 1935. n° 16, p. 177; Ruiz Fabri, "Regles cotumieres generales et droit international fluvial", *Annuaire Français de Droit International*, 1990, p. 818.

389 Paul R. Hensel, Sara McLaughlin Mitchell, "Conflict management of riparian disputes", *Political Geography*, 2006, vol. 25, pp. 383-411.

390 Premijer Srbije izneo je u javnosti da se „pitanje granice sa Hrvatskom mora što pre rešiti“ i da je predlog Srbije „da granica prolazi sredinom Dunava. Ako sada rešimo taj problem, izbeglo bi se njegovo politizovanje i eventualne teškoće prilikom ulaska u Evropsku uniju“. Intervju: Mirko Cvetković, predsednik Vlade Srbije, uoči susreta sa premijerom Hrvatske Ivom Sanaderom, „Tužbe treba povući“, *Dnevni list „Novosti“*, 19. 03. 2009, str. 2.

391 U odsustvu valjanog dogovora između zainteresovanih strana, države bi trebalo da rešenja potraže pred *ad hoc* arbitražom ili Međunarodnim sudom pravde u

integrisano upravljanje državnom granicom bilo bi nužno što pre zaključiti ugovor o definitivnom utvrđivanju granične linije.

14.3. Otvorena granična pitanja između Srbije i Bosne i Hercegovine

Ubrzo nakon sukcesije SFRJ i obostranog međunarodnog priznanja, Bosna i Hercegovina i Srbija iskazale su spremnost za poštovanjem teritorijalnog *statusa quo*, stipulisanog u odredbama člana 10. Dejtonskog mirovnog ugovora od 21. novembra 1995. godine.³⁹²

kojem slučaju bi odluka pravosudnog tela zamenila pravni osnov neophodan za konačno međunarodnopravno regulisanje granice na Dunavu. Prema jurisprudenciji Suda, kada princip *uti possidetis* postigne cilj u trenutku sticanja nezavisnosti, pretvaranjem administrativnih granica u međunarodne, ove ne moraju automatski postati i sigurne. U slučaju spora, Sud uzima u obzir i druge argumente, kao što je princip efektiviteta, ali i pravne akte iz kojih proističu pravni osnovi, a na kojima se *de facto* bazira princip *uti possidetis* u trenutku sukcesije. Videti: "Gulf Fonesca Case" (El Salvador v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 1992, pp. 388, 586–587; Temple of Preah Vihear Case" (Cambodia v. Thailand) , *International Court of Justice Reports*, 1962, p. 696. Hersch Lauterpacht, *Private Law Sources and Analogies of International Law*, op. cit., p. 280.

392 "General Framework Agreement (Dayton Agreement)", *International Legal Materials*, 1996, vol. 35, p. 75. Članom 10. Opšteg okvirnog sporazuma o miru u Bosni i Hercegovini potpisanog u Parizu 14. decembar 1995. godine (kojem je prethodio Dejtonski ugovor o miru parafiran 21. novembra iz 1995. godine), Republika Bosna i Hercegovina i Savezna Republika Jugoslavija međusobno su priznale jedna drugu kao suverene nezavisne države u okviru njihovih međunarodno priznatih granica. Republika Hrvatska koja je takođe bila strana Opšteg okvirnog sporazuma zajedno sa drugim ugovornim stranama priznala je i prihvatila da će u potpunosti poštovati suverenitet, teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine ili bilo koje druge države. Sve strane ugovornice prihvatile su aranžmane kojima se predviđa razgraničenje dva entiteta unutar Republike Bosne i Hercegovine (Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske). U članu 1. Aneksa 2, Opšteg okvirnog sporazuma o miru kojeg su zaključile Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosna i Hercegovina, i Republika Srpska stipulisano je, da je granica između entiteta utvrđena mapom koja je priložena u Dopuni (Apendiksu). U članu 2. pomenutog Aneksa usaglašavaju se obaveze između strana tako da se granica može menjati samo međusobnim pristankom i to nakon što o bilo kakvoj dogovorenoj promeni strane prethodno obaveste komandanta međunarodnih snaga (IFOR-a). Na mestima gde granica između entiteta sledi reku, granica će slediti prirodne promene (nanose ili eroziju) rečnog toka, osim ako ne postoji drugačiji sporazum. Veštačke promene rečnog toka neće uticati na lokaciju granice između entiteta, osim ako ne postoji drugačiji sporazum. Nikakve veštačke

Zvanični pregovori oko uređenja granice između Srbije i Bosne i Hercegovine započeti su posredstvom međudržavne komisije 27. aprila 2001. godine.³⁹³ Kao polazna osnova poslužila je delimitacija izvršena nakon Drugog svetskog rata, kada je povučena linija razgraničenja Mačvanskog sreza, po premerima iz perioda od 1920. do 1923. godine, i na osnovu opisa koji je sastavila mešovita komisija predstavnika

promene ne mogu se izvršiti, izuzev na osnovu sporazuma među stranama. U slučaju iznenadnih prirodnih izmena rečnog toka (skretanje toka ili prosecanja novog korita), granica će biti utvrđena sporazumom između strana. Ukoliko do toga dođe za vreme prisustva IFOR-a, određivanje granice podleže odobrenju komandanta IFOR-a (član 3). Po stupanju na snagu ovog Sporazuma, strane će formirati zajedničku komisiju, koja će obuhvatiti isti broj predstavnika svake strane, radi pripreme dogovorenog tehničkog dokumenta koji sadrži precizan opis granice između entiteta. Svaki takav dokument koji se pripremi u periodu dok je IFOR raspoređen, podleže odobrenju komandanta IFOR-a (član 4). Kako je postavljanje Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu na osnovu Aneksa 10 Dejtonskog ugovora bio u direktnoj vezi sa mirovnim procesom i sprovođenjem međunarodnih obaveza koje *inter alia*, podrazumevaju i utvrđivanje linije razgraničenja između Federacije Bosne i Hercegovina i Republike Srpske na području Brčkog., u članu 5. Aneksa 2, Opšteg okvirnog sporazuma o miru utvrđeno je da su, „strane saglasne da prihvate obaveznu arbitražu o spornom delu granice između entiteta u oblasti Brčkog, koja je označena na mapi priloženoj u Dopuni“. Arbitražni tribunal doneo je konačnu i obavezujuću odluku 5. marta 1999. godine. Odlukom je osnovan Brčko Distrikt, kao *condominium* dva entiteta u kome teritorijalnu vlast obavljaju zajedničke institucije Bosne i Hercegovine, Visokog predstavnika i supervizora za Brčko. Brčko Distrikt zvanično je proglašen 8. marta 2000. godine. Nešto pre toga, Kancelarija Visokog predstavnika donela je Statut Distrikta Brčkog u Bosni i Hercegovini. Po Statutu, Distrikt obuhvata celu teritoriju predratne opštine Brčko, drugim rečima Distrikt je teritorijalno izdvojen iz entiteta. Međutim, prema konačnoj odluci, unutar-etnička linija ne prestaje da postoji sve dok Visoki predstavnik ne potvrdi da je granica izgubila pravni značaj. Implementacija konačne odluke kojom se internacionalizuje područje Brčkog, predstavlja jedan od preduslova za okončanje mandata Kancelarije Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini. Videti: “Federation of Bosnia and Herzegovina v. Republika Srpska (Final Award)”, *International Legal Materials*, 1999, vol. 38, p. 534.

393 Do usaglašavanja teksta međudržavnog Ugovora o državnoj granici došlo je u decembru 2002. godine, kada je na zasedanju međudržavne komisije usvojen i predlog Sporazuma o pojednostavljenom prometu ljudi i robe na graničnim prelazima Uvac–Uvac i Vagan–Ustibar. Videti: *Službeni list Srbije i Crne Gore, dodatak Međunarodni ugovor*, br. 6/2005. Takođe, tada su verifikovani i Sporazumi o određivanju graničnih prelaza i o pograničnom saobraćaju. Sporazum o pojednostavljenom postupku prometa ljudi i roba na graničnim prelazima Uvac–Uvac i Vagan–Ustibar potpisan je na zasedanju Međunarodnog saveta dve države u Sarajevu, 24. februara 2005. godine.

Austro-Ugarske i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U premerima na terenu izvršenim tokom 1967. i 1982. godine, opisana granica našla se i u kartama, dok je imovinskopravno razgraničenje uneto u zapisnike graničnih opština. Onako kako je opisana, linija razgraničenja između Srbije i Bosne i Hercegovine ide od ušća Drine u Savu kod Bosanske Rače na severu, do sela Poblaca na tromeđi Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine, na jugu. Najvećim delom reč je o prirodnoj granici jer je linija razgraničenja predstavljena tokom reke Drine u severnom delu, i pobrđem starovlaških planina, od Tare i Zvijezde do Javorja i Kovača u južnom delu. Protekom vremena, zbog meandrisanja reke Drine, došlo do određenog pomeranja granične linije tako da se na teritoriji Bosne i Hercegovine našlo zemljište koje pripada mestu Badovinci, katastarske opštine Bogatić iz Mačvanskog okruga. Uz navedeni problem, u međusobnim odnosima postavlja se i pitanje bosanske enklave veličine oko 400 hektara na delu katastarske opštine Mioče, sela Međurečje, opština Rudo, odeljene od katastarske opštine Međurečje, a koja je teritorijalno uvučena na području opštine Priboj u Republici Srbiji.³⁹⁴ Istorijski posmatrajući, ova granična linija nasleđena je iz vremena turske vladavine Novopazarskim sandžakom.³⁹⁵

Stanovišta o načinu rešavanja graničnih pitanja između Srbije i Bosne i Hercegovine, znatno se razilaze. Za Srbiju, deo železničke pruge Beograd–Bar između sela Jablanica u opštini Čajetina i Štrpci u opštini

394 Svojevremeno je, 1946. godine, predsednik Vlade NR Srbije Blagoje Nešković, tražio od saveznih vlasti da reše ove probleme pišući: „Ovakva granica je svojevremeno obeležena isključivo iz stratejskih razloga. Otuda se i danas sela: Mokre Noge (Mokronozi), Ustibar, Međurečje, Mioče, Dula, Bulatovići, Kneginja, Trnavci, Plana, Laništa, Sekoruša, Ravno, Dubac, Bijelo Brdo, Cigla i Štrpce nalaze administrativno u sastavu sreza višegradskog (NR BiH) iako su u neposrednoj blizini Priboja sa kojim su najtešnje povezana geografski, prirodno, saobraćajno i kulturno. Pojedina od ovih sela udaljena su od Priboja svega jedan kilometar. Stanovništvo tih sela služi se isključivo pribojskom pijacom za razmenu svojih proizvoda, i traži da se priključi srezu pribojskom, odnosno NR Srbiji (...). Uzevši u obzir predložene izmene, granica NR Srbije prema NR BiH treba da bude ovakva (...)”. Neškovićev predlog nije prošao tada, a ni kasnijih godina niko nije uzimao u obzir ozbiljne brojne probleme žitelja pograničnih sela. Poseban problem predstavlja činjenica da je više od dve trećine opštine Priboj povezano sa putem koji prolazi delom bosanske teritorije. To je i razlog što pored graničnog prelaza na Uvcu, kontrola postoji i u Sastavcima. Videti: Dnevni list „Glas javnosti”, 27. 08. 1999.

395 Rajko Golić, “Međurečje – bosanska enkalva u Srbiji”, *Globus*, Srpsko geografsko društvo, 2010, br. 33, str. 133–146.

Rudo (Bosna i Hercegovina) u dužini od oko 12 km, kao i deo područja oko hidro-akumulacionog kompleksa Bajina Bašta, ima poseban značaj. Srbija smatra da nije održiva granična linija na delu prolaska železničke pruge preko teritorije Bosne i Hercegovine, niti na područjima gde se nalaze objekti hidroelektrane, kao ni na području opština Priboj i Rudo. Linija razdvajanja ne bi trebalo da preseca saobraćajne komunikacije niti objekte od vitalne ekonomske važnosti koje je u prethodnoj državnoj zajednici Srbija izgradila iz sopstvenih finansijskih fondova. Srbija polaže pravo po osnovu otkupa zemljišta na levoj obali reke Drine, u bosanskohercegovačkim opštinama Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Rogatica i Višegrad, koje je u toku gradnje hidroelektrana na Drini bilo potopljeno i pretvoreno u akumulaciono jezero. Hidroelektrane „Zvornik” i „Bajina Bašta” u vlasništvu su Republike Srbije, odnosno njenog javnog preduzeća „Elektroprivrede Srbije”, a činjenica da ove elektrane danas preseca matica koja vodi sredinom toka Drine, ne bi smeo da dovodi u pitanje stečena imovinska prava. Problem je naročito izražen kod hidroelektrane „Bajina Bašta”, čiji se generatori nalaze na teritoriji susedne države. Ako bi se usvojio izneti predlog Srbije, onda bi nova granična linija doprinela boljoj dobrosusedskoj saradnji, ali i komunikaciji lokalnog stanovništva u graničnom oblastima opština Priboj i Rudo koje je posmatrajući geografski, ekonomski i kulturno – najtešnje povezano.

U međusobnim pregovorima, Srbija je uputila Bosni i Hercegovini predlog da se, umesto granične linije na planini Bič, povuče granična linija sredinom toka reke Lim od ušća Uvca do sela Sjeverina, tako da ruđanska sela na levoj strani Lima, Ustibar, Mioče i Mokronozi, pripadnu opštini Priboj kojoj i inače prirodno i ekonomski gravitiraju. Pomenutim predlogom u sastav Srbije ušla bi i sadašnja bosanska enklava Međurečje u pribojskoj mesnoj zajednici Sastavci. Na taj način u velikoj meri bio bi rešen problem saobraćajne odsečenosti oko dve trećine teritorije opštine Priboj od centra opštine, kao i ekonomski i administrativni problemi koji proizilaze iz postojećeg stanja. U slučaju prihvatanja navedenog predloga, Srbija je spremna da Bosni i Hercegovini ponudi odgovarajuću teritorijalnu kompenzaciju, po principu „metar za metar kvadratni zemljišta istog kvaliteta”. Tako se, na ime kompenzacije Bosni i Hercegovini nudi šumsko zemljište koje je istog kvaliteta kao i zemljište koje bi ona ustupila Srbiji. Na području koje bi bilo ustupljeno Bosni i Hercegovini ne živi veliki broj

stanovništva, što u krajnjem ne bi imalo negativnih reperkusija u pogledu migracija. Na sličan način, razmenom teritorije i akvatorije, mogla bi biti rešena i ostala teritorijalna pitanja, čime bi postupak razgraničenja bio definitivno okončan. Kod hidroelektrana „Zvornik” i „Bajina Bašta” Srbija je iznela predlog da se državna granica sa sredine rečnog korita pomeri na levu obalu Drine, 300 metara nizvodno i 200 metara uzvodno od ovih objekata, kako bi se oni našli na njenoj teritoriji. Zauzvrat, Bosni i Hercegovini ponuđena je odgovarajuća površina reke Drine koja trenutno pripada Srbiji. Navedenim predlogom na pojedinim rečnim sektorima došlo bi do pomeranja granice prema desnoj obali Drine u korist Bosne i Hercegovine. U pogledu regulisanja dela železničke pruge Beograd–Bar između sela Jablanica u opštini Čajetina i Štrpci u opštini Rudo, Srbija je predložila da se granična linija povuče duž pruge, uz teritorijalno kompenziranje Bosne i Hercegovine na nekom drugom potezu koji bi bio dogovorno utvrđen. Razlog za davanje pomenutog predloga je, što bi izmeštanje železničke pruge kod sela Štrpci na teritoriju Srbije bio tehnički komplikovan i finansijski skup projekat. U tom pogledu, Srbija je za četiri sporne granične tačke predložila razmenu zemljišta i akvatorijalnih površina veličine od oko 40 kilometara kvadratnih.

Sa druge strane, bosanska strana insistira da se državna granica utvrdi postojećom demarkacionom linijom rubnih katastarskih opština, pošto ona predstavlja administrativnu granicu koja je postojala u trenutku međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina predlaže i da se granica odredi stvaranjem uzanog koridora kroz teritoriju Srbije, kojim bi enklava Međurečje dobila direktnu fizičku vezu sa teritorijom opštine Rudo. Konačno, Bosna i Hercegovina ne isključuje mogućnost da se nakon potpisivanja ugovora o protezanju i opisu državne granice pristupi pregovorima o eventualnim korekcijama granice i razmeni određenih područja.³⁹⁶

14.4. Otvorena granična pitanja između Srbije i Crne Gore

Od završetka Drugog svetskog rata Srbija i Crna Gora bile su federalne jedinice u sastavu Jugoslavije. Jugoslavija je menjala društveno uređenje i naziv počev od Demokratske Federativne

396 Marija Ćirković, Rajko Golić, „Problem granice između Srbije i Bosne i Hercegovine kod naselja Sastavci“, op. cit., str. 331.

Jugoslavije, Federativne Narodne Republike Jugoslavije do Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Sa separativnom disolucijom SFRJ na držanom području Srbije i Crne Gore proglašena je Savezne Republike Jugoslavije 27. aprila 1992. godine. Nakon toga je, 4. februara 2003. godine, SR Jugoslavija promenila naziv u državna zajednicu Srbija i Crna Gora. Pitanje međusobnog razgraničenja nije se postavljalo sve dok Crna Gora nije iskoristila pravo istupanja iz državne zajednice na osnovu Zakona o sprovođenju Ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora.³⁹⁷ U stavu 5. člana 60. Zakona bilo je propisano da: „Država članica koja iskoristi pravo istupanja ne nasleđuje pravo na međunarodnopravni subjektivitet, a sva sporna pitanja posebno se regulišu između države sledbenika i osamostaljene države“. Istupanje iz državne zajednice 21. maja 2006. godine, za Crnu Goru značilo je sticanje nezavisnosti *de jure* i *de facto*. S aspekta međunarodnog prava o sukcesiji država Crna Gora je postala država sukcesor dok je s druge strane, Srbija zadržala državnopravni kontinuitet međunarodnopravnog subjektiviteta države prethodnice.³⁹⁸ Nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore 2006. godine, razgraničenje je postalo jedno od aktuelnih pitanja između dve države. Kao što je napred već pomenuto, administrativna granična linija između Srbije i Crne Gore unutar jugoslovenske federacije, uglavnom je pratila liniju razgraničenja definisanu Londonskim sporazumom između Kraljevine Srbije i Kraljevine Crne Gore iz 1913. godine. Pomenutim Sporazumom utvrđeno je da granica ide vododelnicom između Čehotine i Lima, a potom seče pravac između Brodareva i Bijelog Polja, odakle se provlači kroz Sandžak ka istoku, dalje presecajući Ibar u njegovom gornjem toku i završavajući na tromedi sa Kosovsko-metohijskom oblašću na Mokroj gori. U toku 2008. godine, Srbija i Crna Gora osnovale su jednu zajedničku komisiju za razgraničenje čiji je rad ubrzo prekinut zbog činjenice da je Crna Gora iz oportunističkih razloga priznala „Republiku Kosovo“. Takav čin nije tertiran sa srpske strane kao prijateljski, jer južna srpska pokrajina Kosovo i Metohija prema Ustavu Republike Srbije, predstavlja njen sastavni deo.³⁹⁹

397 Službeni list Srbije i Crne Gore, br. 1/2003.

398 Duško Dimitrijević, „Sukcesija članstva u Ujedinjenim nacijama“, *Godišnjak Udruženja za međunarodno pravo*, 2007, str. 116-144.

399 Ministar spoljnih poslova Republike Srbije 15. juna 2010. godine izneo je u susretu sa crnogorskim rukovodstvom stav da ne postoji granica između Crne

U odnosu na druge delove teritorije gde je potrebno utvrditi međudržavnu granicu, ne postoje neka velika razmimoiloženja. Izuzetno, kao otvoreno pitanje može se smatrati problem utvrđivanja granične linije na šumskom području koje se nalazi između opštine Pljevlja i opštine Prijepolje, a koje je pod upravom Republike Srbije, odnosno javnog preduzeća „Srbijašume“.⁴⁰⁰

Sa normalizacijom političkih odnosa, pregovori po pitanju razgraničenja nastavljeni su 7. marta 2011. godine, kada je

Gore i Kosova već samo granica između Crne Gore i Srbije, te da svako tehničko sagledavanje granice koja je već jasno demarkirana, te da razgovori sa bilo kim trećim, Srbija doživljava kao ugrožavanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta zemlje koje se neće tolerisati. Videti: Dnevni list „Blic“, 15. 06. 2010. Kao što je poznato, rezolucijom br. 1244 Saveta bezbednosti došlo je do preuzimanja skoro celokupne državne vlasti Srbije od strane međunarodne zajednice pošto je međunarodna zajednica, oličena najpre u Ujedinjenim nacijama, a potom i u drugim međunarodnim organizacijama, prihvatila odgovornost za upravljanje krizom i mirovnim procesom na području Kosova i Metohije. Otuda, počev od 1999. godine, sa povlačenjem snaga bezbednosti sa teritorije Kosova i Metohije, praktično je onemogućena kontrola državne granice sa Albanijom. Uz navedeno, važno je uočiti i da je garancija međunarodne zajednice u pogledu teritorijalnog integriteta (pa logično i u pogledu nepovredivosti granica) SR Jugoslavije (danas Srbije kao njenog pravnog sledbenika na osnovu međunarodnopravnog kontinuiteta), dovedena ozbiljno u pitanje sa jednostranom proklamacijom nezavisnosti tzv. Republike Kosova, 17. februara 2008. godine. Videti: “UN Security Council Resolution 1244 on Kosovo”, 10 June 1999, *United Nations Documents* S/RES/1244. Internet: <http://www.unint/usa/sres1244.htm> 17/10/2005. Videti: Duško Dimitrijević, „Međunarodna uprava na teritoriji Kosova i Metohije“, *Pravni život*, 2006, tom IV, br. 12, str. 389-413; „Mandat specijalnog predstavnika Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija na Kosovu i Metohiji”, Aleksandar Fatić (ur.), *Pitanja Kosmeta*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2006, str. 140-170; „Privremena uprava Ujedinjenih nacija na Kosovu i Metohiji i zaštita imovinskih prava“, *Teme*, 2007, knjiga XXXI, br. 3, str. 473-510. Sporazumom o integrisanom upravljanju granicom zaključenim između Srbije i Kosova u decembru 2011. godine, prihvaćen je jedinstveni granični režim granične kontrole i obezbeđenja nepovredivosti granice u duhu evropske strategije integrisanog upravljanja granicama (*integrated border management*). Pomenutu funkciju na jedanaest graničnih prelaza prema Uredbi o kontroli prelaska administrativne linije prema Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija sa severne strane obavljaju granična policija Ministarstva unutrašnjih poslova i drugi nadležni organi uprave Republike Srbije, a sa južne strane linije, policija Kosova uz nadzor misije EULEX-a. Videti: *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 98/2011.

400 Zorana Brozović, „Teritorijalni i granični sporovi na Zapadnom Balkanu“, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012. Internet: http://www.bezbednost.org/upload/document/proces_razgranicenja_srbije_i_crne_gore.pdf.

međudržavna komisija dobila zadatak da pored pitanja definisanja granice, pripremi teren za uređenje pograničnog saobraćaja i graničnih prelaza. Tako je, na sastanku predstavnika Srbije i Crne Gore usaglašen tekst četiri granična sporazuma. Tri se odnose na drumski saobraćaj (Gostun–Dobrakovo, Špiljani–Dračenovac i Jabuka–Rače), a jedan sporazum se odnosi na kontrolu željezničkog saobraćaja na relaciji Beograd–Bar. Kontrola putnika će se, prema ovom sporazumu, obavljati bez zaustavljanja putničkih vozova, a kontrola tereta će se vršiti u Bijelom Polju (Crna Gora). Međudržavna komisija je nakon obilaska pograničnog područja utvrdila da postoji mogućnost ustanovljavanja graničnog prelaza na Pešterskoj visoravni, u cilju održavanja veza između lokalnog stanovništva s obe strane granične linije. Nakon što je komisija izvršila uvid na području prevoja Čemer, na putu između Pljevalja i Priboja, kao i u blizini Rožaja, srpska strana je predložila otvaranje pograničnih prelaza na tim lokacijama, dok je crnogorska strana istakla zahtev za otvaranjem međunarodnog graničnog prelaza u blizini Rožaja. U odnosu na područje opštine Prijepolje, srpska strana zastupa stanovište da ne postoji mogućnost otvaranja novih graničnih prelaza, ali da i pored toga, za potrebe lokalnog stanovništva valja pronaći adekvatna rešenja u pogledu uređenja prelaza na mestima koja bi zajednički predložile obe strane.⁴⁰¹ Iz priloženog je jasno da se države nisu upuštale dublje u pitanja delimitacije, ostavivši komisiji mogućnost da putem regulisanja graničnog režima dođe do zadovoljavajućih rešenja i u pogledu konačnog utvrđivanja državne granice.

14.5. Otvorena granična pitanja između Crne Gore i Bosne i Hercegovine

Sticanjem nezavisnosti, Crna Gora i Bosna i Hercegovina nisu odmah pokrenule pitanje međudržavnog razgraničenja. U političkoj javnosti Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske međutim, provejavali su godinama raznovrsni teritorijalni zahtevi koji su se oslanjali na istorijska prava Bosne i Hercegovine među kojima je bio najglasniji onaj za retrocesijom područja Sutorine koja je, sa područjem Igala i Njivca, navodno, usmenim dogovorom najviših republičkih funkcionera ustupljena Crnoj Gori po završetku Drugog svetskog

401 Zakonom o zaštiti državne granice Republike Srbije prelazak državne granice moguć je isključivo preko graničnih prelaza. Videti: *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 97/2008.

rata.⁴⁰² Povodom navedenog zahteva, isticano je, i da je ovo područje ustupljeno za sela istočno od reke Sutjeske – Maglić, Kruševo i Vučevo. U ranijoj analizi međurepubličkog razgraničenja, već je pomenuto da su područja Kruševa i Vučeva za vreme rata i okupacije bila pripojena Crnoj Gori u čijem su sastavu ostala i po oslobođenju Jugoslavije. Odlukom Narodne skupštine FNRJ od 27. maja 1945. godine, područja su ustupljena NR Bosni i Hercegovini. U dostupnim pravno-istorijskim izvorima međutim, nije pronađen podatak da je ustupanje područja praćeno teritorijalnim kompenzacijama Crnoj Gori.⁴⁰³ Predsedništvo Narodne skupštine Bosne i Hercegovine usvojilo je 29. avgusta 1945. godine, Uredbu o određivanju područja narodnih odbora i ustanovljavanju sedišta mesnih narodnih odbora, kojom su iz trebinjskog okruga izdvojene Sutorina i Kruševica.⁴⁰⁴ Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podeli Crne Gore iz 1947. godine, područje Sutorine sa izlazom na Jadransko more u Bokokotorskom zalivu u dužini od 7 kilomera, zajedno sa Igalom, Sušćepanom, Prijedorom, Ratiševinom i Kruševicama, ušlo je u sastav NR Crne Gore. Time je, na posredan način i bez učešća saveznih organa vlasti FNRJ, došlo do utvrđivanja unutrašnje administrativne granice razdvajanja Crne Gore sa NR Bosnom i Hercegovinom i do proširenja crnogorske teritorije za oko 75 kvadratnih kilometara.⁴⁰⁵ Bez obzira na navedeni nedostatak u

402 Prema navodima iznetim u javnosti, Klek i Sutorina su od 1918. godine, pripadale Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Stanje je trajalo do 1921. godine, kada je Vidovdanskim ustavom Jugoslavija podeljena na 33 oblasti. Enklava Klek i Sutorina bile su u sastavu Mostarske oblasti. Nakon toga, 1929. godine, Sutorina se našla u sastavu Zetske banovine, u sklopu Trebinjskog sreza. Na zasedanjima AVNOJ-a nije se raspravljalo o granicama. To pitanje otvoreno je u februaru 1945. godine. Sekretar Predsedništva AVNOJ-a Mile Peruničić, predložio je kao kriterijum za granice Bosne i Hercegovine stanje određeno Berlinskim kongresom 1878. godine. Po tom kriterijumu Neum i Sutorina pripale bi Bosni i Hercegovini. U maju 1946. godine, sekretar Skupštine FNRJ uputio je dopis federalnim jedinicama da mogu izvršiti korekcije granica i o tome Skupštini dostaviti predloge i dokumentaciju. Međutim, o eventualnim pregovorima o razgraničenju između Bosne i Hercegovine i Crne Gore od 1945. do 1947. godine, nema pismenih tragova. Neposredno nakon Drugog svetskog rata, Bosna i Hercegovina je na geografskim kartama prikazivana s izlazom na more u Bokokotorskoj kod Sutorine. Videti Internet: <http://bosnahistorija.16.forumer.com/a/posts.php?topic=3901&start=>

403 *Službeni list FNRJ*, br. 50/1949.

404 *Službeni list Federalne BiH*, br.13/1945.

405 Nedim Tuno, Admir Mulahusić, Mithad Kozličić, Zvonko Orešković, „Rekonstrukcija granice Sutorinskog izlaza Bosne i Hercegovine na Jadransko

pogledu pravnog osnova sticanja teritorije, zvanične vlasti Bosne i Hercegovine i Crne Gore nakon sukcesije SFRJ, nisu uzele u razmatranje ovaj problem već su prihvatile mišljenje Arbitražne komisije Konferencije za bivšu Jugoslaviju, o pretvaranju republičkih granica u međudržavne, čime su po automatizmu potvrdile zatečeno faktičko stanje, isključivši problem Sutorine iz pregovaračkog procesa o definisanju državne granice.

U cilju regulisanja otvorenih graničnih pitanja, Crna Gora i Bosna i Hercegovina formirale su komisije koje od 2008. godine, intenzivno rade na pripremama za zaključenje Ugovora o definisanju državne granice. Dve strane su, 23. decembra 2009. godine, u Sarajevu, parafirale tekst Ugovora o državnoj granici pokazujući spremnost da sva otvorena granična pitanja regulišu putem pregovora. Između strana na ekspertskom nivou formirano je zajedničko telo nadležno za usaglašavanje stavova oko identifikacije i opisa granične linije. Zajedničko radno telo do sada je održalo više sastanaka, od kojih je poslednji održan u Sarajevu, 31. maja 2011. godine, na kome je usaglašena granična linija u dužini od 242 kilometra. Iako je došlo do vidnog napretka u utvrđivanju i opisu granične linije između Crne Gore i Bosne i Hercegovine, ekspertska grupa Bosne i Hercegovine pokrenula je pitanje razgraničenja katastarske opštine Strečanje u opštini Pljevlja i katastarskih opština Brusna i Slatina u Bosni i Hercegovini. Na spornom području Bosna i Hercegovina poseduje katastar nepokretnosti koji je nastao na osnovu aerofotogrametrijskog snimanja tokom 1978. godine. Crna Gora zastupa stanovište da joj teritorija pripada na osnovu zapisnika iz 1953. godine, kojim je između strana potvrđena linija razgraničenja. Zajedničko radno telo međutim, nije uspelo da odgovori na postavljeno pitanje pa je spor ostao nerešen. Radi relaksacije pregovora o držanoj granici, Bosna i Hercegovina i Crna Gora izrazile su spremnost da razvijaju različite oblike prekogranične saradnje, te su u tu svrhu potpisale Sporazum o određivanju graničnih prelaza i Sporazum o pograničnom prometu 7. oktobra 2010. godine. S obzirom da se u međuvremenu mandat ekspertske grupe za pregovore o državnoj granici završio, 31. oktobra 2011. godine, sa crnogorske strane iznet je predlog da se zastoj prevaziđe potpisivanjem već parafiranog Ugovora o granici, a da se nakon formiranja nove komisije finalizira izrada njegova

more korištenjem starih geografskih karata", *Kartografija i geoinformacije*, 2011, vol. 10, n° 16, str. 31.

tri aneksa.⁴⁰⁶ Iako predlog teksta Ugovora nije javno obznanjen, u junu 2012. godine, od strane predsednika dve zemlje izneta je u javnost informacija da se pregovori bliže kraju i da bi Ugovor o granici trebalo da prođe postupak potpisivanja, nakon čega bi ubrzo usledila i parlamentarna ratifikacija.⁴⁰⁷

14.6. Otvorena granična pitanja između Hrvatske i Bosne i Hercegovine

Nerešena granična pitanja nisu svojstvena samo Srbiji, već opterećuju i druge države sukcesorke SFR Jugoslavije. Hrvatska tako, pored nerešenih teritorijalnih pitanja sa Srbijom, ima granični problem i sa Bosnom i Hercegovinom. Prvi granični problem između dve države postoji u pogledu rečne ade koju je napravila reka Una i njena pritoka Unčica na delu izdeljene Kostajnice. Hrvatska je u prethodnom periodu od raspada SFRJ zahtevala da joj Bosna i Hercegovina ustupi oko 40 hektara zemljišta u enklavi Unčice, a taj svoj zahtev zasnovala je na činjenici da granica ide pritokom Unčicom, a ne maticom glavnog toka reke Une, i da sporno zemljište prema katastarskom premeru pripada Hrvatskoj.⁴⁰⁸ Međutim, ovom predlogu suprotstavila se Republika Srpska kao entitet unutar Bosne i Hercegovine insistirajući na doslednoj primeni rešenja postignutog Dejtonskim mirovnim ugovorom iz 1995. godine, kojim je određeno da razgraničenje ide „prirodnim tokom reke Une“. U tom smislu ističe se i da granična linija između dve države nije slučajno povučena u Dejtonu u skladu sa međunarodnim principom o povlačenju granica na plovnim rekama, a koji podrazumeva liniju sredine rečnog toka na potezu sela Ivanjska na ušću Une u Savu, a kao što je to urađeno i na samoj reci Savi. Kako katastarska granica između Bosne i Hercegovine i Hrvatske u području Une prelazi čas na

406 „Izveštaj o implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije integrisanog upravljanja granicom u 2011. godini, sa prioriternim aktivnostima u 2012. godini“, Međuresorska komisija Vlade Crne Gore za sprovođenje Strategije integrisanog upravljanja granicom i Akcionog plana za njeno sprovođenje, Podgorica, februar 2012, str. 29–30.

407 Radio „Slobodna Evropa“, Internet: <http://www.slobodnaevropa.org/archive/news/20120603/500/500.html?id=24602202>.

408 Odlukom Saveta ministara BiH od 22. jula 2002. godine, granični prelaz između Hrvatske i BiH kod Srpske Kostajnice ostaje na mestu koje je odredila misija UN u BiH do konačnog dogovora dve strane. Videti: Dnevni list „Politika“, 23. 07. 2002.

jednu, čas na drugu stranu i to na ukupno devetnaest različitih mesta, katastarska granica ne može biti merodavan kriterijum kod utvrđivanja državne granice.⁴⁰⁹ Granica koja bi išla središnjim kanalom Une i kinetom na Savi predstavlja garanciju za stabilne odnose između susednih država jer omogućava ekonomičnije uspostavljanje, održavanje i korišćenje granice, te efikasniju odbranu od uticaja visokih vodnih slivova Save i Une. S obzirom da na zemljišnim posedima s obe strane Une postoji vlasništvo druge strane, te da nema nekih naselja i razvijene infrastrukture izuzev starog grada u Kostajnici koji je istorijski posmatrajući bio pod različitim suverenitetima, ne postoje neke ozbiljnije prepreke da se razgraničenje između Hrvatske i Bosne i Hercegovine izvrši sredinom toka Une. U pomoć navedenoj argumentaciji ističe se i zvaničan opis administrativne granice na reci Uni kakav je postojao u bivšoj Jugoslaviji, a koji je prihvaćen od tadašnjih republičkih vlasti i koji je bio zvanično objavljen u Službenom listu Narodne Republike Bosne i Hercegovine 14. avgusta 1959. godine.⁴¹⁰ Navedeni dokument delom je apostrofiran u rešenju prihvaćenom u Ugovoru o granici koji su dve strane potpisale 30. jula 1999. godine. Međutim, zbog upornog insistiranja Hrvatske na ustupanju zemljišta u enklavi Unčice, a potom i pomeranja granične

409 „Ni jedna katastarska granica bivših premjera uz rijeku Unu nije bila republička administrativna granica, već je ta granica između Bosne i Hercegovine i Hrvatske kroz vjekove bila rijeka Una“. Videti: Vladimir Lukić, „Konfliktnost Avnojevskih granica“, u: Zmago Jelinčić (ur.), *O sukcesiji Jadranskog mora i o granicama unutar bivše SRF Jugoslavije*, SNS Slovenija, Institut za noviju istoriju, Ljubljana–Beograd, 20. septembar 2003.

410 Prema ovom opisu administrativna granica između Bosne i Hercegovine i Hrvatske kretala se: „Od tromede opština Bosanski Novi i Bosanska Krupa i NR Hrvatske, koja se nalazi na rijeci Uni na mjestu zvanom „Topolov Panj“ granica ide granicom između NR Bosne i Hercegovine i NR Hrvatske do tromede opština Bosanski Novi i Bosanska Kostajnica i NR Hrvatske, koja se nalazi na sredini rijeke Une na mjestu gdje se Đurića potok ulijeva u Unu. Od tromede opština Bosanska Kostajnica, Bosanski Novi i NR Hrvatska, koja se nalazi na sredini rijeke Une na mjestu gdje se Đurića potok ulijeva u rijeku Unu, granica ide granicom između NR Bosne i Hercegovine i NR Hrvatske do tromede opština Bosanska Kostajnica i Bosanska Dubica i NR Hrvatska, koja se nalazi na sredini rijeke Une između dva betonska stupa, jedan na lijevoj, a drugi na desnoj obali rijeke. Od tromede opština Bosanska Dubica i Bosanska Kostajnica i NR Hrvatska, koja se nalazi na sredini rijeke Une između dva betonska stuba, jedan na desnoj, drugi na lijevoj obali rijeke, granica ide granicom između NR Bosne i Hercegovine i NR Hrvatske do tromede opština Bosanska Dubica i Bosanska Gradiška i NR Hrvatske, koja se nalazi na sredini rijeke Save gdje poljski put izbija na rijeku Savu, kod livade Softić Smaila iz Orahove“. Vladimir Lukić, *Ibid.*

linije duž njenog toka, pomenuti Ugovor ostao je neratifikovan sve do današnjeg dana. U cilju prevazilaženja postojećeg graničnog problema Bosna i Hercegovina i Hrvatska potpisale su u junu 2004. godine, Ugovor o uspostavljanju graničnog prelaza, čime je granica kod Kostajnice između dve države konačno otvorena.⁴¹¹

Poseban granični problem između Hrvatske i Bosne i Hercegovine postoji na području poluostrva Klek u blizini Neuma gde Bosna i Hercegovina teritorijalno izlazi na Jadransko more. Od potpisivanja tzv. Vašingtonskih sporazuma o konfederalnim vezama 18. marta 1994. godine, u kojim su sadržani tekstovi Sporazuma o pristupu Federacije Bosne i Hercegovine Jadranskom moru preko hrvatske teritorije i slobodnom tranzitu preko teritorije Bosne i Hercegovine, obe strane kontinuirano rade na pitanju razgraničenja teritorijalnog mora.⁴¹² Prvim Sporazumom Hrvatska se obavezala da iznajmi Bosni i Hercegovini deo luke Ploče koji bi imao status slobodne zone, dok se drugim, kolateralnim Sporazumom, Federacija obavezala da prizna neograničeni tranzit kroz Neum, između istočne i zapadne granice Neuma sa Hrvatskom. Potvrđujući spremnost da svoje međusobne odnose uredi primenom institucionalnih modela saradnje, te u skladu s obavezama preuzetim u Vašingtonskom i Dejtonskom mirovnom Sporazumu, Hrvatska i Bosna i Hercegovina potpisale su 11. maja 1996. godine, Sporazum o posebnim odnosima.⁴¹³ Ugovori o sprovođenju pomenutih Vašingtonskih sporazuma potpisani su istog dana kad i Sporazum o posebnim odnosima. S obzirom da su ugovori

411 Pored navedenog graničnog problema u javnosti se pominje i problem koji se odnosi na razgraničenje područja Dubice gde je Sava svojim tokom meandrisala, a potom i problem u vezi razgraničenja na području Željeva koje je bilo jedno od najvećih avio-baza bivše Jugoslovenske ratne avijacije locirane između Bihaća u Bosni i Hercegovini i nacionalnog parka „Plitvice“ u Hrvatskoj. Videti: Anton Gosar, “Border Puzzle: The Results of Disintegration and EU Integration Processes on the Territory of the Former Yugoslavia”, *Euroasia Border Review*, 2012, vol. 3, n° 1, p. 91; Milan Bufon et. Al. (eds), *The Western Balkans: A European Challenge On the Decennial of the Dayton Peace Agreement*, Koper, Založba Annales, 2006.

412 Mladen Klemenčić, Clive Schofield, “Maritime Boundaries Claims and Disputes in the Adriatic Sea”, In the “Razor’s Edge”, Clive Schofield (ed.), 1996, pp. 201–221.

413 “The Agreement on Special Relations between the Republic of Croatia and the Federal of Bosnia and Herzegovina”, Background Documents Office of the High Representative and EU Special Representative, Sarajevo, May 12 1999, Internet: http://www.ohr.int/other-doc/fed-mtng/default.asp?content_id=3636.

bili ograničenog vremenskog trajanja, strane su ih zamenile Sporazumom o slobodnom tranzitu preko teritorije Republike Hrvatske u, i iz luke Ploče i preko teritorije Bosne i Hercegovine u Neumu, koji je potpisan u Zagrebu 22. novembra 1998. godine.⁴¹⁴ Pozivajući se na odredbe Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora iz 1982. godine, zatim Konvencije i Statuta o međunarodnom režimu morskih luka iz 1923. godine, Hrvatska je odobrila Bosni i Hercegovini slobodan i nesmetan promet u tranzitu u cilju korišćenja luke Ploče, dok je Bosna i Hercegovina odobrila Hrvatskoj slobodan i nesmetan promet u tranzitu kroz Neumski koridor. Sporazumu zaključenom na 30 godina nešto kasnije pridodat je i Protokol od 11. decembra 2001. godine, koji detaljno reguliše pravni režim tranzita i slobodne spoljnotrgovinske zone u luci Ploče.⁴¹⁵ Na navedeni način susedne države donekle su regulisale postojeći problem koji je postojao zbog odsečenosti centralnog dela hrvatske teritorije sa južnim delom i nedostatkom ekonomski održivog zaleđa jedine bosansko-hercegovačke luke na Jadranu.

Kao što je napred već pomenuto, 30. jula 1999. godine, Hrvatska i Bosna i Hercegovina potpisale su Ugovor o državnoj granici koji nije stupio još na snagu, iako se delom primenjuje od dana potpisivanja. Prema liniji razgraničenja ucrtanoj na geografskim kartama, Bosni i Hercegovini trebalo bi da pripadne deo poluostrva Klek (Rep) i dva mala ostrva – Veliki i Mali Školj. Hrvatska je navedenim rešenjem ostala presečena sa uskim kopnenim jezičkom teritorije Neuma, koji je ujedno prekinuo i kontinuitet hrvatskog teritorijalnog mora na Jadranu omogućivši u krajnem, i izlazak Federacije Bosne i Hercegovine na otvoreno more. Ovakav pristup u skladu je sa pravilom sadržanim u članu 7. st. 6. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora iz 1982. godine, po kojem države ne mogu primeniti sistem pravih polaznih linija

414 *Službeni glasnik BiH, Međunarodni ugovori*, br. 2/2001. Pitanje statusa luke Ploče, koja bi od 1. jula 2013. godine trebalo da postane evropska luka, nakon propalog pokušaja ratifikacije Sporazuma u Saboru Republike Hrvatske 2003. godine, nikada nije dovršeno i stavljeno u kontekst bilateralnih i regionalnih odnosa između Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Izostala su i diplomatska rešenja iako je rešavanje problema stavljeno u red prioriteta od strane međunarodne zajednice nakon sticanja nezavisnosti.

415 Dragan Bolanča, „Pravni status luke Ploče u sklopu hrvatskih relevantnih propisa i međunarodnog Sporazuma o slobodnom tranzitu kroz teritorij Republike Hrvatske u i iz luke Ploče i kroz teritorij Bosne i Hercegovine u Neumu”, *Pomorski zbornik*, 2001, vol. 39. str. 1–55.

na način kojim bi odvojile teritorijalno more drugih država od otvorenog mora ili isključive ekonomske zone.⁴¹⁶

Dalji pregovori međutim, nisu doveli do značajnijih pomaka, a komisije za razgraničenje nisu uradile tehnički deo posla u vezi sa opisom i demarkacijom državnih granica. Zato su, 2001. godine, pokrenuti novi pregovori za zaključenje aneksa Ugovora, kojim bi se uvažili zahtevi na kopnenom delu poluostrva Klek i načelno precizirali uslovi za povlačenje granične linije, kao i rokovi za njegovu realizaciju. U nekim predloženim varijantama, Neum je trebalo da postane i zvanično pomorska luka Federacije Bosne i Hercegovine. Praktično bi ovo rešenje povlačilo primenu pravila o razgraničenju iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora, po kojima bi polazna linija za određivanje teritorijalnog mora mogla biti linija koja zatvara unutrašnje morske vode u luci uključujući prikladne tačke na najisturenijim lučkim građevinama ili najisturenije tačke na pribrežnim ostrvima.⁴¹⁷ Iako do konačnog razgraničenja nije došlo, Ugovorom o određivanju graničnih prelaza od 6. marta 2001. godine i Ugovorom o korišćenju zajedničkih lokacija na graničnim prelazima od 17. juna 2002. godine, sa još tri pridodata aneksa od 5. marta 2003. godine, dve zemlje su uredile pogranični režim i zajedničke prelaze na lokacijama: Metković-Doljani, Klek-Neum i Zaton Doli-Neum.

U nastavku pregovora, Hrvatska je u martu 2006. godine, dostavila pismeno mišljenje povodom povlačenja granične linije na području Neuma. U mišljenju se osporavaju teritorijalna prava Bosne i Hercegovine na Veliki i Mali Školj i rt Ponta Klek na južnom području

416 Budislav Vukas, „Pomorski zakonik Republike Hrvatske i međunarodno pravo mora”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2008, vol. 58, br. 1-2, str. 188. U vezi sa odredbama o unutrašnjim vodama i teritorijalnom moru sadržanim u Pomorskim zakonicima donetim u Hrvatskoj 1994. i 2004. godine, i pomenutog rešenja iz Konvencije o pravu mora, Budislav Vukas iznosi zaključak: „Pravilo je jasno: bez obzira na potpuno geografsko udovoljavanje naših otoka da budu osnova za ravne polazne crte, bez obzira na pravo neškodljivog prolaska koje Hrvatska jamči kroz svoje unutrašnje vode i teritorijalno more svim brodovima koji plove prema obalama Bosne i Hercegovine, bez obzira na činjenicu da pomorske veze Bosne i Hercegovine bitno ovise o korišćenju hrvatske luke Ploče, Hrvatska bi morala povući nove polazne crte koje bi omogućile da teritorijalno more Bosne i Hercegovine, preko našeg teritorijalnog mora, bude spojeno s jadranskim vodama izvan našeg teritorijalnog mora”.

417 Hugo Caminos, “The Legal Regime of Straits in the 1982 UN Convention on the Law of the Sea”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1987, vol. V, tome 205, pp. 9-246.

poluostrva Klek u Malostonskom zalivu s pozivom na katastarske premere i istorijski stečena prava proizašla iz navodne administrativno-teritorijalne podele u bivšoj Jugoslaviji. Polazeći od zatečenog stanja nakon sukcesije SFRJ, Hrvatska je na potezu od ostrva Vodnjak kod Hvara do rta Proizd na Korčuli povukla pravu polaznu liniju. Time je, a prema bosansko-hercegovačkom shvatanju, jednostrano proglasila svoje unutrašnje vode, koje prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora moraju imati jednak status kao i kopneno područje.⁴¹⁸ S obzirom da su u potpisanom Ugovoru o državnoj granici iz 1999. godine, sadržani gotovo svi opštevažeći međunarodnopravni principi o međusobnom razgraničenju, Bosna i Hercegovina smatra da nema mesta odstupanju u vezi povlačenja granične linije na poluostrvima Klek i Pelješac. U tom smislu ona je iznela i predlog da se najpre ratifikuje potpisani Ugovor o granici koji je zasnovan na činjenicama koje je svojevremeno utvrdio i Hrvatski hidrografski institut iz Splita, pa da se potom pristupi eventualnim graničnim korekcijama. Bosna i Hercegovina nije odbacila mogućnost da se krene i obrnutim redom, te da se najpre zaključi sporazum o razgraničenju na moru koji bi se tretirao kao aneks Ugovora o granici. Međutim, i pored takvog bosansko-hercegovačkog stava, Hrvatska je iste godine, u cilju sprovođenja sopstvene geopolitičke strategije o povezivanju hrvatske teritorije od severa do juga, pokrenula inicijativu za izgradnju mosta od Komarna do Pelješca. Već 24. oktobra 2007. godine, Hrvatska je i zvanično otpočela sa gradnjom Pelješkog mosta u mestu Brijeste. Ovaj poduhvat ona je obrazložila teritorijalnom pripadnošću voda nad kojima će biti izgrađen Pelješki most, a za čiju gradnju joj ne treba posebna saglasnost Bosne i Hercegovine. Iako granična linija između Bosne i Hercegovine i Hrvatske na području Neuma nije utvrđena, Hrvatska je iznela decidan stav da se njeno „suvereno pravo time ne može dovoditi u pitanje“.⁴¹⁹ Ovakav rigidan

418 Prema međunarodnom pravu nije sporno da unutrašnje morske vode pripadaju korupsu nacionalnih voda unutar kopna (*inter fauces terrarum*). Premda nisu bile predmet sveobuhvatne kodifikacije, one imaju naročit značaj za utvrđivanje pravila o širini teritorijalnog mora. To potvrđuju obe Konvencije o pravu mora (Konvencija o teritorijalnom moru i spoljnjem morskom pojasu iz 1958. godine, i Konvencija o pravu mora iz 1982. godine), jer se spoljnje granice unutrašnjih voda po njima, uzimaju za polazne linije utvrđivanja širine teritorijalnog mora. Konkretno merenje međutim, skoro da uvek zavisi od obalne konfiguracije. Videti: John C.Colombos, *The International Law of the Sea*, Longmans, London, 1959, pp. 148, etc.

419 Međutim, zbog unutrašnjo-političkih razloga, Hrvatska je definitivno odustala od gradnje mosta 17. maja 2012. godine, kada je Vlada raskinula ugovor o

pristup naišao je na protivljenje Bosne i Hercegovine zbog čega je ona insistirala na hitnom postizanju sporazumnog rešenja o spornom delu granice. Ukoliko bi sporazum izostao, spor bi prema njenom shvatanju valjalo izneti na međunarodnu arbitražu, budući da Bosna i Hercegovina ne prihvata hrvatsku argumentaciju kojom ona polaže pravo da na unilateralnoj osnovi zatvori deo akvatorijalnog područja Bosne i Hercegovine na Jadranskom moru.

S obzirom da do značajnijeg napretka u pregovorima nije došlo, a da dalje zadržavanje *statusa quo* ne doprinosi regionalnoj stabilnosti i saradnji, dve države će najverovatnije pod pritiskom sopstvene javnosti, ali i pod uticajem vodećih međunarodnih organizacija morati ubrazati pregovarački proces radi iznalaženja rešenja u duhu načela sadržanih u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora. Pozitivnim pristupom u pregovorima, biće moguće da strane primene različite metode razgraničenja – od povlačenja središnje linije do metoda koji počivaju na „istorijskim naslovima ili posebnim okolnostima”, a čija bi sadržina i način implementiranja mogli biti unapred određeni. Međutim, dok se to ne dogodi, bosansko obalno područje ostaje okruženo jedinstvenim hrvatskim unutrašnjim vodama.⁴²⁰

14.7. Otvorena granična pitanja između Hrvatske i Crne Gore

Nakon sukcesije SFR Jugoslavije, u hrvatsko-crnogorskim odnosima postavilo se kao sporno pitanje teritorijalne pripadnosti poluostrva Prevlaka sa rtom Oštro, koje zajedno sa Bokokotorskim zalivom predstavlja jedinstvenu prirodnu celinu.⁴²¹ Kao što je u

njegovoj izgradnji. Hrvatska sada planira izgradnju putnog koridora kroz područje Neuma koji bi imao isti geopolitički cilj kao i Pelješki most. Videti: „Analitika informativni portal“, <http://www.portalanalitika.me/region-svijet/hrvatska/61131-peljeki-most-otiao-u-istoriju.html>.

420 Mladen Klemenčić, “Internal Order and Identities of Bosnia and Herzegovina”, *Boundary and Security Bulletin*, International Boundaries Research Unit, 2001, vol. 4, n° 4, p. 9.

421 Prevlaka se završava sa rtom Oštro, koji sa rtom Mirišta (Arza) na poluostrvu Luštica (na istočnoj strani) čini moreuz, kao spoljni ulaz u Bokokotorski zaliv, širine 1,6 nautičke milje (3 km). Prema Hercegovskom zalivu more se sužava između rta Kobila i rta Đurov kamen (Kabala) na poluostrvu Luštica na manje od jedne nautičke milje (1,6 km). Prostor između linije rt Oštra – rt Mirišta (Arza) i rt Kobila – rt Đurov kamen (Kabala), dužine 1,8 nautičke milje (3,3 km) i između poluostrva Vitaljine (zapadno) i Luštice (istočno) naziva se

prošlosti poluostrvo služilo vojnim i odbrambenim ciljevima, zbog svog izuzetnog strategijskog položaja za Dubrovačko zaleđe, Konavle i Boku, tako je i u bivšoj SFRJ ovo područje bilo podvrgnuto specijalnom vojnom režimu. Prema administrativnoj međurepubličkoj međi koja je usledila nakon Drugog svetskog rata, proizilazi da je njome faktički ozvaničena predratna granična linija Dubrovačkog sreza – banovine Hrvatske. Međutim, činjenica je, da povlačenje unutrašnjih graničnih linija između administrativno-teritorijalnih jedinica bivše Jugoslavije na kopnu, nije moglo dovesti ni *de facto*, do međunarodnopravnog razgraničenja na Jadranu, budući da se Jadransko more tretiralo kao deo jedinstvenog jugoslovenskog područja.⁴²² Pa ipak, pružanje republičke jurisdikcije *rationae loci*, na Jadranskom moru bilo je propisano podzakonskim aktima saveznih vlasti. Tako je, Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije donela Uredbu o osnivanju pomorskih oblasti 1. januara 1952. godine. Uredbom je utvrđeno da Prevlaka, kao i čitav Bokokotorski zaliv sve do reke Bojane i Skadarskog jezera, pripadaju Upravi pomorske oblasti južnog Jadrana sa sedištem u Kotoru.⁴²³ Potonjim podzakonskim aktom Ministarstva pomorstva Federativne Narodne Republike Jugoslavije br. 1724 od 14. aprila 1952.

Bokokotorska vrata. Prema geografskim pokazateljima poluostrvo zauzima površinu od 5,24 km kvadratnih, dužine oko 2,5 km i širine oko 460 m na njegovoj najzapadnijoj strani.

422 Zakon o obalnom moru i epikontinentalnom pojasu, *Službeni list SFRJ*, br. 49/1987; 57/1989; 24/1999; 28/1999.

423 U resoru pomorstva Uredbom su osnovani teritorijalno-administrativni organi Ministarstva pomorstva FNRJ, i to: 1) Uprava Pomorske oblasti severnog Jadrana sa sedištem u Rijeci; 2) Uprava Pomorske oblasti srednjeg Jadrana sa sedištem u Splitu i, 3) Uprava Pomorske oblasti južnog Jadrana sa sedištem u Kotoru. Svi upravni poslovi u oblasti pomorstva koji su do ove Uredbe bili u nadležnosti direkcija luka preneti su u nadležnost uprava pomorskih oblasti. Uprave pomorskih oblasti kao teritorijalni organi pomorske uprave bile su zadužene da se neposredno ili posredno preko lučkih kapetanija staraju o bezbednosti pomorskog saobraćaja i plovidbe po moru, o redu i poretku u lukama i obalnom moru FNRJ, o pravilnom funkcionisanju pomorske rasvete i balisažnih znakova u obalnom moru FNRJ, kao i o zaštiti ljudskih života na moru. Unutrašnju organizaciju i teritorijalnu nadležnost uprava pomorskih oblasti imao je da odredi Ministar za pomorstvo FNRJ, u saglasnosti sa Predsednikom Saveta za zakonodavstvo i izgradnju narodne vlasti Vlade FNRJ. Uredba je stupila na snagu danom donošenja, 1. januara 1952. godine, a potpisali su je predsednik Vlade FNRJ i Ministar narodne odbrane, Maršal Jugoslavije Josip Broz Tito i ministar pomorstva FNRJ Maks Baće. Videti: *Službeni list FNRJ*, br. 1/1952.

godine, o teritorijalnoj nadležnosti uprava pomorskih oblasti, potvrđeno je ranije usvojeno rešenje.⁴²⁴ Radi očuvanja bezbednosti i jugoslovenskog teritorijalnog integriteta, Prevlaka je naredne godine dodeljena Jugoslovenskoj narodnoj armiji (JNA).⁴²⁵

Pitanje Prevlake otvoreno je nakon izbijanja jugoslovenske krize pred Savetom bezbednosti Ujedinjenih nacija gde je svake godine razmatrano pod tačkom: „Situacija u Hrvatskoj“. U cilju prevazilaženja bezbednosnih problema, Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) i Hrvatska, postigle su Sporazum o demilitarizaciji područja 30. septembra 1992. godine.⁴²⁶ Ubrzo potom, Savet bezbednosti doneo je rezoluciju br. 779, 6. oktobra 1992. godine, kojom je potvrdio obavezu strana u sporu da vojno napuste teritoriju, stavljajući istovremeno Prevlaku pod nadzor svetske organizacije.⁴²⁷ Demilitarizovana zona bila je izdvojena na dve oblasti. U „žutoj“ su boravile policijske snage strana u sporu, dok su u „plavoj“ superviziju obavljale posmatračke misije svetske organizacije.⁴²⁸ Pošto je priroda spora bila izuzetno

424 Ministar pomorstva FNRJ doneo je 14. aprila 1952. godine, Rešenje br. 1724 o teritorijalnoj nadležnosti uprava pomorskih oblasti po kojim, „teritorijalna nadležnost Uprave pomorske oblasti južnog Jadrana, sa sedištem u Kotoru, obuhvata područje obale i teritorijalnog mora FNRJ, koje se prostire unutar granice koja ide do uvale Prevlake, uključivši poluostrvo Prevlaka, morskom obalom i teritorijalnim vodama sve do ušća reke Bojane, a odatle državnom granicom FNRJ uz reku Bojanu i Skadarsko Jezero, uključivši reke i kanale plovne za morske brodove“. Videti: *Službeni list FNRJ*, br. 28/1952.

425 Odmah nakon Drugog svetskog rata, Prevlaka je postala artiljerijska postaja koja je 1953. godine, prerasla u vojno-instalacioni i radarski centar JNA. Posed na Oštroj bio je oduzet od privatnih vlasnika aktima nacionalizacije donetim od 1953. do 1958. godine. Rešenjem Kotarskog suda u Dubrovniku od 12. januara 1969. godine, uknjiženo je pravo vlasništva na nepokretnostima na Prevlaci kao državna imovina Sekretarijata za poslove narodne odbrane u Beogradu. Zakonom o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslovenske komunističke vladavine, od 30. oktobra 1996. godine, zemlja je vraćena vlasnicima, ali im je zbog monitoringa Ujedinjenih nacija i dalje bila onemogućena državina. Videti: *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 92/1996.

426 Ženevska deklaracija usvojena je u skladu sa tzv. Vensovim planom i mirovnim planom za Hrvatsku. Videti: Geneva Joint Declaration, S/24476; S/23280, Annex II -UN Peace-keeping plan for Croatia approved by Security Council Resolution 740/1992.

427 Vid Vukasović, „Neke kritičke primedbe na ulogu UN tokom jugoslovenske krize“, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1998, str. 197.

428 Međunarodna misija u Hrvatskoj imala je mandat snaga za zaštitu mira (UNPROFOR), potom mandat vojno-posmatračke misije za demilitarizaciju

komplikovana s vojnog, političkog, istorijskog i pravnog aspekta – imajući u vidu da granice na kopnu nisu *de jure* priznate kao polazna osnova za razgraničenje na moru – nakon zaključenja Sporazuma o normalizaciji odnosa, strane su se obavezale da pristupe regulisanju spora oko Prevlake „vodeći međusobne pregovore u duhu Povelje Ujedinjenih nacija i dobrosusedstva“.⁴²⁹ Iako je ratifikacijom Sporazuma, 23. avgusta 1996. godine, došlo je do obostranog priznanja, pitanje Prevlake i dalje je ostalo otvoreno. U okviru jugoslovenske delegacije Crna Gora je isticala da je u pitanju teritorijalni spor koji neminovno pokreće i bezbednosna pitanja, dok je hrvatska strana insistirala samo na bezbednosnom aspektu problema Prevlake. Na tim osnovama nije moglo doći do napretka u pregovorima. Ovo tim pre, jer je Hrvatska nakon sticanja nezavisnosti donela Zakon o obalnom moru i epikontinentalnom pojasu kojim je na jednostran način izvršila razgraničenje spornog područja linijom koja polazi od ulaza u Bokokotorski zaliv između ostrva Mamule i rta Oštro u dužini od 12 nautičkih milja od najisturenije tačke administrativne granice na rtu Kobila, zatvarajući na taj način i sam ulaz u Bokokotorski zaliv.⁴³⁰

Tokom 1998. godine, Crna Gora formirala je ekspertsku komisiju sa zadatkom da putem pregovora iznađe optimalno rešenje oko regulisanja pitanja Prevlake. Međutim, započinjanjem pregovora između strana je postavljeno pitanje pravne pripadnosti poluostrva. Dok je Hrvatska iznela stav da polaže teritorijalna prava na osnovu tapija i katastarskih premera, Crna Gora je zastupala stanovište da su tapije izdate od opštinskih organa Herceg Novog i Kotora, što ukazuje na stvarno vršenje vlasti nad spornim područjem. S obzirom na suprotstavljena gledišta, princip koji je predložila Arbitražna komisija za Jugoslaviju o pretvaranju međurepubličkih granica u državne nije

područja (UNCRO) po rezoluciji Saveta bezbednosti br. 981 iz marta 1995. godine, i mandat posmatračke misije (UNMOP) po rezoluciji br. 1038 od 1996. godine. Mandat međunarodne misije obnavljan je na šestomesečnoj bazi, sve dok nije došlo do političkog zaokreta u odnosima između SRJ i Hrvatske. Videti: Milan Šahović, „Spor oko Prevlake i međunarodno pravo“, *Republika*, br. 278/2002.

429 *Službeni list SRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 5/1996. Videti: UN A/51/318, S/1996/706.

430 Zakon o obalnom moru i epikontinentalnom pojasu Republike Hrvatske prestao je da važi donošenjem Pomorskog zakonika 7. marta 1994. godine, u kome nije navedena pomenuta linija razgraničenja. Videti: *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 53/91; 17/94.

bilo moguće automatski sprovesti. Spor oko Prevlake ostao je da i dalje opterećuje odnose između Crne Gore (u sastavu SRJ) i Hrvatske.⁴³¹

Radi zaštite sopstvenih interesa u procesu razgraničenja sa Republikom Hrvatskom, na inicijativu predstavnika Crne Gore, Skupština SRJ donela je Deklaraciju 13. novembra 2002. godine, kojom se predlaže Saveznoj Vladi da oformi stručnu komisiju za pregovore koja će pripremiti tekst ugovora o razgraničenju u području Prevlake u skladu sa Ustavom i međunarodnopravnom regulativom.⁴³² S obzirom da je misiji mirovnih snaga Ujedinjenih nacija isticao mandat na Prevlaci krajem 2002. godine i da se posle toga nije znalo kakav će biti njen status, strane u pregovorima su u skladu sa obavezom obaveštavanja Saveta bezbednosti iz rezolucije br. 1387, i željom da doprinesu trajnom miru i stabilnosti u regionu iskoristile pogodan trenutak da definišu osnovne principe identifikacije državne granice, time ujedno nagoveštavajući da će budući dogovor o granici uključivati i regulisanje pograničnog režima na Jadranu. Nakon što je u dva navrata produžio mandat međunarodnoj mirovnoj misiji, Savet bezbednosti usvojio je 11. novembra 2002. godine rezoluciju br. 1437, kojom je okončao mandat UNOMOP-a na Prevlaci. Sa okončanjem međunarodne misije Ujedinjenih nacija na Prevlaci, bio je intenziviran pregovarački proces u okviru rada međudržavne diplomatske komisije. Uloženi naponi međudržavne komisije doveli su do potpisivanja Protokola o privremenom režimu uz južnu granicu 10. decembra 2002. godine. Režim uspostavljen Protokolom ima svrhu da olakša pronalaženje konačnog rešenja za identifikaciju zajedničke državne granice na moru. Protokolom se uvažavaju uzajamna prava i naglašava se potreba sprovođenja obaveza na bazi uzajamnog poveranja (*bona fides*). Uz navedeno, njime se potvrđuje i princip nepriznavanja

431 Bilateralni pregovori oko Prevlake potezani su u različitim prilikama. Tako je prilikom potpisivanja Dejtonskog mirovnog ugovora predlagana zamena teritorija, što je sa hrvatske strane odbačeno. Sa normalizacijom odnosa, Hrvatska je 15. juna 1998. godine, predložila demarkaciju na osnovu postojeće kopnene granice. Videti: S/1998/533. Jugoslavije je 10 jula iste godine predložila razgraničenje duž autoputa Herceg Novi – Sutorina – Dubrovnik. Videti: S/1998/632. SRJ (Srbija i Crna Gora) podnela je Savetu bezbednosti 24. decembra 1998. godine, Memorandum o pregovaračkoj poziciji o Prevlaci kojim se potvrđuje pripadnost ovog područja SRJ (Srbija i Crna Gora) na onov principa *uti possidetis de facto*, pošto istorijski posmatrajući, „do razgraničenja nije nikada ni došlo“. Videti: S/1998/Annex II.

432 *Službeni list SRJ*, br. 61/2002.

jednostrano preduzetih akata sa bilo čije strane. Privremeno razgraničenje teritorijalnog mora utvrđeno je od tačke udaljene tri kabla (555, 6 metara), od rta Oštro, na spojnici rt Oštro – rt Veslo, te se nastavlja pravom linijom 12 milja pod azimutom 206°, do otvorenog mora (član 6).⁴³³ Razgraničenje na kopnu i moru praćeno je određenim topografskim i pomorskim kartama (Aneksi I,II, III i V). Povlačenje granične linije na moru ne prejudicira konačno rešenje pitanja međusobnog razgraničenja (član 2).

Protokolom je došlo do distribucije državnih nadležnosti vezano za prelazak granice, pogranični režim, policijsku i carinsku upravu i druga granična pitanja. SR Jugoslaviji (danas Crnoj Gori kao njenom sukcesoru), priznaje se pravo jurisdikcije na severnom području od Konfina, dok se Hrvatskoj ustupa isto pravo na njegovom jugozapadnom delu. Demilitarizacija kopnenog područja predstavlja obavezu za obe strane, i to sa hrvatske strane u širini od 5 km, a sa crnogorske u širini od 3 km, u dubinu od pomenute linije. Nadzor nad demilitarizacijom se sprovodi u postupku predviđenom u Aneksu VI Protokola. Na pravcu zapadno od prave linije koja se proteže od Konfina na kopnu do tačke udaljene tri kabla od rta Oštro na liniji koja spaja rt Oštro – rt Veslo, isključeno je prisustvo policijskih i vojnih snaga samo jedne države. Za ovaj pojas predviđeno je formiranje mešovityh policijskih posada koje će ordinirati u oblasti tzv. Zone sa redovnim i posebnim policijskim ovlašćenjima uređenim Aneksom IV. Ovim rešenjem, strane su ugovorno uvele svojevrsni *koimperium* nad delom mora (tzv. kumulaciju suverenosti). Značajno je da se Protokolom dopušta sportski ribolov, pogranični saobraćaj, kao i da se na kopnu određuju granični prelazi Karasovići – Sutorina, Vitaljina – Njivice do konačnog uređenja ovih pitanja po osnovu aneksa Sporazuma o graničnim prelazima i pograničnom prometu iz 1997. godine. Strane su se sporazumele i oko olakšavanja prelaza stanovništva s područja Dubrovačke Župe, Konavla i Dubrovnika, s jedne te opština Herceg Novi, Kotor i Tivat, sa druge strane. Saradnja se predviđa i u slučajevima zagađivanja mora, traganja i spašavanja na moru, te na planu turističkog i vazdušnog saobraćaja.

Prema Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine (čl. 15), čije su sukcesorke u pogledu članstva SFRJ – SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) i Hrvatska, države koje se graniče nemaju ovlašćenje da proširuju

433 Kabal predstavlja 1/10 morske milje ili 185, 2 metra.

svoje teritorijalno more preko linije sredine osim na sporazumnoj osnovi.⁴³⁴ S tim u vezi proizilazi da Protokol ne prati kodifikovano pravilo o povlačenju linije sredine, što ne znači *per se*, da to nije pravno dopušteno s obzirom na dispozitivni karakter odredbi Konvencije. Utvrđujući graničnu liniju od rta Kobila, pravom linijom od 555,6 metara od Prevlake (rta Oštro) pa preko linije koja povezuje rt Oštro – rt Veslo, dve strane očigledno su iskoristile pravo da privremeno urede granicu na moru na drugačiji način od onog konvencionalno prihvaćenog.⁴³⁵ Prilikom elaboracije problema definitivnog povlačenja granične linije između Hrvatske i Crne Gore bitno je istaći nekoliko zapažanja.

Bokokotorski zaliv po svom geografskom položaju spada u morske zalive. Da bi zaliv spadao u unutrašnje morske vode mora da ispunjava neke od predviđenih uslova. Prvo, po odredbi čl. 10. Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, koja se odnosi isključivo na zalive čije obale pripadaju samo jednoj državi, zalivi predstavljaju jasno istaknutu uvalu koja zadire u kopno u takvoj srazmeri prema širini svog ulaza da obuhvata vode zatvorene kopnom i više nego što je obično zavijanje obale. Pri tome, jedna uvala jeste zaliv samo ako je njena površina jednaka ili veća od površine polukruga čiji je prečnik linija povučena od jednog do drugog kraja ulaza u uvalu. Za potrebe merenja, površinom uvale se smatra površina obuhvaćena između linije niske vode duž obale uvale i linije povučene između linije niske vode na njenim prirodnim ulaznim tačkama. Ako zbog prisustva ostrva neka

434 SRJ je dala notifikaciju o sukcesiji 12. marta 2001. godine, a isto je učinila i Hrvatska notifikacijom od 5. aprila 1995. godine. Na osnovu čl. 310. Konvencije o pravu mora, SRJ je istom prilikom dala izjavu da kao obalna država zadržava pravo da uređuje režim prolaska stranih brodova teritorijalnim morem. Konvencija ne predviđa pravila o delimitaciji spoljnog pojasa država sa suprotnim obalama ili država čije se obale dodiruju zbog čega je po SRJ bilo neophodno prihvatiti međunarodno običajno pravilo iz čl. 24. st. 3. Ženevske konvencije iz 1958. godine. Videti: Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General, Status as at 31 December 2001, Vol. I, Part I, Ch. I to XI and Vol. II, Part I, Ch. XII to XXIX, and Part II. ST/LEG/SER.E/20. pp. 247. etc.

435 Sva rešenja usvojena Protokolom privremena su i ne prejudiciraju konačno rešenje koje će se utvrditi ugovorom o granici. To je podvučeno i time, što je dogovoreno da se ovaj privremeni režim utvrdi Protokolom. Kad se zna kakva je snaga fakticiteta, ova privremenost je u suštini trajna, kad se radi o dosad usaglašenim rešenjima. Privremena rešenja mogu imati veoma pozitivnu ulogu, s jedne strane u deblokiranju spora i nalaženju režima koji omogućuje da se život normalizuje, a s druge strane, u smanjivanju političkih tenzija kad društva nisu još spremna za konačna rešenja. Videti: Živorad Kovačević, *Međunarodno pregovaranje*, Beograd, Diplomatska akademija MSP SCG, 2004, str. 320.

uvala ima više od jednog ulaza, polukrug se povlači tako da njegov prečnik predstavlja zbir linija koje zatvaraju razne ulaze, s tim da se površina ostrva uračunava u ukupnu površinu uvale. Kada rastojanje između linija niske vode na prirodnim ulazima zaliva nije veće od 24 milje, povlačenje granične linije obuhvata morske površine između linija niske vode koje se smatraju unutrašnjim morskim vodama. *A contrario*, ako je rastojanje veće od 24 milje, povlači se prava polazna linija tako da zatvara najveću moguću površinu vode. Navedena pravila se ne primenjuju na tzv. istorijske zalive, niti kod primene pravih polaznih linija po pravilima napred navedenim.⁴³⁶ Šta se podrazumeva pod istorijskim zalivima nije određeno kodifikacijama o pravu mora, već je prepušteno običajnom međunarodnom pravu koje je dosta fluktuirajuće u ovoj oblasti. Njihovo postojanje države u konkretnim slučajevima priznaju pomorskim državama, ako one ta prava uspeju i da dokažu.⁴³⁷ Obično se zahteva da države koje pretenduju na istorijske zalive unutar njenih obala, moraju da efektivno vrše vlast u dužem vremenskom periodu, te da po tom osnovu postave i odgovarajuće formalne zahteve koji neće biti osporeni od strane drugih država ili da kao takvi, dodatno ne ometaju međunarodnu plovidbu.⁴³⁸

Ulaz u Bokokotorski zaliv predstavlja morski prostor između Prevlake i Luštice, odnosno rta Oštro i Mirišta, rta Kobila i rta Kabala (Đurov Kam) koje su najisturenije tačke te dve susedne geografske formacije. Ako se pođe od hipoteze da obale ove dve kontinentalne površine pri konačnoj delimitaciji sa Hrvatskom pripadnu isključivo Crnoj Gori, onda bi Bokokotorski zaliv ispunjavao sve uslove da se u skladu sa Konvencijom o pravu mora smatra zalivom, jer bi predstavljao jasno istaknutu uvalu čija je površina veća od površine

436 Videti čl. 7 Ženevske konvencije iz 1958. godine.

437 U sporu oko zaliva Fonesca između Salvadora i Nikaragve Centralnoamerički sud je 9. marta 1917. godine doneo presudu kojom je potvrdio da je reč o istorijskom zalivu koji ima značaj zatvorenog mora u zajedničkom vlasništvu Nikaragve, Salvadora i Hondurasa. Videti: *American Journal of International Law*, 1917, n° 11, pp. 674-730. Navedena odluka ostavila je nerazjašnjenim pitanje pravnog statusa zajedničkih unutrašnjih voda zaliva i mogućnosti neškodljivog prolaza za strane brodove. Zbog tih okolnosti, pokrenut je novi spor, ovoga puta pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu koji je utvrdio da se radi o kondominijumu tri obalne države. Videti: "Land, Island and Maritime Frontier Case" (El Salvador v. Honduras; Nicaragua intervening), *International Court of Justice Reports*, Judgement of 11 Septembar 1992, p. 601.

438 UN General Assembly Memorandum concerning Historic Bays, Doc. A/CONG.13/1, 1957, p. 102.

polukruga čiji je prečnik linija povučena od jednog do drugog kraja ulaza u zaliv. Zbog prisustva ostrva Mamule zbog kojeg Boko Kotorska ima dva prirodna ulaza, polukrug bi se povlačio tako da njegov prečnik predstavlja zbir linija koje zatvaraju ove ulaze, s tim da bi se površina ostrva uračunavala u ukupnu površinu zaliva. Kako ni rastojanje između linija niske vode na prirodnim ulazima Bokokotorskog zaliva nije veće od 24 nautičke milje, povlačenjem granične linije obuhvatilo bi se more između ovih linija, te bi se u pravcu obale moglo proglasiti za unutrašnje morske vode Crne Gore. Pomenuta mogućnost bila bi najpovoljnija varijanta razgraničenja za Crnu Goru čija bi argumentacija u postupku delimitacije mogla biti branjena primenom pravila *uti possidetis* u odnosu na područje Prevlake.

S obzirom na aktuelni status granične linije predviđen privremenim Protokolom, konačno razgraničenje bilo bi moguće izvršiti i primenom metode središnje linije. Ovakvo rešenje omogućilo bi Hrvatskoj proširenje teritorijalnog mora na sam ulaz u Bokokotorski zaliv.⁴³⁹ Od pomenutog rešenja Crna Gora svakako ne bi imala nikakve koristi. U cilju pronalazjenja izbalansiranih rešenja koja bi doprinela geostrateškoj bezbednosti regiona, ali i nepovredivosti i stabilnosti državne granice (dela koji je prekludiran principom *uti possidetis*, ali i dela koji još nije definisan), potrebno je pored napred navedenih, isticati i druge mogućnosti.⁴⁴⁰ Ako bi se pak, ostalo pri trenutnom statusu, onda bi

439 Radovan Pavić, „Problem hrvatsko-crnogorske granice na moru”, *Anali Hrvatskog politikološkog društva*, 2001, str. 261–262. Autor teksta za navedeno rešenje daje i konkretna uputstva: „Hrvatska mora inzistirati da se kao naravna fizičko-geografska međa Boke kotorske na jugu (ona sjeverna između rta Kobilica i rta Đurov kam nije prijeporna) prihvati spojnicom rta Oštra u Hrvatskoj i rta Mirište u Crnoj Gori, i to ne samo zbog objektivnih zemljopisnih razloga nego i zato što svaka drugačija međa koja bi se upirala na neku točku jugoistočnije od rta Mirište – posve nepravedno i izričito favorizira Crnu Goru kada se postavlja i sljedeće pitanje razgraničenja, a to je ono o granici hrvatskog i crnogorskog teritorijalnog mora izvan zaljeva Boke kotorske. Naime drugačije postavljena međa (koja povećava akvatorij Boke kotorske), uz načelo primjene *okomice* u razgraničenju teritorijalnih mora obiju država, favorizira Crnu Goru na štetu hrvatskog teritorijalnog mora. Zato Hrvatska mora inzistirati na logičnoj južnoj međi vanjskog zaljeva Boke kotorske, a to je spojnicom rta Oštra s rtom Mirište. Hrvatska i tu mora inzistirati na međunarodnom pravu, dakle na uspostavljanju crte sredine (medijan) kao najboljeg, najlogičnijeg i najpravednijeg rješenja koje jasno razgraničuje državne teritorije, ali ne zadire ni u kakve druge plovidbene funkcije, također osigurane međunarodnim pravom”.

440 Po oceni Međunarodnog suda pravde, kada princip *uti possidetis* postigne cilj u trenutku sticanja nezavisnosti, pretvaranjem administrativnih granica u

graničnu liniju bilo moguće povući po opštem pravilu o razgraničenju teritorijalnog mora država čije se obale graniče bočno, a čije državne granice izbijaju pod ostrim uglom. Praktično bi to omogućilo povlačenje prave linije, ne u smeru kopnene granice, već od krajnje tačke na kojoj kopnena granica susednih država izbija na obali (sada je to rt Kobila ili Konfin).⁴⁴¹ U Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora ne postoji odredba koja bi obvezivala države da povuku pravu liniju paralelnu sa linijom prirodnog ulaza u zaliv što omogućava povlačenje linija spajanjem prikladnih tački na obali i ostrvima (na primer, ostrvo Mamula – rt Mirište). Po pozitivnom međunarodnom pravu mora, strane bi mogle da se prilikom konačnog razgraničenja na Jadranskom moru pozivaju i na druge argumente kao što su istorijski naslovi ili posebne okolnosti. Pomenuto stanovište sve se više čini opravdanim s obzirom da je Hrvatska 3. oktobra 2003. godine, donela Odluku o proširenju jurisdikcije na Jadranskom moru. Odlukom je proglasila svoju ekološko-ribolovnu zonu čija granica, u odnosu na teritorijalno more Crne Gore, ide od spoljne granice teritorijalnog mora u pravcu u kome se kreće smer privremene linije razgraničenja utvrđene Protokolom.⁴⁴² Poštujući ovakvu zakonodavnu praksu Hrvatske, Crna Gora je, nakon istupanja iz državne zajednice SCG (Srbija i Crna Gora), 21. maja 2006. godine, kao nezavisna država iskoristila jednako pravo da donese Zakon o moru kojim se reguliše režim teritorijalnih voda s druge strane

međunarodne, to ne znači da su iste postale i bezbedne. Kod donošenja sudske odluke u obzir se uzimaju i drugi argumenti poput principa efektiviteta ili postojanja pravnih naslova na kojima se bazira princip *uti possidetis* u momentu sukcesije. Efektivnost državne vlasti na spornom delu teritorije može potvrditi, negirati ili dopuniti pravni osnov. Pri analizi dokaza *rationae temporis*, efektivitet se ceni u momentu nastanka države i nakon toga, uz obaveznu ocenu ponašanja strana u sporu. Videti: "Gulf Fonesca Case" (El Salvador v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 1992, pp. 388, 586–587.

441 Stojan Novaković, „Boko Kotorska“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1996, br. 3, str. 561.

442 Odlukom o proširenju jurisdikcije na Jadranskom moru, Hrvatski sabor proglasio je tzv. zaštićeni ekološko-ribolovni pojas (ZERP) koji sadržinski obuhvata pravo na istraživanje, iskorištavanje, očuvanje i upravljanje živim prirodnim bogatstvima voda izvan spoljne granice teritorijalnog mora. Odluka je modifikovana 2004, 2006. i 2010. godine. Izmenama su prolongirani rokovi za primenu zaštićenog ekološko-ribolovnog pojasa na članice Evropske unije. Konačno, njegova primena je odloženo do postizanja konačnog dogovora sa Evropskom unijom. Videti: *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 157/2003; 7/2004; 130/2006; 31/2008.

privremene granične linije.⁴⁴³ Iako je Zakon donet na unilateralnoj osnovi, ovim propisom Crna Gora nije prejudicirala konačno rešenje povodom razgraničenja sa Hrvatskom.⁴⁴⁴ Na to ukazuje i postupanje Vlade Crne Gore koja je na sednici održanoj 27. marta 2008. godine, obrazovala Komisiju za pripremu postupka za razgraničenje između Crne Gore i Hrvatske pred Međunarodnim sudom pravde.⁴⁴⁵ Navedenim pristupom, učinjen je izuzetan pomak pošto je otklonjena bilo kakva sumnja da se jednostranim aktima strana može nametnuti rešenje spora. Ujedno, njime je pokazana i spremnost da se spor reši primenom međunarodnog prava. Konačno, međunarodnopravni pristup predstavlja garanciju za postizanje pravednih rešenja i sa ostalim susedima bivše SFR Jugoslavije.⁴⁴⁶

443 U članu 14. Zakona o moru propisano je da: „Teritorijalno more Crne Gore je morski pojas širok 12 nautičkih milja, računajući od osnovne linije u smjeru mora. U teritorijalnom moru, u cilju održivog razvoja i valorizacije prirodnih resursa morskog i kopnenog dijela obalnog područja, primjenjuju se mehanizmi integralnog upravljanja obalnim područjem. Osnovnu liniju teritorijalnog mora čine: 1) linije niske vode duž obale kopna i ostrva; 2) prave linije koje zatvaraju ulaze u zalive; 3) prave linije koje spajaju tačke na obali kopna i na obali ostrva: Najduži vrh Ade Bojane – Hrid Đeran; Hrid Đeran – Hrid V. Kamen; Hrid V. Kamen – Rt Mendra; Rt Mendra – Rt Platomuni; Rt Platomuni – Rt Veslo; Rt Veslo – do tačke koja se nalazi na razdaljini tri kabla od Rta Oštra na spojnici Rt Oštra – Rt Veslo; Tačka koja se nalazi na razdaljini tri kabla od Rta Oštra na spojnici Rt Oštra na Rt Veslo do Rta Konfin. Osnovne linije su ucrtane u pomorskoj karti koju izdaje organ nadležan za hidrografsku djelatnost. Pri određivanju osnovne linije teritorijalnog mora, dijelom obale smatraće se i najisturenije stalne lučke građevine koje su sastavni dio lučkog sistema”. U članu 15. definiše se spoljna granica teritorijalnog mora tako da je to „linija čija je svaka tačka udaljena 12 nautičkih milja od najbliže tačke osnovne linije”. Videti: *Službeni list Crne Gore*, br. 17/2007; 6/2008.

444 U članu 12. Zakona o moru Crne Gore, propisano je: „Do konačnog rješenja razgraničenja na moru između Crne Gore i Republike Hrvatske u cjelosti se primjenjuju odredbe Protokola i aneksi Protokola o privremenom režimu na Prevlaci, potpisani između bivše SRJ i Republike Hrvatske”. Videti: *Službeni list Crne Gore*, Ibid.

445 *Službeni list Crne Gore*, br. 24/2008; 62/2008.

446 Sporovi se po Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine rešavaju mirnim sredstvima u skladu sa st. 3. čl. 2. Povelje UN, i u tu svrhu se traže rešenja sredstvima navedenim u st. 1. čl. 33 Povelje. Ako se rešenja ne postignu, spor se podnosi Međunarodnom sudu za pravo mora, Međunarodnom sudu u Hagu, arbitražnom sudu ili posebnom sudu. Za strane u sporu koje ne prihvate isti postupak, spor se može podvrci jedino arbitraži, sem ako postoji drugačiji sporazum (čl. 287. st. 5).

14.8. Otvorena granična pitanja između Hrvatske i Slovenije

Pored ovog teritorijalnog pitanja, Hrvatska ima više otvorenih teritorijalnih pitanja sa Slovenijom. Ključno je tu pitanje morske granice između država gde je pre sukcesije postojalo jedinstveno morsko područje.⁴⁴⁷ Dve zemlje spore se oko prava nad Piranskim zalivom, to jeste, područjem oko Savudrijske vale, potom i oko prava Slovenije da izađe na otvoreno more.⁴⁴⁸ Spor se proširio i u pogledu pograničnih zaseoka u zaleđu Pule u granicama katastarske opštine Piran, na oblast oko Svetog Gere na Trdinovom vrhu, zemljišta podno Snežnika veličine oko 70 hektara, zatim u katastarskoj opštini Sekuliči u Beloj krajini veličine 335 hektara i zemljišta na desnoj i levoj obali reke Mure koja je zbog meandrisanja promenila tok na nekim mestima čak i do 2 kilometra. Međutim, svakako najznačajnije granično, ali i teritorijalno pitanje između dve strane odnosi se na utvrđivanje granice na Jadranskom moru.

U prvobitno iznetim zahtevima nakon osamostaljenja dve susedne države provejavale su sasvim suprotne ideje. Tako je Hrvatska iznela zahtev koji je išao za graničnom linijom ustanovljenom nakon Drugog svetskog rata, prema severu između Slovenije i Hrvatske rekom Dragonjom, pa na jug na njen kanal Svetog Odorika čija matica ide ka severu, kroz Sečovje. Linija razgraničenja na Jadranskom moru između dve države otuda bi trebalo da ide od sredine ušća reke Dragonje u morskom prostoru Savudrijske vale do granice teritorijalnih mora Hrvatske i Slovenije s teritorijalnim morem Italije.⁴⁴⁹

447 Zakon o obalnom moru i epikontinentalnom pojasu, *Službeni list SFRJ*, br. 48/87.

448 U političkim krugovima Slovenije provejavale su neke potpuno revizionističke ideje. Tako je predsednik Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelincič u Beogradu 03. 09. 2002. godine, sa predstavnicima DHSS-a, predložio sasvim nov koncept „sukcesije Jadranskog mora”, kao baštine svih republika bivše SFRJ. Prema njemu, osnov za podelu Jadrana bile bi nekadašnje austrougarske granice. Internet: www.sdp.org.yu/reg_saradnja.asp?ID=2107&start=2276.

449 Italija je pristupanjem Konvenciji o pravu mora 13. januara 1995. godine, zadržala teritorijalno more širine 12 milja po ranije usvojenom Zakonu o plovidbi od 14. avgusta 1974. godine. Videti: Legge 14 agosto 1974., *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana* n. 218 del 21 agosto 1974. Pomenutim Zakonom Italija je izmenila stari Zakon o plovidbi od 30. marta 1942. godine, prema kojem je širina teritorijalnog mora bila 6 nautičkih milja. Videti: Codice della navigazione, approvato con Regio Decreto 30 marzo 1942., *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana* n. 93 del 18 aprile 1942. Bivša Jugoslavija imala je isto rešenje u

Takvoj hrvatskoj argumentaciji Slovenija nije pridavala poseban značaj. Slovenija je još 29. oktobra 1991. godine, dala predlog Sporazuma o zajedničkoj granici po kojem linija razgraničenja sa Hrvatskom ide donjim tokom reke Dragonje i nastavlja se sredinom Piranskog zaliva sve do italijanske granice. Iznoseći ovaj predlog, Slovenija se pozivala na katastarske podatke iz vremena kada je Piransko područje pripadalo Italiji.⁴⁵⁰ Potenciranje linije duž kanala Svetog Odorika, za slovenačku stranu značilo je znatno teritorijalno proširenje na moru, pa čak i izlaz u međunarodne vode. Prema slovenačkom stanovištu linija razgraničenja trebalo bi da se kreće sve do tačke na 18,5 km zapadno od linije koja spaja spoljne obale

pogledu širine teritorijalnog mora kao i Italija počev od 1948. do 1965. godine, kada je Zakonom o obalnom moru, vanjskom morskom pojasu i epikontinentalnom pojasu, taj pojas proširen na 10 nautičkih milja. Tek sa zakonskim novelama iz 1979. godine, jugoslovensko teritorijalno more prošireno je na 12 nautičkih milja, što je ostalo i nakon sukcesije SFRJ, kada je ista širina preuzeta od svih država sukcesorki. Videti: *Službeni list FNRJ*, 106/1948; *Službeni list SFRJ*, br. 22/1965; 13/1979. Razgraničenje epikontinentalnih pojaseva Italije sa državama sukcesorkama SFRJ, ostalo je uređeno Sporazumom o razgraničenju epikontinentalnog pojasa od 8. januara 1968. godine, koji primenjuje liniju sredine i pravilo po kome svako ostrvo ima sopstveni epikontinentalni pojas. Tačka od koje polazi središnja granična linija nalazi se na izlazu iz Tršćanskog zaliva na 12 milja od rta Savudrija na koji sada pretenduje slovenačka strana i rta Tagliamento koji je na italijanskoj strani. Tačka 43. sa kojom se linija razgraničenja završava jeste jednako udaljena od najbližih tačaka na italijanskoj, crnogorskoj i albanskoj obali, gde linija razgraničenja prelazi dubinu od 1200 metara. Videti: *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 28/1970. Sporazumom od 2. avgusta 2005. godine, Hrvatska i Italija uskladile su koordinate graničnih tački navedenih u Sporazumu između bivše SFR Jugoslavije i Italije o razgraničenju epikontinentalnog pojasa iz 1968. godine. Radi zaštite podvodne kulturne baštine, Italija je godinu dana pre, Dekretom br. 42 od 22. januara 2004. godine, proglasila arheološki pojas, jednu varijantu spoljnog pojasa, širine do 24 nautičke milje računajući od polazne crte od koje se meri širina teritorijalnog mora. Takođe, na jednostranoj osnovi Italija je 2. februara 2006. godine, usvojila Zakon o zaštićenju ekološkoj zoni kojim se utvrđuje privremena granica zone do zaključenja sporazuma sa susednim državama i to, prema središnjoj liniji.

450 Hrvatska je bila u jednom momentu sklona da ponudi Sloveniji do 68% spornog Piranskog zaliva i 2 nm širok morski i vazdušni koridor koji bi vodio do međunarodnih voda u Jadranu u zamenu za suverenitet nad dnom i podzemljem (epikontinentalni pojas). Preko koridora bi Hrvatska mogla zadržati policijski nadzor nad hrvatsko-italijanskom granicom na moru. Kompromis je pao u vodu kada je nakon ocene slovenačke strane ocenjeno da se ne ustupaju suverena prava, već se nudi labavi ugovor sa pravom jednostranog otkaza. Internet: www.aimpress.org/dyn/pubs/archive/data/199896/80618-003-pubs-lju.htm

hrvatskih ostrva, čime bi se obuhvatio i morski prosor nekadašnjeg jugoslovenskog obalnog mora.⁴⁵¹ Poređenjem sa međunarodnopravnim standardima prava mora proizilazi da je slovenački zahtev obuhvatao: 1) unutrašnje morske vode;⁴⁵² 2) teritorijalno more do linije od 12 nautičkih milja; 3) spoljni morski pojas do granice od 24 nautičke milje od polazne linije za određivanje širine teritorijalnog mora i, 4) deo otvorenog mora ili isključive ekonomske zone do predviđene širine od 200 nautičkih milja.⁴⁵³

Pomenuti teritorijalni zahtev Slovenija je proširila 27. marta 1992. godine, na područje površine 113 hektara, južno od reke Dragonje, na naselja Mlini, Škudelini, Bužin i Škrilje u katastarskoj opštini Sečovje. U istom zahtevu razgraničenje na moru između dve države još uvek ide središnjom linijom Piranskog zaliva. Međutim, već u julu 1992. godine, Slovenija u predlogu Sporazuma o granici liniju razgraničenja vezuje za središnji kanal Svetog Jeronima, prirodno korito reke Dragonje. S obzirom da je reka Dragonja promenila tok 1952. godine, prokopavanjem veštačkog kanala Svetog Odorika, ovako predložena granična tačka izlaza na morsku obalu u Savudrijskoj vali nije bila prihvatljiva polazna osnova razgraničenja za Hrvatsku.⁴⁵⁴ U Memorandumu o Piranskom zalivu od 7. aprila 1993. godine, Slovenija iznosi činjenicu da njena granica na moru sa Hrvatskom nikada pre nije bila određena, te da radi očuvanja celovitosti Piranskog zaliva, ona prihvata da se u konkretnom slučaju radi o primeru *sui generis* zaliva

451 Zakon o obalnom moru i epikontinentalnom pojasu SFRJ određuje da se državni suverenitet prostire na obalno more SFRJ, vazdušni prostor, te na dno i podzemlje. Pravna regulativa međutim pravi distinkciju u pogledu regulisanja unutrašnjeg i teritorijalnog pojasa obalnog mora. Videti: *Službeni list SFRJ*, br. 48/1987.

452 Novim pravom mora predviđena su tri različita pravna režima za unutrašnje morske vode: Prvi se odnosi na deo mora obuhvaćen punim suverenitetom obalne države (more do linije oseke, ušća reka, luke van prometa i zalivi). Drugi se odnosi na luke otvorene za međunarodni promet, dok treći podrazumeva delove mora naknadno zahvaćene pravim polaznim crtama. Više: Vladimir Đuro Degan, *Međunarodno pravo mora, izvori međunarodnog prava*, op.cit., str. 92.

453 Isključiva ekonomska zona odnosi se na pojas u kome su priznata ekskluzivna prava iskorištavanja, istraživanja, očuvanja i upravljanja bogatstvima dna, podzemlja mora i vode iznad njih. Prava se manifestuju kroz jurisdikciju država. Videti: Davorin Rudolf, *Morski gospodarski pojas u međunarodnom pravu*, op.cit., str. 180.

454 Mladen Klemenčić, Clive Shofield, "The Croatia and Slovenia: Four Hamlets Case", *Boundary and Security Bulletin*, IBRU, 1995.

koji diktira da se razgraničenje izvrši po običajnim pravilima koja važe za istorijske naslove i druge posebne okolnosti, ali ne i po liniji sredine na kojoj insistira Hrvatska.⁴⁵⁵ *Inter alia*, Slovenija polaže pravo na Piranski zaliv i na osnovu zatečenog stanja vršenja jurisdikcije na sam dan sukcesije 25. jun 1991. godine, u odnosu na koji se primenjuje princip *uti possidetis*, a koji odgovara načelu teritorijalnog *statusa quo*, koje je jedno od osnovnih načela na kojima se zasniva moderno evropsko uređenje i čiju je upotrebu potvrdila i Arbitražna komisija u okviru Konferencije o bivšoj Jugoslaviji. S obzirom da Slovenija pripada grupi država sa nepovoljnim geografskim položajem, te da zbog toga ne može vršiti pravo slobode ribolova na otvorenom delu Jadranskog mora, niti može izvršavati svoje pravo saobraćaja sa ostalim svetom, njeno je legitimno pravo da uspostavi vlast nad celokupnim Piranskim zalivom u cilju ostvarivanja pomenutih prava i sloboda „direktnim izlaskom na otvoreno more“.⁴⁵⁶ U dokumentu nazvanom: „Stajališta Republike Hrvatske u odnosu na utvrđivanja državne granice u Piranskom zalivu i s tim u vezi u području reke Dragonje“ od 18. novembra 1993. godine, Hrvatska odbija navedeno stanovište Slovenije, istučući da je protivno međunarodnom pravu.⁴⁵⁷ U kontra-argumentaciji Hrvatska navodi i da se prema međunarodnom pravu mora zalivi susednih država dele po principu ekvidistance, središnjom linijom zaliva, tako da svaka strana zadržava po polovinu zaliva pod sopstvenom suverenom jurisdikcijom. Pravo „izlaza“ Slovenije na otvoreno more preko

455 Vladimir Đuro Degan, „Granice Republike Hrvatske na moru, Upporedno pomorsko pravo“, Jadranski zavod HAZU, Zagreb, 1995, vol. 37, br. 145-148, str. 7-38. Za tekst Memoranduma o Piranskom zalivu videti Internet: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Arbitrazni_sporazum/2._Memorandum_o_Piranskem_zalivu.pdf

456 Prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora iz 1982. godine, države u nepovoljnom geografskom položaju imaju pravo da na pravednim osnovama učestvuju u iskorištavanju odgovarajućeg dela viška živih bogatstava isključivih ekonomskih zona pomorskih država u istoj regiji ili subregiji, uzimajući u obzir relevantne ekonomske i geografske okolnosti svih zainteresovanih država u vezi očuvanja i korišćenja živih bogatstava (član 70). Pošto uslove i načine takvog učestvovanja države uređuju bilateralnim, subregionalnim ili regionalnim sporazumima, ne vidi se jasan razlog pozivanja na ovu argumentaciju prilikom delimitacije sa Republikom Hrvatskom jer prema međunarodnom pravu mora jasno je da i države bez izlaska na morsku obalu zadržavaju pravo na pristup otvorenom moru.

457 „Stajališta Republike Hrvatske glede utvrđivanja državne granice u Piranskom zaljevu i s tim u svezi u području rijeke Dragonje“, u: Branko Celar, *Slovenija in njene meje*, Ljubljana, Visoka policijskovarnostna šola, 2002.

hrvatskog teritorijalnog mora i ostalih morskih pojaseva u suprotnosti je sa međunarodnim pravom mora. S obzirom da Hrvatska ima obavezu da poštuje utvrđenu granicu sa Italijom, Sporazum koji je zaključila sa Slovenijom o prekograničnoj saradnji i trgovini sasvim je dovoljan osnov koji obezbeđuje interese stanovništva s obe strane granične linije. Zbog nepromenjenog stava slovenačke strane, Hrvatska je 1994. godine, zaključila da su u pogledu razgraničenja na moru „iscrpljene sve mogućnosti za bilo kakvo daljnje usaglašavanje stavova“.

Pomak u pregovorima napravljen je tek 28. jula 1997. godine, kada je u Ljubljani zaključen Sporazum o pograničnom prometu i saradnji kojim je hrvatska strana omogućila Sloveniji ribarenje u njenim teritorijalnim vodama uz zapadnu obalu Istre sve do Limskog kanala.⁴⁵⁸ U cilju usaglašavanja odredbi domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije koje se odnosi na ribarenje, Slovenija je 18. decembra 1998. godine, prosledila Briselu akt pod nazivom: „Ribarstvo u Sloveniji“, u kome je apostrofirala da je mediteranska zemlja koja poseduje obalu na Jadranu u dužini od 45 kilometara. Od 1991. godine, od kada je stekla nezavisnost, Slovenija je ograničena da ribari u prostoru teritorijalnog mora od 12 nautičkih milja od obale, koje obuhvata cirka 180 kvadratnih kilometara. Linija razgraničenja u Piranskom zalivu i Savudrijskoj vali koju je Slovenija jednostrano utvrdila trebalo bi da se kreće duž dve pozicije i to: od tačke „A“ koja se nalazi na ušću Kanala Svetog Odorika u Savudrijskoj vali, i tački „B“ koja se nalazi središnjoj tački između rta Madona i rta Savudrija i koja zatvara Piranski zaliv, odnosno Savudrijsku valu. Izvan zaliva linija sredine bi se protezala do tačke „C“ koja je tromeđa Italije, Hrvatske i Slovenije na liniji između tački 3. i 4, utvrđenih Osimskim sporazumom između SFRJ i Italije iz 1975. godine.⁴⁵⁹ Deklaracijom o stanju međudržavnih odnosa Hrvatske i Slovenije od 2. aprila 1999. godine, Hrvatska je ponovila raniji zahtev za podelom Piranskog zaliva po principu ekvidistance s tim da je tačka na kopnu od koje valja povući

458 *Narodne novine Republike Hrvatske, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 15/1997. Ulaskom u Evropsku uniju, Slovenija je 2004. godine otkazala odredbe Sporazuma koje su se odnosile na pravo ribarenja u hrvatskim teritorijalnim vodama veličine oko 168 kvadratnih kilometara.

459 “Intergovernmental Conference on the Accession of the Republic of Slovenia to the European Union negotiating position of the Republic of Slovenia on Chapter 8 (Fisheries)”. Internet: www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/negotiating_positions/8.pdf.

graničnu liniju na moru pomerena na samo ušće kanala Svetog Odorika.⁴⁶⁰ Slovenija je u dokumentu poznatijem kao „Odgovor Slovenije na odgovor Hrvatske u vezi stanovišta o određivanju granica na moru“ od 8. novembra 1999. godine, iznela tezu da ona ima „stečeno pravo izlaza na otvoreno more“ još iz doba SFRJ i da ga nije mogla izgubiti nakon njenog raspada.⁴⁶¹

S obzirom na dotadašnja značajna razmimoiloženja u stanovištima oko regulisanja pitanja delimitacije na Jadranskom moru, pravi iskorak u pregovorima napravljen je u 20. jula 2001. godine, kada su premijeri Hrvatske i Slovenije, Račan i Drnovšek obznanili da je na nivou Ministarstava spoljnih poslova parafiran nacrt Sporazuma o državnoj granici.⁴⁶² Uz zadržavanje postojeće granice sa Italijom, nacrtom Sporazuma Hrvatska je prihvatila da se odrekne principa ekvidistance i da ustupi Sloveniji više od četiri petine Piranskog zaliva zajedno sa koridorom (tzv. dimnikom) koji bi se od rta Savudrije kretao duž obale Istre i čija bi ukupna površina zauzimala površinu od 166 kvadratnih kilometara hrvatskog teritorijalnog mora. Međutim, nakon provere učinaka jedne ovakve solucije, Hrvatska je utvrdila da bi uz neprimereno odricanje od teritorijalnih prava na moru bila prinuđena i da uspostavi i potpuno neprirodnu trouglastu eksklavu teritorijalnog mora veličine od 7 kvadratnih kilometara bez neposrednog dodira s kopnom, a što bi sasvim izvesno predstavljalo pravni presedan, budući da takav primer ne postoji nigde u svetu. Ustanovljavanjem dela teritorijalnog mora iza pojasa otvorenog mora bilo bi štetno i po bezbednost utvrđene državne granice prema Italiji, zbog čega je, pod pritiskom javnosti i unutrašnjih političkih razloga 2002. godine, Hrvatska povukla paraf na nacrt Sporazuma. Sloveniji je međutim ponuđeno, da njeni brodovi koriste pravo neškodljivog prolaza kroz hrvatsko teritorijalno more, a shodno odredbama Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, što je ona odbila dajući do znanja Hrvatskoj da je ne zanima režim neškodljivog prolaza, već linija razgraničenja na Jadranskom moru koju predstavlja tačka na 18,5 kilometara zapadno od linije koja spaja spoljne ivice obala hrvatskih ostrva, obuhvatajući ujedno i delove nekadašnjeg obalnog mora SFRJ to jeste, po

460 *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 32/1999.

461 Davor Vidas, *Hrvatsko-slovenačko razgraničenje*, Zagreb, Školska knjiga, 2009, str. 44.

462 Press Conference by Dr Rupel on Slovene-Croatian relations, Internet: www.sigov.si/mzz/eng/news_room/news/02082001.html.

međunarodnopravnim standardima unutrašnje morske vode i teritorijalno more, spoljni morski pojas i deo otvorenog mora.⁴⁶³

Nakon fijaska nacрта Sporazuma o državnoj granici, na predlog jadranskih zemalja među kojima su bile Slovenija i Hrvatska, Međunarodna pomorska organizacija usvojila je 1. decembra 2004. godine, zajednički sistem usmerene i odvojene plovidbe u severnom Jadranu kojim se *inter alia*, Sloveniji obezbeđuje pristup otvorenom moru preko teritorijalnog mora Italije. Time, svi brodovi koji se kreću kroz hrvatsko teritorijalno more uplovljavaju u Koparski i Tršćanski zaliv, a potom imaju na osnovu prihvaćenog sistema obavezu da isplove preko italijanskog teritorijalnog mora put otvorenog mora u skladu sa nešto ranije dogovorenim maršrutama iz Memoranduma o saglasnosti zaključenim između Vlada Hrvatske, Slovenije i Italije u Ankoni, 19. maja 2000. godine.⁴⁶⁴

Zakonom o proglašenju zaštićene ekološke zone i epikontinentalnog pojasa od 4. oktobra 2005. godine, Slovenija je nedvosmisleno dala do znanja Hrvatskoj da ne odustaje od svojih ranijih zahteva, budući je dve godine pre njegovog usvajanja, Hrvatska na jednostranoj osnovi donela Odluku o proširenju jurisdikcije na Jadranskom moru kojom je proglasila zaštićeni ekološko-ribolovni pojas (ZERP).⁴⁶⁵ Svoju ekološku zonu i epikontinentalni pojas, s pozivom na „stečeno pravo izlaza na otvoreno more“, Slovenija je locirala tik uz obalu Istre koja je od rta Madona na slovenskom delu mora udaljena oko 15,5 nautičkih milja.⁴⁶⁶ Kao odgovor na pomenuti akt Slovenije, Hrvatska je 28.

463 Novelama Zakona o obalnom moru, spoljnjem pojasu i epikontinentalnom pojasu iz 1979. godine, eliminisan je spoljni morski pojas iz pravnog poretka Jugoslavije.

464 *Narodne novine Republike Hrvatske, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 5/2001.

465 Pozivanjem na odredbe Pomorskog zakonika iz 1994. godine, Hrvatska je 3. oktobra 2003. godine, proširila jurisdikciju na Jadranskom moru u području koje bi prema pravu mora trebalo da obuhvata isključivu ekonomsku zonu proglašavanjem tzv. zaštićenog ekološko-ribolovnog pojasa (ZERP), a koji se pruža od spoljne ivice teritorijalnog mora do srednje linije razgraničenja epikontinentalnih pojaseva bivše SFRJ i Italije. Videti: *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 157/2003. Videti: Mira Lučić, Igor Vio, "The Adriatic Sea and UNCLOS: The Croatian Maritime Code and Legal Regime of its Exclusive Economic Zone", in: *Problems of Regional Seas*, 2001, pp. 293–302.

466 *Uradni list Republike Slovenije*, br. 93/2005. Videti: Dolores Rutar, *Delimitacija piranskega zaliva: gordijski vozeli ali mednarodnopravno rešljiv spor?*, Fakultet za družbene vede, Ljubljana, 2008, str. 46–47.

novembra 2005. godine, usvojila Pravilnik o granicama u ribolovnom moru kojim je utvrdila granice između različitih ribolovnih zona i unutrašnjeg i spoljnog ribolovnog mora.⁴⁶⁷ Slovenija je ubrzo zatim, 5. januara 2006. godine, usvojila kao kontra-meru Uredbu o određivanju područja ribolovnoga mora kojim je razdelila morsko područje na zonu „A” koja obuhvata unutrašnje morske vode od obale do linije koja povezuje rt Madona i rt Savudrija (celokupni Piranski zaliv), potom zonu „B” koju čini teritorijalno more sa utvrđenom severnom i južnom granicom ribolovne zone (kojima se neposredno obezbeđuje „izlaz“ na otvoreno more), i zonu „C” koja obuhvata zaštićenu ekološku zonu i deo otvorenoga mora u Jadranskom moru.⁴⁶⁸

Ministarstvo spoljnih poslova Slovenije objavilo je 19. avgusta 2006. godine, Belu knjigu o granici sa Hrvatskom.⁴⁶⁹ U istoj se daje pregled otvorenih graničnih pitanja i iznose se podaci koji bi trebalo da posluže kao osnov slovenačkim predlozima za uređenje međudržavne granice sa Hrvatskom. Osnovna pretpostavka od koje Slovenija polazi u ovom dokumentu tiče se zadržavanja *statusa quo* granica koje su postojale na datum sticanja nezavisnosti 25. juna 1991. godine. U tom pogledu, Slovenija u Beloj knjizi iznosi stanovište po kojem je ona, kao deo SFRJ imala „izlaz na otvoreno more“, a što joj je Hrvatska izričito priznala u Noti Ministarstva spoljnih poslova od 18. novembra 2003. godine. Potom, u obrazloženju Slovenija navodi i argumente koji se odnose na njena stečena prava proisteka na osnovu sukcesije Osimskog ugovora o razgraničenju iz 1975. godine i Ugovora o razgraničenju epikontinentalnog pojasa iz 1968. godine, zaključenih između SFRJ i Italije, po kojima je Sloveniji, bez rezerve omogućen pristup otvorenom moru. Praveden pristup razgraničenju prema slovenačkom stanovištu, podrazumeva prihvatnje Hrvatske da Piranski zaliv pripada Sloveniji. Navedeno stanovište Slovenija obrazlaže činjenicom da je po Zakonu o obalnom moru i epikontinentalnom pojasu SFRJ, koji se primenjivao na datum sticanja nezavisnosti 25. juna 1991 godine, Piranski zaliv imao status unutrašnjih voda i da je kao takav bio i ostao pod nadležnošću Slovenije, shodno principu teritorijalnog *statusa quo*, priznatog u Ustavnoj povelji o samostalnosti i nezavisnosti Republike

467 *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 144/2005.

468 *Uradni list Republike Slovenije*, br. 2/2006.

469 “White Paper on the Border between the Republic of Slovenia and the Republic of Croatia”, Ljubljana, Tiskarna Delo, 2006.

Slovenije i Ustavnoj odluci o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske od 25. juna 1991. godine, Mišljenju br. 3 Arbitražne komisije Konferencije o bivšoj Jugoslaviji od 11. januara 1992. godine, i Zajedničkoj izjavi o izbegavanju incidenata koju su ministri inostranih poslova Slovenije i Hrvatske potpisali na Brionima 19. juna 2005. godine. Radi osnaženja pomenutog stanovišta, Slovenija je iznela niz primera iz unutrašnje pravne prakse. Oslanjajući se na pravno-istorijske, ekonomske i druge podatke, Slovenija se nije libila da iznese i dosta smeo stav da Piranski zaliv predstavlja istorijski zaliv nad kojim Slovenija polaže suverena prava. S ozbirom na zatečeno stanje granica nakon sticanja nezavisnosti, po Sloveniji nije moguće prihvatiti hrvatsko stanovište da Piranski zaliv potpada pod odredbu iz člana 15. Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, tim pre, jer se ova odredba odnosi isključivo na razgraničenje teritorijalnog mora, a ne i na unutrašnje morske vode kojima Piranski zaliv doista pripada. Ako bi se pak, i pošlo od pretpostavke da Piranski zaliv ima status teritorijalnog mora, po Sloveniji je sasvim jasno da se član 15. Konvencije ne bi mogao primeniti jer se odredba o liniji sredine ne primenjuje u slučaju gde se zbog istorijskog naslova ili drugih posebnih okolnosti razgraničenje između susednih država ima izvršiti na drugačiji način.⁴⁷⁰

Ukoliko se bliže analiziraju suprotstavljena stanovišta, može se zaključiti da Slovenija postavlja teritorijalni zahtev za čitavo područje Piranskog zaliva i Savudrijske vale. Suverenitet nad zalivom trebalo bi da Sloveniji omogući pristup otvorenom moru, ali i proglašavanje različitih morskih pojaseva i zona u kojima bi imala suverena prava i jurisdikciju. S druge strane, Hrvatska postavlja zahtev za delom teritorijalnog mora u Piranskom zalivu i Savudrijskoj vali. Zahtev na moru zasniva se na akcesoriju kopna Savudrijske vale, čime Hrvatska potencira na razgraničenju teritorijalnog mora u skladu sa pravilom

470 U hrvatskoj stručnoj literaturi navodi se da je u slovenačkim propisima iz 2005. i 2006. godine, kao i na službenoj karti *e-Atlasa okolja*, kojeg je izdala Agencija za zaštitu životne sredine 2009. godine, Slovenija prisvojila površinu teritorijalnoga mora od 233,8 kilometara kvadratnih, što je 130% veća površina od površine slovenačkog teritorijalnog mora prikazanog u pretprijetnom dokumentu o ribarstvu upućenog Evropskoj uniji 1998. i 2004. godine, kada je Slovenija postala njena punopravna članica. Videti: Zvonko Gržetič, Vesna Barić Punda, Valerija Filipović, „O granicama u sjevernom Jadranu (1948–2009) s posebnim osvrtom na kronološki kartografski prikaz”, *Poredbeno pomorsko pravo*, 2010, br. 164, str. 19–72.

sadržanim u članu 2. Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine, po kojem se suverenost države preko kopnenog dela teritorije proteže još na unutrašnje morske vode, teritorijalno more uz obalu, a potom i na vazdušni prostor iznad njega, kao i na dno i podzemlje mora.⁴⁷¹ Uzimajući u obzir da je između Slovenije i Hrvatske u kopnenom delu spornog područja Piranskog zaliva uspostavljena administrativno-teritorijalna podela još 1947. godine, za polaznu osnovu međusobnog razgraničenja može poslužiti princip *uti possidetis juris*, koji je shodno mišljenju Arbitražne komisije granice bivših jugoslovenskih republika stavio pod zaštitu međunarodnog prava na sam datum sukcesije država.⁴⁷² Pod pretpostavkom da su se u Piranskom zalivu nakon sukcesije SFRJ Hrvatska i Slovenija bočno graničile na izlazu u Jadransko more, pozivanje Slovenije na istorijski naslov i druge posebne

471 Konvencija o pravu mora iz 1982. godine (UNCLOS III), predstavlja najznačajniju kodifikaciju međunarodnog prava u ovoj oblasti. Videti: "Convention on the Law of the Sea with Annexes and Index, Final act of the Third UN Conference on the Law of the Sea", *UN Treaty Series*, vol. 1833, p. 3. Konvencija je stupila na snagu 16. novembra 1994. godine shodno čl. 308(1). Videti: *Službeni list SFRJ dodatak Međunarodni ugovori*, br. 1/1986. Pomenutoj Konvenciji prethodile su četiri Ženevske konvencije o pravu mora i to: Konvencija o teritorijalnom moru i spoljnjem morskom pojasu iz 1958. godine, koja je stupila na snagu 10. septembra 1964 godine. Videti: *UN Treaty Series*, vol. 516, pp. 206–249. Ostale tri Ženevske konvencije donete na Konferenciji iz 1958. godine, a stupile su na snagu sledećim redosledom: Konvencija o otvorenom moru – 30. septembra 1962 godine, Konvencija o epikontinentalnom pojasu – 10. juna 1964. godine i Konvencija o ribolovu i očuvanju živih bogatstava otvorenog mora – 20. marta 1966. godine. Videti: *UN Treaty Series*, vol. 450, pp. 82–135; vol. 559, pp. 286–321; vol. 499, pp. 312–333. Za prevod videti: *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 4/1965. Primena Konvencije iz 1982. godine, ima prioritet u odnosu na primenu pravila iz Ženevskih konvencija iz 1958. godine (čl. 311. st. 1), zbog toga što su u njoj uglavnom preneti, sistematizovani i dalje razrađena postojeća pravila i što bi pojedinačna primena Ženevskih konvencija u krajnjem slučaju, trebalo da dovede do identičnih rezultata razgraničenja.

472 U slovenačkoj Beloj knjizi iznosi se podatak iz kojeg proizilazi da je, 20. februara 1947. godine, neposredno po formiranju zone „B” „Slobodne teritorije Trsta” u koju su ušla područja Julijske krajine (Slovenačkog primorja i Istre), Poverništvo narodnooslobodilačkog odbora za Slovenačko primorje po odobrenju Pokrajinskog narodnooslobodilačkog odbora za Slovenačko primorje i Trst u Ajdovščini, te Vojne uprave Jugoslovenske armije u Opatiji, donelo odluku o osnivanju Istarskog okruga za područja sreza (kotara) Piran i Buje. Piranski kotar obuhvatao je naselja Kopar, Izola Piran, dok je kotar Buje obuhvatao Novigrad, Umag, opštine Savudriju i Kaštel. Sve administrativno-teritorijalne podele koje su potom usledile na republičkom nivou, nisu dovodile u pitanje navedeno razgraničenje.

okolnosti, nije opravdano, osim ukoliko bi zahtev bio pravno redefinisano. S aspekata istorijskih prava, državne granice su relativne jer međunarodno pravo za njih nema adekvatnih merila. Ako je zahtev Slovenije na tzv. istorijski naslov utemeljeno na čl. 10. Konvencije o pravu mora iz 1982. godine, onda bi Slovenija morala prethodno dokazati da je u ovom delu Jadranskog mora u vremenu pre nastupanja sukcesije SFRJ postojala njena stvarna i kontinuirana suverena vlast koja ničim nije bila ometana, odnosno povodom čijeg efektivnog vršenja ni jedna druga država nije stavljala primedbe već je tu vlast prećutno tolerisala (*tacitus consensus*). Iako u tom pravcu Slovenija iznosi određena obrazloženja, moguće je da tim obrazloženjima želi da zaobiđe jednu pravno značajnu činjenicu, a to je, da su obalno more, vazdušni prostor iznad njega, dno i podzemni podmorski prostor prema Zakonu o obalnom moru i epikontinentalnom pojasu SFRJ, bili sastavni deo jedinstvene jugoslovenske teritorije.⁴⁷³ U tom smislu, i Piranski zaliv mogao bi biti podveden isključivo pod unutašnje morske vode SFRJ, i to samo pod uslovom da njegova geografska konfiguracija odgovara „jasno istaknutoj uvali uvučenoj u kopno, čija je morska površina jednaka površini ili je veća od površine polukruga prečnika jednakog dužini prave linije koja zatvara ulaz u uvalu“. Pri tome, „morska površina uvale meri se od linije najniže oseke duž obale uvale i prave linije koja zatvara ulaz u uvalu“ (član 3. Zakona). Pravno relevantna činjenica da je Piranski zaliv predstavljao unutrašnje morske vode SFRJ na dan sukcesije, nije u skladu slovenačkom hipotezom. Međutim, ako se analizira republička praksa u toku trajanja države prethodnice, moguće je potvrditi tezu da su na Jadranu ipak postojale izvesne „demarkacione linije“ između republičkih nadležnosti. Te linije, naravno, nisu imale međunarodnopravno, već administrativnopravno značenje koje se ispoljavalo u ograničenom prostoru važenja republičkog pravnog poretka i jurisdikcije republičkih organa u tzv. pomorskim sektorima.⁴⁷⁴ S obzirom da nije sporno da su priobalne jugoslovenske republike određene funkcije i ovlašćenja vršile u granicama pomorskih sektora, ta činjenica nije dokaz *per se*, da su one time ispunjavale sve uslove koje međunarodno pravo predviđa za uspostavljanje teritorijalnog

473 Član 1. pomenutog Zakona propisuje: „Suverenitet Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljem tekstu: SFRJ) na moru, prostire se na obalno more SFRJ, vazdušni prostor iznad njega, na dno i podzemni morski prostor tog mora“. Videti: *Službeni glasnik SFRJ*, br. 49/1987; 57/1989.

474 *Službeni list FNRJ*, br. 1/1952.

suvereniteta i državnih granica. Ispitivanje dalje prošlosti za Sloveniju ne bi imalo nikakvog smisla, pošto pre sticanja nezavisnosti ona nije imala državni suverenitet nad morskim područjem, niti je imala međunarodno priznate državne granice sa Hrvatskom. Slična argumentacija važi i za Hrvatsku koja je poput Slovenije za justifikaciju zahteva iznosila mnogobrojne podatke o „vršenju, stvarne i neometane efektivne vlasti u Piranskom zalivu“.⁴⁷⁵ Ako bi ti podaci zaista i bili istiniti, onda se postavlja pitanje kriterijuma za utvrđivanje granice na Jadranskom moru, budući da liniju razgraničenja između Hrvatske i Slovenije nije povukla federacija u čijem su sastavu bile, već je linija nastala dejstvom njihovih unutrašnjih akata koje su preuzele u okviru svojih nadležnosti i činjeničnog stanja koje su ti akti proizveli. Otuda, ne bi bilo nemoguće tvrditi i da se na Jadranu primenjuje druga varijanta principa o nepromenljivosti granica *uti possidetis de facto*.⁴⁷⁶ Pomenuti pristup nije međutim, do kraja ispravan, jer se njime ne dokazuje pravo, već eventualno intenzitet i efektivitet ostvarivanja republičkih nadležnosti pre i posle sukcesije SFRJ. Polazeći od činjenice, da je prema međunarodnom običajnom pravu za postojanje istorijskog naslova potreban pristanak na faktičko stanje koje nije ometano ili osporavano od druge strane (*Qui tacet consentit videtur si loqui debuisset ac potuisset*), a da je za postojanje istorijskog zaliva neophodno da vode u zalivu budu u režimu unutrašnjih voda, iz napred navedenih razloga jasno je da Piranski zaliv te uslove ne ispunjava.⁴⁷⁷

475 Povodom spora oko ostrva Palmas poznati sudija Max Huber izneo je definiciju principa efektiviteta kojim: „(...) Pravni naslov sticanja teritorije u savremenom međunarodnom pravu zasnovano je na shvatanju o efektivnosti, čija srž leži u trajnoj i mirno uspostavljenoj vlasti. To je ujedno i sastavni element teritorijalnog suvereniteta i uslov formiranja nezavisne države, ali to nije ograničen princip... već princip koji se pojavljuje i kod federalnih država i njenih sastavnih delova... Još pre uspostavljanja međunarodnog prava, granice su bile utvrđivane na osnovu fakta vršenja teritorijalne vlasti, pa takođe i nakon toga, fakt miroljubivog i stalnog iskazivanja teritorijalnog suvereniteta još je uvek jedan od razloga utvrđivanja međudržavnih granica (...)”. Videti: “Island of Palmas Case”, (United States v. Netherlands), *American Journal of International Law*, 1928, Vol. 32, p. 867.

476 “Land, Island and Maritime Frontier Case” (El Salvador v. Honduras; Nicaragua intervening), *International Court of Justice Reports*, 1992, p. 351.

477 U određenim slučajevima u cilju održavanja mira i stabilnosti, razgraničenje teritorije se vrši pozivanjem na istorijski naslov. Time se po principu *ex facto jus oritur*, vrši konsolidacija stečenih prava na moru. Videti: Robert Y. Jennings, *The Acquisition of Territory in International Law*, op. cit., pp. 23-28.

Zahtev Slovenije za uspostavljanjem uskog „dimnika“ kojim bi se omogućio njen izlaz na otvoreno more kontradiktoran je u odnosu na ranije pomenuto stanovište da je Slovenija nad čitavom Piranskim zalivom uživala suverena prava.⁴⁷⁸ Ako ne bi insistirala i dalje na ovom zahtevu, Slovenija bi morala da uvaži stvarnost i prisustvo Hrvatske na obalama zaliva, što *per se*, povlači primenu kodifikovanog međunarodnog prava sadržanog u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravu mora, a koje se odnosi na razgraničenje zaliva čije obale pripadaju većem broju država. S tim u vezi, na razgraničenje Hrvatske i Slovenije u Piranskom zalivu, mogla bi se primeniti odredba iz člana 15. Konvencije, koja se odnosi na razgraničenje teritorijalnog mora između država čije su obale suprotne ili se dodiruju, a kojom se propisuje da se granica utvrđuje po središnjoj liniji, osim ako postoji drugačiji sporazum, odnosno istorijska prava ili posebne okolnosti koje opravdavaju drugačija rešenja. Kako se koncept o istorijskom naslovu u konkretnom slučaju čini teško održivim za obe strane, državama preostaje mogućnost pozivanja na posebne okolnosti.⁴⁷⁹ U međunarodnoj praksi nije moguće izvući neki opšti zaključak, osim da se radi o okolnostima koje omogućavaju uzimanje u obzir specifičnosti obalne konfiguracije, njihovih geografskih, geomorfoloških i fizičkih struktura, prirodnih bogatstava i navigacijskih osobina.⁴⁸⁰ U konačnom odlučivanju o

478 Krisitan Turkalj, „Razgraničenje teritorijalnog mora između Hrvatske i Slovenije u sjevernom Jadranu (Piranski zaljev)“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2001, br. 5, str. 939–979.

479 Prilikom pripreme nacrtu Konvencije o teritorijalnom moru i spoljnjem morskom pojasu, Komisija za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija utvrdila je da se pod posebnim okolnostima podrazumevaju posebno neuobičajene konfiguracije obale, postojanje ostrva ili plovnih puteva. Videti: *Yearbook of International Law Commission*, 1956, vol. II, p. 300.

480 Problem za Sloveniju i njen zahtev za „izravni teritorijalni izlaz na otvoreno more“, može predstavljati upravo specifična konfiguracija njene obale od koje zavisi određivanje polaznih linija teritorijalnog mora. Da bi ostvarila pristup otvorenom moru, Slovenija bi morala protegnuti svoje teritorijalno more sve do krajnje tačke 5 Osinskog ugovora iz 1975. godine. Ta tačka nalazi se duboko ispred hrvatske obale Istre, otprilike u visini Umaga – ujedno, to je i početna tačka razgraničenja (01) prema Sporazumu o razgraničenju epikontinentalnog pojasa između Italije i SFRJ iz 1968. godine. Prepreka koja stoji Sloveniji na putu „izlaska“ na otvoreno more otuda jeste pravilo iz člana 3. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora iz 1982. godine, kojim „nijedna država nema pravo na teritorijalno more koje bi bilo više od 12 nautičkih milja udaljeno od njenih polaznih linija“. Videti: Davor Vidas, *Hrvatsko-slovenačko razgraničenje*, op. cit., str. 22–23, 59.

razgraničenju mogli bi biti merodavni i drugi razlozi poput stepena proporcionalnosti između pomorskih oblasti i dužine obale merene u opštem pravcu, te svakako i posledica koje delimitacija ima u odnosu na položaj i razgraničenje susednih država u regionu.⁴⁸¹ Svako povlačenje jedinstvene granične linije mora biti u skladu sa načelima pravičnosti, koja zavise od metoda baziranih na ravnopravnim interesima strana, odnosno, posebnim okolnostima koje nameće sama konfiguracija Jadranskog mora.⁴⁸² Bez uvažavanja navedenih činjenica, ni instance predviđene Konvencijom o pravu mora ne bi bile u stanju da izreknu svoj konačan sud o razgraničenju u Piranskom zalivu.⁴⁸³

481 U sporu oko epikontinentalnog pojasa u Severnom moru, Međunarodni sud pravde uputio je Dansku, SR Nemačku i Holandiju da spor reše pregovorima na osnovu pravičnih načela, tako da se svakoj državi ostavi što je moguće više delova teritorije koja čini prirodan produžetak kopna uronjenog u more. U slučaju preklapanja, Sud je predložio razgraničenje u dogovorenim proporcijama ili, ako nema dogovora onda jednako, osim ukoliko se ne odluči na režim zajedničke jurisdikcije, korišćenja ili eksploatacije za zone preklapanja ili bilo kojeg njihovog dela. Videti: "North Sea Continental Shelf", *International Court of Justice Reports*, 1969, op. cit., p. 28

482 U sudskoj praksi došlo se do rešenja koja su donekle odstupala od uobičajenih. Zanimljiv je spor oko ostrvaca St. Pierre i Miquelon u blizini Njufaudlenda, oko kojih su se sporili Kanda i Francuska. *Ad hoc* Arbitražni sud potvrdio je da ne postoje opšta pravila o povlačenju jedinstvene linije na osnovu čl. 6. Ženevske konvencije, naglasivši da su geografske formacije „srce” svake delimitacije. Podelivši spornu oblast na južnu i zapadnu zonu, Arbitražni sud je potvrdio da isključenje teritorijalnog mora oko ostrva može dovesti do nepravičnih rešenja u zapadnoj zoni, zbog čega je potrebno obezediti da ostrva pored teritorijalnog mora imaju i isključivu ekonomsku zonu od 12 milja. U južnoj zoni gde ne postoje suprotstavljene obale susednih država, potvrđeno je pravo Francuske da proširi svoju isključivu ekonomsku zonu do 200 milja, bez mogućnosti odsecanja ili zadiranja u paralelnu frontalnu projekciju bočnog graničnog dela Njufaudlenda. Za ostvarenje cilja trebalo je da posluži koridor od južne granice ostrva koji predstavlja njihovu isključivu ekonomsku zonu. Videti: *International Legal Materials*, 1992, n° 31, pp. 1145–1171. U sporu oko epikontinentalnog pojasa između Libije i Malte, Međunarodni sud pravde istakao je da, „metod ekvidistance nije jedini metod primenjiv na predmetni spor i ne postoji nikakva pretpostavka da bi od njega moglo biti neke koristi. Otuda, unutar postojećeg prava, mora se pokazati da metod ekvidistance vodi jednom pravičnom rešenju u predmetnom sporu”. Videti: "Continental Shelf" (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta), *International Court of Justice Reports*, Judgment, 1985, pp. 13, 47, etc.

483 Slovenija je notifikacijom o sukcesiji od 16. juna 1995. godine, nasledila članstvo SFRJ u Konvenciji o pravu mora iz 1982. godine. Tom prilikom dala je interpretativnu izjavu o pravu država u nepovoljnom geografskom položaju. Slovenija je izrazila spremnost da prihvati arbitražni sud za rešavanje izuzetnih sporova koji su navedeni u čl. 298. Konvencije (sporove koji se odnose na

Uzimajući u obzir rezultate hrvatsko-slovenačkih pregovora oko definisanja granice na Jadranskom moru, jasno je da između dve države postoji teritorijalni spor za koji, prema svemu što je do sada rečeno, nije bilo prihvatljivih pravnih rešenja. Izgledi da se spor sporazumno reši bili su vrlo mali, čak i nakon što je pod okriljem Evropske unije 5. oktobra 2005. godine, napravljen pregovarački okvir da se granični sporovi između dve strane „rešavaju u skladu sa načelom mirnog rešavanja sporova“. Nagoveštaj određenog napretka usledio je posle sastanka premijera dve države na Bledu 26. avgusta 2007. godine, kada je postignuta načelna saglasnost da se spor oko razgraničenja na Jadranu iznese pred Međunarodni sud pravde u Hagu, a da se preostala nerešena pitanja među stranama rešavaju putem pregovora. U tom smislu formirana je mešovita komisija pravnih stručnjaka kojima je poveren zadatak da pripreme predlog sporazuma o iznošenju graničnog spora pred Međunarodni sud pravde. Zbog slovenačke blokade pristupnih pregovora za učlanjenje Hrvatske u Evropsku uniju, pomenuta komisija bila je rasformirana, a stranama u sporu, ponuđena je 21. januara 2009. godine, medijacija „veća mudraca“ pod predsedateljstvom bivšeg finskog predsednika Martija Ahtisarija. Zbog unapred izpolitiziranog stava o sastavu i načinu rada ovog tela, pomenuta medijacija nije prihvaćena. Međutim, već 23. aprila 2009. godine, Evropska unija ponudila je Hrvatskoj i Sloveniji novi predlog u formi Sporazuma o rešenju spora i tekst zajedničke izjave kojima se strane obavezuju da obrazuju arbitražni sud koji će doneti meritornu odluku o toku granice na moru i kopnu, o režimu morskih područja, te o kontaktu Slovenije sa otvorenim morem.⁴⁸⁴ Sporazum o arbitraži između Hrvatske i Slovenije potpisan je u Štokholmu 4. novembra 2009. godine, a ratifikovan je od Sabora Republike Hrvatske 20. novembra 2009. godine. U Sloveniji je u junu 2010. godine, održan referendum o ratifikaciji Sporazuma o arbitraži koji je podržan od

morske granice, istorijske zalive ili istorijske naslove, pod uslovom da se svaki spor izuzme ako uključuje istovremeno razmatranje nerešenog pitanja koje se odnosi na suverenost ili druga prava nad kontinentalnim ili ostrvskim kopnenim područjem). Hrvatska je istim povodom 5. aprila 1995. godine, dala interpretativnu izjavu kojom se opredeljuje da rešavanje sporova poveri Međunarodnom sudu za pravo mora ili Međunarodnom sudu pravde u Hagu. Videti: Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General, Status as at 31 December 2001, op. cit., pp. 229, 242.

484 Davorin Rudolf, Irena Kardrum, „Sporazum o arbitraži između Hrvatske i Slovenije“, *Poredbeno pomorsko pravo*, 2010, br. 164, str. 8.

strane 51,5% birača. Pošto je u oktobru iste godine Ustavni sud Slovenije potvrdio da je navedni kompromisni akt između Slovenije i Hrvatske u skladu sa slovenačkim Ustavom, dve vlade su razmenile diplomatske note i Sporazum je stupio na snagu krajem novembra 2010. godine.

REZIME

U istraživanju pojma državnih granica, prethodno pravno pitanje predstavlja utvrđivanje međunarodnog značenja pojma državne teritorije. Teritorija države u međunarodnom smislu obično se definiše kao deo Zemljine kugle na kome, ispod koga i iznad koga važi državna suverenost. Budući da državna suverenost ima mnoštvo vidova koji u svojoj sveukupnosti čine skup prava i pravom ograničenih nadležnosti, jasno je da teritorija ima više smislenih značenja i dimenzija. Materijalna ili fizička dimenzija određuje teritoriju kao trodimenzionalni prostor unutar državnih granica sa određenom dužinom, širinom i visinom, koji obuhvata delove kopnene oblasti, podzemlja, vodenih površina nacionalnih reka, jezera i morskih površina, kao i delove vazdušne oblasti i kosmosa. Posmatrajući prostorno, teritorija ima iskrivljeni oblik kupe čiji se vrh nalazi u središtu Zemlje i čiji je poprečni presek vidljivi deo tog trodimenzionalnog prostora. Kada se materijalnoj dimenziji teritorije doda pravna sadržina, teritorija se objašnjava kao oblast u kojoj se prostire isključiva državna vlast ili pravni poredak. Pod pretpostavkom da je teritorija prostorna sfera važenja državnog pravnog poretka, norme koje predviđaju i primenjuju državni pravni poreci važile bi isključivo za prostor unutar državnih granica, što se ne podudara sa stvarnošću budući da se čitav zemaljski prostor ne deli po teritorijalnoj osnovi i da pored teritorije koje se nalaze pod neposrednom vlašću i suverenitetom država *stricto sensu*, postoje i prostori gde države nemaju neposrednu vlast i gde su uspostavljeni različiti pravni režimi, već u zavisnosti od mogućnosti ostvarivanja efektiviteta državne vlasti ili ostvarivanja suverenih prava koje garantuje međunarodno pravo (tzv. područja koja predstavljaju zajedničko dobro čovečanstva ili zajedničku baštinu čovečanstva, koja isključuju suverenitet čak i nad prirodnim bogatstvima). Determnisanje granica državne teritorije otuda, označava ujedno i utvrđivanje važenja državnog pravnog poretka čije limite određuje međunarodno pravo. Teritorijalne podele u međunarodnoj zajednici izvršene su upravo putem instituta državnih granica. Državne granice u stvarnosti predstavljaju krajnje tačke pružanja državnih nadležnosti. Kako odnosi međuzavisnosti ne negiraju teritorijalne

suverenitete, već ih stavljaju u okvir međunarodnog prava, države ostaju suverene upravo zato, što za njih važe pravila međunarodnog prava. Koliko će određeni vanprani elementi uticati na determinisanje granica, stvar je mesta, istorijskog trenutka, kao i političkih odnosa među državama. U studiji je izneta široka lepeza zapažanja u vezi razvoja instituta granica u odnosima između država *sensu politico*, i data je uslovna doktrinarna tipologija granica od prirodnih i veštačkih, do istorijskih, nacionalnih, pa sve do međunarodnih kojima se na širem međunarodnom planu omogućava koordinacija u vršenju suverenih prava i sloboda, kao i državnih nadležnosti van granica teritorijalne jurisdikcije. Pomenuti deo analize pokazuje da različite tipologije granica i terminološka razlikovanja sve državne granice u pravnom smislu mogu svesti pod pojam „međunarodnih granica“, jer njihova determinacija i egzaktno povlačenje na terenu, bez obzira da li se granice povlače između susednih država ili idu linijom razgraničenja između državnih i međunarodnih područja, suštinski počiva na međunarodnopravnom regulisanju i priznanju.

Sledstveno međunarodnopravnim promenama granice istorijski variraju u skladu sa procesom razvoja države i prava. Osnovna funkcija granica međutim, nije se bitnije menjala. U studiji je prikazano da njihova determinacija na spoljnjem planu u međunarodnoj praksi po pravilu podrazumeva obično tri faze, i to: 1) zaključenje međunarodnog ugovora o granici; 2) delimitaciju i, 3) demarkaciju kao završnu fazu (kojoj se, u nekim slučajevima pridodaje još i faza dealienacije). Dok je delimitacija suvereni akt relativan s aspekta međunarodnog prava, dotle je demarkacija granica na terenu, egzaktno pitanje uslovljeno matematičkim, geografskim, astronomskim i fizičkim znanjima o svetu i prirodi. Jasno je da pravno i fizički ograničena teritorija sa stanovništvom i efektivno postojanom vlašću, može predstavljati faktore od primarne važnosti za državu i njenu egzistenciju. Stupanje države na svetsku pozornicu uglavnom jeste stvar fakta, što *per se* ne dovodi do automatskog priznanja. Savremena praksa poznaje slučajeve da određene države budu priznate iz oportunističkih razloga, a da pitanje njihovih granica, još dugo vremena ne bude rešeno. Razgraničenje sledi tek onda kada se utvrdi postojanje određenog pravnog naslova. Pošto je priznanje država diskreciono pravo, logično da je delimitacija fakultativne prirode. Priznanje jednom dato, *expresis verbis* ili prećutno, podrazumeva – *sensu politico*, deklarativno prihvatanje prava i obaveza u odnosu na teritoriju. Principijelno sankcionisanje povrede

teritorijalnog integriteta i suvereniteta država, obezbeđuje međunarodnopravno ograničenje svih teritorijalnih zahteva koji idu na izmenu pravnog statusa teritorija, ali i pokušaja za nasilnom promenom granica. U međunarodnim odnosima uobičajeno je pravilo po kome, da bi jedna granica bila sigurna ona mora biti legalna. Konkretno će ta sigurnost proisticati iz pravnog osnova koji državi omogućava da se na njega pozove u slučaju osporavanja njenog teritorijalnog prava. Za međunarodno pravo sam proces utvrđivanja granica ima jedno konstitutivno dejstvo. Pravno utvrđivanje državnih granica vrši se pre svega kroz međunarodne ugovore, kolektivne deklaracije o priznanju, odluke *ad hoc* arbitraža ili presude međunarodnih sudova. Pošto granice predstavljaju jedan društveni fenomen podložan socijalnim zakonima, one su relativne s aspekta „istorijskih prava”, za koje međunarodno pravo nema adekvatna merila. Preskripcija teritorijalnog titulusa u odnosu na „vajkadašnje granice” predstavlja pristanak na faktičko stanje koji nije ometano ili osporavano od druge strane. U slučaju nedostatka forme, pravo uzima u obzir faktičku situaciju koju tvori određena državna praksa zasnovana na stvarnom, miroljubivom i neometanom vršenju efektivne vlasti (*ex facto jus oritur*). Da ne bi došlo do situacije da država koja postupa *bona fide* u odnosima sa susednim državama bude i prekludirana u svojim teritorijalnim pravima kada već formalno-pravni osnov ne postoji, nužno je da ista preduzima aktivne akcije radi jasnog utvrđivanja graničnih linija pružanja sopstvenih nadležnosti. Međunarodno pravo ovde postavlja neretko i jedan dodatni subjektivni uslov koji se tiče pravne svesti o obaveznosti poštovanja uspostavljenog stanja granica (*opinio juris sive necessitatits*).

Iako je razvoj međunarodnih odnosa pomerio granice važenja državnih pravnih poredaka u pravcu zaštite interesa međunarodne zajednice, problemi razgraničenja, odnosno utvrđivanja granica državnog teritorijalnog domena povlače i dalje duboka pravno-politička značenja, jer problemi proizilaze iz fundamentalnog koncepta državnog suvereniteta čije ograničavanje predstavlja konsekvencu pravnog delimitiranja državne vlasti u prostoru. Odvajanje prostora pravno je veoma osetljiva operacija koja pretpostavlja primenu pravila i principa o povlačenju granica nastalih dugotrajnom međunarodnom praksom. Uzimajući u obzir činjenice iznete u studiji u vezi pravila povlačenja državnih granica na kopnu, graničnim vodama, moru, dnu i podzemlju, vazduhu, kosmosu, polarnim oblastima, jasno je da pravila imaju

uglavnom dispozitivnu prirodu (osim u odnosu na delove zemaljskog prostora koji se nalaze pod posebnim međunarodnim pravnim režimima). Pravila i principi time omogućavaju državama da samostalno uređuju granice svojih teritorijalnih domena. Pri tome, iako pravila o povlačenju granica suštinski imaju opšti karakter, to ne znači da predstavljaju i imperativna pravila od kojih nema odstupanja (*jus cogens*), već naprotiv, pravila od kojih države mogu odstupiti i koja se mogu supsidijarno primenjivati u kombinaciji sa drugim relevantnim pravilima i kriterijumima.

Poseban akcenat u studiji dat je odnosu državnih granica prema fenomenu sukcesije država. Uobičajeno je, da sukcesija nadolazi kao posledica izmena teritorijalnog suvereniteta. U međunarodnom pravu, sukcesija se definiše kao zamena jedne države (države prethodnice), drugom državom (državom sukcesorkom), u pogledu odgovornosti za međunarodne odnose teritorije. U savremenim međunarodnim odnosima važi pravilo da se nastupanjem sukcesije država, ne dovode u pitanje međunarodno priznate granice. Sukcesija država ne zadire u pitanja granica utvrđenih ugovorom, niti u pitanje prava i obaveza koje se odnose na granični režim utvrđen ugovorom između država. Navedeno pravilo međunarodnog prava kodifikovano je i u članu 11. Bečke Konvencije o sukcesiji država u odnosu na ugovore. Izvedeno iz pravne prakse i međunarodnopravne doktrine, pravilo se suštinski naslanja na princip suverene jednakosti država, po kojem su države u obavezi da se uzdržavaju od pretnje i upotrebe sile u svojim međusobnim odnosima (pravilo sadržano u članu 2. Povelje UN). Princip nepovredivosti granica konsakriran je i u Završnom aktu, kao i u Deklaraciji Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju (KEBS), donetim u Helsinkiju 1975. godine. Kako međunarodna zajednica počiva na prohibiciji intervencionizma uperenog protiv teritorijalnog integriteta država, pravilo je da se međunarodno priznate državne granice mogu menjati isključivo mirnim putem i sporazumno. Isto stanovište replicira i Deklaracija o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji među državama od 24. oktobra 1970. godine, u odnosu na „demarkacione linije“. Obaveza poštovanja nepovredivosti državnih granica potvrđena je i u Pariskoj Povelji za novu Evropu iz 1990. godine, kao i u tzv. Smernicama Evropske zajednice o kriterijumima za priznanje država u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu iz 1991. godine.

Za život država sukcesora, pitanja granica može biti od primarnog značaja ako su iste formirane na osnovama administrativno-teritorijalnih podela bivše države. Tradicionalno međunarodno pravo za takve slučajeve odbija primenu opšteg pravila o nasleđivanju granica budući da smatra da je reč o unutrašnjim granicama koje su do momenta sukcesije bile podvrgnute režimu javnog prava države prethodnice. S prekidom unutrašnjeg pravnog poretka i prestankom njegove efektivnosti na teritoriji pogođenoj sukcesijom, prestaju i administrativne granice. Savremenim razvojem međunarodnog prava, a naročito prava sukcesije država koje reguliše pravne posledice tranzicije država u vremenu i prostoru, došlo je do suštinskih promena u odnosu na pomenuto shvatanje.

Prvobitno potaknute na primerima dekolonizacije zemalja Latinske Amerike, „granične inovacije“ svoju kulminaciju doživele su u Africi i Aziji, u drugoj polovini 20. veka. Tome je doprinelo načelo o zadržavanju teritorijalnog poseda – *uti possidetis*, koje je osveštalo teritorijalne podele kolonijalnih sila na ovim kontinentima. U Latinskoj Americi načelo se primenjivalo samo na osnovama „istorijski utemeljenih prava“ ili na bazi uspostavljanja „konstruktivne suverenosti“. Na području pravno heterogene Afrike načelo je anticipiralo jedan formalni zahtev za efektivnom okupacijom, čime je bilo u funkciji očuvanja teritorijalnog integriteta novih država. Za države sa područja Azije, načelo nije predstavljalo izričitu obavezu, jer se uglavnom implicitno primenjivalo u pravosudnim postupcima povodom teritorijalnih sporova gde je doprinelo očuvanju kontinuiteta državnih granica ili njihovom definitivnom povlačenju.

Iz istorijske retrospektive bilo bi značajno uočiti da je princip *uti possidetis* u međunarodnim odnosima prvobitno primenjivan u vreme važenja tradicionalnog međunarodnog prava, kada je upotreba sile između država bila dopušteno pravno sredstvo. U periodu nakon Drugog svetskog rata, kada je došlo do formalno-pravne zabrane upotrebe sile i pretnje Poveljom Ujedinjenih nacija, princip *uti possidetis*, odigrao je generalno uzevši, pozitivnu ulogu kod sukcesije država, jer je doprineo legitimizaciji anti-kolonijalne borbe za nezavisnošću, a potom je u potpuno izmenjenoj političkoj konstelaciji devedesetih godina 20. veka, uticao sa „manje-više“ uspeha i na stabilizaciju država nastalih dezintegracionim procesima u Istočnoj Evropi i Sovjetskom Savezu. Međutim, iako se princip *uti possidetis* u praksi pokazao kao pogodan mehanizam za prevazilaženja prvih

„porodajnih muka“ novonastalih država, princip nije bio primenljiv u svim slučajevima sticanja nezavisnosti. Na ovaj zaključak naročito ukazuju situacije u kojima se princip direktno konfrontirao sa ranije ustanovljenim načelom samoopredeljenja naroda. U tom pogledu, najznačajniji primer u praksi predstavlja jugoslovenski slučaj sukcesije gde su u odsustvu sporazumnih rešenja, „istorijske“ međurepubličke granice proglašene za državne, čime je praktično, uokviren teritorijalni *status quo* novih država, a pravno je „zamrznuto“ postojeće efektivno stanje nakon separativne disolucije SFR Jugoslavije. Osnovanost administrativnih međurepubličkih linija u momentu sticanja nezavisnosti otuda se nije ni postavljala, odnosno automatski je postala irelevantna. To je urađeno iz sigurnosnih razloga, zbog kolizije interesa različitih nacionalnih grupa u ostvarivanju prava na samoopredeljenje, ali i s namerom prevazilaženja mogućih kriza i konflikata nakon ostvarivanja nezavisnosti. Pomenutom pristupu umnogome su doprinela mišljenja Arbitražne komisije Mirovne konferencije za Jugoslaviju i usvojene odluke organa Ujedinjenih nacija koje su imale ključan značaj za regulisanje pitanja nasleđivanja državnih granica SFR Jugoslavije. Sledstveno navedenom, međunarodno pravo je na primeru sukcesije Jugoslavije doživelo svojevrni politički test, budući da su sve bivše jugoslovenske republike sticanjem nezavisnosti na spolnjem planu, stekle i međunarodno priznanje svojih granica. Administrativne granice su *via facti* pretvorene u državne granice, dok su međunarodno priznate državne granice države prethodnice ostale konzervirane pravilom međunarodnog prava o nepovredivosti.

Iako je jugoslovenski slučaj u međunarodnoj praksi izvršio značajan uticaj na konfirmaciju pravila o nepovredivosti međunarodno priznatih granica, ali i na redefinisavanje principa o nepromenljivosti unutrašnjih granica, većina granica između država sukcesorki SFRJ do danas nije formalno utvrđena, niti su granice povučene u skladu sa pravilima međunarodnog prava. Razlog tome svakako jeste i u iznuđenoj primeni principa *uti possidetis juris* pre sticanja nezavisnosti, koji je u jugoslovenskom slučaju ostao uslovljen postojanjem teritorijalnih zahteva, odnosno zahteva za ispravkama granica između država sukcesorki. Otuda, i pored principijelno izražene saglasnosti država sukcesorki u odnosu na teritorijalni *status quo*, zatečen u momentu sticanja nezavisnosti, problemi međusobnog razgraničenja ostaju i dalje nerešeni. Problemi će logično postojati sve dok između država sukcesorki postoji spor ili nesigurnost u odnosu na nasleđene

administrativne granice koje su sa sukcesijom SFRJ preoblikovane u državne granice.

Uzimajući u obzir da princip *uti possidetis* nema retroaktivno dejstvo, niti da omogućava automatski povraćaj na pozicije utvrđene u pravnim aktima države prethodnice, ne isključuje se mogućnost da države sukcesorki pristupe utvrđivanju svih relevantnih činjenica i okolnosti koje mogu biti od značaja za ustanovljavanje teritorijalnog titulusa (tzv. istorijsko-pravnog nasleđa), čime, i kao opšte primenljivi princip, *uti possidetis* deluje supsidijarno u odnosu na konačno povlačenje državnih granica. Štaviše, zbog nerešenih graničnih pitanja između država sukcesorki SFRJ, takav pristup nameće se i kao nužnost. Da bi se shvatila njegova važnost u studiji je iznet prikaz aktuelnog stanja nasleđenih međunarodno priznatih granica države prethodnice prema „starim susedima“. Ovaj test podrazumevao je analizu međunarodnih ugovora i drugih pravnih akata kojima su te granice definisane i međunarodno potvrđene.

Elaboraciju nasleđenih međunarodno priznatih jugoslovenskih granica pratila je i elaboracija povlačenja unutrašnjih administrativnih granica i njihova transformacija u granice između država sukcesorki SFRJ. Elaboracija je obuhvatila analizu unutrašnjih pravnih akata države prethodnice o administrativno-teritorijalnoj podeli prisutnoj od samog nastanka Jugoslavije, pa sve do njenog raspada i sukcesije. S obzirom na uočene pravne nedostatke prilikom unutrašnjeg razgraničenja, analiza je dopunjena posrednim ispitivanjem istorijsko-političke građe i jednostranih akata kojima su se, uz pomoć efektiviteta vremenom uspostavljale unutrašnje granice između konstitutivnih delova države prethodnice. Navedenim metodom omogućeno je sagledavanje geneze problema razgraničenja između bivših jugoslovenskih federalnih jedinica koji je nasleđen i nakon sticanja nezavisnosti država sukcesorki SFRJ.

Konačno, studija o državnim granicama nakon sukcesije SFRJ pokazuje s jedne strane da je u jugoslovenskom slučaju potvrđeno međunarodnopravno pravilo o nepovredivosti međunarodno priznatih državnih granica, a da su sa druge strane, učinjene određene manjkavosti prihvatanjem opšteg principa o pretvaranju administrativnih granica u državne. Prihvatanje dekolonizacionog principa *uti possidetis juris*, kojeg je preporučila Arbitražna komisija Konferencije o bivšoj Jugoslaviji na osnovu uskog tumačenja jurisprudencije Međunarodnog suda pravde, pokazalo se

necelishodnom kod identifikacije i povlačenja granica između država sukcesorki SFRJ. Njegova „preventivna“ primena imala je pre političko, negoli pravno opravdanje i to, na spoljnjem planu, jer se radilo o jednoj iznuđenoj situaciji izazvanoj burnim događanjima prilikom separativne disolucije SFRJ koja je zahtevala očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti. Međutim, princip *uti possidetis juris*, i pored načelne saglasnosti novih država u odnosu na nov režim granica i teritorijalni *status quo*, nije uspeo pomiriti njihove različite pozicije povodom utvrđivanja linije razgraničenja. Budući da je iz pregleda iznetog u studiji evidentno da između većine država sukcesorki postoje otvoreni granični problemi, logično bi bilo da države pristupe njihovom regulisanju uz primenu svih relevantnih pravila i principa međunarodnog prava uz utvrđivanje onih činjenica i okolnosti koje bi mogle biti od značaja za međudržavno razgraničenje. Sa širokom lepezom pravnih mehanizama neophodnih za mirno rešavanje sporova, međunarodno pravo ovde igra odlučujuću ulogu.

SUMMARY

In the international community that is based on the territorial principle, sovereignty over particular territory is still the basic principle for solving the territorial issues. Even though authors present differentiated views on state territory, that are in direct correlation to the understanding of territory's legal essence, the conceptual understanding of state territory generally leads to delimitation of different legal orders. This may be derived from the fundamental concept of the state sovereignty, whose delimitation is a consequence of delimitation of state authority and power. When analyzing this problem, one should base the analysis on the material presumptions and adopt physical determinants longitude, latitude and altitude as limits of the space in which a state legal order is in power. Positioning everything in three dimensions on basis of the knowledge about world derived from natural sciences should enable one to determine optimal legal dimensions of sovereignty. Virtually presented in vertically positioned planes, the border- lines cut the interior of Earth, its' surface and the aerial space, thus realistically determining the ultimate points to which the state competence spreads. Depending on the changes of the international public law, the borders have changed throughout history in accordance with the processes of establishing, breaking up and binding together of states. The changes of borders were correlated to the practice of delimitation and marking of borders of the state legal entities. While the delimitation is an act of a sovereign entity which is relative from the standpoint of the international public law, the marking of borders in the field is an exact question that is determined by the knowledge of the world that had been derived from the mathematics, geography, astronomy and physics. It is obvious that a legally and physically limited territory with a population and constant effective authority may be a factor of primordial significance for a state and its' existence. Entrance of a state on the stage of the world politics is predominantly a matter of fact which in itself does not lead to state's automatic recognition as an entity of the international public law. The contemporary practice offers examples of recognizing particular

states for the opportunist reasons, leaving the issue of such state's borders open for a longer period of time after the recognition. One may delimit the borders only after the legal title had been determined. As recognition of the state is a discretionary right, one may derive a logical conclusion that the delimitation is an optional act. Once a state or an international organization had given recognition, either expressly or by conclusive actions, in political sense it implies declaratory acceptance of rights and duties pertaining to that particular territory. Consequent sanctioning of violation of states' territorial integrity and sovereignty should ensure the reduction of all territorial aspirations aimed at changing the legal status of particular territory in international public law, and discourage attempts of violent change of state borders. The rule in the international relations prescribes that a border is secured, under the condition that the above- mentioned border is legally determined. The concrete safety of a border should stem from the legal title that should enable a state to call upon that title in cases of dispute over its' territorial right. Thus, the process of determining the borders has a constitutive significance for the international public law. Depending on a case, the legal instrumentalization of borders is accomplished by the means of international treaties and agreements, collective declarations of recognitions of borders, decisions of ad hoc arbitrations or adjudications and rulings of international tribunals. Since the borders are primarily a social phenomena subjected to laws of sociability, they are relative from the point of view of "historic rights" for which the international public law has no adequate criteria. In cases of lack of form, the law takes in consideration the factual situation that had been created by state practice based on exercise of real and undisturbed effective power (*ex facto jus oritur*). Prescribing the title to a territory in regards to historic borders is a consent to the factual situation that had not been disputed by other parties (*qui tacet consentir videtur si loqui debuisset ac potuisset*). One may naturally deduce from this that international public law demands the existence of a subjective element – legal consciousness of obligation to respect it (*opinio juris sive necessitatits*). Even though state acts in good faith, it often may be limited in its' territorial rights and prerogatives. That should happen in cases when a state accepts particular position of another party pertaining to a territorial situation, thus recognizing the existence of effectivity of state's authority pertaining to a territory and border line in a legally non-

defined temporary period (*Non licet venire, contra factum proprium*). A state succession does not imply the questioning of internationally recognized borders. It is a common rule of international public law that successor states are obliged to respect the international borders of the preceding states in accordance with the continuity in carrying the state competence out within internationally recognized borders, and not on basis of mere fact of succession into contractual relationship. One may reach a conclusion that through the process of delimitation of borders the international public law creates an objective situation that becomes a mandatory provision that binds the successor states in cases of state succession. Exceptions to the above- mentioned provisions might be formed solely on basis of consensus, novatio of the existing legal relation, i.e. by reaching an agreement with different contents. The initiation of the issue of borders may be significant for the existence of the states successors in cases when their borders had been formed on basis of administrative- territorial borders of preceding states. The traditional international public law refused to apply the general rule to such cases, considering that the rule would be applied to internal borders that used to be subjected to the regime of internal public law of the preceding state. Once the internal legal system had been interrupted and it ceased to be effective in the territory subjected to succession, the administrative borders should cease at the same time. The contemporary developments of international public law, especially in the field that regulates the consequences of state transition in time and space, lead to substantial shifts in this subject matter. Originally initiated in the instances of decolonization of states in the Latin America, "the border innovations" reached a culmination in Africa in the 2nd half of the 20th century. The well- known principle of retaining the territorial possession – *uti possidetis, ita possideatis*, that sanctified the territorial divisions that had been imposed by the colonial powers in the above – mentioned continents, has considerably contributed to the changes in regulation of delimitation of borders. While in the Spanish Americas the principle had solely been applied on basis of "historically based rights" to territories or on basis of establishing a "constructive sovereignty", in the territories of the legally heterogeneous Africa, this principle has anticipated a formal request for effective occupation. The principle of *uti possidetis* had played a positive historic role in the field of state succession in the function of maintaining a territorial status quo. The above-

mentioned principle provided legitimacy to the anti-colonial struggle for independence and then provided a basis for stabilization of the newly established states in the fields of internal and external policies. The process of transformation of the administrative borders into international ones at the beginning of process of disintegration in the Eastern Europe and Soviet Union turned this principle into the general principle of delimitation between constitutive parts of former complex states. The borders between former Yugoslav republics have been proclaimed the international borders, thus providing legal framework for the territorial *status quo* of the new states. In practice, this meant “freezing” the situation that came into existence after the “separatist dissolving”. Thus, the legal foundation of the internal lines became automatically irrelevant. This was done because of the security reasons, primarily due to collision of interests of various ethnic communities that were trying to realize their right to self-determination. This was also done in order to overcome the potential crises that may develop in the region once the former parts of federative state had achieved their independence. Basically, one should understand this principle as “the initial step towards the potential legal title”, regardless of the fact that at the moment an actual basis-effective authority over particular territory at the moment of succession of a state-exists. In spite of the fact that consent to the new international status of the borders had in principle been expressed, the problems of delimitations are not solved in a conclusive manner. From a logical point of view, the above-mentioned problems exist as long as states successors to the Socialist Federative Republic of Yugoslavia don’t reach a compromise on the delimitation of the controversial borders. That in fact means that all the interested parties should be obliged to determine the existing facts on basis of the rules of international public law. Under particular circumstances, the principle *uti possidetis* has a retroactive effect, which doesn’t exclude determination of course of evolution of setting up internationally recognized borders. If one intends to find appropriate solutions, one is obliged to analyze extensively historic and legal materials pertaining to transformation of internal borders into international. One also has to scientifically systematize the knowledge on the territorial – administrative organization of the preceding state, as that organization provides basis for the legal consequences of the state succession.

It is not an obscure fact that in the period between the two world wars there had been attempts to establish new, more progressive relations amongst nations and states. A supranational organization that should have provided a balance between love for one's fatherland and love for humanity was supposed to provide basis for those attempts. The creation of the League of Nations was the embodiment and result of such attempts. However, the League of Nations had not succeeded to develop the spirit of international affection to its' full extent, but it had certainly opened a path for a future progress of interdependency and national solidarity. On the ruins of the preceding order a new world order has been built, but it contained the old request for the re- shaping of the territories. Even though the idea that borders are not mere places of separation but also the places of state co-operation originates from that period, the international public law failed to set forth consequent rules on delimitation of the borders at that time. That clearly demonstrated to the concert of the Great Powers, a de facto continuation of the Holy Alliance, former symbol of legitimacy and social order, that without their participation in the course of history any concrete agreement on borders couldn't have been reached. Using its' secret apparatus and arrangements made in the course of WW1, the diplomacy made a preliminary division of territories and spheres of influence, thus setting forth the basis for determination of the new borders in Europe. All the peace treaties that have been concluded after WW1 had ended contained the introductory clauses of the Covenant of League of Nations, thus guaranteeing beyond any doubt the territorial immutability. The Peace Conference held in Paris in 1919 and 1920 had decided on the concrete territorial arrangements pertaining to the 1st Yugoslav state of Serbs, Croats and Slovenians, and the borders between that community and its' neighbors. Even though the Great Powers had expressed interest for bringing the Yugoslav territories in a single state, they have decided purposefully to exclude the newly formed state from the negotiations on its' most basic problems. For a long time, it had to wait for an international recognition. The representatives of Yugoslav nations had opened the diplomatic front as early as 1914 and that front has been active long after the arms went silent. In the course of WW1 particular programs of foreign policies, which on purpose expressed the maximal territorial claims, have been put forward. Initially the appointed representatives of the Yugoslav nations from the territories that

became part of the new state expressed the idea that borders with neighbors have to be drawn on basis of principles of nationality and the right to self-determination. However, in the course of the Peace Conference in Paris the representatives formulated a project of borders that represented a combination of political principles of natural, ethnic, historic, economic and strategic borders. It turned out the policy of appeasement towards Italy was baneful. As Italy was one of the Allied Powers whose territorial aspirations based on the secret 1915 London Covenant couldn't be easily avoided, Yugoslav delegation at the Peace Conference requested the maintaining of the old borders with Austro-Hungarian in its' memorandum. After a consistent and fierce diplomatic struggle Italy and Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians settled the delimitation of border on basis of bilateral Treaty of Rapallo that was signed on November 12th 1920. Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians made concessions to Italy Westwards of the line Rakek – Snežnik- Rijeka (Fiume). Once the "Free and Independent State of Fiume" had been formed, Beneshka Slovenia, including Channel valley, Slovenian coast including Gorica/Gorizzia, Trst/Trieste, Gradishka, greater part of Istria, Zadar and the islands of Cres, Lošinj, Palagruža, Lastovo, Vis became Italian territory. The Rome Covenant that had been signed by Italy and Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians on January 27th 1924 "set a term" on the "Adriatic compromise" on transfer of Rijeka (Fiume) to Italy. The Northern segment of border towards Austria was regulated mainly in accordance with the provisions of articles 27- 35 of Saint Germenes Peacy Treaty which had been concluded on September 10th 1919. The State of Serbs, Croats and Slovenians had not been able to fully justify incorporation of Slovenian Korushka on grounds of ethnic principles, which resulted in incorporation of this region in Austria, once a plebiscite has been carried out. The problem of delimitation with Hungary has temporarily been frozen by the Armistice Convention that had been signed on November 13th 1918. In spite of the sternopus efforts the Yugoslav delegation put into attributing the regions of Bačka, Baranja, Međumurje and Prekomurje (as natural extensions of the Southern part of Pannonia basin) to Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, substantiating this claim with ethnic reasons too, the Peace Conference reached the conclusion that border should be drawn along the natural borderlines created by rivers Mura, Lendava, Drava and the Danube. This conclusion was put in practice by means of clause 2, article 27

of Trianon Peace Treaty that had been concluded between Allied and Coalition Powers and Hungary on June 4th 1920. The regions between rivers Drava and Danube, as far as Meček Mountain, including Baya and Peczuy (*The Baya triangle*) and Slovenian Porablje have been omitted from the Treaty. Delimitation with Rumania predominantly pertained to the issue of Banat. Both states presented claims to the above- mentioned territory. Those claims have been based on historic, strategic and ethnic reasons. Avoiding a plebiscite on Banat, since Germans constituted a relative majority of population in that region and naturally aspired towards the West, two delegations reached political compromise. The compromise provided that majority of territory belongs to the state of South Slavs, but majority of South Slavic population in Banat had to remain on the Rumanian side of border. Clause 2, article 27 of the Trianon Peace Treaty prescribed that border with Rumania goes “from the joint border of Rumania and Hungary at Kish Sombor, Southwards across Valkanj, Westwards of Velika Kikinda and Žombolj, Modoš to the Danube, leaving us with towns of Vršac and Bela Crkva”. In the course of subsequent “border corrections”, the 2 states have exchanged particular smaller territories. In regards to the Yugoslav-Bulgarian border, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians requested a correction from Timok River up To Strumica River. Yugoslav delegation at the Peace Conference presented numerous historic, political, ethnographic and ethical arguments in its memorandum, and especially pointed out the numerous hostile acts of Bulgaria towards the Allies. It seems that this made a crucial influence on the decision to provide for territorial transfers in favor of Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians in Neilles Peace Treaty, that had been concluded between Allied and Coalition Powers and Bulgaria on November 27th. Along with the transfer of particular territories of strategic importance on the right river bank of Timok Bulgaria had transferred number of significant towns – Caribrod, Bosilgrad and Strumica, and the neighboring villages to Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. The predominant opinion amongst the delegates to the Peace Conference in regards to Yugoslav borders with Albania was that a territorial status quo that had been accomplished in 1913 should be maintained. Special commission of representatives of the Great Powers had been engaged in marking the border line from 1922 until 1925. Its’ duty was to carry out technical delimitation along the frontier line that had been determined by the Conference

of Ambassadors in London in 1913. On December 17th 1918 State of Serbs, Croats and Slovenians had issued Protocol, accepting this border in the region from river Bojana until city of Skadar / Schoder, requesting additional guarantees on Skadar Lake up until Đeravica, recognition of servitude and right to navigation that Montenegro enjoyed. According to the decision of the Conference of Ambassadors in 1913, the Slavic monastery and legacy of Saint Naum was to be transferred to Kingdom of Serbia. Once Albania had been accepted to the membership of League of Nations in 1920, and after numerous borders have happened, the prevailing opinion was that the Great Powers would make the final decision on the territory in dispute. And so the Conference of Ambassador has determined the border in dispute on November 9th 1921, after it had pointed out the duties that Yugoslav State accepted according to the peace treaties. After Albania had submitted a complaint to the League of Nations, it has requested an advisory opinion from the Permanent Court of International Justice in The Hague. The Court's opinion was in favor of the State of Serbs, Croats and Slovenians. The Protocol of Florence from July 30th 1926 prescribed for the final determination of borders. By the means of Convention on Maintenance and Restoration of Boundary Marks, Small Pyramids and Other Border Signs from August 11th 1929, Yugoslavia has physically secured its' border with Albania. Yugoslavia managed to secure its border by means of realization the longest border line, starting at Đakovica and going as far as Monastery of Saint Naum, leaving free access to the Adriatic coast and Northern trade centers of Prizren, Gostivar, Kičevo, Ohrid, Resan and Bitolj. All the original plans have not been realized once the international borders of the 1st Yugoslavia had been consolidated in the area of international policy by the means of determination of state's borders, since considerable portions of population of almost all Yugoslav nations had remained behind the borders of the neighboring states. In spite of the fact that, according to the 1921 census, the Yugoslav state had covered a territory of 247500 square kilometers and had a population of almost 12 million inhabitants, it was still facing many unsolved internal issues. Amongst those unsolved internal issues, the issue of internal territorial organization was one that is most significant for this study.

Until the adoption of its' 1st Constitution, the provisional state community of Serbs, Croats and Slovenians determined its'

administrative organization within the framework of historic regions. The 1st period of the territorial organization of the new state was marked by the implementation of the Vidovdan (St Vitus Day) Constitution that had been adopted on June 28th 1921. Besides regulating the usual issues pertaining to the state organization, this Constitution provided basic principle of regulating the local and regional autonomies in accordance with “the natural, social and economic conditions”. In a political sense, this provision did not anticipate the borders to which the nations have extended. The provisions of the Constitution providing for a centralist organization have been further elaborated in the Ordinance on Division of State into Regions that had been adopted on April 26th 1922. The Ordinance prescribed for a division of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians in 33 regions. Those were regions were Ljubljana, Maribor, Primorje-Krajina, Zagreb, Osijek, Srem, Bačka, Belgrade, Podunavlje, Podrinje, Valjevo, Šumadija, Morava, Požarevac, Timok, Niš, Vranje, Kosovo, Skopje, Bregalnica, Bitolj, Raška, Užice, Kruševac, Zeta, Split, Dubrovnik, Tuzla, Sarajevo, Mostar, Travnik, Vrbas and Bihać region. The “atomization” of the state territory may have subsequently been avoided by merging a number of regions whose population was not supposed to be larger than 800 000 inhabitants. The Ordinance provided for a “double track” system of autonomous and central powers, dividing the regions into districts (županije), municipalities and counties (kotari). Due to reasons of internal politics and national confrontations, the organization of regions did not surpass the old, historic borders of various districts and regions. In practice, the old territorial organization and division on districts and counties had continued and the regions have not been set up as long as 1929. The 2nd period of administrative-territorial organization of Yugoslav state commenced on October 3rd 1929 and it had been based on the Law on Name and Division of Kingdom on Administrative Districts. In practice, this Law prescribed for division of Kingdom of Yugoslavia on 9 districts (banovine): Dravska, Savska, Vrbaska, Primorska (Coastal district), Drinska, Zetska, Dunavska (Danubian district), Moravska and Vardarska banovina. The Law also prescribed for a separate administrative unit of city of Belgrade that was encompassing 3 cities, Belgrade, Zemun and Pančevo. In the course of determining the borders between the banovinas as autonomous units, the Law predominantly paid attention to natural, transport and economic environment towards

which particular district oriented them-selves. Basically, the Law prescribed for an artificial division of territory of Kingdom of Yugoslavia by administrative borders in order to preserve integral unitarian organization, without paying any attention to national unification of particular Yugoslav nations. The state centralism was further strengthened through the granted 1931 Constitution and subsequent legislative projects, while the banovina districts have been in practice reduced to a limited number of executive state competences. The 3rd period of administrative- territorial organization of the 1st Yugoslavia had been marked by the desire for break-up of the existing centralist organization. This demand had been sublimed in the creation of Banovina of Croatia, that took place in the circumstances when part of the political elite was open to Fascist ideas on one, and nationalist separatism on the other hand. In practice, the setting up of Banovina of Croatia meant redrawing of the borders between the administrative units of Kingdom of Yugoslavia. An Decree of Exigency proclaimed by the King, under Article 116 of the 1931 Constitution of the Kingdom of Yugoslavia prescribed for “incorporation” of Savska and Primorska (Coastal) districts and counties of Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik and Fojnica to Banovina Croatia. The determination of borders of territories of the 1st Yugoslav state community prescribed for by its’ internal law did not eventually imply marking of the borders in the sense of international public law. The established territorial organization had lasted in Kingdom of Yugoslavia until the WW 2, during which Yugoslavia’s “territorial integrity” has been broken up and divided amongst the Axis powers and their satellite states. In accordance with the historic events that took place during the above- mentioned period, one should briefly present the basic data on the war-time disintegration of Yugoslav territories. This data should also provide some reasons for the determination of the new borders after the WW2, which is the subject matter of the subsequent part of this study.

After the aggression against Yugoslavia on April 6th 1941, contrary to the provisions on military occupation and the articles 42 and 43 of The Hague Regulations pertaining to the 4th Convention on Rules and Customs of War on Land from 1907, the Axis Powers have broken up Yugoslav territory. Once Germany had signed the armistice with Yugoslav armed forces on April 17th 1941, *de facto*

breaking up and division of Yugoslav territory begun in accordance with the previously set plans. First the "Independent State of Croatia", an artificial creation of the occupying powers with a puppet government, had been set up. In practice, Bosnia and Herzegovina has been part of the territory of the "Independent State of Croatia". One has to point out that the entire territory of "Independent State of Croatia" has been divided into 2 spheres of influence. The Italian sphere of influence has spread in the South and the German sphere was in the North. The 2 spheres of influence have been separated by a line of demarcation that begun in the regions of Zagreb and Karlovac, went over Slunj and Sisak, Jajce and Kupres, and ended at Foča and Višegrad. According to Temporary Directions for Division of Yugoslavia, Montenegro was supposed to become an "independent state" under Italian suzerainty. Italy had decided to appease Albanian territorial claims for a "Great Albania", thus particular regions of Montenegro (Plav and Gusinje, Rožaje, Tuzi and Ulcinj), as well as parts of the Western Macedonia, Kosovo and Metohia became parts of Great Albania. Italy took over the territory between Zadar and Split, including the Dalmatian islands. At the same time it controlled parts of Slovenia, as far as line between Sušak, Karlovac and Ljubljana. The 3rd German Reich had occupied parts of Slovenia, Štajerska and Gorenjska region and proclaimed they are integral parts of the German Reich. On the other hand, German had established military administration in Serbia and Banat, but has not disputed Serbia's legal personality. On April 23rd 1941 Hitler himself had approved the line of demarcation between Germany and Italy in Yugoslavia. This line enabled Germany to carry out the regime of military occupation in Serbia even beyond Serbia's borders. German forces have been exercising control over the territory starting at Sombor, in the West it went over Petrinja, Glina, Bosanski Novi, Prijedor, Banja Luka, Jajce, Donji Vakuf, Travnik, Visoko and Sarajevo in Bosnia, Southwards to Rudo, Priboj, Nova Varoš, Sjenica, Novi Pazar in Rashka and Mitrovica in Kosovo. Bulgaria has appropriated Macedonia and regions around Zaječar and Negotin in Eastern Serbia, as well as part of the old Serbia (along the line Pirot, Vranje, Prizren, Tetovo, Kičevo, Ohrid and Bitolj). Hungary occupied Bačka, Baranja, part of Međumurje and Čakovec with its neighborhood. According to the general rules of international public law, military occupation of a particular state represents an actual and interim situation. The article 47 of the 1907 Hague Regulations prescribes

in a mandatory manner that “once the occupying power takes over the legal authority, it is obliged to take all the necessary measures in it’s’ competence to restore and provide for public order in the occupied territory”. Thus, the occupying powers couldn’t have materialized legally the fiction on “*debellatio* of Kingdom of Yugoslavia” on basis of capitulation of Yugoslav army. The de facto division of the occupied territories by the means of formal transfer of territories to particular occupying powers on basis of quasi- ethnic or “historically acquired rights” was in fact contrary to the provisions of international public law. Thus, all the territorial modifications which had taken place during the war and the occupation were considered as illegal acts *ab initio*, and their consequences have been sanctioned immediately after the end of the war conflicts.

After WW2 the borders of People’s Federative Republic of Yugoslavia have remained the same as the borders of Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, except in regards to Italy. After concluding peace treaties with Italy, Hungary, Rumania and Bulgaria in 1947 Yugoslavia has expanded its’ territory for over 7000 square kilometers. Besides that, in a separate Declaration, Yugoslavia acknowledged that it had not abandoned its’ claims to territories that indisputably should have been incorporated into “new Yugoslavia” on basis of the ethnic structure of those territories. Except in the case of Italy-Yugoslav border, the issue of determining the borders with neighboring countries was reduced to mere technical restoration and securing of the boundary marks that had been destroyed and damaged in the course of war. Yugoslavia has concluded number of treaties on maintenance, preservation and restoration of former boundary marks and border signs in order to solve those technical issues. At the Peace Conference in Paris Yugoslavia based its’ claims to Julijska krajina, territories of Istria and Trst / Trieste primarily on ethnic grounds. In the Peace Treaty that had been concluded on February 10th 1947, Italy has accepted the principle of “ethnic balance”, but solely in regards to transfer of Julijska krajina to Yugoslavia. At the same time, Italy consistently maintained its’ traditional attitude towards the disputed territories in Istria, along Slovenian coast and the part of Dalmatia that had belonged to it in the period between 2 world wars. The issue of division of Istria gave rise to the well-known affair of creation of “buffer state” “Free Territory of Trieste”. After the Yugoslav demand for transfer of disputed

territory to Yugoslavia and Italian demand for internationalization of territory had been rejected at the Peace Conference, after mediation of Great Powers, the 2 countries adopted the “French line” of delimitation that served as basis for “territorial corrections” in favor of Yugoslavia. Still, Italy has maintained some territories that had been predominantly inhabited by Slavic population, such as Channel valley, Rezia, Beneška Slovenia, the regions of Gorica / Gorizzia, Tržič, Trsta / Trieste and North-Western Istria. London Memorandum of Consent that had been signed on October 5th 1954 provided a compromise solution for delimitation of the “Free Territory of Trieste”: Zone “A” was put under jurisdiction of Italy and zone “B”, with slight correction of borders, has been attributed to Yugoslavia. Thus, the Memorandum provided a *de iure* revision of the Peace Treaty Yugoslavia had concluded with Italy. Finally, along with many other open questions between Italy and Yugoslavia, the Trieste issue has eventually been solved by Treaty of Ossimo that was signed on November 10th 1975.

It is not easy to provide answers to the questions which state organs in the 2nd Yugoslavia had drawn borders between Yugoslav Republics and on basis of which principles and titles. In the course of WW2. under the leadership of the Communist Party of Yugoslavia, “national committees of liberation” have been formed on the parts of territory that had been liberated by Communist guerillas. Gradually, those provisional organs of authority have transformed into permanent organs of territorial power over the territories that had been liberated from the Axis occupation. In November 1942 the Antifascist Council of National Liberation of Yugoslavia AVNOJ had been set up. AVNOJ represented the initial shape of the revolutionary authority that has been used by the Communist Party for omnipotent realization of its’ program in the fields of internal and external policies. In order to achieve an international recognition, the Executive Committee of AVNOJ worked with dedication on speedy organization of authority and power, through setting up of new “regional and provincial representative bodies of nations and ethnicities of Yugoslavia”. Those bodies were the origins of future federative units. Communists maintained that the territorial and national issues in the future Yugoslavia should be solved by the means of federalization of the country. The federalist policy in the course of Revolution had reached its’ peak as early as June 1943,

when at Plitvice the Antifascist Council of National Liberation of Croatia (ZAVNOH) has been formed. The Liberation Front of Slovenia has formed the Administrative Commission for the Liberated Territories and the Council of National Liberation for Slovenian Coastal Territory on September 15th 1943. On September 26th 1943 in Kičevo the representatives of the Committee of National Liberation of Kičevo, Debar, Gostivar, Struga and Tetovo have formed the Committee of National Liberation for the Free Territories of Macedonia. At incitement from the Communist Party of Yugoslavia for Macedonia the Initiative Board for setting up the Antifascist Council of National Liberation of Macedonia was formed. On November 15th and 16th in Kolašin the Antifascist Council of Montenegro and Boka had been set up, and on November 20th the Antifascist Council of National Liberation of Sandžak has been formed. On November 26th and 27th 1943 the representatives of Bosnia and Herzegovina have decided to set up the Antifascist Council of Bosnia and Herzegovina. One should note the interesting fact that at the same period of time the Head Council of National Liberation of Serbia did not have a chance to transform itself into an official political-territorial organization. On the 2nd Session of AVNOJ in Jajce, November 29th and 30th 1943, the Communists made a revolutionary break with the Kingdom of Yugoslavia. The revolutionary authorities have proclaimed the Law on Name of the State and State Symbols and declared that the future Yugoslav state community shall be “democratic and federative”. The decision that Yugoslavia should be organized on basis of federalist principles formally lead towards the setting up of states that would be the members of Yugoslav federation. Thus on at its’ session held in Černomelj on February 19th 1944 Slovenian Council of National Liberation formed state of Slovenia. On the 3rd Session of ZAVNOH in Topusko on May 9th 1944 State of Croatia was formed. At the 2nd Session of the Antifascist Council of Bosnia and Herzegovina that was held in Sanski Most on July 1st 1944 the state of Bosnia and Herzegovina has been formed. State of Montenegro was formed on July 14th 1944 at the Session of the Antifascist Council of Montenegro and Boka in Kolašin. At the 1st Session of the Antifascist Council of National Liberation of Macedonia in Prohor Pčinjski on August 2nd 1944 state of Macedonia was formed. On the Session of the Great Antifascist Assembly of National Liberation of Serbia that took place in Belgrade on November 11th 1944 the state of Serbia

was formed. The authorities created in the course of struggle for national liberation and the territorial organizations that had been created in the course of that struggle got AVNOJ as the supreme representative of sovereignty of nations of Yugoslavia. During the war territorial autonomies had been set up in particular larger regions. From the historic perspective, the delimitation has encompassed the regions of Sandžak, Vojvodina, Kosovo and Metohia, Dalmatia, Istria, Slavonia, as well as "Vojna Krajina" ("Military Borderland"). At its' 3rd Session on August 7th – 10th 1945 AVNOJ accepted decision of 1st Assembly of Vojvodina from July 31st 1945 and decision of Regional Assembly of Kosovo and Metohia that had been adopted in Prizren on July 10th 1945 on incorporation of 2 regions into federative Serbia. At the same session AVNOJ confirmed the decision of Antifascist Council of National Liberation of Sandžak from March 29th 1945. That decision prescribed for incorporation of regions of Priboj, Mileševo, Zlatar, Sjenica, Deževno and Štavice into federative Serbia, while regions of Bjelo Polje and Pljevlja shall be incorporated into Montenegro. Thus a demarcation line has been drawn, but at the same time the 1st administrative border between federative units has been defined. From the past analysis one may derive a conclusion that neither AVNOJ, as highest legislative and representative organ during the Revolution, nor the subsequent Temporary People's Assembly of the Democratic Federative Yugoslavia and the Constitutional Assembly held on November 29th 1945 had not, according to available historic data, adopted any official legal act establishing and defining the administrative borders between Yugoslav federative units. In the light of relations that had existed at that time, solely political centers of power presiding over the Communist Party of Yugoslavia could have adopted the above-mentioned decision in the course of WW2 and Axis occupation, or immediately after the end of war. One such decision had been brought out in public. It is the decision that had been adopted on July 1st 1945 by Commission of Politburo of the Central Committee of Communist Party of Yugoslavia, on provisional separation between Vojvodina and Croatia. In its' conclusion that has been submitted to the Presidency of AVNOJ, the Đilas Commission had drawn a "temporary border", starting at state border with Hungary, along the Danube up to the border between Bačko Novo Selo and Bukin (Bačka Palanka region). The border continued across the Danube between the villages Opatovac-Mohovo, Lovas, Babska, towns of Tovarnik, Šid,

Podgrađe-Ilinci, Adaševci-Mala Vašica, Lipovac-Batrovci, Strošinci-Morović. The Commission decided that regions of Subotica, Sombor, Apatin and Odžak on North-East in Bačka district should be transferred to Vojvodina on economic and ethnic grounds. The regions of Batina and Darda between the Danube and Drava river in Baranja became part of Croatia due to the national structure of it's' population. The regions of Vukovar, Šid and Ilok in Srem have been divided on basis of geographic and ethnic principles, as well as on grounds of economic significance for each federative unit. The issue of delimitation between Serbia and Macedonia within the federative Yugoslavia has been posed on number of occasions after the end of WW2. The first territorial problem pertained to the claims of Serbs who had suffered during war and were the inhabitants of municipality of Vratnice in region of Tetovo that is adjacent to the Serbian districts of Nerodim and Kačanik. The second problem was pertaining to a claim related to the cement factory "Šar" that was located in the region of Kačanik that under the provisions of 1945 Law on Administrative Division of Serbia, belonged to the territory of Serbia. The third territorial claim was pertaining to the demarcation in the region of Kriva Palanka. After one carefully analyses the problem, it becomes apparent that the solving of issue of delimitation of borders between Serbia and Montenegro was not based on proper legal arguments. As early as October 31st 1946 Macedonia requested separation of region of General Janković with 11 villages from the Kačanik district that had been part of Autonomous Province of Kosovo and Metohia, a part of territory of Serbia. Macedonian claim for territorial expansion also pertained to the territory of Serbian monastery of Prohor Pčinjski, as well as parts of villages of Đerman and Nerav with the forest Kopiljača. The above- mentioned forest was partially in the territory of Kumanovo district (in Macedonia) and partially in the territory of Gnjilane district (in Kosovo and Metohia). The Federal Control Commission had set up a particular border commission that was supposed to investigate the case. In December 1947 a proposal for transfer of region around General Janković, including the villages of General Janković, Gorance, Pustenik, Rožanci, Krivenik, Sečište, Pali Vodenice, Drobnjak, Dimče, Nečavice and Vrtomice, to Macedonia was submitted. Thus the cement factory "Šar" remained under the jurisdiction of Macedonia, due to "strategic economic reasons". The issue of delimitation of borders amongst Serbia and Montenegro had been solved in a preliminary manner in

the course of WW2. However, on September 22nd 1945 the Presidency of the temporary Assembly of Yugoslavia received the information that there are particular open questions between Serbia and Montenegro pertaining to delimitation of border near particular villages in regions of Pljevlje and Prijepolje. There are no written records on solutions of the above- mentioned issues; thus one may conclude that both republics have tacitly postponed the solving of issue of the “final demarcation”. In regards to Bosnia and Herzegovina, after WW2 there remained an open issue of delimitation in the region starting at Zvornik and ending at orifice of Drina into Sava between Mačva on one river side and Bijeljina of the other side, in the region of village of Balatin. The issue of delimitation around villages Poljane and Krivi Do in the region of Nikšić arouse between Montenegro, and Bosnia and Herzegovina. Bosnia and Herzegovina demanded the incorporation of the above- mentioned territories to municipality of Gacko, providing economic and transport reasons as basis for it’s’ claim. At its’ 7th regular session, on May27th 1949, the People’s Assembly adopted the proposal on transfer of villages of Kruševo and Vučevo to Bosnia and Herzegovina. In regards to the other republics, after WW2 there had been particular corrections of borders between Croatia, and Bosnia and Herzegovina in the Bihać region. At the 25th joint session of both Houses of the People’s Assembly on March 23rd 1953 the Assembly decided on the change of border between Croatia, and Bosnia and Herzegovina. The Assembly decided that regions of Kestenovac, Bosanki Štrpac and Seoce – territorially adjacent to Bihać, as well as regions of Drenovac and Lički Tiškovac in municipality of Bosansko Grahovo should be transferred to Croatia. The Federal People’s Assembly, at its’ 47th session on December 7th 1956 has decided to correct the border in favor of Croatia in the region of Buševići in the territory of municipality of Kulen Vakuf. The delimitation between Slovenia and Croatia in the 2nd Yugoslavia pertained to the municipality Štrigova in Međumurje region. A solution for the dispute was sought between 1945 and 1947. Even though this region has “changed hands” several times in the 1st Yugoslavia, after the liberation it was part of territory of Slovenia. A joint border commission put forward a proposal to solve the border dispute by transferring Razkrižje with villages of Veščica, Šavska and Gibana in Ljutomer region, as well as Robađe with village’s Špornec, Presika and Leskovac and Sveti Vrban to Slovenia. The remaining part of the municipality Štrigova should

have been transferred to region of Čakovec in Croatia. This delimitation has never been implemented in practice. After the incident occurred between the 2 republics, the Federal Control Commission appointed a joint commission for delimitation in June 1946. The final decision was that region of Razkrižje and Robađe should be transferred to Slovenia, while the remaining part of Štrigova would be incorporated in Croatia. However, the problem of delimitation in the regions of Črnomelj and Karlovac remained open. On March 27th 1956 the People's Assembly of Federative People's Republic of Yugoslavia had adopted a decision on alternation of border between Slovenia and Croatia in the region of Istria. According to the presented facts, one may conclude that the issue of internal borders had been put forward in the "troubled times" of forming the revolutionary authority, thus the internal borders couldn't have been transformed into state borders. Even though constitutional status of federal units of Yugoslav federation has shifted from centralized-unified to decentralized- "separatist" (starting with 1946 Constitution, continuing with 1963 Constitution and ending with 1974 Constitution), their territorial status was, from jurists' point of view, was based on dogma of immutability of borders between republics.

Revolutionary proclaimed Yugoslav federation of equal nations and ethnicities within republics and autonomous provinces after WW2 has, due to opportunist reasons, served as an ideal political mechanism for territorial revisionism and sanctification of administratively set borders towards the end of 20th centuries. Based on model of the Soviet theory of "fluctuating territory", the Yugoslav constitutional praxis has consistently developed into 2 directions. First, in accordance with the proclaimed right to self-determination, constitutions had declared the right to secession, and subsequently the laws on decentralization of the state have made the constitutional norms on territorial integrity relative. For the 2nd Yugoslavia the beginning of the process of realization of right to self-determination, as part of general international public law, meant the disintegration of its' state territory. The absence of compromise and dialogue on "peaceful secession", that had been caused by previous confederate abstinence in the internal policy, has encouraged the Yugoslav republics to transform their interests into historic desire of majority nations for independence. In Yugoslav case the independence that had been proclaimed in a voluntarist, unilateral manner brought

about the international recognition of the new states, and subsequently lead to justification of borders between the republics – *de novo*. One of the principal issues after the origination of the new states in the territory of the 2nd Yugoslavia was the delimitation between the former republics. The European Community's Arbitration Commission has adopted opinion on the merit of this issue. That is to say, the Badinter Arbitration Commission has, acting within the framework of rules and principles of international public law, "redefined" the factual situation pertaining to the territorial status and status of borders of republics of Former Socialist Federative Republic of Yugoslavia in a novel manner. In connection with the current situation and on basis of principle of protection territorial integrity of the new state, the Arbitration Commission adopted opinion No. 2, and strictly limited the scope of right to self-determination in the "context of unstable and unclear situation". It stressed the significance of rule of preservation of borders that had existed in the moment when the new states have gained independence (*uti possidetis juris*). In accordance with the above-mentioned point of view, in its' opinion No. 3 the Arbitration Commission has insisted on recognition of internal administrative borders as inter-state borders. The arrangement of the above-mentioned borders is derived from the fact that they represent "lines of demarcation that may be altered on basis of free and mutual agreement", and, *a contrario*, those borders thus become international frontiers "protected by international public law". Simply, the effect of principle *uti possidetis* is to "freeze" the legal title for possession of territory in the moment when a new state has achieved independence. This interpretation may have been substantiated by the idea that the principle of respecting the territorial status quo may also be derived from the 1974 Constitution of Socialist Federative Republic of Yugoslavia (clauses 2 and 4 of article 5). The above-mentioned Constitutional clauses prescribed for irreversibility of borders of Yugoslav republics, unless the consent for change of borders was freely expressed. Thus the formerly recognized principle of delimitation of the new states after the decolonization in America and Africa, *uti possidetis juris qui*, has become a universal legal principle on territorial delimitation that may be applied to the Socialist Federative Republic of Yugoslavia too. Accepting the *de facto* situation, the Arbitration Commission has stressed the security function of this principle in circumstances that may lead to

“fratricidal fights and endanger the stability and recently acquired independence of the new states”. In regards to international borders of former Yugoslavia that have become external borders of the new states, the Arbitration Commission maintained that those borders should enjoy the protection of international public law, in accordance with the principle embodied in the UN Charter. The protection of the above-mentioned borders can also be derived from the Declaration on Principles of International Public Law Pertaining to Friendly Relations and Cooperation Amongst States in Accordance with UN Charter (Resolution 2625/XXV of UN General Assembly). Finally, the international protection of the borders of the new states can be derived from the Helsinki Final Act that had inspired the article 11 of Vienna Convention on Succession of States in Respect to Treaties (August 23rd 1978). When analyzing this part of Commission’s opinion, one should concentrate on the concrete research of the rules of international public law that Badintere stated as the basis for the opinion on immutability of international borders of Socialist Federative Republic of Yugoslavia after succession. Namely, article 11 of Vienna Convention on State Succession Pertaining to the Treaties has sanctified the principle of international public law prescribes that the succession of states does not encompass the issues of borders that had been determined by treaties, nor the rights and duties pertaining to border regime that had been determined by treaties. This principle is derived from legal practice and the theory of international public law, and it is essentially based on the principle of sovereign equality of states that also prescribes for states’ obligation to refrain from threats and use of force in their relationship (article 2 of UN Charter). The 1975 Helsinki Final Act and the Declaration o CESC have also sanctified the principle of immutability of borders. Since the international community is based on prohibition of interventionism aimed against territorial integrity of states, it is prescribed that internationally recognized borders may be altered exclusively in a peaceful manner, on basis of mutual consent of the interested parties. The Declaration On Principles of International Public Law Pertaining to Friendly Relations and Cooperation Amongst States from October 24th 1970 repeated the same principle pertaining to the “lines of demarcation”. The 1990 Paris Charter for New Europe confirmed the rule on immutability of borders. Furthermore, it coincided with the collective consensus on recognition of new states that have been formed in the territory of

Socialist Federative Republic of Yugoslavia. EC adopted “Guidelines on Criteria for Recognition of States in Eastern Europe and Soviet Union” and Declaration on Yugoslavia on December 16th 1991, conditioning recognition of new states with their acceptance of basic principles of international public law, amongst others obligation to respect territorial integrity and inviolability of state borders. In accordance with the valid provisions of the international public law that had been subjected to a particular political test in case of Yugoslavia one may assume that all former republics of the 2nd Yugoslavia have acquired internationally recognized borders, once they had gained independence. *Via facti*, the internal administrative borders have been transformed into international frontiers, while the international borders had remained preserved, in accordance with the provisions of international public law on immutability of international borders. However, the first case basically represents a particular legal presumption that may be generally applicable to the situations in moment when new states gained independence. Still, this presumption does not have an absolute effect *ratione temporis*, as, in itself; it functionally suspends the effect of legal title until the moment the title has been confirmed. The confirmation of the legal title, on the other hand, always depends on concrete capability of particular party to the dispute to prove the validity of the facts it had based its’ claims on. On basis of above-mentioned historic and legal facts that had been presented, one may conclude that in particular cases the title, to say the least, had had particular legal deficits in the moment of state succession. One should evaluate the effectively in the moment when a state had gained independence, and after that time period, not merely in the light of social causes, but in the light of real events that should, *inter alia*, confirm the existence of a particular right. From this one must necessarily derive the claim for carrying the delimitation between particular successor states out, as the current situation with borders gives rise to particular disputes that represent a threat to peace and security in the region. One should seek solutions for the above-mentioned disputes by means of peaceful settlement, using the resources provided by the international public law. In case of previously “finely tuned” international borders of former Socialist Federative Republic of Yugoslavia, one should not bring up the question of their “corrections”. Acts of unilateral revision of the above-mentioned

borders would provide basis for initiation of the mechanisms of collective security, as prescribed for by Chapter 7 of the UN Charter.

Not fully precise definition of Yugoslav internal borders lead to particular differences between the successor states of Socialist Federative Republic of Yugoslavia after the succession took place. Thus, Yugoslav-Macedonian border that remained as the legacy of previous state community became an issue immediately after Macedonia had gained independence. Due to indistinctness of former administrative border, that subsequently lead to claims, counter-claims and taking possession of particular border regions, in December 1992 UN peacekeeping forces had to be deployed along the slopes of mountain Šara. That mountain used to mark former district borders within Vardarska banovina of Kingdom of Yugoslavia. The borders have been inherited in the 2nd Yugoslavia as well. This has officially marked the beginning of the process of redefining of former inter-republic borders. Almost immediately after it had gained independence, Macedonia took unilateral action and marked the frontier line from region of Šerup on border with Albania, then Southwards to Popova Šapka, along the valley of Crnkamen river up to Vraca and Rudoka. Thus Macedonia has usurped a region well-known for grazing grounds along the Serbo-Macedonian border on mountain Šara, whose length is 115 km, starting at Đeneral Janković in Lepenac valley, along Šara, with slight corrections at Korab in West. The region Macedonia had usurped furthermore spreads southwards up to the region of Belandža, goes along slopes South-West of Štirovica in municipality of Gora, in length of 31 km and on an area of 7,607 acres. The Yugoslav authorities presented legal arguments for possession on grounds of former official charts and data from the real-estates and land records from 1928, and further substantiated Yugoslav claims by provisions of 1945 Law on Establishment and Organization of Kosovo and Metohia Region. Still, Macedonian side showed no understanding for Yugoslav claims and its' arguments. The dispute continued, even new territorial claims have been submitted. New dispute arose over the border between municipality of Vitina in Serbia and municipality of Kumanovo in Macedonia, encompassing the forest region of Kopiljače with an area of 2184 acres. These borders had been defined as early as 1928, and have been confirmed by cadastral survey measurements in 1952, and measurement involving aerial photographs in 1970. Thus Yugoslav

side maintained that the above-mentioned borders were definite. However, the Macedonian side disputed this without providing valid legal arguments. Claims and counter-claims have been submitted in relation to regions around the Kabana cement factory General Anchovy, the medieval Serbian monastery of St. Prohor Pčinjski with 13 villages and strategically significant heights “Čupino brdo”, located between Trgovište and Kriva Palanka. In order to settle the issues of delimitation of Yugoslav-Macedonian border on April 8th 1996 Federative Republic of Yugoslavia and Republic of Macedonia have signed the Treaty on Regulation of Relations and Enhancement of Relations between FRY and Republic of Macedonia. At the same time the 2 states have formed a joint commission of experts that was supposed to prepare a draft of agreement on description and extension of the inter-state border. After NATO had intervened against FR Yugoslavia, the UN Security Council adopted the resolution No. 1244 on July 10th 1999. The Kumanovo Military – Technical Agreement has been signed and the UN peace enforcement force KFOR was deployed on Kosovo and Metohia side of the Yugoslav-Macedonian border in the conditions of territorial instability. After the political changes in FR Yugoslavia in October 2000 the negotiations on border between the 2 states have continued successfully. Thus FR Yugoslavia and Macedonia have signed the Treaty on Extension and Description of State Border in Skopje on February 23rd 2001. The treaty provided legal title; i.e. it described the state border and stated that the state border represents a plane that vertically cuts the surface of Earth, the space beneath it and the aerial space between FR Yugoslavia and Macedonia. The border extends along the topographic border line “between boundary marks, watershed, cliffs or walls”, from “the point of intersection of the Yugoslav, Macedonian and Albanian borders in the South up to point of intersection of Yugoslav, Macedonian and Bulgarian borders in the North-East”. Demarcation of the borderlines in the field has been postponed for a two-year term that shall commence once the Treaty enters in force. Thus the border dispute between FR Yugoslavia and Macedonia has to be solved *de iure* and *de facto*. However, on 9 October 2008 Macedonia recognized Kosovo after its declaration of independence from Serbia on 17 February in spite of the Serbian protest. On 16 October 2009, Macedonia and Kosovo signed the Agreement of physical demarcation of borderline by exchanging some lands. Serbia reacted strongly against the Agreement considering that

act as an infringement of the Treaty on Extension and Description of State Border and as violation of international law.

After the succession of Socialist Federative Republic of Yugoslavia, a dispute between Yugoslavia and Croatia pertaining to borders between 2 states arose about the strategic peninsula of Prevlaka with Cape Oštro in Adriatic. The region is located between former Yugoslav republics of Croatia and Montenegro. The peninsula covers the area of 5, 24 square km, its' length is approximately 2, 5 km and its' width is approximately 460 m on its' utmost Westward side. Prevlaka is predominantly uninhabited. Just as in the past it used to serve for military and defense purposes, due to its' extraordinary strategic location, significant for Dubrovnik hinterland, Konavle and Boka, in former Yugoslavia Prevlaka has been subjected to a special regime. Yugoslav People's Army, that possessed territory of Prevlaka, exercised the above-mentioned special regime over it. However, according to the administrative border between the republics that had been determined after WW2, *de facto* the pre-WW2 borderline of district of Dubrovnik in the territory of Croatia has been legalized. Once the succession of Socialist Federative Republic of Yugoslavia took place, a border dispute broke out. Due to the extraordinary significance of the territory, FR Yugoslavia and Croatia had signed the Treaty on Demilitarization of Prevlaka Region on September 30th 1992. On basis of Chapter 7 of the UN Charter, the UN Security Council had adopted Resolution No. 779 on October 6th 1992, confirming the obligation of parties to the conflict to withdraw military forces from the territory and putting Prevlaka under UN supervision. Mandate of the UN monitoring had been renewed every six months on basis of UN Security Council resolutions until internal political situation had drastically changed in both countries. Demilitarized zone has been divided into two districts. In the "yellow" district police forces of both sides to the dispute have been deployed, while the UN monitoring mission staff was deployed in the "blue" district. As dispute had extremely complex militarily, political, historic and legal characteristics, and land borders haven't *de iure* been recognized as basis for delimitation at sea, after concluding Treaty on Normalization of Relations in 1996 FR Yugoslavia and Croatia agreed to settle Prevlaka dispute "through mutual negotiations". The 2 parties to the dispute agreed to conduct above-mentioned negotiations in the spirit of UN Charter and good neighborly relations. Once the Treaty had

been ratified, the 2 states mutually recognized each other in accordance with international public law within the framework of internationally accepted borders. However, Prevlaka dispute persisted, burdening the relations between FR Yugoslavia and Croatia. After having postponed the solution of the problem for several years, the 2 states finally signed Protocol on Temporary Regime along the Southern Border of 2 states on December 10th 2002. For the purposes of peace and stability in this part of Europe and in accordance with provisions of Protocol on Principles for Identification of Borderline, both sides accepted the obligation to implement the provisions of "temporary Protocol" until a final Treaty on State Border is signed. Besides demilitarization of the land territory, a division of jurisdiction has been agreed. Protocol provided for Yugoslavia's right to jurisdiction in the Northern part of region from Konfino, while Croatia was entitled to exercise its' jurisdiction in the South-Western part of the region. The parties have agreed to exclude the presence of their civil and military forces from sea aquatory "Westwards of the straight line extending from Konfino to the spot that is 3 cables away from Cape Oštro at line connecting Cape Oštro with Cape Veslo". The temporary delimitation of the territorial sea commences at spot that is 3 cables away from Cape Oštro – Cape Veslo, and it continues in a straight line for 12 nautical miles, azimuth 206, as far as open sea. One may deduce on basis of provisions of the Protocol that both sides have respected rules on extension of territorial sea belt. According to international customary law that had been codified in 1982 Convention on Law of Seas, gulf is clearly emphasized cove that extends into land territory whose area is equal or greater than area of a semi-circle whose diameter is equal to line closing the entry into cove (Arielle 10). Yugoslav gulfs of Boka Kotorska and Trašte are encompassed by internal sea waters as natural entrance into cove is not wider than 24 nautical miles, area isn't equal or greater than area of semi-circle whose diameter is equal to line closing entry into cove and coasts remained under sovereignty of FRY. On 3 June 2006, following the outcome of a referendum, the Montenegro declared independence and seceded from State Union of Serbia and Montenegro (SCG) which had been reconstituted FR Yugoslavia until 2003. After the *demembratio* of SCG, provisional delimitation between Montenegro and Croatia has been inherited on the basis of state succession. At the end of 2008, Croatia and Montenegro agreed that the outstanding sea border issue between

the two countries should be settled. In 2009, two states organized the joint Commission which fixed rules of procedure. For the time being, Croatia and Montenegro agreed to put the issue of the border on Prevlaka before the International Court of Justice. Since the Protocol does not prejudge the final delimitation of borders one may be at liberty to point out particular potential solutions for delimitation of the territorial seas between neighboring states. First, a territorial sea is determined as accessories of the land, thus leaving the coastal state with the option of determining the utmost limits of its' territorial sovereignty as far as 12 nautical miles beginning at the starting lines. The beginning lines are the lines of low water, or the straight lines that connect the prominent spots on land and islands. Delimitation between states that are facing each other is solved on basis of dispositive rule of middle line whose each spot is equidistant from the closest spots of starting lines from which the width of territorial sea is measured. Sideways delimitation between states whose coasts touch each other is based on the provisions of codified rule (article 15 of 1982 Convention on Law of Seas) that anticipates the above-mentioned method of equidistance. However, the states may agree on a different method of delimitation due to historic titles or other special circumstances. They may use one of the following methods of delimitation. First, they may extend the border in the direction of it's' extension on the land, or extend it from the spot where it penetrates the coast under a 90 degree angle. Second, they may draw border by a vertical line towards the general direction in which the coast extends. Third option would be the drawing of border in accordance with the geographic longitude or lassitude at the spot where the land border enters the sea.

Besides the Prevlaka border problem, that Croatia and FR Yugoslavia had partially institutionalized, Croatia faces the problem of delimitation on the Danube river with Serbia. On basis of the report of the Arbitration Commission, UN Security Council had adopted Resolution No. 777 and accepted the former inter-republics borders in former Yugoslavia as international borders, thus the Danube became border between Croatia and Serbia. After the delimitation of Baranja and Bačka in 1945, the Danube had altered its' riverbed, withdrawing Westwards from the East, thus *de facto* incorporating large areas of fertile land in territory of Vojvodina. After the beginning of Yugoslav crisis Croatia has requested the return of territory of

approximately 7000 acres that had been “transferred” to Serbia due to alternation of Danube’s riverbed. Croatia based this claim on measurements from cadastral survey register that had been carried out in 19th century by the Austrian- Hungarian Empire’s officials. Those mainly went along the main current of Danube, and partially along Danube tributaries. The new Law on Territorial Organization and Local Autonomy, prescribed for incorporation in Serbia of parts of cadastral municipalities: Sombor, Beli Manastir (parts of Batina, Draž, Zmajevac, Kneževi Vinogradi), Apatin, Bačka Palanka, part of Vukovar (part of Mohovo and Šarengrad) on left bank of Danube. This new law was in accordance with the provisions of above-mentioned 1945 Law. Law on Territorial Organization and Local Autonomy has followed the changes of current of Danube, but *proprio vigore* it bears no decisive effect on the delimitation between the 2 states as prescribed for by the international public law. The Joint Commission for Delimitation had been set up in 1998 and still no official records on results of its’ work have been published. Prior to conclusion of the Border Agreement, Croatia and Serbia should carefully analyze all relevant legal arguments that are in favor of their claims. Besides all the above-mentioned data, one should bear in mind that particular common rules on delimitation in cases when borders consist of “frontier rivers” have been formed in the course of continuous international legal practice. For this reason, it is necessary to approach delimitation of the Danube on the basis of the general rules resulting from the long international practice of delimitation on navigable rivers. At first sight, it seems that it would be easy to draw a border along the Danube, since as a river it makes a natural border. However, in practice there are numerous and often very complex questions. For drawing borders on the rivers flowing through two or more states or on those that are the very borders between states international law set up the principle of mid-channel (*Thalweg, fil de l’eau*). The mid-channel principle or *Thalweg* has been applied since the Middle Ages. It had been elaborated at the Rastatt Congress in 1797. It was accepted as an international legal standard in the Treaty of Luneville of 9 February 1801 where it served as a means for the division of the Rhine between Germany and France. *Thalweg* has proved to be the best criterion concerning downstream traffic when the water level of a navigable river is at its lowest point. Drawing of borders on rivers also includes some specific questions. In practice, the following one is always posed: How should one draw borders on

boundary rivers that change their courses? A custom rule on the change of the border is applied for gradual changes in the riverbed that have been caused by the evolutionary performance of the nature. In international law, accession (*accessio*) is the phenomenon that characterises the Danube case. An abrupt rolling off a part of the bank and its incorporation in the other bank (*appulsio*) produces a similar effect. Overflowing (*aluvio*) can also bring about alteration of borders. The artificially made accession makes one part have an advantage over the other one. For example, drainage or lifting of the embankment makes the level of the water raised, what inevitably requires reaching an agreement on the change of borders since customs rules have not been built. On the other hand, in most case avulsions do not bring about the change of borders (*avulsio*). States can deviate from the principle mentioned above for the reasons of equity in using of water flows of border rivers stipulating a treaty clause on unchangeability of borders. On this argument, it seems that the mid-channel approach (*Thalweg*) would be the most appropriate for delimitation on the Danube. This principle may be applied to delimitation of border at the Danube, with possible correction on basis of principle of equity pertaining to use of Danube's water currents. The change of the Danube course westward or actually towards Croatia has occurred during a long historical period. In that sense, Croatia could not bring into question the application of the international rule mentioned above. As for delimitation of river islands and river branches of the Danube, the border should be defined in accordance with their position to the mid-channel. Gradual changes of the mid-channel do not bring into question the border line. As for new river islands that have been created in the meantime, delimitation should be carried out according to their position to the mid-channel as well as according to the fact whether they have been created gradually or abruptly. If the mid-channel principle could not be applied in all cases then the principle of equity should be implemented, these above all referring to the use of the Danube water flow and resources by applying the rules of neighbourhood law. In this sense, the arguments in favour of the earlier ownership of the land along the river bank should be of subsidiary and by no means of primordial legal importance in the final delimitation.

It is interesting to note that there are yet unsolved border issues between Serbia and Bosnia and Herzegovina, pertaining to border on

river Drina, where the border follows the main current. After mutual international recognition, both states have respected the principle of territorial *status quo* that had been prescribed by article 10 of Dayton Peace Treaty (signed on November 21st 1995). Briefly after Socialist Federative Republic of Yugoslavia had dissolved an interstate diplomatic Commission for borders has been formed. Commission worked in accordance with delimitation that took place after WW2, which had been based on the demarcation of Mačva district in accordance with measurements taken between 1920 and 1923 and descriptions of joint commission of Austria- Hungarian and Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. Further measurements were taken in 1967 and 1982, the border had been made official and was included in maps, and delimitation of private property on land has been recorded in minutes of borderline municipalities. However, due to changes of flow of river Drina in the course of time, particular aberrances from the borderline have occurred, leaving the land from cadastral municipality Badovinci in the territory of Bosnia and Herzegovina. Besides the above- mentioned issue, authorities had to solve the issue of delimitation of Bosnian territory enclosed inside part of cadastral municipality Mioče. They also had to solve the issues of delimitation of village Međurečje in municipality of Rudo that was separated from cadastral municipality Međurečje, which in turn had been encroached by territory of municipality Priboj in Serbia. In the historic sense this borderline had been transferred from the times of the Turkish rule over Novi Pazar Sandžak (district). Yugoslavia has expressed particular interest in "correction of borders" along the part of railroad line Belgrade – Bar passing through Bosnia and Herzegovina in region of Štrpce (length: 10 km) and in the region surrounding the hydro accumulation plants "Bajina Bašta". Serbia is not the only state in the region facing border disputes.

The border disputes have also burdened the relations among other successor states of Socialist Federative Republic of Yugoslavia. Thus Croatia is having border problems with Bosnia and Herzegovina too, besides the above-mentioned with Montenegro and Serbia. On the other side, Bosnia and Herzegovina is having unregulated border with Montenegro. Croatian-Bosnian border disputes include dispute over small river island created by river Una and its' tributary Unčica near divided region of Kostajnica, dispute over region of Dubica, dispute over Željeva and dispute over peninsula Klek near Neum. Croatian

claim to approximately 30 acres of land enclosed by Unčica is based on assumption that borderline follows Unčica, and not the main current of river Una, and that according to cadastral measurements the land in dispute belongs to Croatia. Bosnia and Herzegovina insists on respecting the solutions reached by Dayton Peace Agreement in 1995, prescribing that the delimitation follows “the natural current of river Una”. The two states have never ratified the previously agreed Treaty on State Border from 1999 due to Croatia’s persistent insisting on “AVNOJ borders” that decrease territory of Bosnia for 40 acres and would’ve otherwise reached other bank of Una.

Croatia also has number of open territorial issues with Slovenia. The problem of sea border between 2 new states that had shared a common sea prior to succession is the crucial one. The 2 states had been in dispute over jurisdiction in Gulf of Piran, over region of Savudria and over Slovenia’s right to have exit to open sea. The dispute extended over the frontier hamlets behind Pula within the limits of cadastral municipality of Piran (Mlini, Škudelini, Bužin and Škrilje), as well as over region surrounding St. Gera at Mount Trdina, and lands within Snežnik, cadastral municipality of Sekuliči in Bela krajina and lend subjected to accession on the right bank of river Mura. Defining of the sea frontier has the crucial significance for the 2 countries. The Croatian and Slovenian claims to the Piran Bay, as drafted in many legal documents and in various statements of their officials from the June 25, 1991, as the date when the two countries declared independence from the former Yugoslavia, may be summarized as follows. Slovenia claims sovereignty over the whole Bay of Piran. Croatia disputes the Slovenian claim about the sovereignty of the entire Piran Bay and support claim that the equidistance line could represent an equitable result for the delimitation. Croatian claim follows the borderline that had been established after WW2, towards the North of Slovenia and Croatia along river Dragonja, then Southwards at Channel of St. Odorik. On the other hand, Slovenia hadn’t attributed much of significance to Croatian argumentation and has put forth its’ counter-arguments: The cadastral survey records from the times when Piran region had belonged to Italy. If the line along the above-mentioned channel would’ve been used, it would mean considerable territorial expansion at sea, including an exit to international waters. Slovenia argues that principle of equity and special circumstances connected to the case

of Piran Bay should be respected. Slovenian claim follows the borderline that could be established on the basis of historic titles instead the Croatian equidistance line approach. Croatia call on the UNCLOS, which in the Article 2, 41 of provides that the sovereignty of the state extends beyond its land territory to the sea, including its territorial waters. This argument concludes that the land territory determines the sovereignty on the pertaining territorial waters. In the context of the Piran Bay, according to the Croatian arguments, this approach means that the Piran Bay can not be a historical bay and that every Slovenian claim to draw the boundary in a way to exercise the sovereign jurisdiction over the entire Bay is contrary to the conventional and customary international law and its principles. For Slovenia, the maritime delimitation in Piran Bay may be resolved in the light of applicable international law principle of the *uti possidetis iuris*. Slovenia concluded on those bases it has a right to maintain direct access to the high seas at least in form of a special corridor formed as a chimney. Croatia is stating that this principle can be applied only when some kind of a border has already existed, there is no proof that Slovenia has had the entire Piran Bay under its exclusive sovereign control at the moment of independence. Finally, Slovenian claim covers former Yugoslav coastal waters (in other words internal sea waters prescribed by international public law), territorial sea (up to 12 nautical miles), contiguous zones (up to boundary of 24 nautical miles from starting line for determining the width of territorial sea), and part of open sea, continental shelves and possibly – exclusive economic zone (up to prescribed width of 200 nautical miles). Following the European Union mediation, two states concluded an arbitration agreement in 2009, which would be the base for arbitration tribunal to give a decision of definitive delimitation between Croatia and Slovenia on the Adriatic Sea.

After analyzing the above-mentioned cases of disputes over “inherited administrative borders” one may reach the conclusion that solutions pertaining to final delimitation are regulated by the generally accepted instruments of international public law. This does not mean that the suppressive effect of the universal principle of delimitation of the newly established states after disintegration, on the contrary it means that one should rather concentrate on other legal sources from which above- mentioned states derive their territorial rights.

D O D A T A K

MEĐUNARODNI AKTI
KOJI SE ODOSE NA NASLEĐENE
DRŽAVNE GRANICE JUGOSLAVIJE

**POJEDINAČNI OPIS NOVE
BUGARSKO-SRPSKE GRANICE**

Bukurešt, 25. jul (7. avgust) 1913.

„Granična linija na severu polazi od stare granice bugarsko-srpske, od tačke Patarice, ide starom granicom bugarsko-turskom do Dizderice, zatim vododelnicom između Vardara i Strume prolazeći preko Lulovog vrha (1297), Obela, Poljane, kote 1458, Čingane kalezi, grebena Klepalo, kote 1530, grebena Maleš planine (1445), zatim okreće na zapad ka kotama 1514 i 1300, prolazi preko grebena Dragneva daga, Kadi Mczar Tepeša, Kale tepeša, prelazi Novičansku reku južno od sela Rajanci, prolazi između sela Oslovci i Suševo, prelazi reku Strumicu između Radičeva i Vladovaca i penje se ka koti 850, zatim ponovo ide vododelnicom Vardara i Strume preko kota 957, 571, 750, 895, 850 i dodiruje greben planine Belasice, gde se ona spaja sa granicom bugarsko-grčkom.”

U Bukurestu, 25. jula (7. avgusta) 1913. g.
general Fičev
pukovnik K. Smiljanić,
potpukovnik Stančev,
potpukovnik D. Kalafatović

Izvor: AVJ, kut. 9, br. 16, Sednice konferencije mira u Bukureštu, Prilog protokolu br. 9.

BUKUREŠTANSKI MIROVNI UGOVOR,
28. jul (10. avgust) 1913.

Član 3.

Između Kraljevine Bugarske i Kraljevine Srbije granica će ići saobrazno zapisniku vojnih delegata dodatnom Protokolu Br. 9. od 25. jula (7. avgusta) 1913. g. Bukureštanske Konferencije, ovom trasom:

Granična linija će poći od vrha Patarice na staroj granici, ići će starom granicom tursko-bugarskom i vododelnicom između Vardara i Strume, izuzimajući gornji deo Strumičke doline koji će ostati na srpskoj teritoriji; izaći će na planinu Belasicu, gde će se spojiti sa granicom grčko-bugarskom. Pojedinačni opis ove granice i njena trasa na karti 1 :200.000 austrijskog generalštaba dodani su uz ovaj član.

Mešovitoj komisiji sastavljenoj od predstavnika obeju Visokih Strana ugovornica, u podjednakom broju jednih i drugih, biće stavljeno u dužnost, u roku od petnaest dana po potpisu ovog Ugovora, da povuče na terenu trasu nove granice, saobrazno gornjim odredbama.

Ova će komisija predsedavati deobi nepokretnosti imanja i kapitala koji su dosada zajednički pripadali srezovima, opštinama ili udruženjima stanovnika, a koji su razdeljeni novom granicom.

U slučaju nesporazuma o trasi i o merama za izvršenje obadve Visoke Strane ugovornice se obavezuju da se obrate trećoj prijateljskoj vladi s molbom da odredi arbitra čija će se odluka o spornim pitanjima smatrati konačna.

Član 4.

Pitanja koja se odnose na staru granicu srpsko-bugarsku biće uređena prema sporazumu postignutom između obeju Visokih Strana ugovornica i utvrđenom u Protokolu dodanom uz ovaj član.

Potpisali:

Za Rumuniju: (M.P.) T. Majoresko s.r., Al. Margiloman s.r., Take Jonesko s.r., G.K. Disesko s.r., General Ađutant Koanda S.r., Pukovnik K. Hristesko S.r. Za Grčku: (M.P.) E.K. Venizelos S.r., D. Panas s.r., N. Politis S.r., Kapetan A. Egzadaktilos S.r., Kapetan Pali s.r.

Za Crnu Goru: (M.P.) General Serdar J. Vukotić S.r., J. Matanović s.r.

Za Srbiju: (M.P.) Nik. P. Pašić S.r., M.G. Ristić S.r., M. Spalajković s.r., Pukovnik K. Smiljanić s.r., Potpukovnik D. Kalafatović s.r.

Za Bugarsku: (M.P.) D. Tončev s.r., General Fičev S.r., Dr. S. Ivančov s.r., S. Radev S.r., Potpukovnik Stančov S.r. I

Izvor: Publikacija Ministarstva inostranih dela, 1914.

SPORAZUM O SRPSKO-GRČKOJ GRANICI ZAKLJUČEN IZMEĐU SRBIJE I GRČKE

Beograd 3. (16) avgust 1913.

Na osnovu sporazuma postignutog u Beogradu 3/16. avgusta 1913. g. Srpsko-grčka granica je utvrđena ovako:

Granica počinje od kote 1494 na grebenu pl. Belašice, pa ide na kotu 394, na kotu 208 za tim prelazi Dojransko Jezero u pravcu kote 227, ide na ko tu 535, za tim vencem među selima Dautli i Selimli, među selima Bogorodica i Mačukovo, zatim prelazi Vardar i ide odmah severno od sela Sehova, ostavljajući ovo selo Grčkoj. Odatle granica ide preko kote 241, 560, kontrforom Gušet Balkan i, preko kota 858, 774, I 149, 1929,2058,2050, 1673, 1766, 1656, visom Blatec, preko kota 1431,1201, 1375, 1550, 1058, 1440, 1160, 1700 (planinom Nidže), preko kote 2525 (Kajmak Čalam), na kotu 1944, odatle vodi zapadu grebenom visova označenih na karti pod imenom Starkov Grob, pa kontrforom južno od sela Kremjan. Granica izlazi na vis odmah zapadno od sela Kremjan, ostavljajući selo Kremjan Srbiji; dalje vodi između Kenali i Rahmanli, ostavljajući Rahmanli Grčkoj, za tim između Mesdžidli i Negočani, prolazi između Rahova i Dragoša, za tim preko kota 1988, 1094, 2000, preko visa odmah južno od sela Donji Dupeni, prelazi Prespansko Jezero ostavljajući Srbiji ostrvce Veliki Grad i izlazi na zapadnu obalu Jezera odmah južno od sela Konjskog. Odatle ide kontrforom Vakufce prelazi preko kote 947, preko Malog Šata (kota 1537), ide ka vrhu Gorica, kontrforom između sela Blača i Piskupije, za tim preko kote I 100 do granice arbanaške.

Istim sporazumom od 3/16. avgusta 1913. god. ugovorene su ove odredbe:

1. Mešovita komisija sastavljena od pet oficira, dva pravnik i potrebnog personala obeju država ugovornica sastaje se 15. o.rn. u Đevđeliji da povuče na terenu graničnu trasu.

2. Pošto utvrdi opšte osnove svoga rada, ova će se komisija podeliti na dve podkomisije, od kojih će svaka obeležiti trasu jedne polovine granice. Podelu granične linije između dvaju podkomisija izvršice sama komisija.

Podkomisije će obeležiti granicu uobičajenim znacima i postaviti granične stražare.

3. Ova će komisija predsedavati deobi nepokretnih imanja i kapitala koji su do sada zajednički pripadali srezovima, opštinama ili udruženjima stanovnika, a koji su razdeljeni novom granicom.

4. U slučaju neposrazuma o trasi i merama za izvršenje obadve Visoke Strane ugovornice se obavezuju da se obrate Rumunskoj Vladi – ili kojoj drugoj prijateljskoj vladi – s molbom da odredi arbitra, čija će se odluka o spornim pitanjima smatrati kao konačna.

5. Primanjem gore opisane granične linije Srbija se odriče svih pretenzija na ostrvo Krit.

Obadve podkomisije izvršile su obeležavanje na terenu.

Izvor: Publikacija Ministarstva inostranih dela, 1914, str. 95.

**SPORAZUM O SRPSKO-CRNOGORSKOJ GRANICI
ZAKLJUČEN IZMEĐU
KRALJEVINE SRBIJE I KRALJEVINE CRNE GORE**
Beograd, 30. oktobar 1913.

NJEGOVO VELIČANSTVO KRALJ SRBIJE i NJEGOVO VELIČANSTVO KRALJ CRNE GORE, želeći da odrede granice između obeju bratskih država u oslobođenim krajevima, rešili su da zaključe u tome smislu sporazum i naimenovali su, toga radi, SVOJE punomoćnike i to:

NJEGOVO VELIČANSTVO KRALJ SRBIJE:

Generala Gospodina Miloša Božanovića, SVOGA počasnog Ađutanta i Ministra Vojnog;

NJEGOVO VELIČANSTVO KRALJ CRNE GORE:

Gospodina Mirka Mijuškovića, SVOGA Ministra Prosvete i Crkvenih Poslova,

Koji su, pokazavši svoja punomoćstva i našavši da su punovažna, ugovorili ove članove:

Član 1.

Granica između Kraljevine Srbije i Kraljevine Crne Gore počinje:

Od bosansko-hercegovačke granice severno od kote 1386, istočno od sela Dekare, za tim preko kote 1386, pa kosom između sela Đakovića i Kukorovića, presecajući rečicu Poblačnicu zapadno od sela Vrtače, odakle ide pravo na Pijevčevu Glavu (kota 1366); odatle na jugo-istok glavnim grebenom na Vis (kota 1432), na kotu 1222, grebenom Gradine Planine na Mednisat (kota 1405), odavde opet grebenom na Kapavicu (kota 1443). Od Kapavice granica ide grebenom na Čemerno (kota 1420), pa na kotu 1300 – Klik (kota 1351); od Klika grebenom na Koračicu (kota 1345), i dalje opet grebenom na Kominu (kota 1398) kotu 1412 1406 i presecajući put Prijepolje-Pljevlje između Karaule i Hana, granica izbija na kotu 1394, odakle produžuje grebenom na Crni Vrh (kota 1347), i dalje grebenom preko kote 1496 i Kamene Gore na kotu 1412 i

1213; od kote 1213 granica ide grebenom na Crni Vrh; kota 1441, 1387, 1402 i dalje grebenom na Vranac. Od Vranca granica ide grebenom na istok na kotu 1354, a zatim na jugo-istok grebenom na Bihov grob (1226), Bijelo Polje, na Radujevo brdo (kota 1360); odatle dalje grebenom preko Kičevskog brda na kotu 1250; odavde na istok kosom između sela Kanje koje ostaje Srbiji i sela Metanac, koje ostaje Crnoj Gori; preseca reku Lim u visini između ova dva sela, a zatim preseca kosu „Smrčeva Gora” ostavljajući selo Voljevac i Borešići Crnoj Gori a Krajinovići i Bare Srbiji, izbija na bezimeni vis južno od ko te 1400; odavde granica ide nešto malo na jugo-istok i ostavljajući selo Mojstir Crnoj Gori a Višnjevo Srbiji izbija na Crni Vrh (kota 1500). Odatle granica ide grebenom na jug na kotu 1550 i dalje na jugo-istok grebenom na Kruščicu (kota 1409) ostavljajući sela Požeginje, Savino Polje, Donja Korita, Mahala i Gornja Korita Crnoj Gori, a sela: Crvsko i Baljare Srbiji. Sa Kruščice, od kote 1409, granica ide grebenom na vis Moravac, odakle skreće na jug grebenom zapadne strane Konjske reke i dalje povija grebenom na jugo-istok dok ne izbije na kotu 1518. Od ko te 1518 granica ide grebenom preko Gradine i Bukove šume na Obre, a zatim produžava, kosom koja čini vododelnicu Godulji (Dolovci) i njenim desnim pritokama i spušta se u reku Ibar na ušće potoka Jablanica, ostavljajući Crnoj Gori sela: Pripeć, Vuga, Kačare i sva ostala, koja leže južno od ove kose: a Srbiji pripadaju sva sela, koja leže u dolini reke Godulje (Dolovke) i njenih desnih pri toka. Od ušća potoka Jablanice u Ibar granica se penje ovim potokom na Mokru Planinu, izbijajući na vis Istok; odakle grebenom Mokre Planine na vis Mokra (kota 1500) i dalje grebenom do zaključno sa bezimenim visom, od koga se odvaja kosa Čereftulj. Od bezimenog visa granica se spušta potokom istočno od kose Čereftulj u reku Rakoš i dalje ide ovom rekam do njenog utoka u reku Klinu. Odavde granica ide rekam Klinom do njenog utoka u reku Beli Drim. Zatim granica ide Belim Drimom do srpsko-crnogorsko-albanske tromeđe.

Ova pogranična linija utvrđena je prema karti 1/200.000 austrijskog generalštaba, priloženoj ovom sporazumu, a potpisanoj od punomoćnika obeju Strana ugovornica.

Član 2.

Mešovitoj komisiji, sastavljenoj od po dva predstavnika obeju Strana ugovornica biće u roku od petnaest dana po potpisu ovoga sporazuma stavljeno u dužnost da povuče na terenu trasu granice saobrazno gornjim odredbama.

U slučaju nesuglasica pri obeležavanju granice na terenu, ako se karta ne bi slagala sa terenom, onda se obe Strane ugovornice obavezuju, da se obrate Carskoj Ruskoj Vladi s molbom da odredi jednog svog višeg oficira da spor presudi. Odluka njegova konačna je i obavezna je za obe Strane.

Član 3.

Povlačenje vojske i građanskih vlasti sa teritorije koja ostaje drugoj ugovornoj strani, izvršiće se odmah po ratifikaciji sporazuma, a najdalje u roku od petnaest dana posle ratifikacije.

Član 4.

Ovaj će sporazum biti ratifikovan, a ratifikacije biće izmenjene u Beogradu u roku od deset dana od dana potpisa ovog sporazuma, ili i ranije, ako to bude bilo moguće.

U potvrdu toga punomoćnici su ga potpisali i stavili na nj svoje pečate. Sastavljen u dva primerka u Beogradu tridesetog oktobra hiljadu devet stotina trinaeste godine.

Ministar Prosvete i Crkvenih Poslova M. Mijušković
(M.P.)

Ministar Vojni, Počasni Ađutant Nj. V. Kralja, General
Mil. Božanović
(M.P.)

Izvor: Publikacija Ministarstva inostranih dela, 1914, str. 93.

RAPALSKI UGOVOR IZMEĐU JUGOSLAVIJE I ITALIJE, 20. novembar 1920.

Član 1.

Između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije određena je sledeća granica:

Od visa Peć (kota 1511), koji je zajednički trima granicama: Italije, Austrije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, do visa Jalovec (kota 2643) linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem sever-jug i koja vodi preko kote 2272 (pl. Ponica).

Od visa Jalovec (kota 2643) linija koja vodi vodomeđom između sliva Soče i Save Korenske do visa Triglava (Tricorno) (kota 2863); zatim vodomeđom između sliva Soče i Save Bohinjke do severoistočnih padina visa Možica (kota 1602) preko kota 2348 (Lepatica), 2003 (Lavševica), 2086 (Kuk).

Od severoistočnih padina visa Možica do istočnih padina visa Porzen (J 562), linija koja će se odrediti na terenu sa opštim pravcem sever-jug.

Od istočnih padina visa Porzena (kota 1632) do zapadnih padina visa Blegoša (1562) linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem zapad-istok ostavljajući naseljeno mesto Deuče Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a D. Novake Italiji.

Od zapadnih padina Blegoša (kota 1562) do istočnih padina visa Bevk (kota 1050), linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severoistok-jugozapad, ostavljajući naseljena mesta Leskovca, Kopačnica i Zavoden Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a oba prelaza Podlaniša Italiji.

Od istočnih padina visa Bevk (kota 1050) do odmah zapadno od naseljenih mesta Hotedražica, linija koja će biti određena na terenu i koja ostavlja naseljena mesta Javorjudol, Žiri, Opale, Hlevište, Rovte, Hotedražicu Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a Prapretno brdo (kota 1006), naseljena mesta Bresnik, Vrednik, Zavratac, Medvede brdo Italiji.

Zatim do naseljenog mesta Zelše, linija koja u početku vodi zapadno od rova posle kolskog puta Hotedražica-Planina, ostavljajući naseljena mesta Planina, Unec, Zelše i Rakek Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od naseljenog mesta Zelše do Čabranske linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severozapad-jugoistok, koja vodi prvo istočnim padinama visa Javornik (kota 1268), ostavljajući naseljena mesta Dolenja Vas, Dolenje Jezero i Otok Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a vrhove 875, 985, 963 Italiji; zatim istočnim padinama Bičke Gore (1238) i Pleće Gore (kota 1667), ostavljajući Italiji, naseljena mesta Leskova Dolina; zatim seče račvu puta kod kote 912, zapadno od Shodnika prelazi istočno od račve puta kod kote 1146, istočno od Cefri (kota 1399) i dolazi do Čabranske, koja ostaje na italijanskoj teritoriji zajedno sa kolskim putem koji vodi istočnim padinama Snežnika.

Od Čabranske do Griža (kota 502), linija koja će biti određena na terenu sa opštim pravcem severoistok-jugozapad, koja prolazi istočno od visa Trstenika (kota 1243) preko kote 817, jugoistočno od Suhova, prolazi južno od Židovja (kota 660), zatim istočno od Griža (kota 502) ostavljajući naseljena mesta Klanu i Brezu Italiji, a Studenu Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od Griža (kota 502) do granice sa državom Rijeke linija koja će biti određena na terenu i koja ima opšti pravac sever-jug do kolskog puta Rupa-Kastav, otprilike na pola puta između Jušića i Spinčića, zatim seče ovaj put i obuhvata sa zapada naseljena mesta Mizeri i Trinaestići, koja ostaju. Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, izlazi na kolski put Matulje-Kastav uzvodno od račve od Matulje. Izlazi zatim na put Rijeka-Kastav na severnu granicu slobodne države Rijeka, a tačno na se vernu ivicu naseljenog mesta Rubeši (račva seoskog puta kod Tometića, otprilike 500 m južno od raskrsnice zapadno od Kastva).

Ali dok ne budu izrađeni redovni sastavci puteva na italijanskoj teritoriji, upotreba pomenutih kolskih puteva i raskrsnica zapadno od Kastva biće potpuno slobodna kako za Kraljevinu Italiju tako i za državu Rijeke.

Član 2.

Zadar (Zara) sa teritorijom čiji opis sledi priznaju se kao sastavni deo Kraljevine Italije.

Teritorija Zadra pod italijanskim suverenitetom obuhvata grad i porezne opštine (odlomke) Arbanasi (Borgo Erizzo), Crno (Cemo), Bokanjac (Boccagnazzo) i onaj deo porezne opštine (odlomka) Diklo, koji polazeći od mora oko 700 m jugoistočno od sela Diklo ide pravcem put severoistoka do kote 66 Griž.

Zasebnom konvencijom utvrdiće se sve što se odnosi na izvršenje ovog člana u pogledu zadarske opštine i njenih odnosa sa kotarom i sa pokrajinom Dalmacijom a urediće se takođe uzajamni odnosi između teritorije dodeljene

Kraljevini Italiji i ostatka teritorije koja je do sada bila sastavni deo opštine, kotara i pokrajine, a dodeljena je Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, obuhvatajući i pravednu podelu pokrajinskih i opštinskih dobara i odnosnih arhiva.

Član 3.

Priznaju se isto tako kao sastavni deo Kraljevine Italije ostrva Cres (Cherso) i Lošinj (Lussino) kao i omanja ostrva i grebeni koji se nalaze u administrativnim granicama pokrajine Istre u koliko je u čl. 1. dodeljena Italiji, i ostrva Lastovo (Lagosta) i Palagruža (Pelagosa) s obližnjim ostrvcima. Sva ostala ostrva, koja su pripadala bivšoj Austro-Ugarskoj Monarhiji, priznaju se kao sastavni deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Član 4.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevina Italija priznaju potpunu slobodu i nezavisnost Države Rijeka (Fiume) i obavezuju se da će to večno poštovati,

Državu Rijeka sačinjavaju:

a) Corpus Separatuma sadašnjim granicama grada i kotara Rijeka (Fiume).

b) deo bivše teritorije Istre, ograničen kako sledi: na severu linijom koja će biti određena na terenu i koja, polazeći neposredno od naseljenog mesta Kastav, izlazi na granicu Corpus Separatuma na drumu sv. Matija-Rijeka, ostavljajući naseljena mesta Srdoči i Hosti Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i ceo kolski put severno od železnice koja preko Matulja (Matuglie) i raskrsnice kod kote 377 zapadno od Kastva vodi ka Rupi u državu Rijeku.

Na zapadu linijom od Matulja silazi ka moru kod Preluke, ostavljajući železničku stanicu i mesto Matulje na italijanskoj teritoriji.

Član 5.

Granice teritorije o kojima je u prednjim članovima reč biće određene na terenu od komisija za razgraničavanje sastavljenih po pola od delegata Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije.

U slučaju spora, biće umoljen predsednik Švajcarske Konfederacije za arbitražu koja će biti izvršena.

Radi jasnoće i veće tačnosti prilaže se ovom Ugovoru karta u razmeri od 1:200.000 na kojoj su nacrtani opšti pravci pomenutih granica.

Izvor: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 141a/1921.

**SPORAZUM IZMEĐU ITALIJE I KRALJEVINE SRBA,
HRVATA I SLOVENACA O RIJECI**

Rim, 27. januar 1924.

Kraljevina Italija i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ...

... Ubeđene o apsolutnoj nemogućnosti da se organizuje slobodna država Rijeka (čl. 4 Rapalskog ugovora) a u saglasnosti sa opštim odredbama u sporazumu zaključenom u Rimu (Santamargaretske konvencije od 1922) i u želji da se postave srdačni odnosi između dve države na opšte dobro oba naroda, a da se grad Rijeka organizuje na najbolji mogući način ... rešile su:

Član 1.

Italija priznaje kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca punu vlast nad lukom Baroš i nad Deltom, koje će biti evakuisane i predate jugoslovenskim vlastima dva dana posle ratifikacije ovog Sporazuma.

Član 2.

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca priznaje punu vlast Italije nad gradom pristaništem Rijeka i zemljišta kako je u čl. 3 obeležno.

Član 3.

Granica Jugoslavije u okolini Rijeke obeležena u Rapalskom ugovoru (čl. 3) ispraviće se ovako:

„Put Kastav-Rijeka ući će u Jugoslaviju i to istočno od Tornetika do raskrsnice severno od Berguda. Granica će ići linijom između drumu Kastav-Rijeka i železničke pruge. Od te tačke granica sledi severoistok s tim da Pekljan ostane Jugoslaviji, a onda kružno, severno od Drenova do Riječine ...

Član 4.

(Reč je o slobodnim zonama i trgovinskom prometu u graničnim zonama do novog trgovinskog ugovora).

Član 5.

Italija ustupa Jugoslaviji za pedeset godina celi pokriven i otkriven prostor "Porto grande" – basen Taon di Revel. Ovaj zakup basena Taon di Revel je bez prava eksteritorijaliteta, a sa neograničenim pravom upotrebe magacina na molu „Napulj”, na dva punkta prema keju Taon di Revel, na dva skladišta na molu „Đenova”, sa tri keja i prinaldežnostima.

(Obavljanje poslova u ovoj zoni po naročitom pravilniku).

Jugoslavija će plaćati za zakup 1 zlatnu liru godišnje.

Član 6.

Centralna železnička stanica na Rijeci biće internacionalizovana kao granična, a po utvrđenom zasebnom sporazumu radiće na njoj mešovita jugoslovensko-italijanska komisija.

Član 7.

(Uređuje granicu između Rijeke i Baroša).

Italija priznaje kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca puno vlasništvo nad vodama Fijumare (sledi naročita konvencija o tome). Za upotrebu voda Italija plaća 1 zlatni dinar godišnji zakup.

Član 8.

(Zasebna konvencija o riječkom vodovodu).

Član 9.

Jugoslovenske manjine na Rijeci uživaće ista prava kao i italijanske manjine u Dalmaciji prema međunarodnim obavezama.

Izvor: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 65-XI/1924.

**SEN-ŽERMENSKI UGOVOR O MIRU IZMEĐU
SAVEZNIČKIH I UDRUŽENIH SILA I AUSTRIJE**
10. septembar 1919.

Drugi deo: GRANICE AUSTRIJE

Član 27.

Granice Austrije biće utvrđene kako sledi(...):

4. Sa državom Srba, Hrvata i Slovenaca, sa rezervom odredbi sekcije II, Trećeg Dela (Evropske Političke klauzule):

Od kote 1522 (Hiner Kogel) pa na istok do kote 917 (Sveti Lorenc);

Jedna linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kote 1330; Odatle, na istok pa do mesta gde se ona sučeljava sa administrativnom međom između srezova (distrikata) marburškog i lajbničkog;

Vododelnica između basena Drave na jugu i Sagau na severu;

Odatle, na severoistok, pa do tačke gde se administrativna međa između marburškog i lajbničkog sreza (distrikta) sučeljava sa Murom: ova administrativna međa;

Odatle, do tačke gde se ona sučeljava sa nekadašnjom granicom od 1867 između Austrije i Ugarske, na 5 kilometara jugoistočno od Radkersburga: glavni tok Mure, nizvodno;

Odatle, na sever do jedne tačke koja će se naznačiti istočno od kote 400, na šesnaest kilometara otprilike severno od Rakdersburga;

Stara granica od 1867. između Austrije i Ugarske; odatle na severoistok do jedne tačke koja će se naznačiti na vododelnici između basena Raba i Mure na 2 kilometra otprilike istočno od Toke, a ta je tačka zajednička tačka za sve tri granice: Austrije, Ugarske i Države Srba, Hrvata i Slovenaca;

Jedna linija koja će se povući na terenu tako da prolazi između sela Bonisfalve i Gedudvara.

Član 28.

Opisane granice u ovom ugovoru povučene su, u njihovim definisanim delovima, na karti od 1:1,000.000 pridodatoj ovom ugovoru. U slučaju razilaženja između teksta i karte, verodostojan će biti tekst.

Član 29.

Komisija za razgraničavanje, čiji je sastav utvrđen ili će biti utvrđen jednim ugovorom između Glavnih savezničkih i udruženih Sila i više ili jedne od zainteresovanih država, povući će sve granice na terenu.

Te komisije imaće svu vlast, ne samo radi određivanja onih delova koji su označeni izrazom „linija koja će se povući na terenu”, već, ako to zahteva jedna od zainteresovanih država i ako komisija nađe da je taj zahtev opravdan, i radi revizije onih delova koji su naznačeni kao administrativne međe (izuzevši međunarodne granice kakve su bile u avgustu 1914, kod kojih će se uloga komisija ograničiti na proveravanje stubova i graničnih obeležja). U ova dva slučaja, one će se truditi da se što približnije drže definicija datih u ugovorima, vodeći koliko je moguće više računa o administrativnim međama i o mesnim ekonomskim interesima.

Odluke komisije donosiće se većinom glasova i biće obavezne za zainteresovane strane.

Troškove komisija za razgraničavanje podneće ravnomerno jedna i druga od zainteresovanih država.

Član 30.

Što se tiče granica koje su povučene tokom vode izrazi „tok” ili „matica” koji su upotrebljeni opisno u ovom ugovoru, znače: s jedne strane, za neplovne reke, središnju liniju toka vode ili njenog glavnog rukava, a s druge strane, za plovne reke, središnju liniju glavne matice za plovidbu. Ipak, komisije za razgraničavanje predviđene ovim ugovorom biće nadležne da bliže odrede da li će se granična linija menjati sa mogućnim pomeranjima toka ili matice kako su ovde definisani, ili će biti konačno povučena prema položaju u kome se bude nalazio tok ili matica u trenutku kada ovaj ugovor stupi na snagu.

Član 31.

Razne zainteresovane države obavezuju se da komisijama stavena raspoloženje sva dokumenta potrebna za njihove radove, naročito overe ne prepise zapisnika o razgraničavanju sadašnjih ili starih granica, sve karte velikih razmera kojih ima, geodetske podatke, izvršena snimanja koja nisu objavljena, podatke o promenama toka pograničnih voda.

Osim toga, obavezuju se da će narediti mesnim vlastima da komisijama saopšte sva dokumenta, kao planove, katastre i baštenske knjige, i da im na njihov zahtev stave na raspoloženje podatke o svojini, o ekonomskim težnjama i druga potrebna obaveštenja.

Član 32.

Razne zainteresovane države obavezuju se da komisijama za razgraničavanje pomognu, bilo neposredno bilo posredstvom mesnih vlasti, u pogledu svega što je potrebno za izvršenje te misije, a tiče se prenosa, stanova, radne snage, materijala (stubovi, granična obeležja).

Član 33.

Razne zainteresovane države obavezuju se da će sačuvati trigonometrijske repere, znake, pogranične stubove ili obeležja koje bude namestila komisija.

Član 34.

Granična obeležja biće nameštena na takvom rastojanju da se vide jedni od drugih; ona u biti numerisana, a mesto gde su postavljena i njihov broj biće obeleženi na jednom kartografskom dokumentu.

Član 35.

Konačni zapisnici o razgraničavanju, karte i pridodata dokumenta biće izrađeni u tri originalna primerka, od kojih će dva biti predata Vladi svake od pograničnih država, a treći će biti predat Vladi Francuske Republike, koja će ih u overenim prepisima saopštiti Silama potpisnicama ovog ugovora.

Treći deo: EVROPSKE POLITIČKE KLAUZULE **Odeljak drugi. Država Srba, Hrvata i Slovenaca.**

Član 46.

Austrija priznaje, kao što su to već učinile savezničke i udružene Sile, potpunu nezavisnost države Srba-Hrvata-Slovenaca.

Član 47.

Austrija se odriče, ukoliko se nje tiče, u korist Države Srba, Hrvata i Slovenaca, svih prava i osnova potraživanja na teritorije nekadašnje Austro-

Ugarske Monarhije koje leže izvan granica Austrije, onako kako su ove opisane u članu 27. Drugog Dela (Granice Austrije), a koje su priznali kao sastavni deo Države Srba, Hrvata i Slovenaca ovaj Ugovor, ili svi drugi ugovori zaključeni u cilju uređenja sadašnjih pitanja.

Član 48.

Jedna komisija sastavljena od sedam članova, od kojih će pet postaviti Glavne savezničke i udružene Sile, jednog Država Srba, Hrvata i Slovenaca i jednog Austrija, obrazovaće se za petnaest dana od stupanja na snagu ovog ugovora, sa zadatkom da na samom mestu utvrdi graničnu liniju kako je opisano u članu 27 (4.) Drugog dela (Granice Austrije).

Odluke komisije donosiće se većinom glasova i biće obavezne za zainteresovane strane.

Član 49.

Stanovnici oblasti Klagenfurta biće pozvani da, na dole označeni način, putem glasanja, odrede državu kojoj žele da se ova teritorija prisajedini.

Međe oblasti Klagenfurta su: od kote 871, na 10 kilometara otprilike istočno-severoistočno od Vilaha, na jug pa do jedne tačke u toku Drave na dva kilometra otprilike uz vodu od Svetog Martina: jedna linija u približnom pravcu sever-jug koja će se povući na terenu;

Odatle, na severozapad pa do jedne tačke na 1 kilometar otprilike jugoistočno od železničkog mosta na istočnoj grani luka koji Drava obrazuje otprilike na 6 kilometara istočno od Vilaha;

Tok Drave;

Odatle, na jugozapad pa do kote 1817 (Malestiger);

Jedna linija koja će se povući na terenu, tako da prelazi preko kote 666 (Poljana) i seče železnicu između Malestiga i Faaka;

Odatle, na istok-jugoistok, zatim na severoistok do kote 1929 (Gišova);

Odatle, na severoistok pa do kote 1054 (Strojna);

Jedna linija koja će se povući na terenu tako da ide opšte uzev zapadnom međom basena Mise prešavši preko kota 1558, 2124, 1185;

Odatle, na severoistok do kote 1522 (Hiner-Kogl);

Jedna linija koja će se povući na terenu tako da seče Dravu južno od Lavaminda;

Odatle, na zapad pa do kote 842 na 1 kilometar zapadno od Kasparštajna;

Jedna linija koja će se povući na terenu tako da prolazi severno od Lavaminda;

Odatle, pa do kote 1899 (Špajk-Kogl);

Severoistočna administrativna međa sreza (distrikta) Felkermarkta;

Odatle, na jugozapad pa do reke Gurke;

Severozapadna administrativna međa sreza (distrikta) Felkermarkta;

Odatle, na jugozapad pa do jedne tačke na administrativnoj međi zapadno od kote 1075 (Štajnbruh Kogl);

Jedna linija koja će se povući na terenu, tako da prelazi preko kote 1076; Odatle, na zapad pa do jedne tačke koja će se izabrati blizu kote 725 na deset kilometara otprilike na severozapadu od Klagenfurta;

Administrativna međa između srezova (distrikata) Svetog Vajta i Klagenfurta;

Odatle do kote koja je poslužila kao polazna tačka ovog opisa;

Jedna linija koja će se povući na terenu, tako da prelazi preko kota 815 (Frajdenberg), 1045 (Galinberg) i 1069 (Taubenbihel).

Član 50.

Da bi se plebiscit mogao izvesti, oblast Klagenfurta biće podeljena na dve zone: prva zona na jugu i druga zona na severu od jedne poprečne linije, čiji opis sleduje:

Od tačke gde se zapadna međa oblasti odvaja od Drave ka severu pa do jedne tačke otprilike na jedan kilometar istočno od Rozega (Sveti Mikael):

Tok Drave u nizvodnom pravcu;

Odatle, na severoistok pa do zapadnog krajnjeg dela jezera Verta na jugu od Veldena;

Jednu linija koja će se povući na terenu; odatle, na istok pa do tačke gde reka Glanfurt izlazi na jezero Verta;

Središna linija ovog jezera;

Odatle, na istok do njenog utoka u reku Glanu;

Tok Glanfurta u nizvodnom pravcu;

Zatim na istok do njenog utoka u Gurku;

Tok Glane u nizvodnom pravcu;

Odatle, na severoistok do tačke gde severna međa oblasti Klagenfurta preseca reku Gurku:

Tok Gurke.

Oblast Klagenfurta biće stavljena pod nadzor jedne Komisije čiji je zadatak da tu pripremi plebiscit i daljoj obezbedi nepristrasnu upravu. Komisija će biti ovako sastavljena: četiri člana od kojih će po jednog postaviti Sjedinjene Države, Velika Britanija, Francuska i Italija, jednog Austrija, jednog Država Srba, Hrvata i Slovenaca; austrijski član učestvovalaće u većanju komisije samo onda kada se to većanje bude odnosilo na drugu zonu, član srpsko-hrvatsko-slovenački samo onda kada se ono bude odnosilo na prvu zonu. Odluke komisije donosiće se većinom glasova.

Drugu zonu zauzeće austrijske trupe i upravljajuće njome po opštim pravilima austrijskog zakonodavstva.

Prvu Zonu zauzeće trupe Države Srba, Hrvata i Slovenaca i upravljajuće njome po opštim pravilima zakonodavstva te države.

I u jednoj i u drugoj zoni austrijske trupe kao i srpsko-hrvatsko-slovenačke, svešće se na ovaj broj koji komisija bude smatrala kao potreban za održavanje reda, i one će se starati o izvršenju svog zadatka pod nadzorom ove komisije. Ove trupe zameniće u najkraćem vremenu policijski organi regrutovani u ovim krajevima.

Zadatak komisije biće da pripremi glasanje i da preduzme sve mere koje nađe za potrebno da mu obezbedi slobodu, iskrenost i tajnost.

U prvoj zoni plebiscit će se izvršiti za tri meseca od stupanja na snagu ovog ugovora i na dan koji utvrdi komisija.

Ako glasanje bude u korist Države Srba, Hrvata i Slovenaca, plebiscit će se u drugoj zoni izvršiti za tri nedelje posle objave rezultata u prvoj zoni i na dan koji utvrdi komisija.

Ako, naprotiv, u prvoj zoni glasanje bude u korist Austrije, neće se pristupiti nikakvom plebiscitu u drugoj zoni, i celokupna oblast ostaće konačno pod austrijskim suverenitetom.

Svako lice, bez obzira na pol, imaće pravo glasanja, ako ispuni ove uslove:

- a) da ima punih 20 godina na dan 1. januara 1919;
- b) da se 1. januara 1919. njegovo obično mesto stanovanja nalazi u zoni podvrgnutoj plebiscitu;
- v) da je rođeno u naznačenoj zoni, ili da ima, iz vremena pre 1. januara 1912, obično mesto stanovanja ili zavičajno pravo (pertinenza).

Rezultat glasanja odrediće se prema većini glasova u celokupnosti svake zone.

Pri zaključenju svakog glasanja, komisija će saopštiti rezultat Glavnim savezničkim i udruženim Silama, a u isto vreme izradiće i jedan detaljni izveštaj o glasačkom procesu i objaviće ga.

Ako je rezultat glasanja, bilo u prvoj, bilo u obe zone, u korist ulaženja u sastav Države Srba, Hrvata i Slovenaca, Austrija izjavljuje već sada, ukoliko se nje tiče, da se odriče u korist Države Srba, Hrvata i Slovenaca, i u meri koja odgovara rezultatu glasanja, svih prava i osnova potraživanja na te teritorije. Po sporazumu s komisijom, Vlada srpsko-hrvatsko-slovenačka moći će na pomenutim teritorijama konačno ustanoviti svoju vlast.

Ako je glasanje obavljeno u korist Austrije u prvoj ili u drugoj zoni, austrijska Vlada, po sporazumu sa komisijom, imaće mogućnost da uspostavi svoju vlast konačno na celoj teritoriji oblasti Klagenfurta ili, prema rezultatu, u drugoj zoni.

Čim, prema rezultatu, upravu zemlje na ovaj način obezbedi bilo Država Srba, Hrvata i Slovenaca, bilo Austrija, pretaće vlast komisije.

Troškove komisije podneće pola Austrija a pola Država Srba, Hrvata i Slovenaca.

Izvor: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 133-A/1920 i br. 224 XXX/1922.

TRIJANONSKI UGOVOR O MIRU IZMEĐU SAVEZNIČKIH I UDRUŽENIH SILA I MAĐARSKE

4. jun 1920.

Drugi deo GRANICE UGARSKE

Član 27.

Granice Ugarske biće određene kako sledi (...):

2. Sa Državom Srba, Hrvata i Slovenaca

Od gore naznačene tačke ka istoku pa do kote 313, otprilike na 10 kilometara južno od St. Gotharda;

Linija koja će se povući na terenu tako da ide uglavnom linijom koja deli basen Rabe, na severu, od basena Mure, na jugu;

Odatle ka jugu pa do kote 295 (otprilike na 16 kilometara severoistočno od Murasombata);

Linija koja će se povući na terenu tako da prolazi istočno od mesta Nađidolanji, Orihodoš sa železničkom stanicom, Kapornak, Domonkošfa i Kišserdahelji a zapadno od Kotormanjna i Somoroča pa preko kote 319 i 291;

Odatle ka jugoistoku pa do kote 209, otprilike na 3 kilometra zapadno od Nemešnena;

Linija, koja će se povući na terenu tako da uglavnom ide linijom što odvaja basene Nemešnena, na severu, od Kebele, na jugu;

Odatle, ka jugu-jugoistoku pa do tačke koja će se odrediti na Lendvi južno od kote 265;

Linija, koja će se povući na terenu tako da prolazi istočno od mesta Kebele-Sentmarton, Žitkec, Genterhaza, Hidveg, Čenta, Pince a zapadno od Lendvajakabfe, Bedehaze, Gaboljanhaze, Deneša, Lendva-Ajfalua;

Odatle, ka jugoistoku;

Tok Lendve niz vodu;

Zatim, tok Mure niz vodu;

Zatim, sve do tačke gde se ona sastaje sa nekadašnjom granicom Hrvatske i Slavonije, otprilike na 1 kilometar i 500 m. uzvodno od železničkog mosta između Đekenješa i Koprince;

Tok Draue (Drave) niz vodu;

Odatle, ka jugoistoku pa do tačke, koja će se odrediti otprilike na 9 kilometara istočno od Miholjandolnija,

Nekadašnja administrativna granica, između Ugarske i Hrvatske-Slavonije, ispravljena tako da ostavlja potpuno na ugarskom zemljištu železničku prugu Đekenješ-Barč zajedno sa stanicom Gola;

Odatle ka istoku pa do kote 93, otprilike na 3 kilometra jugozapadno od Baranjavara,

Linija, koja će se povući na terenu tako da prolazi severno od mesta Torjanc, Leč i Benge a južno od Kašada, Beremenda sa železničkom stanicom i Iločke;

Odatle, ka severoistoku pa do tačke na toku Dunava koja će se odrediti na terenu otprilike na 8 kilometara severno od kote 169 (Kiškesege);

Linija, koja će se povući na terenu tako da prolazi zapadno od Baranjavara, Feherceglaka i da ostavlja Državi Srba, Hrvata i Slovenaca železničku prugu, koja spaja obadva mesta neposredno na raskrsnici severno od Baranjavara i od Daljoka, a istočno od Ivan-Darde, Šaroka, Udvara i Izabelafelda (zajedno sa njegovom železničkom prugom);

Odatle, ka istoku-severoistoku pa do tačke na toku Kidoša otprilike na 3 kilometra istočno-jugo istočno od stanice Bačmadaraš;

Linija, koja će se povući na terenu, tako da prolazi između mesta Herčegsanto i Bereg, pa zatim ide glavnim tokom Kidoša obilazeći sa severa Ridiču;

Odatle, ka istoku-severoistoku, pa do tačke koja će se odrediti na rukavcu Tise (Tajse) otprilike na 5 1/2 kilometara istočno-severoistočno od stanice Horgoš;

Linija, koja će se povući na terenu, tako da prolazi južno od Kun-Baje, da seče železničku prugu od Subotice do Bačalmaša otprilike na 1 kilometar 500m istočno od stanice Čikerije, da seče železničku prugu od Subotice do Kiškunhalaša otprilike na 5 kilometara južno od stanice Kelebije i da prolazi severno od Horgoša i njegove železničke stanice a južno od Rekes-Sentimihaljiteleka;

Odatle, ka jugoistoku pa do Tise;

Srednja linija rukavca;

Odatle, uz vodu otprilike 5 kilometara pa do tačke koja će se na terenu odrediti;

Tok Tise:

Odatle, uglavnom ka istoku pa do tačke, koja će se odrediti na terenu od prilike na 4 kilometra jugozapadno od stanice Kišsombora, otprilike istočno-jugoistočno od kote 84 i jugo-jugozapadno od kote 83, a koja je zajednička trima granicama Rumunije, Ugarske i Države Srba, Hrvata i Slovenaca;

Linija, koja će se povući na terenu i koja prelazi između mesta Đala i Osentivana i između Obeba i Kibekaze.

Treći deo EVROPSKE POLITIČKE KLAUZULE

Odeljak II DRŽAVA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Član 41.

Ugarska priznaje, kao što su to već učinile savezničke i udružene Sile, potpunu nezavisnost Države Srba, Hrvata i Slovenaca.

Član 42.

Ugarska se odriče, ukoliko se nje tiče, u korist Države Srba, Hrvata i Slovenaca, svih prava i pravnih osnova na teritorije nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije, koje leže izvan granica Ugarske, onako kako ih je ovaj Ugovor ili svaki drugi, zaključen u cilju uređenja sadašnjih pitanja, opisao u članu 27. Drugog Dela (Granice Ugarske) i priznao kao sastavni deo Države Srba, Hrvata i Slovenaca.

Član 43.

Jedna komisija sastavljena od sedam članova od kojih će pet postaviti Glavne savezničke i udružene Sile, jednog Država Srba, Hrvata i Slovenaca i jednog Ugarska, obrazovaće se za petnaest dana od stupanja na snagu ovog Ugovora sa zadatkom da na samom mestu utvrdi graničnu liniju, kako je opisana u članu 27. Drugog Dela (Granice Ugarske).

Član 44.

Država Srba, Hrvata i Slovenaca priznaje i potvrđuje, da usvoji svoju obavezu prema Ugarskoj da se propisi unesu u jedan ugovor sa Glavnim

savezničkim i udruženim Silama, koje te Sile budu smatrale potrebnim radi zaštite interesa onih stanovnika u Državi Srba, Hrvata i Slovenaca, koji se od većine stanovništva razlikuju po rasi, jeziku ili po veri; kao i radi zaštite slobode tranzita i jednog pravičnog režima za trgovinu drugih naroda.

Sreznmera i priroda finansijskog tereta Ugarske, koji će Država Srba, Hrvata i Slovenaca imati da podnese zbog teritorije koja se stavlja pod njen suverenitet, utvrdiće se saglasno članu 186. Devetog Dela (Finansijske Klauzule) ovog Ugovora.

Docnije konvencije raspravi će sva pitanja koja ovaj Ugovorne bude raspravio, a koja bi moglo izazvati ustupanje naznačene teritorije.

Izvor: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 140 XXX / 1921 i br. 224 / 1922.

**UGOVOR O MIRU IZMEĐU SAVEZNIČKIH I UDRUŽENIH
SILA I POLJSKE, RUMUNIJE, DRŽAVE SRBA, HRVATA
I SLOVENACA I ČEHOSLOVAČKE IZ SEVRA**

10. avgust 1920.

Član 3.

Od zajedničke tačke triju granica Rumunije, Ugarske i Države Srba, Hrvata i Slovenaca, koja će se izabrati na terenu na 4 kilometara od prilike jugo-zapadno od stanice Kišsombor i blizu na Istok-Jugo-Istok od kote 84 i na Jug-Jugo-Zapad od kote 83, u glavnom pravcu Jugo-Istoka, do tačke na železničkoj pruzi Žombolja-Lovrin na 3 kilometra od prilike severno od Žombolje: Linija koja će se odrediti na terenu i prolazi istočno od Pustakerestur, zapadno od Porganja i od Bolgartelepa; zatim između Valkanja na Istok i železničke pruge Velika Kikinda-Segedin na Zapad, zatim između Marijenfelda (Maria Feld) i Mokrina, na Istok od Nakofalve i od Seltura (Sentborbala), na Zapad od Banat-Komloša (Nađkomloš) i Osterna (Kiškomoš); odatle na Jug i do tačke na toku Tamiša, koja se nalazi između Šurjana i Boke na 6 kilometara odprilike južno od Modoša:

linija koja će se odrediti na terenu, koja seče železničku prugu Temišvar-Velika Kikinda između Žombolja (Hacfeld) i Đerčamoša i koja prolazi između Klarije i Horvat-Keca (Keča), na Zapad od Oteleka, Janošfelda i Pardanja; na Istok od Tamišfalva i Felšeitebe, između Ištvanfelda i Modoša;

odatle u glavnom pravcu Jugo-Istoka i do tačke koja će se izabrati između Jama i Mirkoca na železničkoj pruzi Karašjesene-Oravicabanja; linija koja će se odrediti na terenu i prolazi severno od Kanaka između Sečenfalva i Torontalujfalve, između Zičifalve i Nađgaj, između Veršecvat i Temešmora, između Kisšama, Nađsereda, Teveškutaša i Marktelke na Zapad i Nađsama, Lacunaša i Komornoka (Kovoricće) na Istok; između Temešceleša i Varadie, između Čorda i Alšovaranja; odatle na jugo-istok i do tačke koja će se izabrati na toku Nere, na 1 kilometar od prilike istočno od puta između Kušića i Zlatice (Neraaranjoš); linija koja će se odrediti na terenu i prolazi između Krušice (Kerted) i Nikolinca (Miklošhaza), zaobilazeći istočno kotu 234 i mesto Rebenburg (Selešheđ), a zatim se okreće na Zapad-Jugo-Zapad tako da dopušta podizanje normalne železničke pruge između Zlatice i Petrilova na

rumunskoj teritoriji i u dolini Nere; odatle nizvodno i do ušća Nere u Dunav: tok Nere; odatle na Jugo-Istok i do ušća Tiveka u Dunav; glavni kanal plovidbe na Dunavu; To ušće je tromeđa Bugarske, Rumunije i Države Srba, Hrvata i Slovenaca.

Izvor: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 141B/1921.

**PROTOKOL IZMEĐU JUGOSLAVIJE I RUMUNIJE
(TROMEĐA U BANATU)**
Bukurešt, 4. jun 1927.

Vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca s jedne strane, i

Vlada Kraljevine Rumunije s druge strane,

U želji da okončaju pitanje koje se odnosi na zajedničku tačku na tromeđi, utvrđenu Protokolom o graničnoj liniji u Banatu, zaključenim između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Rumunije 24. novembra 1923, Sporazumele su se o sledećim odredbama:

Član 1.

Kraljevina Rumunija ustupa Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca zemljište koje se prostire između mađarske granice i granice utvrđene zapisnikom od 13. juna 1926, sastavljenim između generala V. Čolak-Antića, delegata srpskohrvatsko-slovenačke Vlade, i pukovnika G. Draganeskua, delegata rumunske Vlade, onako kako je utvrđena priključenim planovima (tri skice).

Član 2.

Na osnovu ovog Sporazuma, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca priznaje Kraljevini Rumuniji pravo slobodnog i potpunog raspolaganja teritorije ustupljene na taj način i predaje joj *de facto* vršenje suverene vlasti nad tom teritorijom, sa odgovornošću koja iz toga proističe, za vreme od 99 godina, po isteku kog roka će ponovo biti produženo punopravno za novi period od 99 godina, sem u slučaju otkaza jedne ili druge Strane ugovornice propisno naznačenog šest meseci unapred.

Član 3.

Ovaj Sporazum čini sastavni deo Protokola, o graničnoj liniji u Banatu, zaključenog između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Rumunije 24. novembra 1923.

Član 4.

Od dana kada odredbe Protokola od 24. novembra 1923, o zajedničkoj tački na tromeđi, budu registrovane od strane Konferencije ambasadora ili primljene od strane mađarske Vlade, ovaj Sporazum biće *de jure* raskinut.

Član 5.

Ovaj Sporazum biće ratifikovan i instrumenti ratifikacije biće izmenjeni u Bukureštu čim to bude moguće.

U potvrdu čega su potpisani sastavili ovaj Protokol koji su potpisali u dva primerka i na njega stavili svoje pečate.

Rađeno u Bukureštu, četvrtog juna 1927. godine.

(M.P.) B. Čolak-Antić, s.r.

(M.P.) Jon M. Mitilineu, s.r.

Razmena ratifikacija 24. aprila 1935.

Izvor: *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 21-III/1935, i br. 112-XXVI/1935.

UGOVOR O MIRU IZMEĐU SAVEZNIČKIH I UDRUŽENIH SILA I BUGARSKE IZ NEJIA

27. novembar 1919.

(SAD, Britanije, Francuske, Italije, Japana, Belgije, Kine, Kube, Grčke, Hedžasa, Poljske, Portugalije, Rumunije, Države Srba, Hrvata i Slovenaca, Sijama i Čehoslovačke), s jedne i Bugarske, s druge strane.

Uzevši u obzir da su Glavne savezničke i udružene Sile, na traženje Kraljevske Bugarske Vlade, dale Bugarskoj primirje 29. septembra 1918, da bi se mogao zaključiti ugovor o miru;

Da su savezničke i udružene Sile podjednako voljne da rat, u koji su neke od njih bile uvučene jedna za drugom neposredno ili posredno protiv Bugarske, i koji svoj izvor ima u njegovoj objavi upućenoj 28. jula 1914. od strane Austro-Ugarske Srbiji i u neprijateljstvima započetim od strane Bugarske protiv Srbije 11. oktobra 1915, a koje je vodila Nemačka, saveznik Austro-Ugarske, Turske i Bugarske, ustupi mesto čvrstom, pravednom i trajnom miru;

U tom cilju Visoke Strane Ugovornice odredile su svoje punomoćnike

Koji, pošto su izmjenjali svoja punomoćja, za koja je utvrđeno da su u dobroj i propisnoj formi, složili su se u ovim odredbama:

Od stupanja u važnost ovoga ugovora prestaće ratno stanje.

Od tog trenutka a sa rezervom odredbi ovog ugovora, biće službenih veza između savezničkih i udruženih Sila i Bugarske.

Prvi deo
PAKT DRUŠTVA NARODA
(Član 1 do 26)

Drugi deo
GRANICE BUGARSKE

Član 27.

Granice Bugarske povući će se kako sleduje (videti pridodatu kartu):

1. *Sa državom Srba, Hrvata i Slovenaca:*

Od utoke Timoka u Dunav, zajednička tačka trima granicama Bugarske, Rumunije i Države Srba, Hrvata i Slovenaca, ka jugu pa do jedne tačke koja će se izabrati na toku reke Timoka, u blizini kote 38 zapadno od Bregova:

tok Timoka uzvodno;

odatle, ka jugozapadu pa do tačke istočno od V. Izvora, gde se nekadašnja granica između Srbije i Bugarske susiće sa rekam Bezdanicom:

linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kota 274 i 367, da, uopšte, ide vododelnicom basena Timoka na severozapadu i Topolovice i Delejne na jugoistoku, ostavljajući Državi Srba, Hrvata i Slovenaca mesto Kojilovo, Sipikovo i Halovo (kao i drum koji vezuje ta dva mesta) a Bugarskoj mesta, Bregovo, Rakitnicu i Kozovo;

odatle ka jugu pa do kote 1720 na 12 kilometara otprilike na zapadu-jugozapadu od Berkovice:

nekadašnja granica između Bugarske i Srbije;

odatle, ka jugoistoku na daljini otprilike 1 kilom. 500 pa do kote 1929 (Srebrna gl.):

linija koja će se povući grebenom Kom-Balkana;

odatle, ka jugu-jugozapadu pa do kote 1109 (na Vidlič Gori južno od Vlkovijc):

linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kota 1602 i 1344 i istočno od Grn. Krivodola i da seče reku Komsticu na 1 kilometar 500 otprilike uzvodno od Dl. Krivodola;

odatle, pa do jedne tačke na drumu Caribrod-Sofija neposredno na zapadu od raskrsnice sa drumom iz Kalotine:

linija koja će se povući na terenu tako da prolazi istočno od Mezgosa, zapadno od Staminaca, istočno od Brebevnice pa kotom 738 severoistočno od Lipinaca;

odatle, ka zapadu-jugozapadu pa do jedne tačke koja će se izabrati na toku reke Lukavice na 1 kilom. 100 otprilike severoistočno od Slivnice:

linija koja će se povući na terenu;

odatle, ka jugu pa do utoke Lukavice zapadno od Vizina u reku na kojoj leži selo Dl. Nevlja:

tok Lukavice uzvodno;

odatle, ka jugozapadu pa do utoke jednog potok a u reku Jablanicu, zapadno od Vrabca:

linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kote 879 i da seče drum iz Trna u Caribrod neposredno na jugu od raskrsnice toga drum a sa pravim putem iz Trna u Piro;

odatle, ka severu pa do utoke Jablanice u reke Jerme (Trnska):

tok Jablanice;

odatle, ka zapadu pa do jedne tačke koja će se izabrati na staroj granici u ispadnom delu blizu Deščanog Kladenca:

linija koja će se povući na terenu tako da ide grebenom Ruj Planine i prelazi preko kota 1199, 1466 i 1706;

odatle, ka jugozapadu pa do kote 1516 (Golema Rudina), na 17 kilometara otprilike zapadno od Trna;

nekadašnja bugarsko-srpska granica;

odatle, ka jugu pa do jedne tačke koja će se izabrati na reci Jermi (Trnska) istočno od Strezimirovaca;

linija koja će se povući na terenu;

odatle, ka jugu pa do reke Dragovištice neposredno nizvodno od utoke reka blizu kote 672:

linija koja će se povući na terenu tako da prelazi, zapadno od Đinkovaca, preko kota 1112 i 1329, da ide grebenom vododelnice između basena reke Božičke i Meljanske i da prelazi preko kota 1731, 1671, 1730 i 1058;

odatle, ka jugozapadu pa do nekadašnje bugarsko-srpske granice na koti 1333, na 10 kilometara otprilike severozapadno od tačke gde drum iz Krive Palanke u Ćustendil tu granicu seče:

linija koja će se povući na terenu tako da ide vododelnicom između Dragovištice na severozapadu, Lomnice i Sovolštice na jugoistoku;

odatle, ka jugoistoku pa do ko te 1445 na Maleš Planini jugozapadno od Dobrilaka:

nekadašnja bugarsko-srpska granica;

odatle, ka jugu-jugozapadu, do brda Tumbe (kota 1253) na Belasici Planini, na tromeđi između Grčke, Bugarske i Države Srba, Hrvata i Slovenaca:

linija koja će se povući na terenu tako da prelazi preko kote 1600 na Ograđen Planini, da ide istočno od Stineka i Badilena, zapadno od Bajkova, da seče Strumicu na 3 kilometra otprilike istočno od kote 177 i da prelazi istočno od Gabrinova.

Član 28.

Granice opisane u ovom Ugovoru povučene su, u označenim delovima, na karti 1:1,000,000 pridodatoj ovom Ugovoru. U slučaju razmimoilaženja između teksta i karte, verodostojan će biti tekst.

Član 29.

Ove granice povući će na terenu komisija za razgraničavanje, čiji je sastav utvrdio ili će utvrditi ovaj Ugovor ili bilo kakav drugi ugovor između Glavnih savezničkih i udruženih Sila i ostalih ili bilo koje od zainteresovanih Sila.

One će imati svu vlast, ne samo da odrede delove definisane pod imenom „linija koja će se povući na terenu”, nego i, ako to zatraži jedna od zainteresovanih Sila i ako komisija nađe za shodno, da izvrše reviziju delova definisanih administrativnim međama (s izuzetkom međunarodnih granica kakve su postojale u avgustu 1914, prema kojima će se uloga komisije ograničiti na proveravanje stubova i belega). One će se truditi u ova dva slučaja, da se što više pridržavaju definicija datih u ugovorima, vodeći računa koliko je god moguće o administrativnim međama i o mesnim ekonomskim interesima.

Odluke komisija donosiće se većinom glasova i biće obavezne za zainteresovane strane.

Obe zainteresovane države podneće, ravnim delom, troškove komisija za razgraničavanje.

Član 30.

Što se tiče granica definisanih tokom vode, izrazi „tok” ili „matica” upotrebljeni u opisima ugovora znače, s jedne strane, za neplovne reke središnju liniju toka vode ili njenog glavnog rukava, a s druge strane, za plovne reke središnju liniju glavne matice za plovidbu. Pri svemu tome, komisije za razgraničavanje, predviđene ovim Ugovorom, ovlašćene su da odluče da li će se granična linija menjati s mogućnim izmeštanjima ovako definisanog toka ili matice ili će biti konačno određena položajem toka ili matice u trenutku kada stupi u važnost ovaj Ugovor.

Član 31.

Razne zainteresovane Sile obavezuju se da pribave komisijama sva dokumenta potrebna za njihove radove, kao overene prepise zapisnika o utvrđivanju sadašnjih ili pređašnjih granica, sve karte velikih razmera koje postoje, geodetske podatke, izvršena, a neobjavljena snimanja, podatke o razlivanju pograničnih tokova vode.

One se, osim toga, obavezuju da će narediti mesnim vlastima da dostave komisijama sva dokumenta, kao planove, katastre i baštenske knjige, i da im, na njihov zahtev, pribave sve podatke o svojini, ekonomskim strujama i druga potrebna obaveštenja.

Član 32.

Razne zainteresovane strane obavezuju se da pomažu komisijama za razgraničavanje, bilo neposredno, bilo posredstvom mesnih vlasti, u svemu što se odnosi na prevoz, stan, radnu snagu, materijale (stubove, belege) potrebne za izvršenje misije.

Član 33.

Razne zainteresovane Sile obavezuju se da očuvaju trigonometrijske repere, signale, granične stubove i belege koje je namestila komisija.

Član 34.

Beleži će biti tako namešteni da se jedan vidi od drugog; oni će biti numerisani a njihovo mesto i njihov broj biće zabeleženi na jednom kartografskom dokumentu.

Član 35.

Konačni zapisnici o razgraničavanju, pridodate karte i dokumenta izradiće se u tri primerka, od kojih će se dva predati Vladi svake od pograničnih sila, a treći predaće se vladi Francuske Republike, koja će ih Silama potpisnicama ovoga Ugovora poslati u overenim prepisima.

Treći deo
POLITIČKE KLAUZULE

Odeljak I
DRŽAVA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Član 36.

Bugarska priznaje, kao što su to već učinile savezničke i udružene Sile, Državu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Član 37.

Bugarska se odriče, u korist Države Srba, Hrvata i Slovenaca, svih prava i pravnih osnova na teritorije bugarske monarhije koje leže preko granica Bugarske, onako kako su one opisane u članu 27. Drugi Deo (Granice Bugarske) i koje su priznate ovim Ugovorom, ili svim drugim ugovorima zaključenim u cilju regulisanja sadašnjih pitanja, kao sastavni deo Države Srba, Hrvata i Slovenaca.

Član 38.

Komisija sastavljena od sedam članova, od kojih će petoricu naimenovati Glavne savezničke i udružene Sile, jednog Država Srba, Hrvata i Slovenaca i jednog Bugarska, obrazovaće se za petnaest narednih dana posle stupanja na snagu ovog Ugovora, da na samom mestu povuče graničnu liniju opisanu u članu 27,1. Drugi Deo (Granice Bugarske).

Član 39.

Srpsko-hrvatsko-slovenačko državljanstvo dobiće punopravno, s isključenjem bugarskog državljanstva, bugarski pripadnici nastanjeni na teritorijama dodeljenim Državi Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ipak, bugarski pripadnici koji bi se nastanili na tim teritorijama posle 1. januara 1913, mogu dobiti srpsko-hrvatsko-slovenačko državljanstvo samo po odobrenju Države Srba, Hrvata i Slovenaca.

Član 40.

U roku od dve godine od stupanja na snagu ovog Ugovora, bugarski pripadnici koji su stariji od 18 godina i nastanjeni na teritorijama dodeljenim Državi Srba, Hrvata i Slovenaca na osnovu ovog Ugovora, imaće mogućnost da optiraju za svoje nekadašnje državljanstvo. Srbi, Hrvati i Slovenci, bugarski

pripadnici koji su stariji od 18 godina i nastanjeni u Bugarskoj, imaće istu mogućnost da optiraju za srpsko-hrvatsko-slovenačko državljanstvo.

Opcija muža povući će opciju žene a opcija roditelja povući će opciju dece mlađe od 18 godina.

Lica koja upotrebe napred predviđeno pravo opcije dužna su da za dvanaest narednih meseci, prenesu svoj domicil u državu u čiju korist budu optirala.

Oni su slobodni da sačuvaju nepokretna dobra koja im pripadaju na teritoriji druge države na kojoj bi imali svoj domicil pre svoje opcije. Oni mogu sa sobom poneti svoja pokretna dobra svake vrste. Zbog toga oni neće imati da plate nikakvu ni izvoznju ni uvoznju carinu.

U istom roku, Srbi, Hrvati i Slovenci bugarski pripadnici koji se nalaze u stranoj zemlji imaće, osim ako strani zakon drukčije određuje i ako nisu dobili strano državljanstvo, pravo da dobiju srpsko-hrvatsko-slovenačko državljanstvo pridržavajući se propisa koje izda Država Srba, Hrvata i Slovenaca.

Član 41.

Razmera i priroda finansijskih tereta Bugarske, koje će imati da podnese Država Srba, Hrvata i Slovenaca zbog teritorije stavljene pod njen suverenitet, utvrdiće se saglasno članu 141 Osmog Dela (Finansijske klauzule) ovog Ugovora.

Docnijim konvencijama raspraviće se sva pitanja koja ne bi bila raspravljena ovim Ugovorom, a koja bi se mogla pojaviti usled ustupanja teritorije.

Član 59.

Bugarska izjavljuje već od sada da priznaje i prima one granice Austrije, Grčke, Ugarske, Poljske, Rumunije, Države Srba, Hrvata i Slovenaca i Države Čehoslovačke koje budu utvrdile Glavne savezničke i udružene Sile.

Član 60.

Bugarska se obavezuje da prizna punu vrednost Ugovora o miru i pridodatih konvencija koje su ili će biti zaključene između savezničkih i udruženih Sila i Sila koje su se borile na strani Bugarske, da prihvati odredbe koje su ili će biti donete o teritorijama nekadašnjeg Nemačkog carstva, Austrije, Ugarske i Otomanske carevine, i da prizna nove države, u granicama koje im budu na ovaj način utvrđene.

Izvor: *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 211A/1920 i br. 224-XXX/1922.

**ZAVRŠNI PROTOKOL MEĐUNARODNE KOMISIJE
SA OPŠTIM OPISOM GRANICE
IZMEĐU JUGOSLAVIJE I ALBANIJE**

Firenca, jul 1926.

Član 1.

Sastav Komisije

Dole potpisani, propisno akreditovani od strane svojih vlada kao članovi Međunarodne komisije za razgraničenje granica ALBANIJE, predviđene odlukom o utvrđivanju tih granica, koje su donele, 9. novembra 1921, vlade BRITANSKOG CARSTVA, FRANCUSKE, ITALIJE i JAPANNA, dobili su zadatak da odrede na licu mesta granicu između ALBANIJE i DRŽAVE SRBA, HRVATA i SLOVENACA.

Član 2.

Odluke o granici

Linija granice između Albanije i Države Srba, Hrvata i Slovenaca utvrđena je Londonskim sporazumom od 1913, a modifikovana odlukom Konferencije ambasadora u Parizu 9. novembra 1921. Utvrđivanje raznih delova granice bilo je precizirano kasnijim odlukama Konferencije ambasadora od 21. aprila 1922, 12. oktobra 1922, 10. novembra 1922, 13. januara 1923, 31. decembra 1924. i 6. novembra 1925.

Član 3.

Podpodele granice

Međunarodna komisija za razgraničenje Albanije, koja je radila 1922-1925, podelila je srpskohrvatskoslovenačko-albansku granicu, radi utvrđivanja na terenu, na šest sekcija:

Sekcija A ide od granice teritorijalnih voda u Jadranskom moru kod ušća Bojane do vrha kote 2093 planine Vila. Ona je podeljena na dve podsekcije, od kojih podsekcija A1 ide od granice teritorijalnih voda u Jadranskom moru do

severozapadne obale Ličeni Hotita u severoistočnom delu Skadarskog jezera, a podsekcija A2 od te tačke do vrha kote 2093 na planini Vila. Podsekcija A1 označena je na terenu sa 11 pravilnih međaša obeleženih sa A1.1 do A1.11, i dva znaka-repera obeležena III i IV.

Sekcija B ide od vrha kote 2093 na planini Vila do vrha kote 2530 jugozapadno od planine Đaravice. Ona je na terenu označena sa 30 pravilnih međaša obeleženih sa B.1 do B.30.

Sekcija C ide od vrha kote 2530 jugozapadno od Đaravice do brda Čafa Prušit, kote 652. Ona je na terenu označena sa 14 pravilnih međaša obeleženih C.1 do C.14.

Sekcija D ide od brda Čafa Prušit, kote 652, do vrha kote 2122 planine Kapi Dzanit. Ona je na terenu označena sa 25 pravilnih međaša obeleženih D.1 do D.25.

Sekcija E ide od vrha kote 2122, Kapi Dzanit, do kote 701 na zapadnoj obali Ohridskog jezera između sela Radožda i Line. Ona je na terenu označena sa 49 pravilnih međaša obeleženih sa E.1 do E.49.

Sekcija F ide od kote 701, između sela Radožde i Line, do tromeđe Albanije, Grčke i Jugoslavije u Prespanskom jezeru. Ona je na terenu označena sa 20 pravilnih međaša obeleženih sa F.1 do F.20.

Da bi se obeležila linija granice između dvaju međaša, sagrađene su na nekim mestima male neobeležene piramide. Pored toga podignuta su četiri znaka u Sekciji A: dva, obeležena sa I i II, da bi se označio pravac granice u Jadranskom moru do granice teritorijalnih voda, a dva obeležena sa III i IV da bi se označio početak Ličeni Hotita na Skadarskom jezeru.

Podaci o gradnji međaša, malih piramida i orijentacionih znakova izneti su u Dodatku I.

Član 4.

Dokumenti koji preciziraju liniju granice

Linija granice je određena:

1. Sa tačno 179 listova, po jedan za svaki međaš i za svaki par orijentacionih znakova, sa opisom smeštaja međaša ili znaka i detaljnim opisom granice od jednog do sledećeg međaša (Dodatak II).

2. Opštim opisom granice (Dodatak III).

3. Mapom granice od 11 listova, u razmeri 1:50.000, koju je izradila Međunarodna komisija za razgraničenje Albanije u godinama 1922-1925. (Dodatak IV).

Opisi dati u pomenutim dokumentima odnose se isključivo na tu poslednju mapu, koja je zamenila nacrt u razmeri 1:50.000, privremeno prihvaćen od Komisije, po kome je Konferencija ambasadora donela svoje odluke o detaljnom nacrtu svih delova granice.

U slučaju razlike između teksta i mape, podrazumeva se da će odlučujući biti tekst detaljnih opisa na listovima 1. paragrafa ovog člana.

Da bi pružila opšti pogled na granice Albanije, Komisija je još napravila mapu celine tih granica u razmeri 1:50.000, koja se nalazi u Dodatku V.

Član 5.

Svuda gde linija granice ide dolinom nekog vodenog toka odlučeno je da će granica, ako se taj tok bude menjao delovanjem prirodnih sila, pratiti te promene.

Ali ako te promene nastaju vestačkim uzrocima ili iznenadnim delovanjem prirodnih sila, linija granice neće ići za njima, nego će ostati čvrsta i nepromenljiva.

Član 6.

Ako linijom granice ide, izuzetno, neka staza ili put, stanovnici obeju graničnih zemalja imaju slobodan prolaz tom stazom ili putem.

Član 7.

Nikakvo vojno postrojenje ne sme više da postoji, niti da bude sagrađeno u budućnosti, na pojasu zemljišta od 20 metara širine sa svake strane granične linije.

Član 8.

a) Održavanje međaša i malih piramida i seče drveća na tri metra širine sa svake strane granice biće predmet posebne Konvencije koju treba da sklope dve zainteresovane vlade.

b) Do zaključenja takvog sporazuma to održavanje se deli ovako:

od ušća Bojane do Čafa Prušita (sekcija A, B i C) Albaniji;

od Čafa Prušita do Prespanskog jezera (sekcija D, E i F) Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca;

Pored toga, dve komisije, svaka sastavljena od po jednog oficira svake zemlje, moraju svakih 5 godina da prođu graničnom linijom i podnesu izveštaj o njenom

stanju. Te dve komisije ce se sastati 1. jula 1930, jedna u Skadru a druga u Sv. Naumu; prva ce kontrolisati sekcije A, B i C a druga sekcije D, E i F.

Član 9.

a) Za regulaciju plovidbe na Skadarskom jezeru i reci Bojani urađen je protokol koji se nalazi u Dodatku VI, u skladu sa Rezolucijom Konferencije ambasadora od 13. jula 1922.

b) Da bi se regulisao slobodan prolaz srpskog, hrvatskog i slovenačkog stanovništva između područja Gusinja i Podgorice i albanskog stanovništva između Vermošë i Ličani Hotita, načinjen je protokol koji se nalazi u Dodatku VII, prema odluci Konferencije ambasadora od 6. novembra 1925.

c) Da bi se regulisali uslovi razmene i saobracaja preko dela granice zapadno od Đakovice, načinjen je protokol koji se nalazi u Dodatku VIII, prema odluci Konferencije ambasadora od 13. januara 1923.

d) Konacno, da bi se albanskom stanovništvu olakšalo hododašće ka manastiru Sv. Naum, načinjen je protokol koji se nalazi u Dodatku IX prema odluci Konferencije ambasadora od 6. novembra 1925.

Član 10.

Sva pitanja u vezi sa linijom granice koja bi nastala kasnije a nisu predviđena u ovom Protokolu i njegovim dodacima, ili u bilo kojoj drugoj međunarodnoj konvenciji koju bi potpisale dve zainteresovane Vlade, biće predmet direktnih sporazuma između tih Vlada.

Član 11.

Komisija za razgraničenje izjavljuje:

a) da je ona direktno na licu mesta proverila, bilo kompletno bilo preko službeno imenovanog komesara, da se linija na terenu, u podsekcijama A1 i A2, u sekciji B između kota 2148 na severoistoku od Čafa Derijane i planine Đaravice i u sekcijama C, D, i E poklapa sa osnovnim odlukama naznačenim u članu 2. i da pripremljeni kartografski dokumenti tačno odgovaraju zemljištu;

b) da za deo sekcije B između planine Vila i kote 2148 severoistočno od Čafa Derijane i za sekciju F izjava dvaju zainteresovanih delegata u Dodatku X važi umesto konačne provere Komisije, prema odluci Konferencije ambasadora od 26. avgusta 1925;

c) da su tri primerka ovde priloženih dokumenata, namenjena: jedan Konferenciji ambasadora, drugi Albaniji, a treći Državi Srba, Hrvata i Slovenaca, identični.

Prema tome:

pošto je izvršena predaja granice dvema zainteresovanim vladama;

prema izjavama delegata dveju zainteresovanih vlada, sadržanim u Dodatku X;

Komisija jednoglasno izjavljuje da je granica između Albanije i Države Srba, Hrvata i Slovenaca od granice teritorijalnih voda u Jadranskom moru od ušća Bojane do tromeđe Albanije, Grčke i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Prespanskom jezeru stvarno i punovažno određena (članovi 3. i 4. ovog Protokola).

Član 12.

Potpisivanjem ovog Protokola završeni su radovi Međunarodne komisije za određivanje granice Albanije na srpskohrvatskoslovenačko-albanskoj granici.

Urađeno u Firenci u tri originalna primerka namenjena:

Konferenciji ambasadora;

Albanskoj vladi;

Vladi Srba, Hrvata i Slovenaca.

jula 1926.

(Slede potpisi članova Komisije)

OPŠTI OPIS LINIJE GRANICE IZMEĐU JUGOSLAVIJE I ALBANIJE

Firenca jul 1926.

Linija granice, polazeći od granice teritorijalnih voda u Jadranskom moru, ide najpre pravom linijom, okomitom na opšti smer obale, i izlazi na ušće glavnog kraka Bojane, obično plovnog, a to je danas jugoistočni krak. Od tog ušća ona sledi uzvodno glavni plovni krak Bojane sve do njenog sastava sa rekomb Proni Kravarit na desnoj obali. Zatim ide dolinom tog potoka, prolazeći na zapadu sela Goricu i Slug, koja ostaju Albaniji, a na istoku sela Sukubin i Kravari, koja ostaju u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, sve do sastava sa jednom malom pritokom južno od sela Vilgar. Odatle se ona penje na zapad od sela Vilgar, prvo duž potpornog zida do kote 184, zatim u pravoj liniji do kote 291, potom nastavlja pravom linijom da bi stigla do vrha masiva Mali Krepeš, koji prelazi na koti 498. Tako selo Vilgar ostaje Albaniji, a selo Štegyaš Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Granica zatim silazi do Skadarskog jezera između sela Zogaja, koje ostaje Albaniji, i Skije, koje ostaje Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca; ona tako prolazi kotama 354, 211, 32 i 17. Od ove poslednje kote ona se usmerava normalom na obalu prema sredini jezera gde se sastaje sa pravom linijom od Skadarske tvrđave na jugoistoku i vrha Vranjine na severozapadu jezera. Ona prati tu liniju prema severozapadu do tačke gde okomito na tu liniju prolazi presekom doline zaliva Ličeni Hotit i prave crte određene sa dva orijentaciona znaka sagrađena na ušću zaliva. Vraća se dolinom zaliva do oko 1400 metara jugozapadno od Hani Hotita; otuda skrećući prema severozapadu ona stiže, okomito prema severozapadnoj obali zaliva, do ivice kote 223, odakle se usmerava na kotu 409, Barlaj. Zatim sledi liniju grebena koji obeležavaju Barlaj (kote 602 i 583), Jagodina (kote 671 i 802), kota 803, Bukovid (kote 997 i 1197), Graničit (kota 1228) i Karumi (kota 1052). Tako ostavlja sela Drum, Mihalej, Bridže i Rapče u Albaniji, a sela Prekaj i Pelaj u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Od Karumija, usmeravajući se prema koti 169, ona dostiže Cem, čijom dolinom ide uzvodno oko 500 metara; zatim, nastavljajući opštim severoistočnim pravcem, ona prolazi planinama Mišdrakut (1141), Suka Liokut (1176), Suka Milčit (1440), Soko (1558), Kuni Kostić (1800), Linersit (1940) i dostiže planinu Vila (2093). Od Vile granica silazi prema severo-severozapadu,

do brda T. Rikavac; otuda se usmerava pravo prema severoistoku, na vrh kote 1610, potom ide duž severozapadnog nagiba grebena između vrha i kote 1585, i stiže pravo na pl. Zabelit (2130). Od te tačke granica uzima opšti pravac ka severoistoku i prolazi Pinegelinu (2154) i kote 2114, 1937, 2147 (Paunova glava), 2176 (Ilna glava) i 2169 (Gijeva glava). Skrećući zatim opštim pravcem ka jugoistoku ona seče kote 2061, 2123 (Tomova glava) i 2094 (Biograd); usmeravajući se potom prema jugu, ona prolazi preko Šutice (1661), precesu Lumbraju, penje se na vrh Belege (kota 1494) i silazi do reke Grunčar. Sela Kutu i Grunčar ostaju u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Granica sledi uzvodno reku Grunčar, a zatim opštim pravcem na jugo-jugostok ona dostiže jedno za drugim sleme planine Trojane, T. Trojane (2006), T. Guri-Kul (1886), T. Dobuk (1910), preseca dolinu Ličeni-Krstac, nastavlja slemenom Kakise (2221), prelazi T. Valbons (2025), planine Rozit (2522) i Kolet (2525) i ponovo stiže do T. Derijane (1858). Sledi zatim, opštim pravcem na severoistok, razvođe između sliva Lima sa srpskohrvatskoslovenačke strane i Valbone sa albanske strane, granica prolazi preko pl. Capit (2148), kote 1967, pl. Zabelit (2042 i 2005), T. Vorihanese (1873), pl. Vranjice (1928), T. Vranjice (1633), T. Trkusita (1923), T. Belaja (1965) i pl. Spatit (2207). Od te tačke granica ide razvođem između sliva Belog Drima na srpskohrvatskoslovenačkoj strani i Valbone na albanskoj strani, prolazi Ali Čelese (2275) i stiže na vrh kote 2530 jugozapadno od pl. Đaravice. Od te kote granica ide linijom razvođa između visoke doline Belog Drima na srpskohrvatskoslovenačkoj strani i srednje doline Drima sa albanske strane, do Pastrika; na tom potezu ona se prvo upravlja ka jugoistoku prolazeći kotama 2283, 1275, preko vrhova Glava, Čafa Morina, (kota 575) pl. Cobane (kota 1174), Gijonit (kota 831), Čafa Stoberce (kota 892), zatim zaokrećući na istok prolazi preko Čafa Pulaj (kota 855), Maja Kočinje (kota 1064), Maja Kolajt (kota 1000) i stiže na Čafa Prušit (kota 652). Sela Padeš, Luša, Koldet, Stoberce i Zogaj ostaju tako u Albaniji, a sela Junik, Košare, Morina, Šišman i Babaj Boks ostaju u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Od Čafa Prušita ponovo uzima opšti pravac jugostok i prolazi preko Čiteta (kota 843), pl. Zeze (kota 902) Gurici (kota 752), Čafa Dobruna (kota 691), Kunora (kota 1511) i preko kote 1870 dostiže vrh Pastrika, kotu 1987. Na tom poslednjem delu granica ostavlja sela Letaj, Dobruna i Vlahnja u Albaniji, a selo Godeni u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Na Pastriku granica napušta pomenutu liniju razvođa i preko kote 640, Goražupa, silazi u dolinu Belog Drima, ostavljajući u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca skupinu kuća na istočnoj strani teritorije Goražupa a u Albaniji skupinu kuća na zapadnom delu iste teritorije i selo Salcine. Ona zatim ide dolinom Belog Drima nizvodno oko 400 metara, a potom prolazeći između sela Morine, koje ostaje u Albaniji, i sela Vrbnice, koje ostaje u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, ona preseca kote 1020, 1574, 1701, 2125 i stiže na vrh Koritnika, kotu 2391.

Od Koritnika granica nastavlja opštim pravcem jugoistoka, preseca jarugu Orgošku i stiže na kote 1591 i 1587 (Borski rid), ostavljajući sela Pakiše, Košarište i Orgosta u Albaniji, a selo Orčušu u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Zatim kreće opštim pravcem na jug, prolazi kroz jarugu Globočicu, dostiže kotu 1404, Jasiku, i idući slemenom prolazi kote 1425, 1732, i stiže na Murgu. Na tom mestu ona zaokreće prema jugozapadu i presecajući kote 1992 i 1902 (Trmkin grob) dostiže vrh kote 2175, Kalabak. Selo Borje i Šištevac ostaju u Albaniji, a sela Globočica i Kruševo ostaju u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od Kalabaka granica se upravlja prema jugoistoku i preko kote 1613 gde preseca jarugu Čajlsku, stiže na Šerupu (kota 2105); tu ona skreće, prvo prema jugozapadu do planine Kapi Dzanit (kote 2073 i 2122), zatim prema jugu, prelazeći kotu 1965, Kula Ziberit (kota 2381), Korabska vrata (Der Korapi, kota 2055) i kote 2590 i 2595. Od ove poslednje kote, držeći se stalno grebena, ona se upravlja u opštem smeru na jugozapad, presecajući kote 2764, 2475, 2691, 2055 (Skertec), 2238 (Ploču), 2251 (Visoka Karpa) i 1999 (Inoska). Ona zatim sledi prema jugoistoku greben Dešata prelazeći preko Velivara (kota 2384), do Velike Kršine (kota 2353), a otuda nastavlja do kote 2167. Napuštajući greben ona se usmerava na jugozapad i prolazi između sela Krčista, Klobučista, Blata i Resana sa albanske strane i sela Baništa, Hame i Spasa sa srpskohrvatskoslovenačke strane, presecajući kote 1657, 1531, 905 i 719. Granica sledi potom dolinu potoka Rešoa do njegovog sastava sa dolinom Crnog Drima, prelazeći put Peškopija-Debar, zatim se opet vraća oko 11 km dolinom Drima do njegovog sastava sa potokom Ostrenska, a odatle ide uzvodno njenom dolinom do njenog skretanja na jugozapad. Sela Gorica, Cernese, Večiste, Srpetovo, Mireš, Pasinki i Vladimirica ostaju u Albaniji, dok sela Selokuće, Konjare, Banovo i Eglinić ostaju u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Granica se zatim penje na kotu 750 i idući i dalje opštim pravcem na jugoistok prolazi kotama 861, 870 i 832; zatim napušta greben, preseca kote 884, 785 i vraća se na kotu 1051 na istok od Trebišta. Odatle ide linijom slemena uglavnom prema jugo-jugozapadu i prelazeći vrh 1280 i breg 1175 (Ivanesicu), Veternik (kota 1458) dostiže Raduč (kota 2084). Na tom delu granice ostavlja sela Tučep, Ostren, Vrbnicu i Trebište u Albaniji, a sela Hotišane, Đepište, Drenok i Modrič u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Od Raduča granica sledi sleme iznad doline potoka Jablanice, najpre prema zapadu, zatim uglavnom prema jugu, prolazeci kotom 1792, bregovima sa kotama 1465 i 1422 i kotama 1920 i 2132 (Kalkan). Od Kalkana idući razvođem između Crnog Drima na srpskohrvatskoslovenačkoj strani i Škumbije na albanskoj strani granica stize na Crni Kamen (kota 2257) i nastavlja preko Krstaca (1924), Cume (2121), Velikog Brda (1946), Tri Siljka (1642), Rujane (1546) i kote 1458. Od tog mesta ona ide razvođem između sliva Ohridskog jezera na srpskohrvatsko-slovenačkoj strani i sliva Škumbije na

albanskoj strani, preko Guri Spiljesa (kota 1369) do kote 1232. Otuda granica kreće na istok, prelazi put od Struge, na srpskohrvatskoslovenačkoj teritoriji do Elbasana na albanskoj teritoriji na koti 1002, dostiže kote 1054, 1045, 905, 765 i izlazi na obalu Ohridskog jezera između Lina i Radojde, blizu kote 701. Sela Rajca i Lin ostaju u Albaniji, sela Vlašci i Radojda u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Granica napušta obalu jezera okomito prema njoj blizu kote 701 i nastavlja tako dok se ne susretne sa pravom linijom koja povezuje crkvu manastira Sv. Bogorodice sa kotom 720 na tlu oko 750 m zapadno od Sv. Nauma; ona ide tom linijom do te kote. Odatle u pravoj liniji stiže na vrh kote 933, pa onda i dalje pravom linijom kotu 871; prolazeći zatim kotama 991, 1311, 1471, 2171 ona stiže na greben Galičice (2275). Manastir Sv. Naum i selo Ljubanište ostaju u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, a sela Tušemište i Peskopija u Albaniji. Granica zatim idući prema severoistoku stiže na kote 2046, 2131 i 2073; zatim skreće opštim pravcem na jugoistok i prolazeći kotama 1068, 960, 939, seče put iz Korice u Resan, penje se na greben poluostrva Konsko i preko kota 1150, 1112, 1232, 1222, 1291, 1226 i 1183 stiže na obalu Prespanskog jezera na kotu 861. Napuštajući obalu ona prati u samom jezeru meridijan koji prolazi istovremeno tom kotom i međašima 1 i 2 Sekcije I grčko-albanske granice. Tromeđa Albanije, Grčke i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nalazi se tako u vodama Prespanskog jezera, na jugu-jugozapadu od ostrva Veliki Grad, koje ostaje u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Dodatak VII

**PROTOKOL ZA OLAKŠANJE SAOBRAĆAJA SRPSKOG,
HRVATSKOG I SLOVENAČKOG STANOVNIŠTVA
IZMEĐU OBLASTI GUSINJA I PODGORICE
I ALBANSKOG STANOVNIŠTVA IZMEĐU OBLASTI
VERMOS I LICENI HOTIT**

**Rezolucija Konferencije ambasadora
od 6. novembra 1925.**

Član 1.

Albanska vlada se obavezuje da će dopustiti Slobodan prolaz u oba pravca srpskohrvatskoslovenačkim podanicima putem koji prolazi albanskom teritorijom doline Vermos između Grunčara i Rikavca.

Srpskohrvatskoslovenačka Vlada se obavezuje da će dopustiti albanskim podanicima Slobodan prolaz u oba pravca putem koji od Skale Rikavca prolazi srpskohrvatskoslovenačkom teritorijom kroz sela Korita, Trijepči, Dinosi, Tuzi, pa se zatim vraća na albansku teritoriju kod Hani Hotita.

Član 2.

Oni koji prema prethodnom članu imaju pravo moći će slobodno da prolaze tim putevima bilo peške, bilo na konju, kojim god bilo saobraćajnim sredstvom, samo bez oružja; oni će takođe moći slobodno da provode svoju stoku, prevoze imovinu, predmete ili namirnice. Za taj prolaz biće im potrebna samo saobraćajna karta koja važi godinu dana a koju će albanskim ili srpskohrvatskoslovenačkim podanicima izdavati nadležne opštinske vlasti njihovih zemalja.

Član 3.

Ta saobraćajna karta, urađena na albanskom i srpskom, mora da sadrži podatke o nosiocu, o članovima njegove porodice i njegovim službenicima.

Član 4.

Prelaz preko albanske teritorije mora se izvršiti u jednom danu, od izlaska do zalaska sunca, a prolaz preko srpskohrvatskoslovenačke teritorije u dva dana, ali pod uslovom da se ulaz i izlaz isvrše između izlaska i zalaska sunca.

Član 5.

Radi kontrole slobodnog prolaza gore pomenutim putevima službenici na albanskoj ili srpskohrvatskoslovenačkoj granici moraće na ulazu na njihovu teritoriju da naprave, na albanskom i srpskom, spisak dobara koje putnici prenose u prolazu; ta lista će se kontrolisati na izlazu.

Isti službenici moraće takođe kontrolisati da li je prolaz preko njihove teritorije izvršen u vremenu predviđenom u čl. 4.

Član 6.

Za vršenje te kontrole neće se plaćati nikakva taksa.

Član 7.

Dve strane ugovornice se obavezuju da će dati potrebna uputstva lokalnim albanskim i srpskohrvatskoslovenačkim vlastima da se stave u direktnu vezu da bi obezbedili primenu ovog Protokola i rešili sporove koji bi eventualno mogli nastati, u miroljubivom duhu i duhu dobre volje, da se ne bi morali obraćati Društvu naroda; razume se, uostalom, da ovaj Protokol ne ograničava ni u čemu prava Republike Albanije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kao članova Društva naroda.

Član 8.

Ovaj Protokol moći će da se menja jedino uz saglasnost obeju zainteresovanih država.

Član 9.

On ce stupiti na snagu mesec dana posle ratifikacije od strane Konferencije ambasadora.

Firenca, jula 1926.

(Slede potpisi članova Komisije)

Dodatak IX

**PROTOKOL ZA OLAKŠANJE HODOČAŠĆA ALBANSKOG
STANOVNIŠTVA U MANASTIR SV. NAUM**

**Rezolucija Konferencije ambasadora
od 6. novembra 1925.**

Član 1.

Dopušta se albanskim podanicima koji se budu držali odredbi ovog Protokola da slobodno, u toku cele godine, prelaze granice radi odlaska na hodočašće u manastir Sv. Naum.

Član 2.

Prelaz granice će se vršiti putem koji južnom obalom Ohridskog jezera vodi od albanskog sela Tušmište do manastira Sv. Naum, ili stazom koja ide dnom doline Čerave; treba da se izvrši u toku dana, od izlaska do zalaska sunca, i bez oružja.

Član 3.

Hodočasnici će morati da budu snabdeveni ličnom kartom na srpskom i albanskom jeziku koju će, izdati nadležni albanski načelnik. Te karte će sadržavati, pored potpisa hodočasnika, datum svog izdavanja sa potpisom i pečatom vlasti koja ih izdaje. Ona ce važiti godinu dana i moraće se obnoviti po isteku roka.

Član 4.

Pri ulasku na teritoriju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca hodočasnici će morati da se sa ličnim kartama pojave na graničnom prelazu gde će im na kartu biti udarena viza sa datumom prelaska. Ista formalnost će se izvršiti i na izlasku.

Član 5.

Hodočasnici će moći da borave na teritoriji Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca najviše tri dana. Oni neće smeti da se udaljavaju od manastira preko reke Čerave i neće smeti da se bave bilo kakvim poslom drukčijim od religioznog cilja njihovog putovanja.

Član 6.

Dve strane ugovornice se obavezuju da će dati potrebna uputstva lokalnim albanskim i srpskohrvatskoslovenačkim vlastima da se stave u direktnu vezu da bi obezbedili primenu ovog Protokola i rešili sporove koji bi eventualno mogli nastati u miroljubivom duhu i duhu dobre volje, da se ne bi morali obraćati Društvu naroda; razume se, uostalom, da ovaj Protokol ne ograničava ni u čemu prava Republike Albanije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kao članova Društva naroda.

Član 7.

Ovaj Protokol moći će da se menja samo uz saglasnost obeju zainteresovanih država.

Član 8.

On će stupiti na snagu mesec dana posle ratifikacije od strane Konferencije ambasadora.

Firenca,jula 1926.

(Slede potpisi članova Komisije)

Dodatak X

**IZJAVE DELEGATA ALBANSKE
I SRPSKOHRVATSKOSLOVENAČKE VLADE
PRI MEĐUNARODNOJ KOMISIJI
ZA RAZGRANIČENJE ALBANIJE**

Dole potpisani, delegati Republike Albanije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, ispravno akreditovani pri Međunarodnoj komisiji za utvrđivanje granica Albanije, izjavljuju u ime svojih vlada:

1. Linija granice između Albanije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kako je bila utvrđena na terenu od Jadranskog mora do tromede (Albanije, Grčke i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca) na Prespanskom jezeru, od strane Međunarodne komisije za razgraničenje, tačno odgovara odlukama Konferencije ambasadora o tome.

Posebno za Sekciju B, između pl. Vila i kote 2148 na severoistoku od Čafa Derijane i za Sekciju F, razmeštaj međaša se slaže sa instrukcijama Komisije prema odluci od 26. avgusta 1925. Konferencije ambasadora, i svi tehnički podaci u vezi s tim međašima tačni su i odgovaraju stanju na terenu.

2. Nema nikakvih tehničkih primedbi na kartografske dokumente koje je utvrdila Komisija, to jest: tri kopije po 177 listova i 2 lista orijentacionih znakova, 11 listova numerisanih od 1 do 11 sa mapom granice u razmeri 1:50.000, i mapa iste granice u razmeri 1:50.000.

3. Održavanje međaša, malih piramida, orijentacionih znakova i seča drva na tri metra širine na svaku stranu od granične linije, biće predmet posebne konvencije koju će sklopiti dve zainteresovane vlade.

Do zaključenja takvog sporazuma to održavanje se deli na sledeći način: od ušća Bojane do Čafa Prušita (sekcija A, B i C) Albaniji;

od Čafa Prušita do Prespanskog jezera (sekcije D, E i F) Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca;

Pored toga, dve komisije, sastavljene od po jednog oficira svake zemlje, jedanput u svakih pet godina proći će celu liniju granice i pripremiti izveštaj o

tome. Te dve komisije će se sastati 1. jula 1930. jedna u Skadru a druga u Sv. Naumu. Prva će kontrolisati sekcije A, B i C, a druga sekcije D, E i F.

4. Oni prihvataju dodatne protokole koji se nalaze u Dodacima VI, VII, VIII i IX ovog Protokola o razgraničenju.

Firenca, jula 1926.

(Slede potpisi članova Komisije)

Izvor: *Balkanskiugovorni odnosi 1876-1996*, u: Momir Stojković (ed.), Službeni glasnik, Međunarodna politika, Beograd, 1998, tom II, str. 246–249.

**PRIVREMENE SMERNICE VRHOVNE KOMANDE
VERMAHTA O RASPARČAVANJU KRALJEVINE
JUGOSLAVIJE**

Berlin, 12. april 1941.

Vrhovna komanda Vermahta

Generalštab Vrh. kde Vermahta (odelj. L IV/Qu)

Pov. br. 00630/41.

Glavni stan Vođe Rajha, 12. IV 1941.

Poverljiv predmet štaba

Veza: OKW/L(IV/Qu) Br. 4434/41 pov. od 3. IV 41.

Privremene smernice za podelu Jugoslavije

I Vođa Rajha je izdao za podelu Jugoslavije sledeće smernice:

1. Područje bivše Štajerske i Kranjske

Područje bivše Štajerske, prošireno prema jugu oko 90 km širokim i 10-15 km dubokim pojasom, priključuje se pokrajini Štajerskoj.

Severni deo Kranjske, sa graničnom linijom koja se proteže južno samo rekom Savom a severno od Ljubljane, prema priloženoj karti Komande kopnene vojske – Glavni Stan, pripojiće se Koruškoj.

Čim se zemlja umiri, Komanda kopnene vojske predaće područja posednuta od nemačkih trupa, po srezovima, nadležnim nacističkim pokrajinskim vođama.

Vođa Rajha pripremiće sa Dućeom pismenim putem predaju područja posednutih od Italijana, a sprovede se prema detaljnom uputstvu Ministarstva spoljnih poslova. Do tog vremena sa nemačke strane neće se preduzimati nikakve mere. (Time je rešena depeša II armije T br. 801/41 Komande kopnene vojske, odelj. za ratnu upravu).

2. Područje Prekomurja

Celo područje Prekomurja, u okviru istorijske granice, pripašće Mađarskoj. Predviđeno je docnije preseljavanje Nemaca koji žive u severozapadnom delu tog područja. Predaju područja Mađarima regulisaće Komanda kopnene vojske.

3. Banat

Područje od mesta gde Drava preseca mađarsku granicu do utoka Tise u Dunav (Bačka) pripašće Mađarskoj.

Područje istočno od Tise stavlja se zasad pod nemačku zaštitu, isto tako i područje južno od Dunava i istočno od opšte linije: ušće Morave u Dunav – Požarevac – Boljevac – Knjaževac – Kalna. Ovo područje obuhvata Borski bakarni basen i jugoistočne susedne ugljene basene. Pomenuta linija služi kao oslonac i kao privremeno razgraničenje. Za ovo područje predvideti zasad nemačku vojnu upravu pod Vrhovnom komandom suvozemne vojske.

4 . Južna Srbija

Područje nastanjeno bugarskim Makedoncima pripašće, prema odgovarajućoj nacionalnoj granici, Bugarskoj.

Privremeno razgraničenje i predaja Bugarima priprema se u Komandi kopnene vojske, saglasno vojnim zahtevima.

5. Stara Srbija

Područje Stare Srbije stavlja se pod nemačku vojnu upravu potčinjenu Komandi kopnene vojske.

6. Hrvatska

Hrvatska (NDH) će unutar svojih nacionalnih granica postati samostalna država. Nemačka se neće mešati u njene unutrašnje političke prilike.

7. Ostala područja uključujući Bosnu i Crnu Goru

Političko uobličenje ovih područja prepušta se Italiji. Pri tome može doći u obzir i ponovno uspostavljanje samostalne Crne Gore.

II Razgraničenje

1. Ukoliko razgraničenje nije određeno u prethodnom I odeljku, odrediće ga Vrh. Komanda Vermahta u sporazumu sa Ministarstvom inostranih poslova, opunomoćenikom za četvorogodišnji plan i ministrom unutrašnjih poslova.

Za izvršenje je u Vrh. komandi Vermahta nadležan generalštab Vrh. komande Vermahta (L IV/Qu).

2. Komanda kopnene vojske dostaviće što hitnije Vrhovnoj komandi Vermahta (generalštab Vrh. komande Vermahta) svoje vojne zahteve za povlačenje granica ukoliko ih nije odredio Vođa Rajha – izuzimajući zaštitno područje južno od Dunava.

3. Uprava za ratnu privredu Vrh. komande Vermahta dostaviće hitno generalštabu Vrh. komande Vermahta (odelj. L) svoje zahteve u pogledu granica zaštitnog područja južno od Dunava (odeljak 1, tač. 3).

4. Prema Italijanima zasad važe taktičke granice armije.

Načelnik Vrhovne komande Vermahta
potpisao Kajtel

Izvor: Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918-1984*, Beograd, Rad, 1985, str. 403–405.

UGOVOR O MIRU SA ITALIJOM

Pariz, 10. februar 1947. godine

DEO I TERITORIJALNE ODREDBE

ODELJAK I GRANICE

Član 1.

Granice Italije biće onakve kakve su postojale na dan 1. januara 1938. god. sa izuzetkom izmena navedenih u članovima 2, 3, 4, 11 i 22. Granične linije naznačene su na kartama koje se prilažu uz ovaj Ugovor (Prilog I). U slučaju razmimoilaženja između teksta opisa granica i karata, merodovan je tekst.

Član 3.

Granica između Italije i Jugoslavije određiće se na sledeći način:

1. Nova granica ide linijom koja polazi od tromeđe između Austrije, Italije i Jugoslavije gde je postojala 1. januara 1938. god. i ide prema jugu granicom od 1938. godine između Jugoslavije i Italije do tačke gde se sastaje sa administrativnom međom italijanskih pokrajina Furlanije-Friuli (Videm-Udine) i Gorice;

2. od te tačke granična linija podudara se sa pomenutom administrativnom međom od tačke koja se nalazi otprilike 0,5 km. severno od sela Mirnik (Mernico) u dolini Idrije (Iudrio);

3. napuštajući u toj tački administrativnu među koja deli italijanske pokrajine Furlaniju-Friuli (Videm-Udine) i Goricu granična linija ide prema istoku do tačke koja se nalazi otprilike 0,5 km. zapadno od sela Vrhovlja pri Kožbani (Vercogli di Cosbana) a odavde ide prema jugu, između dolina Kvarnice (Quarnizzo) i Kožbane (Cosbano) do tačke koja se nalazi otprilike 1 km. jugozapadno od sela Fojane (Fiena) pošto je napravila luk tako da seče reku Reku (Recca) u tački koja se nalazi otprilike 1,5 km. istočno od Idrije

(Iudrio), ostavljajući istočno put koji vodi iz Kožbine (Cosbana) preko Nebla (Nebola) u Dobrovo (Castel Dobra);

4. odavde granična linija ide prema jugoistoku, prolazeći neposredno južno od puta, između kota 111 i 172, zatim južno od puta iz Vipolža (Vipulzano) za Vklance (Uclanzi) preko kota 57 i 122, sekući ovaj put otprilike 100 m. istočno od kote 122 i skreće prema severu u pravcu tačke koja se nalazi 350 m. jugoistočno od kote 266;

5. polazeći otprilike 0,5 km. severno od sela Števerjana (San Floriano) granična linija ide zatim prema istoku do brda Sabotina (Monte Sabotžno) (kota 610), ostavljajući na severu selo Podsabotin (Poggio San Valentino);

6. od brda Sabotina (Monte Sabotino) granična linija, idući prema jugu, seče reku Soču (Isonzo) u visini grada Solkana (Salciano) koji ostavlja na teritoriji Jugoslavije; zatim ide neposredno zapadno duž železničke pruge iz Kanala (Canale d'Isonzo) za Doriberg (Montespino) do tačke otprilike 750 m. južno od puta Gorica-Ajševica (Aisovizza);

7. odvajajući se zatim od železničke pruge, granična linija skreće u jugozapadnom pravcu, ostavljajući na teritoriji Jugoslavije grad Sv. Petar (San Pietro) a na teritoriji Italije bolnicu i put koji prolazi pored nje, seče otprilike 700 m. od stanice Gorica Sv. Mark (Gorizia San Marco) prugu spojnog kraka između gore pomenute železničke pruge i pruge koja ide od Zagraja (Sagrado) u Krmin (Cormons), dotiče groblje Gorice, koja ostaje na teritoriji Italije, prolazi između glavnog drumu br. 55 iz Gorice u Trst koji ostaje na teritoriji Italije i raskrsnice puteva kod kote 54, ostavljajući na teritoriji Jugoslavije gradove Vrtojbu (Vertoiba) i Miren (Merna) i izbija na tačku koja se nalazi otprilike kod kote 49;

8. odavde granična linija ide u južnom pravcu preko visoravni Krasa (Carso) otprilike 1 km. istočno od glavnog drumu br. 55, ostavljajući istočno selo Opatje Celò (Opacchiasel1a) a zapadno selo Jamlje (Lamiano);

9. od tačke koja se nalazi otprilike 1 km. istočno od Jamlja (Lamiano), granična linija ide administrativnom međom, koja deli pokrajine Goricu i Trst, do tačke koja se nalazi otprilike 2 km. severoistočno od sela Štivana (San Giovanni) i otprilike 0,5 km. severozapadno od kote 208 koja predstavlja tromeđu između Jugoslavije, Italije i Slobodne Teritorije Trsta.

Karta na koju se odnosi ovaj opis nalazi se u Prilogu I.

Član 4.

Granica između Italije i Slobodne Teritorije Trsta određiće se na sledeći način: 1. Nova granica počinje od tačke koja se nalazi na administrativnoj međi koja deli pokrajine Goricu i Trst, otprilike 2 km. severoistočno od sela Štivana (San Giovanni) i otprilike 0,5 km. severozapadno od kote 208 a koja predstavlja tromeđu između Italije, Jugoslavije i Slobodne Teritorije Trsta i ide u pravcu

jugozapada do tačke pored glavnog drumu br. 14, koja se nalazi otprilike na 1 km. severozapadno od raskrsnice glavnih drumova br. 55 i 14, koji vode iz Gorice, odnosno iz Tržiča (Monfalcone) za Trst;

2. dalje granična linija ide u južnom pravcu do tačke u Tržičkom zalivu (Golfo di Panzano), koja se nalazi na istom odstojanju od Rta Zdobe (Punta Sdobba) kod ušća reke Soče (Isonzo) i od Devinskog Grada (Castello Vacchio) kod Devina (Duino) otprilike na 3,3 km. južno od tačke gde ona napušta obalu približno na 2 km. severozapadno od grada Devina (Duino);

3. dalje granica izlazi na otvoreno more, idući linijom koja se nalazi na istom odstojanju od italijanske obale i od obale Slobodne Teritorije Trsta.

Karta na koju se odnosi ovaj opis nalazi se u Prilogu 1.

Član 5.

1. Definitivnu liniju novih granica ustanovljenih članovima 2, 3, 4 i 22 ovog Ugovora odredi će na licu mesta komisije za razgraničenje sastavljene od predstavnika dveju zainteresovanih vlada.

2. Ove komisije će pristupiti radu odmah po stupanju na snagu ovog Ugovora i završiće ga što je moguće pre, a u svakom slučaju u roku od šest meseci.

3. Sva pitanja po kojima komisije ne bi mogle da se slože, uputiće se ambasadorima Sovjetskog Saveza, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Američkih Država i Francuske u Rimu koji će, postupajući kao što je predviđeno u članu 86, obezbediti konačno rešenje na način koji oni izaberu, uključujući tu, u slučaju potrebe, i naimenovanje nepristrasnog trećeg člana komisije.

4. Rashode komisija za razgraničenja podneće po pola dve zainteresovane vlade.

5. U cilju određivanja na licu mesta definitivnih graničnih linija, ustanovljenih u članovima 3, 4 i 22, članovima komisija biće dozvoljeno da odstupe za 0,5 km. od linije koja se ustanovljava u ovom Ugovoru u cilju da bi granicu prilagodili mesnim geografskim i ekonomskim uslovima, s tim da nijedno selo ili grad sa više od 500 stanovnika, ni jedan važan drum ili železničku prugu, ni jedno važno postrojenje za snabdevanje vodom ili električnom energijom ne stave pod drugi suverenitet do onaj koji proističe iz razgraničenja ustanovljenih u ovom Ugovoru.

ODELJAK IV

FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA (Specijalne odredbe)

Član 11.

1. Italija ustupa Jugoslaviji sa pravom punog suvereniteta teritoriju, koja se nalazi između novih granica Jugoslavije, određenih u članovima 3. i 22, i italijansko-jugoslovenske granice koja je postojala na dan 1. januara 1938. god., a takođe i opštinu Zadar i sva ostrva i obližnja ostrvca, koja se nalaze u sledećim zonama:

a) u zoni koja se graniči:

sa severa uporednikom $42^{\circ}50'$ severne širine,

sa juga uporednikom $42^{\circ}42'$ severne širine, sa istoka podnevkom $17^{\circ}10'$ istočne dužine, sa zapada podnevkom $16^{\circ}25'$ istočne dužine; b) u zoni koja se graniči:

sa severa linijom koja prolazi kroz Tarski zaliv (Porte del Quietto) na istom odstojanju od obale Slobodne Teritorije Trsta i obale Jugoslavije a zatim dolazi na tačku 4S IS' severne širine i $13^{\circ}24'$ istočne dužine;

sa juga uporednikom $44^{\circ}23'$ severne širine;

sa zapada linijom, koja spaja sledeće tačke:

4S01S' severne širine, $13^{\circ}24'$ istočne dužine,

44°S1' severne širine, $13^{\circ}37'$ istočne dužine,

$44^{\circ}23'$ severne širine, $14^{\circ}18'30''$ istočne dužine,

sa istoka zapadnom obalom Istre, ostrvima i kontinentalnom obalom Jugoslavije.

Karta gore pomenutih zona nalazi se u Prilogu I.

2. Italija ustupa Jugoslaviji sa pravom punog suvereniteta ostrvo Palagružu (Pelagosa) i obližnja ostrvca.

Ostrvo Palagruža ostaće demilitarizovano.

Italijanski ribari uživaće na Palagruži i okolnim vodama ista prava koja su tamo uživali jugoslovenski ribari do 6. aprila 1941. god.

Član 12.

1. Italija će vratiti Jugoslaviji sve predmete umetničkog, istorijskog, naučnog, pedagoškog ili verskog karaktera (uključujući sva akta, rukopise, dokumente i bibliografski materijal) kao i administrativne arhive (dosijea, registre, planove i dokumenta ma koje vrste), koji su bili odneti između 4. novembra 1918. god. i 2. marta 1924. god. usled italijanske okupacije, sa teritorija prisajedinjenih Jugoslaviji na osnovu Ugovora potpisanih u Rapalu 12 novembra 1920 god. u Rimu 27 januara 1924 god. Italija će isto tako vratiti sve predmete sa ovih teritorija koji ulaze u gore pomenute kategorije, odnete od strane italijanske Misije za primirje sa sedištem u Beču posle prvog svetskog rata.

2. Italija će predati Jugoslaviji sve predmete javnopravnog karaktera koji ulaze u kategorije predviđene u tački 1 ovog člana, odnete posle 4. novembra 1918. god. sa teritorija prisajedinjenih Jugoslaviji na osnovu ovog Ugovora, kao i predmete koji se odnose na pomenutu teritoriju, ustupljene Italiji od Austrije i Mađarske na osnovu Ugovora o miru potpisanih u Sen-Žernenu 10. septembra 1919. god. i u Trijanonu 4. juna 1920. god. kao i na osnovu Konvencije između Austrije i Italije, potpisane u Beču 4 maja 1920 god.

3. Ako u pojedinim slučajevima Italija ne može da vrati Jugoslaviji predmete predviđene u tačkama 1 i 2 ovog člana, ona se obavezuje da preda Jugoslaviji predmete iste vrste ili približno one vrednosti koju su imali odneti predmeti ukoliko se takvi predmeti mogu nabaviti u Italiji.

Član 13.

Snabdevanje vodom goričke opštine i njene okoline regulisaće se saglasno odredbama Priloga V.

DEO II POLITIČKE ODREDBE

ODELJAK III SLOBODNA TERITORIJA TRST A

Član 21.

1. Ovim članom ustanovljava se Slobodna Teritorija Trsta čije je područje ograničeno Jadranskim morem i granicama određenim članovima 4. i 22 ovog U govora. Slobodna Teritorija Trsta priznata je od strane Savezničkih i Udruženih Sila i od strane Italije, i one odlučuju da njena teritorijalna celina i nezavisnost budu obezbeđeni od strane Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija.

2. Italijanski suverenitet nad područjem Slobodne Teritorije Trsta, u gore navedenim granicama, prestaće sa stupanjem na snagu ovog Ugovora.

3. Po prestanku italijanskog suvereniteta, Slobodnom Teritorijom će se upravljati saglasno odredbama Instrumenta o privremenom režimu koji je izradio Savet bezbednosti. Taj Instrument ostaće na snazi do dana koji Savet bezbednosti odredi za stupanje na snagu Stalnog Statuta koji će on odobriti. Od tada će se Slobodnom Teritorijom upravljati po odredbama Stalnog Statuta. Tekstovi Stalnog Statuta i Instrumenta o privremenom režimu nalaze se u Prilozima VI i VII.

4. Slobodna Teritorija Trsta neće se smatrati ustupljenom teritorijom u smislu člana 19 i Priloga XIV ovog Ugovora.

5. Italija i Jugoslavija obavezuju se da će Slobodnoj Teritoriji Trsta dati garancije iznete u Prilogu IX.

Član 22.

Granica između Jugoslavije i Slobodne Teritorije Trsta odrediće se na sledeći način:

1. Nova granica počinje od tačke na administrativnoj međi koja deli pokrajine Goricu od Trsta, otprilike 2 km. severoistočno od sela Štivana (San Giovanni) i otprilike 0,5 km. severozapadno od kote 208 koja čini tromeđu između Jugoslavije, Italije i Slobodne Teritorije Trsta; ona ide tom administrativnom međom do Volika (Monete Lanaro) (kota 546) i odavde u jugoistočnom pravcu do Kokoša (Monte Cocusso) (kota 672) preko kote 461, Medveđaka (Meducia) (kota 475), Golog Vrha (Monte dei Pini) (kota 476) i kote 407, sekući glavni drum br. 58 koji ide iz Trsta za Sežanu (Sesana), otprilike na 3,3 km. jugozapadno od tog grada, ostavljajući istočno sela Voglje (Vogliano) i Orlek (Orle) i otprilike 0,4 km. zapadno od sela Col (Zolla);

2. Od Kokoša (Monte Cocusso) granična linija ide prema jugoistoku, ostavljajući selo Grecanu (Grozzana) na zapadu, dostiže Golič (Monte Goli) (kota 621), a odatle upućujući se prema jugozapadu seče put Trst-Kozina (Cosina) kod kote 455 i železničku prugu kod kote 485, prelazi preko kote 416 i 326, ostavljajući u Jugoslaviji sela Beku (Beca) i Kastelac (Castel), seče put Osp (Ospo)-Gabrovica (Gabrovizza d'Istria) otprilike na 100 m. jugoistočno od Ospa (Ospo), odatle prelazi reku Rižanu (Risana) i seče put Dekani (Villa Decanij-Rižan (Risano) u tački koja se nalazi otprilike 350 m. zapadno od Rižana (Risano), ostavljajući u Jugoslaviji selo Rožar (Rosario) i put Rižan (Risano)-Črni Kal (San Sergio); odatle granična linija dostiže raskrnicu puteva koja se nalazi otprilike 1 km. severoistočno od kote 362, prelazeći preko kote 285 i 354;

3. Odavde granična linija dostiže tačku koja se nalazi otprilike 0,5 km. severno od sela Cegovna (Cerhova) sekući reku Dragonju (Dragogna) otprilike 1 km. severno od tog sela i ostavljajući na zapadu sela Bočaj (Bucciai) i Truške (Trusco), a na istoku selo Trsek (Tersecco), i odatle ide u jugozapadnom pravcu jugoistočno od puta koji spaja sela Cerovac (Cernova) i Herovi (Chervoi), udaljujući se od tog puta otprilike na 0,8 km. istočno od sela Kučibrega (Cucciani), a odatle ide u opštem jugo-jugozapadnom pravcu, prolazeći otprilike 0,4 km. istočno od Brajkovog Vrh (Monte Braico) i otprilike 0,4 km. zapadno od sela Šterne (Sterna Filaria), ostavljajući na istoku put koji vodi iz tog sela u grad Završje (Piemonte), prolazeći otprilike 0,4 km. zapadno od tog grada i otprilike 0,5 km. istočno od grada Kostanjevice (Castagna) i dostiže reku Mirnu (Quieto) u tački koja se nalazi otprilike 1,6 km. jugozapadno od grada Kostanjevice (Castagna).

4. Odavde granica ide glavnom regulisanom maticom Mirne (Quieto) do ušća te reke i prolazeći kroz Tarski zaliv (Porto del Quietto) stiže na otvoreno more, idući linijom koja se nalazi na jednakom odstojanju od obale Slobodne Teritorije Trsta i od obale Jugoslavije.

Karta na koju se ovaj opis odnosi nalazi se u Prilogu 1.

Izvor: *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 74/1947.

**MEMORANDUM O SAGLASNOSTI IZMEĐU
VLADA ITALIJE, UJEDINJENE KRALJEVINE,
SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA I JUGOSLAVIJE
O SLOBODNOJ TERITORIJI TRSTA,**

London, 5. oktobar 1954.

1) S obzirom na činjenicu da se sprovođenje odredbi U govora o miru sa Italijom koje se odnose na Slobodnu Teritoriju Trsta pokazalo nemogućim, Vlade Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Američkih Država i Jugoslavije držale su od svršetka rata Zonu A i B ove teritorije pod vojnom okupacijom i vojnom upravom. Prilikom potpisivanja Ugovora nije postojala namera da ove odgovornosti budu drugačije sem privremene, a Vlade Italije, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Država i Jugoslavije, kao zemlje koje su prvenstveno zainteresovane, nedavno su se zajedno konsultovale kako bi razmislile način na koji bi se sadašnja nezadovoljavajuća situacija najbolje okončala. Kao rezultat toga, one su se sporazumele o sledećim praktičnim aranžmanima:

2) Čim ovaj Memorandum o saglasnosti bude parafiran i u njemu predviđene granične ispravke sprovedene, Vlade Ujedinjene Kraljevine i Sjedinjenih Država povućiće svoje vojne snage sa područja severa od nove granice i predaće upravu ovog područja italijanskoj Vladi. Italijanska i jugoslovenska Vlada proširiće odmah svoju civilnu upravu svaka na ono područje za koje će biti odgovorna.

3) Granične ispravke pomenute u tač. 2 sprovedeće se prema Karti iz priloga I.

Prethodno razgraničenje sprovedeće predstavnici Savezničke vojne uprave i jugoslovenske vojne uprave čim ovaj Memorandum u saglasnosti bude parafiran, a u svakom slučaju u roku od tri nedelje od dana parafiranja. Italijanska i jugoslovenska Vlada imenovaće odmah Komisiju za razgraničenje kako bi se postiglo tačnije razgraničenje prema Karti u prilogu I.

4) Italijanska i jugoslovenska Vlada sporazumno su da stave na snagu Specijalni statut iz Priloga

5) Italijanska vlada obavezuje se da će održavati Slobodnu luku Trsta u opštem skladu sa odredbama članova 1-20 Priloga VIII Ugovora o miru sa Italijom.

6) Italijanska i jugoslovenska vlada sporazumne su da protiv ličnosti ili imovine bilo kog stanovnika područja koje prelazi pod njihovu civilnu upravu u skladu sa ovim Memorandumom o saglasnosti neće preduzimati nikakve zakonske ili administrativne mere gonjenja ili diskriminacije zbog ranije političke aktivnosti u vezi sa rešavanjem problema Slobodne Teritorije Trsta.

7) Italijanska i jugoslovenska Vlada sporazumne su da u roku od 2 meseca od dana parafiranja ovog Memoranduma o saglasnosti započnu pregovore u cilju da što pre zaključe Sporazum o regulisanju malograničnog prometa, uključujući olakšice za kretanje stanovnika pograničnih područja kopnom i morem preko granice u svrhu normalnih trgovačkih i ostalih aktivnosti kao i prevoza i saobraćaja. Ovim sporazumom biće obuhvaćen Trst i područja sa kojima se graniči. Dok se takav sporazum ne zaključi, nadležne vlasti preduzeće svaka u svojoj nadležnosti, odgovarajuće mere za olakšanje malograničnog prometa.

8) Za vreme od jedne godine od dana parafiranja ovog Memoranduma o saglasnosti lica koja su ranije stanovala ("pertinenti" – „zavičajni") na područjima koja prelaze pod civilnu upravu Italije odnosno Jugoslavije, moći će nesmetano da se vrate u ta područja. Sva lica koja se na taj način vrate, kao i ona koja su se već vratila, uživaće ista prava kao i ostali stanovnici ovih područja. Ova lica moći će da raspolažu u skladu sa postojećim zakonima svojom svojinom i imovinom, ukoliko u međuvremenu to već nisu učinila. Za vreme od dve godine od dana parafiranja ovog Memoranduma o saglasnosti lica koja su ranije živela na jednom od ovih područja, a koja ne nameravaju da se u isto vrate, i lica koja sada žive na jednom od područja, a koja se za vreme od jedne godine od dana parafiranja ovog Memoranduma o saglasnosti budu odlučila da to boravište napuste, moći će da prenesu svoju pokretnu imovinu i da transferišu svoja finansijska sredstva. Nikakve uvozne ni izvozne carine kao ni druge dažbine neće biti nametnute u vezi sa selidbom ove imovine. Iznosi realizovani prodajom imovine onih lica, koja, bez obzira gde budu stanovala, odluče da prodaju pokretnu i nepokretnu imovinu za vreme od dve godine od dana parafiranja ovog Memoranduma o saglasnosti, biće deponovani na specijalnim računima kod narodnih banaka Italije ili Jugoslavije. Na kraju dvogodišnjeg perioda dve Vlade likvidiraće saldo između dva računa. Bez štete po neposrednu primenu odredbi ove tačke, italijanska i jugoslovenska Vlada obavezuju se da će u roku od šest meseci od dana parafiranja ovog Memoranduma o saglasnosti zaključiti detaljan Sporazum.

9) Ovaj Memorandum o saglasnosti biće saopšten Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija.

London, 5. oktobra 1954. godine

Izvor: Službeni list FNRJ, dodatak: Međunarodni ugovori, br. 6/1954.

UGOVOR IZMEĐU SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE I REPUBLIKE ITALIJE,

Ozima (Ankona), 10. novembar 1975.

Član 1.

Granica između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije za deo koji nije kao takav označen u Ugovoru o miru sa Italijom, postignutim 10. februara 1947, opisana je tekstualno u Prilogu I i ucrtana na karti u Prilogu II ovog Ugovora.

U slučaju neslaganja između opisa granica i karte, merodavan je tekstualni opis.

Član 2.

Granica između dve države u Tršćanskom zalivu opisana je tekstualno u Prilogu III i ucrtana na karti u Prilogu IV ovog Ugovora.

U slučaju neslaganja između opisa granica i karte, merodavan je tekstualni opis,

Član 7.

Danom stupanja na snagu ovog Ugovora Londonski memorandum o saglasnosti od 5. oktobra 1954. sa priložima prestaje da važi u odnosima između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Italije.

Svaka strana će to saopštiti vladi Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske, vladi Sjedinjenih Američkih Država i Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija, u roku od trideset dana od stupanja na snagu ovog Ugovora.

Član 8.

U trenutku kada prestaje važenje Specijalnog statuta priloženog Londonskom memorandumu o saglasnosti od 5. oktobra 1954, svaka strana izjavljuje da će zadržati na snazi unutrašnje mere koje su već donete u izvršavanju pomenutog Statuta i obezbediti u okviru svog unutrašnjeg prava održavanja nivoa zaštite pripadnika respektivnih manjina, predviđenog odredbama prestalog Specijalnog statusa.

PRILOG I

Stub 65/36, koji se nalazi približno 800 m od sela Međa Vas, prema severu, na maloj padini kote 127, označava kraj materijalizovanja granične linije stubovima. Od stuba 65/36 granična linija se upravlja na mali stub označen B/Trieste 25610, koji se nalazi na gomili kamenja na odstojanju 24,1 m prema istoku. Zatim, pod azimutom 104 upravlja se na metalnu cev koja je glavni znak br. 1 i nalazi se na odstojanju 1,2 m. Odatle do Goliča linija je materijalizovana metalnim cevima koje se izdižu iznad zemlje približno 1,60 m i obojene su belo-crno ili belo-crveno. Od glavnog znaka br. 1 linija se upravlja prema severnim padinama brda Grmada. Pošto preseče kolski put Međa Vas -Brestovica, ostavi kotu 225 na italijanskoj, a kotu 246 na jugoslovenskoj teritoriji, linija stiže na put koji povezuje Međa Vas sa Cerovljama i koji prolazi severno od brda Grmada. Ovde linija, materijalizovana glavnim znakom br. 2, prolazi na odstojanju od 7,40 m od sredine i severno od gore pomenutog puta Međa Vas – Cerovlje, a istovremeno udaljena je oko 1450 m od sela Međa Vas, koje ostaje zapadno. Tok granične linije od glavnog znaka br. 1 do glavnog znaka br.2 dat je u prikazu br.1.

Od glavnog znaka br.2, pod srednjim azimutom približno 180, linija ide prema brdu Grmada i u visini konjske staze, koja se nalazi približno 250 m severno od vrha, menja pravac i pod azimutom 60 ide prema putu Međa Vas – Cerovlje. Glavni znak br.3 nalazi se 7,7 m od sredine puta i približno 1500 m severozapadno od sela Cerovlje. Tok granične linije od glavnog znaka br.2 do glavnog znaka br.3 dat je u prikazu br.2.

Od glavnog znaka br.3 linija nastavlja približno 480 m pod srednjim azimutom 65, a zatim, pod srednjim azimutom 180, upravlja se na kotu 215 na koju izbija. Tu menja pravac i skreće prema istoku pod srednjim azimutom približno 85. Pošto preseče put Cerovlje – Brestovica približno 1000 m od sela Cerovlje, koje ostaje južno, linija izbija severno od Bazgonovog vrha na kotu 206, koja se nalazi približno 250 m severno od vrha (kota 212). Odatle nastavlja pod azimutom 95 za daljih 1000 m približno sve dok ne stigne na 13,30 m od preseka kolskih puteva sa suvim zidom na koti 167. Na toj tački se nalazi glavni znak br.4, koji je udaljen približno 1000 m od puta koji povezuje selo Mavhinje sa selom Gorjansko, put ostaje jugoistočno, Tok granične linije od glavnog znaka br.3 do glavnog znaka br.4 dat je u prikazu br.3.

Od glavnog znaka br.4 linija produžava prema jugoistoku pod srednjim azimutom približno 160, ostavlja kotu 218 na italijanskoj teritoriji i prolazi

približno 100 m istočno od te kote, zatim, prelazi raskršće kolskih puteva i ide preko kote 202 do tačke udaljene 3 m od puta koji povezuje Mavhinje sa Gorjanskim, zadržavajući srednje odstojanje 3,5 m od puta koji prati 560 m u severoistočnom pravcu. Tu se nalazi glavni znak br.5, a put do te tačke ostaje stalno na italijanskoj teritoriji. Tok granične linije od glavnog znaka br.4 do glavnog znaka br.5 dat je u prikazu br.4.

Od glavnog znaka br.5, pošto pređe put i nastavi približno 200 m pod azimutom 155, granična linija skreće prema istoku i nastavlja pod srednjim azimutom 125-135 dodirujući padine brda Dolski trn i prolazi približno 200 m severoistočno od kote 256 pomenutog brda. Zadržavajući pravac, linija stiže na put Šempolaj-Gorjansko. Zatim, idući prema jugu, prati put približno 19,2 m, dok ne stigne približno 2 m od severnog zida zgrade italijanskog bloka. Zatim preseca put. Tu, na 4,7 m od sredine puta, nalazi se glavni znak br.6. Tok granične linije od glavnog znaka br.5 do glavnog znaka br.6 dat je u prikazu br.5.

Pod srednjim azimutom približno 130, granična linija sada se upravlja prema padinama brda Sv.Lenart, sekuci put Šempolaj-Tublje i prolazeći 350 m severoistočno od kote 343 na 150 m od kote 312 i 70 m severno od kote 333 na brdu Sv. Lenart. Tu, to jest 70 m severno od kote 333, nalazi se glavni znak br.7. Tok granične linije od glavnog znaka br.6 do glavnog znaka br.7 dat je u prikazu br.6.

Od glavnog znaka br.7 linija produžava pod srednjim azimutom približno 135 duž severoistočnih padina brda Sv. Lenart približno 900 m, zatim, na kolskom putu skreće prema Samatorci, nastavlja približno 300 m, a zatim menja pravac i produžava pod azimutom približno 140. Konjska staza koju prati na ovom delu ostaje na jugoslovenskoj teritoriji. Granična linija prolazi zatim preko kote 366, dostiže kotu 413, gde se nalazi glavni znak br.8. Tok granične linije od glavnog znaka br.7 do glavnog znaka br.8 dat je u prikazu br.7.

Od glavnog znaka br.8 pod srednjim azimutom približno 90 granična linija se upravlja prema koti 424 brda Jarovce, na koju izbija, zatim skreće prema jugu u prvom delu pod azimutom približno 145, a zatim pod azimutom 180 produžava za približno 650 m. Linija na toj tački skreće prema istoku i pod azimutom približno 100 stiže na severne padine Oštrog vrha ostavljajući južno kotu 499 približno na 160 m. Odatle linija stiže na severne padine brda Volnik, ostavljajući južno kotu 545, približno na 125 m. Na toj tački se nalazi glavni znak br.9. Tok granične linije od glavnog znaka br.8 do glavnog znaka br.9 dat je u prikazu br.8.

Linija sada uzima srednji azimut približno 125 i upravlja se na kotu 497, koja se nalazi približno 1000 m od glavnog znaka br.9 u pravcu sela Vrhovlje. Zatim menja pravac i pod azimutom 138 nastavlja 450 m, gde ponovo skreće i bez drugih promena prelazi kotu 459 brežuljaka Vogeljski govec. Na toj tački se nalazi glavni znak br. I O, koji je udaljen približno 650 m od sela Voglje, koje

ostaje jugoistočno. Tok granične linije od glavnog znaka br.9 do glavnog znaka br. I O dat je u prikazu br.9.

Od glavnog znaka br. I O linija ide prema glavnom znaku br. II , koji se nalazi zapadno od puta Opčine-Dutovlje, na odstojanju 4,6 m od sredine puta i 150 m od kilometarske drumske oznake br.4 u pravcu sela Dutovlje. Na tom delu linija prolazi približno 220 m od sela Voglje (kota 327), koje ostaje istočno na jugoslovenskoj teritoriji, i seče železničku prugu približno 300 m južno od mosta na železničkoj pruzi, koji se nalazi južno od stanice Vrhovlje. Tok granične linije od glavnog znaka br. I O do glavnog znaka br.II dat je u prikazu br. 1 O.

Od glavnog znaka br.II pod srednjim azimutom približno 130 linija produžava prema brdu Medveđak i, pošto pređe put Opčine-Dutovlje i Opčine-Vrhovlje, ostavljajući kotu 429 približno 100 m južno na italijanskoj teritoriji, produžava bez promena do kote 473 brda Medveđak. Odatle linija nastavlja pod srednjim azimutom približno 130 oko 1000 m, a zatim pod azimutom približno 175 stiže na put Opčine-Sežana, u naselju Fernetiči. Na tom mestu se nalazi glavni znak br.I2, na 4,5 m od stare sredine puta prema severozapadu. Glavni znak br. I2 i sporedni znak br. 12/1 su sada materijalizovani metalnim pločama ugrađenim na nivou asfalta. Prvi znak je u severnoj traci puta, a drugi u centru novoizgrađenih puteva. Tok granične linije od glavnog znaka br.11 do glavnog znaka br.I2 dat je u prikazu br. II.

Od glavnog znaka br. I2, pošto pređe put Opčine-Sežana pod približnim azimutom 170, linija se udaljava i stiže na sporedan znak br. 1213, gde menja pravac i pod srednjim azimutom približno 230 stiže na put za Orlek, koji seče približno 380 m od raskršća sa putem Opčine-Sežana, Linija sada prolazi između kote 370, koja ostaje na italijanskoj teritoriji, i vrtače kote 264, koja ostaje na jugoslovenskoj teritoriji. Pošto stigne na most iznad železničke pruge Trst-Sežana, blizu puta za Orlek, na 750 m od naselja koje ostaje severoistočno, linija seče dijagonalno most, koji se zajednički koristi, zatim prelazi put i produžava pod azimutom približno 120, prolazeći približno 325 m severoistočno od brda Frankovec (kota 407). Na preseku kolskog puta Trebče-Orlek menja pravac. Odatle se pod srednjim azimutom približno 135 linija upravlja prema Golom vrhu i izbija na njegovu kotu 476. Na toj tački se nalazi glavni znak br. 13, udaljen 4 m od stare trigonometrijske tačke. Tok granične linije od glavnog znaka br.12 do glavnog znaka br. 13 dat je u prikazu br. 12.

Od glavnog znaka br.13 pod azimutom približno 150 linija skreće prema putu Gropada-Lipica, stiže na put i na približno 700 m od Gropade prema Lipici (od raskršća puteva) menja pravac i pod srednjim azimutom 135 upravlja se prema brdu Kokoš. Seče put Bazovica-Sežana na krivini kote 386 severno od Bazovice, zatim, stalno pod azimutom 135 produžava do puta Bazovica-Lokev, gde se nalazi glavni znak br. 14. Taj znak je postavljen 4,8 m od sredine puta i približno 100 m od raskršća za Lipicu (kota 407). Tok granične linije od glavnog znaka br.13 do glavnog znaka br. 14 dat je u prikazu br. 13 .

Od glavnog znaka br.14 linija se nastavlja pod azimutom približno 129, prelazi put Bazovica-Lokev i nekoliko kolskih puteva na jugozapadnoj padini brda Kokoš. Blizu vrha skreće lagano prema istoku i pošto dostigne kotu 672, koju zajedno sa kolskim putem ostavlja na italijanskoj teritoriji, uzima pravac pod azimutom 107. Produžava dalje približno 600 m dok ne stigne do kolskog puta na istočnoj padini brda Kokoš. Odatle, pod srednjim azimutom približno 135 spušta se prema crkvi Sv.Tomaža, seče nekoliko kolskih puteva, prolazi severoistočno od Gročane; ostavljajući naselje na udaljenosti približno 200 m, stiže na kolski put koji povezuje Gročanu sa Sv.Tomažom. Linija prolazi na odstojanju približno 150 m zapadno od groblja. Tu menja pravac i pod azimutom približno 190 ide na kotu 621 Golič, gde se nalazi glavni znak 15. Glavni znak br. I5 poklapa se sa glavnim znakom br. I3. Tok granične linije od glavnog znaka br. 14 do glavnog znaka br. I5 dat je u prikazu br. 14.

Od glavnog znaka br. I3 granična linija se spušta prema putu Bazovica-Herpelje-Kozina pod srednjim azimutom 245, seče poljski put i zatim kolski put koji povezuje Pesek sa selom Vrhpolje, zatim prelazi put Pesek-Herpelje-Kozina približno 700 m od Peseka. Tu, na jugozapadnoj ivici puta, 20 m od italijanskog bloka Pesek, nalazi se glavni znak br. I2. Tok granične linije od glavnog znaka br. 13 do glavnog znaka br.12 dat je u prikazu br. 1 S,

Od glavnog znaka br. I2 linija ide prema železničkoj pruzi Herpelje-KozinaTrst i pod srednjim azimutom 230 seče prugu na udaljenosti 300 m istočno od železničke stanice Draga, zatim se će dva puta Krvavi potok i stiže jugoistočno od gore navedene železničke pruge. Ostajući stalno južno od železničke pruge, linija produžava do glavnog znaka br. II , koji se nalazi blizu ulaza u tuneljužno od naselja Draga, na 550 m severoistočno od Velike Stene (kota 442). Tok granične linije od glavnog znaka br. I2 do glavnog znaka br. II dat je u prikazu br. 16.

Od glavnog znaka br. II linija se udaljava pod azimutom 230 i spušta na potok Botač, koji preseca na 100 m od naselja Botač. Ostavljajući selo Botač na italijanskoj teritoriji, linija seče kolski put, zatim konjsku stazu i potok Criža, Odatle se penje istočnim padinama brda Kras linijom maksimalnog uspona i pod srednjim azimutom oko 230 u prvom, a 255 u drugom delu, dostiže vrh Krasa na koti 457, severozapadno od trigonometrijske tačke 326 (Kras). Tu se nalazi glavni znak br. 10. Tok granične linije od glavnog znaka br. 11 do glavnog znaka br. 10 dat je u prikazu 17.

Od glavnog znaka br. 10 linija ide prema jugu pod srednjim azimutom 190 zadržavajući se stalno na zapadnoj padini Krasa. Pošto nastavi približno 1500 m sredinom padine, linija menja pravac i pod srednjim azimutom približno 260 spušta se u dužini oko 450 m. Odatle ide prema Prebenegu i nakon 200 m, na raskršću poljskog puta Prebeneg-Delina ponovo menja pravac, izlazi iz guste šume pod srednjim azimutom 230 i stiže na put Dolina-Socerb. Linija se susreće sa putem približno 350 m od raskršća za Prebeneg, koje se nalazi 200 m jugozapadno

od italijanskog bloka. Tu se nalazi glavni znak br. 9. Tok granične linije od glavnog znaka br. 10 do glavnog znaka br. 9 dat je u prikazu br. 18.

Od glavnog znaka br.9 linija se pod srednjim azimutom 200 upravlja prema naselju Prebeneg. Približno 100 m od kolskog puta koji ide prema selu linija skreće oštro prema jugu do krivine kolskog puta Prebeneg-Raskršće-Prebeneg. Odatle se linija nastavlja za približno 600 m pored puta koji u celosti ostaje na italijanskoj teritoriji, a zatim pod azimutom približno 225 stiže istočno od naselja Raskršće Prebeneg. Linija sada pod srednjim azimutom 247 ide pravo na kolski put koji povezuje naselje Raskršće Prebeneg sa selom Osp, dodirujući taj put približno 100 m od raskršća puteva u naselju Raskršće Prebeneg, koje ostaje severozapadno na italijanskoj teritoriji. Tu je postavljen glavni znak br. 8 na odstojanju 80 m od italijanskog bloka Osp. Tok granične linije od glavnog znaka br. 9 do glavnog znaka br. 8 dat je u prikazu br. 19.

Od glavnog znaka br.8 linija pod početnim azimutom približno 250 seče potok Reka, prolazi pored drumskog mosta koji ostaje najugoslovenskoj teritoriji; zatim ide udesno pod azimutom približno 270 skrećući oštro prema koti 178 na brežuljku Vinjanski gozd. Na vrhu se nalazi glavni znak br.7, tačno 8 m severoistočno od trigonometra 588 na koti 182. Tok granične linije od glavnog znaka br. 8 do glavnog znaka br. 7 dat je u prikazu br. 20.

Od glavnog znaka br. 7 linija se spušta pod srednjim azimutom 265 do Vinjanskog potok a, koji preseca na 750 m od mesta gde se on uliva u potok Reka. Linija se sada pod istim azimutom penje na uzvišicu koja se nalazi približno 200 m istočno od kolskog puta Vinjan-Plavje. Na toj uzvišici, na koti 85, nalazi se glavni znak br. 6, tačno 4 m južno od trigonometrijske tačke 589. Tok granične linije od glavnog znaka br.7 do glavnog znaka br. 6 dat je u prikazu br. 21.

Od glavnog znaka br.6 linija napušta uzvišicu pod srednjim azimutom 280 i ide prema brdu Kaštelir, seče kolski put približno 400 m južno od Vinjana, zatim malu jarugu, pa kolski put Žavlje-Plavje, na 10m od kuće Samec, koja ostaje severozapadno na italijanskoj teritoriji. Odatle linija nastavlja prema putu Žavlje-Škofije, ostavljajući na italijanskoj teritoriji kuću Bler, a na jugoslovenskoj teritoriji deo poseda Puntar (Cah) sa nekoliko kuća poljoprivrednika. Glavni znak br. 5 nalazi se levo od puta koji iz Škofija ide prema Trstu i označava tačku gde linija preseca put. Tok granične linije od glavnog znaka br. 6 do glavnog znaka br. 5 dat je u prikazu br. 22.

Od glavnog znaka br.5 linija se laganim skretanjima produžava prema brdu Kaštelir, ostavljajući kuće, puteve i majdane na italijanskoj ili jugoslovenskoj teritoriji. Kuća Pečar sa njivom ostaje na italijanskoj teritoriji; kolski put za majdane ostaje takođe na italijanskoj teritoriji; zatim, penjući se obronkom prema brdu Kaštelir, linija seče zonu majdana ostavljajući majdan Na Hrbeh na italijanskoj, a majdan Na Robu na jugoslovenskoj teritoriji. Pošto preseče potok Koštaj, ganica nastavlja linijom maksimalnog uspona obronkom brda Kaštelir, na čijem vrhu dostiže kotu 244, gde se nalazi glavni znak br.4. Tačnije rečeno,

linija stiže na jedan metar istočno od trigonometrijske tačke 328. Tok granične linije od glavnog znaka br.5 do glavnog znaka br. 4 dat je u prikazu br. 23.

Od glavnog znaka br. 4 linija se pod azimutom 300, sa nekoliko manjih skretanja, upravlja prema putu Milje-Hrvatini u selu Cerej. Naime, napuštajući brdo Kaštelir spušta se strmom padinom i seče kolski put Korošci-Jelarji, a zatim ostavlja neko zemljište poseda Merkandel i Šega na italijanskoj teritoriji. Odatle se upravlja prema raskršću puteva Milje-Jelarji i Korošci-Urbanci i, produžavajući, seče to raskršće tako da prilaz za Urbance ostaje na jugoslovenskoj, a onaj za Korošce na italijanskoj teritoriji. Linija se nastavlja novim pravcem pod azimutom 300 i ide prema potoku Cerej, koji sledi u dužini oko 250 m, zatim prolazi pored poseda Dobrnja, ostavljajući ga na jugoslovenskoj teritoriji. Linija zatim seče Hrvatski potok, ostavljajući zemljište poseda Maršić i kuću Kožlan sa prilazom na put za Milje na italijanskoj teritoriji. Odatle linija produžava pravo na granični prelaz Cerej, gde se nalazi glavni znak br.3. Tok granične linije od glavnog znaka br. 4 do glavnog znaka br.3 dat je u prikazu br.24.

Od glavnog znaka br.3 , pod azimutom približno 300 i sa nekoliko manjih skretanja, linija se upravlja prema brežuljku Sv.Mihael. Linija time ostavlja kuću Mauro sa neposrednom okućnicom na italijanskoj, a kuću Božić sa neposrednom okućnicom na jugoslovenskoj teritoriji. Pošto preseče potok Pišolon, linija stiže na kotu 119, gde se nalazi posed Lenardon sa kućom. Linija tu skreće, ostavljajući kuću Lenardon s okućnicom na italijanskoj teritoriji, a zatim produžava prema brežuljku Sv. Mihael. Pre nego što se uspe istočnom padinom u predelu zvanom Pišolon, u visini kuće Božić linija ponovo lagano skreće ostavljajući kolski put Milje-Čampor na italijanskoj teritoriji. Zatim izbija na vrh brežuljka Sv.Mihael, 14 m istočno od trigonometrijske tačke na ko ti 197 Sv.Mihael. Tamo se nalazi glavni znak br. 2. Tok granične linije od glavnog stuba br.3 do glavnog znaka br. 2 dat je u prikazu br. 25.

Od glavnog znaka br. 2 linija pod srednjim azimutom približno 259 napušta vrh Sv.Mihaela i upravlja se prema ušću potoka Sv.Jernej. Ostavlja na italijanskoj teritoriji vodni rezervoar na Sv.Mihaelu, zatim, spuštajući se niz zapadnu padinu brežuljka, seče put Čampor-Hrvatini. Linija produžava s manjim skretanjima ostavljajući na italijanskoj teritoriji kuću Fontanot s manjim pojasom zemljišta, a poljoprivredne zgrade Šepil s kraćim delom kolskog puta na jugoslovenskoj teritoriji. Obrađena zemljišta poseda Šepili ostaju na italijanskoj teritoriji. Linija se sada nastavlja skoro stalno kroz ravnicu, seče kolski put Ankaran-Lazaret i završava svoj tok na glavnom znaku br. I , koji se nalazi na desnoj obali potok a Sv.Jernej, na ušću samog potoka. Tok granične linije od glavnog znaka br.2 do glavnog znaka br. I datoj u prikazu br. 26.

Kote i topografski podaci na koje se opis poziva sadržani su u kartama 1 : 50.000 u izdanju Vojnogeografskog instituta Jugoslovenske narodne armije, 1971. i u kartama I : 25.000 il: 50.000 u izdanjima Italijanskog vojnogeografskog instituta 1962-66. i 1967.

PRILOG III

Granična linija na moru polazi od glavnog znaka br.I u uvali Sv.Jernej, koji se nalazi na desnoj obali reke Sv.Jernej, na njenom ušću, sa ravnim koordinatama u dva sistema:

$x=5050841$, 73 jugoslovenske $y=5400753,47$ $x=5049835,77$ italijanske $y=2420416,72$

i određena je lukovima maksimalnog kruga koji povezuje sledeće tačke:

Tačke Jugoslov.koordinate Talijan.koordinate Karta br. 100-15 Karta br. 39

1. Šir. 45_ 35',70 N Šir. 45_35',65 N Duž. 13_ 43',40 E Duž. 13_ 43',15 E
2.Šir. 45_ 35',95 N Šir. 45_ 35',90 N Duž. 13_ 43',00 E Duž. 13_ 42',75 E 3.Šir. 45_ 37',91 N Šir. 45_ 37',80 N Duž. 13_ 38',00 E Duž. 13_ 37',80 E 4.Šir. 45_ 32',80 N Šir. 45_ 32',70 N Duž. 13_ 19',00 E Duž. 13_18',75 E 5.Šir. 45_ 27' ,20 N Šir. 45_ 27' ,20 N Duž. 13_12',90 E Duž. 13_ 12',70 E

Gore navedene koordinate grafički su uzete iz jugoslovenske pomorske karte br. 100-15 Hidrografskog instituta Jugoslovenske ratne mornarice, razmera I : 100.000, novo izdanje juna 1971. godine, ponovno izdanje jula 1974. godine, objavljene u Biltenu „Obaveštenje za pomorce” br. 22, 1974. godine, i iz italijanske karte br. 39 Hidrografskog instituta mornarice, razmera I : 100.000, treće izdanje od marta 1962, ponovno izdanje jula 1974, objavljene u Biltenu „Obaveštenje za pomorce” broj 42, 1974. godine.

PRILOG V

Ozimo (Ankona), 10. novembra 1975. Gospodine ministre,

Pozivom na član 2. danas potpisanog Ugovora, kojim je granica između dve države u Tršćanskom zalivu definitivno utvrđena, čast mi je potvrditi Vam sledeće:

Pristupajući razgraničenju teritorijalnih voda u Tršćanskom zalivu, svaka strana je vodila računa o principima koji proističu iz Ženevske konvencije o teritorijalnom moru i susednoj zoni od 29. aprila 1958.

Tom prilikom italijanska strana je iznela svoju nameru da u Jadranskom moru trasira prave osnovne linije i da ih objavi u obliku koji je predviđen pomenutom Konvencijom.

Molim vas da izvolite primite na znanje prethodno.

Izvolite primiti, gospodine ministre, izraze mog dubokog poštovanja.

Marijano Rumor, s.r.

Jugoslovenska strana je svojim pismom potvrdila da je ovo primila na znanje.

Izvor: *Službeni list SFRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 10/1986.

UGOVOR O MIRU SA MAĐARSKOM

Pariz, 10. februar 1947.

DEO I GRANICE MAĐARSKE

Član 1.

1) Granice Mađarske sa Austrijom i Jugoslavijom ostaće onakve kakve su bile 1. januara 1988 godine.

2) Odluke Bečke Arbitraže od 30. avgusta 1940. godine oglašavaju se poništenim i nepostojećim. Granica između Mađarske i Rumunije, koja je postojala 1. januara 1938. godine, ovim se nastavlja.

3) Granica između Mađarske i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Repubika od tromeđe između ove dve države i Čehoslovačke teći će duž ranije granice između Mađarske i Čehoslovačke , onakve kakva je bila 1. januara 1938. godine.

4) a) Odluke Bečke Arbitraže od 2. novembra 1938. godine oglašavaju se poništenim i nepostojećim.

Izvor: *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori, br. 72/1947*

UGOVOR O MIRU SA RUMUNIJOM,
Pariz, 10. februar 1947.

DEO I
GRANICE

Član 1.

Granice Rumunije, pokazane na karti koja se prilaže uz ovaj Ugovor (Prilog I), biće onakve, kakve su postojale na dan 1. januara 1941. godine, osim rumunsko-mađarske granice, koja se određuje članom 2. ovog Ugovora.

Sovjetsko-rumunska granica se pri tom ustanovljava u skladu sa Sovjetsko-Rumunskim sporazumom od 28. juna 1940. godine i Sovjetsko-Čehoslovačkim sporazumom od 29. juna 1945. godine.

Član 2.

Odluke Bečke arbitraže od 30. avgusta 1940. godine stavljaju se van snage.

Granica između Rumunije i Mađarske kakva je bila 1. januara 1938. godine, ovim se obnavlja.

Izvor: *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996*, u: Momir Stojković (ed.), Službeni glasnik, Međunarodna politika, Beograd, 1999, tom III, str. 98.

**PROTOKOL O ISPRAVCI DRŽAVNE GRANICE IZMEĐU
SFR JUGOSLAVIJE I NARODNE REPUBLIKE RUMUNIJE
U ZONI GLAVNOG OBJEKTA HIDROENERGETSKOG I
PLOVIDBENOG SISTEMA ĐERDAP NA RECI DUNAVU,
Oršava, 29. septembar 1964.**

Shodno članu 9. tačka 1. stava) i tačka 2. Sporazuma između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Rumunske Narodne Republike o izgradnji i eksploataciji hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap na reci Dunavu, zaključenog u Beogradu 30. novembra 1963. godine, obrazovana je Mešovita jugoslovensko-rumunska komisija za ispravku državne granice u zoni glavnog objekta hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap, na reci Dunavu (u daljem tekstu: Mešovita komisija).

Mešovita komisija radi u sledećem sastavu:

Od strane Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije:

Predsednik delegacije:

Cuk Milojko, pukovnik Jugoslovenske narodne armije; Članovi:

Dokmanović Stevo, pukovnik Jugoslovenske narodne armije;

Džaković Vojislav;

Tanović Adem;

tehnički delegat:

Stevović Branislav; prevodilac:

Šamans Jon.

Od strane Rumunske Narodne Republike:

Predsednik Delegacije:

Tudor Ion, general-major; član:

Dimitriu Lucilius; tehnički delegat:

Zahiu Atanase, major; sekretar:

Popesku Emil, major; prevodilac:

Fumica Constantin, kapetan.

Posle razmene punomoćja predsednika dve delegacije, koja su nađena u ispravnom stanju, Mešovita komisija je utvrdila sledeće:

Član 1.

Mešovita komisija je odredila, na osnovu izvršenih merenja na terenu ispravljenu trasu državne jugoslovensko-rumunske granice u zoni glavnog objekta hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap, na reci Dunavu, shodno odredbama člana 9. tačka 1. stava) i tačka 2. Sporazuma između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Rumunske Narodne Republike o izgradnji i eksploataciji hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap, na reci Dunavu, zaključenog 30. novembra 1963. godine, u Beogradu, kako sledi:

Od tačke 1, sa koordinatama $X=4.948.754,64$; $Y=7.621.868,71$, gde sadašnja granica dodiruje uzvodnu stranu temelja brane, granica skreće koritom reke duž uzvodne strane temelja brane do tačke 2, sa koordinatama $X=4.948.552,66$; $Y=7.621.670,71$, koja označava sredinu uzvodne ivice temelja prelivne brane, odakle skreće pod pravim uglom i preseca prelivnu branu po polovini do tačke 3, sa koordinatama $X=4.948.506,69$; $Y=7.621.728,01$, a zatim skreće koritom reke duž nizvodne strane slapišta brane ka levoj obali Dunava do tačke 4, sa koordinatama $X=4.948.678,67$; $Y=7.621.866,01$, gde se sastaje sa sadašnjom granicom,

Ova ispravka je izvršena shodno konfiguraciji brane iz idejnog projekta hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap na reci Dunavu.

Član 2.

Mešovita komisija je obeležila na terenu betonskim stubovima dve tačke na teritoriji Rumunske Narodne Republike, označene sa MB i XII i jednu tačku na teritoriji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, označenu sa 167, koje služe za određivanje koordinata tačaka navedenih u članu 1. ovog protokola.

Na osnovu topografskih merenja Mešovita komisija je izradila plan razmere 1:5000 na kome je uneta ispravljena jugoslovensko-rumunska državna granica u zoni brane.

Situacioni plan ispravke jugoslovensko-rumunske granice u zoni brane hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap, pri laže se i čini sastavni deo ovog protokola.

Član 3.

Protokol, zajedno sa prilogom, predstavlja službeni dokument o jugoslovensko-rumunskoj državnoj granici i zamenjuje postojeća granična dokumenta u zoni brane, a u obimu koji je obuhvaćen ovim protokolom.

Član 4.

Ispravka državne granice, izvršena ovim protokolom, 'Ostaje na snazi, kao što je predviđeno članom 9. tačke 2. Sporazuma između Socijalističke Federativne

Republike Jugoslavije i Rumunske Narodne Republike o izgradnji i eksploataciji hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap, na reci Dunavu.

U slučaju da posle pomeranja granice shodno članu 9. tačke 1. pod a) Sporazuma iz bilo kojih razloga ne dođe do izgradnje sistema i njegove eksploatacije uspostaviće se dosadašnja granica, kako je predviđeno u pismima predsednika obe vladine delegacije, razmenjenih u Beogradu 30. novembra 1963. godine, a koja se odnose na ispravku granice na Dunavu.

Član 5.

Kompenzacija za izvršenu ispravku državne granice u korist Rumunske Narodne Republike u vezi izgradnje hidroenergetskog i plovidbenog sistema Đerdap, izvršiće se na način predviđen u pismima predsednika dve vladine delegacije, razmenjenih u Beogradu 30. novembra 1963. godine, a koja se odnose na ispravke granice na Dunavu.

Član 6.

Ovaj protokol podleže odobrenju dve vlade i stupa na snagu danom međusobnog obaveštavanja o njegovom odobrenju.

Sačinjen u Oršavi, dana 29. septembra 1964. godine, u dva originalna primerka, svaki na srpskohrvatskom i rumunskom jeziku. Oba teksta imaju istu važnost.

Predsednik Jugoslovenske delegacije u Mešovitoj komisiji,

Milojko Čuk, s.r. pukovnik

Predsednik Rumunske delegacije u Mešovitoj komisiji,

Ion Tudor, s.r. general-major

UGOVOR O MIRU SA BUGARSKOM

Pariz, 12. februar 1947. godine

Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Ujedinjena Kraljevina Velika Britanija i Severna Irska, Sjedinjene Američke Države, Australija, Bjeloruska Sovjetska Socijalistička Republika, Čehoslovačka, Grčka, Indija, Novi Zeland, Ukrajinska Sovjetska Socijalistička Republika, Južno-Afrički savez i Federativna Narodna Republika Jugoslavija, kao države koje su u ratu sa Bugarskom i koje su aktivno u njemu učestvovala protiv neprijateljskih država u Evropi sa znatnim oružanim snagama, dalje nazvane „Savezničke i Udružene Sile”, s jedne strane, i Bugarska s druge strane;

Uzevši u obzir da Bugarska, postavši saveznik hitlerovske Nemačke i učestvujući na njenoj strani u ratu protiv Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Ujedinjene Kraljevine, Sjedinjenih Američkih Država i drugih Ujedinjenih nacija, snosi svoj deo odgovornosti za ovaj rat;

Uzevši u obzir, međutim, da je Bugarska, obustavivši svoje vojne operacije protiv Ujedinjenih nacija, prekinula odnose sa Nemačkom, i, zaključivši 28. oktobra 1944. godine primirje sa vladama Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika, Ujedinjene Kraljevine i Sjedinjenih Američkih Država, kao sa predstavnicima svih Ujedinjenih nacija koje su bile u ratu sa Bugarskom, uzela aktivno učešće u ratu protiv Nemačke; i

Uzevši u obzir da Savezničke i Udružene Sile i Bugarska žele da zaključe Ugovor o miru koji će, saglasno načelima pravde, regulisati još nerešena pitanja proizišla iz gore navedenih događaja i koji će biti osnova za prijateljske odnose između njih, dajući na taj način Savezničkim i Udruženim Silama mogućnost da potpomognu molbe koje će Bugarska podneti za prijem u članstvo Organizacije Ujedinjenih nacija, kao i za njeno pristupanje ma kojoj konvenciji zaključenoj pod okriljem Organizacije Ujedinjenih nacija;

Iz tih razloga odlučili su da objave prestanak ratnog stanja i da u tom cilju zaključe ovaj Ugovor o miru i odredili su u tu svrhu dolepotpisane za svoje opunomoćenike koji su, posle podnošenja svojih punomoćja, nađenih u pravilnoj i odgovarajućoj formi, doneli sledeće odluke:

DEO I
GRANICE BUGARSKE

Član 1.

Granice Bugarske, naznačene na karti priloženoj ovom U govoru (Prilog 1), biće onakve kakve su bile I. januara 1941. godine.

Izvor: *Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 73/1947.

**SPORAZUM O DELIMIČNOJ IZMENI GRANIČNE LINIJE
NA RECI TIMOK, IZMEĐU FEDERATIVNE NARODNE
REPUBLIKE JUGOSLAVIJE I NARODNE REPUBLIKE
BUGARSKE,**

Beograd, 14. decembar 1961.

Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije, s jedne, i Prezidijum Narodnog saboranja Narodne Republike Bugarske, s druge strane, u želji da ne stabilan tok reke Timok na graničnom sektoru regulišu na trajan način i da svoju granicu na ovom sektoru povuku novim koritom, – odlučili su da zaključe ovaj sporazum, i u tu svrhu odredili su svoje opunomoćenike, i to:

Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije:

Aleksandra Jelića, opunomoćenog ministra u Državnom sekretarijatu za inostrane poslove,

Prezidijum Narodnog saboranja Narodne Republike Bugarske: Nikolu Gavrilova, opunomoćenog ministra u Ministarstvu inostranih poslova, koji su se, po razmeni svojih punomoćja, urađenih u dobroj i propisnoj formi, složili u sledećem:

Član 1.

Regulacija reke Timok na njenom graničnom sektoru od ušća u Dunav pa do km 17 + 476 računajući po njenom sadašnjem prirodnom toku, izvrši će se prema Projektu 2b, usvojenom od obe strane ugovornice Protokolom od 4. aprila 1958. godine u Sofiji.

Situacioni plan po Projektu 2b u razmeri 1:5.000 nalazi se kao prilog uz ovaj sporazum i čini njegov sastavni deo.

Član 2.

Strane ugovornice sporazumele su se da iz praktičnih razloga delimično promene graničnu liniju na reci Timok, i to tako da:

a) od tačke koja je određena presekom pravca granične piramide 559 i 560 i sredine glavnog toka reke Timok, granična linija ide sredinom novog glavnog regulisanog korita reke do njenog ušća u Dunav;

b) od sredine novog ušća Timoka granična linija ide na novu jugoslovensko-bugarsko-rumunsku tromeđu, koja se određuje presekom linije koja ide od sredine novog ušća do stare signalne piramide na rumunskoj teritoriji sa sredinom glavnog plovnog kanala Dunava.

Ova granična linija, obeležena i utvrđena u smislu člana 5. ovog sporazuma, ostaće stalna i nepromenjena.

Član 3.

Prema Projektu 2b regulacioni radovi na reci izvodiće se u tri deonice, i to:

I deonica od km 0 + 000 do km 2 + 700

II deonica od km 2 + 700 do km 8 + 939

III deonica od km 8 + 939 do km 11 + 630

Ova kilometraža je po novom regulisanom toku reke Timok.

Regulacioni radovi izvršiće se u tri uzastopne godine, s tim što će se svaka deonica otpočeti i završiti u jednoj kalendarskoj godini.

Pripremni radovi za izgradnju predviđeni u jednoj godini izvršiće se u prethodnoj kalendarskoj godini.

Početak radova biće utvrđen sporazumno od strane Mešovite jugoslovensko-bugarske komisije za vodoprivredu.

Član 4.

U Mešovitoj jugoslovensko-bugarskoj komisiji za vodoprivredu rešavaće se sva pitanja u vezi sa izvođenjem radova na regulaciji reke Timok, kao na primer finansiranje radova, snimanje, kontrola i prijem izvršenih radova i sl.

Član 5.

U toku trogodišnjeg perioda izgradnje, čim jedna deonica bude završena i voda bude puštena da teče novim kori tom, Mešovita granična komisija, koja će blagovremeno biti formirana od obe strane ugovornice, pristupiće odmah premeštanju gran i čne linije sredinom novog glavnog regulisanog korita reke, njenom obeležavanju i izradi dokumentacije za novu graničnu liniju.

Na teritoriji koja će pripasti jednoj od strana ugovornica usled premeštanja granične linije, primenjivaće se jurisdikcija one strane kojoj je ta teritorija pripala.

Definitivno premeštanje državne granice smatraće se da je izvršeno posle završetka celokupnih regulacionih radova na reci Timok na graničnom delu od km 0 + 000 do km 11 + 630 novog regulisanog korita.

Član 6.

Za blagovremenu eksproprijaciju zemljišta potrebnog za izvođenje radova na regulaciji Timoka staraće se svaka strana ugovornica na svojoj teritoriji.

Član 7.

Svaka strana ugovornica će zemljište koje na osnovu člana 5. stava 1. ovog sporazuma pripadne drugoj strani ugovornici, eksproprijisati od dosadašnjih vlasnika i predati u svojinu drugoj strani ugovornici oslobođeno od svih tereta.

Član 8.

Mešovita komisija sastavljena od poljoprivrednih i finansijskih stručnjaka obe zemlje obračunaće bonitet i novčanu vrednost dobara, prava i interesa koji se ovim sporazumom uzajamno ustupaju.

Za svaku deonicu Komisija će se prethodno sastati radi gornjeg zadatka. Ako se posle definitivnog završetka celog objekta pokaže da jedna strana ugovornica ustupa više dobara, prava i interesa, ovu razliku će navedena Komisija izraziti u novcu i biće isplaćena na način koji odredi sama Komisija.

Član 9.

Posle definitivnog premeštanja granice, sve odredbe ranijih sporazuma koje se odnose na deo granice od jugoslovensko-bugarsko-rumunske tromeđe do km 17 + 476 prestaju da važe ukoliko su u suprotnosti sa odredbama ovog sporazuma.

Član 10.

Ovaj sporazum podleže ratifikaciji nadležnih organa obe strane ugovornice, shodno njihovim ustavnim propisima.

Instrumenti ratifikacije biće razmenjeni u Sofiji i tog dana sporazum stupa na snagu.

U potvrdu čega, su dole potpisani opunomoćenici stavili svoje potpise. Sačinjeno u Beogradu, 14. decembra 1961. godine u dva originalna primerka na srpskohrvatskom i bugarskom jeziku, od kojih su oba teksta podjednako punovažna.

Za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju,

Aleksandar Jelić, s.r.

Za Narodnu Republiku Bugarsku, Nikola Gavrilov, s.r.

Izvor: Službeni list FNRJ, dodatak Međunarodni ugovori, br. 3/1963.

AKTI KOJI SE ODOSE NA GRANICE IZMEĐU BIVŠIH JUGOSLOVENSКИH REPUBLIKA

ZAPISNIK POLITBIROA CK KPJ

PREDLOG ZA RAZGRANIČENJE
HRVATSKE I VOJVODINE
26. jun 1945. godine

Prisutni: Tito (Josip Broz), Bevc (Edvard Kardelj), Marko (Aleksandar Ranković), Djido (Milovan Đilas), Crni (Sreten Žujović), Moša (Pijade), Andrija (Hebrang), Tempo (Svetozar Vukmanović), Mihailo (Blagoje Nešković), Miha (Marinko) i Krsto (Popivoda).

Dnevni red:

1. Izveštaj Đidin po pitanju razgraničenja Hrvatske i Vojvodine
2. Izveštaj Titov
3. Izveštaj Tempov
4. Razno

I. Odobrava se izveštaj druga Đida i predlog komisije da se izvrši privremeno razgraničenje između Hrvatske i Vojvodine.

II. Prihvata se predlog druga Marka da se projekat o organizacionim pitanjima pretrese u Komisiji koju čine Bevc, Marko, Đido, Crni i Andrija, i da dođu na sednicu CK s predlogom za sve komisije CK.

III. Primljen je izveštaj druga Tita o konkretnoj političkoj situaciji i predlog o donošenju odluke o amnestiji, ukidanju suda nacionalne časti Srbije, Makedonije, Crne Gore i Vojvodine. Povesti odlučnu borbu protiv grešaka na terenu.

IV. Naloženo je drugu Tempu da izradi definitivni projekat organizacije političkih odeljenja odozgo do dole.

Izvor: Arhiv Jugoslavije, CKSKJ, III/3.

**SLUŽBENI IZVEŠTAJ KOMISIJE ZA PRIVREMENO
RAZGRGRANIČENJE VOJVODINE I HRVATSKE**

PREDSEDNIŠTVO ANTIFAŠISTIČKOG VEĆA
NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE
Beograd, broj 1 695/45

PRETSEDNIŠTVU MINISTARSKOG SAVETA DFJ

Čast nam je dostaviti Vam izveštaj koji je ovom Pretsedništvu uputila Komisija za privremeno razgraničenje između Vojvodine i Hrvatske. Smatramo da je stvar Pretsedništva Vlade da li će prihvatiti rešenje koje je Komisija predložila, a isto tako i da odluči na koji bi se način prihvaćeno privremeno rešenje ovog pitanja sprovelo na terenu.

Beograd, 10. jula 1945. god.

Sekretar	Pretsednik
M. Perunčić	dr. I. Ribar

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo za konstituantu DFJ, f 2.

*Prilog: PRETSEDNIŠTVU AVNOJ-a, određena za izradu predloga o
OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE*

Komisija Pretsedništva AVNOJ-a, određena za izradu predloga o privremenom razgraničenju između Hrvatske i Vojvodine, a imenovana sa vaše strane 19. juna 1945. završila je svoj rad. Poslije obilaska terena, koji je u pitanju, razgovora i konferisanja na terenu sa lokalnim vlastima, predstavnicima političkih organizacija i predstavnicima nacionalnosti, komisija je došla do sledećih zaključaka:

1. Privremena granica između Vojvodine i Hrvatske treba da ide: od mađarske granice, rijekom Dunavom do međe između sela Bačko Novo Selo i Bukin (bačko-palanački srez); odatle preko Dunava između atara sela: Opatovac – Mohovo, Lovas – Bapska, Tovarnik – varoš Šid, Podgrađe – Ilinci, Adaševci – Mala Vašica, lipovac – Batrovci, Strošinci – Morović. Na taj bi način sela sadašnjeg šidskog sreza: Opatovac, Lovas, Tovarnik, Podgrađe, Adaševci, Lipovac, Strošinci (i Jamena) – zajedno sa svojim atarima – pripala Hrvatskoj, a sela Mohovo, Bapska, varoš Šid, Ilinci, Mala Vašica, Batrovci, Morović, zajedno sa svojim atarima – Vojvodini. Samo se po sebi razumije da i sve teritorije zapadno, odnosno istočno od ovih sela treba da pripadnu Hrvatskoj, odnosno Vojvodini.

2. Ovo razgraničenje se može, po mišljenju komisije, smatrati samo privremenim, do rešenja kompetentnih tela, koja će biti nadležna za definitivno razgraničenje između federalnih jedinica. Sada je ono, u svakom slučaju, potrebno radi olakšanja političke situacije na tom prostoru, obezbeđenja lakšeg funkcionisanja vlasti i bržeg i povoljnijeg razvitka ekonomskog života.

OBRAZLOŽENJE

1. Sporne teritorije između Hrvatske i Vojvodine jesu:

- a) srezovi: Subotica, Sombor, Apatin, Ođaci – severno i severo-istočno od reke Dunava (Bačka);
- b) srezovi: Batina, Darda, u slivu rijeka Drava i Dunav (Baranja);
- v) srezovi: Vukovar, Šid i Ilok – jugo-zapadno i južno od reke Dunav (Srem).

2. Što se tiče teritorije pod a), komisija je došla do sledećih zaključaka: Srez Subotica naseljen je u ogromnoj većini Hrvatima. Srez Sombor od slovenskih manjina ima relativnu (neznatnu) većinu Srba i to raspoređenu tako – da Srbi imaju većinu u gradu Somboru, a Hrvati na selima. Relativnu većinu od svih nacionalnosti danas imaju Mađari, a ranije su imali Nemci. U apatinskom srezu relativnu većinu od slovenskog živilja imaju Hrvati, a u čitavom srezu od svih nacionalnosti danas Mađari, a ranije Nemci. U srezu Ođaci relativnu

većinu imaju Slovaci, zatim Srbi, a u čitavom srezu od svih nacionalnosti Mađari, a ranije Nemci. Iako je srez Subotica u apsolutnoj većini naseljen kompaktnim hrvatskim stanovništvom, komisija nije mogla doći do zaključka da bi sjeverno od grada Sombora mogao da se uspostavi jedan pojas koji bi zajedno sa gradom Suboticom pripadao Hrvatskoj. Taj pojas bio bi jedna neprirodna tvorevina, koja, iako bi imala ogromnu većinu Hrvata, ne bi bila celovito povezana, a Suboticu, kao krupni privredni i kulturni centar pretvorila bi u periferni grad, čije komunikacije i čitav privredni život struje na jug, a ne na zapad. Uključenje svih pomenutih srezova u Hrvatsku ne dolazi u obzir iz prostog razloga, što u nekim od tih srezova Srbi imaju relativnu (od slovenskog življa) većinu. Zato je komisija smatrala da čitava ova teritorija treba da ostane Vojvodini. Razumije se, ako bi se ova teritorija proširila na sjever preko stare jugoslovensko-mađarske granice i uključila u sebe i Hrvate u prostoru Baje, koji se nalaze u Mađarskoj pitanje bi se moralo ponovo uzeti u pretres. Prema tome je pitanje razgraničenja na tom prostoru, sem ostalog, usko povezano sa pitanjem definitivnog utvrđivanja granica Jugoslavije na mirovnim i drugim konferencijama.

3. Što se tiče teritorije pod b), komisija je došla do sledećih zaključaka: Srezovi Batina i Darda, uzeti zajedno, imaju, od slovenskih manjina, relativnu većinu Hrvata. Oba ova sreza, ekonomski i privredno, naginju ka zapadu. Prema tome i ekonomski i nacionalni razlozi, zahtevaju da oba ova sreza uđu u sastav federalne Hrvatske i iziđu iz Vojvodine, u kojoj se sada nalaze.

4. Što se tiče teritorije pod v), komisija je došla do sledećih zaključaka:

Ranija teritorija vukovarskog sreza, od slovenskog stanovništva, imala je u sebi većinu Srba. U toku rata, sa razvitkom samog ustanka, ovaj srez je razdvojen u dva dijela i to tako, da je sjeverni dio, neposredno na sjever i zapad od Vukovara, zajedno sa selima Bogdanovci, Marinci, Petrovci, Cerić i fabričkim naseljima i selom Borovo pripao Hrvatskoj; južni deo sreza, zajedno sa selima iz vinkovačkog sreza – Mirkovci, Novi Jankovci, Slakovci, Orolik, Komletinci, Nijemci, Donje Novo Selo, Podgrađe, pripao je Vojvodini. Karakteristično je da danas postoje dva vukovarska sreza (kotara) – jedan (sjeverni dio) u Hrvatskoj a drugi Gužni dio) u Vojvodini, od kojih je onaj u Hrvatskoj sa relativnom većinom Srba, a onaj u Vojvodini sa relativnom većinom Hrvata. Važno je istaći da je predratni vukovarski srez, očevidno, jedna veštačka tvorevina, namjerno načinjena, da bi se dobila relativna većina Srba, ne vodeći računa ni o nacionalnim, ni privrednim, ni geografskim uslovima. Ako se pogleda čitav prostor od Vinkovaca i Vukovara do Šida, onda on pretstavlja jedan pojas hrvatskog stanovništva, sa relativno malim brojem Srba, tako da je sjeverni dio vukovarskog sreza (današnji vukovarski kotar u osiječkom okrugu) izolovana srpska oaza u Hrvatskoj. Zato je komisija smatrala, da na ovom prostoru i granica treba da bude istočno od pomenutog hrvatskog pojasa, tj. između Šida i Vukovara, selima koja su već pomenuta. Što se tiče iločkog sreza,

iako zapadna sela Šarengrad i Ljuba, kao i grad Ilok, imaju ogromnu većinu Hrvata, a istočna sela Neštin, Susek, Banoštor i druga ogromnu srpsku većinu, komisija je smatrala da zasada ne bi ovaj srez trebalo cijepati na dva dijela, nego ga ostaviti u sadašnjem sastavu, s tim što bi pripao Vojvodini, Srez inače, uzet u cjelini, ima relativnu većinu Srba, Ilok je grad i pristanište na Dunavu i njegovo pripojenje Hrvatskoj zasada bi, zbog daljine administrativnih veza, otežalo njegov razvitak. Poslije sređivanja vlasti, s jedne i s druge strane granice, koju predlaže komisija, moglo bi se postaviti pitanje priključenja Hrvatskoj zapadnih sela iz iločkog sreza, kao i grada Iloka. Sada bi to moglo izazvati izvjesne teškoće, to utoliko pre što prilike tamo nisu sređene. Uzimajući u obzir sve te razloge, a naročito ekonomske, komisija smatra, da kao privremeno rešenje treba uzeti da iločki srez u svom sadašnjem sastavu, koji odgovara predratnom, ostane u sastavu Vojvodine.

Ovaj izveštaj rađen je u dva primjerka, s tim da se jedan dostavlja

Pretsedništvu AVNOJ-a, a drugi nalazi na čuvanju kod pretsednika komisije.

KOMISIJA PRETSEDNIŠTVA AVNOJ-a ZA RAZGRANIČENJE
IZMEĐU HRVATSKE I VOJVODINE

Pretsjednik:

Milovan Đilas (v.r.)

U Beogradu 1. juli 1945. god.

Članovi:

Vicko Krstulović (v.r.)

Jovan Veselinov (v.r.)

Milentije Popović (v.r.)

Jerko Zlatarić (v.r.)

Izvor: Arhiv Memorijalnog centra „Josip Broz Tito”, Beograd, 1I-5-b/66.

**DOPIS ODELJENJA ZA IZGRADNJU NARODNE VLASTI
VLADE DEMOKRATSKE FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE**

Beograd, broj 581, 20. avgusta 1945.

PRETSJEDNIŠTVU NARODNE VLADE SRBIJE, HRVATSKE,
SLOVENIJE, BOSNE I HERCEGOVINE, CRNE GORE,
MAKEDONIJE

Odeljenje za izgradnju narodne vlasti

Ustav koga će doneti Konstituanta treba da potvrdi administrativno-političku podelu čitave zemlje, radi čega je potrebno da do donošenja Ustava ove granice budu tačno utvđene. Da bi se pravilna raspodela postigla nužno je uočiti sve probleme koji oko toga uskrsavaju kako bi se pravilno rešavajući iste mogla i uprava tako usavršiti kako odgovara željama naroda. U tu svrhu ovom odeljenju potrebni su sledeći podaci:

1. Broj okruga (oblasti), srezova, gradskih i mjesnih narodnih odbora; da

li je sadašnja podjela konačna ili je izrađen nov predlog i koliko bi bilo okruga i srezova prema novom predlogli? Da li je u vezi sadašnje podjele okruga i srezova došlo do stanja u upravi, je li se dovoljno uvažavala volja naroda prigodom nove raspodjele; i na koji način se to rešavalo i uvažavalo? Ukoliko narod daje nove predloge na takove slučajeve, obavjestite nas.

2. Da li okruzi čine saobraćajnu, privrednu i geografsku privrženost cjelini ili postoje veštačke administrativne veze? Da li su veliki toliko da njihova stručna rukovodeća uloga može doći do izražaja i jesu li ti stručni kadrovi dovoljno iskorišteni.

3. Da li. su srezovi takove jedinice u kojima je moguće direktno rukovođenje sreskog odbora sa svim mjesnim odborima na njihovoj teritoriji i da li su ovi mjesni odbori vezani sa centrom okruga – sjedištem sreskog odbora – koji je ujedno njihov trgovinski centar i koji su drugi razlozi utjecali na formiranje srezova (geografski, kulturni, administrativni itd.)?

4. Da li su mjesni narodni odbori u skladu sa uputstvima izrađenim u tezama za izgradnju narodne vlasti; koji se problemi ukazuju u vezi sa

povezivanjem više planinskih odbora u jedan odbor, i koji se problemi ukazuju u velikim nizinskim selima (panonskog tipa)?

5. Koliko i koje gradove imate u rangu okruga, sreza, (njihova imena); koliko rejona-naselja-imaju; da li se postojeća forma osjeća kao zadovoljavajuća? Kakvi problemi se radjaju i vaša mišljenja kako ih namjeravate riješiti? Jesu li uspjele u dosadašnjem organizacionom obliku narodne vlasti da mobilišu narodne mase za vršenje svih funkcija državne vlasti (zborovi birača, savjeti građana uz odjeljenja)?

6. Opštinski odbori su stari oblik vladavine. Da li ste poduzeli korake da se ovi rasformiraju, a ako se tome nije prišlo kakvi su vas za to razlozi rukovodili?

7. Između pojedinih federalnih jedinica iskrsavala su i danas postoje pitanja sa teritorijalnom raspodjelom koju će riješiti savezni organi vlasti na temelju pribavljenih podataka i vaših mišljenja. Ukoliko nas niste o tome obavjestili i priložili potrebno (...) je da to čim prije uradite.

Radi kratkog gornjeg obrazloženja od kakve su važnosti traženja spomenutih podataka ne treba (...). Vaša odelenja treba da se svesrdno zauzmu da se uz navodjenje problema koji pri tom uskrstavaju i ujedno da sva potrebna uputstva od nas zatražite. Osim ovih podataka za koje Vas molimo da nam ih što prije pošaljete, obraćamo Vam pažnju da sve predloge u vezi sa izgradnjom narodne vlasti pa i teritorijalne raspodjele koja tamo spada dajete na uvid vašim vladama. Šaljite i nama kako bi Vam mogli s naše strane dati potrebne primjedbe i nadopune. Vjerojatno će se u skoroj budućnosti održati savezna konferencija za izgradnju narodne vlasti na koju trebate uz ostale podatke doći spremni i sa svim podacima iz teritorijalne raspodjele.

Načelnik Odjeljenja za
Izgradnju narodne vlasti
(Sledi paraf)

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo za konstituantu DFJ, j 2.

RAZGRANIČENJE IZMEĐU NARODNIH REPUBLIKA (sporna područja)

Prema dosada prikupljenim podacima po pitanju razgraničenja između Narodnih Republika ima više spornih pitanja, koja često dovode do međusobnih trvenja građana jedne sa građanima druge republike.

1. Između Narodne Republike Hrvatske i Autonomne pokrajine Vojvodine kao sporna pitanja pojavljuju se:

1) Predsedništvo Narodne Skupštine Autonomne pokrajine Vojvodine preko Predsedništva Vlade NR Srbije dostavilo je Predsedništvu Ustavotvorne skupštine FNRJ zapisnik meštana sela Bapska Novak, koje pripada Autonomnoj pokrajini Vojvodini, u kome mole da se ovo mesto priključi NR Hrvatskoj. Mišljenje je i Predsedništva Vlade NR Srbije i Predsedništva Skupštine Autonomne pokrajine Vojvodine, da treba izaći u susret želji meštana Bapska Novak, pošto su stanovnici ovog sela većinom Hrvati a neposredno se graniče sa mestom Šarengradom, Mohovom i Lovasom, koja pripadaju NR Hrvatskoj. Istodobno Predsedništvo Narodne skupštine Autonomne pokrajine Vojvodine moli da se izađe u susret želji meštana mesta Jamena – NR Hrvatska, pošto većina stanovništva su Srbi koji žele da se priključe srezu Šidskom – Autonomna pokrajina Vojvodina.

2) Pod okružni Narodni odbor Srem tj. na njegovom sektoru nalaze se bosudske šume. Kontrolu nad tim šumama ima Direkcija šuma sa sedištem u Vinkovcima – NR Hrvatska. Ma da se bosudske šume nalaze na teritoriji Autonomne pokrajine Vojvodine, građani Vojvodine ne mogu koristiti bosudske šume bez odobrenja Direkcije šuma sa sedištem u Vinkovcima – NR Hrvatska.

3) Meštani sela Petrovci – kotar Vukovar (NR Hrvatska), da bi došli do središtg svog kotara u Borovu, moraju prolaziti kroz grad Vukovar, gde je centar Vukovarskog sreza (Autonomna pokrajina Vojvodina). Da bi ovo bilo jasnije potrebno je napomenuti da je bivši srez Vukovar danas podeljen na dva sreza i to na Sreski NO Vukovar (Autonomna pokrajina Vojvodina) i na Kotarski NO Vukovar sa sedištem u Borovu (NR Hrvatska).

Iz gornjeg proizlazi da su sporna pitanja razgraničenja između NR Hrvatske i Autonomne pokrajine Vojvodine u srezovima Šid, Vukovar – srez i Vukovar – kotar.

II. Između NR Hrvatske i NR Slovenije sporna područja su:

1) Bivša opština Štrigova, koja ima 8 Mesnih NO od kojih neki ekonomski gravitiraju Čakovcu (NR Hrvatska) a neki prema Ljutomeru (NR Slovenija). Seljaci sela Željezne Gore uputili su depešu drugu Maršalu, kojom traže priključenje ovog mesta NR Sloveniji. (Ovo je jedno od mesta sporne opštine Štrigova.) Posledice toga su trvenja između građana – pripadnika jedne i pripadnika druge nacionalnosti. Ovo koristi reakcija za raspirivanje šovinističke mržnje između Hrvata i Slovenaca. Tako kampanju za prisajedinjenje sela Željezne Gore Narodnoj Republici Sloveniji vode bivši Koroščevi ljudi. Ovom kampanjom reakcija stiče popularnost u narodu, dok predstavnici narodnih vlasti umesto da rade u duhu bratstva i jedinstva priključuju se toj kampanji, zbog čega je zapostavljen rad na obnovi i izgradnji.

2) Rešenje spora u predelu kotara Črnomelj i Karlovac, u kome je već postignut sporazum između pretstavnika NR Slovenije i NR Hrvatske, dobiti će svoju potvrdu Zakonom o razgraničenju između NR Slovenije i NR Hrvatske donetim od Narodne Skupštine FNRJ.

III. Između NR Hrvatske i NR Bosne i Hercegovine:

1) Katastarske opštine Boljevac, Zavalje i Skočaj pripadaju Sreskom Narodnom Odboru Bihać. Prema pred10gu Vlade NR Bosne i Hercegovine ovde bi trebalo granicu pomeriti na račun Hrvatske odnosno opštine Petrovo Selo, tako da granica ide od kote 1 303 Beli Vrh, kotama 1 142, 1 082 do puta Boljevac – Ličko Petrovo Selo tj. do sada utvrđene granice. Na ovom području također je sporno pitanje šumarije Zavalj.

2) Isto tako po mišljenju Vlade NR Bosne i Hercegovine katastarska opština Meljinovac, koja pripada NO Donji Lapac – NR Hrvatska, treba da pripadne Sreskom NO Bihać – NR Bosna i Hercegovina. Granica bi išla od kote 1 567 Žestikovac, kotama 1 622, 1 610, 1 612 na kotu 1 514 Debeli Vrh pa dalje ko tama 1 244, 1 498, 972, 671, gdje bi izlazila na dosadanju granicu. Ovo iz razloga, što bi ovakva granica bila prirodna, jer bi išla vencem planine Plješivice te bi deo ove planine koji pada prema Uni pripao NR Bosni i Hercegovini; i sela koja su ekonomski vezana za SNO Bihać (od koga su udaljena oko 1 sat) pripala bi istoj Narodnoj Republici a ne kao dosada Sreskom Narodnom Odboru u Lapcu – NR Hrvatska – od koga su udaljeni oko 9 sati.

3) Selo Begluci, koje pripada srezu Donji Lapac, po mišljenju Pretsedništva Vlade NR Bosne i Hercegovine trebalo bi da pripadne opštini Drvar, kojoj je pripadalo i za vreme bivše Jugoslavije.

4) Kalurma i Dugo Polje sa zaseokom Podjinske Torine, koja su sada u sastavu sreza Donji Lapac – NR Hrvatska – i ekonomski i geografski gravitiraju prema Drvaru sa kojim ih veže i željeznička pruga, po mišljenju Vlade Bosne i Hercegovine trebalo bi da pripadnu srezu Drvar – NR Bosne i Hercegovine.

5) I zaseoke Drenovac, Ševina Poljana, Gornji Tiškovac, koji leže na teritoriji Like, a geografski, komunikaciono i privredno su vezani za srez Bosansko Grahovo, treba po mišljenju Vlade NR Bosne i Hercegovine priključiti Sreskom Narodnom Odboru Grahovo, kome su sem Vagnja pripadali i za vreme narodnooslobodilačke borbe.

6) Sela Vinica i Donja Prisika, sada u sastavu SNO Duvno – NR Bosna i Hercegovina koja ekonomski i komunikaciono gravitiraju NR Hrvatskoj, trebalo bi po mišljenju Vlade NR Bosne i Hercegovine pripojiti NR Hrvatskoj.

IV. Pretsedništvo Vlade NR Bosne i Hercegovine predlaže izmenu granice prema NR Crnoj Gori, i to:

1) Selo Krivi Rog i Poljane, koja pripadaju SNO Šavnik – NR Crna Gora, od koga su udaljena, prema tvrđenju Vlade NR Bosne i Hercegovine, 8 sati, treba da pripadnu Sreskom Narodnom Odboru Gacko – NR Bosna i Hercegovina, od koga su udaljena 2 sata, a i ekonomski i komunikaciono gravitiraju Gacku.

2) Selo Kruševo, koje pripada MNO Mratinje, srez Savnik, NR Crna Gora, čini po tvrđenju Vlade NR Bosne i Hercegovine jednu ekonomsku i geografsku celinu sa Ćurovim, srez Fočanski, NR Bosna i Hercegovina, zbog čega bi selo Kruševo po mišljenju Vlade NR Bosne i Hercegovine trebalo pripojiti srezu Fočanskom, što je i želja tamošnjeg stanovništva.

V. Vlada NR Bosne i Hercegovine navodi kao sporno područje između NR Srbije i NR Bosne i Hercegovine

donji tok reke Drine, gde usled menjanja korita Drine, Drinske Ade dolaze čas na levu čas na desnu obalu reke. Pošto je ovde sporno pitanje ne naselja već imovinski odnosi, to bi po mišljenju Vlade NR Bosne i Hercegovine trebalo formirati jednu komisiju od predstavnika NR Bosne i Hercegovine i NR Srbije, koja bi utvrdila granicu NR Bosne i Hercegovine i NR Srbije na tom području.

VI. Između NR Crne Gore i NR Srbije sporna područja su:

1) Vlada NR Crne Gore predlaže da se iz sastava NR Srbije – sreza Pribojskog izdvoje dvije bivše opštine: Bučjevska sa selima Kaluđerovići, Bučje i Krnjača i Sočinska sa selima Ratošići, Zabrdje i Kukurovići, i pripoje srezu Pljevaljskom – NR Crna Gora. Ovaj predlog NR Crna Gora zasniva na sledećem: što su pomenuta sela udaljena od Pljevalja 2-3 sata dok su od Priboja udaljena 7-8 sati; što je stanovništvo ekonomski i saobraćajno povezano sa srezom Pljevaljskim; što građani pomenutih sela imaju zajedničke pašnjake sa susednim selima iz sreza Pljevaljskog; što je želja 80 % građana tih sela da se pripoje srezu Pljevaljskom; i što su i za vreme bivše Jugoslavije pripadali srezu Pljevaljskom.

2) Iz istih razloga Vlada NR Crne Gore predlaže, da se selo Kamena Gora, srez Prijepoljski, NR Srbija, pripoji srezu Pljevaljskom, NR Crna Gora.

3) Kao sporno područje pojavljuje se šuma „Vaganica”, srez Andrijevički, NR Crna Gora, koju koristi selo Velika iz tog sreza. Po tvrđenju meštana sela Adjovica, srez Pečki, NR Srbija, ova šuma treba da pripadne njima, pošto im je nepravedno oduzeta za vreme bivše Jugoslavije presudom Velikog suda u Podgorici 1931. godine.

VII. Kao sporna pitanja između NR Srbije i NR Makedonije pojavljuju se:

1) Mesni Narodni Odbor General Janković sa 11 sela (General Janković, Sečište, Pali Vodenica, Režanci, Goranci, Pustenik, Krvenik, Divec, Strmnjak, Gurgev Dol i Mekavci), koji sada pripadaju srezu Kačaničkom – NR Srbija (Kosmet), trebalo bi po mišljenju Vlade NR Makedonije da pripadnu srezu Gorče Petrov – NR Makedonija iz razloga, što su ekonomski povezani sa Skopljem, geografski gravitiraju prema NR Makedoniji, od Skoplja su udaljeni oko 20 km a od Prištine 70 km, i što je i želja stanovništva ovih sela da pripadnu NR Makedoniji.

2) Manastir Prohor Pčinski. Po tvrđenju Vlade NR Makedonije veći deo zemljišta ovog manastira nalazi se na teritoriji NR Makedonije, a manji dio zemljišta sa manastirom na teritoriju NR Srbije, te bi iz opšte poznatih istorijskih razloga trebalo manastir pripojiti NR Makedoniji.

3) Sela German i Nerav. Po tvrđenju Vlade NR Makedonije, posle razgraničenja, pitanje pripadnosti ovih sela ostalo je otvoreno, ma da su privremeno pripala srezu Krivopalanačkom. Vlada NR Makedonije je mišljenja da bi selo Nerav i polovinu sela German (Mahala Krše, Krivi Rid i Šipak) trebalo pripojiti NR Srbiji, a drugu polovinu sela German (Modra Glava, Sredna Mala i Orašačka Mala) Krivoj Palanci – NR Makedonija, iz sledećih razloga: a) selo

Nerav i polovina sela German su Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945-1947. geografskim vezani sa Trgovištem, b) dok ih od Krive Palanke odvaja planinski masiv neprohodan za vreme zime; od Trgovišta su udaljena 2-3 sata, a od Krive Palanke 6-8 sati; c) ekonomski su povezani sa Trgovištem; želja je stanovništva da se pripoje Trgovištu.

4) Državna šuma zvana „Kopiljača”, od koje se prema izveštaju Ministarstva šuma NR Srbije 2 138 ha nalazi na teritoriji sreza Žegligovskog (Kumanovo), a 1 245 ha na teritoriju sreza Gnjilanskog. Činjenica, što se ova šuma nalazi i na teritoriji NR Srbije i na teritoriji NR Makedonije, izazvala je sukob po ovom pitanju između jednog i drugog sreza, jer Gnjilanski srez spori srezu Žegligovskom – NR Makedonija, pravo na korišćenje ove šume.

Beograd, 31. oktobra 1946.

Izvor: Arhiv Memorijalnog centra „Josip Broz Tito”, Beograd, V, 5-b/66.

**IZVEŠTAJ SAVEZNE KONTROLNE KOMISIJE O
RAZGRANIČENJU IZMEĐU SRBIJE I MAKEDONIJE
U PODRUČJU GENERAL JANKOVIĆ**

SAVEZNA KONTROLNA KOMISIJA

Inspektorat za opštu upravu

Izveštaj o razgraničenju između NR Srbije i NR Makedonije
u području MNO-a General Janković

Prilog:

Podaci o istorijatu fabrike „Šar” i geografska karta

Beograd 31. decembra 1947. god.

Rešenjem Savezne kontrolne komisije br. 7032 od 27.XII.1947. g. obrazovana je komisija sa zadatkom da ispita razgraničenje između NR Srbije i NR Makedonije u području Mesnog Narodnog odbora General Janković, kao i pitanje pripadnosti fabrike cementa „Šar” koja se nalazi na teritoriji toga područja.

Po izvršenom pregledu komisija podnosi sledeći

IZVEŠTAJ

Sporno mesno područje posle oslobođenja pripalo je NR Srbiji, tj. srezu Kačaničkom koji je kasnije ukinut, a njegova teritorija priključena je novo formiranom srezu Uroševac /Kosmet/.

Mesno područje General Janković obuhvaća 11 sela:

General Janković, Gorance, Pustenik, Režance, Krivenik, Sečište, Pali Vodenice, Dronjak, Dimce, Nečavce, Vrtomice, koja su u celini naseljena Šiptarima, sem u s. Gorance gde ima 13 srpskih kuća i General Jankoviću koje pretstavlja malo radničko naselje u okolini fabrike /8 kuća/.

Ova sela se nalaze južno od Kačaničke klisure /Šar planina i Skopska Crna Gora/ i gravitiraju po svome geografskom položaju ka Skoplju. Centar mesnog područja General Janković udaljeno od Skoplja 20 km, od svog bivšeg centra Kačanika 12 km, a od sadašnjeg sreskog centra Uroševca 30 km.

Za vreme bivše Jugoslavije sadašnje mesno područje sačinjavalo je jednu opštinu General Janković (srez Kačanički, Vardarska banovina),

Fabrika cementa „Šar” (u staroj Jugoslaviji A.D. „Lepenac” podignuta je u staroj Jugoslaviji 1936 god. sa poslovnim centrom u Skoplju. Njen kapacitet bio je 2.000 do 3.000 vagona cementa godišnje, od čega je 80% trošila Makedonija, 15% Kosmet, a 5% Vranje i Leskovac.

Za vreme Bugarske okupacije fabrika je eksproprisana u korist skopske opštine. Posle oslobođenja, iako je mesno područje pripalo Kosmetu, obnovu fabrike izvršilo rukovodstvo Vlade NR Makedonije.

Na osnovu prikupljenih podataka i uvida na licu mesta komisija predlaže:

1. Da se područje Mesnog NO-a General Janković sa selima: General Janković, Gorance, Pustenik, Režance, Krivenik, Sečište, Pali Vodenice, Drobnja, Dimce, Nečavce i Vrtomice priključi NR Makedoniji.

2. Da fabrika cementa „Šar” koja se nalazi u centru spornog područja i dalje ostane pod upravom Vlade NR Makedonije.

Ovaj predlog obrazložemo sledećim činjenicama:

1. Celokupno mesno područje General Janković geografski gravitira Skoplju (blizina, lak pristup, bolje saobraćajne veze itd.) dok je od Kačanika (bivše sresko mesto), Uroševca (sadašnji sreski centar) i Prištine (sedište oblasnog odbora Kosmet) odvojeno Kačaničkom klisurom /12 km/ koja i pored toga što ima put i železničku prugu pretstavlja prirodnu prepreku (naročito zimi).

2. Ovo područje gravitira Skoplju i ekonomski:

a) Razvitak fabrike „Šar” od početka bio je vezan za potrebe Skoplja i cele Makedonije (80% predratne proizvodnje cementa išlo je za Makedoniju) pa su prema tome i sve njene poslovne veze bile od osnivanja do danas u Skoplju (kod osnivanja prve poslovne veze u Skoplju, fabrika posle rata obnovljena je iz Skoplja, sama uprava fabrike bila do aprila 1947 g. u Skoplju, kadar je u njoj danas iz Makedonije itd.

b) 80% današnje proizvodnje fabrike cementa „Šar” ide na potrebe NR Makedonije, a planom je čitava produkcija fabrike u 1948 g. odobrena NR Makedoniji. Prema tome je NR Makedonija najviše zainteresovna na pravilnom radu i razvitku ove fabrike.

c) Seljaci iz svih sela spornog mesnog područja nose svoje glavne proizvode (drvo, stoka itd.) na skopsku pijacu i tamo se snabdevaju, a dobar deo ovih seljaka radi tako u fabrici cementa „Šar” tako i u hromnim rudnicima „Raduša” koji se nalaze u NR Makedoniji.

Napominjemo da smo razmatrali i nacionalni momenat, što kao razlog navode drugovi iz Kosmeta, koji tvrde da bi se svi stanovnici spornog mesnog područja, kad bi se pitali izjasnili za svoju autonomnu oblast Kosmet. Mi

smatramo da su ekonomski razlozi odlučujući, tim pre što i u Makedoniji ima oko 230.000 Šiptara koji su takođe povezani sa ovim mesnim područjem, kao i Kosmet. S.F. -S.N.

ČLANOVI KOMISIJE:

1. Lepa Perović
2. Bora Pekevski
3. Živko Erčić

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Fond Komisije državne kontrole vlade FNRJ, F.241, a.j.1864

IZVEŠTAJ O RAZGRANIČENJU U OBLASTI SELA GERMAN, NERAV, OGURT I METEŽEVO

Rešenjem Savezne kontrolne komisije br. 1.703 od 16. marta 1948 godine obrazovana je komisija po pitanju teritorijalnog razgraničenja između NR Srbije i NR Makedonije u oblasti sela Nerav, Ogurt, German i Meteževo u srezu Kriva Palanka i oblasti sela Maglence u srezu Kumanovu.

Po tom pitanju podnosimo sledeći izveštaj:

prije balkanskog rata ova sela bila su u sastavu Srbije. Za vreme bivše Jugoslavije, ta sela kao i srez Pčinjski (Trgovište), koji je ustanovljen posle oslobođenja kao novi srez u NR Srbiji – bili su u sastavu sreza Kriva Palanka – (sada NR Makedonija). Posle oslobođenja pomenuta sela pripala su NR Makedoniji.

Uskoro posle oslobođenja i pripajanja ovih sela NR Makedoniji, sela German i Nerav postavila su pitanje da li se da škola na srpskom jeziku, ali i danas se u njima uči na makedonskom jeziku i učitelj je Makedonac. Kasnije se s vremena na vreme u ova dva sela postavljalo pitanje da se ova sela izdvoje iz NR Makedonije i pripoje NR Srbiji, tj. srezu Pčinjskom (Trgovište). Ovo pitanje nije postavljao ni sreski narodni odbor, ni seski odbor Narodnog fronta, nego ga je postavljao bivši poslanik Stamenko Stošić (biran 1931 g. 1935, 1938) a koji je i sada narodni poslanik Narodne skupštine Republike Srbije. On je dolazio u ova dva sela i razgovarao sa seljacima kako bi bolje bilo da se pripoje srezu Pčinjskom, pa je to pitanje potom postavljao i preko sreskog NO-a sreza Pčinjskog. U januaru 1948. godine on je doveo u Pretsedništvo vlade NR Srbije delegaciju koja je postavila zahtev da se ova sela pripoje NR Srbiji. Prema tome, može se reći da zahtev za ocepđenje ovih sela od NR Makedonije nisu postavljali odgovorni lokalni rukovodioci, nego uglavnom poslanik Stošić, u agitaciji za pripajanje prijatelji Stošića obećavali su seljacima da će u NR Srbiji dobiti jeftiniju robu, da neće plaćati trošarinu itd.

Sporna grupa sela nalazi se na granici pčinjskog i krivopalanačkog sreza u planini na 1.200 m. visine. Sela su razbijenog tipa, svako sa po 4-5 mahala, između kojih ima i po sat i po razdaljine. Ova sela su zaostala i siromašna, daleko i od jednog i od drugog sreskog centra, i u njima je bio slab politički rad. Rukovodioci iz krivopalanačkog sreza dolazili su u ova sela većinom po

nekim konkretnim kampanjama (otkup, setva, izbori, popis stanovništva i td.), a pitanju zahteva za pripojenjem NR Srbiji nisu pridavali potrebnu pažnju, tvrdeći da se na čelu toga zahteva nalaze neki dražinovci iz dotičnih sela. Oni tvrde da su ti dražinovci bivši politički prijatelji poslanika Stošića i da pojedini od njih i sada skrivaju oružje, a ranije da su pomagali Dražine odrede itd.

Inače sreski rukovodioci iz Krive Palanke priznaju da su sela Nerav i German pretežno srpska i nisu bili odlučno protiv pripajanja tih sela NR Srbiji. Prilikom najnovijeg popisa stanovništva, sreski rukovodioci iz Krive Planke, sreski popisni odbor, kao i instruktor iz Planske komisije NR Makedonije, dali su pogrešnu direktivu da se svi stanovnici spornih sela trebaju popisati onako kako su se i pre pisali, tj. kako im stoji u legitimacijama, u biračkim spiskovima, u prijavama o državljanstvu itd., a u svim tim dokumentima seljaci iz tih sela zapisati su se kao Makedonci. Pošto je u pripremama za popis data ovakva direktiva, jedna grupa seljaka iz sela Germana i Nerava otišla je u Trgovište i tužila se da se na njih vrši pritisak. Kada su rukovodioci iz Krive Palanke videli taj otpor, dali su direktivu da se ostavi prazna rubrika o nacionalnosti, te da će se kasnije rešiti kako će se zapisivati nacionalnost. Bila je i takva direktiva da se mogu zapisivati kao Srbi oni koji to žele, ali da tačno treba da metnu maternji jezik makedonski. Napominjemo, međutim, da je jezik kojim govore sporna sela u ovom selima jednak, (kao i nošnje i običaji), ali da to nije ni srpski ni makedonski jezik, nego jezik kojim se govori u bivšem vranjskom okrugu. Tek kada je usledila intervencija od Savezne vlade Vladi NR Makedonije u vezi sa popisom u krivopalanačkom srezu, ta pogrešna direktiva potpuno je ispravljena i objavljeno je da se u spornim selima svako može zapisivati onako kako se oseca. Rukovodioci sreza Kriva Palanka činili su pojedinačno još neke greške. Tako je sresko opunomoćstvo UDB-e uhapsilo 4 člana delegacije koja je u januaru išla u Beograd i saslušavalo ih. Osim toga, na dan popisa, Javni tužilac sreza Kriva Planka bio je poslan u sporna sela da prenese direktivu o popisu, a on je tamo ispitivao pojedine koji su se tužili na pritisak kod popisa.

Što se tiče nacionalne opredeljenosti gornjih sela, može se reći da je to jedno granično područje u kome se sreće tipično ispreplitanje uticaja dveju nacionalnosti, srpske i makedonske. To ispreplitanje tako je karakteristično da na pr. u selu German od 5 mahala, u 4 su se seljaci u popisu izjasnili kao Srbi, dok su se u jednoj izjasnili (Srednja mahala) svi kao Makedonci. Pod mesno područje sela German pripada i selo Paklište koje je u neposrednoj blizini i koje se svo izjasnilo pri popisu kao Makedonci, jer su im popisivači objasnili da to neće uticati na njihovo pripajanje srezu pčinjskom (Trgovište NR Srbija), kome oni žele da se pripoje, ako se pripoji i selo German. Ima takvih slučajeva da su se u istoj kući na pr. u selu Neravu, jedni ukućani izjašnjavali kao Srbi, a drugi kao Makedonci. U jednoj Mahali sela German, Komisija je razgovarala sa tri seljaka iz te mahale od kojih se jedan izjašnjava kao Srbin i želi da pripadne NR Srbiji, drugi se izjašnjava kao Srbin, a želi da pripadne NR Makedoniji, treći se

izjašnjava kao Makedonac i želi da pripadne NR Makedoniji. Potrebno je napomenuti da u spornim selima ima 4 škole na makedonskom jeziku, dok su pre rata sve te škole, kao i u čitavoj Makedoniji bile na srpskom jeziku. Postojanje srpskih škola kao i gravitiranje pojedinih spornih sela srpskim centrima, uticalo je na nacionalno opredeljenje nekih od ovih sela.

Što se tiče geografskog položaja ovih sela, on je svakako uticao i na ekonomsku povezanost sa srpskom ili makedonskom stranom. Tako na pr. sela German i Nerav gravitiraju Trgovištu. Iz tih sela seljaci odlaze na trgovišku pijacu, tamo kupuju itd. i daleko su od Trgovišta svega 2 i po do 3 sata, dok su od Krive Palanke daleko 6 sati. Selo German ima međutim i jednu mahaluru koja želi da ostane u NR Makedoniji, jer je od drugih mahala sela Germana i od samog Trgovišta odvojena najvišim vrhovima planinskog grebena, preko kojih je zimi vrlo teško prelaziti.

Selo Ogut veoma je razbacano, tako da su neke njegove mahale bliže Trgovištu nego Krivoj Palanci, dok su ostale mahale jednako Udaljene i od Trgovišta i od Krive Palanke. Seljaci jedne od mahala toga sela izjasnili su se u popisu kao Makedonci, ali su većinom izjavili da bi želeli da budu pripojeni pčinjskom srezu (Trgovište) tj. NR Srbiji.

Selo Meteževo je daleko od Krive Planke tri sata i ekonomski potpuno gravitira tome srezu.

Što se tiče sela Maglence u srezu Kumanovo, o njemu je komisija dobila informacije u sreskom narodnom odboru Komanovo. Sreski rukovodioci su izjavili da je to selo srpsko, da ima srpsku školu, da je daleko od Kumanova 6 sati, od Bujanovca (NR Srbija) 5 sati, te da ga i za Kumanovo i za Bujanovac vežu dobri putevi. Međutim, to je selo naj bliže srezu pčinjskom (Trgovište), ali do tog sreza uopšte nema ceste, nego se ide preko planine. Sreski rukovodioci iz Kumanova izjavili su da treba jedino postaviti pitanje samim seljacima, pa ako oni hoće da se pripoje NR Srbiji, da tu nema nekog naročitog spora. Zbog toga, Komisija nije ni posećivala to selo, smatrajući da nema nerazjašnjenih stvari.

Međutim prema podacima najnovijeg popisa, u tome selu od 355 stanovnika 309 su se izjasnili kao Makedonci, a samo 46 kao Srbi.

Sekretar ONO-a Kumanovo koji je bio na terenu toga sela prilikom popisa, tvrdi da su se seljaci sada u većini izjasnili kao Makedonci zbog toga što žele da budu i dalje u srezu Kumanovo za koji su ekonomski najviše vezani. Napominjemo da na kumanovsku pijacu, kao jako tržište, dolaze seljaci iz sreza bujanovačkog (NR Srbija).

Iz svega što smo gore izložili može se videti da je u predelu sela German, Nerav, Ogut i Meteževo, situacija, kako u pogledu nacionalnog opredeljenja, tako i u pogledu ekonomske povezanosti dosta složena, i to naročito s obzirom na isprepletanje dva nacionalna uticaja i na to što pojedine mahale istoga sela

gravitiraju prema raznim stranama: jedne prema NR Srbiji, druge prema NR Makedoniji.

Obišavši teren 4 sporna sela, mesne narodne odbrane na tom području, škole i učitelje, razgovarajući sa narodom, koristeći se rezultatima najnovijeg popisa, Komisija je došla do sledećih

ZAKLJUČAKA: 1. Selo German i Nerav u ogromnoj većini svojega stanovništva opredeljuju se kao Srbi. O tome govori i najnoviji popis stanovništva (prilog br. 1), a u tome se slažu i sreski rukovodioci s jedne i s druge strane. To takođe potvrđuju i učitelj i Makedonci, koji tvrde da seljaci iz sela traže školu na srpskom jeziku.

Izuzetak čini Srednja mahala sela German, koja je od ostalih mahala udaljena sat i po i odvojena najvišim vrhovima planinskog grebena, a gde su se svi seljaci u najnovijem popisu izjasnili kao Makedonci.

2. U selima Ogut i Meteževo svi su se seljaci sa izuzetkom jednog čoveka (u selu Ogut) izjasnili kao Makedonci, o čemu govori i najnoviji popis (prilog br. 1) a o čemu smo doznali iz razgovora sa seljacima iz Germana i Nerava, koje smo pitali da li Ogut i Meteževo traže da se pripoje Srbiji, našto su nam oni odgovorili da ne traže. To nam je isto saopštio i mesni odbor sela Ogut. Prema tome, može se zaključiti da su netačni izvesni izveštaj i koje poseduje NR Srbija, a u kojima stoji da su Ogut i Meteževo 80% opredeljeni kao Srbi.

3. Kako je opravdan zahtev sela Germana i Nerava da se pripoje srezu pčinjskom (Trgovište – NR Srbija) može se zaključiti da taj zahtev nisu postavili ni rukovodioci sreza palanačkog ni rukovodioci sreza pčinjskog, nego Stamenko Stošić, bivši i sazdašnji poslanik.

4. Sreski rukovodioci sreza krivopalanačkog mili su izvestan pritisak kako bi se seljaci sela Germana i Nerava u najnovijem popisu opredelili kao Makedonci, i kako bi uopšte putem toga pritiska skinuli to pitanje sa dnevnoga reda.

5. U pomenutim selima slab je politički rad, što se vidi po zaostalosti i mesnih odbora i samih seljaka.

Na osnovu svega ovoga, komisija predlaže:

1. Da se selo German, izuzimajući Srednju mahalalu, a kao i selo Nerav pripoje srezu pčinjskom (Trgovište NR Srbija).

Srednja mahala sela German da i dalje ostane pod krivopalanačkim srezom, s tim da se pripoji najbližem mesnom području toga sreza.

2. Sela Ogut i Meteževo da i dalje ostanu u sastavu sreza Krivopalanačkog. Izuzetak treba napraviti sa Mahalom Prisoje sela Oguta, za koju smatramo da je potrebno još jedanput pitati stanovnike te mahale da li žele da ostanu u srezu Kriva Palanka ili žele da se pripoje srezu pčinjskom (Trgovište), obzirom na to da

su se pojedini seljaci, iako Makedonci, izjasnili da bi hteli da budu u srezu pčinjskom (Trgovište), obzirom da im je on daleko bliži nego srez Kriva Palanka.

3. Rukovodiocima iz sreza Kriva Palanka i sreza pčinjskog (Trgovište) potrebno je skrenuti pažnju da treba više nego do sada da rade politički u tim selima i da taj rad ne bude prepušten starim političarima, nego da ga vodi Narodni front. Taj rad sreski odbori Narodnog fronta i s jedne i s druge strane treba da zajednički vode, jer ako se ubuduće ne bude pravilno radilo nije isključeno da pojedini šovinistički elementi i s jedne i s druge strane, ne iskoriste političku zaostalost i nacionalnu isprepletanost te da pokušaju raspirati šovinizam s jedne ili s druge strane.

4. Rukovodiocima iz sreza Kriva Palanka treba skrenuti pažnju na nepravilnu politiku koju su vodili obzirom na zahtev sela German i Nerav za pripojenje NR Srbiji, kao i obzirom na politički nepravilne direktive, koje su sprovodili u vezi sa najnovijim popisom.

5. Predlažemo da se između NR Srbije i NR Makedonije izvrši definitivno razgraničenje u oblastima srezova skopskog, kumanovskog i krivopalanačkog. To predlažemo zbog toga što nam je poznato da u skopskom srezu ima jedno sporno selo, a u kumanovskom takođe jedno. Iz razgovora sa Predsednikom Vlade NR Srbije, kao i sa sekretarom Kontrolne komisije NR

Makedonije, saznali smo da ima još pokoje takvo selo. Zato predlažemo da se u ovu svrhu obrazuje zajednička komisija Vlade NR Srbije i Vlade NR Makedonije, koja bi obišla sva sporna sela i podnela definitivni predlog obema Vladama.

6. Što se tiče sela Maglence, smatramo da pitanje toga sela treba da razmotri Komisija za definitivno razgraničenje, koja treba da predloži obema Vladama kojoj republici da pripadne selo Maglence.

Beograd 22. marta 1948 g.

(Perovic Lepa) (Stijajić Radovan) (Batanović Milovan) (Pekavski Boro)

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Fond Komisije državne kontrole Vlade FNRJ, F.241, a.j.1864.

RAZGRANIČENJE IZMEĐU SRBIJE I CRNE GORE

3. septembar 1945. g.

Ministarstvu za konstituantu

Beograd

Po pitanjima postavljenim aktom br. 581 od 20 avgusta 1945 g. dostavljaju vam se sledeći podaci.

1. Na teritoriji Srbije bez Vojvodine ima jedna oblast kosovsko-metohijska i 16 okruga, 114 srezova, 2.517 mesnih narodnih odbora (bez novopazarskog i zaječarskog okruga za koje nam još nisu poslali podaci). Sadašnja podela nije konačna jer su rasformiranja još uvek u toku i to osobito pojedinih seoskih opština koje se, prema potrebama dele, osnivaju nove ili spajaju. Administrativne promene vrše se na osnovu obrazloženih predloga donetih na zborovima zainteresovanih stanovnika, uzimajući u obzir mišljenja nadležnih sreskih i okružnih narodnih odbora; pri tome se ima u vidu da, udovoljavajući volji naroda, novostvorene administrativne jedinice mogu samostalno ekonomski da opstanu i napreduju, kao i da se stvaranjem novih narodnih odbora poboljšava sistem demokratije u tom smislu što se narodu omogućuje što šire učešće u vršenju i kontroli vlasti.

2. Postojeći okruzi uglavnom čine geografsku i privrednu celinu. Pojavila se je potreba jedino da se ukine pirotski okrug i da se veći deo njegovog teritorija pripoji okrugu niškom, dok pojedini manji delovi okruzima zaječarskom i leskovačkom. O tom je izrađen predlog koji je podnesen Pretsedništvu Narodne skupštine Srbije.

3,4. Pri administrativnim promenama glavni razlog koji je uticao na cepanje, pripajanje odnosno osnivanje novih administrativnih jedinica – i to većinom mesnih narodnih odbora – bio je udaljenost pojedinih krajeva od sedišta narodnog odbora, slabe saobraćajne veze, te prema tome i slabo učešće naroda u vršenju i kontroli narodne vlasti.

5. Jedino gradski izvršni odbor grada Beograda ima nadležnost okružnog narodnog odbora, rang sreskih narodnih odbora imaju svi gradovi u kojima se nalazi sedište okružnog narodnog odbora, ima ih 16 i to: Prizren, Kruševac, Požarevac, Vranje, Čačak, Leskovac, Pirot, Kragujevac, Jagodina, Zaječar, itd,

Šabac, Užice, Prokuplje, Valjevo i Novi Pazar. Reone imaju samo Beograd, 7, Kragujevac, 4. Ostali gradovi imaju nadležnost mesnih narodnih odbora (mesni narodni odbori dele se na seoske i gradske).

6. Opštinski odbori su uglavnom svuda rasformirani i osnovani su mesni narodni odbori (seoski i gradski). Opštinski odbori još postoje u kosovsko-metohijskoj oblasti, topličkom okrugu (8) i još nekim okruzima.

Ovo je odeljenje izradilo uputstva o organizaciji narodnih odbora i ta se uputstva nalaze na proučavanju kod Pretsedništva narodne vlade Srbije.

7. U vezi sa teritorijalnom raspodelom među federalnim jedinicama do sad su samo dva sela na granici novopazarskog okruga zatražila izdvajanje iz tog okruga i pripajanje srezu plevaljskom (Crna Gora). Predlog je poslat novopazarskom narodnom odboru da da svoje mišljenje,

Smrt fašizmu – sloboda narodu.

Načelnik odeljenja

(M. Đorđević)

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Fond Ministarstvo za konstituantu DFJ, F.2.

MINISTARSTVO ZA KONSTITUANTU – Odjeljenje za izgradnju narodne vlasti –

BEOGRAD

U vezi Vašeg akta broj 581 od 20 avgusta 1945 godine, odgovaramo na Vaša pitanja:

1. Naša federalna jedinica bila je podijeljena dosada na 12 srezova, 116 opštinskih odbora, 14 opštinskih gradskih narodnih odbora i oko 1040 seoskih narodnih odbora.

Na osnovu dosadašnjeg rada i organizacije narodnih odbora, a naročito seoskih i opštinskih narodnih odbora nametnula se nužna potreba o reorganizaciji odbora i novoj teritorijalnoj podjeli čemu smo pristupili. O ovom Vam podnosimo plan, iz kojega ćete moći da vidite kako je i na koji način izvedena reorganizacija. Čitava ova reorganizacija izvršena je u saglasnosti sa voljom naroda, tj., narod je preko konferencija, zborova, skupova itd. detaljno upoznat o potrebama reorganizacije nakon čega je preko Narodnog fronta i drugih organizacija u ogromnoj većini prihvatio priloženi plan. U cijelom ovom planu bio je samo jedan slučaj neslaganja od strane ljevorečke opštine sreza andrijevičkog, koja je po našem mišljenju trebala da pripadne srezu koldinskom jer je za njega vezana teritorijalno i privredno. Međutim, jedan dio stanovništva ove opštine preko Narodnog fronta nije se izjasnio za pripajanje srezu kolašinskom, rukovodeći se razlozima plemenske povezanosti za Vasojevičku nahiju. Ovo dokazuje da je ipak volja naroda u najpunijoj mjeri poštovana.

U našem planu, predviđena teritorijalna podjela srezova, smatramo da neće proizvesti nikakvih nezgoda u upravi.

Istovremeno napominjemo Vam da smo ovaj plan kojega Vama šaljemo podnijeli na odobrenje Crnogorskoj Narodnoj Skupštini.

2. Mi u našem planu nijesmo predviđeli administrativnu podjelu na okruge, već smo ovo pitanje formiranja okruga ostavili zasada otvoreno, iz razloga što nijesmo pronašli sve uslove za njihovo formiranje. Mi smatramo da ćemo i nakon ove reorganizacije moći pristupiti ovome poslu ako se zato stvore potrebni uslovi. Glavni proturazlozi za stvaranje okruga bili bi: 1) relativno mali broj stanovništva i srezova, 2) teškoće u finansiranju ovog aparata. 3) slabi uslovi za izvođenje nekih krupnijih planova u okviru okružnih odbora itd.

3. Prilikom izrade opšteg plana o reorganizaciji mi smo se služili ponajviše činjenicama: 1) da se olakša rukovođenje sreskih odbora sa mjesnim odborima t.j. da se formira onoliki broj mjesnih odbora sa kojima bi pojedini sreski odbori mogli neposredno rukovoditi. U našem planu nema takvih mjesnih odbora, koji ne bi bili neposredno vezani za sreski odbor. Takođe smo vodili računa da ovi mjesni odbori budu privredno i geografski vezani za sjedište svojih sreskih odbora, koji za njih čine privredni, kulturni i saobraćajni centar. 2) što se tiče formiranja novih srezova – predviđenih u našem planu – i razloga za njihovo formiranje možete najbolje da vidite iz našeg plana o reorganizaciji.

4. Mi smo vodili računa da se reorganizacija izvrši u skladu sa „Tezama” o izgradnji organa narodne vlasti, a naročito smo vodili računa o tome da mjesni odbori budu formirani na bazi ekonomske povezanosti, tj. da sačinjavaju cjelinu u privrednom pogledu i da se sela koja ulaze u sastav ovih odbora grupišu oko jednoga sela, koje za sva ostala čini neki manji privredni centar. Isto tako u formiranju ovih odbora pazili smo na to da sela koja ulaze u njihov sastav budu povezana zajednicom šuma, pašnjaka, katuna, planina kao i na njihove tradicionalne veze. Tako smo poneka sela – koja s obzirom na broj stanovnika ne bi imala razloga da sačinjavaju zaseban mjesni odbor – formirali u mjesne odbore, s obzirom što su bila izolovana u planinskim šumovitim predjelima od drugih sela i naselja.

5. Iz našeg plana Vi ćete videti sve što se odnosi na gradove kod nas.

Naši organi narodne vlasti uspjeli su samo djelimično da mobiliziraju narodne mase za vršenje pojedinih funkcija državne vlasti. U razlozima za likvidaciju opštinskih odbora, i reorganizaciju seoskih odbora u mjesne – izloženim u našem planu – vidjećete najbolje kakve su sve smetnje postojale za okupljanje širokih narodnih masa oko svojih organa vlasti. Do sada su postojali pri pojedinim odjeljenjima (Odjeljenje za prosvjetu i Odjeljenje za poljoprivredu i šume) kod sreskih i opštinskih odbora savjeti građana. Što se tiče zborova birača, pred kojima odbori polažu računa o svome radu to ćete detaljno videti iz našeg pisma broj 92 od 15.VIII.1945 godine.

6. Do sada su kod nas funkcionisali opštinski narodni odbori ali smo mi, što ćete videti iz našega plana, podnijeli predlog sa obrazloženjem za likvidaciju ovih odbora.

7. Što se tiče teritorijalnih pitanja između naše federalne jedinice i susjednih jedinica njih postoji između srezova: plevaškog i prijepoljskog, koji pripada Federalnoj Srbiji. Međutim mi još nijesmo, na demokratski način, utvrdili volju naroda iz ovoga sreza za priključenje plevaškom. Kada budemo to učinili poslaćemo Vam predlog sa skicom i obrazloženjima.

SMRT FASIZMU – SLOBODA NARODU!

PO OVLAŠĆENJU NAČELNIKA

(Sledi potpis)

Izvor: Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, *Državne granice i unutrašnja podjela Jugoslavije*, Beograd, Građevinska knjiga 1991, str. 151.

**RAZGRANIČENJE HRVATSKE I BOSNE
I HERCEGOVINE ZAJEDNIČKA SEDNICA SAVEZNOG
VEĆA I VEĆA NARODA**

Dvadesetpeti sednica (23 marta 1953)

Početak u 11,30 časova.

Pretsedavao Predsednik Veća naroda Josip Vidmar Pretsedavajući: Otvaram dvadesetpetu zajedničku sednicu Saveznog veći i Veća naroda Narodne skupštine FNRJ.

zapisnik današnje sednice vodite sekretar Veći naroda Skender Kulenović,

Kao što vam je poznato, za ovu zajedničku sednicu utvrđen je na posebnim sednicama oba veća sledeći dnevni red:

1) pretres Predloga zakona o ratifikaciji Ugovora o prijateljstvu i saradnji između Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Kraljevine Grčke i Republike Turske;

2) pretres Predloga odluke o odobrenju promene granice između NR Hrvatske i NR Bosne i Hercegovine.

...

Prelazimo na drugu tačku dnevnog reda: pretres Predloga odluke o odobrenju promene granice između Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Molim druga sekretara Skendera Kulenovica da pročita odluke.

Sekretar Skender Kulenović (*čita*):

ODLUKA
O ODOBRENJU PROMENE GRANICE IZMEĐU
NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE I
NARODNE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Na osnovu člana 15 tačka 9 Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim

organima vlasti i sporazumnog predloga Narodne skupštine Narodne Republike Bosne i Hercegovine i Sabora Narodne Republike Hrvatske, Narodna skupština FNRJ odlučuje:

Odobrava se promena granica između Narodne Republike Bosne i Hercegovine i Narodne Republike Hrvatske koja proizilazi iz sledeće teritorijalne promene:

Mesta Kestenovac, Bosanski Štrpci i Seoce, koja se nalaze na području Sreza bihačkog, i mesta Drenovac i Lički Tiškovac, koja se nalaze na području Sreza bosanskograhovskog, izdvajaju se iz teritorije Narodne Republike Bosne i Hercegovine i pripajaju teritoriji Narodne Republike Hrvatske.

Predsedavajući: Čuli ste predlog odluke. Traži li ko reč? (Ne javlja se niko). Prelazimo na glasanje. Ko jeza, neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ima li ko *protiv*? (Nema).

Objavljujem da je Narodna skupština FNRJ usvojila Odluku o odobrenju promene granice između Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Biblioteka Šesto redovno zasedanje Veća naroda i Saveznog veća (drugi saziv), 25-27. decembra 1952, 10-14. januara, 25. februara i 23. marta 1953, Stenografske beleške, knjiga prva, NS FNRJ, Beograd, 1953.

SAVEZNO VEĆE – 47 SEDNICA

(7. decembar 1956. godine)

Prelazimo na 12 tačku dnevnog reda: – Pretres Predloga odluke o odobrenju izmene granice između Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Izvestilac Odbora za organizaciju vlasti i upravu je narodni poslanik dr Ivo Sunarić. Molim ga da podnese izveštaj,

Izvestilac Odbora za organizaciju vlasti i upravu dr Ivo Sunarić (Izborni srez Zavidovići i Vareš, NR Bosna i Hercegovina) (čita):

SAVEZNA NARODNA SKUPŠTINA SAVEZNO VEĆE

Odbor za organizaciju vlasti i upravu SNS (A) 34

29. oktobra 1956. godine Beograd

SAVEZNOM VEĆU SAVEZNE NARODNE SKUPŠTINE

BEOGRAD

Odbor za organizaciju vlasti i upravu, na svojoj sednici 29 oktobra 1956 godine, razmotrio je sporazumne predloge Sabora Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Bosne i Hercegovine da Savezna narodna skupština odobri promenu granica između navedenih narodnih republika, a koja bi se promena sastojala u tome što bi Buševič, opština Kulen Vakuf, srez Bihač, koji je dosad bio u sastavu teritorije Narodne Republike Bosne i Hercegovine, postao sastavni deo Narodne Republike Hrvatske.

S obzirom da su Sabor Narodne Republike Hrvatske i Narodna skupština Narodne Republike Bosne i Hercegovine, koji su po ustavima tih narodnih republika ovlašćeni da odlučuju o promeni njihovih granica, pod neli Saveznoj narodnoj skupštini saglasne predloge da se izvrši napred navedena promena granica, to je time ispunjen uslov iz člana 15 tačka 9 Ustavnog zakona za davanje odobrenja od strane Savezne narodne skupštine za predloženu promenu granica. Stoga Odbor za organizaciju vlasti i upravu Saveznog veća predlaže Saveznom veću da svojom odlukom odobri predloženu promenu

granica između narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Odbor jednovremeno podnosi Saveznom veću i predlog odluke Savezne narodne skupštine kojom bi ova promena granica bila odobrena, a koja odluka čini sastavni deo ovog izveštaja,

Za svog izvestioca Odbor je odredio narodnog poslanika dr Iva Sunarića,

Sekretar
dr Ivo Sunarić, s.r.
pretsednik
Vladimir Simić s.r.

Članovi:

Paško Romac, s.r., Nikola Cvijetić, s.r., Rato Dugonjić, s.r., Antun Biber, s.r., Dušan Bogdanov, s.r., Nikola Sekulić, s.r., Zvonko Brkić, s.r., Miloš Ledinek, s.r., Stjepan Ivić, s.r., Franc Perovšek, s.r., Andrija Mugoša, s.r., Ante Roje, s.r., Dušan Mugoša, s.r., Dušan Đurić, s.r., Dragomir Nikolić, s.r., Nemanja Marković, s.r., Milija Radovanović, s.r., Naum Naumovski, s.r., Blagoje Talevski, s.r., Elisie Popovski, s.r., Mileva Planojević, s.r., Rista Antunović, s.r.,

Tekst odluke glasi (čita):

PREDLOG
ODLUKE O ODOBRENJU PROMENE GRANICA IZMEĐU
NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE I NARODNE REPUBLIKE
BOSNE I HERCEGOVINE

Na osnovu člana 15 tačka 9 Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti, i sporazumnih predloga Sabora Narodne Republike Hrvatske i Narodne Skupštine Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Savezna narodna skupština, na sednici Saveznog veća od ... 1956 godine, donela je:

ODLUKU
O ODOBRENJU PROMENE GRANICA IZMEĐU
NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE I NARODNE REPUBLIKE
BOSNE I HERCEGOVINE

1. Odobrava se promena granica između Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Bosne i Hercegovine, izvršena odlukom Sabora Narodne Republike Hrvatske od 2 jula 1956 godine i odlukom Narodne skupštine

Narodne Republike Bosne i Hercegovine od 28 maja 1956 godine, a koja se sastoji u tome što mesto Buševič, opština Kulen Vakuf, srez Republike Bosne i Hercegovine, postaje sastavni deo Narodne Republike Hrvatske.

2. Ova odluka stupa na snagu odmah.

Pretsednik Vlada Zečević: Pristupamo pretresu. Želi li ko reč? (Niko se ne javlja). Stavljam na glasanje pročitane odluke. Ko je *za*, neka digne ruku. (Svi dižu ruku). Ko je *protiv*? (Niko). Da li se ko uzdržao od glasanja? (Nije).

Objavljujem da je Savezno veće usvojilo Odluku o odobrenju promene granice između Narodne Republike Hrvatske i Narodne Republike Bosne i Hercegovine.

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Biblioteka Stenografske beleške sednica Saveznog veća od 45-te do 47-me sednice držane od 20. novembra do 7. decembra 1956. godine, Veća proizvođača od 40-te do 41-ve sednice držane od 26. novembra do 5. decembra 1956. godine, Savezno veće i Veće proizvođača od 26-te do 32-ge sednice držane od 26. novembra do 7. decembra 1956. godine, Savezna Narodna skupština, Beograd, 1956.

**PREDLOG ODLUKE O PRIPAJANJU TERITORIJI
NARODNE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE
PODRUČJA SELA KRUŠEVA I SELA VUČEVA – VEĆU
NARODA NARODNE SKUPŠTINE FNRJ**

BEOGRAD

Narodna skupština Narodne Republike Crne Gore donela je 20 decembra 1948 g., na svom četvrtom redovnom zasedanju, Odluku kojom Narodna skupština Narodne Republike Crne Gore pristaje da se područja sela Kruševa i sela Vučeva, koja su do sada pripadala teritoriji Narodne Republike Crne Gore, pripoje teritoriji Narodne Republike Bosne i Hercegovine. Narodna skupština NR Crne Gore obavestila je Prezidijum Narodne skupštine FNRJ o ovoj svojoj odluci.

Prezidijum Narodne skupštine FNRJ dostavio je na znanje ovu odluku Prezidijumu Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine da bio tom pitanju donela odluku i Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine, pošto je, prema članu 12, stav 2 Ustava FNRJ, za izmenu granica svake narodne republike potreban njen pristanak.

Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine donela je 19 aprila 1949 g., na svom četvrtom vanrednom zasedanju, Odluku kojom pristaje da se područja sela Kruševa i sela Vučeva pripoje teritoriji NR Bosne i Hercegovine.

S obzirom na to da postoji sa strane vrhovnih organa državne vlasti NR Crne Gore i NR Bosne i Hercegovine obostrani pristanak o pomenutoj izmeni granica između ovih dveju narodnih republika, Prezidijum Narodne skupštine FNRJ ima čast predložiti Veću naroda Narodne skupštine FNRJ da donese sledeću odluku:

Na osnovu člana 12, stav 1 i člana 44, stav 2, tačka 5 Ustava FNRJ, po kojima je za razgraničenje između narodnih republika nadležna Narodna skupština FNRJ, i s obzirom da je u pitanju izmena granice između Narodne Republike Crne Gore i Narodne Republike Bosne i Hercegovine dat pristanak od strane Narodne skupštine NR Crne Gore njenom Odlukom od 20 decembra 1948 godine i od strane Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine njenom Odlukom od 19 aprila 1949 godine,

Veće naroda Narodne skupštine FNRJ donosi

ODLUKU
O PRIPAJANJU TERITORIJI NARODNE
REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE
PODRUČJA SELA KRUŠEVA I SELA VUČEVA

I Pripajaju se teritoriji Narodne Republike Bosne i Hercegovine područja sela Kruševa i sela Vučeva koja su do sad pripadala teritoriji Narodne Republike Crne Gore.

II Ova odluka stupa na snagu danom objavljivanja u „Službenom listu Federativne Narodne Republike Jugoslavije”.

Izvor: Sedmo redovno zasedanje Saveznog veća i Veća naroda, 25-28. maja 1949. godine, Stenografske beleške, Narodna skupština FNRJ, Beograd, str. 370-371.

RAZGRANIČENJE SLOVENIJE I HRVATSKE

ZAPISNIK

sastavljen 12. juna 1946. godine u Administrativnom inspektoratu Savezne kontrolne komisije u Beogradu.

Prisutni:

Generalni inspektor Lepa Perović
Sekretar Admn. insp. Mitić Vasilije

Predmet: Uređenje graničnih odnosa između NR Slovenije i NR Hrvatske, između srezova Ljutomer i Čakovec,

Pristupaju i mole da se saslušaju drugovi:

1. Horvatić Ivan, sin Franje, rodom iz Razkrižja, srez Ljutomer, tajnik MNO-a u Razkrižju, član sreskog odbora OF u Ljutomeru,

2. Kutnjak Šimun, sin Pavla, rodom iz Razkrižja, srez Ljutomer, posednik, pretsednik MNO-a u Razkrižju, član sreskog 10-a vlasti u Ljutomeru, član sreskog odbora OF-e u Ljutomeru.

Najpre pokazuju ovlašćenje od 28 V 1946 po kome je Horvatić Ivan ovlašćen od strane mesnih odbora Jalšovec, Robadje, Razkrižje, Stanetinec, Sveti Urban i Železna Gora, da u njihovo ime može davati izjave u pogledu zahteva o uređivanju granica. Kutnjak izjavljuje da dolazi kao pretsednik MNO-a u Razkrižju i po usmenom ovlašćenju nabrojanih mesnih odbora.

Prisutni drugovi daju sledeći iskaz:

Prilikom određivanja granica između NR Slovenije i NR Hrvatske na dan 3 juna 1946 osam mesnih NO-a u srezu Ljutomer pripali su NR Hrvatskoj i pripojeni srezu Čakovec, To su NO-i: Razkrižje, Štogovo, Jalšovec, Robadje, Stanetinec, Sveti Urban, Železna Gora i Grabrovnik. U sastav ovih NO-a ulazi po jedno selo, izuzev NO Razkrižje gde ulaze pet sela, i NO Štrigovo gde ulaze dva sela.

Ovako postavljena granica izazvala je nezadovoljstvo kod naroda u navedenim mestima, a naročito u selima narodnog odbora u Razkrižju i Robadju.

U Razkrižju i Robadju stanovništvo je, može se uzeti, oko 95% slovenačko i kao takvo ono je za pripojenje ovih mesta Sloveniji.

U mestima NO-a Jalšovec, Sveti Urban i Stanetinec, stanovništvo je mešano od Slovenaca i Hrvata, sa većinom Slovenaca, međutim svi Slovenci i veći na Hrvata hoće pripojenje Sloveniji.

U mestima NO-a Železna Gora, Grabrovnik i Štrigovo stanovništvo je mešano od Slovenaca i Hrvata, sa većinom Hrvata, ali i tu svi Slovenci i veći na Hrvata hoće pripojenje Sloveniji. U Štrigovi i Grabrovniku narodni odbor (vlasti) je izjavio da je njima sve jedno da li će pripasti Sloveniji ili Hrvatskoj.

Kako je odluka po ovom razgraničenju već doneta i sprovodi se ovih dana u delo mi smo došli da skrenemo pažnju da je ovako doneta odluka nepravilna i protiv želje naroda, zato molimo da se cela stvar izvidi i donese posle toga jedno pravilno rešenje. Mi dolazimo kao pretstavnici 6 navedenih NO-a i ti ime stanovništva u mestima tih NO-a, koje se na svojim zborovima birača izjašnjavalo za pripojenje svih ovih mesta Sloveniji.

Narod iz ovih krajeva traži pripojenje Sloveniji iz sledećih razloga:

Ekonomski razlog. Sva pomenuta mesta ekonomski su upucena na sresko mesto Ljutomer sa kojim su oduvek ranije bila povezana. Od Ljutomera su udaljena od 4-40 km., na taj način održavanje veze sa Ljutomerom mnogo je lakše u pogledu iznošenja stvari na pijacu, kupovine artikala u gradu, odlaženja u grad radi svršavanja poslova kod narodnih vlasti, sudova itd. Međutim, Čakovec kao sresko mesto kome su sada ova sela pripojena udaljen je od 18-30 km., što čini veće teškoće u pogledu odlaženja na pijacu, kod narodnih vlasti itd.

Osim toga ova mesta vezana su zadrugama za Ljutomer (vinarska zadruga, zadruga za nabavku i prodaju, kreditna zadruga, poljoprivredna zadruga i dr.), kao i za Maribor (zadruga za gradnju i obnovu).

Nacionalni razlog. Prema poslednjim biračkim spiskovima i slobodnoj izjavi samih birača u mestima 5 narodnih odbora, od ukupno 8, kako je napred navedeno, stanovništvo je svo ili u većini slovenačko, i kao takvo nacionalno gravitira ka Sloveniji. To stanovništvo je pored nacionalnih vezano sa Slovenijom i kulturno-prosvetnim vezama (čitaju se novine i knjige izdate u Sloveniji, pevaju se pesme na slovenačkom, pozorišne pretstave se izvode na slovenačkom). Ono što treba ovde naglasiti je to da se administracija doskora vodila na slovenačkom a razumljivo je da tako neće ostati posle postavljanja novih granica.

Politička povezanost sa OF. Odmah posle okupacije 1941. godine, kada je bio ustanak u Prekomurju i Štajerskoj, ovi krajevi bili su ilegalno povezani sa OF Slovenije, i ta je veza naročito 1944-1945 bila dosta čvrsta i jaka. U 1944 godini bio je obrazovan ilegalni sreski odbor u Štrigovu za sva navedena mesta, koji se bio povezao sa OF i koji je organizovao širenje ilegalne slovenačke

partizanske literature. Posle oslobođenja politička veza ovih krajeva sa OF Slovenije ostala je i dalje.

Krajevi o kojima je ovde reč ulazili su u sastav takozvanog Međurnurja, koje je za vreme Austrougarske monarhije potpadalo pod Mađarsku. Posle oslobođenja 1918 godine celo Međumurje, uključivši i ove krajeve, smatrano je kao administrativni deo Hrvatske, ali to sve u ono vreme nije bilo iskristalisan. Međutim, još odmah posle oslobođenja pojavila se težnja ovih krajeva (naročito Razkrižja i Robadje) da uđu u administrativni sastav Slovenije, da dobiju slovenačke sveštenike i škole (slovenačke sveštenike su dobili 1928. god). U 1932 god. kada je Jugoslavija bila podeljena na banovine navedena mesta iz 8 NO-a (koja su sva u to vreme sačinjavala jednu opštinu Štrigovo) ušla su u sastav Dravske banovine i bila odeljena od Međumurja, koje je ušlo li sastav Savske Banovine. U 1933 god, po zahtevu naroda škola u Razkrižju dobila je za učitelja Slovenca, koji je održavao nastavu na slovenačkom jeziku. U 1938 god. opština Štrigovo bila je podeljena na opštine: Štrigovo i Razkrižje, i otada je u Razkrižju počela administracija da se vodi na slovenačkom (obadve opštine ostale su i dalje u sastavu Dravske Banovine). Kada je docnije obrazovana Hrvatska banovina već postojeća granica između Savske i Dravske banovine nije dirana, Štrigovo i Razkrižje ostali su i dalje u Dravskoj banovini sve do do okupacije.

Krajevi u pitanju oslobođeni su 7-V-1945 godine i odmah od oslobođenja oni su administrativno bili povezani za Sloveniju i smatrali su se kao sastavni deo Slovenije, dakle uspostavljena je ranija granica Dravske banovine. Posle oslobođenja otvorene su ovim krajevima sve 4 škole koje su i ranije postojale, sada sa nastavom na slovenačkom jeziku po opštem zahtevu naroda.

(Za vreme ovog rata krajevi u pitanju bili su pod mađarskom okupacijom).

Po zahtevu izvesnih činovnika Hrvata, koji su pre rata služili u ovim krajevima i pretstavili kod hrvatskih vlasti da su ovo hrvatski krajevi, u oktobru 1945 god. izašla je na teren u samo Štrigovo jedna komisija da prouči ovo pitanje i stavi predlog kako da se ono reši. Komisija je bila sastavljena od pretstavnika Vlada NR Slovenije i NR Hrvatske. Od strane Vlade Slovenije bili su: Trarnpuš, pomoćnik ministra unutrašnjih poslova, Peternel Anton, član okružnog NO-a u Mariboru, Pavličić Jože, član okružnog NO-a i javni tužilac u Mariboru, Badovinac Danica, sekretar sreskog odbora OF-a u Ljutomeru, zatim nas dvojica Horvatič Ivan i Kutnjak Šimun. – Od strane Vlade Hrvatske: Leko Ivan, načelnik Pretsedništva Vlade Hrvatske, zatim sekretar okružnog NOF-a u Varaždinu (čijeg se imena ne sećamo), Frančić, sekretar sreskog NOF-a u Čakovcu.

Pretstavnici hrvatske vlade u ovoj komisiji stali su u diskusiji na gladište da su ovi krajevi sastavni deo Međumurja, pa kako je Međumurje pripalo Hrvatskoj te bi trebalo i ovi krajevi da pripadnu Hrvatskoj. Međutim pretstavnici mesnih odbora (vlasti) iz svih 8 narodnih odbora tražili su da budu

saslušani i svi su izjavili da hoće ostanu u Sloveniji, dok je mesni odbor u Štrigovu dao izjavu da mu je svejedno gde će biti a predsednik MNO-a u Grabrovniku dao je izjavu da u Grabrovniku ima veći na Hrvata, ali da oni žele ostanu pod Slovenijom, jedino traže školsku nastavu na hrvatskom jeziku.

Posle ovakvih izjava pretstavnika NO-a hrvatski pretstavnici u komisiji stavili su predlog da se Hrvatskoj pripoje samo mesta iz NO-a u Štrigovu, Grabrovniku i Železnoj Gori, pošto je tu većina Hrvata.

Pretstavnici Slovenaca u komisiji pristali su na ovaj predlog, na taj način došlo je do sporazumnog rešenja ovog pitanja o čemu je načinjen i pismeni zapisnik, koji je predat Vladama Slovenije i Hrvatske.

U martu 1946 god. dobili smo telefonski izveštaj iz Maribora da će se 2 aprila 1946 god, u. Štrigovu zajedno sastati sreski odbori (vlasti) iz Ljutomera i Čakovca da se izvrši primopredaja i da će tom prilikom Hrvati doneti konkretne predloge. Mi smo očekivali da će biti primopredaja u smislu zaključka komisije od oktobra 1945. Međutim, hrvatski pretstavnici sreskog NO-a u Čakovcu kazali su da su oni dobili telefonski nalog od okružnog NO-a u Varaždinu da preuzmu sve krajeve u svoju upravu, a da će se pitanje onih sela koja gravitiraju Ljutomeru naknadno rešiti. Oko ovoga je nastala prepirka, okupio se i veliki broj seljaka iz Štrigova, Grabrovnika i Železne Gore, koji su vikali da neće Hrvatskoj. Na kraju su članovi sreskog NO-a iz Čakovca pozvali članove iz svih 8 mesnih odbora da ubuduće sa njima rade, no kada su se ovi oduprli, članovi sreskog odbora NO-a iz Čakovca otišli su izjavivši da za sada ne mogu ništa učiniti. Napominjemo i to da su po nagovoru sekretara sreskog odbora Fronta iz Ljutomera Fajdiga Ivana govorili sakupljenom narodu Kolar Vilko, školski nadzornik i član sreskog NO-a iz Ljutomera i jedan nepoznati član NO-a iz Čakovca, koji su kazali da oni ne mogu narod pitati danas, a što se narod sakupio i više da hoće Sloveniju da je to stvar reakcije.

Na ovom sastanku bilo je iz sreskog NO-a u Čakovcu 6 lica od kojih poznajemo: Frančića, sekretara sreskog NOF-a i Radikovića, predsednika sreskog NOF-a. – Od strane sreskog NO-a u Ljutomeru bili su: Fajdiga Ivan, sekretar sreskog NOF-a, Slavić Jožef, predsednik sreskog NO-a, Ros Jan, član sreskog NO-a, Joha Štefan, član sreskog NO-a, Kolar Vilko, član sreskog NO-a, Simonić Stane, član sreskog NO-a i Kutnjak Šimo, član sreskog NO-a.

Posle ovoga slučaja pretstavnici narodnih vlasti iz ovih krajeva, ugledni pojedinci i delegacije naroda, prema zaključcima donetim na zborovima birača, odlazili su kod raznih pretstavnika vlasti ističući svoje želje i zahtev da ostanu u sastavu Slovenije. Vlasti su u ovakvim slučajevima davale odgovore da se narod strpi, da će doći komisija na teren i da će sve biti rešeno prema željama naroda.

Na dan 3 VI 1946 saznali smo da je u Ljutomeru bila nekakva slovenačko-hrvatska komisija baš po pitanju rešavanja granica. zainteresovali smo se u

Ljutomeru i tamo smo saznali da se ova komisija zadržala samo oko 5 minuta, a šta je rešila nije nam niko ništa u Ljutomeru hteo da kaže. Pitali smo telefonom sekretara ONO-a u Mariboru, Rudija, koji nam je dao odgovor da je pitanje ovih krajeva rešeno u korist Hrvata i da to ne objavljujemo narodu. Međutim, ovo se ipak sve saznalo i ovakva odluka izazvala je veliko uznemirenje u narodu.

Saznali smo da se komisija koja je bila u Ljutomeru sastojala od ministra unutrašnjih poslova Hrvatske, ministra unutrašnjih poslova Slovenije general majora Mačeka, sekretara ONO-a u Mariboru Rudija, ostale ne znamo. Ova komisija došla je u sreski partijski komitet kod sekretara Ivana Fajdiga, gde su i razgovori vođeni.

Na dan 6 VI 1946 došla su iz Čakovca u Razkrižje 2 člana sreskog NO-a, nepoznatih imena, jedan od njih je načelnik unutrašnjih poslova sreskog NO-a, a drugi je sekretar sreskog NOF-a. Ovaj drugi, sekretar odbora Fronta, obratio se meni – Horvatiću i kazao da je pitanje pripadnosti ovih krajeva definitivno rešeno i ako će ići koja delegacija da intervenira da se poništi ovakvo rešenje, komisija je donela i takve zaključke da će se svaka ovakva delegacija uhapsiti i poslati na prinudan rad ne u zemlji, nego van zemlje, tako da se više niko ne vrati. Istoga dana bio je zbor birača u Razkrižju i na tom zboru, kada su seljaci govorili da su Slovenci i da hoće ostati u Sloveniji, oba ova član sreskog NO-a iz Čakovca govorila su javno da oni priznaju Slovincima njihovu nacionalnost, ali da je sada ovako rešeno, jer je ministar drug Kardelj ovo potpisao.

Na dan 7 VI 1946 održan je zbor birača u Robadju i na tom zboru sekretar Fronta iz Čakovca govorio je javno da će članovi delegacije, koji budu išli da traže poništenje ove odluke, biti uhapšeni. Međutim, kako je narod uporno ostajao kod svojih zahteva i o tome se izjašnjavalo ovaj u daljem govoru kazao da će se Slovincima priznati pravo da budu priključeni Sloveniji i da će se njihov zahtev dostaviti na merodavno mesto.

Na dan 7 VI 1946 u Razkrižje su došla 2 učitelja Hrvata da preuzmu školu, što je izazvalo negodovanje kod seljaka, jer su na dan ranije na zboru birača pomenuta 2 člana sreskog NO-a iz Čakovca obećala narodu da se učitelji Hrvati neće slati u slovenačka sela. Seljaci su se okupili oko škole i protestovali protiv učitelja Hrvata koji su morali da se povuku. Oni su potom otišli u Ljutomer i tamo je u partijskom komitetu izvršena primopredaja škole, Na predlog sekretara sreskog komiteta Fajdiga Ivana 6 učitelja Slovenaca u Razkrižju dobili su 7 VI 1946 dekret da se u roku od 4 dana povuku iz škole,

Na dan 7 VI 1946 seljak Zmazek Viktor bio je u Ljutomeru i pričao jednom svom poznaniku šta se desilo na dan ranije u Razkrižju, a kada je za ovo čuo Fajdiga Ivan, sekretar sreskog NOF-a i Komiteta zapretio je Zmazeku da će ga uhapsiti ako i dalje bude govorio o tome. Fajdiga je rodnom iz Ribnice (Kranjska),

u Ljutomeru je od pre 6 meseci, prema tome njemu uopšte nisu poznate prilike u ovim krajevima.

Na predlog sreskog NO-a u Ljutomeru zatvorena je definitivno na dan 5 VI 1946 nabavljačko-prodavna zadruga u Razkrižju, a roba iz zadruge odvučena je u Ljutomer. U stvari zadruga od 2 VI 1946 nije primala nove robe iz Ljutomera, a racionirana roba koja je dolazila iz Čakovca bila je slata direktno trgovcu.

U ovim krajevima postoje 2 župe sa 3 sveštenika Hrvata. Oni u crkvi, a naročito u ispovedaonici utiču na svet, osobito na ženski i traže obećanje od svakoga da se neće više nazivati Slovencem, da neće ići na sastanke i da na njima neće vikati da je Slovenac.

U zadnje vreme Hrvati su počeli da reorganizuju odbore NOF-a, koji su ranije postojali. Zapazili smo da se primaju pojedinih viših funkcija bivši funkcioneri fašističkih organizacija (mađaroni, nilašl), koji su posle oslobođenja bili od naših vlasti kažnjavani.

Članovi sreskog NO-a u Ljutomeru takođe su mišljenja da u svakom slučaju Razkrižje i Robadje treba da budu pripojeni Sloveniji, ali oni se u ovome ne smeju da izjasne pošto se u sreskom komitetu u Ljutomeru smatra da je svaki onaj reakcioner i šovinista, koji i dalje potrže ovo pitanje.

Po celoj ovoj stvari mogli bi da dadu svoje mišlejnje, a naročito o nacionalnom sastavu ovih krajeva: Kocbeg Josip (brat ministra Kocbega) iz Predsedništva vlade NR Slovenije, Ros Ivan, raniji član sreskog NO-a i sreskog NOF-a, sada u Zemunu na nekom kursu u ulici Tvorničkoj br.1; Pušenek Rado, načelnik Odeljenja za poljoprivredu u okružnom NO-u u Mariboru; Ferdo Godinak, književnik iz Ljubljane; Ribić Ivan, narodni poslanik za srez Ljutomer, stanuje u Čezanjvcu kod Ljutomera.

Prema svemu do sad izloženom mi molimo i predlažemo:

1. da se pitanje razgraničenja između NR Slovenije i NR Hrvatske ponovo ispita i donese takva odluka, koja bi bila u smislu zahteva i želja naroda ovoga kraja. U svakom slučaju da se mesta NO-a u Razkrižju i Robadju gde žive isključivo Slovenci, pripoje Slovenji,

- 2 da se iz škole u Razkrižju ne udaljuju učitelji Slovenci, ili bar da se oni ne udaljuju do kraja ove školske godine, i da se po ovome hitno interveniše,

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Fond Komisija državne kontrole Vlade FNRJ, F241, a.j.1864.

SAVEZNA KONTROLNA KOMISIJA

1946 god.

IZVEŠTAJ KOMISIJE PO PREGLEDU RAZGRANIČENJA IZMEĐU NR SLOVENIJE I NR HRVATSKE U PREDELU OPŠTINE ŠTRIGOVA

SADRŽAJ:

1. Izveštaj komisije
2. Razni materijali i izveštaji – prepiska, telegrami i tužbe – saslušanja
3. zapisnik SKK od 2 VI 1946. SKK br.1632 od 13 VI 1949 god.
4. Pregledna karta krajevnih narodnih odborov okraja /Ljutomer

SAVEZNA KONTROLNA KOMISIJA FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

IZVEŠTAJ komisije po pitanju razgraničenja između NR Slovenije i NR Hrvatske u predelu opštine Štrigove

SAVEZNOJ KONTROLNOJ KOMISIJI podnesena je tužba o nepravilnom razgraničenju između NR Slovenije i NR Hrvatske. Tužbu su podneli Šimun Kutnjak, predsednik MNO Razkrižje i član SNO Ljutomer i Ivan Horvatić, tajnik MNO Razkrižje i član Sreskog odbora OF Ljutomer.

Povodom ove tužbe SKK je obrazovla komisiju sa zadatkom da ispita pravilnost razgraničenja u predelu bivše opštine Štrigove.

Sastav komisije: Perović Lepa, član SKK, Gregorić Pavle, predsednik RKK Hrvatske, Tomšić Vida, predsednik RKK Slovenije.

Komisija je obišla bivšu opštinu Štrigovu i na licu mesta ispitala čitavu stvar. Po tom pitanju podnosimo sledeći izveštaj:

Bivša opština Štrigova pripada Međumurju. za vreme Austro-Ugarske čitavo Međumurje je bilo pod Mađarskom pa tako i ova opština. Posle prvoga svetskoga rata od 1918 do 1922 god. ova opština bila je u sastavu čakovačkog kotara tj. u sastavu Međurnurja i Hrvatske. Uredbom od 1922 god. o podeli Jugoslavije na oblasti celo Međumurje ušlo je u sastav mariborske oblasti. Tako je bilo do 1929

god. kada je po zakonu o novoj upravnoj podeli celo Međumurje ponovo došlo u administrativni sastav Hrvatske. Ali već 1931 god. opet se stanje menja i po nekoj novoj uredbi o promenama granica srezova i opština, a u vezi sa uspostavljanjem banovina, bivša opština Štrigova odvaja se u celosti od čakovačkog kotara i pripaja kotaru Ljutomerskom tj. Dravskoj banovini. Tako je bilo sve do Okupacije, a tada je ova opština (kao i celo Međumurje) okupirana od strane Mađara. Posle oslobođenja naše zemlje u maju 1945 god. ova opština je došla u sastav NR Slovenije. Sada se čitava opština nalazi u sastavu NR Hrvatske i baš u vezi sa tim poslednjim rešenjem S.K.K. dobila je tužbu.

Iz ovog kratkog istorijskog pregleda može se odmah videti da je ova opština češće puta prelazila iz sastava jednoga kotara u sastav drugoga, da je bila sad pod hrvatskom upravom, sad opet pod slovenačkom.

Prema popisu od 1931 god., dok je još ova opština bila pod kotarom Čakovec bilo je u toj opštini 6.278 Hrvata, 108 Slovenaca i 38 ostalih. Jedan deo naroda koji stanuje u toj opštini i pored toga što u popisu stoji da ima toliko i toliko Hrvata, nije imao, ni sada nema još sasvim formiranu svest o nacionalnoj pripadnosti. Veći na kada ih se pita šta su po narodnosti, pa čak posle izričitog naglašavanja da li su Hrvati ili Slovenci, odgovaraju da su Međumurci, a kod sela koja su bliža Ljutomeru govor je vrlo sličan slovenačkom. Jezik na kome je vođena administracija za vreme raznih okupacija bio je okupatorski, za vreme bivše Jugoslavije većinom hrvatski. 1937 godine bivša opština Štrigova bila je podeljena na dve nove opštine: Štrigovu i Razkrižje i otada je u opštini Razkrižje administracija vođena na slovenačkom jeziku. Škole su međutim i u toj opštini ostale hrvatske. Jedino u samom selu Razkrižje od 1933 godine škola je na slovenačkom jeziku. Posle oslobođenja 1945 god. uvedene su u svim selima slovenačke škole, a u administraciji slovenački jezik. Knjige i novine bile su na okupatorskim jezicima, a za vreme bivše Jugoslavije i sada čita le su se i čitaju se knjige i novine i hrvatske i slovenačke.

Iz ovoga se vidi da je na narod ove opštine imala uticaj i hrvatska i slovenačka kultura, da je poznat i hrvatski i slovenački književni jezik.

Ekonomski ova opština gravitira s jedne strane Čakovcu, a sa druge strane Ljutomeru. Ali Ljutomeru mnogo više, jer je veća blizina. Tako sva sela ove opštine od Ljutomera su udaljena od 5-15 km, dok su od Čakovca udaljena od 12-24 km. Neke proizvode i to manji deo kao na pr. voće ova sela teraju na pijacu u Čakovec, ali najveći deo svojih proizvoda prodaju na pijaci u Ljutomeru. Ta ekonomska povezanost sa Ljutomerom je davnašnja i tako jaka da se u selima te opštine dobar deo i onih koji se jasno osećaju Hrvatima opredeljuje da opština pripadne Ljutomeru, NR Sloveniji. Karakteristično je da, dok je ta opština bila u sastavu NR Slovenije, narod nije postavljao pitanje da se vrati u sastav NR Hrvatske. To pitanje postavili su drugovi iz Hrvatske, obzirom na istorijsku činjenicu da je ta opština sastavni deo Međumurja i da u njoj žive Međumurci.

Danas bivša opština Štrigova tj. sporno područje ima 8 mesnih NO-a od kojih Razkrižje i Štrigova predstavljaju mesna područja /Razkrižje ima 5 sela a Štrigova 2 sela/, a ostala sela, jedno selo jedan odbor. Mesni odbori su sledeći: Štrigova, Železna Gora, Sv. Urban, Stanetinec, Jalšovec, Razkrižje, Robadje i Grabrovnik.

Prva komisija koja je trebala da reši pitanje razgraničenja došla je na teren opštine Štrigove u oktobru 1945 godine. Ona je bila sastavljena iz predstavnika vlade NR Slovenije i NR Hrvatske. Sa strane Slovenije bili su Trampuš, pomoćnik ministra unutrašnjih poslova, Anton Peternik, član ONO-a Maribor, Jože Pavličič, član ONO-a i javni tužilac u Mariboru, Badovinac Danica, sekretar sreskog odbora Ljutomer. Sa strane Hrvatske bili su Ivan Leko, načelnik Predsedništva vlade Hrvatske, sekretar okružnog NOF-a u Varaždinu i Frančić, sekretar sreskog NOF-a u Čakovcu. Ta prva komisija rešila je da Sloveniji odnosno kotaru Ljutomer pripadne područje mesnih odbora Razkrižje /sa zaseocima Veščica, Šafarsko, Gibina/, Robadje /sa zaseocima Šporneć, Presika, M. Leskovec/ i Sv. Urban sa selom Leskovec. za ostali deo opštine Štrigove rešeno je da pripadne Hrvatskoj odnosno kotaru Čakovec,

Ovaj sporazum o razgraničenju, nije uopšte sproveden u život. Ni u Zagrebu ni u Varaždinu (sedište ONO-a) niti igde u Sloveniji i Hrvatskoj mi nismo mogli konstatovati zašto nije sproveden. Svi su nam odgovarali da ne znaju. U međuvremenu promenio se sekretar ONO-a u Varaždinu i novi sekretar slučajno se našao sa sekretarom NOF-a u Mariboru, te mu je ovaj saopstio da je donesena odluka da čitava opština na Štrigova pripadne Hrvatskoj, te da je treba preuzeti. To je bilo pola godine nakon odluke koju je donela komisija. Tada je tj. u početku aprila 1946 god. počelo preuzimanje opštine Štrigove od strane Hrvatske. Nakon svega 4 dana ponovo dolazi poruka od sekretara NOF-a iz Maribora da se stvar pruživanja obustavi, jer da će se još o tome rešavati. Opština je već bila napola primljena tj. uvedena je hrvatska milicija, preuzeti odbori, ali se tada prekinulo i pitanje ostalo napola rešeno, Takvo je stanje ostalo sve do početka juna o.g. Neka sela koja jače gravitiraju Sloveniji odmah su bila protiv toga da sva opština na Štrigova pripadne Hrvatskoj. za ta dva meseca tj. za april i maj razvila se još veća propaganda za pripojenje Sloveniji.

Početkom juna 1946 godine izlazi na teren druga komisija u kojoj su bili ministri unutrašnjih poslova Slovenije i Hrvatske Maček i Krajačić. Ta komisija nije ni ušla na teren opštine nego je u Ljutomeru rešila da čitava opština Štrigova pripadne Čakovcu.

Odmah čim se je to počelo sprovoditi u život u opštini su se još više zaoštrili odnosi i došlo je do tužbe Saveznoj kontrolnoj komisiji. Osim ovoga što smo gore naveli na terenu mi smo konstatovali sledeće:

po pitanju razgraničenja u predelu ove opštine bilo je nepravilnih gledišta i raznih gresaka i sa strane drugova iz Hrvatske i sa strane dugova iz Slovenije, naročito onih iz zainteresovanih lokalnih odbora i organizacija. U diskusijama po pitanju razgraničenja kao i kasnije, većina drugova iz Hrvatske držala se

istorijske granice koja je nekad bila između Hrvatske i Slovenije i smatrali su da čitava opština Štrigova, pošto je oduvek bila u sastavu Međumurja treba da pripadne Hrvatskoj. To gledište proteže se sve do danas. Pogreška je u tome što drugovi držeći se istorijske granice gube iz vida da su se stvari u toku godina izmenile. Naime, naročito 1931 god. kada su u jednom delu opštine uvedene slovenačke škole, a posle i slovenačka administracija kao i slovenačke knjige i novine, stanovnici sela iz toga dela opštine počeli su da se opredeljuju kao Slovenci. To je bilo tim lakše jer do tada nisu imali sasvim određenog nacionalnog opredeljenja, a bili su u mnogo čemu (mentalitet, sličan jezik) bliski Slovencima, a i gravitirali su Ljutomeru (Sloveniji).

Sa strane drugova iz Slovenije činjena je greška što su se nakon oslobođenja uvele slovenačke škole i onde gde ih do tada uopšte nikada nije bilo (Železna Gora, Stanetinec, Štrigova) i što se uglavnom sprečavala ili nije htela da se prima hrvatska štampa i literatura.

Velika greška i s jedne i s druge strane bila je ta da se ova teritorija od strane naročito drugova iz lokalnih odbora i organizacija shvatala kao sporna teritorija između dve države i smatralo se ako je pod jednom državom da druga nema šta da traži na toj teritoriji. Kod zadnjeg dogovora čak je i bilo tak-vo rešenje da aktivisti sa slovenske strane ne prelaze na hrvatsku stranu, a sa hrvatske strane da ne prelaze na slovenačku stranu. Iz tog pogresnog stava proizišle su i sve ostale greške od kojih ćemo neke navesti.

Tako kada se u početku aprila počela preuzimati opština Štrigova od strane Hrvatske, drugovi iz Hrvatske smenili su slovensku miliciju i doveli hrvatsku.

Odmah su smenili slovenske učitelje iz hrvatskih sela i doveli hrvatske. Pobrisani su slovenački napisi na školama. Drugovi iz Slovenije tada su povukli zadrgu i svu robu iz nje koja se nalazila u Štrigovi, iako je dogovor bio da se roba ostavi, dok ne počne stizati iz Čakovca. Veći deo lokalnih aktivista iz sreza Ljutomer i pojedini iz okruga Maribor bili su i dalje mišljenja da je opština Štrigova sva slovenačka i da treba da pripadne Sloveniji. Sekretar NOF-a Ljutomer kod prvog razgraničenja plakao je zato što „deo slovenske teritorije” ide pod Hrvatsku. Uopšte u toku rada na terenu komisija je zapazila da narčito kod lokalnih aktivista s jedne strane i druge nisu čisti pojmovi o pravilnim odnosima među našim republikama i da s jedne i s druge strane ima nacionalne isključivosti i šovinizma,

Još veće greške počinjene su nakon zadnje komisije (Maček / Krajačić). Po obostranom sporazumu odgovornih drugova iz Ljutomera i Čakovca (u Ljutomeru u međuvremenu su se rudovodeći aktivisti izmenili, te su došli ljudi koji nemaju šovinističkih zaostataka povučeni su slovenački učitelj i iz Razkrižja, gde je slovenačka škola od 1931 i gde se narod oseca u veći ni slovenački. Na to je nastala velika uzbuna u selu: nije se mogla izvrši ti primopredaja škole, neki omladinci iz ZMS odvucli su i sakrili glasovir iz škole, seljaci su se okupljali oko

hrvatskog učitelj a i molili ga da ide iz sela, majke nisu htele da pošalju decu i danas ih ne šalju u školu zato što je došao hrvatski učitelj.

Zatim su se počeli vršiti novi izbori za narodne odbore i odbore fronta, koji su provedeni na ne demokratski način gotovo uvijek uz prisustvo nekoga od milicije. Kad bi bio izabran novi odbor NOF-a, onda je i milicija po naređenju drugova iz Kotarskog odbora NOF-a Čakovec oduzimala pečat bivšeg odbora OF-a i predavala ga novome odboru. Na to je opet nastala svađa i uzajamno optuživanje da su u nove odbore NOF-a i narodne vlasti ušli bivši saradnici Okupatora, njilaši, špekulanti, izdajnici itd. Napominjemo da i u onim odborima koji su bili birani posle oslobođenja od slovenske strane, kao i u ovim koji su birani u najnovije vreme ima takvih elemenata koji su saradivali sa okupatorom, ili su bili opštinski načelnici ili knezovi za vreme Jugoslavije ili neki nadzornici, trgovci, kulaci i da su te optužbe uglavnom tačne i s jedne i s druge strane. Napominjemo još i to da je za izbore za Ustvotvornu skupšunu ova opšti na 60% glasova dala u kutiju bez liste

Povodom preuzimanja opštine Štrigove od strane Hrvatske; s s druge strane ti vezi sa greškama koje su se dešavale, izvesni sadašnji aktivisti sporne opštine među kojima sigurno ima neprijateljskih elemenata iz svih sela, a naročito iz Razkrižja i Robadja razvili su vrlo ostru kampanju protiv pripajanja ove opštine Hrvatskoj. U tome su našli podrške kod izvesnih aktivista u Sloveniji, znajući i od pre da su ti aktivisti na njihovoj strani. S druge strane vrlo je verovatno da su izvesni od ovih aktivista iz Štrigove povezani i sa reakcijom, jer je na pr. glavni koji vodi kampanju i koji je i tužbu podneo SKK, bivši korteš Krošca i kulak. Ta kampanja dovela je do velike zaoštrenosti u čitavoj opštini i u svakom selu posebno, po pitanju da li ćemo pod Sloveniju ili pod Hrvatsku. MNO u Razkrižju i Robadju odbili su da primaju akta od kotara Čakovec i da se uopšte potčine tome kotarskom odboru. Kao što smo spomenuli nisu hteli da prime hrvatskog učitelja niti da šalju decu u školu, Po čitavoj opštini pojavili su se slavoluci i parole na kojima je stajalo: „Tražimo da se poštuje narodna volja”, „Štrigova je slovenska”, „Ne damo Štrigove”, „Mi smo Slovenci, Slovenci ćemo ostati” itd. Na proslavi godišnjice OF iz sela Razkrižja i Robadja u Ljutomer je došla velika masa sa slovenskim zastavama i transparentom na kome je pisalo: „Trst Jugoslaviji, Razkrižje Sloveniji”. Ova kampanja sada je naročito postala žestoka, dok je i ranije bila i to naročito kad se čuje da dolazi neka komisija. Tada po čitavoj opštini nastaje groznica, stalno se vide biciklisti koji jure, okupljaju ljude, vrše propagandu itd. Pojedini od drugova koji su ranije dolazili bili su dočekivani cvećem i govorima, i tako su na dva mesta i nas pokušali dočekati, ali mi smo im rekli da to nije potrebno. Opaža se da su u ovoj kampanji glavni organizatori Kutnjak i Horvatić koji su Saveznoj kontrolnoj komisiji podneli tužbu, a od kojih je kako smo spomenuli, prvi kulak, a drugi takođe imućan seljak i bivši opštinski beležnik.

U vezi sa ovom kampanjom koja se stalno sve više razbuktava, hrvatska milicija nije se snašla nego je napravila nove greške. Tako je ona pobrisala

nasilno sve parole, pozivajući se da ima naređenje da sve parole sa zidova pobriše, zatim je ponegde pokušala porušiti slavoluke, hapsila je jednu ženu, a kad su još njih 40 došle pred miliciju i protestovale, onda i njih na kratko vreme pri tvorila u podrum. Na to je nastala još veta uzbuna. Greške nisu činili samo milicineri nego i drugovi iz sreskog odbora Čakovec kao i komandant okružne milicije iz Varaždina, koji je štrigovskoj miliciji dao potsticaja da grubo postupi sa narodom. Član Kotarskog narodnog odbora Čakovca kaznio je sa 10 dana zatvora omladinca iz Razkrižja koji je slagao da ne zna gde je odvučen pomenuti glasovir iz škole itd.

Nema sumnje da su drugovi činili greške, ali i da je situacija ti opštini složena i da se teško snalaze. Tako na pr. kad milicioneri povedu na saslušanje nekoga seljaka, onda on obično došapne da je uhapšen pa zatim odmah nastaju protesti. Osim toga komandir milicije tvrdi da kad milicionerska straža dođe u Razkrižje ili koje drugo selo, onda za njom stalno idu omladinci i kad ih milicioneri pitaju zašto ih prate i traže da se udalje, oni kažu da čuvaju slavoluke. Takav je slučaj i sa hapšenjem Kutmjaka, koji je nakon povratka odavde iz Beograda bio pozvan u Čakovec na saslušanje. Drugovi iz Čakovca hteli se da ga zaplaše da će biti pozvat na odgovornost zbog širenja šovinizma, kao i da ga saslušaju po pitanjima nekih prljavih stvari koje je ono imao kao predsednik NO-a. Tako na pr. on je kupio od Crvenog Krsta 5 kaputa i prekrojio ih za svoju porodicu; zatim je zaplenio dva bicikla kao predsednik i jednoga sebi zadržao itd. Osim toga mu je Horvatič kao tajnik mesnog narodnog odbora dao jednoga konja koji je ostao posle prolaska C.A i bio kod jednoga siromaha koji ga je izlečio i njime se služio.

Čim je on uhapšen, odmah su stigle tri depeše na Saveznu kontrolnu komisiju, u kojima stoji da njega hrvatska vlast progoni zato što je Slovenac. Kada je bio ovde S.K.K. napomenuo je da će verovatno biti uhapšen kada se vrati radi toga što je ovamo došao da podnese tužbu. Verovatno da je znao da će biti hapšen radi gore pomenutih prljavština, pa je hteo da se prikaže kao žrtva nacionalnog proganjanja

Iz ovo nekoliko primera može se videti koliko su u najnovije vreme nevešto i nepravilno radili aktivisti iz Čakovca, a koliko su se s druge strane u ovu čitavu stvar upleli razni negativni tipovi koji stvar provokacijama zaoštravaju,

Napominjemo da su drugovi iz ONO-a Varaždin slabo poznavali situaciju u predelu te opštine, nego su se oslonili na izveštaje sreskoga odbora Čakovec, koji nije ni sam toj opšti ni posvetio dovoljno pažnje i koji je i sam imao nepravilnih stavova i pravio greške. Osim toga odgovorni drugovi iz kotarskog odbora Čakovec samo jedan deo grešaka su priznali, kad smo mi s njima razgovarali, dok su drugi deo potpuno zatajili i to smo tek konstatovali na terenu. Tako na pr. oni su nam pričali o tom kako se 40 žena bunilo zbog hapšenja jedne žene, ali kad su im oni stvar objasnili otišle su kući pjevajući, Nisu nam spomenuli da su one bile kratko vreme zatvorene u podrumu. Osim

toga iako iz te same opštine ima u sreskom odboru i oko njega nekoliko aktivista vrlo retko su ih slali na rad u tu opštinu itd.

Iz prikupljenog materijala, iz razgovora sa drugovima iz hrvatske i slovenske vlade, iz razgovora sa odgovornim drugovima mariborskog i varaždinskog okruga i ljutomerskog i čakovečkog sreza, koji su sa nama bili čitavo vreme na terenu; zatim iz ispitivanje pojedinih seoskih odbora fronta u selima te opštine i skupova naroda po pojedinim selima, iz razgovora po pojedinim kucama u koje smo zalazili za dva dana boravka na terenu, mi smo zaključili sledeće:

1. Opština Štrigova po istorijskoj pripadnosti sastavni je deo Međumurja, pa prema tome i Hrvatske. Međutim, tokom vremena, a naročito od 1931 god. na jednom delu te opštine prodro je uticaj slovenačke kulture i slovenačkog jezika te se taj deo stanovništva danas oseća Slovencima. Pored toga i u svim ostalim selima te opštine opaža se izvesni uticaj slovenske kulture i slovenskog jezika, tako da i u tim selima ima jedan manji deo stanovništva koji se oseća Slovencima. Vrlo je verovatno da je politiku prodiranja nacionalnog slovenskog uticaja započeo Korošec, ali to ne menja ništa na stvari i činjenica je da je jedan deo opštine sada po opredeljenju slovenski. Po mišljenju komisije ovaj zaključak ne može se opovrgnuti ni tom činjenicom što kampanju za pripojenje Sloveniji vode bivši Korošćevi korteši i ljudi koji danas mogu biti povezani sa reakcijom, radi toga što masa naroda oseća sada, a u toj masi naročito se ističu žene i omladina.

2. Sa strane odgovornih drugova iz Slovenije i Hrvatske učinjena je greška što se ovome pitanju nije posvetila potrebna pažnja, tj. nije se na vreme donelo određeno rešenje da je neodređeno stanje omogućilo reakciji da raspiruje šovinističku mržnju između Slovenaca i Hrvata. Na taj način situacija se tamo iskomplikovala i zaoštrila. Po našem mišljenju taj spor mora da se reši hitno, jer je situacija takva da može doći do još veće zaoštrenosti, Osim toga u blizini je mađarska granica, a slučaj begstva jednog milicionera sa mitraljezom pokazuje da postoji opasnost da se može iz ovakve situacije izroditi kakva banditska grupica.

3. S jedne i s druge strane drugovi su često zauzimali nepravilan stav po mnogim pitanjima.

4. S jedne i s druge strane gotovo sasvim je zanemaren politički rad u toj opštini.

U vezi sa razgraničenjem u predelu opštine Štrigove predlažemo sledeće:

1. a) da se područja mesnih narodnih odbora Razkrižja i Robadja, što inače uglavnom pripada bivšoj od Štrigove odvojenoj opštini Razkrižje, pripadnu NR Sloveniji. Ostali deo bivše Štrigove da pripadne NR Hrvatskoj. Tačnu granicu treba da povuče zajednička komisija ONO Varaždin i ONO Maribor, jer ima sela čiji pojedini zaseoci više gravitiraju jednoj ili drugoj strani, pa je to potrebno ispitati na licu mesta i tačno uneti u predlog koji kućni brojevi će na jednu, a koji na drugu stranu.

b) da se već na idućem zasedanju Skupštine FNRJ donese Zakon o razgraničenju između NR Slovenije i NR Hrvatske, jer postoji još samo jedan

spor i to u predelu kotareva Črnomelj i Karlovac po kome su se drugovi iz Hrvatske i Slovenije već sporazumeli.

c) dok se ne donese Zakon o stalnom razgraničenju, o privremenom razgraničenju odmah da se javi na teren i da se ono provodi u život s objašnjenjem da će se definitivno rešenje doneti na zasedanju Skupštine FNRJ.

2. kao hitne mere da se popravi situacija koja je nastala u opštini Štrigova predložili smo:

a) da se odmah likvidira sa pogrešnim stavom da jedni i drugi aktivisti ne smeju prelaziti granicu, nego da naprotiv zajednički drže stapanke sa narodom, da zajednički me pripreme za smenjivanje odbora Fronta i narodne vlasti, da zajednički objašnjavaju narodu politiku bratstva i jedinstva i koliko je štetna politika raspirivanja nacionalne mržnje koju sprovode tamo izvesni ljudi.

b) da okružni odbori Maribor i Varždin i sreski odbori Ljutomer i Čakovec kao i svi ostali aktivisti kao jedno od glavnih pitanja smatraju pitanje ove opštine, kako bi što pre ozdravila situacija u njoj.

c) da odgovorni drugovi iz kotara Čakovec i Ljutomer uzmu rad u toj opštini ozbiljno u svoje ruke, što do sada uopšte nisu učinili, nego su retko odlazili u tu opštinu iako su na pr. dva člana sreskog odbora Čakovec rodom iz te opštine.

d) da se izmeni sastav dotadanje milicije iz Štrigove radi počinjenih grešaka, Novim milicionerima da se naročito ukaže na potrebu pravilnog političkog rada u narodu.

e) da se iz Razkrižja povuče hrvatski učitelj i da drugovi iz Slovenije, iz Maribora pošalju tu učitelje Slovence, koji moraju biti dobri aktivisti i detaljno upućeni u situaciju, kako bi mogli da povedu borbu za ozdravljenje situacije naročito u selu Razkrižju i Robadju i da odvoje seljake od Kutnjaka i Horvatča, koji imaju veliki upliv, a potpuno su negativni.

f) da se kod izbora odbora Fronte i narodne vlasti izvrši priprema i da se to sprovede na demokratski način.

g) da se naročita pažnja u političkom radu obrati na diferencijaciju unutar tih sela i raskrinkavanje pred masom naroda jednog sloja gazda i raznih špekulanata iz bivše Jugoslavije od kojih su mnogi saradivali sa okupatorom i koji još vrše jak uticaj na narod toga kraja i stoje i sada u pozadini raspirivanja sukoba u ovoj opštini.

(12. juni 1946)

Članovi Komisije:

Perović Lepa

Pavle Gregorić

Tomšić Vida

Izvor: Arhiv Jugoslavije, Fond Komisije državne kontrole Vlade FNRJ, F.241, a.j.1864.

**MIŠLJENJA ARBITRAŽNE (BADINTEROVE) KOMISIJE
KONFERENCIJE O JUGOSLAVIJI (1991–1992)
MIŠLJENJE ARBITRAŽNE KOMISIJE BR. 1**

10. decembar 1991.

Predsednik Arbitražne komisije primio je sledeće pismo od lorda Karingtona, predsednika Konferencije o Jugoslaviji, 20. novembra 1991. godine:

„Suočili smo se sa većim pravnim pitanjem. Srbija smatra da su republike koje su proglasile, ili će proglasiti, sopstvenu nezavisnost i suverenitet napustile ili će uskoro napustiti SFRJ koja će uprkos tome nastaviti da postoji.

Ostale republike, nasuprot tome, smatraju da nije u pitanju otopljenje već dezintegracija i prestanak (postojanja) SFRJ kao rezultat istovremene namere jednog broja republika. One smatraju da šest republika treba da budu ravnopravni naslednici SFRJ bez prava bilo koje od njih, ili grupe (republika), da polažu pravo da bude (ili budu) njen nastavljač.

Želeo bih da Arbitražna komisija razmotri slučaj i formuliše mišljenje ili preporuku koja se može smatrati korisnom.”

Arbitražna komisija visoko je cenila beleške i dokumente dostavljene od republika Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Crne Gore, Slovenije, Srbije i od kolektivnog Predsedništva SFRJ.

1. KOMISIJA SMATRA:

a. Da odgovor na pitanje treba da bude zasnovan na principima javnog međunarodnog prava koje služi da definiše uslove pod kojima se konstituiše država; daje u ovom pogledu postojanja ili nastajanja države priznavanje od strane drugih država čisto deklarativne prirode;

b. Da se država definiše kao zajednica koja sadrži teritoriju i stanovništvo podređeno organizovanoj političkoj vlasti; da se takva država karakteriše kao suverena;

c. Da su zbog primene ovih kriterijuma oblik i unutrašnja politička organizacija i ustavne odredbe potpune činjenice, mada je potrebno to tretirati unutar poretka koji određuje vrstu vlasti nad stanovništvom i teritorijom;

d. Da u slučaju .federativnog tipa države koja sadrži zajednice koje imaju određeni stepen autonomije i, povrh toga, vrše vlast u zajedničkim federativnim institucijama, postojanje države proizvodi činjenicu da federalni organi predstavljaju sve delove federacije i vrše vlast;

e. Da, u saglasnosti sa prihvaćenom definicijom u međunarodnom pravu, izjavljivanje „državne sukcesije” znači zamenu jedne države drugom u preuzimanju odgovornosti za međunarodne odnose povodom te teritorije. Do ovoga dolazi u slučaju promene u teritoriji države. Fenomen sukcesije države regulisan je principima međunarodnog prava, na kojima su zasnovane Bečke konvencije od 23. avgusta 1978. i 8. aprila 1983. U saglasnosti sa ovim principima rezultat sukcesije mora da bude pravičan: dotične države su slobodne da ustanove pravila i uslove dogovora. Štaviše, neporecive norme opšteg međunarodnog prava i naročito poštovanje osnovnih prava individue i prava naroda i manjina obavezuju su za sve strane u sukcesiji.

2. ARBITRAŽNA KOMISIJA KONSTATUJE DA:

a. Mada je SFRJ do sada zadržala svoj međunarodni subjektivitet, naročito u međunarodnim organizacijama, republike su izjavile želju za nezavisnošću:

Slovenija, referendumom decembra 1990. godine, kome je sledila Deklaracija o nezavisnosti od 25. juna 1991. godine, suspendovana na tri meseca, pa potvrđena 8. oktobra 1991;

Hrvatska, referendumom održanim maja 1991, kome je sledila Deklaracija o nezavisnosti od 25. juna 1991, suspendovana na tri meseca, pa potvrđena 8. oktobra 1991;

Makedonija, referendumom održanim u septembru 1991. za suverenu i nezavisnu Makedoniju u okviru asocijacije jugoslovenskih država;

BiH, rezolucijom o suverenosti prihvaćenoj u Parlamentu 14. oktobra 1991. čija se valjanost osporava od strane srpske zajednice u BiH.

b. Sastav i rad osnovnih organa federacije, bilo daje to savezno Predsedništvo, Savezno veće, Veće republika i pokrajina, SIV, Ustavni sud ili savezna armija više ne dosežu kriterijume sudelovanja i predstavljanja svojstvene federalnoj državi;

c. Pribegavanje sili dovelo je do vojnog sukoba između različitih delova federacije što je izazvalo smrt hiljada ljudi i dovelo do ogromnog razaranja za samo nekoliko meseci. Vlasti federacije i republika pokazale su se nemoćne da obezbede poštovanje jednog za drugim dogovora o prekidu vatre zaključenih pod okriljem EZ ili OUN.

3. U SKLADU SA TIM, ARBITRAŽNA KOMISIJA JE MIŠLJENJA:

Da je SFRJ u procesu rastvaranja;

Da je na republikama da reše one probleme državne sukcesije koji mogu proizići iz ovog procesa u skladu sa principima i pravilima međunarodnog prava uz posebnu pažnju prema ljudskim pravima i pravima naroda i manjina;

Daje na onim republikama koje to žele da zajednički deluju na stvaranju nove asocijacije koja bi imala demokratske institucije po njihovom izboru.

IZVEŠTAJ (MIŠLJENJE) ARBITRAŽNE KOMISIJE EVROPSKE ZAJEDNICE O JUGOSLAVIJI,

Pariz, 15. januar 1992.

Poštovani lorde Karingtone,

Arbitražna komisija je zasedala 10. i 11. januara 1992. godine u Parizu. Iznela je mišljenje o dva pitanja koja je postavila Republika Srbija i koja ste nam Vi preneli 20. novembra 1991. godine.

Pitanju: Da li srpsko stanovništvo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, kao konstitutivan narod Jugoslavije, uživa prava na samoopredeljenje? – odgovara mišljenje broj 2.

Pitanju: Da li se unutrašnje granice razgraničavanja između Hrvatske i Srbije sa jedne strane, i Srbije i Bosne i Hercegovine sa druge strane, mogu smatrati granicama u smislu javnog međunarodnog prava? – odgovara mišljenje broj 3.

Ovde ćete priložene naći tekstove mišljenja broj 2 i broj 3. Dostavljam Vam, osim toga, kopiju pisma i dokumenta koje danas šaljem Nj.E.Deušu Pinjeiru, predsedniku Ministarskog saveta Evropske zajednice, da bismo mu dostavili mišljenje broj 4, 5, 6 i 7, koje je Komisija usvojila u vezi sa zahtevima za priznavanje jugoslovenskih republika, u skladu sa zadatkom koji joj je 16. decembra 1991. godine poverio Ministarski savet Evropske zajednice.

Prilažem i jednu kopiju pisma koje mi je u ponedeljak 13. januara u 18,32 časova uputio predsednik Republike Hrvatske, posle zasedanja Arbitražne komisije.

Primite, poštovani lorde Karingtone, izraze mog dubokog poštovanja.

Rober Badinter

MIŠLJENJE ARBITRAŽNE KOMISIJE BR. 2 - PRAVO NA SAMOOPREDELJENJE

Predsednik Arbitražne komisije primio je 20. novembra 1991. godine pismo kojim se predsednik konferencije za mir u Jugoslaviji lord Karington obraća komisiji za mišljenje o sledećem pitanju koje je postavila Republika Srbija:

„Da li srpsko stanovništvo iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine kao konstitutivan narod Jugoslavije uživa pravo na samoopredeljenje?”

Komisija se upoznala sa promemorijama, primedbama i dokumentima koje su im dostavile republike Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovenija, Srbija, Predsedništvo SFRJ, „Skupština srpskog naroda iz Bosne i Hercegovine” .

1. Komisija smatra da u trenutnoj fazi razvoja međunarodno pravo ne precizira sve posledice prava na samoopredeljenje.

Ipak je utvrđeno da ma kakve bile okolnosti pravo na samoopredeljenje ne može dovesti do izmena granica koje postoje u trenutku nezavisnosti (uti possidetis juris), osim u slučaju da se zainteresovane države suprotno dogovore.

2. Ukoliko u okviru jedne države postoji jedna ili više konstitutivnih grupa, jedna ili više etničkih, verskih, jezičkih zajednica, ove grupe imaju, u skladu sa međunarodnim pravom, pravo na priznavanje njihovog identiteta.

Kako je Komisija istakla u svom mišljenju br. 1. od 29. novembra 1991. godine, koje je objavljeno 7. decembra, u skladu sa normama koje sada predstavljaju imperativ opšteg međunarodnog prava, države su dužne da obezbede poštovanje prava manjina. Ovaj zahtev se postavlja svim republikama u odnosu na manjine koje su ustanovljene na njihovim teritorijama.

Stoga, srpsko stanovništvo iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske treba da uživa sva prava koja su prema važećim međunarodnim konvencijama priznata manjinama. Kao i nacionalne međunarodne garancije u skladu sa načelima međunarodnog prava i odredbama poglavlja II Nacrta konvencije usvojene 4. novembra 1991. koju su prihvatile ove republike.

3. Osim toga, član 1. oba međunarodna sporazuma koja se odnose na prava čoveka iz 1996, utvrđuje da je pravo na samoopredeljenje načelo kojim se štite prava čoveka. Na osnovu tog prava svako ljudsko biće može da zahteva da izrazi svoju pripadnost etničkoj, verskoj ili jezičkoj zajednici po svom izboru.

Po mišljenju Komisije, jedna od posledica tog načela mogla bi da bude da na osnovu sporazuma između republika -pripadnicima srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, ukoliko to žele, može da bude priznata nacionalnost po njihovom izboru sa svim pravima i svim obavezama koje iz toga proističu kada je reč o svim zainteresovanim državama.

4. Shodno tome, Arbitražna komisija smatra:

Da srpsko stanovništvo u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj ima pravo da uživa sva prava priznata manjinama i etničkim grupama međunarodnim pravom i odredbama Nacrta konvencije konferencije za mir u Jugoslaviji od 4. novembra 1991. godine na čije su se sprovođenje obavezale republike Bosna i Hercegovina i Hrvatska.

Da te republike moraju da obezbede pripadnicima tih manjina i tih etničkih grupa sva prava čoveka i osnovne slobode priznate međunarodnim pravom, uključujući i, u slučaju potrebe, pravo na nacionalno opredeljenje.

MIŠLJENJE ARBITRAŽNE KOMISIJE BR. 3 – PROMENE GRANICA

Predsednik Arbitražne komisije primio je 20. novembra 1991. godine pismo kojim se predsednik Konferencije za mir u Jugoslaviji obrata Komisiji za mišljenje o sledećem pitanju koje je postavila Republika Srbija:

„Da li se prema međunarodnom javnom pravu unutrašnje linije razgraničenja između Hrvatske i Srbije sjedne strane i Srbije i Bosne i Hercegovine s druge strane mogu smatrati, granicama?”

Komisija se upoznala sa promemorijama, primedbama i dokumentima koje su joj uputile republike Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovenija, Srbija, Predsedništvo SFRJ i „Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine”.

1. Komisija je u svom mišljenju br. I. od 29. novembra 1991. godine koje je objavljeno 7. decembra konstatovala da se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi u procesu raspadanja.

Shodno tome, uzimajući u obzir činjenicu da su republike Hrvatska i Bosna i Hercegovina, između ostalih, zatražile međunarodno priznavanje kao nezavisne države, Komisija je svesna da se odgovor na pitanje koje je postavljeno mora naći u kontekstu nejasne i nestabilne situacije i smatra da se mora zasnivati na načelima i pravilima međunarodnog javnog prava.

2. Shodno tome, mišljenje Komisije je da, čim proces u SFRJ bude doveo do stvaranja jedne ili više nezavisnih država, problemi granica, naročito oni koji se tiču republika na koje se odnosi postavljeno pitanje, moraće da se reše u skladu sa sledećim kriterijumima.

Prvo – spoljne granice će morati da se poštuju u svim slučajevima, u skladu sa načelom na koje se podseća u Povelji UN, deklaracijom koja se odnosi na

principe međunarodnog prava koji se tiču odnosa prijateljstva i saradnje između država, u skladu sa Poveljom UN, Rezolucija 2625 (XXV) Generalne skupštine UN i u skladu sa Završnim aktom iz Helsinkija, kojim se inspiriše član II. Bečke konvencije od 23. avgusta 1978. godine o sukcesiji država na planu ugovora.

Drugo – demarkacione linije između Hrvatske i Srbije ili između Srbije i Bosne i Hercegovine ili, eventualno, između drugih susednih nezavisnih država, moći će da se menjaju samo putem slobodnog i međusobnog dogovora.

Treće – ako se ne dogovori suprotno, ranije granice poprimaju karakter granica koje štiti međunarodno pravo. To je zaključak na koji navodi princip poštovanja teritorijalnog “status quo” i naročito princip: “uti possidetis juris qui”, – iako prvobitno priznato prilikom rešavanja problema dekolonizacije u Americi i Africi predstavlja danas princip koji ima opšti karakter kako je saopštio Međunarodni sud pravde (pitanje pograničnog spora Burkina Faso – Republika Mali koje miruje od 22. decembra 1986. godine, zbornik 1986, paragraf 20, strana 565): „Ovaj princip međutim nema karakter posebnog propisa koji je neodvojiv od sistema utvrđenog međunarodnim pravom. On predstavlja opšti princip koji je logično povezan sa pojavom sticanja nezavisnosti u kojoj se manifestuje. Njegov je očigledan cilj da se spreči da bratoubilačke borbe ne dovedu u opasnost nezavisnost i stabilnost novih država ...”

Ovaj princip je utoliko lakše primeniti između republika što je – na osnovu alineja 2. i 4. člana 5. Ustava SFRJ – odlučeno da se konzistentnost teritorija i republičke granice ne mogu menjati bez njihove saglasnosti.

Izvor: *Međunarodna politika*, 1992, br. 1001, str.13–19.

**UGOVOR
IZMEĐU SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
I REPUBLIKE MAKEDONIJE O PROTEZANJU I OPISU
DRŽAVNE GRANICE**

Savezna Republika Jugoslavija i Republika Makedonija (u daljem tekstu: ugovorne strane),

Polazeći od Sporazuma o regulisanju odnosa i unapređivanju saradnje između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije, potpisanog 8. aprila 1996. godine u Beogradu,

Imajući u vidu uzajamno opredeljenje da daju svoj doprinos u unapređivanju dobrosusedskih odnosa, bezbednosti, stabilnosti i saradnji u regionu i šire,

Rukovođene željom da savesno ispunjavaju obaveze koje su preuzele u saglasnosti sa Poveljom UN, naročito imajući u vidu poštovanje principa suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i rešavanja sporova mirnim putem, bez pretnje ili upotrebe sile,

Odlučne da se utvrdi protezanje državne granice i izradi tekstualni opis granične linije,

Dogovorile su se o sledećem:

Član 1.

Državna granica između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije (u daljem tekstu: državna granica) je ravan koja vertikalno seče površinu zemlje i deli teritorije dve države, njihov vazdušni prostor i prostor ispod površine zemlje.

Član 2.

Državna granica između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije proteže se od jugoslovensko-makedonsko-albanske tromeđe TT k.

2092 (granični kamen D 24) do jugoslovensko-makedonsko-bugarske tromeđe (granični kamen 106).

Podaci o protezanju granične linije sadržani su u sledećim graničnim dokumentima, koji su sastavni deo ovog ugovora:

- Tekstualni opis protezanja državne granice (prilog br. 1),
- Topografska karta razmera 1:25000 (prilog br. 2).

U slučaju razmimoilaženja između tekstualnog opisa državne granice i topografske karte, biće merodavan tekstualni opis državne granice.

Član 3.

Granična linija jugoslovensko-makedonske granice obeležava se graničnim belezima.

Član 4.

Kada državna granica prolazi vodenim tokom, granična linija se proteže sredinom korita vodenog toka. Ukoliko dođe do prirodne ili veštačke promene vodenog toka, državna granica će ostati na mestu gde je prolazila u trenutku njenog utvrđivanja na terenu.

Član 5.

Ugovorne strane će formirati zajedničku komisiju u čijoj će nadležnosti biti da, na osnovu tekstualnog opisa protezanja državne granice, izvrši demarkaciju i obeležavanje zajedničke državne granične linije na terenu u roku od dve godine od stupanja na snagu ovog ugovora.

Zajednička komisija će izvršiti demarkaciju i obeležavanje granične linije utvrđene na osnovu člana 3 ovog ugovora i sačiniti graničnu dokumentaciju, u kojoj će biti opisan način obeležavanja zajedničke linije i položaj graničnih belega.

Zajednička komisija će doneti Pravilnik o svom radu, Uputstvo za demarkaciju i obeležavanje državne granice i Tehničko uputstvo za izradu granične dokumentacije.

Granična dokumentacija biće izrađena u dva originalna primerka, po jedna za svaku od ugovornih strana.

Zajednička komisija, prilikom obeležavanja granične linije na terenu, u delovima gde je opis izrađen na osnovu usaglašene dokumentacije, držaće se podataka sadržanih u katastarskim planovima. Ujedno, polazeći od mesnih, geografskih, orografskih i ekonomskih uslova, u celini, imaće mogućnost da, uz uzajamnu saglasnost, napravi nužne i izbalansirane korekcije koje odstupaju od tekstualnog opisa državne granice u dubini od 150 m.

Član 6.

Ugovorne strane će sporazumno regulisati odnose u vezi sa održavanjem, obnavljanjem i obeležavanjem granične linije i graničnih belega, sprečavanjem i rešavanjem graničnih incidenata i regulisanjem malograničnog saobraćaja lica, kao i nesmetanim korišćenjem nepokretnosti koje ostaju sa druge strane granične linije od strane nosilaca stvarnih prava nad njima.

Član 7.

Ugovorne strane će, u vezi sa kulturno-istorijskim spomenicima i spomen-obeležjima na teritoriji dve države – manastir Sveti Prohor Pčinjski, srpska vojnička groblja i dr., zaključiti poseban međudržavni ugovor, kojim će biti utvrđeni modaliteti njihovog obnavljanja, održavanja i nesmetanog pristupa građana dveju zemalja.

Član 8.

Ugovorne strane će se, u skladu sa međunarodnim normama i nacionalnim zakonodavstvom, starati o zaštiti životne sredine i prirode u graničnom području.

Član 9.

Eventualne sporove prilikom tumačenja i primene ovog ugovora rešavaće vlade ugovornih strana diplomatskim putem, odnosno koristeći i druge raspoložive mehanizme međunarodnog prava za rešavanje sporova.

Član 10.

Ovaj ugovor se zaključuje na neodređeno vreme. Pojedine odredbe Ugovora mogu se menjati ili dopunjavati samo uz zajednički dogovor dveju strana.

Član 11.

Ovaj ugovor podleže ratifikaciji shodno zakonodavstvu ugovornih strana i stupa na snagu tridesetog dana od druge note kojima su se ugovorne strane međusobno obavestile o ispunjenim uslovima za njegovo stupanje na snagu.

Zaključeno 23. februara 2001. u Skoplju, u dva originalna primerka, na srpskom jeziku i na makedonskom jeziku, pri čemu oba teksta imaju podjednaku važnost.

Za Saveznu Republiku Jugoslaviju predsednik Vojislav Koštunica, s. r.

Za Republiku Makedoniju predsednik Boris Trajkovski, s. r.

TEKSTUALNI OPIS PROTEZANJA DRŽAVNE GRANICE IZMEĐU SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE I REPUBLIKE MAKEDONIJE

Granična linija između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije počinje od tromeđe Savezne Republike Jugoslavije, Republike Makedonije i Republike Albanije, granična piramida D 24 na jugoslovensko (makedonsko) – albanskoj državnoj granici – trigonometrijska tačka sa kotom (TT k.) 2092 (M. Ksula s Priftit).

Od tromeđe, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, seče krak kolskog puta Šerupa – Čafa s Kep Izanit, na oko 280 m severozapadno od kote (k) 1860 nastavlja bezimenim potokom, preko k. 1860, k. 1555 do k. 1524 (ušće bezimenog potoka u reku Crn kamen), gde menja opšti pravac prema severoistoku, uzvodno rekom Crn kamen, preko k. 1535, k. 1559 do k. 1600, gde izlazi iz reke Crni kamen, nastavlja kosom, seče konjsku stazu, na oko 320 m severozapadno od k. 1782, menja opšti pravac prema jugoistoku, stranom preko TT k. 1879, bezimenog vrha, na oko 480 m jugoistočno od TT k. 1879, sedla između bezimenih vrhova, na oko 320 m severno od k. 1890, bezimenog vrha, na oko 240 m severno od k. 1890 seče konjske staze, na oko 40 m severoistočno od raskrsnice konjskih staza, vododelnicom, seče pešačku stazu, na oko 260 m istočno od k. 1890, stranom istočne ivice stenovitog odseka Austriske glave, vododelnicom do mesta, na oko 720 m jugoistočno od k. 1890, stranom, preko bezimenog vrha do k. 2218 (Radika planina), u dužini od oko 12200 m.

Od k. 2218, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, grebenom Radika planine, preko k. 2279 do TT k. 2405, menja opšti pravac prema istoku pravom linijom do k. 2164, menja opšti pravac prema severoistoku, stranom, sekući greben na oko 980 m južno od TT k. 2453, preko k. 2180 (ušće bezimenih potoka), bezimenim potokom preko njegovog izvora do mesta na oko 380 m zapadno od k. 2522, preko stenovitog odseka, grebenom preko bezimenog vrha do k. 2457, u dužini od oko 5700 m.

Od k. 2457, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, grebenom, preko TT k. 2536 (M. Vraca), raskrsnice staza (oko 80 m jugoistočno od k. 2187), gde menja opšti pravac prema istoku, kosom, do TT k. 2582

(Golema Vraca), gde ponovo menja opšti pravac prema severoistoku, vododelnicom do mesta u potoku Tiha voda (pa oko 400 m jugoistočno od k. 2132), u dužini od oko 3800 m.

Od mesta koje se nalazi u potoku Tiha voda, oko 400 m jugoistočno od k. 2132, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, pravom linijom, do vrha na grebenu Rudoka, na oko 80 m istočno od TT k. 2629, nastavlja grebenom preko k. 2630 do TT k. 2658, gde menja opšti pravac prema severozapadu do TT k. 2562, u dužini od oko 3000 m.

Od TT k. 2562, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku u dužini od oko 300 m do pešačke staze (oko 300 m severoistočno od TT k. 2562), gde menja opšti pravac prema severozapadu, pešačkom stazom u dužini od oko 400 m, odakle nastavlja kosom, a zatim vododelnicom preko TT k. 2414 do TT k. 2554 (Čelepinski vrh), u dužini od oko 3000 m.

Od TT k. 2554, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, vododelnicom do vrha (oko 250 m zapadno od TT k. 2590), gde menja opšti pravac prema severu do TT k. 2610.5 (Trpeznica), u dužini od oko 2300 m.

Od TT k. 2610.5, granična linija se proteže opštim pravcem prema severozapadu vododelnicom, preko k. 2370 do k. 2334 (Bardaljevo), u dužini od oko 2600 m.

Od k. 2334, granična linija se proteže opštim pravcem prema severu, vododelnicom, preko k. 2198, k. 2344, TT k. 2368, k. 2265, TT k. 2316 (Kosović), k. 2275 do TT k. 2414 (Kleč), u dužini od oko 5500 m.

Od TT k. 2414, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, vododelnicom, preko TT k. 2493 (Zalina), do k. 2517 (Skakala), u dužini od oko 2300 m.

Od k. 2517, granična linija se proteže opštim pravcem prema severozapadu, vododelnicom do TT k. 2493 (Maja), gde menja opšti pravac prema severoistoku, vododelnicom preko k. 2254, TT k. 2480.1 (Brinja Šahit), k. 2476 (Guri Šeremetida), TT k. 2474 (Skarda), do TT k. 2409 (Kodra Karanikolos), u dužini od oko 6000 m.

Od TT k. 2409, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, vododelnicom preko TT k. 2079, TT k. 2122 do TT k. 2191, gde menja opšti pravac prema severoistoku, vododelnicom preko TT k. 2478 do TT k. 2555 (Vrtop), u dužini od oko 5200 m.

Od TT k. 2555, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, vododelnicom preko k. 2319 (Carevo gumno), TT k. 2473, prevoja Ljubinske uši, k. 2444 (Treskavec) do TT k. 2528 (Kobilica), u dužini od oko 3800 m.

Od TT k. 2528, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, vododelnicom preko TT k. 2218, bezimenog vrha, na oko 120 m

istočno od TT k. 2228, TT k. 2309 do TT k. 2585 (Crni vrh), u dužini od oko 5000 m.

Od TT k. 2585, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, vododelnicom do k. 2510.4, gde menja opšti pravac prema severoistoku, preko grebena Konjuška, do TT k. 2571, u dužini od oko 2500 m.

Od TT k. 2571, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, vododelnicom preko k. 2533, vrha Gužbaba, TT k. 2609, do TT k. 2651 (Peskovi), u dužini od oko 3100 m.

Od TT k. 2651, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, vododelnicom preko k. 2597, TT k. 2580, preko grebena Ezerski vrv, do k. 2586, u dužini od oko 2900 m.

Od k. 2586, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, vododelnicom preko k. 2442, do TT k. 2536, u dužini od oko 1500 m.

Od TT k. 2536, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, vododelnicom preko k. 2454 (Rafša), TT k. 2420, k. 2421, TT k. 2524 (Kućinagledski vrv), grebena Piri breg, k. 2440, TT k. 2449, TT k. 2497, k. 2278, TT k. 2324 (Kule) k. 2304. do TT k. 2231, gde menja opšti pravac prema istoku, vododelnicom do TT k. 2498 (Ljuboten), u dužini od oko 11500 m.

Od TT k. 2498, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, preko grebena Ljak i Zanoges, do TT k. 1582, u dužini od oko 3200 m.

Od TT k. 1582, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, vododelnicom u dužini od oko 750 m, nastavlja stranom oko 120 m istočno od TT k. 1189 (Kodra s Bunarit), nastavlja opštim pravcem prema jugoistoku, oko 380 m istočno od TT k. 1130, preko mesta na oko 330 m istočno od TT k. 969, preko mesta na oko 110 m severno od TT k. 831, do raskrsnice puta Uroševac – Tetovo i kolskog puta na oko 500 m jugoistočno od TT k. 831, u dužini od oko 5800 m.

Od raskrsnice puta Uroševac – Tetovo i kolskog puta, na oko 500 m jugoistočno od TT k. 831, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku seoskim putem, ulazi u Globočki potok, nizvodno potokom, do mesta na oko 550 m južno od TT k. 871 (Goranačko brdo), odakle nastavlja stranom opštim pravcem prema istoku, do mesta u bezimenom potoku (oko 620 m severoistočno od k. 662), gde menja opšti pravac prema jugu, bezimenim potokom do ušća u Goranačku reku (oko 550 m istočno od k. 662), nastavlja Goranačkom rekam, preko k. 596, ušća Studenog potoka u Goranačku reku, k. 462, lokaliteta Kafe Odžak, do mesta u Raduškoj reci, na oko 200 m jugozapadno od k. 359 (most), gde menja opšti pravac prema severoistoku, preko k. 359, uzvodno Malom rekam u dužini od oko 1000 m (mesto oko 450 m jugozapadno od k. 437), gde ponovo menja opšti pravac prema jugu, vodoslivnicom na oko 250 m, do sedla (na oko 650 m zapadno od TT k. 634), u dužini od oko 12500 m.

Od sedla (na oko 650 m zapadno od TT k. 634), granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, preko TT k. 634 (Krivenička ravan), nastavlja kosom preko izvora (na oko 250 m severno od k. 580), preseca greben Žeden preko vrha, na oko 200 m severozapadno od TT k. 770, gde menja opšti pravac prema severoistoku, seče put Krivenik – Gračani, preko TT k. 724, kosom, preko vrha (na oko 50 m zapadno od k. 736), do vrha sa k. 754, u dužini od oko 7000 m.

Od vrha sa k. 754, granična linija se proteže opštim pravcem prema severu, kosom Vorba u dužini od oko 150 m, gde menja opšti pravac prema istoku u dužini od oko 250 m, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, do mesta na konjskoj stazi, na oko 200 m severoistočno od k. 816, gde menja opšti pravac prema istoku, preko k. 458, do mesta u reci Lepenac, na oko 550 m severozapadno od železničkog mosta (k. 320), u dužini od oko 3200 m.

Od mesta u reci Lepenac, na oko 550 m severozapadno od železničkog mosta (k. 320), granična linija se proteže opštim pravcem prema severozapadu rekom Lepenac, do železničkog mosta (k. 333), nastavlja zapadnom ivicom nasipa železničke pruge Kosovo Polje – Skopje, do železničkog mosta na oko 240 m južno od TT k. 372, odakle nastavlja rekom Lepenac, do mesta na oko 480 m jugoistočno od TT k. 510 (Bajrak), gde menja opšti pravac prema istoku, preseca železničku prugu Kosovo Polje – Skopje, na mestu na oko 660 m severoistočno od k. 514, u dužini od oko 4000 m.

Od mesta na železničkoj pruzi Kosovo Polje – Skopje, na oko 660 m severoistočno od k. 514, granična linija se proteže opštim pravcem prema severozapadu, severoistočnom ivicom nasipa železničke pruge Kosovo Polje – Skopje, u dužini od oko 630 m, do mesta na oko 520 m severoistočno od TT k. 510, gde menja opšti pravac prema severoistoku, seče kolski put Đeneral Janković – Skopje (jugozapadni), na mestu na oko 190 m jugoistočno od mosta na tom putu, menja opšti pravac prema severozapadu, severnom stranom kolskog puta u dužini od oko 100 m, do mesta na oko 90 m od istog mosta, odakle nastavlja južnom ivicom nasipa puta Priština – Skopje, do potoka Proi i Konopit, menja opšti pravac prema severoistoku, potokom Proi i Konopit, preko sredine mosta (k. 369), nastavlja potokom u dužini od oko 150 m, do mesta na oko 600 m zapadno od TT k. 504 (Kodra e Eper). gde napušta potok Proi i Konopit, nastavlja opštim pravcem prema severoistoku izlomljenom linijom do bezimenog vrha, na oko 520 m jugozapadno od TT k. 686 (na grebenu Kodra e Dimces), u dužini od oko 3000 m.

Od bezimenog vrha, na oko 520 m jugozapadno od TT k. 686, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, vododelnicom i stranom, oko 100 m zapadno od TT k. 686 preko raskrsnice konjskih staza na sedlu, na oko 230 m severno od TT k. 686, bezimenog vrha, na oko 530 m severoistočno od TT k. 686, produžava stranom do mesta na oko 190 m istočno od k. 653,

gde menja opšti pravac prema severu, stranom do raskrsnice konjske i pešačke staze u bezimenom potoku, na oko 450 m istočno od k. 577, u dužini od oko 3700 m.

Od raskrsnice konjske i pešačke staze, na oko 450 m istočno od k. 577, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku konjskom stazom, na oko 130 m istočno od k. 680. do ušća potoka Proni i Studenes u potok Proni i Laknes, na oko 400 m severozapadno od TT k. 952, u dužini od oko 2350 m.

Od ušća potoka Proni i Studenes u potok Proni i Laknes, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku potokom Proni i Laknes, preko k. 850, nastavlja na sever preko raskrsnice kolskog puta i konjske staze, na oko 480 m istočno od TT k. 1218 (Vrčma), kolskim putem do raskrsnice kolskih puteva na grebenu Raši Kojisija, na oko 800 m jugoistočno od TT k. 1106, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, kolskim putem u dužini od oko 500 m, menja opšti pravac prema istoku u dužini od oko 700 m, do raskrsnice kolskih puteva, na oko 330 m severoistočno od TT k. 1280.3, gde menja opšti pravac prema severoistoku, putem preko grebena Mali Biljak, do raskrsnice puta i pešačke staze, na oko 150 m južno od TT k. 1170 (Sokolni kamen), u dužini od oko 5800 m.

Od raskrsnice puta i pešačke staze, na oko 150 m južno od TT k. 1170, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, stranom, južno od vrha Sokolni kamen, do mesta na grebenu, na oko 270 m jugoistočno od TT k. 1170, gde menja opšti pravac prema severoistoku, do k. 820 (ušće reke Reka e Ključit u Ključku reku), u dužini od oko 1000 m.

Od k. 820, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, rekom Reka e Ključit, do ušća bezimenog potoka u reku Reka e Ključit, na oko 650 m istočno od k. 820, gde menja opšti pravac prema severoistoku, nastavlja bezimenim potokom, do mesta na oko 660 m severno od k. 1060, nastavlja vodoslivnicom do raskrsnice konjskih staza na grebenu, na oko 680 m severozapadno od TT k. 1132 (Ključ i Vogelj), gde menja opšti pravac prema severozapadu do bezimenog vrha, u dužini od oko 300 m, menja opšti pravac prema severoistoku, vodoslivnicom i potokom Proi i Kerit t. Alis, do ušća u Tanuševsku reku, u dužini od oko 3700 m.

Od ušća potoka Proi i Kerit t Alis u Tanuševsku reku, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, uzvodno Tanuševskom rekom, u dužini od oko 260 m, do mesta na oko 900 m severozapadno od k. 843, gde menja opšti pravac prema severoistoku, vodoslivnicom i stranom Guri i Ašanit, do ušća bezimenih potoka, na oko 620 m istočno od TT k. 902, u dužini od oko 1000 m.

Od ušća bezimenih potoka, na oko 620 m istočno od TT k. 902, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, bezimenim potokom u

dužini od oko 100 m, do mesta na oko 700 m istočno od TT k. 902, gde menja opšti pravac prema severozapadu, stranom, u dužini od oko 400 m, do mesta na grebenu, na oko 540 m severoistočno od TT k. 902, gde menja opšti pravac prema severoistoku, stranom do bezimenog potoka, na mestu na oko 330 m južno od k. 1026, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, uzvodno bezimenim potokom do izvora, na oko 510 m jugoistočno od k. 1026, u dužini od oko 1200 m.

Od izvora, na oko 510 m jugoistočno od k. 1026, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, stranom u dužini od oko 200 m, do raskrsnice konjskih staza, na oko 300 m severozapadno od TT k. 1114, gde menja opšti pravac prema severoistoku, konjskom stazom do krivine, na oko 240 m severno od TT k. 1114, produžava stranom do ušća bezimenih potoka, na oko 400 m severoistočno od TT k. 1114, potokom u dužini od oko 100 m do konjske staze, nastavlja konjskom stazom do preseka sa potokom Proi i Debeldeit, na oko 360 m severozapadno od k. 963, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, potokom Proi i Debeldeit, preko k. 963, do česme, na oko 170 m severno od TT k. 1227, u dužini od oko 2500 m.

Od česme na oko 170 m severno od TT k. 1227, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, kosom do mesta na oko 330 m južno od TT k. 1269, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, izlomljenom linijom, kosom do k. 1357 (raskrsnica konjskih staza), odakle nastavlja grebenom preko TT k. 1466, nastavlja stranom, na oko 80 m severno od raskrsnice konjskih staza (oko 640 m jugoistočno od TT k. 1466), seče konjsku stazu, na oko 210 m zapadno od TT k. 1492 (Kodra Fura), stranom do TT k. 1492, u dužini od oko 2800 m.

Od TT k. 1492, granična linija se proteže opštim pravcem prema severu grebenom, preko konjske staze, na oko 70 m istočno od raskrsnice konjskih staza, na oko 300 m severoistočno od TT k. 1492, nastavlja grebenom, preko TT k. 1355 (Drum) do k. 1312, u dužini od oko 2400 m.

Od k. 1312, granična linija se proteže opštim pravcem prema severu, grebenom Drum, do mesta na vrhu Dva groba, na oko 50 m jugoistočno od TT k. 1286, menja opšti pravac prema severoistoku, stranom Suvo bučje, do raskrsnice kolskog puta i konjske staze, na oko 290 m zapadno od k. 1277, menja opšti pravac prema severu izlomljenom linijom, do mesta na strani, na oko 370 m južno od k. 792 (Sastavci), menja opšti pravac prema severoistoku, preseca raskrsnicu konjske i pešačke staze, na oko 920 m severno od k. 1136 (Gabrovina), do mesta na grebenu, na oko 940 m severno od k. 1136, gde menja opšti pravac prema istoku, preseca pešačku stazu, na oko 70 m zapadno od k. 923, preseca konjsku stazu na mestu oko 180 m južno od k. 923, preseca bezimeni potok na mestu oko 720 m severoistočno od k. 1136, produžava

stranom Trnovite njive, na oko 50 m južno od TT k. 879, do k. 675 (ušće Puzovačkog potoka, Ibrišimske reke i Igriške reke), u dužini od oko 6500 m.

Od k. 675. granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, pešačkom stazom na grebenu, do mesta 720 m severozapadno od k. 1052, produžava jugozapadnom stranom Vrla strana do k. 1052 (raskrsnica kolskog puta i konjskih staza), menja opšti pravac prema istoku, do sedla između bezimenog vrha severoistočno od k. 1052 i Popove glave (TT k. 1110.4), gde menja opšti pravac prema jugoistoku stranom, na oko 120 m severno od TT k. 1110.4, preko raskrsnice kolskog puta i konjske staze na sedlu, na oko 260 m istočno od TT k. 1110.4, nastavlja putem do raskrsnice kolskog puta i konjske staze na grebenu Firak ojsis, gde menja opšti pravac prema severoistoku do raskrsnice kolskog puta i konjske staze, na oko 280 m zapadno od k. 1123, u dužini od oko 4000 m.

Od raskrsnice kolskog puta i konjske staze, na oko 280 m zapadno od k. 1123, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku konjskom stazom i kolskim putem, na oko 100 m južno od k. 1123, nastavlja na oko 380 m zapadno od TT k. 1179 (Topan), do k. 1084 (raskrsnica kolskih puteva i konjske staze), gde menja opšti pravac prema jugu, stranom, zapadno od vrha Ogare, preko raskrsnice kolskih puteva, na oko 640 m južno od k. 1084, kolskim putem do raskrsnice kolskih puteva, na oko 640 m jugoistočno od TT k. 1205, produžava stranom do k. 1105 (raskrsnica kolskih puteva), u dužini od oko 3500 m.

Od k. 1105, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, kolskim putem do krivine, na oko 220 m istočno od k. 1105, nastavlja kosom preko krivine puta, na oko 520 m severozapadno od k. 898, nastavlja kolskim putem, ostavljajući objekte, zatečene na terenu na dan potpisivanja Ugovora, na jugoslovenskoj teritoriji, preko raskrsnice kolskog puta i konjske staze, na oko 360 m severoistočno od k. 1011, do krivine puta, na oko 590 m istočno od k. 901, u dužini od oko 2400 m.

Od krivine puta, na oko 590 m istočno od k. 901, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, do mesta na oko 740 m jugoistočno od k. 901, gde menja opšti pravac prema severu do mesta na konjskoj stazi, na oko 380 m jugoistočno od TT k. 903, gde menja opšti pravac prema istoku, stranom, do krivine na kolskom putu Donje Zlokućane – Šurlane, na oko 220 m jugozapadno od k. 768, nastavlja putem do mesta na oko 320 m južno od k. 768, preseca potok Crvena voda, do konjske staze na mestu na oko 360 m jugoistočno od k. 768, nastavlja konjskom stazom u dužini od oko 260 m, do mesta na oko 600 m jugoistočno od k. 768, menja opšti pravac prema istoku, stranom, do izvora bezimenog potoka, na oko 670 m jugoistočno od k. 946, gde menja opšti pravac prema severu, stazom do sedla, na oko 530 m

jugoistočno od k. 946, gde menja opšti pravac prema jugoistoku u pravoj liniji do TT k. 1094 (Dafinski rid), u dužini od oko 2800 m.

Od TT k. 1094, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, preseca greben Crni vrh, na konjskoj stazi (na oko 750 m jugoistočno od TT k. 1093), do raskrsnice konjskih i pešačke staze, na sedlu Glinja (na oko 480 m jugoistočno od k. 867), u dužini od oko 2500 m.

Od raskrsnice konjskih i pešačke staze, na sedlu Glinja, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, kosom Prasište, do raskrsnice staze i kolskog puta na sedlu (na oko 300 m jugoistočno od k. 1103), gde menja opšti pravac prema severu, do raskrsnice kolskog puta i pešačke staze (na oko 280 m zapadno od k. 1103), gde menja opšti pravac prema istoku do k. 1103 (Kamen), u dužini od oko 2200 m.

Od k. 1103, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, grebenom Kamen do bezimenog vrha (na oko 200 m jugoistočno od k. 1103), odakle nastavlja vododelnicom i stranom u dužini od oko 700 m, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, do k. 793 (ušće bezimenog potoka u potok Cureli), u dužini od oko 1300 m.

Od k. 793, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, preko k. 849 na vrhu Kodra gat, grebenom Kodra gat spušta se u reku Reka kodres gat, nastavlja nizvodno rekom do k. 625 (ušće reke Reka kodres gat u Lojansku reku), u dužini od oko 2000 m.

Od k. 625, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku preko k. 783, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, vodoslivnicom do preseka sa potokom (na oko 30 m jugoistočno od izvora bezimenog potoka), nastavlja bezimenim potokom u dužini od oko 450 m, izlazi iz potoka, gde menja opšti pravac prema jugu, kosom do k. 473 (raskrsnica staze i puta Miratovac – Lojane), u dužini od oko 3300 m.

Od k. 473, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, izlomljenom linijom. preko predela Dragi dol, do mesta na kolskom putu, na oko 440 m severno od TT k. 432, gde menja opšti pravac prema severoistoku, putem do raskrsnice kolskih puteva, na oko 620 m severoistočno od TT k. 432, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, nastavlja kolskim putem do preseka sa bezimenim potokom, na oko 520 m severoistočno od TT k. 432, nastavlja do krivine puta, na oko 520 m severozapadno od TT k. 411, gde menja opšti pravac prema severozapadu, do mesta u potoku Rakite, na oko 420 m jugozapadno od TT k. 418, u dužini od oko 2000 m.

Od mesta u potoku Rakite, na oko 420 m jugozapadno od TT k. 418, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, potokom Rakite, do preseka sa kolskim putem Miratovac – Slanište, na mestu na oko 380 m severozapadno od TT k. 395, nastavlja putem u dužini od oko 700 m do

preseka s bezimenim potokom. na oko 460 m južno od TT k. 395, gde menja opšti pravac prema istoku bezimenim potokom, seče železničku prugu Niš – Skopje, na oko 580 m južno od TT k. 395, do mesta u potoku na oko 100 m severno od k. 377, gde menja opšti pravac ka severu u dužini od oko 240 m, menja opšti pravac prema istoku do mesta u reci Banjka, na mestu oko 420 m severoistočno od k. 377, u dužini od oko 3000 m.

Od mesta u reci Banjka, na oko 420 m severoistočno od k. 377, granična linija se proteže opštim pravcem prema severu u dužini od oko 420 m do mesta u reci Banjka, na oko 780 m jugozapadno od k. 412, menja opšti pravac prema istoku, seče put Niš – Skopje, na mestu oko 720 m jugozapadno od k. 412, seče potok Sopotska ševarina, do mesta na oko 690 m zapadno od TT k. 431, menja opšti pravac prema severoistoku do mesta u bezimenom potoku na oko 570 m zapadno od TT k. 431, u dužini od oko 950 m.

Od mesta u bezimenom potoku na oko 570 m zapadno od TT k. 431, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku bezimenim potokom. seče regionalni put Bujanovac – Kumanovo na propustu (na oko 400 m južno od TT k. 439), do raskrsnice kolskih puteva (na oko 300 m jugoistočno od TT k. 439), gde menja opšti pravac prema severu, do bezimenog potoka (na oko 300 m severoistočno od k. 435), gde menja opšti pravac prema istoku. potokom u dužini od oko 150 m, menja opšti pravac prema severoistoku, vododelnicom preko Mokrog polja, do TT k. 576 (Maminsko brdo), u dužini od oko 4300 m.

Od TT k. 576, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, vododelnicom preko TT k. 742 (Orljak), do raskrsnice puta i konjske staze (na oko 300 m severozapadno od k. 681), gde menja opšti pravac prema severoistoku, putem do mesta na oko 440 m jugozapadno od TT k. 717, nastavlja vododelnicom, do mesta na vrhu na oko 100 m zapadno od TT k. 717 (M. Orljak), menja opšti pravac prema severu do mesta na strani na oko 400 m severno od TT k. 717, menja opšti pravac prema severoistoku, seče kolski put Garska Mahala – Petrovci, na mestu na oko 460 m severno od TT k. 717, menja opšti pravac prema severu u dužini od oko 140 m, menja opšti pravac prema istoku pravom linijom u dužini od oko 370 m, menja opšti pravac prema severoistoku do mesta na kolskom putu Karadačka Mahala – Petrovci, na oko 740 m jugoistočno od k. 609. menja opšti pravac prema severozapadu putem do preseka sa bezimenim potokom na oko 500 m istočno od k. 609, gde menja opšti pravac prema jugoistoku potokom do mesta na oko 840 m jugoistočno od k. 609, menja opšti pravac prema severoistoku u pravoj liniji do mesta na putu Karadačka Mahala – Sejdina Mahala, na oko 1120 m jugoistočno od TT k. 625 (Čair), gde menja opšti pravac prema severozapadu kolskim putem do raskrsnice kolskih puteva na oko 730 m jugoistočno od TT k. 625, menja opšti pravac prema istoku kolskim putem do mesta na oko 840 m jugoistočno od TT k. 625, menja opšti pravac prema severoistoku, u pravoj liniji, seče potok

Sejdin dol na mestu na oko 830 m jugoistočno od TT k. 625, seče greben na mestu na oko 900 m istočno od TT k. 625, seče kolski put na oko 460 m zapadno od TT k. 597 (Krst), do mesta na kolskom putu Slavujevac – Tatarinovac, na oko 1160 m severoistočno od TT k. 625, nastavlja kolskim putem, preko krivine puta (na oko 600 m jugoistočno od TT k. 563), k. 490, vrha Kamen, TT k 679 (Jelenja glava), preko bezimenog vrha do mesta u potoku Meanica (na oko 800 m jugoistočno od k. 723). u dužini od oko 12000 m.

Od mesta u potoku Meanica (na oko 800 m jugoistočno od k. 723), granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku, nizvodno potokom Meanica do mesta u potoku Meanica (na oko 200 m južno od TT k. 603), gde izlazi iz potoka, menja opšti pravac prema severoistoku kosom do grebena Jama, seče greben na konjskoj stazi (na oko 680 m istočno od k. 692), preseca greben Ljanički rid (na oko 225 m jugoistočno od TT k. 592). produžava preko poteSa Skok, ulazi u Uzovsku reku, na mestu na oko 550 m jugoistočno od TT k. 571, nastavlja uzvodno Uzovskom rekam do k. 477, nastavlja uzvodno bezimenim potokom do k. 522 (ušće bezimenih potoka), u ukupnoj dužini od oko 7400 m.

Od k. 522, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku uzvodno bezimenim potokom, do mesta u potoku, na oko 470 m jugozapadno od k. 705, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, preseca kolski put na grebenu Gabrenica, na oko 530 m jugozapadno od k. 705, do mesta na kolskom putu Gornji Starac – Pelince, na oko 100 m jugozapadno od TT k. 693, u dužini od oko 1500 m.

Od mesta na kolskom putu Gornji Starac – Pelince, na oko 100 m jugozapadno od TT k. 693, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, kolskim putem u dužini od oko 160 m, odakle nastavlja vodoslivnicom, bezimenim potokom, preko ušća bezimenog potoka u potok Dliboki dol, na oko 620 m istočno od k. 592, nastavlja potokom Dliboki dol do ušća potoka Dliboki dol u reku Pčinju, u dužini od oko 2000 m.

Od ušća potoka Dliboki dol u reku Pčinju, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, tokom reke Pčinje, do ušća bezimenog potoka u reku Pčinju, na oko 320 m jugoistočno od TT k. 516, gde menja opšti pravac prema jugoistoku bezimenim potokom preko ušća bezimenih potoka, na oko 300 m severoistočno od k. 586, do ušća bezimenih potoka, na oko 530 m jugozapadno od TT k. 637, nastavlja južnim bezimenim potokom i vodoslivnicom, do sedla na oko 410 m severoistočno od TT k. 887 (Goleme uši), gde menja opšti pravac prema severoistoku, grebenom Gradište, preko k. 984, TT k. 1211 (Kitka), k. 1196 (Srednji kamen), do TT k. 1285 (Virovi), u dužini od oko 7200 m.

Od TT k. 1285, granična linija se proteže opštim pravcem prema severu. stranom, na oko 120 m zapadno od k. 1027, do mesta u potoku, na oko 220

m severozapadno od k. 1027, nastavlja bezimenim potokom do ušća bezimenog potoka u potok Carica, nastavlja stranom izlomljenom linijom, do mesta na kosi na oko 200 m severozapadno od TT k. 820 (Oglednik), gde menja opšti pravac prema severoistoku, izlomljenom linijom, kosom do k. 520 (ušće bezimenog potoka u potok Klisura), u dužini od oko 5300 m.

Od k. 520, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, rekom Klisura, Malom rekom, preko k. 633, k. 684, k. 716, k. 746, k. 763, k. 796, do k. 822 (ušće bezimenog potoka u Malu reku), u dužini od oko 11000 m.

Od k. 822, granična linija se proteže opštim pravcem na severoistok, bezimenim potokom, jugoistočno od strane Svinjski do, do krivine konjske staze na bezimenom potoku, na oko 540 m severoistočno od TT k. 1163 (Čukar), menja opšti pravac prema jugoistoku, vodoslivnicom u dužini od oko 260 m, do mesta na oko 210 m severozapadno od k. 1202, gde menja opšti pravac prema istoku, stranom preko sedla do bezimenog vrha na grebenu Golema klada, na oko 400 m istočno od k. 1202, menja opšti pravac prema jugoistoku, kolskim putem, do krivine na oko 280 m severozapadno od TT k. 1320.3 (Čuka), u dužini od oko 4000 m.

Od krivine na oko 280 m severozapadno od TT k. 1320.3, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, stranom, do mesta na konjskoj stazi na grebenu, na oko 560 m južno od TT k. 1087, gde menja opšti pravac prema istoku, stranom, na oko 130 m južno od k. 1061, do mesta na konjskoj stazi na grebenu, na oko 320 m severno od TT k. 1274, u dužini od oko 2400 m.

Od mesta na konjskoj stazi na grebenu, na oko 320 m severno od TT k. 1274, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku do ivice šume, na mestu oko 690 m jugozapadno od TT k. 1038 (Kitke), gde menja opšti pravac prema jugoistoku do k. 962, gde menja opšti pravac prema istoku, preseca istočni krak bezimenog potoka, na mestu oko 130 m istočno od k. 962, menja opšti pravac prema severoistoku do TT k. 1038, u dužini od oko 1800 m.

Od TT k. 1038, granična linija se proteže opštim pravcem prema istoku do mesta u bezimenom potoku, na oko 440 m severno od TT k. 1057, gde menja opšti pravac prema severoistoku bezimenim potokom do k. 709 (ušće bezimenog potoka u Kozjedolsku reku), u dužini od oko 1700 m.

Od k. 709, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, uzvodno Kozjedolskom rekom, do ušća bezimenog potoka, na oko 730 m severno od TT k. 968, menja opšti pravac prema severoistoku, bezimenim potokom, do mesta u potoku na oko 330 m zapadno od k. 1064, preko sedla između TT k. 1073 (Grčka čuka) i k. 1064, ulazi u bezimeni potok do ušća bezimenog potoka u jaz, na oko 940 m severoistočno od Grčke čuke, gde menja opšti pravac prema jugoistoku, jugozapadnom stranom doline Lesničke reke, do mesta na oko 920 m severozapadno od TT k. 893, gde menja opšti pravac

prema severoistoku, seče Lesničku reku, vododerinom do TT k. 1081, u dužini od oko 3000 m.

Od TT k. 1081, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, preseca greben između TT k. 1173 i TT k. 1323, produžava severozapadnom stranom brda Mečit, do mesta na konjskoj stazi, na oko 410 m severno od TT k. 1323, gde menja opšti pravac prema severu do TT k. 1370, gde menja opšti pravac prema severoistoku preko sedla Kita do TT k. 1339, u dužini od oko 3000 m.

Od TT k. 1339, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, stranom, do mesta u bezimenom potoku na oko 560 m severoistočno od TT k. 1339, nastavlja bezimenim potokom, seče krivinu konjske staze oko 780 m jugoistočno od k. 1296, gde menja opšti pravac prema jugoistoku bezimenim potokom, do ušća bezimenih potoka oko 410 m južno od TT k. 1193, menja opšti pravac prema istoku, uzvodno bezimenim potokom, u dužini od oko 120 m, do mesta oko 320 m južno od TT k. 1193, preseca greben Kosmatski rid, seče bezimeni potok, na mestu oko 830 m južno od TT k. 1275, seče greben i nastavlja stranom do ušća bezimenih potoka, na oko 780 m jugoistočno od TT k. 1275, u dužini od oko 3000 m.

Od ušća bezimenih potoka na oko 780 m jugoistočno od TT k. 1275, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, do mesta na grebenu, na oko 420 m jugozapadno od TT k. 1303, gde menja opšti pravac prema istoku, stranom, preko ušća bezimenih potoka, na oko 880 m severoistočno od k. 1204, gde menja opšti pravac prema severoistoku, bezimenim potokom preko ušća bezimenih potoka, na oko 500 m istočno od TT k. 1303, nastavlja uzvodno bezimenim potokom u dužini od oko 250 m, do mesta u potoku, na oko 760 m od TT k. 1303, nastavlja vododelnicom do mesta koje se nalazi na oko 1320 m severoistočno od TT k. 1303, gde menja opšti pravac prema severu do mesta u bezimenom potoku, na oko 440 m severno od k. 1448, u dužini od oko 3000 m.

Od mesta u bezimenom potoku, na oko 440 m severno od k. 1448, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, bezimenim potokom do mesta na oko 650 m severoistočno od k. 1448, gde menja opšti pravac prema severozapadu stranom, preko izvora, do TT k. 1632 (Sipje), menja opšti pravac prema istoku grebenom, preko bezimenog vrha, na oko 280 m severoistočno od TT k. 1632, sedla na oko 580 m severoistočno od TT k. 1632, k. 1671, do bezimenog vrha na oko 320 m istočno od k. 1671, gde menja opšti pravac prema severu, grebenom ka TT k. 1703 (Čupino brdo – južna) i TT k. 1703 (severna), ostavljajući objekte, zatečene na terenu na dan potpisivanja Ugovora, na makedonskoj teritoriji, nastavlja grebenom preko bezimenog vrha do mesta na oko 660 m severno od TT k. 1703 (severna), gde menja opšti pravac prema severoistoku, preko raskrsnice konjskih staza, na

oko 250 m zapadno od k. 1505, nastavlja kolskim putem, preko bezimenog vrha na oko 630 m severozapadno od TT k. 1402 (Sinadinov čukar), nastavlja kolskim putem na oko 130 m severozapadno od TT k. 1402, do mesta na oko 480 m jugozapadno od TT k. 1604, nastavlja stranom Golema njiva, preko TT k. 1604, kolskim putem do krivine na oko 380 m severoistočno od TT k. 1604, nastavlja stranom do mesta na oko 210 m severozapadno od k. 1786 (Anište), gde menja opšti pravac prema jugoistoku pravom linijom do k. 1786, u dužini od oko 9000 m.

Od k. 1786, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku, vododelnicom preko bezimenog vrha, TT k. 1739, do mesta na oko 270 m jugoistočno od TT k. 1739, gde menja opšti pravac prema jugozapadu, stranom i vododelnicom, preko k. 1611 (Duboki preslop), bezimenog vrha, do TT k. 1604, u dužini od oko 2400 m.

Od TT k. 1604, granična linija se proteže opštim pravcem prema jugoistoku preko grebena Samar, bezimenog vrha, na oko 470 m severoistočno od k. 1447, grebenom Straže, preko TT k. 1438, bezimenog vrha na oko 710 m severoistočno od TT k. 1318 (Mečit), do k. 1312 (raskrsnica staza), u dužini od oko 3500 m.

Od k. 1312, granična linija se proteže opštim pravcem prema severoistoku, izlomljenom linijom, do mesta na oko 380 m jugozapadno od TT k. 1466 (Goleški čukar), gde menja opšti pravac prema jugoistoku, izlomljenom linijom preko k. 1272, kose čestak, k. 1368, TT k. 1403 (Post), kose Negovište, do granične piramide 106 na jugoslovensko (makedonsko) – bugarskoj državnoj granici, u dužini od oko 6000 m.

Izvor: *Službeni list SRJ, dodatak Međunarodni ugovori*, br. 1/2001

**SPORAZUM O FIZIČKOJ DEMARKACIJI
GRANICE IZMEĐU REPUBLIKE MAKEDONIJE
I REPUBLIKE KOSOVO**

16. oktobar 2009.

Republika Makedonija I Republika Kosovo (u daljem tekstu Strane),

U sprovođenju procesa iz člana 3. Aneksa VIII Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa Kosova od dana 26. marta 2007. godine za fizičku demarkaciju granice i radu na drugim pitanjima koja proizilaze Iz sprovođenja Sporazuma o delineaciji i opisu državne granice zaključenog dana 23. februara 2001 (daljem tekstu Sporazum iz 2001.),

Na osnovu Protokola o procesu zajedničke tehničke komisije zaključenog 18. aprila 2008. godine (u daljem tekstu Protokol iz 2008.),

Imajući u vidu član 5 i 10. Sporazuma iz 2001,

Imajući u vidu obostranu spremnost i privrženost da doprinesu izgradnji dobrosusedskih odnosa, bezbednosti, stabilnosti i saradnji u regionu i šire,

Željni da u dobroj veri sprovedu svoje obaveze u međunarodnim odnosima, naročito imajući u vidu poštovanje principa suverenosti, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti, i mirnog rešavanja sporova, bez pretnji ili upotrebe sile, i

Odlučni da izvrše fizičku demarkaciju granice,

Su se sporazumele o sledećem:

Član 1.

Strane su se složile da izvrše fizičku demarkaciju granice između njih kao što je utvrđeno u Aneksu 1 ovog Sporazuma, koji je sastavni deo ovog Sporazuma. Strane su se dalje složile da ovakva demarkacija je i skladu sa uslovima Sporazuma iz 2001., Protokola iz 2008., člana 3. Aneksa VIII Sveobuhvatnog predloga za rešenje statusa Kosova od dana 26. marta 2007. godine, i važećih načela međunarodnog prava.

Član 2.

Svaki spor u pogledu tumačenja ili primene ovog Sporazuma rešava se pregovorima ili drugim mehanizmima za mirno rešavanje sporova iz oblasti međunarodnog prava uz saglasnost obeju Strana.

Član 3.

Sporazum se zaključuje na neograničen vremenski period. Pojedinačni članovi Sporazuma mogu biti predmet izmena ili prepravki samo uz saglasnost obeju Strana.

Član 4.

Sporazum treba da bude ratifikovan. Sporazum stupa na snagu, nakon što obe Strane razmene obaveštenja da su završene sve važeće domaće procedure neophodne za stupanje na snagu ovog Sporazuma.

U potvrdu čega su, dolepotpisani, budući da su propisno ovlašćeni od strane njihovih Vlada, potpisali Sporazum.

Zaključen 16. oktobra 2009. godine u dva originalna i jednako autentična primerka, na makedonskom, albanskom i srpskom jeziku.

U ime Republike Makedonije:

U ime Republike Kosovo:

Izvor: *Služben Vesnik na Republika Makedonija*, br. 127/2009.

**PROTOKOL IZMEĐU SAVEZNE VLADE SAVEZNE
REPUBLIKE JUGOSLAVIJE I VLADE REPUBLIKE
HRVATSKE O PRIVREMENOM REŽIMU UZ JUŽNU
GRANICU IZMEĐU DVE DRŽAVE**

(Konfin, 10. decembar 2002)

Savezna vlada Savezne Republike Jugoslavije i Vlada Republike Hrvatske (u daljem tekstu Strane Protokola),

u želji da doprinesu trajnom miru i stabilnosti u ovom delu Evrope, kao i razvoju dobrosusedskih odnosa,

uverene da će privremeni režim koji se uspostavlja ovim Protokolom olakšati nalaženje konačnog rešenja za identifikaciju odnosno utvrđivanje zajedničke državne granice,

polazeći od načela poštovanja recipročnosti obaveza, neprihvatljivosti jednostranih akata, kao i sprovođenja Protokola u dobroj veri,

opredeljene za opšti privredni, posebno turistički razvoj područja uz južnu granicu između dve države,

u cilju uspostavljanja poverenja, podizanja kvaliteta i standarda života stanovnika dve države,

polazeći od Sporazuma o normalizaciji odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske (dokument UN A/51/318, S/1996/706) potpisanog 23. avgusta 1996. godine, kojim priznaju jedna drugu kao nezavisne, suverene i ravnopravne države u okviru svojih međunarodnih granica, kao i Protokola o načelima za identifikaciju-utvrđivanje granične linije i pripremu Ugovora o državnoj granici između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske od 23. aprila 2002. godine,

polazeći takođe od Zajedničke izjave ministara inostranih poslova Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske iz Njujorka od 11. novembra 2001. godine i njihovog zajedničkog pisma Generalnom sekretaru UN (dokument UN S/2002/368), od 10. aprila 2002. godine

sporazumele su se o sledećem:

I UVODNE ODREDBE

Član 1.

Strane Protokola ovim Protokolom uspostavljaju privremeni režim na području uz južnu granicu između dve države koji će važiti do sklapanja Ugovora o granici između Strana Protokola, o čemu će Strane Protokola nastaviti pregovore u dobroj veri.

Član 2.

Strane Protokola su saglasne da odredbe Protokola i njegovih aneksa, kao i njegovo sprovođenje ni na koji način ne prejudiciraju razgraničenje između dveju država.

Član 3.

Protokolom se privremeno uređuju međusobni odnosi u vezi sa prelaskom granice, pograničnom režimom, demilitarizacijom i deminiranjem, policijskom i carinskom nadležnošću, te drugim pitanjima važnim za odvijanje saobraćaja, kao i života ljudi u područjima na koja se odnosi ovaj Protokol.

II PRIVREMENA PODELA JURISDIKCIJE

Član 4.

Strane Protokola saglasne su da Savezna Republika Jugoslavija privremeno vrši jurisdikciju na kopnenom području severno od Konfina (Y 6543550, X 4697500), a Republika Hrvatska na kopnenom području jugozapadno od Konfina.

Topografska karta u razmeri 1:25.000 nalazi se u prilogu i sastavni je deo ovog Protokola (Aneks I).

Član 5.

Strane Protokola saglasne su da se u morskom području zapadno od prave linije koja se proteže od Konfina do tačke udaljene tri kabla (Y 6544854, X 4694397) od rta Oštro na spojnici rt Oštro (Y 6544356, X 4694397) – rt Veslo (Y 6550598, X 4691305), u daljem tekstu Zona, isključi prisustvo policijskih i vojnih snaga Strana Protokola, osim u slučajevima definisanim ovim Protokolom (Poglavlje III)

Topografska karta u razmeri 1:25.000 nalazi se u prilogu i sastavni je deo ovog Protokola (Aneks II).

Član 6.

Privremeno razgraničenje teritorijalnog mora polazi od tačke udaljene tri kabla od rta Oštro na spojnici rt Oštro - rt Veslo, te se nastavlja pravom linijom 12 nautičkih milja, azimutom 206° do otvorenog mora.

Pomorska karta u razmeri 1:100.000 nalazi se u prilogu i sastavni je deo ovog Protokola (Aneks III).

III PRIVREMENA JURISDIKCIJA U ZONI

Član 7.

Radi zaštite opšte bezbednosti, sprečavanja i otkrivanja izvršilaca svih oblika nezakonitih radnji u području Zone iz člana 5. ovog Protokola, formira se mešovita policijska posada na policijskom plovilu.

Sastav, ovlašćenja i postupak mešovite policijske posade, kao i upotreba policijskog plovila preciznije se utvrđuje posebnim aneksom (Aneks IV) koji je sastavni deo ovog Protokola.

Član 8.

Strane Protokola su saglasne da se u Zoni iz člana 5. ovog Protokola dopusti sportsko-rekreativni ribolov (u daljem tekstu: ribolov) osobama koje imaju ribolovnu dozvolu izdatu od sportsko-ribolovnog društva koje ima sedište u pograničnom području jedne od Strana Protokola, kako je utvrđeno ovim Protokolom ili nadležnih službi Strana Protokola.

Strane Protokola mogu izdati najviše sto (100) godišnjih ribolovnih dozvola svojim državljanima i po deset (10) dnevnih ribolovnih dozvola državljanima trećih zemalja.

Ribolov u Zoni sme se obavljati isključivo sledećim ribolovnim alatima: odmetima do dva komada, kančenicama do dva komada, povlačnim povrazima ili panulama do dva komada, povrazima sa kukom za lov glavonožaca do dva komada i ostima do dva komada. U ribolovu sa navedenim alatima smeju se upotrebljavati ribolovački štapovi sa rolama. Ribolov se sme obavljati sa obale, iz usidrene brodice ili brodice u pokretu.

Za ribolov koji se vrši sa obale takođe je potrebna dozvola.

Ribolov se sme obavljati samo danju od izlaska do zalaska sunca.

Prilikom obavljanja ribolova rekreativno-sportski ribolovci moraju se pridržavati nacionalnih propisa o zaštiti ribe one Strane Protokola koja strožije reguliše njegovo obavljanje (najmanje veličine i lovostaja).

U području Zone zabranjeno je obavljanje svih ostalih ribolovnih aktivnosti na moru i pod morem (ribolov podvodnom puškom, skupljanje prstaca, korala, sunđera i/ili drugih morskih organizama osim glavonožaca).

Lice koje se bavi ribolovom sme u toku dana uloviti najviše 5 kilograma ribe ili glavonožaca. Ukoliko ulovi primerak teži od 5 kilograma, lice koje se bavi ribolovom mora prekinuti ribolov za taj dan.

U slučaju značajnijeg narušavanja režima uspostavljenog ovim članom, Mešovita komisija za sprovođenje Protokola (u daljem tekstu Mešovita komisija) će doneti odluku o restriktivnijim uslovima za obavljanje ribolova od onih predviđenih ovim članom.

Strane Protokola saglasne su da se u Zoni do daljnjeg ne može obavljati privredni i dopunski ribolov niti se sme razvijati marikultura.

Nakon perioda od šest meseci od potpisivanja ovog Protokola, Mešovita komisija razmatraće, po potrebi, mogućnost proširivanja režima uspostavljenog ovim članom.

Član 9.

Traganje i spašavanje u Zoni obavlja mešovita policijska posada. U slučaju potrebe, zapovednik plovila će zatražiti pomoć drugih raspoloživih plovila i vazduhoplova.

IV DEMILITARIZACIJA

Član 10.

Strane Protokola se obavezuju da izvrše potpunu demilitarizaciju kopnenog područja, i to Savezna Republika Jugoslavija tri (3) kilometra, a Republika Hrvatska pet (5) kilometara u dubinu od linije definisane u članu 4. ovog Protokola prema unutrašnjosti svake od Strana Protokola, s tim da se iz režima demilitarizacije izuzima put s.Poljice – Molunat i mesto Molunat.

Član 11.

Demilitarizovano područje dato je na tri topografske karte u razmeru 1:25.000 koje su u prilogu i sastavni su deo ovog Protokola – (Aneksi V/1, V/2, V/3) koje je ograničeno sledećim tačkama:

1. Savezna Republika Jugoslavija: Tromeđa (SRJ-RH-BiH) – Sović (kota 1144) – Velja glava (tt 991) – s.Dizdarev Do (isključno) – s.Svrčuge – s.Lazarevići

– s.Mojdež (isključno) – put od sela Ratiševina do Igala (isključno) – Igalo (isključno).

2. Republika Hrvatska: Tromeđa (SRJ-RH-BiH) – Triješnikov vrh – s.Arbanas (isključno) – s.D.Ljut (isključno) – s.Gruda (isključno) – s.Poljice (škola) – put s.Poljice – s.Mikulići (isključno) – raskrsnica Mikulići-Đurinići – Molunat (isključno) – uvala Lučica.

Član 12.

U demilitarizovanom području ne mogu se raspoređivati jedinice oružanih snaga niti vatreni sistemi za delovanje na kopnu, moru i vazduhu, svih vrsta i kalibara, niti sistemi za osmatranje kopna, mora i vazduha, uključujući i trećih strana.

Član 13.

U demilitarizovanom području Strane Protokola će sprovesti prenamenu, uklanjanje ili uništavanje svih fortifikacijskih objekata i izmeštanje svih vojnih sredstava i vojske, prioriteto raketnih sistema, artiljerijskih, oklopnih, protivoklopnih i minobacačkih sredstava.

Strane Protokola će nastaviti i intenzivirati saradnju u razminiranju područja obuhvaćenog ovim Protokolom.

Član 14.

Kontrola demilitarizovanog područja će se sprovesti prema Aneksu VI koji je sastavni deo ovog Protokola.

Član 15.

Savezna Republika Jugoslavija se obavezuje da njeni ratni brodovi u prolazu južno od spojnice između rta Kobila i rta Đurov Kam i severno od spojnice između rta Oštro i rta Mirišta, a istočno od linije definisane u članu 5. ovog Protokola ne izvode vežbovne aktivnosti, ne demonstriraju silu, ne dižu i ne spuštaju letelice na svoje palube, ne zaustavljaju se niti sidre, osim u slučajevima havarije, traganja, spašavanja, pružanja pomoći, uključujući i u ekološkim incidentima.

Savezna Republika Jugoslavija se obavezuje da će njene podmornice kroz prostor iz prvog stava ovog člana ploviti na površini uz istaknutu zastavu.

Republika Hrvatska se obavezuje da njena ratna plovila neće uplovljavati u prostor iz prvog stava ovog člana, osim u slučajevima vojne saradnje sa Saveznom Republikom Jugoslavijom.

Član 16.

Vežbovne aktivnosti u teritorijalnom moru Strana Protokola mogu se odvijati na način da poligoni uvežbavanja budu postavljeni tako da uzdužnice poligona i ciljevi ne budu usmereni prema drugoj Strani Protokola.

V GRANIČNI PRELAZI I POGRANIČNI SAOBRAĆAJ

Član 17.

Strane Protokola su saglasne da se odmah pristupi dopuni sporazuma između dve države koji regulišu granične prelaze i pogranični saobraćaj, sa ciljem da se primena navedenih sporazuma proširi i na područja koja su predmet ovog Protokola.

Član 18.

Strane Protokola su saglasne da se do sklapanja Aneksa Sporazuma o određivanju graničnih prelaza između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Hrvatske iz 1997. godine, granični prelaz Sutorina-Karasovići i dalje koristi za sav međunarodni drumski putnički i robni saobraćaj, a granični prelaz Njivice-Vitaljina da se kategorizuje u granični prelaz za međunarodni drumski putnički saobraćaj.

Radi racionalnijeg korišćenja prostora i manjih troškova izgradnje, granični prelazi će se postaviti na zajedničkim lokacijama na prostoru jedne ili druge Strane Protokola. Uspostavljanje i korišćenje takvih lokacija, podela troškova i način rada nadležnih službi Strana Protokola će se utvrditi posebnim aneksom ovog Protokola.

Član 19.

Do sklapanja Aneksa Sporazuma o pograničnom saobraćaju između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske iz 1997. godine, uspostavlja se privremeni pogranični saobraćaj koji će stanovništvu s područja opština Herceg-Novi, Kotor i Tivat u Saveznoj Republici Jugoslaviji, kao i opština Župa Dubrovačka, Konavle i Grada Dubrovnika u Republici Hrvatskoj omogućiti prelaz granice uz pograničnu propusnicu.

Republika Hrvatska će za stanovnike pograničnih opština definisanih u ovom Protokolu izdavati pogranične propusnice.

Za državljane Savezne Republike Jugoslavije, u pograničnom saobraćaju, privremeno će se koristiti važeće lične karte izdate u pograničnim opštinama, definisanim u stavu 1. ovog člana, uz evidencioni list.

Član 20.

Strane Protokola se obavezuju da će se njihove nadležne policijske uprave i carinarnice prilikom obavljanja svojih ovlašćenja rukovoditi načelom međusobnog dogovaranja, saradnje i izbegavanja incidenata.

Povrede dogovorenog režima će se rešavati na nivou policijskih uprava, odnosno policijskih stanica i carinarnica.

VI TRAGANJE I SPAŠAVANJE NA MORU

Član 21.

Strana Protokola će saradivati u obavljanju poslova traganja i spašavanja na moru u skladu sa odredbama Međunarodne konvencije o traganju i spašavanju na moru iz 1979.godine.

Član 22.

Strane Protokola su saglasne da će nadležni organi za usklađivanje traganja i spašavanja u Saveznoj Republici Jugoslaviji koordinirati operacije traganja i spašavanja i pomoć brodovima u opasnosti unutar područja odgovornosti pomorskih vlasti Savezne Republike Jugoslavije, a da će usklađivanje traganja i spašavanja i pomoć brodovima u opasnosti unutar područja odgovornosti Republike Hrvatske sprovoditi nadležni organi Republike Hrvatske.

Strane Protokola ovlašćuju svoje nadležne organe za usklađivanje traganja i spašavanja da stupaju u direktne kontakte sa organima druge Strane Protokola nadležne za traganje i spašavanje na moru.

VII SARADNJA U SLUČAJEVIMA ZAGAĐENJA MORA

Član 23.

Strane Protokola će, svesne potrebe očuvanja morske okoline, saradivati i zajednički delovati u sprovođenju preventivnih mera usmerenih na sprečavanje zagađenja s kopna, brodova i vazduhoplova.

Član 24.

Strane Protokola će sistematski pratiti ekološko stanje mora i pravovremeno onemogućavati ugrožavanje ekoloških i privredno najvrednijih eko zajednica, te sprovoditi potrebne mere za njihovu zaštitu i odgovorno iskorišćavanje.

Strane Protokola će za potrebe sistematskog praćenja ekološkog mora zajednički sprovoditi nadzor i utvrđivati činjenično stanje.

Strane Protokola će ispunjavati obaveze iz međunarodnih ugovora o smanjenju unošenja otpadnih materija u more i pridržavati se obaveza određenih Konvencijom o proceni uticaja na okolinu prekodržavnih granica 1991. godine.

Član 25.

U slučaju zagađenja uljima, Strane Protokola će pružati međusobno pomoć u skladu sa Međunarodnom konvencijom o pripravnosti, akciji i saradnji za slučaj zagađenja uljima iz 1990. godine.

Strana Protokola će na zahtev druge Strane Protokola, a prema svojim mogućnostima i raspoloživim sredstvima sarađivati i pružati savetodavnu i tehničku pomoć u sprovođenju akcije u slučaju nezgode zagađenja uljima. Naknada troškova za takvu pomoć zasnivaće se na osnovu odredaba Aneksa Međunarodne konvencije o pripravnosti, akciji i saradnji za slučaj zagađenja uljem.

VIII TURISTIČKA SARADNJA

Član 26.

Strane Protokola su saglasne da se na pograničnom području zajednički podstiče razvoj turizma i u tom cilju će radi njegovog unapređenja zaključiti poseban sporazum.

Strane Protokola saglasne su da se za organizovane turističke dolaske za vreme trajanja privremenog režima ubrza procedura prelaska granice kako za državljane Strana Protokola, tako i za državljane trećih zemalja.

Član 27.

Strane Protokola saglasne su da se u periodu od 01. aprila do 31. oktobra ne obavlja granična kontrola (carinska i policijska) osoba i plovila u nautičkom turizmu, razonodi i sportu, na području mora od rta Žigant do rta Veslo, te do linije koja spaja rt Konfin i rt Đurov Kam, uz pravo pristupa pripadajućim obalama, pod uslovom da imaju prebivalište ili da su prethodno obavili prijavu boravka nadležnom organu pograničnih opština Strana Protokola, te da istog dana napuštaju navedeno područje.

Strane Protokola saglasne su da se na području, u vremenskom periodu i pod uslovima utvrđenim u stavu 1. ovog člana dozvoli sportsko-rekreativni

ribolov državljanima Strana Protokola i trećih država, u skladu sa režimom predviđenim članom 8. ovog Protokola.

Član 28.

U cilju osiguranja većeg protoka i bezbednosti odvijanja vazdušnog saobraćaja strane Protokola će uskladiti postupke za sletanje i poletanje na aerodrome Tivat i Dubrovnik.

U operacionalizaciji prvog stava ovog člana strane Protokola će uspostaviti direktne telefonske linije između Prilazne kontrole letenja Podgorica i Prilazne kontrole letenja Dubrovnik; uspostaviće se i direktna telefonska linija između Prilazne kontrole letenja Tivat i Prilazne kontrole letenja Dubrovnik za potrebe koordinacije delovanja protivpožarnih vazduhoplova, operacija traganja i spašavanja, kao i za razmenu podataka o VFR saobraćaju.

Član 29.

Nadležna tela Strana Protokola obavezuju se da u roku do trideset dana izrade Ugovor o koordinaciji između Prilazne kontrole letenja Podgorica i Prilazne kontrole letenja Dubrovnik u skladu sa članom 28. Protokola i usklade Ugovor o koordinaciji između Oblasne kontrole letenja Beograd i Oblasne kontrole letenja Zagreb.

IX PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 30.

Strane Protokola saglasne su da će u najkraćem mogućem roku od dana potpisivanja ovog Protokola zaključiti Aneks Ugovoru između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Hrvatske o određivanju graničnih prelaza koji je potpisan u Beogradu 1997. godine kojim će se kategorizovati granični prelati na južnoj granici između dve države.

Strane Protokola će takođe, zaključiti Aneks priložima 1 i 2 Sporazuma između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Hrvatske o pograničnom saobraćaju, potpisanom u Beogradu 1997. godine.

Član 31.

U cilju sprovođenja ovog Protokola osniva se Mešovita komisija koju čine delegacije Strana Protokola. Svaka delegacija može, uz predsedavajućeg, imati do šest članova. Rad Mešovite komisije uređuje se poslovníkom koji se donosi na prvom zasedanju.

Svi sporovi koji bi mogli da nastanu između Strana Protokola u vezi s tumačenjem i primenom ovog Protokola će se rešavati neposrednim pregovorima u skladu s načelom dobrosusedskih odnosa.

Član 32.

Ovaj Protokol stupa na snagu danom prijema poslednjeg obaveštenja diplomatskim putem kojim će se Strane Protokola međusobno obavestiti da su ispunjeni unutrašnji pravni uslovi za stupanje Protokola na snagu.

Ovaj Protokol se privremeno primenjuje od dana potpisivanja.

Sastavljeno u Konfinu dana 10. decembra 2002 u dva primerka, na srpskom i hrvatskom jeziku, pri čemu su oba teksta jednake važnosti.

Za Saveznu vladu Savezne
Republike Jugoslavije

Za Vladu
Republike Hrvatske

Goran Svilanović

Tonino Picula

ANEKS IV
o sastavu, ovlašćenjima i postupanjima mešovite policijske posade
i upotrebi policijskog plovila u Zoni

Član 1.

Na osnovu člana 7. Protokola između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Hrvatske o privremenom režimu uz južnu granicu između dve države, formira se mešovita policijska posada na policijskom plovilu.

Član 2.

Mešovita policijska posada obavlja nadzor u području Zone koja je utvrđena u članu 5. Protokola.

Mešovita policijska posada obavlja nadzor iz prvog stava ovog člana na plovilu kojeg naizmenično stavljaju na raspolaganje Strane Protokola.

Član 3.

U svom postupanju, a u cilju sprečavanja i otkrivanja izvršilaca nezakonitih radnji, mešovita policijska posada ima pravo proveriti zastavu plovila, zaustaviti plovilo, pregledati brodske isprave i knjige, kao i pretražiti plovilo, zabraniti uplovljavanje i narediti isplovljavanje iz područja Zone.

Merodavno pravo za utvrđivanje postojanja nezakonite radnje je zakonodavstvo Strane Protokola čiji je izvršilac državljanin. U slučaju da izvršilac ima dvojno državljanstvo, merodavno je zakonodavstvo Strane Protokola u kojoj izvršilac ima prijavljeno prebivalište. U slučaju da izvršilac radnje nije državljanin ni jedne Strane Protokola, merodavno je zakonodavstvo Strane Protokola na čijoj teritoriji je izvršilac prethodno obavio prijavu boravka.

Ako se utvrdi da su osobe na plovilu počinile povredu propisa ili su zatečene na mestu činjenja povrede propisa, mešovita policijska posada ovlašćena je da zaustavi i uzapti plovilo. U slučajevima kada se plovilo ne zaustavi na znak za zaustavljanje, mešovita policijska posada ima pravo preduzeti i progon plovila.

Progon plovila iz stava 3. ovog člana može se preduzimati sve do linije propisane članom 5. Protokola.

O preduzetom progonu kao i uzapćenju plovila obavješavaju se Strane Protokola.

Član 4.

Ako progonjeno plovilo nastavi plovidbu izvan područja Zone, mešovita policijska posada o tome će izvestiti Strane Protokola koje imaju obavezu da nastave sa progonom radi zaustavljanja i uzapćenja, te postupaju po odredbama 5. ovog Aneksa.

Ako progonjeno plovilo ide prema Zoni, mešovita policijska posada, u smislu neprekinutog progona, nastaviće progon i dovršiti ga do uzapćenja plovila. Ako progonjeno plovilo nastavi plovidbu izvan područja Zone, mešovita policijska posada će o tome obavestiti Strane Protokola.

Član 5.

Državljeni zatečeni u vršenju nezakonitih radnji u nadležnosti su one Strane Protokola čije državljanstvo imaju, a ako imaju dvojno državljanstvo one Strane Protokola na čijoj teritoriji imaju prijavljeno prebivalište.

Državljeni trećih država zatečeni u obavljanju nezakonitih radnji u nadležnosti su one strane Protokola na čijoj teritoriji su prethodno obavili prijavu boravka.

Član 6.

Mešovitu policijsku posadu čine četiri policijska službenika i to: dva člana posade, po jedan iz svake Strane Protokola, koji su naizmenično zapovednici plovila, te dva člana posade stroja, po jedan iz svake Strane Protokola.

Policijski službenici mešovite policijske posade pripadnici su Centra bezbednosti Herceg Novi i Policijske uprave dubrovačko-neretvanske.

Član 7.

Mešovita policijska posada iz člana 6. ovog Aneksa upravljace plovilom koje će imati oznaku «POLICIJA» na oba boka broda, opremljenim sirenom i rotacionim svetlom, a neće imati istaknutu zastavu države pripadnosti.

Član 8.

Zapovedanje plovilom mešovite policijske posade će preuzimati, naizmenično, zapovednici iz člana 6. ovog Aneksa i to u trajanju od mesec dana od dana uspostavljanja mešovite policijske posade.

Član 9.

Zapovednik plovila mešovite policijske posade obavezan je da izradi mesečni plan rada za područje Zone iz člana 5. Protokola na način da se, tokom zimskih meseci, planiraju najmanje četiri službe mesečno, dok se, tokom letnjih meseci, broj službi određuje u skladu sa procenom Strana Protokola.

Mešovita policijska posada iz člana 6. ovog Aneksa u vreme kada se nalazi izvan planiranog trajanja službe, dužna je da bude u pripravnosti i spremna na postupanje u razumnom vremenu.

Član 10.

Svaka Strana Protokola snosi troškove održavanja svog plovila, kao i troškove goriva.

Za vreme remonta ili popravke plovila, Strane Protokola dužne su da obezbede drugo plovilo.

Član 11.

Plovilo mešovite policijske posade neće biti opremljeno nikakvim naoružanjem.

Mešovita policijska posada iz člana 6. ovog Aneksa nosi uniformu, palicu i sredstva za vezivanje, a može nositi i lično kratko naoružanje s jednim dodatnim okvirom metaka.

Oružje može upotrebiti u slučaju nužne odbrane i traženja pomoći, u skladu sa nacionalnim propisima.

Član 12.

Komunikacija mešovite policijske posade sa Centrom bezbednosti Herceg Novi i Operativno komunikacijskim centrom Policijske uprave dubrovačko-neretvanske ostvariće se upotrebom posebnog VHF kanala radio vezom, kao i preko pomorske stanice na otvorenom kanalu sa drugim plovilom.

Član 13.

Mešovita policijska posada odgovara za bezbednost policijskog plovila, u smislu osiguranja na mestu priveza, kao i osiguranja izvan mesta priveza zavisno od vremenskih uslova.

Mesto stalnog priveza plovila iz člana 7. Protokola je u Zoni, u uvali Prevlaka (postojeći mol).

Mešovita policijska posada može, u slučaju više sile, isploviti sa plovilom iz područja Zone te se skloniti na zaklonjenom mestu.

Po prestanku više sile iz prethodnog stava ovog člana, mešovita policijska posada mora plovilo da vrati u područje Zone.

ANEKS VI

o kontroli demilitarizovanog područja

Član 1.

Na osnovu člana 14. Protokola između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Hrvatske o privremenom režimu uz južnu granicu između dve države, kontrola demilitarizovanog područja će se sprovoditi inspekcijama strana na osnovu ovog Aneksa, a u skladu sa izgradnjom i sprovođenjem mera poverenja i bezbednosti iz Bečkog dokumenta 99.

Na aktivnosti koje nisu regulisane ovim Aneksom primenjuju se odredbe Glave IX i X Bečkog dokumenta 99.

Član 2.

Strane Protokola su saglasne da se kontrola demilitarizacije vrši redovnim inspekcijama u dva vremenska razdoblja i to od 01. matra do 30. maja i od 15. septembra do 15. novembra. U slučaju sumnje o nedozvoljenim aktivnostima u demilitarizovanom području, svaka Strana Protokola ima pravo da zatraži objašnjenje za te aktivnosti, organizuje zajednički sastanak stručnjaka, kao i izvrši vanrednu kontrolu. O rezultatima inspekcije će biti obavestena Mešovita komisija.

Strane Protokola su saglasne da se u svakom razdoblju sprovede po jedna spojena misija demilitarizovanog područja (u daljem tekstu: spojena misija). Spojena misija predstavlja kontrolu demilitarizovanog područja obe Strane u okviru koje će svaka Strana Protokola izvršiti po jednu inspekciju u trajanju do 48 sati. Trajanje inspekcije računa se od prvog ulaska u demilitarizovano područje do potpisivanja izveštaja.

Kontrola će se sprovoditi terenskim vozilom i pešice.

Član 3.

Kontrolu demilitarizacije će sprovoditi inspeksijske ekipe verifikacionih centara Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske.

Inspeksijska ekipa će imati do pet članova (do tri inspektora, jednog predstavnika policije i jednog predstavnika odgovornog za razminiranje). Svaka Strana Protokola ima pravo u okviru utvrđenog broja inspektora pozvati po jednog gosta-inspektora iz treće države.

Inspeksijska ekipa će se služiti sopstvenim kartama, fotografskim aparatima i video kamerama, dogledima i diktafonima. Inspeksijska ekipa može se služiti i dodatnom opremom, a za šta je potreban pristanak Strane Protokola kod koje se sprovodi inspekcija. Zahtev za dodatnom opremom Strana Protokola će navesti u najavi.

Prateća ekipa mora imati u svom sastavu jednog predstavnika policije i jednog predstavnika odgovornog za razminiranje.

Član 4.

Strana Protokola u kojoj se sprovodi inspekcija obezbediće prevoz motornim vozilima, ishranu, smeštaj, vezu, kao i zdravstvenu zaštitu u slučaju potrebe.

Inspekcija će se sprovoditi u vidnom delu dana, nakon čega će inspeksijska ekipa napustiti demilitarizovano područje.

Inspeksijska ekipa će imati slobodan pristup, ulazak i neometani pregled demilitarizovanog područja.

Član 5.

Prvu spojenu misiju demilitarizovanog područja će započeti Republika Hrvatska, a svaku sledeću spojenu misiju započinje druga Strana Protokola.

Strane Protokola ne mogu tražiti odlaganje sprovođenja spojene misije, osim u slučaju više sile.

U prvoj spojenoj misiji će se snimiti demilitarizovano područje, te će se utvrditi modaliteti, prioriteti i dinamika u prenameni, uklanjanju ili uništavanju fortifikacijskih objekata.

Član 6.

Najava inspekcije iz člana 5. ovog Aneksa vrši se preko verifikacionog centra najkasnije 5 dana za redovnu i 2 dana za vanrednu inspekciju pre njenog početka, na obrascima koji sadrže: vrstu kontrole i razlog ako se radi o vanrednoj kontroli, datum izvršenja kontrole, tačku ulaska, kao i procenjeno vreme dolaska, opremu koja će se koristiti prilikom kontrole, dodatnu opremu (ako se zahteva), imena i prezimena, činove i funkciju članova, brojeve pasoša svih članova.

Strana Protokola koja prima inspekciju će odgovoriti u roku od 24 sata od prijema najave.

U slučaju da Strana Protokola pozitivno odgovori na najavu prve inspekcije u spojenoj misiji, ona će ujedno izvršiti najavu svoje inspekcije u drugom delu spojene misije, a Strana Protokola koja je primila najavu će odgovoriti u roku iz stava 2 ovog člana.

Član 7.

Strana Protokola koja prima inspekciju obezbediće na graničnom prelazu koji je najavljen kao ulazno-izlazna tačka nesmetan prolaz inspeksijske ekipe.

Član 8.

Tokom sprovođenja inspekcije članovi inspeksijske ekipe uživaju privilegije i imunitete u skladu sa Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima.

Strana Protokola kod koje se sprovodi inspekcija demilitarizovanog područja će garantovati bezbednost inspeksijskoj ekipi od trenutka njenog dolaska na ulaznu tačku do trenutka napuštanja teritorije te Strane Protokola.

Prilikom sprovođenja inspekcije članovi inspeksijske ekipe će se pridržavati zakonskih, administrativnih i bezbednosnih uslova važećih na tom području, neće ometati dozvoljene aktivnosti unutar demilitarizovanog područja i saradivaće sa predstavnicima Strane Protokola kod koje se inspekcija sprovodi.

Član 9.

Inspekcija se završava potpisivanjem zajedničkog izveštaja o inspekciji demilitarizovanog područja.

Obrasce potrebne za sprovođenje kontrole demilitarizacije iz ovog Aneksa će dogovoriti verifikacioni centri Strana Protokola.

U slučaju sporova u sprovođenju kontrole demilitarizacije biće obaveštena Mešovita komisija za sprovođenje Protokola.

Izvor: *Međunarodna politika*, Godina LIII, br. 1108, oktobar–decembar, 2002, str. VIII–XIV.

BIBLIOGRAFIJA

Opšta dela i odabrani članci

- **Abline, Gaël**, *Sur un principe général du droit international: l' uti possidetis*, Université d' Angers, Angers, 2006.
- **Aćimović, Ljubivoje**, „KEBS i Jugoslovenska kriza”, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996.
- **Al Sayel, Mohammed**, Lohmann, Peter, Heipke, Christian, “ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing”, Vol. XXXVIII-1-4-7/W5, 2009.
- **Allison, M.E.**, Khanani, A., Hensel, P.R., “Territorial Integrity Treaties, *Uti Possidetis*, and Armed Conflict over Territory”, in: *Building Synergies—Institutions and Cooperation in World Politics*, Shambaugh Conference, University of Iowa, 2006.
- **Allot, Anthony**, “Boundaries and the Law in Africa”, in: *African Boundary Problems*, Uppsala, The Scandinavian Institute of African Studies, 1969.
- **Ancel, Jacques**, “Les frontieres, étude de géographie politique”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1936, vol. 55.
- **Andrassy, Juraj**, *Epikontinentalni pojas*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.
- **Andrassy, Juraj**, *Međunarodno pravo*, Zagreb, Školska knjiga, 1990.
- **Antonopoulos, Constantine**, “The Principle of *Uti Possidetis Iuris* in International Law”, *Revue Hellénique de Droit International*, 1996, vol. 49, n° 1.
- **Arsanjani, Mahnoush H.**, Westerman, Gayl S., Wiessner, Siegfried, Reisman W. Michael, *International Law in Contemporary Perspective*, Foundation Press, New York, 2004.
- **Aust, Anthony**, *Handbook of International Law*, Cambridge, University Press, 2010.

- **Avramovski, Živko**, „Granica Kraljevine SHS s Albanijom”, *Istorija 20. veka*, 1992, br. 1-2.
- **Bakotić, Božidar**, „Razmišljanje o pravnom režimu objekta međunarodnog prava”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1972.
- **Barić Punda, Vesna, Filipović, Valerija, Gržetić, Zvonko**, „O granicama u sjevernom Jadranu (1948–2009.) s posebnim osvrtom na kronološki kartografski prikaz”, *Poredbeno pomorsko pravo*, 2010, br. 164.
- **Bartoš, Milan**, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, Kultura, 1956, knjiga druga.
- **Bataković, Dušan**, „Kosovo i Metohija, Istorijsko nasleđe i geopolitička ograničenja”, Internet: www.balkan-archive.org.yu/politics/kosovo/Batakovic/
- **Bebler, Aleš**, “Indo-Pakistan Western Boundary Case”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1968.
- **Bebler, Aleš**, *Za pravedne granice nove Jugoslavije*, Beograd, Kultura, 1949.
- **Beker, Joahim, Komlozi, Andrea**, *Granice u savremenom svetu, zone linije, zidine u istorijskom poređenju*, Beograd, Filip Višnjić, 2005.
- **Bernstein, Itamar**, *Delimitation of International Boundaries*, Tel Aviv, Imprimerie des presses de l' Université, 1974.
- **Birnie, P.**, “Delimitation of Maritime Boundaries: Emergent Legal Principles and Problems”, in *Maritime Boundaries and Ocean Resources*, G. Blake ed., Croom Helm, London, 1987.
- **Blake, Gerald H.**, “Mediterranean Micro-Territorial Disputes and Maritime Boundary Delimitation”, *Il regime giuridico internazionale del Mare Mediterraneo*, U. Leanza, Milano, 1987.
- **Blum, Yehuda**, *Historic Titles in International Law*, The Hague, Martinus Nijhoff, 1965.
- **Boban, Ljubo**, *Hrvatske granice 1918–1993*, Zagreb, Školska knjiga, HAZU, 1993.
- **Boggs, S. Whittemore**, *International Boundaries: A Study of Boundary Functions and Problems*, New York, AMC Press, Inc., 1966.
- **Boggs, S. Whittemore**, “Delimitation of Seaward Areas under National Jurisdiction”, *American Journal of International Law*, 1951.
- **Bolanča, Dragan**, „Pravni status luke Ploče u sklopu hrvatskih relevantnih propisa i međunarodnog Sporazuma o slobodnom tranzitu

kroz teritorij Republike Hrvatske u i iz luke Ploče i kroz teritorij Bosne i Hercegovine u Neumu”, *Pomorski zbornik*, 2001, vol. 39.

- **Bolintineanu, Alexandru**, “Expression of Consent to be bound by a Treaty in the Light of the 1969 Vienna Convention”, *American Journal of International Law*, 1974, vol. 68.
- **Borune, F.C.**, Johanson, A. C., Coleman-Norton, P.R., *Ancient Roman Statutes, The Corpus of Roman Law (Corpus Juris Romani)*, Austin, University of Texas, 1961, vol. II.
- **Bowett, Derek W.**, “Estoppel before International Tribunals and its Relation to Acquiescence”, *British Year Book of International Law*, 1975. n° 33.
- **Brown, James Scott**, *The Hague Court Reports*, University Press, Oxford, 1916.
- **Brownlie, Ian**, “African Boundaries”, in: *Legal and Diplomatic Encyclopedia*, London, Hurst & Co., 1979.
- **Brownlie, Ian**, *Principles of Public International Law*, Oxford University Press, Oxford, 1998.
- **Brownlie, Ian**, *Principles of Public International Law*, Oxford, University Press, 2003.
- **Brozović, Zorana**, „Teritorijalni i granični sporovi na Zapadnom Balkanu”, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012. Internet:http://www.bezbednost.org/upload/document/proces_razgranicenja_srbije_i_crne_gore.pdf.
- **Bufon, Milan**, et. Al. (eds), , *The Western Balkans: A European Challenge On the Decennial of the Dayton Peace Agreement*, Koper, Založba Annalese, 2006.
- **Bulajić, Milan**, „Suverenost nad prirodnim bogatstvima i izvorima”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1962, broj 3.
- **Bustamante y Sirvén, Antonio Sánchez**, *Droit International Public*, Sirey, Paris, 1936, vol. III.
- **Buzadžić, Milovan**, „Referendum o statusu Bosne i Hercegovine”, *Pravni život*, 1992, br. 3-4.
- **Buzadžić, Milovan**, *Secesija bivših jugoslovenskih republika u svetlosti odluka Ustavnog suda Jugoslavije*, Službeni list, Beograd, 1994.

- **Caminos, Hugo**, “The Legal Regime of Straits in the 1982 UN Convention on the Law of the Sea”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1987, vol. V, tome 205.
- **Charney, J.I.**, “Progress in International Maritime Boundary Delimitation Law”, *American Journal of International Law*, 1994, n° 88.
- **Coleman-Norton, P.R.**, Borune, F.C., Johanson, A. C., *Ancient Roman Statutes, The Corpus of Roman Law (Corpus Juris Romani)*, Austin, University of Texas, 1961, vol. II.
- **Colombos, John C.**, *The International Law of the Sea*, London, Longmans, 1959.
- **Combacau, Jean**, *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986.
- **Conforti, Benedetto**, *The Law and Practice of the United Nations*, Martinus Nijhoff Publisher, Leiden/Boston, 2005.
- **Craven, M.C.R.**, “What’s in a Name? The Former Yugoslav Republic of Macedonia and Issues of Statehood”, *Australian Yearbook of International Law*, 1995, n° 16.
- **Crawen, Matthew**, “The European Arbitration Commission on Yugoslavia”, *British Year Book of International Law*, 1995, vol. 66.
- **Crawford, James**, *The Creation of States in International Law*, Clarendon Press, Oxford, 2006.
- **Cukwurah, A.O.**, *The Settlement of Boundary Disputes in International Law*, Manchester, University Press, 1967.
- **Cvijić, Jovan**, „Granice i sklop naše zemlje”, *Srpski književni glasnik*, 1920.
- **Čolović, Vladimir**, „Međunarodnopravni kontinuitet na teritoriji Jugoslavije u periodu 1941–1945., i nakon Drugog svetskog rata”, u: *20 godina o razbijanja Jugoslavije*, Beograd, Institut za uporedno pravo, 2011.
- **Čulinović, Ferdo**, *Okupatorska podjela Jugoslavije*, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1970.
- **Ćirković, Marija**, Golić, Rajko, „Problem granice između Srbije i Bosne i Hercegovine kod naselja Sastavci”, *Collection of Papers*, Geographical Institute „Jovan Cvijić”, 2007, n° 57.
- **Ćorić, Vesna**, Fernandez Jankov, Fernanda, „*Utī possidetis* i pravo na samoopredeljenje”, *Pravni život*, 2007, br. 13.

- **Davorin Rudolf**, *Međunarodno pravo mora*, Zagreb, Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti, 1985.
- **Dedijer, Vladimir**, „Pokoravanje i komadanje Jugoslavije”, u: Ivan Božić (ur.), *Istorija Jugoslavije*, Beograd, Prosveta, 1973.
- **Dedijer, Vladimir**, „Nova država u međunarodnim odnosima”, u: *Istorija Jugoslavije*. Beograd, Nolit, 1972.
- **Degan, Vladimir Đuro**, „Granice Republike Hrvatske na moru, Uporedno pomorsko pravo”, *Jadranski zavod HAZU*, Zagreb, 1995, vol. 37 br. 145-148.
- **Degan, Vladimir Đuro**, „O granicama na prostorima mora, morskog dna i podzemlja”, *Uporedno pomorsko pravo*, 1991, br. 131–132.
- **Degan, Vladimir Đuro**, *Međunarodno pravo mora i izvori međunarodnog prava*, Zagreb, Informator, 1989.
- **Descamps, Pierre**, “La definition des droits acquis”, *Revue Générale de Droit International Public*, 1908, vol. 15.
- **Despot, Milivoj**, *Suverenitet u prostoru iznad državne teritorije*, Beograd, 1966.
- **Dimitrijević, Duško**, „Međunarodno–pravni tretman graničnih sporova na prostoru bivše Jugoslavije”, *Međunarodni problemi*, 2003, br. 3-4.
- **Dimitrijević, Duško**, „Sukcesija SFR Jugoslavije u svetlosti pravila međunarodnog prava”, *Godišnjak Udruženja za međunarodno pravo Srbije i Crne Gore*, 2004, br. 1.
- **Dimitrijević, Duško**, „Međunarodno pravno razgraničenje na Jadranskom moru”, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 2004, vol. LXIII, br. 2-3, str. 312–354.
- **Dimitrijević, Duško**, „Međunarodna uprava na teritoriji Kosova i Metohije”, *Pravni život*, 2006, tom IV, br. 12.
- **Dimitrijević, Duško**, „Mandat specijalnog predstavnika Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija na Kosovu i Metohiji”, Aleksandar Fatić (ur.), *Pitanja Kosmeta*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2006.
- **Dimitrijević, Duško**, „Suverenitet i međunarodno pravo”, *Strani pravni život*, 2006, br. 1-3, str. 51-63.
- **Dimitrijević, Duško**, „Nastanak i funkcionisanje međudržavnih foruma za saradnju u Evropi: Jedan pravni pregled”, u: Dragan Đukanović (ur.), *Međudržavni forumi u Evropi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2007.

- **Dimitrijević, Duško**, „Sukcesija članstva u Ujedinjenim nacijama – slučaj SFR Jugoslavije”, *Međunarodni problemi* 2007, br. 1.
- **Dimitrijević, Duško**, „Privremena uprava Ujedinjenih nacija na Kosovu i Metohiji i zaštita imovinskih prava”, *Teme*, 2007, knjiga XXXI, br. 3.
- **Dimitrijević, Duško**, *Međunarodnopravno regulisanje teritorije država*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2008.
- **Dimitrijević, Duško**, Đorđević, Stevan, *Međunarodno pravo ugovora*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2011.
- **Dimitrijević, Vojin**, „Promene na jugoslovenskom prostoru i međunarodna ljudska prava”, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996.
- **Dimitrijević, Vojin**, “The Construction of States: Nationalism and the Definition of Nation-States in Post-Communist European Countries”, in: B. Stern (ed.), *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe*, Kluwer Law International, The Hague/Boston/London, 1998.
- **Dinh, Nguyen Quoc**, Daillier, Patrick, Pellet, Alain *Droit international public*, Paris, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1999.
- **Dugin, Aleksandar**, *Osnovi geopolitike, Geopolitička budućnost Rusije*, Ekopres, Beograd, 2004, knjiga I.
- **Đorđević, Jovan**, *Ustavno pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1978.
- **Đorđević, Stevan**, Dimitrijević, Duško, *Međunarodno pravo ugovora*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2011.
- **Đorđević, Stevan**, *O kontinuitetu država s posebnim osvrtom na međunarodnopravni kontinuitet Kraljevine Jugoslavije i FNRJ*, (teza), Beograd, Naučna knjiga, 1967.
- **Elferink, A.G. Oude**, Rothwell, D.R. (eds), *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*, The Hague, Kluwer Law International, 2001.
- **Etinski, Rodoljub**, „Datumi sukcesije prema mišljenju Badinterove komisije”, u: *Sukcesija i kontinuitet Savezne Republike Jugoslavije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000.
- **Etinski, Rodoljub**, *Međunarodno javno pravo*, Novi Sad, Pravni fakultet, 2004.
- **Fabri, Ruiz**, “Regles cotumieres generales et droit international fluvial”, *Annuaire Français de Droit International*, 1990.

- **Fauchille, Paul**, “Le domain aerien et la regime juridique des aèrostate”, *Revue Générale de Droit International Public*, 1901.
- **Fawcett, C. B.**, *Frontiers, a Study in Political Geography*, Oxford, Clarendon Press, 1918.
- **Felike, G. G.**, *Međunarodno pravo i granični problemi u Africi*, Pravni fakultet u Beogradu, 1982.
- **Fernandez Jankov, Fernanda, Ćorić, Vesna**, „*Uti possidetis* i pravo na samoopredeljenje”, *Pravni život*, 2007, br. 13.
- **Filipović, Valerija, Gržetić, Zvonko, Barić Punda, Vesna**, „O granicama u sjevernom Jadranu (1948–2009.) s posebnim osvrtom na kronološki kartografski prikaz”, *Poredbeno pomorsko pravo*, 2010, br. 164.
- **Fitzmaurice, Gerald**, “The General Principles of International Law considered from the Standpoint of the Rule of Law”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1957, vol. 92.
- **Franck, Thomas**, “The Emerging Right to Democratic Governance”, *American Journal of International Law*, vol. 86, n° 46.
- **Garner, James Wilford**, “The Doctrine of Thalweg”, *British Year Book of International Law*, 1935. n° 16.
- **Gidel, Gilbert**, *Le droit international public de la mer*, Etablissements Mellottée, Paris, 1934, vol. III.
- **Goedhart, Robert F.A.**, “The Never Ending Dispute: Delimitation of Air Space and Outer Space”, *Forum for Air and Space Law*, 1996, vol. 4, n° 6–7.
- **Goedhius, D.**, “The problems of the frontiers of Outer Space and Air Space”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1982, vol. 174.
- **Golić, Rajko**, „Međurečje – bosanska enkalva u Srbiji”, *Globus*, Srpsko geografsko društvo, 2010, br. 33.
- **Gosar, Anton**, “Border Puzzle: The Results of Disintegration and EU Integration Processes on the Territory of the Former Yugoslavia”, *Euroasia Border Review*, 2012, vol. 3, n° 1.
- **Gržetić, Zvonko, Barić Punda, Vesna, Filipović, Valerija**, „O granicama u sjevernom Jadranu (1948–2009.) s posebnim osvrtom na kronološki kartografski prikaz”, *Poredbeno pomorsko pravo*, 2010, br. 164.
- **Guani, Albert**, “La solidarité internationale dans l’Amérique Latine”, *Recueil des Cours, Académie de Droit International*, 1925, vol. 3.

- **Guskova, Jelena**, *Istorija jugoslovenske krize 1990–2000*, Igam, Beograd, 2003, knjiga I i II.
- **Hall, Duncan**, “The International Frontier”, *American Journal of International Law*, 1948, vol. 42.
- **Hartshorne, Richard**, “Suggestion on the Terminology of Political Boundaries”, *Mitteilungen des Vereins der Geographen an der Univeristät Leipzig*, 1936.
- **Haushofer, Karl**, *Grenzen in ihrer geographischen und politischen Bedeutung*, Heidelberg, Kurt Vowinckel Verlag, 1939.
- **Heipke, Christian**, Al Sayel, Mohammed, Lohmann, Peter, “International Boundary Making – Three Case Studies”, *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, Vol. XXXVIII-1-4-7/W5, 2009.
- **Hensel, P.R.**, Allison, M.E., Khanani, A., “Territorial Integrity Treaties, *Uti Possidetis*, and Armed Conflict over Territory”, in: *Building Synergies—Institutions and Cooperation in World Politics*, Shambaugh Conference, University of Iowa, 2006.
- **Hensel, Paul R.**, Mitchell, “Conflict management of riparian disputes”, *Political Geography*, 2006, vol. 25.
- **Huber, Max**, “Ein Beitrag zur von der Gebietshoheit an Grenzflüssen”, *Zeitschrift für Völkerrecht*, 1907.
- **Isaković, Zlatko**, „Položaj Makedonije u balkanskom okruženju”, *Međunarodna politika*, 1994,ol. XLV, br. 1024.
- **Janković, Dragoslav**, Mirković, Mirko, *Državnopravna istorija Jugoslavije*, Beograd, Naučna knjiga, 1984.
- **Jenks, Wilfred**, “International Law and Activities in Space”, *International and Comparative Law Quarterly*, 1956.
- **Jennings, Robert Y.**, *The Acquisition of Territory in International Law*, Manchester, Manchester University Press, 1963.
- **Johanson, A. C.**, Coleman-Norton, P.R., Borune, F.C., *Ancient Roman Statutes, The Corpus of Roman Law (Corpus Juris Romani)*, Austin, University of Texas, 1961, vol. II.
- **Jones, Stephen B.**, *Boundary Making, a handbook for statesmen*, Washington, Rumford Press, 1945.
- **Jovanović, Jovan M.**, *Diplomatska istorija Nove Evrope (1918-1939)*, Beograd, Izdavačka knjižara Koste Jovanovića, 1939, knjiga II.

- **Jovanović, Jovan M.**, Stvaranje zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd, SKZ, 1930, knjiga III.
- **Jovanović, Slobodan**, *Ustavno pravo Kraljevine SHS*, Beograd, Izdavačka knjižnica Gece Kona, 1924, knjiga II.
- **Jovičić, Miodrag**, „Vlada u izbeglištvu, njen pravni status i ovlašćenja”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1959, br. 1.
- **Jovičić, Miodrag**, *Državnost federalnih jedinica*, Izdavačka zadruga Politika i društvo, Naučna knjiga, Beograd, 1992.
- **Kaeckenbeeck, Georges**, “Le protection internationale des droit acquis”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1937–1, vol. 59.
- **Kaeckenbeeck, Georges**, *International Rivers*, London, Sweet & Maxwell, 1918.
- **Kaikobad, K.H.**, “Some Observations on the Doctrine of Continuity and Finality of Boundaries”, *British Yearbook of International Law*, 1983, n° 54.
- **Kaluderović, Vodosav**, „Osimski sporazumi i razgraničenje na terenu”, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, Vojno-geografski institut, 1994.
- **Kardrum, Irena**, Rudolf, Davorin, „Sporazum o arbitraži između Hrvatske i Slovenije”, *Poredbeno pomorsko pravo*, 2010, br. 164.
- **Kathleen Clauseen**, “Invisible Borders: Mapping out Virtual Law?”, *Denver Journal of International Law and Policy*, 2010, vol, 37.
- **Kelsen, Hans**, *Principles of International Law*, New York, Holt, Reinhart and Winston, 1966.
- **Khanani, A.**, Hensel, P.R., Allison, M.E., “Territorial Integrity Treaties, *Uti Possidetis*, and Armed Conflict over Territory”, in: *Building Synergies—Institutions and Cooperation in World Politics*, Shambaugh Conference, University of Iowa, 2006.
- **Kicošev, Saša**, „Naša politika razgraničenja na Konferenciji o miru u Parizu 1919-1920”, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, 1994.
- **Klemenčić, Mladen**, “Internal Order and Identities of Bosnia and Herzegovina”, *Boundary and Security Bulletin*, International Boundaries Research Unit, 2001, vol. 4, n° 4.
- **Klemenčić, Mladen**, Schofield, Clive, “Maritime Boundaries Claims and Disputes in the Adriatic Sea”, In the “Razor’s Edge”, Clive Schofield (ed.), 1996.

- **Klemenčić, Mladen**, Shofield, Clive, An Unhappy birthday in former Yugoslavia: a Croatian Border War, *Boundary and Security Bulletin*, 1995, n° 2.
- **Klemenčić, Mladen**, Shofield, Clive, "The Croatia and Slovenia: Four Hamlets Case", *Boundary and Security Bulletin*, IBRU, 1995.
- **Knežević Predić**, Vesna, „Princip *uti possidetis juris* u praksi međunarodnih sudova”, *Međunarodni problemi*, 2001, br. 4.
- **Komlozi, Andrea**, Beker, Joahim, *Granice u savremenom svetu, zone linije, zidine u istorijskom poređenju*, Beograd, Filip Višnjic, 2005.
- **Koskenniemi, Marti**, From Apology to Utopia, The Structure of International Legal Argument. Helsinki, Lakimiesliiton Kustannus, 1989.
- **Kosminski, E. A.**, *Istorija Srednjeg veka*, Beograd, Prosveta, 1945.
- **Kostić, Laza**, „Proishodne norme”, *Pravna misao*, 1939.
- **Kostić, M.**, Stanković, Sava, „Aktuelno stanje granica SR Jugoslavije i obaveze službe za granice Saveznog ministarstva za inostrane poslove”, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, Vojno-geografski institut, 1994.
- **Kovačević, Živorad**, *Međunarodno pregovaranje*, Beograd, Diplomatska akademija MSP SCG, 2004.
- **Kozličić, Mithad**, Orešković, Zvonko, Tuno, Nedim, Mulahusić, Admir, „Rekonstrukcija granice Sutorinskog izlaza Bosne i Hercegovine na Jadransko more korištenjem starih geografskih karata”, *Kartografija i geoinformacije*, 2011, vol. 10, n° 16.
- **Krbek, Ivo**, *Upravno pravo*, Zagreb, Jugoslovenska štampa, 1932, knjiga II.
- **Kreća, Milenko**, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet u Beogradu, Službeni glasnik, 2007.
- **Kreća, Milenko**, "Succession and Continuity of Yugoslavia", *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1992, br. 2-3.
- **Kreća, Milenko**, „O datumu sukcesije, par kritičkih napomena o mišljenju n° 11. Badenterove Arbitražne komisije”, u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije*, Beograd, 1994.
- **Kreća, Milenko**, „Osnovna pitanja sukcesije u jugoslovenskom slučaju”, u: *Nasleđe i naslednici Jugoslavije*, Beograd, 1994.
- **Kreća, Milenko**, *Badenterova arbitražna komisija – kritički osvrt*, Beograd, Jugoslovenski pregled, 1993.

- **Kreća, Milenko**, *Prestanak dejstva ugovora u savremenom međunarodnom javnom pravu*, Beograd, Naučna knjiga, 1988.
- **Krivokapić, Boris**, *Aktuelni problemi međunarodnog prava*, Beograd, Službeni glasnik, 2011.
- **Krizman, Bogdan**, „Pitanje međunarodnog priznanja jugoslovenske države 1919. godine”, u: *Istorija XX veka*, tom III, Beograd 1962.
- **Krizman, Bogdan**, *Pitanje granica Kraljevstva SHS posle Prvog svetskog rata*, u: *Politički život Jugoslavije (1914-1915)*, Beograd, 1973.
- **Krizman, Bogdan**, *The 1919-1920 Peace Conference in Paris and Yugoslav State: An Historical Evolution*, in: *The Creation of Yugoslav State 1914-1918*, Santa Barbara 1980.
- **Krizman, Bogdan**, *Vanjska politika jugoslavenske države (1918-1941)*, Školska knjiga, Zagreb, 1975.
- **La Blache, Paul Vidal de**, *Principes de géographie humaine*, Paris, A. Colin, 1922.
- **La Pradelle, Paul de Geouffre de**, *La frontière, Étude de droit international*, Paris, 1928.
- **Lalonde, Suzanne**, *Determining Boundaries in a Conflicted World: The Role of Uti Possidetis*, Montreal, Mc-Gill-Queen's University Press, 2002, Ch. I.
- **Lauterpacht, Hersch**, *Private Law, Sources and Analogies of International Law*, Longmans, London, 1927.
- **Le Fir, Luj**, *Međunarodno javno pravo*, Geca Kon, Beograd, 1934.
- **Lederer, Ivo J.**, *Jugoslavia at the Paris Peace Conference: A Study in Frontiermaking*, New Haven, 1963.
- **Lekić, Bogdan, Zečević, Miodrag**, *Državne granice i unutrašnja teritorijalna podela Jugoslavije*, Beograd, Građevinska knjiga, 1991.
- **Lekić, Bogdan, Zečević, Miodrag**, *Frontiers and Internal Territorial Division in Yugoslavia*, Belgrade, Srboštampa, 1991.
- **Lilić, Borislava**, *Istorija Pirota i okoline*, Pirot, 1994.
- **Lohmann, Peter, Heipke, Christian, Al Sayel, Mohammed**, “International Boundary Making – Three Case Studies”, *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, Vol. XXXVIII-1-4-7/W5, 2009.
- **Lord Curzon of Keddelston**, *Frontiers*, The Romanes Lecture, Oxford, 1907.

- **Lučić, Mira**, Vio, Igor, "The Adriatic Sea and UNCLOS : The Croatian Maritime Code and Legal Regime of its Exclusive Economic Zone", in: *Problems of Regional Seas*, 2001.
- **Lukić, Radomir**, „Član 116. Ustava i Uredba o banovini Hrvatskoj”, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1940. br. 2.
- **Lukić, Vladimir**, „Konfliktnost Avnojevskih granica”, u: Zmago Jelinčič (ur.), *O sukcesiji Jadranskog mora i o granicama unutar bivše SRF Jugoslavije*, SNS Slovenija, Institut za noviju istoriju, Ljubljana–Beograd, 20. septembar 2003.
- **MacMahon, Sir Henry**, "International Boundaries", *Journal of the Royal Society of Arts*, 1935, n° 84.
- **Malenovsky, Jiri**, "Problemes juridiques liés a la partition de la Tchecoslovaquie, y compris tracé de la frontiere", *Annuaire francais de droit international*, 1993, n° 39.
- **Marković, Brana**, Jugoslovenska kriza i svet, hronologija događaja januar 1990 – decembar 1995, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000.
- **Marković, Ljiljana**, Petranović, Branko, *Zapisnici NKOJ-a i Privremene vlade DFJ 1943–1945*, Memorijalni centar „Josip Broz Tito”, Beograd, 1991.
- **Mates, Leo**, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Beograd, Nolit, 1976.
- **McLaughlin, Mitchell**, Sara, Hensel, Paul R., "Conflict management of riparian disputes", *Political Geography*, 2006, vol. 25.
- **McNair, Arnold D.**, *The Law of Treaties*, Oxford, University Press, 1961.
- **Milićević, Nikola**, „Godina u pamćenju”, *Forum*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1990, vol. 60, br. 7/8.
- **Milojević, Momir**, „Mišljenja Arbitražne komisije o Jugoslaviji”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1993, br. 3.
- **Milošević, Miladin**, „Uspostavljanje međudržavne granice između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Albanije posle Prvog svetskog rata (1919-1926)”, u: *Slanovništvo slovenskog porijekla u Albaniji*, Cetinje, 1990.
- **Mirković, Mirko**, Janković, Dragoslav, *Državnopravna istorija Jugoslavije*, Beograd, Naučna knjiga, 1984.

- **Mitrović, Andrej**, *Jugoslavija na konferenciji mira (1919-1920)*, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, 1969.
- **Mitrović, Andrej**, *Srbija u Prvom svetskom ratu*, Beograd, SKZ, 1984.
- **Moore, John Bassett**, *Brazil and Peru, Boundary Question*, New York, The Knickerbocker Press, 1904.
- **Moore, John Bassett**, *The History and Digest of International Arbitrations to which the United States has been a Party*, Washington, Government Printing Office, 1898, vol. II.
- **Mulahusić, Admir**, Kozličić, Mithad, Orešković, Zvonko, Tuno, Nedim, „Rekonstrukcija granice Sutorinskog izlaza Bosne i Hercegovine na Jadransko more korištenjem starih geografskih karata”, *Kartografija i geoinformacije*, 2011, vol. 10, n° 16.
- **Mullerson, Rein**, “The Continuity and Succession of States by Reference to the former USSR and Yugoslavia”, *International and Comparative Law Quarterly*, 1993, n° 42.
- **Mullerson, Rein**, “Law and Politics of States: International Law on Succession of States”, in *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe*, The Hague, 1998.
- **Nelson, L.D.M.**, “The Arbitration of Boundary Disputes in Latin America”, *Netherlands International Law Review*, 1973, n° 20.
- **Nikitović, Časlav**, *L'affaire du monastere de Saint-Naum*, Paris, Etude de droit international public, 1927.
- **Nikolić, Srećko M.**, „O problemu razgraničenja između Republike Srbije i BJR Makedonije na prostoru Šar planine”, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, Vojno-geografski institut, 1994.
- **Ninčić, Đuro**, “Les implications générales juridiques et historiques de la Déclaration de Helsinki”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1977.
- **Ninčić, Momčilo**, *Spoljna politika Kraljevine SHS (1922-1924)*, Beograd, 1924.
- **Ninčić, Momčilo**, *Spoljna politika Kraljevine SHS (1924-1926)*, Beograd, 192.
- **Novaković, Mileta**, *Osnovi međunarodnoga javnog prava*, Beograd, Jugoslovensko udruženje za međunarodno pravo, 1936, knjiga prva.
- **Novaković, Stojan**, „Boko Kotorska”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1996, br. 3.

- **Obradović, Konstantin**, „Problemi vezani za sukcesiju SFRJ”, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996.
- **O’Connell, Daniel P.**, *State Succession in Muncipial and International Law*, Cambridge, 1967, vol. II.
- **Oda, Shigeru**, “Exclusive Economic Zone”, in: *Encyclopedia of Public International Law*, R. Bernhardt ed., Vol. II, Amsterdam, 1995, pp. 305–312.
- **Oda, Shigeru**, “International Law of the Resources of the Sea”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1969. vol. II, no° 127.
- **Oppenheim, Lassa**, *International Law*, London, Longmans, 1952, vol. I.
- **Orešković, Zvonko**, Tuno, Nedim, Mulahusić, Admir, Kozličić, Mithad, „Rekonstrukcija granice Sutorinskog izlaza Bosne i Hercegovine na Jadransko more korištenjem starih geografskih karata”, *Kartografija i geoinformacije*, 2011, vol. 10, n° 16.
- **Pauw, Francis De**, *Grotius and the Law of the Sea*, Brussels, Editions de Institut de Sociologie, 1965.
- **Pavić, Radovan**, „Problem hrvatsko-crnogorske granice na moru”, *Anali Hrvatskog politikološkog društva*, 2001.
- **Pavlica, Branko**, „Iz diplomatske istorije Balkana: Razgraničenje Jugoslavije sa Albanijom 1921–1926”, u: *Savremeni balkanski izazovi*, Beograd, 2009.
- **Pavlica, Branko**, „Proces demarkacije i obeležavanja srpsko-makedonske granične linije”, *Vojno delo*, 2009, br. 2.
- **Pavlica, Branko**, „Razgraničenje Jugoslavije s Bugarskom (1919–1922)”, *Tokovi istorije*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2002.
- **Pavlica, Branko**, *Državne granice Republike Srbije*, Beograd, Radojković-Smederevo, 2011.
- **Pejčić, Predrag**, *Suverenost nad vazдушnim prostorom s posebnim osvrtom na praksu SFRJ*, Beograd, Savremena administracija, 1977.
- **Pellet, Alain**, “La Commission d’Arbitrage de de la Conferéce Européene pour la Paix en Yugoslavié”, *Annuaire Français de Droit International*, 1991; *ibid.*, 1992; *ibid.*, 1993.
- **Pellet, Alain**, “Legal Opinion on Certain Questions of International Law Raised by the Reference”, in: *Self-determination in International Law Quebec and Lessons Learned*, The Hague, 2000.

- **Pellet, Alain**, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples", *European Journal of International Law* 1992.
- **Perazić, Gavra**, „Međunarodnopravni aspekt prava na samoopredeljenje, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1990, br. 1–2.
- **Perazić, Gavra**, *Skadarsko jezero i rijeka Bojana u međunarodnom pravu*, Titograd, 1981.
- **Perazić, Gavro**, „Neka granična međunarodno-pravna pitanja između Jugoslavije i Albanije u periodu između dva svjetska rata”, u: *Slanovništvo slovenskog porijekla u Albaniji*, Cetinje, 1990.
- **Pereira, Albert G.**, *La succession d' Etats en matière de traité*, Pédone, Paris, 1969.
- **Petranović, Branko**, Marković, Ljiljana, *Zapisnici NKOJ-a i Privremene vlade DFJ 1943–1945*, Memorijalni centar „Josip Broz Tito”, Beograd, 1991.
- **Petranović, Branko**, Zečević, Momčilo, *Jugoslavija 1918-1984*, Beograd, Rad, 1985.
- **Petrović, Dragoljub**, *Konstituisanje federalne Srbije*, Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, Beograd, 1988.
- **Pindić, Dimitrije**, „Načelo zajedničkog nasljedstva čovečanstva kao alternativa i moguća solucija za buduća istraživanja i eksploataciju na Antarktiku”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1984, br. 3.
- **Pindić, Dimitrije**, „Neka aktuelna pitanja međunarodnog položaja Antarktika”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1986, br. 1.
- **Potemkin, V.P.**, *Istorija diplomatije*, knjiga prva, Državni izdavački zavod Jugoslavije, Beograd, 1945.
- **Prescott, Victor**, Triggs, Gillian D., *International Frontiers and Boundaries: Law, Politics and Geography*, Martinus Nijhoff Publishers Leiden, 2008.
- **Pustišek, Ivo**, „O tzv. etničkoj liniji u STT”, *Međunarodni problemi*, 1953, br. 3.
- **Račić, Obrad**, *Osnovna načela kosmičkog prava*, Beograd, 1972.
- **Račić, Obrad**, „SR Jugoslavija: Diskontinuitet članstva u Ujedinjenim nacijama”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1993, br.1-2.

- **Račić, Obrad**, „Relevantno pravo sukcesije država u oblasti državne imovine, arhiva i dugova”, u: *Sukcesija i kontinuitet Savezne Republike Jugoslavije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2000.
- **Radojković, Miloš**, *Rat i međunarodno pravo*, Beograd, Odbor za udžbenike stručnog udruženja studenata prava, 1947.
- **Rangel, Vincente Marotta**, “La plateu continental dans la Convention de 1982 sur la Droit de la mer”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1987, vol. V, no° 194.
- **Ratner, Steven**, “Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States”, *American Journal of International Law*, 1996, vol. 4, n° 90.
- **Ratzel, Friedrich**, *Anthropogeographic*, London, Oxford Unveristy Press, 1927.
- **Ratzel, Friedrich**, *Politische Geographie*, München und Leipzig, R. Oldenbourg, 1897.
- **Reed, Michael W.**, Shalowitz, Aaron L., *Shore and Sea Boundaries*, Washington, Office of Coast Survey, 1962, Ch.3.
- **Reeves, J.S.**, “International Boundaries”, *American Journal of International Law*, 1944, vol. 38.
- **Reeves, Jesse S.**, “Hague Codification Conference: Territorial Seas”, *Ameriacan Journal of International Law*, 1930, n° 24.
- **Reinhardt, Dean N.**, *The Vertical Limit of State Sovereignty*, Montreal, Institute of Air and Space Law, McGill University, 2005.
- **Reisman W. Michael**, Arsanjani, Mahnoush H., Westerman, Gayl S., Wiessner, Siegfried, *International Law in Contemporary Perspective*, Foundation Press, New York, 2004.
- **Ribbelink, Oliver**, “State Succession and the Recognition of States and Governments”, in : Jan Klebbers, Martti Koskenniemi, Oliver Ribbelnik, Andreas Zimmermann (eds), *State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition: The Pilot Project of the Council of Europe*, Kluwer Law International, The Hague, 1999.
- **Rich, Roland**, “Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union”, *European Journal of International Law*, 1993, vol. 4, n°1.
- **Rossene, Shabtai**, *The Law of Treaties, Guide to Legislative History of the Vienna Convention*, Leyden, 1970.

- **Rothwell, D.R.**, Elferink, A.G. Oude (eds), *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*, The Hague, Kluwer Law International, 2001.
- **Rudolf, Davorin**, *Morski gospodarski pojas u međunarodnom pravu*, Split, Pravni fakultet, 1988.
- **Rudolf, Davorin**, Kardrum, Irena, „Sporazum o arbitraži između Hrvatske i Slovenije”, *Poredbeno pomorsko pravo*, 2010, br. 164.
- **Rudolf, Davorin**, *Terminologija međunarodnog prava mora*, Split, Pravni fakultet, 1980.
- **Rutar, Dolores**, Delimitacija piranskega zaliva: gordijski vozeli ali mednarodnopravno rešljiv spor?, Fakultet za družbene vede, Ljubljana, 2008.
- **Rutherford, Geddes W.**, “Spheres of Influence: An Aspect of Semi-Suzerainty”, *American Journal of International Law*, 1926, n° 20.
- **Scell, Georges**, *Precis de droit des gens*, Paris, 1932.
- **Schofield, Clive**, Klemenčić, Mladen, An Unhappy birthday in former Yugoslavia: a Croatian Border War, *Boundary and Security Bulletin*, 1995, n° 2.
- **Scott, James Brown**, *The Hague Court Reports*, New York, Oxford University Press, 1916.
- **Scott, James Brown**, “The Swiss Decision in the Boundary Dispute between Colombia and Venezuela”, *American Journal of International Law*, 1922, n° 3.
- **Shalowitz, Aaron L.**, Reed, Michael W., *Shore and Sea Boundaries*, Washington, Office of Coast Survey, 1962, Ch.3.
- **Sharma, Surya P.**, “Territorial Sea: The Technique of Delimitation”, *Encyclopedia of Public International Law*, ed. R. Bernhardt, Amsterdam, 2000, Vol. IV.
- **Shaw, Malcolm N.**, “Peoples, Territorialism and Boundaries”, *European Journal of International Law*, 1997, vol. 8.
- **Shaw, Malcolm N.**, “The Heritage of States: The Principle of Uti Possidetis Juris Today”, *British Yearbook of International Law*, 1997, n° 6.
- **Shaw, Malcolm N.**, “Title, Control and Closure? The Experience of the Eritrea-Ethiopia Boundary Commission”, *International and Comparative Law Quarterly*, 2007, vol. 56.

- **Sibert, Marcel**, *Traité de droit international public*, Dalloz, Paris, 1951, vol. I.
- **Sinclair, I.**, “Estoppel and Acquiescence”, *Fifty Years of the I.C.J.*, Cambridge, 1996.
- **Stanković, Đorđe**, *Nikola Pašić i stvaranje jugoslovenske države 1914–1921*, (teza), Beograd, 1978.
- **Stanković, Sava**, „Istorijat razgraničenja Jugoslavije sa susedima: Sporazumno menjanje granice među susedima“, *Vojska*, Beograd, april 1993.
- **Stanković, Sava**, Kostić, M., „Aktuelno stanje granica SR Jugoslavije i obaveze službe za granice Saveznog ministarstva za inostrane poslove“, u: *Osnovni principi razgraničenja država*, Beograd, Vojno-geografski institut, 1994.
- **Stanojević, Nikola S.**, „Propisi i organizacija javne vlasti o banovinskim službenicima, o upravnom sudu i o računskom sudu banovine Hrvatske“, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1940, br. 5/6.
- **Stojanović, Tihomir**, „Razgraničenje SR Jugoslavije sa Makedonijom“, *Vojska*, 1994.
- **Stojković, Momir**, „Definitivno rešenje tzv. Tršćanskog pitanja, *Međunarodni problemi*, 1977.
- **Šahović, Milan**, “Le droit international et la crise en ex-Yougoslavie”, *Coursos Euromediterraneos Bancaja de Derecho Internacional*, 1993, vol. 3.
- **Šahović, Milan**, “La reconnaissance mutuelle entre les Républiques de l’ex-Yugoslavie”, *Annuaire Français de Droit International*, 1996.
- **Šahović, Milan**, „Raspad SFRJ i stvaranje novih država“, u: Milan Šahović (ur.), *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1996.
- **Šahović, Milan**, „Spor oko Prevlake i međunarodno pravo“, *Republika*, br. 278/2002.
- **Škarić, Svetomir**, „Evolucija ustavnosti u socijalističkoj Jugoslaviji“, u: *Dva veka savremene ustavnosti*, Beograd, SANU, 1990.
- **Škrabalo, Ivo**, „Pravo naroda na samoopredeljenje i međunarodna zajednica“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1976, broj 1.
- **Štambuk-Škalić, M.**, „Hrvatska istočna granica u dokumentima 1945-1947“, *Fontes: izvori za hrvatsku povjest*, Zagreb, 1/1995.

- **Šuman, Karlo**, „Granične linije FNR Jugoslavije i njihova problematika”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1955, br. 1.
- **Tasić, Dorđe**, „L’histoire constitutionnelle de la Serbie”, *Revue d’histoire politique et constitutionnelle*, 1938, n° 2.
- **Taylor, Paul**, “The Institutions of the United Nations and the Principle of Consonance: An Overview” in: Paul Taylor and A.J.R. Groom (eds.), *The United Nations at the Millennium*, London, Continuum, 2000.
- **Todorović, Desanka**, „Pitanje jugoslovensko-bugarske granice na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine”, *Istorija XX veka*, 1968, sveska IX.
- **Torres Bernardes**, Santiago, “The ‘*Utī Possidetis* Principle’ in Historical Perspective”, *Völkerrecht zwischen normativen Anspruch und politischer Realität*, Festschrift für Karl Zemanek, Duncker & Humblot, Berlin, 1994.
- **Trajković, Miodrag**, „Pojam državne teritorije u međunarodnom vazдушnom pravu”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1974, br. 1-3.
- **Triggs, Gillian D.**, Prescott, Victor, *International Frontiers and Boundaries: Law, Politics and Geography*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008.
- **Tuno, Nedim**, Mulahusić, Admir, Kozličić, Mithad, Orešković, Zvonko, „Rekonstrukcija granice Sutorinskog izlaza Bosne i Hercegovine na Jadransko more korištenjem starih geografskih karata”, *Kartografija i geoinformacije*, 2011, vol. 10, n° 16.
- **Turkalj, Krisitan**, „Razgraničenje teritorijalnog mora između Hrvatske i Slovenije u sjevernom Jadranu (Piranski zaljev)”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2001, br. 5.
- **Van Dunem**, Francca Dias F.J., *Les frontieres Africaines*, thésé, Marseilles-aix, 1969.
- **Vasiljević, Jovan Hadži**, „Caribrod i Bosilgrad”, *Bratstvo*, Beograd, 1924.
- **Vasović, Milorad**, „Naučni problemi i povlačenje državnih granica”, u: *Osnovni pricip razgraničenja država*, Beograd, Vojnogeografski institut, 1994.
- **Verdross, Alfred**, “Le fundament du droit international”, *Recueil des Cours Académie de Droit International*, 1927, vol. 16.

- **Verplaetse, Julien Gustave**, *International Law in Vertical Space, Air Outer Space, Ether*, New York, 1960.
- **Vidas, Davor**, „Problem suverenosti na Antarktiku”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1986, br. 2–3.
- **Vidas, Davor**, *Hrvatsko-slovenačko razgraničenje*, Zagreb, Školska knjiga, 2009.
- **Vilimanovitch, Miloško**, *Zone libre Serbe à Salonique*, Paris, A. Rousseau, 1926.
- **Vio, Igor, Lučić**, Mira, “The Adriatic Sea and UNCLOS : The Croatian Maritime Code and Legal Regime of its Exclusive Economic Zone”, in: *Problems of Regional Seas*, 2001.
- **Visscher, Charles de**, *Les effectivites du droit international public*, Paris, 1967.
- **Vladislavljević, Milan**, „Banovina Hrvatska”, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1940, br. 2.
- **Voitovich, Sergei A.**, “The Commonwealth of Independent States: An Emerging Institutional Model”, *European Journal of International Law*, 1993, n° 4.
- **Vojvodić, Mihajlo**, „Razgraničenje Srbije i Crne Gore s Albanijom 1912-1913. godine”, *Istorijski časopis*, Beograd, 1989.
- **Vrbošić, Josip**, „Državnopravna pripadnost Baranje Republici Hrvatskoj i što u ovom trenutku znači tzv. Oblast Srema i Baranje”, u: *Jugoistočna Europa 1918–1995*, Zadar, Hrvatski informativni centar, 1995.
- **Vukas, Budislav**, „Pomorski zakonik Republike Hrvatske i međunarodno pravo mora”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2008, vol. 58, br. 1-2.
- **Vukasović, Vid**, „Neke kritičke primedbe na ulogu UN tokom jugoslovenske krize”, *Međunarodni problemi*, br. 2, 1998.
- **Waldok, Sir Humphrey**, “Third Report on the Law of Treaties”, UN doc. A/CN. 4/147.
- **Weller, Marc**, “International Response to the Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia”, *American Journal of International Law*, 1991, vol. 86, n° 3.
- **Westerman, Gayl S.**, Wiessner, Siegfried, Reisman W. Michael, Arsanjani, Mahnoush H., *International Law in Contemporary Perspective*, Foundation Press, New York, 2004.

- **Westlake, John**, *International Law*, Cambridge, University Press, 1904, vol. I.
- **Wiessner, Siegfried**, Reisman W. Michael, Arsanjani, Mahnoush H., Westerman, Gayl S., *International Law in Contemporary Perspective*, Foundation Press, New York, 2004.
- **Woldridge, Frank**, "The *Utī Possidetis* Doctrine", *Encyclopedia of Public International Law*, Max Planck Institute for Comparative and International Law, Elsevier Science B.V., Amsterdam, 2000, vol. IV.
- **Wood, Michael C.**, "Participation of former Yugoslav States in the United Nations and in Multilateral Treaties", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 1997, vol. I.
- **Woolsley, L. H.**, "Boundary Disputes in Latin America", *American Journal of International Law*, 1931, n° 25.
- **Yakemtchouk, Romain**, *L'Afrique en droit international*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1971.
- **Zečević, Miodrag**, Lekić, Bogdan, *Državne granice i unutrašnja teritorijalna podela Jugoslavije*, Beograd, Građevinska knjiga, 1991.
- **Zečević, Miodrag**, Lekić, Bogdan, *Frontiers and Internal Territorial Division in Yugoslavia*, Belgrade, Srboštampa, 1991.
- **Zečević, Momčilo**, Petranović, Branko, *Jugoslavija 1918-1984*, Beograd, Rad, 1985.
- **Zorčić, Milovan**, *Teritorijalno more*, Zagreb, 1953.
- **Živančević, Mihajlo M.**, *Jugoslavija i federacija*, Beograd, Privredni pregled, 1938.

Izvori iz međunarodne jurisprudencije

- "Anglo-French Continental Shelf Case", *International Law Reports*, 1977, n° 54.
- "Anglo-Norwegian Fisher case", *International Court of Justice Reports*, 1951.
- "Argentina –Chile Frontier Case", *International Law Reports*, 1966, vol. 38.

- “Beagle Channel Arbitration”, *International Law Reports*, vol. 52.
- “Boundary Arbitration” (Guatemala v. Honduras), Opinion and Award of the Special Boundary Tribunal, *UN Reports of International Arbitral Awards*, 1933, vol II.
- “Case Concerning Delimitation of Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area”, *International Court of Justice Reports*, 1984.
- “Case concerning Territorial Dispute between Libya and Chad”, *International Court of Justice Reports*, 1994.
- “Case Concerning the Arbitral Award made by the King of Spain on 23 December, 1960”, *International Court of Justice Reports*, 1960.
- “Case Concerning the Continental Shelf” (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta), *International Court of Justice Reports*, 1985.
- “Case Concerning the Frontier Dispute” (Burkina Faso v. Republic of Mali), Judgment of 22 December 1986, *International Court of Justice Reports*, 1986, § 20, 21; Case Summaries, para 1–15; 20–26.
- “Case concerning the Temple of Préah Vihear”, Preliminary Objections, *International Court of Justice Reports*, 1961.
- “Case Concerning the Temple of Préah Vihear”, *International Court of Justice Reports*, Judgment, 1962.
- “Continental Shelf Case” (Tunisia v. Libya), *International Court of Justice Reports*, 1982.
- “Continental Shelf” (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta), *International Court of Justice Reports*, Judgment, 1985.
- “Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Main Area”, Judgment, *International Court of Justice Reports*, 1984.
- “Eastern Greenland Cases”, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. A/B, n° 46, 1932.
- “Fisheries Case” (United Kingdom v. Norway), Judgment, *International Court of Justice Reports*, 1951.
- “Gulf Fonesca Case” (El Salvador v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 1992.
- “Interpretation of Treaty of Lausanne”, Advisory Opinion, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. B, n° 12, 1925.
- “Island of Palmas Case” (United States v. Netherlands), *American Journal of International Law*, 1928. vol. 32.

- “Jan Mayen Maritime Delimitation” (Denmark v. Norway), *International Court of Justice Reports*, 1993.
- “Land, Island and Maritime Frontier Case” (El Salvador v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 1992.
- “Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory”, *International Court of Justice Reports*, 2004.
- “Lotus” (France v. Turkey), *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. A, n° 10, 1927.
- “Maritime Delimitation Case” (Guinea v. Guinea Bissau), *International Law Reports*, Vol. 77; *International Legal Materials*, 1985, Vol. 25.
- “Minquiers and Ecrehos Case”, Judgement, *International Court of Justice Reports*, 1953.
- “Monastery of Saint-Naoum”, Advisory Opinion, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. B, n° 9, 1924.
- “North Sea Continental Shelf”, *International Court of Justice Reports*, 1969.
- “Nuclear Test Case”, *International Court of Justice Reports*, 1974.
- “Question of Jaworzina”, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Ser. B, n° 8, 1923; *Ibid.*, Ser. C, n° 4.
- “Rann of Kutch Case” (India v. Pakistan), *International Law Reports*, 1968, vol. 50.
- “Right of Passage over Indian Territory”, (Portugal v. India), Judgement, *International Court of Justice Reports*, 1960.
- “Temple of Preah Vihear Case” (Cambodia v. Thailand) , *International Court of Justice Reports*, 1962.
- “Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute” (Eritrea v. Yemen), *Award of the Arbitral Tribunal in the First Stage*, 9 October 1998.
- “The Case Anna”, *C. Robinson’s Admiralty Reports*, 1805, vol. 5, p. 373.
- “The Chamizal Arbitration”, *American Journal of International Law*, 1911, vol. 5.
- “The Grisbadana Boudary Case”, *American Journal of International Law*, 1929, vol. 23.

Odabrani izvori iz međunarodne prakse

- AHG/RES16/I of the OAU.
- *Annuaire de la Commission de Droit International*, 1958, vol. II ; Ibid., 1953, vol. II; Ibid., 1966, vol.II ; Ibid., 1982, vol. II;
- Arhiv Jugoslavije, CK SKJ (KPJ), vol. X-2-I/1.
- Arhiv Jugoslavije, Fond Vlade FNRJ, Predsedništvo Vlade, F.33, a.j.65.
- Arhiv Jugoslavije, Komisija državne kontrole Vlade FNRJ, F.241. a.j. 1864.
- Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo za konstituantu DFJ, f. 2.
- Arhiv Jugoslavije, Predsedništvo Vlade FNRJ, F2.
- Arhiv Jugoslavije, Predsedništvo Vlade, F. 33, a.j. 65.
- Arhiv Jugoslavije, Vlada FNRJ, F.241. a.j. 1864.
- Arhiv Memorijalnog Centra „Josip Broz Tito“ u Beogradu, 1I-5-b/66.
- C A/AC.105/769 (2002).
- Codice della navigazione, approvato con Regio Decreto 30 marzo 1942., *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana* n. 93 del 18 aprile 1942.
- “Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement”, United Nations Security Council, 26 March 2007, S/2007/168/Add.1.
- *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996*, u: Momir Stojković (ed.), Službeni glasnik, Međunarodna politika, Beograd, 1998, tom, I, II, III.
- “Conférence pour la Codification du Droit international”, *Rapport de la deuxième Commission*, Eaux territoriales, C 230, M. 117, 1930.
- “Covention on the Law of the Sea with Annexes and Index, Final act of the Third UN Conference on the Law of the Sea”, *UN Treaty Series*, vol. 1833.
- “Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union”, *UN Security Council Document S/23293*, 17 December 1991, Annex II (1992), *International Legal Materials*, vol. 31.
- “Declaration on Yugoslavia”, *UN Security Council Document S/23293*, 17 December 1991, Annex I (1992); reprinted in *European Journal of International Law*, 1992, vol. 4; *Međunarodna politika*, 1991, br. 998/1000. *Documents officiels de la Conférence des Nations Unies sur le droit des traités*, Doc. F.70. V/5.

- “Draft Basic Provisions of the General Assembly Resolution on the Delineation of Air Space and Outer Space and on the Legal Status of the Geostationary Satellites’ Orbital Space”, U.N. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 22d Sess., Agenda Item 4(c), U.N. Doc. A/AC.10
- „Dokumenti o pitanju granice sa Arbanijom kod manastira Svetog Nauma”, Ministarstvo inostranih dela, Državna štamparija Kraljevine SHS, Beograd, 1924.
- GA Res. 2625 (XXV), Annex, UN GAOR, 25th Session, Supp. n° 28, Section E, pp. 121, 124, UN Doc. A/8028, 1970.
- General Assembly Resolution n°2625 (XXV).
- “Geneva Joint Declaration”, S/24476; S/23280, Annex II -UN Peace-keeping plan for Croatia approved by Security Council Resolution 740/1992.
- “General Framework Agreement (Dayton Agreement)”, International Legal Materials, 1996, vol. 35.
- *Handbook on the Delimitation of Maritime Boundaries*, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, Office of Legal Affairs, United Nations, New York, 2000.
- “Historical Summary on the Consideration of the Question on the Definition and Delimitation of Outer Space”, U.N. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 41st Sess., Provisional Agenda Item 6(a) 1, U.N. DO *International Legal Materials*, 1992, n° 31.
- *International Legal Materials*, 1992, n° 31; n° 92.
- “Intergovernmental Conference on the Accession of the Republic of Slovenia to the European Union negotiating position of the Republic of Slovenia on Chapter 8 (Fisheries)”. Internet: www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/negotiating_positions/8.pdf
- *League of Nations Official Journal*, 1921.
- Legge 14 agosto 1974., *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana* n. 218 del 21 agosto 1974.
- *Međunarodni ugovori FNRJ*, izd. Ministarstva inostranih poslova, sveske 2/1945; 4/1947; 5/1947; 6/1947; 6/1959.
- „Memorandum o Piranskom zalivu”, Internet: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Arbitrazni_sporazum/2._Memorandum_o_Piranskem_zalivu.pdf

- „Mišljenja Arbitražne komisije od br. 1, do br. 7”, *Međunarodna politika*, 1992, br. 1001.
- „Mišljenja Arbitražne komisije od br. 8 do br. 10”, *ibid.*, br. 1005-6.
- „Mišljenja Arbitražne komisije od br. 11, do br. 15”, *Revue Générale de Droit International Public*, Paris, 1994, n° 4.
- Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General, Status as at 31. December 2001, Vol. I, Part I, Ch. I to XI and Vol. II, Part I, Ch. XII to XXIX, and Part II. ST/LEG/SER.E/20.
- *Narodne novine NR Hrvatske*, br. 60/1947; br. 29/1949; br. 16/1952.
- *Narodne novine Republike Hrvatske*, br. 53/1991; 17/1994; br. 92/1996; br. 32/1999; br. 157/2003; br. 7/2004; br. 144/2005; br. 130/2006; br. 31/2008.
- “Official Records of the UN Conference on the Law of the Sea”, Vols. I to VII, UN Publication, Sales n° 58. V.4.
- “Official Records of Third UN Conference on the Law of the Sea”, Vols. I to XVI, 1975-1983.
- Opinion n°3 of Arbitration Commission, *International Legal Materials*, n° 92.
- “Press Conference by Dr Rupel on Slovene-Croatian relations”, Internet: www.sigov.si/mzz/eng/news_room/news/02082001.html.
- “Procès des grandes criminales de guerre devant le Tribunal militaire international: Nuremberg, 14 novembre-1er octobre 1946”, Nuremberg, Secrétariat du Tribunal, 1947, vol. I.
- “Recueil des Traités”, Nation Unies, vol. 11, vol. 15.
- “The Agreement on Special Relations between the Republic of Croatia and the Federal of Bosnia and Herzegovina”, Background Documents Office of the High Representative and EU Special Representative, Sarajevo, May 12 1999, Internet: http://www.ohr.int/other-doc/fed-mtng/default.asp?content_id=3636.
- “UN General Assembly Memorandum concerning Historic Bays”, Doc. A/CONG.13/1, 1957.
- “United Nations General Assembly Official Records”, 3rd Session, 207th Plenary Mtg.
- “United Nations Legislative Series, National Legislation and Treaties relating to the Law of the Sea”, Doc. ST/LEG/SER.B/19, 1980.

- “Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties”, August 23, 1978, UN Doc. A/CONF.80/31, *International Law Materials*, 1978, vol. 17.
- “Vienna Convention on the Law of Treaties”, UN Doc. A/CONF.39/11 and Add. 1- 2, *International Legal Materials*, 1969, vol. 8.
- “White Paper on the Border between the Republic of Slovenia and the Republic of Croatia”, Ljubljana, Tiskarna Delo, 2006.
- *Službene novine Kraljevine SHS*, br. 133-A/1920; br. 211A/1920; br. 140 XXX/1921; br. 142/1921; br. 141A/1921; br. 141B/1921; br. 92/1922; br. 224 XXX/1922; br. 224/1922; br. 65-XI/ 1924; br. 162-XXXIII/1924.
- *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, br. 232/1929; br. 199/1931; br. 207/1931; br. 212/1931; br. 252/1931; br. 21-III/1935; br. 112-XXVI/1935; br. 194-A-LXVIII/1939; br. 215/1939.
- *Službeni list DFJ*, br. 1/1945.
- *Službeni list FNRJ*, br. 10/1946; br. 72/1947; br. 73/1947; br. 74/1947; br. 50/1949; br. 1/1952; br. 28/1952; br. 6/1954; br. 7/1954; br. 106/1948; br. 10/1955; br.7/1956; br. 9/1956; br. 13/1956; br. 15/1956; br. 1/1957; br. 3/1955; br. 9/1957; br. 69/1957; br. 1/1958; br. 4/1958; br. 5/1958; br. 9/1958; br. 20/1959; br. 4/1960; br. 10/1960.
- *Službeni glasnik Narodne Republike Srbije*, br. 28/1945; br. 32/1945; br. 47/1946; br. 3/1947; br. 17/1947; br. 5/1950; br. 15/1952; br. 51/1959.
- *Službeni list Federalne Bosne i Hercegovine*, br. 11/1945; br.13/1945; br. 10/1946.
- *Službeni list NR Bosne i Hercegovine*, br. 10/1949; br. 10/1950; br. 11/1952.
- *Službeni list NR Crne Gore*, br. 16/1955.
- *Služben vesnik na NR Makedonija*, br. 1/1945; br. 13/1952.
- *Službeni list SFRJ*, br. 3/1963; br. 4/1965; br. 8/1965; br. 22/1965; br. 28/1970; br. 30/1972; br. 9/1974; 13/1979; br. 1/1980; br. 11/1984; br. 1/1986; br. 10/1986; br. 48/1987; br. 49/1987; br. 57/1989; br. 24/1999; br. 28/1999.
- *Službeni list SRJ*, br. 1/1996; br. 5/1996; br. 1/2001; br. 61/2002.
- *Službeni list Srbije i Crne Gore*, br. 1/2003; br. 6/2005.

- Službeni glasnik Republike Srbije, br. 47/1991; br. 97/2008; br. 98/2011.
- *Službeni glasnik BiH, Međunarodni ugovori*, br. 2/2001.
- *Službeni list Crne Gore*, br. 17/2007; 6/2008; br. 24/2008; 62/2008.
- *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 127/2009.
- Stenografske beleške, Narodna Skupština FNRJ, Beograd, 1949; 1953, knjiga I; 1954, knjiga I, sveska 1-7.
- *Summary of practice of Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties*, 1994. (Doc. A/51/95).
- S/1998/533. S/1998/Annex II.
- „Mirovna konferencija u Parizu”, Arhiv Saveznog sekretarijata inostranih poslova FNRJ, F5.
- „Ocene i stavovi Predsedništva SFRJ povodom proglašenja samostalnosti Republika Hrvatske i Slovenije”, *Međunarodna politika*, 1991, br. 995/997.
- „Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941–1945”, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1957, vol. I.
- „Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a”, Zagreb, Stvarnost, 1963.
- „Rezolucije Saveta bezbednosti UN o krizi u bivšoj Jugoslaviji (i drugi dokumenti)”, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1994.
- „Stajališta Republike Hrvatske glede utvrđivanja državne granice u Piranskom zaljevu i s tim u svezi u području rijeke Dragonje”, u: Branko Celar, *Slovenija in njene meje*, Ljubljana, Visoka policijskovarnostna šola, 2002.
- *The Effect of Independence on treaties*, International Law Association, London, 1965.
- “UN Security Council Resolution 1244 on Kosovo”, 10 June 1999, *United Nations Documents S/RES/1244*. Internet: 17/10/2005.
- UN A/51/318, S/1996/706.
- UN Doc. S23293, Anex I and Anex II, 17 December 1991.
- UN General Assembly Memorandum concerning Historic Bays, Doc. A/CONG.13/1, 1957.
- *UN Treaty Series*, Vols. 450, 499, 516, 559,

- *United Nations Documents*, A/50/910; Doc. A/51/95; Doc. A/50/930 ; Doc. A/508928.
- *Uradni list NR Slovenije*, br. 33/1945.
- *Uradni list Republike Slovenije*, br. 93/2005; br. 2/2006.
- *Yearbook of International Law Commission*, 1956, vol.II.
- Zapisnici sa sednica Politbiroa CK KPJ (11. jun 1945. – 7. jul 1948), u: Branko Petranović (ed.), *Izvori za istoriju Jugoslavije*, Beograd, Arhiv Jugoslavije, Službeni list SRJ, 1995
- „Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda”, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1954, tom II.
- „Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda—Dokumenti Kraljevine Italije (1941–1943)”, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1967, tom XIII, knjiga I.
- „Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda”, Beograd, Vojnoistorijski institut, 1949–1969, tom I–IX.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.222(497.1)

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Душко, 1965-

Državne granice nakon sukcesije SFR
Jugoslavije / Duško Dimitrijević. - Beograd :
Institut za međunarodnu politiku i privredu,
2012 (Beograd : Želnid). - 481 str. ; 25 cm

"Knjiga je objavljena u okviru projekta
'Srbija u savremenim međunarodnim odnosima:
Strateški pravci razvoja i učvršćivanja
položaja Srbije u međunarodnim integrativnim
procesima - spoljnopolitički, međunarodni
ekonomski, pravni i bezbednosni
aspekti'[...]'--> impressum. - Tiraž 300. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Summary. - Bibliografija: str. 453-481.

ISBN 978-86-7067-168-3

а) Југославија - Границе
COBISS.SR-ID 192695820

ISBN 978-86-7067-168-3